TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK

Editör:
Mustafa YİĞİT

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
YAYINCI SERTİFİKASI NUMARASI
44040

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK

Editör: Mustafa Yiğit

ISBN: 978-625-7675-63-5

Konya, Aralık 2021

PALET YAYINLARI
Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya
Tel. 0332 353 62 27
www.paletyayinlari.com

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK

MUSTAFA YİĞİT

1973 yılında 10 çocuklu bir ailenin 8. çocuğu olarak Konya'nın Akşehir ilçesinde doğdu. İlk orta ve lise öğrenimini Akşehir'de tamamladı. 1995 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü bitirdi. Yüksek Lisans tezini "Ziya Gökalp" üzerine yaptı. *Türkiz, 2023, Lacivert, Millî Mecmua, Hayat Ağacı, Sence, Ülkü Ocağı, Çelebi* gibi dergilerde ve gazetelerin kültür sayfalarında pek çok yazısı ve editoryal kitaplarda milliyetçilik, şehir ve kültür üzerine makaleleri yayımlandı. MHP'nin 50. Yılı Anısına çıkan "*Milliyetçi Hareket Partisi'nin 50. Yılı Anısına*" Almanağının yayın kurulu üyeleri arasında yer aldı. "*Millî İrade, Ziya Gökalp'te İktidarın Meşruiyet Kaynağı*" adlı eserin müellifi olan yazarın, İkbal Vurucu ile birlikte "*Kamu Ruhu, Post Modern Kimliksizliğe Karşı Duruşlar*", "*Yeni Okumalar Işığında Ziya Gökalp*" adlı editoryal kitapları çıkmıştır. Uzun yıllardır Konya'daki yerel bir gazete olan "*Memleket*"te düzenli olarak yazan Yiğit'in, 2016 yılından bu yana yayın hayatında olan *Ayarsız* adlı kültür, sanat, edebiyat dergisinde yazıları yayımlanmaktadır. Evlidir ve bir kedisi vardır.

TAKDİM

Türk milliyetçiliği ideolojisi aslında çoğu zaman partiler üstü bir kavram olarak kabul edilir. Ortak bir konsensüs varmış gibi bir tavır sergilenir. Ancak her siyasi partinin Türk milliyetçiliğini kavrama ve algılama şekli, düzeyi ve politikasına yansıtma biçimi farklılıklar arz etmektedir. Bu da daha çok kendi tarihi gelenekleriyle, yaşanmışlıklarıyla ve zaman içindeki dönüşümleriyle doğrudan ilgilidir. Türkiye'de siyasi hayatın ana tartışma konuları olan anayasa, hukuk devleti, siyasi partiler, seçim, siyasi ideolojiler, millî iktisat, devletçilik, liberal ekonomi gibi bir dizi mesele Osmanlı imparatorluğunun son yüzyılından bugüne uzanan bir zaman dilimi içinde şekillenmiştir. Türk siyasi hayatının siyasal, düşünsel, kurumsal ve iktisadi dinamiklerini söz konusu meseleleri tarihsel gelişimleri içinde değerlendirmeden anlamak mümkün değildir. Türkiye'de, liberalizm, muhafazakarlık, milliyetçilik gibi ideolojilerin dünü, bugünü ve yarını üzerine konuşabilmek ve bu fikriyatı savunan siyasi kuruluşları (parti ya da partileri) tarihteki rollerini ele alabilmek için de bir geçmiş, bugün ve gelecek perspektifine ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Söz konusu bu çalışmada bir yandan Türk milliyetçiliği fikriyatını irdelerken öbür yandan Türk milliyetçiliği fikriyatının belli başlı siyasi partiler tarafından nasıl ele alındığı, hangi bakış açısıyla programlarında, siyasalarında yer aldığını ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışma milliyetçilik ve siyasi partiler gibi oldukça geniş bir alanda yapıldığı için muhakkak ki yeterli olmayıp eksik yönleri olan bir çalışma. Ancak daha geniş ve derin analizlerin yapılması için gelecek çalışmalara ışık tutması ve yol göstermesi bakımından bir nebze de olsa katkı sağlaması bizim için mutluluk verecektir. Çalışmamıza katkı veren değerli zamanlarını ayıran kıymetli yazarlarımıza tek tek teşekkürü bir borç biliyor, bu eseri okuyuculara kazandıran Palet yayınevine ve yöneticilerine, kitabın yayına hazırlanmasında emek sarf eden Harun Yıldız hocamıza şükranlarımızı sunuyor, bu vesileyle yeni ve verimli çalışmalarda buluşacağımız inancını taşıdığımızı belirtmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 5

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA PARTİLER VE MİLİYETÇİLİK ANLAYIŞLARI 9

SİYASET BİLİMİ VE SİYASAL DÜŞÜNCELER TARİHİ BAĞLAMINDA SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK 11
Mustafa YİĞİT

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NDE TÜRKÇÜ POLİTİKALAR 47
Hakan BOZ

TÜRKİYE'NİN İLK MİLLİYETÇİ FIRKALARI: *MİLLÎ MEŞRUTİYET FIRKASI* VE *MİLLÎ TÜRK FIRKASI* 59
Mustafa YİĞİT

MİLLİYETÇİLİĞİN EKLEMLENMECİ YAPISINI MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ ÜZERİNDEN OKUMAK 105
Erol TURAN

CHP VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞINDA DÖNÜŞÜM 191
Süleyman GÜNGÖR

1946-1953 DÖNEMİ DEMOKRAT PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİĞİ VE MİLLİYETÇİLERLE İLİŞKİLERİ 231
Ali Burak KUL

*MİLLET PARTİSİ 1948 301
Alihan LİMONCUOĞLU

CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ VE ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ 315
Gökberk YÜCEL

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DÜŞÜNCESİNDE MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI VE YANSIMALARI 339

TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞI VE MİLLİYETÇİLİK 341
Mehmet AKINCI

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DERKENAR 347
Nuri CİVELEK

ÜLKÜCÜ TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR 377
İkbâl VURUCU

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ 397
Lemi ATALAY

ALPARSLAN TÜRKEŞ VİZYONUNDAN TARİH-COĞRAFYA-STRATEJİ BAĞLAMINDA TÜRK BİRLİĞİNİ YENİDEN OKUMAK 405
Hüseyin BİLGİÇ

e-kitap

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞLARI

e-kitap

SİYASET BİLİMİ VE SİYASAL DÜŞÜNCELER TARİHİ BAĞLAMINDA SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK

Mustafa YİĞİT*

DEMOKRATİK TOPLUMLARDA, siyasi partilerin örgütlenmiş siyasi kuvvet olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Günümüzde hemen hemen her anayasada yer verilen, anayasalarda olmaması eksiklik olarak görülen siyasi partiler büyük bir önem taşımaktadırlar. Türkiye'de de Siyasi Partiler Kanunu'nun 4. maddesi tüm dünyada olduğu gibi partileri, "demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları" şeklinde tanımlar.

Çağımızda partisiz bir demokrasi düşünmek neredeyse imkansızdır. Gramsci siyasal partileri, Machiavelli'nin meşhur "Prens" kitabına gönderme yaparak "modern prens" olarak tanımlar. Bu tanımlama, siyasal partilerin modern zamanların düzen kuran kolektif kahramanları olması gerçeğine işaret eder. (Önder, 2019, s. 513).

Eski dilimizdeki "fırka" sözünün yerini alan parti, Batıdan bugünkü dilimize yerleşmiş: Bölüm, parça, grup anlamlarına gelmektedir. Bu anlamda partiler bir grubu, bir eğilimi, bir düşünceyi temsil eden siyasi organizasyonlardır.

Siyasi partilerin klasik tanımı; seçimlerde halkın oylarını alarak iktidara gelme amayla örgütlenmiş genellikle belli bir ideolojik uyum gösteren örgütlerdir. Amaç yalnızca siyasi iktidara sahip olanları etkilemek değil, rekabetçi ve hür seçimler yoluyla iktidarı ele geçirmektir. Siyasal partiler devlet ile toplum arasındaki bağlantı noktalarından birini temsil ederler ve bir sarkaç gibi düşünülebilirler. Siyasal partiler iktidar olduklarında devletin en üst karar alma mevkilerini işgal etmiş olurlar. Muhalefette iken ise topluma yakınlaşırlar. Anayasal, şekli ya da resmî olan ile, toplumsal ve resmî ya da şekli olmayan arasındaki net bir biçimde belirlenmesi

* Editör-Siyaset Bilimci

e-kitap

kolay olmayan sınırlar üzerinde faaliyet gösterirler. Toplumsal taleplerin toplandığı bir havuz olan siyasal partiler bu talepleri birbirleriyle bağdaştırmayı denerler. (Dursun & Ayanoğlu, 2013, s. 181)

Kısaca siyasî partiler, belli grupların ve sınıfların sözcüleridirler ve bunların çıkarlarını gerçekleştirmek için örgütlenmişlerdir. Partiler, toplumdaki sosyal güçlerin bir çeşit tercümanıdırlar ve belli bir tabana dayanırlar. Her ülkenin koşullarına göre, ekonomik gelişme, dinsel ve etnik bölünmeler, ideolojik uyuşmazlıklar sosyal tabaka ve sınıflar arası çatışmalar partilerin doğuşunda temel etkenlerdir. (Teziç, 1976, s. 12)

Batıda Siyasi Partilerin Ortaya Çıkışı

Farklı siyasal eğilimlerin temsilcisi olarak siyasal partiler kaba çizgileriyle Eski Yunan'da da vardı(Kışlalı, 1987, s. 227)ı. Ancak günümüzdeki anlamlarıyla 19. Yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkmışlardır. Modern anlamdaki siyasî partilerin oluşması ise Fransız Devrimi sonrasında başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda temsilî sistemin yerleşmeğe başlaması, parlamentoların zamanla hükümdarın yetkilerinden paylar koparmağa başlaması, bir süre sonra, parlamentolara karşı sorumlu hükümet mekanizmasını doğurmuş, parlamento üyelerinin, çok dar, sınırlı bir seçmen grubu tarafından seçilmelerine rağmen, kral tarafından atanan bakanların parlamentoya karşı sorumlu olmaları, parlamenter rejimin ortaya çıkışı, siyasî partilerin de filizlenmesini sağlamıştır. (Teziç, 1976, s. 13)

Çağdaş siyasal partilerin ortaya çıkmaları oldukça yeni olmalarına rağmen demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olmuşlardır. Eski dilimizdeki 'fırka' sözünün yerini alan parti, Frenkçeden bugünkü dilimize yerleşmiş: Bölüm, parça, grup anlamlarına gelmektedir. Siyasî parti dendiğinde, aynı görüş, aynı çıkar ve aynı siyasal eylemde birleşen insan grubu söz konusudur. (Teziç, 1976, s. 5) İktidara gelme amacı güden, merkezi ve yerel düzeyde örgütlenen, yasamı liderin yaşamından bağımsız olan, kendine ait bir

program ve ideolojiye sahip, oy talebinde bulunan örgütlenme biçimleridir. Burada en önemli unsur, siyasal iktidarı ele geçirmek veya hiç denilse onu başka partilerle paylaşmaktır.

Tarihsel olarak siyasal partiler, hükümdarların danışmak için düzenli olmayan aralıklarla topladıkları parlâmentolarda çıkmış ve ideoloji yakınlaşması temelinde ortaya çıkan gruplaşmalardan doğmuşlardır. Aristokrasi (topraksoylular) de burjuvazi (kentsoylular) arasındaki mücadele sırasında, adayları desteklemek ve desteklenen adayın seçim masraflarını karşılamak üzere yerel komiteler oluşmuş, aynı toplumsal sınıfın çıkarlarını ve dolayısıyla dünya görüşünü savunan adaylar arasında Meclislerde giderek gruplaşmalar başlamıştır. Yerel komiteler arasındaki bağlantının kurulmasıyla da ilk siyasal partiler doğmuştur(Kışlalı, 1987, s. 228).

Oy hakkının genişlemesi ile beraber, bu gruplar az ya da çok ortak bir platform ile bir araya gelinirse oy alınabileceğini hesaplamışlardır. Birleşik Krallık parlamentosunda, liberaller (Whig) ile muhafazakârların (Tory) ayrılması buna bir örnektir. Parlamento içinde doğan partiler yanında, Britanya İşçi Partisi, Alman Sosyal Demokrat Partisi gibi parlamento dışlında doğan ve oy hakkının genişletilmesi temelinde örgütlenmiş partiler de vardır. Bir seçim ve temsil örgütü olarak modern siyasi partiler ise 1820'lerde ABD'de ortaya çıkmıştır. 1840'ların sonunda Belçika ve İsviçre, 1850'lerden itibaren ise, Birleşik Krallık Liberal Partisi ortaya çıkmıştır. Halen günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş en eski partiler arasında 1830'larda İngiltere'de kurulmuş Muhafazakâr Parti ile aynı dönemlerde ABD'de kurulmuş Demokratik Parti gösterilebilir. (Teziç, 1976, s. 13)

Siyasi partiler üzerine en yetkin Siyaset bilimcilerden biri olan Duverger, 1850'li yıllara kadar Amerika'nın dışında bugünkü anlamda siyasal partilerin olmadığını vurgulayarak "Doğrusu istenirse, gerçek partiler ortaya çıkalı yüzyıl bile olmamıştır. 1850'de dünyanın (Amerika dışında) hiçbir ülkesi, kelimenin bugünkü anlamında siyasal partileri tanımıyordu. Buralarda, fikir akımları,

e-kitap

halk kulüpleri, felsefi, demekler ve parlamento grupları vardı; fakat gerçek partiler yoktu. 1950'de ise, partiler, uygar ulusların çoğunda faaliyet göstermekte, diğer uluslar da bunları taklide çalışmaktadır" (Duvarger, 1974, s. 15) diye belirtmektedir. 1950'den sonra ise partilerin, Batı-dışı coğrafyada da hızlı bir şekilde yaygınlaştıkları, siyasetin ve iktidarı ele geçirmenin en önemli aracı haline geldiği gözlemlenmektedir. (Göktürk, 2016, s. 246)

Türkiye'de Siyasi Partilerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Türk siyasi hayatında ise 23 Temmuz 1908 II. Meşrutiyetin ilanına kadar açık bir çoğulculuk ve partiler rejimi söz konusu değildir. Ancak, Osmanlı toprakları içinde Müslüman olmayan unsurlar tarafından bağımsızlık elde etmek amacıyla kurulmuş ihtilalci dernekler ve II. Abdülhamit döneminde Ona karşı oluşmuş Jön Türk hareketi söz konusudur. Bu döneme kadar var olan siyasal muhalefet otoriter yönetime karşı oluşturulan muhalefet saflarıdır. Bu muhalefet safları ya bağımsızlık mücadelesindeki unsurların oluşturduğu dernekler ya da Jön Türk hareketidir. (Kaan, 2006, s. 74) 19. yüzyılda daha çok parti yerine bu dernekleri görüyoruz. Sonradan İttihat ve Terakki (İTC) adını alacak olan Yeni Jön Türk örgütünün kuruluşu 1889 yılına rastlar. Bu tarihe değin, görülen muhalefet hareketleri, Mithat Paşanın sadaretten azli ve sürülmesi üzerine 3 öğrencinin kurdukları fakat üzerine pek az şey bildiğimiz gizli örgüt olan fedailer cemiyeti, ikincisi Yeni Osmanlılar, İttihat ve Terakki'nin ilk filizlendiği örgüt, üçüncüsü Çırağan olayı (20 Mayıs 1878), dördüncüsü ise Scalieri-Aziz Bey komitesi (Temmuz 1878'de yakalandılar), Bunlar dışında kayda değer önemli bir girişime rastlanmamaktadır. (Akşin, 1980, s. 17)

Bunlardan ilki 1859'da İstanbul'da kurulan Fedailer cemiyetidir. Bu gizli örgütün bir başka adının "Şeriatı Tutma Cemiyeti" olduğu belirtilir. Dernek, üyelerinin Çengelköy'deki Kuleli kışlasında yargılanmaları nedeniyle, tarihimizde "Kuleli Vak'ası" olarak da anılıyor. Derneğin amacı, ordunun da desteği ile, Âli paşa hükümetini devirerek, padişah Abdülmecid'i tahttan indirmek,

yerine Abdülaziz'i oturtmaktı. "Fedailer Cemiyeti", bir görüşe göre, devrimci hareketlerin ilki ve "Yeni Osmanlılar Cemiyeti"nin ilham kaynağı. Bir başka görüşe göre de şeriat kurallarının yerine getirilmesini amaçlayan "gerici" bir olay. Örgütün, "ilerici "ya da "gerici" olması bir yana, ortak kanı, bozuk yönetime son vermek için Şeriata uygun "meşveretli" (meclisli) bir yönetimin kurulması ve bunu sağlayacak olan Şehzade Abdülaziz'i tahta oturtmak olduğu yönünde(Teziç, 1976, s. 172-173). Bunların ötesinde, asıl önemli olan nokta, ordunun artık siyasal hayatta rol oynayacak bir güç haline gelmek üzere olduğunu göstermesidir. (Berkes, 2003, s. 272) Bu gizli örgütün lideri Süleymaniyeli Şeyh Ahmet, genel sekreteri Didon Arif Bey'dir.

İkinci olarak kurulan cemiyet 1865'de yine İstanbul'dadır, Yeni Osmanlılar Cemiyetidir. İstanbul'da gizli olarak kurulan, Paris, Londra ve Cenevre gibi Avrupa merkezlerinde de faaliyet gösteren örgüte, ayrıca "İttifak-ı Hamiyyet" ve "Türkistanın Erbab-ı Şebabı" da deniyordu. Yeni Osmanlılar, Osmanlı İmparatorluğunun siyasal hayatında önemli bir rol oynayacaklardır. Amaçları, Osmanlı İmparatorluğunu "Meşruti" bir yapıya kavuşturmaktı. Yürütmenin, parlamento karşısında siyasal acıdan sorumlu olmasını ve anayasalı bir düzeni amaçlıyorlardı. Lideri Mustafa Fazıl Paşadır. Kurucuları; Namık Kemal, Kayazade Resat, Menapirzade Nuri, Sağır Ahmet Beyzade Mehmet, Mir'ar Mecmuası Sahibi Refik, Suphi Paşazade Ayetullah'tır. Yeni Osmanlılar içindeki en önemli kişi Nâmık Kemal'dir. Onun yazıları ve özellikle şiirleri yalnız kendi kuşağını değil, kendisinden sonraki kuşağı da –ki Atatürk de bu kuşağın içindedir– çok etkilemiştir. (Akşin, 1997, s. 42) Namık Kemal, ilk kez, egemenlik hakkının halkta bulunduğunu söyleyecektir. (Teziç, 1976, s. 174) Bu siyasal hareket Jön Türk hareketi olarak da adlandırılmaktadır ve Türkiye'deki Anayasal Monarşiye geçişin, hatta modern Türkiye'nin kuruluşunun arka planında bu hareketin düşünceleri büyük ölçüde etkili olmuştur.

Üçüncü olarak kurulan diğer bir cemiyet 1878'de İstanbul'da teşkilatlanan Ali Suavi (Üsküdar) komitesidir. 23 Aralık 1876'da

e-kitap

"Kanun-u Esasi"nin ilanı ile, ilk kez anayasalı bir Devlet olur Osmanlı İmparatorluğu. I. Meşrutiyet diye anılan bu donemde, Anayasa'da derneklerle ilgili bir hüküm yoktur ve örgütlü siyasal faaliyetler yine gizlilik içinde yapılır. İlanından pek kısa bir süre sonra, 14 Mart 1878'de, II. Abdülhamit tarafından, Anayasanın askıya alınması, tepkilerini de beraberinde getirecektir. İlk olarak, Ali Suavi'nin Üsküdar'daki evinde bir araya geldikleri için "Üsküdar Komitesi" diye adlandırılan gizli örgüt üyeleri, II. Abdülhamit'i tahttan indirerek, akli dengesi bozuk olan V. Murat'ı başa geçirmeyi istiyorlar ve bu amaçla da Mayıs 1878'de Beşiktaş'taki Çırağan sarayına baskın yaparlar. Ama bu baskın başarısızlıkla sonuçlanır, Ali Suavi oldurulur ve bir kısım arkadaşları ile komitenin öteki üyeleri de sonradan yargılanırlar. "Üsküdar Komitesi" bir parti olmaktan hayli uzaktı; çok sınırlı bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kimselerden oluşuyordu ve belli bir program etrafında bir birleşme yoktu. (Teziç, 1976, s. 175)

Kurucuları; Ali Suavi, Süleymen Asaf Sopasalan, Köylü Hacı Ahmet, Mehmet İzzet Paşazade Süleyman, Bağdatlı Süleyman, Üsküdarlı Nuri, Filibeli Ahmet Paşa, Arnavut Salih, Hacı Ahmet, Molla Mustafa'dır.

Dördüncü olarak "Çırağan Vak'ası" doğrultusunda bir başka gizli faaliyet 1878'de İstanbul'da kurulan Kelanti Skalyeri-Aziz Bey Komitesidir. Lideri İstanbul Prodros Mason Locasının üstad-ı azamı Kleanti Skalyeri'dir. Komitenin merkezi, Evkaf Nezareti senedat odası muhasebecisi olan Aziz beyin evi olduğundan, Buna "Aziz Bey Komitesi" de deniyor. Komitenin geleceğe yönelik bir programı yoktu. Amacı V. Murat'ı tahta çıkarmaktı.

Görüldüğü üzere bunlara modern manada parti demek çok zordur, bu oluşumlar daha çok mevcut durumdan hoşlanmayan, askeri ya da etnik kimlikteki kalkışmalarla oluşturulan cemiyetlerdir.

Bütün bu cemiyet ve dernek oluşumlarından sonra Türkiye'de modern anlamda ilk siyasi partiye II. Meşrutiyet sonrası rastlamaktayız. 23 Temmuz 1098 tarihi ile birlikte ilk kez "Hürriyet'in

İlanı" sloganı çerçevesinde II. Meşrutiyet ve çok partili rejime geçiş görülür. İlk çok partili siyasi hayatın ortaya çıktığı bu dönem tarihimizin eşine rastlanmaz bir siyaset laboratuvarıdır. (Tunaya, 1988, s. XXI)

Hürriyet'in İlk Siyasi Fırkası: İttihat ve Terakki Fırkası

Türkiye'nin ilk siyasi partisi ise "İttihad-ı Osmani" adıyla (Osmanlı Birliği) İstanbul'da, Demirkapı'da (Sirkeci) Askeri Tıbbiye (Tıbbi· ye-i Şahane) mektebinde kurulmuştur (21 Mayıs 1305-3 Haziran 1889). Bu örgütün ilk kurucuları Tıp Fakültesi öğrencileridir. (Temo, 2000, s. 14)Konyalı Hikmet Emin, Diyarbakırlı İshak Sukuti, Ohrili İbrahim Etem (Temo), Arapkirli Abdullah Cevdet, Kafkasyalı Mehmet Reşit ismini taşıyan bu beş arkadaş 1890'da birkaç sene sonra "İttihat ve Terakki" ismini alan "İttihad-ı Osmani Cemiyeti"nin temelini attılar. (Burak, 2003, s. 297)Cemiyet ilk olarak aynı yıl Paris'teki Jön Türkler'in lideri Ahmet Rıza Bey'le ilişki kurulmuş ve "Osmanlı İttihat ve Terakki, Cemiyeti"adını almıştır(Tunaya, 1988, s. 19). İttihat ve Terakki Cemiyetini kuran gençler doktor olduktan sonra bu fikri gittikleri yerde yaymaya başlamışlardır. Nihayet bu cemiyete Harbiye Mektebi, Mühendishane, Babıali ve Hazine-i Hassa memurini ve küçük memurlara varıncaya kadar girmişlerdir. Bilhassa İttihat ve Terakkiye müftülerle polis ve jandarmaları ilk önce sokmuşlardır. Yeni azalara tahlfi (ittihatçı yemini) vilayet ve kazalarda müftüler yaptırmaktadır. (Şapolyo, 1943, s. 52) İmparatorluk içindeki baskılar, eylemleri yurt dışına taşırır ister istemez. 1889'da Paris'te "Merkez Şubesi" kurulur, yayın organı "Meşveret" gazetesidir. 1897'de Cenevre şubesi kurulur ve 1898'de yayın organı "Osmanlı" gazetesidir. Kahire şubesi 1897'de kurulur, yayın organları "Kanun-u Esasî", "Basiretü'ş- Şark" ve "Hak" gazeteleridir. Örgütün amacı, Kanun-ı Esasî'nin tekrar yürürlüğe konması, II. Abdülhamit'in kişisel yönetimine son vererek, "Meşrutî" bir rejime geçilmesidir. (Teziç, 1976, s. 177)

e-kitap

Yurt içindeki baskılardan dolayı belli başlı Avrupa başkentlerine (Paris, Londra, Zürih" gibi ve Kahire'ye geçmiş olan Jön Türkleri bir merkez etrafında birleştirmek gayesiyle 4 Şubat 1902'de Paris'te birinci Jön Türk Kongresi yapılmıştır. Kongre tartışmalarla geçmiştir. Askeri kuvvetle ihtilal hareketine girişmek gerekir ve İnkılâbı Osmanlılar tek başlarına yapamazlar dış yardım gerekir diyenler arasında iki münakaşa konusu hâsıl oldu. İhtilale ordu ve dış yardımında katılması gerekliliğini savunanların başında Prens Sabahattin bulunmaktaydı. Bunlar teşkilattan ayrılarak Teşebbüsi Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurdular. Ahmet Rıza Beyin başını çektiği diğer grup ise cemiyetin adını Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti olarak değiştirerek bütün Jön Türklerin en ileri örgütlenmesini oluşturdular. Böylece İttihat Terakki grubu, sivil, asker aydın işbirliğine dayanan millî ve merkezi bir yönetimi amaçlıyor, buna karşılık, Prens Sabahattin beyin, Teşebbüs-ü Şahsi ⁄e Adem-i Merkeziyet grubu, yerli ve yabancı burjuvazi ile işbirliğine dayanan ve yönetimi, merkezi olmayan, federatif yapılı, şahsi teşebbüsü teşvik edici bir temele oturtmayı amaçlıyordu. Bu akımlardan birincisi İttihat ve Terakki adıyla II. Meşrutiyet döneminde iktidarı oluşturacak, Teşebbüs-i Şahsiciler de muhalefette kalacaklardır. II. Meşrutiyette, Ahrar, Osmanlı Demokrat, Ahali ve daha geniş bir muhalefeti içeren "Hürriyet ve İtilaf" partileri, programlarında hep bu ikinci grubun görüşlerine yer vereceklerdir. Gerçi 23 Temmuz 1908'de "Hürriyetin İlanı" ile bu iki eğilim arasında geçici bir birleşme olacaktır. Terakki ve İttihat Cemiyeti 10 Ağustos 1908 günü yayınladığı bir "tebliğ" ile "Teşebbus-i Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti" ile birleştiğini, "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını aldığını açıklayacaktır. Ama bu, gerçek anlamıyla bir birleşme sağlayamayacak, bir süre sonra bu iki grup arasındaki ayrılıklar partileşme biçiminde boy gösterecektir. (Teziç, 1976, s. 178)

Prens Sabahattin'in getirdiği âdem-i merkeziyetçilik fikri yaklaşımı ve Ahmet Rıza'nın temsil ettiği merkeziyetçilik fikri yaklaşımı, ileride de ele alacağımız gibi etkisini uzun müddet devam

ettirerek Cumhuriyetin parti yaklaşımlarının da temelini etkileyecek özelliklere sahiptir(Göktürk, 2016, s. 268).

İttihat ve Terakki'nin yapısını anlamak için partinin kendini tanımladığı ve ne şekilde örgütlendiğine dair bilgileri de içeren ilk nizamnamesine bakmak gerekmektedir. 1908 yılında "Hürriyetin ilanı"ndan önceki "Nizamnamesi", Paris'teki "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti" ile Selanik'teki "Osmanlı Hürriyet Cemiyet"lerinin birleştiği 27 Eylül 1907'den sonraki ilk "Nizamname" olmaktadır. 1908 Nizamnamesinin 66. maddesi, dış teşkilat merkezinin "Paris" olduğunu ve bunun ayrı bir nizamnamesi bulunduğunu belirtiyor (Mardin, 1995, s. 99-102).

II. Meşrutiyet'ten önce kaleme alınmış olan 1908 Nizamnamesi henüz "gizli" ya da kanun dışı bir örgütün nizamnamesidir. "Teşkilat"ın tepesinde "Merkez-i Umumi" adını taşıyan beş üyeli bir kurul vardır (Teziç, 1976, s. 197).

İttihat Terakki'nin en önemli özelliği gerek 1908'e kadar olan yıllarda, gerekse Hürriyet'in ilanından sonra 1913 Babı Ali Baskınına değin faaliyetlerini gizlilik içinde yürütmesidir. 1908 tarihli "Nizamnamenin" 3. Maddesine göre, "Merkez-i Umumi dahili memalik-i Osmaniye'de bulunacak ve fakat bulunduğu mevki hiçbir vakit ilan edilmeyecektir." Merkez-i Umumi'nin hem bulunduğu yer hem de 1908 ve 1909 yılında seçilen üyeleri açıklanmamıştır. 1908 Nizamnamesinde yer alan kurallar, Cemiyetin ihtilalci nitelikte ve tamamen merkeziyetçi bir yapıda olduğunu ortaya koymaktadır. (Akşin, 1971, s. 161-162)

İttihat Terakki üyelerinin Amerikan seçkin sınıfını ifade etmek üzere kullanılan WASP örneğinde olduğu gibi(Mills, 1971, s. 374), birtakım özelliklere sahip olduğu da görülmektedir. İttihat Terakki üyelerinin seçilmesinde; Türklük, gençlik, diplomalılık (eğitimli olmak), yönetici sınıftan olmak gibi bir kaygı taşıdıkları görülmektedir.

Parlamentonun 1908 tarihinde yeniden açılması, Osmanlı-Türk siyasal sisteminde demokratik kurumların yerleşmesi açısından büyük bir olaydır. II. Meşrutiyet'le beraber parlamento

e-kitap

yeniden işlerlik kazanmış ancak bugünkü anlamda bir demokratik kültüre henüz tam olarak ulaşamamıştır. Bu dönemde yapılan seçimler parlamentonun yapılanması açısından önemlidir. Aynı zamanda bu seçimler de sadece İstanbul'da da olsa bir rekabet havası içinde geçmiştir. Bu ilk seçimlerde kısmi bir rekabetin varlığı ilk defa siyasi partilerin bu seçimler öncesinde ortaya çıkması nedeniyle olmuştur. (Kaan, 2006, s. 73)

Sıkı örgütlenmiş yapısıyla yaklaşık on yıllık gizli faaliyet sonrası, 1908 Hürriyetin ilanı ile Selanik'ten İstanbul'a gelen İTC Merkez-i Umumi üyeleri, hemen duruma hâkim olmuşlardır. II Meşrutiyet'in ilk günlerinde, meşru bir otorite kuruluncaya değin, İttihat ve Terakki geniş örgütüyle adeta "Devleti ayakta tutacak" tek güç olduğunu göstermiştir.

1909 yılında Kanun-i Esasi'de yapılan değişiklikler ile siyasi partilerin kurulmasına olanak tanınmıştır. _ittihat ve Terakki bir cemiyet olarak bu değişiklikten önce de vardı ve siyasal hayata yön veriyordu; ancak böylece pozitif hukuk tarafından ilk kez siyasal örgütlenme özgürlüğü kabul edilmiş oldu. Bu zorunlu bir gelişme idi; zira parlamenter siyasal yasamda siyasi partilerin varlığı bir elzemdir. Meşrutiyetin devamı için de İttihat ve Terakki Cemiyetinin iktidarı denetlemek yerine bizzat ele alması gerekiyordu. Nitekim İttihat ve Terakki 1913 yılında kendisini resmen "siyasi fırka" ilan etmiştir ve Türkiye'nin siyasi tarihinde çok önemli bir yere sahip olmuştur (Kuş, 2010, s. 38).

İttihat ve Terakki Partisiyle birlikte bu dönemde pek çok siyasi partinin boy gösterdiğine şahitlik ederiz. II. Meşrutiyet dönemine damgasını vuran, bu dönem boyunca, kendi kendini dağıtana (feshedene) değin iktidarda olan İttihat ve Terakki Partisi karşısında, parlamento içinde ve dışında çeşitli adlarla ve farklı düşünceleri parti programlarına alan muhalefet partileri kurulur. Bunların bir kısmı, henüz, 1909 Anayasa değişikliğinde öngörülen ve buna bağlı olarak çıkarılan 1909 tarih ve 310 sayılı Cemiyetler Kanunu'ndan öncedir. Bir kısmı da Cemiyetler Kanunu'ndan sonra kurulurlar. (Teziç, 1976, s. 183)

Burada en önemli iki muhalefet partisinden bahsetmek gerekir. Çünkü bu siyasi partiler daha sonraki Türk siyasi hayatındaki partilileşme döneminde bir geleneği oluşturmuştur. Bu muhalif siyasi partilerden Birincisi Osmanlı Ahrar Fırkasıdır.

Osmanlı Ahrar Fırkası (Fırka-İ Ahrar)

II. Meşrutiyetin ilanından sonra, İttihat ve Terakki'nin siyasal hayata egemen oluşunu, gelecek için sakıncalı gören bir grup aydın tarafından kurulur. Parti 1 Eylül 1324 (14 Eylül 1908) tarihinde kurulur. Kuruluş merkezi, İstanbul, Bab-ı Âli Caddesi No: 66 (Hilal matbaasında özel daire)

Kurucuları ise, Nurettin Ferruh, Celalettin Arif, Mahir Sait, Ahmet Fazlı, Kıbrıslı Şevket, Ahmet Paşa, Dr. Nihat Reşat, Tahir Hayrettin, Ahmet Samim ve bir iddiaya göre de Dr. Rıza Nur bulunmaktadır.

Osmanlı Ahrar Fırkası aslında, 1900'lerde Paris'te oluşan Prens Sabahattinci akımın, 1908'de Osmanlı siyasal hayatına girmesidir. Prens'in çevresindeki gençler, onun Bebek Bahçesinde verdiği bir konferanstan esinlenerek, İttihat ve Terakki karşısında, bir ağırlık kurmayı düşünmüşlerdir. Fırka 1908 Eylül'ü başında kurulmuş ve 1908 genel seçimleri öncesinde gerçeğe en yakın partileşme "teşebbüsü" olmuştur. Parti'nin programı, prens Sabahattin beyin görüşlerini yansıtır. Programın hazırlanışında, o tarihlerde adli reform için Fransa'dan danışman olarak gelmiş olan hukukçu Comte Leon Ostrorog'un yabancı parti programlarını sağlamasında yardımı olacaktır.

1908 seçimlerine İstanbul'dan katılır parti, ama hiç başarı sağlayamaz. Mahir Sait Bey, sadece Ankara'dan, kendi girişimiyle katılır ve seçilir. Buna karşılık, Osmanlı Ahrar Fırkası, Meclis-i Mebusan içinde taraftarlar bulur. Ama ülke çapında bir örgütlenmeye gidilememiştir. Öte yandan. Fırkanın bir başkanı da olamayacaktır.

e-kitap

Partinin yayın organı, Süleyman Nazif'in yönettiği "Osmanlı" gazetesiydi. Bunun yanı sıra, "Serbesti", "İkdam", "Sabah", "Yeni Gazete" ve "Seda-i Millet" partiyi destekleyen gazetelerdi.

Partinin İttihat ve Terakki ile İlişkisi: Hürriyet'in "ilan" edildiği günlerde, İttihat ve Terakki ile sonradan Ahrar kurucuları olan kişiler arasında birleşme olduğu kamuoyuna duyurulmuştur. Ne var ki, "Nesl-i Cedit Kulübünde toplanmış olan bu grup Ahrar Fırkası'na geçmiş ve bu yapay birleşme ·bozulmuştur, Ahrarcılar, 1900'lerden kalma tezleri tazeleyerek İttihatçıların karşısındaki yerlerini almışlardır. Bu tezlerin başında, Osmanlı ülkesindeki etnik unsurlara eşitlik tanınması, giderek yerinden yönetime (zamanın deyimiyle, adem-i merkeziyete) dayanan bir siyasal düzenin kurulması geliyordu. İttihat ve Terakki bu tezler karşısında Ahrar'ı bölücülükle ve kozmopolitlikle suçluyor, Patrikhaneyle ağız birliği ettiğini ileri sürerek sorusuna yanıt istiyordu. Ahrar "Kâtib-i Umumi"si (genel sekreteri) soruyu yersiz, yazarını da sorumsuz buluyordu. 31 Mart Vak'ası'na birkaç gün kala Serbesti gazetesi yazan Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesi ise her türlü barışçı diyalog yollarını kesin olarak tıkamıştır. (Tunaya, 1988, s. 146-147)

31 Mart vakasından sonra ilan edilen sıkıyönetim, siyasal faaliyetleri büyük ölçüde sınırlamıştır. Fırka üyelerinin bir kısmı yurt dışına kaçarlar. Bu tarihlerde, fırkaya yeni bir dinamizm vermek olanağı sağlanamaz ve 1910 yılında ülkeye donen Nurettin Bey, 30 Ocak 1910 günü fırka kurucuları adına yayınladığı bir bildiriyle, fırkanın faaliyetlerini son bulduğunu açıklar. (Teziç, 1976, s. 184)

Hürriyet ve İtilaf Fırkası

II. Meşrutiyet'in ana muhalefet partisi ise 21 Kasım 1911'de kurulan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'dır.

Hürriyet ve itilaf Fırkası: Kuruluş yılı 8 Teşrin-i Sâni 1327 21 Kasım 1911 olup kuruluş yeri, İstanbul Şehzadepaşa İmaret Caddesi 19'dur. Kurucuları İsmail Hakkı Paşa (Amasya Mebusu) Dr. Dagavaryan (Sivas Mebusu) Mustafa Sabri Efendi (Tokat Mebusu) Abdühlamit Zöhravi Efendi (hama Mebusu) Volçetrinli

Hasan Bey, (Priştine Mebusu) Dr. Rıza Nur Bey (Sinop Mebusu) Damat Ferit ve Müşir Fuat Paşalar (ayan Meclis Azaları) Ferik Mütekaidi Süleyman Paşa, Miralay Mütekaidi Sadık Bey, gazeteci Tahir Hayrettin Beylerdir. (Tunaya, 1988, s. 263)

II. Meşrutiyetin 1909-1911 yıllarında, İttihat ve Terakkiye karşı gelişen muhalefet, nihayet 21 Kasım 1911'de, "birleşik muhalefet cephesi" olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın doğuşuna yol açmıştır. Bu fırka, bir yandan, Osmanlı parlamentosu içinde, daha önce ortaya çıkmış olan Mutedil Hürriyetperveran ve Ahali fırkalarının kurucu olarak katılmalarıyla, öte yandan da Mebusan Meclisindeki Rum, Bulgar, Ermeni, Arnavut gruplarının ve "Hizb-i Mustakil" adını taşıyan, hiçbir partiye bağlı olmayanların katılmalarıyla oluşur. (Teziç, 1976, s. 192)

70 kadar mebusu etrafında toplayarak Meclis-i Mebusan içinde partileşen bu hareket, İttihad ve Terakki'nin neredeyse bütün muhaliflerini (liberaller, İslâmcılar, azınlıklar) bünyesinde birleştiriyor. Hürriyet ve İhtilaf, türdeşlikten yoksun bir muhalefet partisidir; parti için birleştirici neden İttihad ve Terakki karşıtlığıdır. İtilaf ve Hürriyet'in neden kurulduğuyla ilgili İttihatçı Hüseyin Cahit ile Rıza Nur'un şu diyaloğu oldukça açıklayıcıdır "Kurucularından Rıza Nur da şöyle itiraf eder "Sinop Meb'usu Dr. Rıza Nur ile İstanbul Meb'usu Hüseyin Cahid arasında, 9 Teşrin-i sani 1327 günü Meclis-i Mebusan'da geçen konuşma bu bakımdan çok ilginçtir. Bizzat Dr. Rıza Nur'dan dinleyelim: "Hiç selamlaşmadığımız halde o gün Meclis-i Mebusan'da Hüseyin Cahid Bey yanıma gelmiş oturmuş, yüzü kalbindeki helecanın şiddetini ispat eden bir anlık ile samana dönmüş olduğu halde benden Fırkanın ne olduğunu ve maksadını sormuştu. Aramızda şu muhavere cereyan etmişti: Rıza Nur - Siz çok ileri gittiniz. Biz de bütün muhalefet kuvvetlerini bir yere topladık. Size müthiş bir darbe-i helak indireceğiz. Maksadımız sizi mevki-i iktidardan atmaktır. Hüseyin Cahid - İyi ama içinizde mutaassıp, dindar, hoca, Hristiyan, cahil, alim ve muhtelif fikr-i siyaside adamlar var. Nasıl olur? Hani sen

e-kitap

bizi "Meclis-i Mebusan'da Fırkalar" namındaki eserinde gayr-ı mütecanis bir amalgama diye tavsif ediyor, bizden dürüst bir iş çıkmayacağını iddia ediyordun. Ya bu sizinki? Rıza Nur - Evet haklın var; fakat sizi devirmek için şimdi ne bulursak topladık. Siz düşün, o günü bu fırkayı da dağıtacağız... Böyle fırkalar zaten dağılmağa mahkumdur" Tanin Başmuharriri Hüseyin Cahid'in fikri: "Biz bunu ancak şu suretle kabl-i izah buluyoruz: bu zevat yapmak için değil yıkmak için birleşmişlerdir. Çünkü aralarında ancak bu noktada ittifak kabildi" (Tunaya, 1988, s. 267)

İtilaf ve Hürriyet Fırkası, Tarık Zafer Tunaya'nın deyimiyle adeta tüm muhalefet ırmaklarının döküldüğü bir göldür. II. Meşrutiyet döneminde, İttihat ve Terakki karşısında oluşan bu ilk güçlü muhalefetin bünyesi oldukça karmaşıktı. Hürriyet ve İtilaf'ın yapısına ilişkin Feroz Ahmet "Hürriyet ve İtilaf Fırkası, liberallerin tutucularla, yobazların açık fikirlilerle, meşrutiyetçilerin mutlakiyetçilerle yan yana bulundukları bir kargaşalıktan başka bir şey değildi." diyerek bu hususa dikkat çekmektedir. (Ahmad, 1971, s. 152)

Ancak İtilaf ve Hürriyet Fırkası'nın kuru bir İttihatçılık karşıtı olarak doğduğu söylenemez. Arkasında bir ideolojik ayrılık ve fikir ayrılığı söz konusudur.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın programına bakıldığında aşağıdaki temel prensipleri benimsediği görülmektedir. Osmanlıcılık: II. Meşrutiyet döneminde de İttihat ve Terakki Fırkası'nın giderek Türkçü bir kimliğe bürünmesi ile çok uluslu bir devlet için bunun tehlikeli olduğunu belirten Hürriyet ve İtilâf Fırkası, Osmanlıcılık anlayışını içtenlikle benimsemiş ve diğer milletlere eşit haklar tanınarak vatan birliğinin korunacağını düşünmüştür. Adem-i Merkeziyet ve Teşebbüs-i Şahsi: 1906 yılından beri İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı olanların ideolojik fikir temeli olan bu anlayış Ahrar Fırkası kanalıyla Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na taşınmıştır Meşrutiyetçilik: Hürriyet ve İtilâf Fırkası, İttihat ve Terakki Fırkası gibi siyasi düzen olarak meşrutiyeti savunmuştur. Fakat fırka, İttihat ve Terakki'nin bunu yanlış şekilde kullandığını, bu rejimi asıl

yapısına döndürme gereğini belirtmiştir. Liberal Ekonomi: Hürriyet ve İtilâf Fırkası, ekonomide liberal bir program izlemiştir. Şahsi teşebbüsün desteklenmesi ve dış sermayede kolaylıkların sağlanması gerekliliğini savunmuştur. Fırka ile İttihat ve Terakki Fırkası arasında anlaşmazlık dış borçlanma konusunda olmuştur. Bu anlaşmazlık dış borçların, Almanlardan mı yoksa Osmanlı Bankası kanalıyla İngiliz-Fransız kapitülasyonlarından mı sağlanacağı konusunda çıkmıştır. (Tunaya, 1988, s. 268-269)

Parlamento içinde o güne kadar İttihatçılar karşısında dağınık kalan muhalefet toplanma olanağı bulmuş ve iki parçalı bir meclis ortaya çıkmıştır. Bu iki parçadan birincisi iktidar olan İttihatçılardır. Ama karşılarındaki muhalefet artık önemsenecek boyutlara ulaşmıştır ve en azından kendilerinin Kanun-i Esasi değişikliği yapmalarını önleyecek sayıya varmıştır. Bu muhalefet kitlesi ikinci parçayı oluşturan Hürriyet ve İtilaf'dır.

Hürriyet ve İttilaf'ın politik etkinliği yaklaşık iki yıl sürmüştür. 1913 Bâb-ı Âli Baskını sonrası İttihad ve Terakki'nin otoriter bir tek parti düzeni kurmasıyla Hürriyet ve İtilaf da siyasal arenanın dışına itilmiştir. (Önder, 2019, s. 517) Birinci Dünya Savaşı sonrası ise tekrar geç kazanmış ve Damat Ferit Paşa Hükümetleriyle tekrar siyasi erk haline gelmiştir.

Kurulan partilerin çokluğuna rağmen, II. Meşrutiyet'in siyasal hayatına damgasını vuran iki büyük parti var: "İttihat ve Terakki" ile "Hürriyet ve İtilâf". Aslında bu iki siyasi parti o günden bugüne sürecek Türk Siyasi Parti geleneğinin de ana damarını oluşturmaktaydı. İttihat ve Terakki içindeki görüş ayrılığından doğmuştur. Merkeziyetçi ve Ahmet Rıza Bey'le adem-i merkeziyeti savunan Prens Sabahattin ekibinin çatışmasından kaynaklanan bir ayrımdı. Bu ayrıma göre, Türk siyasal yasamı Osmanlılardan beri iki sacayağı üzerinde durmaktadır. Bunlardan biri "devletçi-seçkinci" cephe, diğeri ise "gelenekçi-liberal" cephedir. (Kongar, 1993, s. 359) O günden bugüne kurulan siyasi partiler bazıları istisna olmak üzere bu iki ana eksende siyaset yapmışlardır. Bu türden bir siyasal cepheleşmenin kökeninde ise İmparatorluğu kurtarmak

e-kitap

için girişilen çabalar yatmaktaydı. Osmanlılardan beri merkezi otoriteyi temsil eden, ülkeyi Batı modeline göre "devletçi" ve "seçkinci" bir yaklaşımla biçimlendirmeye çalışan sivil-asker aydın bürokratlardan ve onların müttefiklerinden meydana gelen "devletçi-seçkinci" cephe, toplumda kendiliğinden oluşan diğer sınıfların desteğinden yoksun olduğu için, bütün yenilikleri devletin gücüne dayanarak gerçekleştirme yolunu seçmişti. (Çaylak, 2005, s. 83) Bu, onların "devletçi" yönünü oluşturmaktaydı. Öte yandan, kadrolarını daha çok halktan, esnaftan kişiler yerine bürokrat aydına dayamaları ve imparatorluğu ancak kendilerinin kurtaracaklarına inanmaları, onları ister istemez "seçkinci" bir yaklaşıma itmiştir. "Devletçi-seçkinci" cephenin en önemli niteliklerinden biri, imparatorluğun, ancak merkeziyetçi bir yaklaşımla kurtarılabileceğine olan inançları idi. Bu inanca ek olarak, bu cephenin temsilcileri, anayasacılık hareketlerinin öncülüğünü yapmaktaydı. Bununla başarmak istedikleri devlet yönetimindeki ağırlıklarını arttırmak ve modern bir sosyal hayata da hız kazandırmaktı. Bu cephenin yelpazesi, Türkçü, Garpçı, Osmanlıcıya kadar geniş bir skalada kendini göstermekteydi. Ancak ilk temsilcisi şüphesiz ittihatçılardır.

"Devletçi-seçkinci" cepheye tepki olarak doğan "gelenekçi-liberal" cephe ise, imparatorluğun çöküşüne İslamcılık çizgisinde bir çözüm bulunabileceğine inanıyordu. Bu cephenin ve yandaşlarının genel nitelikleri ise şöyleydi. Cephenin "liberalliği", hem siyasal hem de ekonomik temellere dayanıyordu. Bu cephenin üyeleri, kişinin hak ve özgürlükleri kısıtlandığı varsayımı üzerinden, devletin baskıcı bir tutumla siyasal yasamı denetlemesine karşı çıkıyorlardı. Aynı nedenlerle, devletin ekonomi hayatına karışmasını da İstemiyorlardı. Öte yandan, cephenin "gelenekçiliği", Batılılaşma yönünde topluma baskı ile benimsetilmek istenen yenilikler olduğunu ifade etmekteydiler ve buna karsı bir direniş olarak şekillenmişti. Ayrıca bu cephe, asker-sivil bürokrat elitin, merkezi gücüne karşılık, yönetimin adem-i merkeziyet ilkesine göre düzenlenmesinden yanaydı. Etnik ve dini grupların farklılıklarının yansıtıldığı Federatif yönetim dahil pek çok yöntemin

savunuculuğunu yapmaktaydılar. Hatta sırf bu nedenle batılı devletlerin müdahale etmesine taraftar olanlar mevcuttu. "gelenekçi-liberal" cephenin en önemli niteliklerinden biri de, halkın gerçek temsilcisi olduğunu savunması ve sırtını İslam dini ve Osmanlı geleneğine dayamasıydı. Buna göre cephelerin günümüze kadar uzanan temsilcilerini su şekilde sıralayabiliriz. İttihat ve Terakki Partisi, Birinci Büyük Millet Meclisi içinde önderliğini Mustafa Kemal'in yaptığı birinci Grup ve bugüne kadar zaman zaman yaşanan kırılmaları saymazsak, Ecevit'in 70'lerdeki ortanın solu söylemi hariç- CHP "devletçi-seçkinci" cephenin temsilcileridir. Jön Türklerin Prens Sabahattin kanadıyla başlayan Hürriyet ve İtilaf Partisi, Birinci Büyük Millet Meclisi içinde oluşan ikinci grup, Terakkiperver Fırka, Serbest Fırka, Demokrat Parti, Adalet Partisi günümüze kadar uzanan çizgisiyle DYP-ANAP, Selamet Partisi çizgisi ve son olarak AKP "gelenekçi liberal" cephenin temsilcileridir. (Yiğit, 2015, s. 54) Millet Partisi ve devamı sayılabilecek Milliyetçi Hareket Partisi ise kurucusu Alparslan Türkeş'in ifadesiyle üçüncü yolda ilerlemiştir ve Devletçi ve merkeziyetçi, milliyetçi yapısıyla, tarihe referansları, muhafazakâr/mukaddesatçı yapısıyla her iki geleneğin çizgilerini izler taşır.

Cumhuriyet'in Çok Partili Hayatı: İkinci Meşrutiyet'in Mirası

Kısaca II. Meşrutiyetin günümüze kalan mirası, birkaç noktada özetlenebilir: II. Meşrutiyet döneminde egemenlik kavrayışında esaslı bir değişim meydana gelmiştir. Monarşik egemenlikten millet egemenliğine geçişin temelleri atılmıştır. Parlamenter rejim ve kuvvetler ayrılığına dayalı iktidar kullanımı pratiği bu dönemin mirasıdır. Türkiye siyasal tarihi açısından ilk çok partili hayat tecrübesi yaşanmış, yarışmacı siyaset ve partiler bu dönemde kurumlaşmıştır. İttihad ve Terakki-Hürriyet ve İtilaf bölünmesi, daha sonraki dönemlerin politik çatışma hattını da belirlemiştir. Modernist-otoriter çizgi ile liberal-muhafazakâr çizgi arasındaki bölünme süreklilik kazanmıştır. Bu bölünme farklı dönemlerde, farklı düzeylerde yeniden üretilmiştir. (Önder, 2019, s. 518)

e-kitap

Ancak günümüzde milliyetçi düşünce ve onu temsil eden siyasi oluşumlar zamanla her iki çizgiden izler taşıyarak lakin bir üçüncü yol olarak karşımıza çıkmış ve Türk siyasetini şekillendirmiştir.

Milliyetçilik Fikriyatının Tanımı, Gelişimi ve Türk Siyasi Hayatında Milliyetçilik İdeolojisi

"Milliyet fikri tarihin ilk çağlarında bir tohum, Orta çağlarında bir fidan, zamanımızda gölgesini bütün dünyaya salan bir ağaç halindedir." Peyami Safa

Her geçen gün farklı bir "Yeni Dünya" kavramıyla karşılaştığımız bir süreçten geçiyoruz. İdeolojilerin, yönetim sistemlerinin değiştiği, geliştiği yeni isimlerle ortaya çıktığı bir siyasal toplumsal vetirenin hem öznesi hem de izleyicisi durumundayız. Francis Fukuyama'nın 90'ların başında siyaset, bilimsel ilerleme, etik kodlar ve savaş üzerine ortaya koyduğu "Tarihin Sonu ve Son İnsan" adlı eserinde liberalizmin mutlak hakimiyetiyle sona ereceği, ulus devletlerin, dini yapıların hakimiyetinin azalacağı bir dünya tasavvuru söz konusuydu (Fukuyama, 1992). Ancak yaşanan gelişmeler Fukuyama'yı haksız çıkarmış durumda Fukuyama sonrasında ise pek çok çalışmada küreselleşmenin bütün milliyetçilikleri yok edeceği, ulus devletlerin sonu olacağı tezi işlenmiştir. Küreselleşme denen olgu, başından beri yanlış tahayyül edilmiş ve hiçbir zaman gerçekleşme şansı olmamış, Amerikan ve AB elitlerinin arzu ettikleri bir şeydi aslında. Bu fiilen yaşanan tarihi göz ardı ederek, tarihi insanlığı önceden belirlenmiş kendini gerçekleştirme yolunda zorunlu aşamaların birbiri ardına sıralanışı olarak gören tarihselci formasyon ideologları tarafından büyük bir hevesle savunulmuştur. Onlar için küreselleşme, insanlığın en büyük çıkarları ve daimî huzuru için insanlığın bütün üretici güçlerinin birleşmesi demektir ve bu haliyle bütün çatışmaların aşamalı bir biçimde son bulması ve sonunda yeryüzünde ebedi barışın tesis edilmesi anlamına gelmekteydi. Ancak sıradan halkın bu güzel teorik vizyon hakkında ne düşündüğünü yakın tarihteki Brexit ve Atlantik'in öte yakasında milliyetçi söylemleriyle Donald Trump'ın Amerika

Birleşik Devletleri'nde Başkan seçilmesi örnekleriyle gördük(Greenfeeld, 2016, s. 9)Dünyada insanlar dün olduğu gibi bugün de ayaklarını bir yere sabitleyerek gelişmeleri o sabitlediği yerden izliyorlar ve muhkem oldukları alanın aidiyetleriyle değerlendiriyorlar. Bu alan onların duygu ve düşüncelerinin yeşerdiği ve kendilerini korunaklı hissettiği milli/toplumsal aidiyetten başkası değil. Bilakis, milliyetçiliğin, dinsel ideolojilerin giderek baskın hale geldiği yeni bir dünya düzeniyle karşı karşıyayız. Hatta söz konusu olan milliyetçiliğin küreselleşmesidir. Modernliğin 16. Yüzyıl İngiltere'sinde başlamasından Soğuk Savaşa, milliyetçiliğin, yalnızca dünyanın ondan etkilenmiş kesimindeki politikanın ardındaki en büyük güç olarak durmadığı; aynı zamanda, küreselleşmenin hızlandığı 1990'larda, henüz nüfuz etmediği büyük nüfus kültlerine, özellikle Çin'e kadar, bütün dünya üzerinde etkili olduğu ve İslam şemsiyesi altında bütün Arap dünyasına, Ortadoğu ve Balkanlara yayıldığı görülmektedir(Greenfeeld, 2016, s. 9). Milliyetçilik ideolojisinin hem yerel hem de uluslararası bağlamda giderek güçlendiğini görmekteyiz. Bu anlamda milliyetçilik günümüzde Batı'da da doğuda da ortaya çıktığı yüzyıllardan daha güçlü bir şekilde ayakta durmaktadır. Çünkü ortaya çıkışı itibariyle milliyetçilik, bağımsızlığın, özgünlüğün, özgeciliğin, demokrasi çağının, hürriyet çağının yükselen değeridir. Smith "Millet ile milliyetçiliğin çağrısı evrenseldir" diyerek aslında buna işaret etmekte ve şöyle demektedir: "İster övülsün, ister yerilsin, millet, aşılmakta olduğuna dair hiçbir emare göstermemektedir, ve milliyetçilik popüler tahrip gücünden ve öneminden bir şey kaybedecek gibi görünmüyor." Ulusun yerine bir meşruiyet temelinin belirmemesi; vatandaşlığın, siyasal katılmanın ve vergilendirmenin mekânının hala ulus-devlet olması; –ABD ve Avrupa da dâhil olmak üzere– dünya genelinde milliyetçiliğin yükselişi ve milliyetçi tutumların birçok ülkenin dış politikasına yansımaya başlaması, bu öngörüyü desteklemektedir. (Selçuk, 2012, s. 132)

e-kitap

Milliyetçiliğin Tanımı, Kökeni ve Çeşitli Milliyetçilikler

Milliyetçilik hürriyet çağının yükselen değeri olmasına rağmen milliyetçiliğe çoğu defa Schumpeter'in kapitalizmi yargılayan hakimlerin daha baştan idam fermanlarını ceplerinde taşıdığını belirttiği gibi bir önyargıyla yaklaşılır. Milliyetçilik söz konusu olduğunda aynı önyargılı tavır söz konusudur. Milliyetçilik türüne, hedefine ve icraatlarına bakılmaksızın toptan bir bakışla faşizmle, ırkçılıkla, önyargı ve şiddetle ilişkilendirilebilmektedir. (Erdem, 2020, s. 28)

Milliyetçiliğin ne zaman ortaya çıktığına dair temel olarak iki farklı görüş bulunmaktadır. İlkçiler olarak adlandırılan grup, milletin, insanlıkla yaşıt olduğunu öne sürer. İlkçilere göre kabaca millet, devletten önce gelir; ilk önce millet oluşmuştur ve daha sonra milletler, milliyetçiliği ortaya çıkarmıştır. Resmi tarihte ve ana akım medyada egemen olan ilkçi düşünce, milliyetçiliğin milletler tarafından oluşturulduğunu savunur. Diğer grup olan ve akademik yazında daha hâkim olan modernistlere göre ise milletin yaşı oldukça gençtir; millet modern zamanlarda doğmuştur. Modernistler, millet kavramının milliyetçilikler tarafından oluşturulduğunu savunur. Modernist bakış açısına göre, milliyetçileri, bir millet oluşturmaya iten en temel nedenlerden birisi meşruiyettir. Milliyetçilik başta meşruiyet olmak üzere rıza, sadakat ve itaat gibi kavramlarla yakından ilişkilidir. (Bayraktar, 2016, s. 1)

Milliyetçiliğin köklerine gittiğimizde, bir duygu ve inanç birikimi, biçimi olarak milletlerin oluşum süreçlerine kadar uzanır. (Öz, 2002, s. 751) Milliyetçiliğin ortaya çıkışı, kökeni, türleri ve modern bir kavram olup olmadığı konusundaki tartışmalar bizi çok farklı argümanlar ve oldukça geniş bir literatüre götürür. (Selçuk, 2012, s. 118) Milliyetçilik bir kavram olarak batıda ortaya çıkıyor, ilk kez 1774 yılında Johann Gottfried ve Herder tarafından kullanılıyor. 17. yüzyılda İngiltere'de, 18. yüzyılda ABD ve Fransa'da, 19. Yüzyılda ise Almanya'da halkın siyasal katılımının giderek yaygınlaşması milliyetçiliğin ortaya çıkmasına katkıda bulunuyor. Milliyetçiliğin ilk ne zaman ve nerede ortaya çıktığı

araştırmacıdan araştırmacıya değişmektedir. Milliyetçilik, Greenfeld ve Hastings'e göre İngiltere'de, Alter'e göre Fransa'da, Breuilly ve Kedourie'ye göreyse Almanya'da doğmuştur. Tüm bu araştırmaları birleştiren nokta, milliyetçiliğin ilk olarak Avrupa'da ortaya çıktığı görüşüdür. Anderson ise milliyetçiliğin doğum yeri olarak Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerini göstermektedir. (Özkırımlı, 2009, s. 193)

Milliyetçiliğin tarihi ortaya konulurken, milliyetçilik, üçlü bir döneme tabi tutulmaktadır: "Birinci Dünya Savaşı öncesi milliyetçilikler, 1918-1945 arası dönem milliyetçilikleri ve 1945 sonrası milliyetçilikler. " (Ertan & Orhan, 2018, s. 54) Ancak, Louis Snyder milliyetçiliği, kronolojik sınıflandırmaya tabi tutarken dört aşamadan oluşan bir döneme ayırmakta ve bu milliyetçiliklere de adlar vermektedir. Bu dönemler ve adları, 1815-1871 'birleştirici' milliyetçilik, 1817-1900 'dağıtıcı' milliyetçilik, 1900-1945 'saldırgan' milliyetçilik ve 1945-? 'modern' milliyetçilik olarak adlandırmıştır. Carlton Hayesise, milliyetçilikleri 'hümanist', 'geleneksel', 'jakoben', 'liberal', 'birleştirici' ve 'iktisadi' milliyetçilik olarak adlandırmaktadır. Hans Kohn'un geliştirdiği ikili tipoloji ise, 'Batılı-isteğe bağlı' milliyetçilik ve 'Doğulu-organik' milliyetçilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kohn'un ayrımından yaralanan Smith ise "toprağa bağlı (teritoryal) milliyetçilikler" ve "etnik milliyetçilikler"den söz etmektedir. Milliyetçiliğin ortaya çıktığı toplumsal yapı göz önüne alındığında ise, 'azgelişmiş ülke milliyetçiliği', 'Batı tipi' veya 'modern milliyetçilik' olarak adlandırılmaktadır. (Özkırımlı, 2009, s. 60)

Bunun dışında milliyetçiliğin içinde gerçekleştiği toplumsal yapıyı dikkate alarak, Batı tipi, modern veya azgelişmiş ülke milliyetçiliği şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulduğu da görülmektedir. Bütün bu sınıflandırmalarda genel olarak kendi milliyetçiliğini iyi, diğerlerini ise kötü olarak ortaya koyan bir yaklaşım sergilendiği söylenebilir. (Akıncı, 2014, s. 132)

Milliyetçilik kuramları da bu anlamda çok çeşitlilik arz etmektedir. Milliyetçilik kuramları içerisinde ise üç farklı yaklaşımdan

e-kitap

söz edildiğini görüyoruz; modernist yaklaşım, ilkçi yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşım. Modernist yaklaşımı benimseyen çalışmaların ortak noktası, milletler ve milliyetçiliğin modern çağa, yani son birkaç yüzyıla, ait yapılar olduğu görüşüdür. Kısacası milliyetçilik yeni bir kavramdır. Modernistlere göre, modernleşme sürecinin yol açtığı çatışmalar ile milliyetçi duyguların uyanışı arasında bir ilişki bulunmaktadır. İlkçi yaklaşıma (primordialism) dayalı milliyetçilik kuramları ise, etnik kimliklerin ve onu oluşturan din, dil, kan bağı gibi nesnel öğelerin 'verili' (given) olduğu ve nesilden nesile fazla değişikliğe uğramadan aktarıldığı düşüncesini ileri sürmektedir. İlkçi yaklaşım içerisinde 'eskilcilik-kadimcilik' (perennialism) olarak adlandırılan bir diğer bakış açısına göre ise milliyetçiliğin olmadığı bir çağ yoktur ve milliyetçiliğin ilk örnekleri antik çağlara, Eski Mısır'a ve Sümerler'e kadar geri götürülebilir. Milliyetçilik çözümlemelerinde etnik geçmişe ağırlık veren kuramcılardan oluşan etno-sembolcü (ethno-symbolist) yaklaşım ise, modernizmin hegemonyasına bir tepki olarak doğmuş ve temel savlarını modernizm eleştirisinden yola çıkarak geliştirmiştir. (Selçuk, 2012, s. 119)Bir birlik ve bütünlük hali olarak ifade edilen milliyetçiliğin ortaya çıkmasında rol oynayan nedenler ve bu nedenlere bağlı sonuçlar yukarıda da ifade edildiği üzere farklı milliyetçi teorileriyle açıklanmıştır(Karadağ & Yaman, 2018, s. 84). Türk Milliyetçiliğinin kavramsal ve kuramsal çerçevesinin çizilmesinde öznelerin kendilerini tanımlayışlarındaki "milliyetçilik" kelimesine bağlı bir algının verdiği kategorileştirme yönlendirici olduğu için, ortaya pek çok "milliyetçilikler" kategorisi çıkabilmektedir. "Bilimsel" bir gereklilik şeklinde algılanan "betimleme" işlemi "milliyetçilikler" şeklinde bir tasniflemeye kaynaklık etmektedir (Vurucu, 2014, s. 19). Bu anlamda günümüz milliyetçiliğine ilişkin en güncel tanımlardan "her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı adlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama,

bir algılama biçimi" olarak karşımıza çıkmaktadır. (Özkırımlı, 2009, s. 15).

Milliyetçilikle ilgili yapılan çalışmalarda hep Batı'daki milliyetçiliğin gelişim süreci dikkate alınarak genel, evrensel modernist milliyetçilik yorumunun yapıldığına şahit oluyoruz. Oysa ki yukarıda ifade edildiği üzere her ülkede farklı bir milliyetçilik serüveni, tarihi ve anlayışı söz konusudur. Bu nedenle bir indirgemecilikle bütün milliyetçilikleri aynı kategoride değerlendirmemiz mümkün değildir. Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışını, vasfını ele alırken de yukarıda izah edilen milliyetçilik araştırmaları çerçevesinde Türk milliyetçiliğinin de kendine özgü bir milliyetçilik olduğunu görmek gerekir. Türk milliyetçiliği kendine has bir milliyetçiliktir ve daha çok da eskicilik- kadimcilik olarak adlandırılan milliyetçilik kuramına yakındır. Öyle ki Türk devlet geleneğinde milliyetçiliğin kökenleri hayli derinlere ulaşmaktadır. Gerek Orhun Kitabelerinde gerekse Kutadgu Bilig'inde yer alan söylem ve kavramlar elitlerin "millet olma bilinci"ne verdikleri önemi tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde olduğunu göstermektedir. (Dural, 2011, s. 27)

Türkiye'de Milliyetçiliğin Kısa Tarihi

Türklerde kadim bir millet şuuru olmasına rağmen milliyetçiliğin bir fikir sistematiği ve siyaset projesi olarak şekillenmesi ise görece daha yeni bir kavramdır. Bu anlamda milliyetçiliğin bir sistem içinde sunulması Osmanlı imparatorluğun yıkılma dönemine rastlar ve milliyetçilik fikriyatına sahip düşünürlerin ve bu minvalde kurulan teşkilatların omuzlarında yükselir. Türkiye'de milliyetçiliğinin doğması Türkçülük akımının gelişmesiyle vücut bulmuştur. Ziya Gökalp bu hususu Türkçülüğün Esasları'nın giriş bölümünde etraflıca anlatır. Türkiye'de Türkçülük akımının zuhurundan evvel Avrupa'da Fransızca deyimle Turquerrie denilen Türkperestlik akımı ön plana çıkar. Türk halıları, kilimler, mücellitlerin, tezhipcilerin yaptıkları ciltler, mangallar şamdanlar, Avrupa'daki zenginlerin evlerini süslemeye ve evlerde bir Türk odası

e-kitap

oluşturulmaya başlanmış ve Türk hayranlığı oluşmuştur. Yine özellikle Rusya'da, Macaristan'da, Almanya'da, İngiltere ve Fransa'da eski Türklere dair araştırmalar içeren Türkoloji merakı baş göstermiştir. Türklerin pek pek eski bir millet olduğu, gayet geniş bir sahada yayıldığı ve cihangirane devletler ve medeniyetler kurduğunu ortaya koyan çalışmalar ön plana çıkmıştır (Gökalp, 2014, s. 22). Batıda siyasi bir akım olarak ortaya çıkan milliyetçiliğin Osmanlı toplumuyla buluşması işte bu Türkçülük akımının doğuşu şeklinde gerçekleşmiştir. Türkçülüğün gelişimi ilmi, edebi ve siyasi olmak üzere üç safhada gerçekleşmiştir. (Kuran, 2004, s. 75)

İlk iki safhada birçok milliyetçilik akımında olduğu gibi Türkçülük kendini dil, edebiyat ve tarih alanındaki çalışmalarla göstermiştir. Bu çalışmalar sonucunda II. Abdülhamit döneminde Türk kavramı, ırkî ve lisanî manada artık şerefli ve gurur duyulan bir kavram olarak değişmiş, Türk tarihinden bölümler gün ışığına çıkarılarak, Türk tarih görüşü zaman ve mekân itibariyle genişlik kazanmaya başlamıştır. Artık imparatorlukta yaşayan Türkler, dil, edebiyat, tarih ve kültürlerinin hem Osmanlı hem de daha geniş bir Türk mirası olduğunu açıkça görmüşlerdir. Osmanlı Devleti dışında Türkçe konuşan Müslümanlar milletdaş olarak kabul edilmiş, yavaş yavaş Türk Birliği fikri, kültürel terimlerle ifade edilmeye başlanmıştır. Anadolu, Türklerin vatanı olarak önem kazanmaya başlamış, Türk milliyetçiliğinin temeli olarak Türk dil ve kültürünün rolü ve bunları canlandırmak ve geliştirmek ihtiyacı da kuvvetlenmiştir. Türkçülüğün Türk milliyetçiliğine, yani siyasal bir akıma dönüşmesi ve örgütlenmesi ise II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki ile gerçekleşmiştir. Bu örgütlenme girişimleri arasında Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocakları gibi derneklerin kurulması sayılabilir. Bu derneklerin önemi imparatorluktan vazgeçmiş görüntüsü vermemek için İttihat ve Terakki'nin Türkçülüğü açıkça savunmadığı dönemlerde bu hareketin canlı tutulması ve gelişmesi için başarılı bir şekilde çalışmalarından kaynaklanmaktadır. (Kılıç, 2007, s. 116).

Türkçülüğün Türk milliyetçiliğine, yani siyasal bir akıma dönüşmesi ve örgütlenmesi ise II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gerçekleşmiştir. Bu örgütlenme girişimleri arasında Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocakları gibi derneklerin kurulması sayılabilir. Bu derneklerin önemi imparatorluktan vazgeçmiş görüntüsü vermemek için İttihat ve Terakki'nin Türkçülüğü açıkça savunmadığı dönemlerde bu hareketin canlı tutulması ve gelişmesi için başarılı bir şekilde çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Türkçüler, Osmanlı insanlarına Türkçü Genç Kalemler dergisinin çağrısında olduğu gibi bir "Yeni Hayat" vaat ediyorlardı. Bu kurtuluş reçetesinin dayandığı fikir ve eylem temeli Türk milliyetçiliği olacaktı. (Kılıç, 2007, s. 116)

O dönemde Türk aydınlarının en büyük sorunu, yıllarca varlığını sürdürmüş ve son zamanlarda Batılıların *"Hasta adam"* olarak niteledikleri Osmanlı Devleti'nin nasıl kurtarılacağıydı. Esas itibariyle bu sorun, on altıncı yüzyıldan beri Türk devlet adamlarını ve layihacılarını da meşgul etmişti. *"İmparatorluğun nesi aksıyor? Kâfir rakiplerle yarışta niçin geri kalınıyor?"* Şeklinde başlayan ve sonunda *"Onu kurtarmak için ne yapmalı?"*ya yani devletin bekasına dönük bir sorgulama sürecidir. (Lewis, 1970, s. 232)

Osmanlı aydınları milliyetçilik düşünesi ile tanıştıklarında, yayılmacı güçler karşısında çökmekte olan bir imparatorluğu nasıl ayakta tutabileceklerinin kavgasını veriyorlardı. Milliyetçiliğe yönelişteki teme mihrak da bu idi. (Kösoğlu, 2005, s. 27)

Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl kurtulacağına ilişkin geliştirilen düşünceleri Türk milliyetçiliğinin önemli isimlerinden Yusuf Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset adlı eserinde şöyle ifade eder*: "Osmanlı ülkesinde, Batı'dan yararlanarak güçlenme ve ilerleme arzuları uyanalı, belli başlı üç siyasi meslek tasavvur ve takip edildi sanıyorum: Birincisi Osmanlı hükümetine tabi çeşitli milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı milleti meydana getirmek; ikincisi, hilafet hakkının Osmanlı devleti hükümdarında olmasından yararlanarak bütün İslamları söz konusu hükümetin idaresinde siyaseten birleştirmek, üçüncüsü ırk üzerine dayalı Türk milliyeti siyaseti oluşturmak."*(Akçura, 1976, s. 19)

e-kitap

Yusuf Akçura'nın da ifade ettiği gibi aslında bu üç düşünce akımının temsilcilerinin nihai hedefi Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu üzerinedir. Sadece bunun nasıl yapılacağı, yöntemi konusunda farklılıklar onları birbirinden ayırmaktadır. Bu fikir akımlarını savunanların çoğu defa birbiriyle iç içe olduğu, İslamcı aydınların, Batıcı, Batıcıların Türkçü dergi ve gazetelerde yazılar yazdıkları görülmektedir. Ancak yaşanan süreç gösterecektir ki ne İslamcılık, ne Batıcılık, ne de Osmanlıcılık, devletin kurtarılmasında derde devam olmayacaktır. Çünkü burada bir mesele es geçilmektedir, Batı uygarlığının paradigması değişmiştir. Osmanlı aydınlarını reformlara iten ve belli başlı fikri akımlarını doğuran Batı'nın yalnızca salt teknolojik üstünlüğü değildir. Aynı zamanda bu dönem Batı'daki Fransız İhtilâli ve onu takip eden Napolyon'un askerî istila girişimleri sonucu, milliyetçilik ideolojisi ile birlikte, ihtilâlin getirdiği hürriyet, eşitlik, cumhuriyet ve laiklik gibi kavramların bütün Avrupa'ya da yayıldığı bir yüzyıldır(Lewis, 1970, s. 66). Napolyon Savaşları bir taraftan Avrupa sınırlarını altüst ederken diğer taraftan Avrupa'daki eski kurumları yıkmış, milliyetçi düşüncenin ve buna bağlı siyasî teşkilatlanmanın yaygın ve etkili bir akım haline gelmesine yol açmıştır. Sonuçta on dokuzuncu yüzyılın kaderi, milliyetçi ideolojiler tarafından belirlenmeye başlamıştır.

Milliyetçiliğin yayılması, İngiltere, Fransa ve İspanya'nın ardından Avrupa'da İtalya ve Almanya gibi yeni güç merkezleri olarak millî devletlerin doğuşuna yol açarken, diğer taraftan doğrudan çok milletli imparatorlukları tehdit eden bir gelişme olmuştur. İşte bu sebeple, yaşanan bu büyük değişim, Avrupa'daki gelişmelerin dışında düşünemeyeceğimiz çok milletli Osmanlı İmparatorluğu'nu etkilemekte gecikmemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle Rumeli'deki etnik milliyetçilik önce yabancı propagandası ve siyasî amaçlarla Hıristiyan unsurlar arasında yayılmaya başlamıştır. Sonuçta Fransız İhtilali ile tohumlanan ve hürriyet fikriyle desteklenen etnik milliyetçiliğin Gayrimüslimler arasında yayılması, Osmanlı devletinde

ayaklanmalara yol açarak devletin bütünlüğünü tehdit etmeye başlamıştır.

Osmanlı devlet adamları, Fransız ihtilali sonucu yayılan ideolojik vasıflı milliyetçilik cereyanını başlangıçta kendilerini rahatlatacak olan Batının bir iç problemi olarak görmüşlerdir. Ancak çok geçmeden on dokuzuncu yüzyıl dünyasında büyük değişiklikler yapacak olan milliyetçiliğin gücünü etnik milliyetçi iç isyanlarda yavaş yavaş anlamışlardır. Bu durum karşısında Osmanlı gayr-i müslimleri tarafından savunulmaya başlanan etnik merkezli milliyetçilik fikri, imparatorluktaki bütün unsurlar arasındaki bağları sağlamlaştırarak devletin dağılışını durdurmak isteyen Osmanlı aydınlarının dikkatini çekmiştir. Ancak onlar bunu yaparken milliyetçiliğini deolojik mahiyetini kasten ihmal etmişler veya görmezlikten gelmişlerdir. (Karpat, 1986, s. 95). Çünkü Batı'da yayılan lâiklik ile millî egemenlik prensibi ve buna bağlı olarak gelişen kendi kaderini tayin prensibinin olduğu gibi kabul edilmesi, ulus devletler için birleştirici olumlu bir rol oynarken, imparatorluk açısından devletin parçalanması demek olacaktı.

Batı'daki ulus devletlerde milliyetçilik anlayışının temeli, belli sınırlar içinde, aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan ve birlikte yaşama duygusuna sahip olan millet kavramına dayanıyordu. Hâlbuki çok milletli Osmanlı devletinde böyle bir millet yapısı mevcut değildir; çünkü geniş bir coğrafî alana yayılmış bulunan Osmanlı Devleti, çeşitli din, mezhep ve milletlerden meydana geliyordu. Çok milletli Osmanlı devletinde toplum düzenini oluşturan mekanizmaya, "millet sistemi" denilmekteydi(Küçük, 1987, s. 13-23). Ancak bu sistemde millet tabiri etnik değil, dinî grupları belirtmek için, cemaat karşılığı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin içinde barındırdığı çok çeşitli unsurları yönetmek için kullandığı "millet sistemi" yani bu unsurların birer dinî cemaat olarak tasnifi, milliyetçilik fikrinin yayılması ile fonksiyonunu yitirmeye başlamıştır. Nitekim imparatorluk tebaasının kendini Ortodoks olarak değil de, Yunanlı, Sırp, Bulgar vb. şeklinde tanımlanmaya başlaması, hatta yüzyılın sonlarına doğru bu

e-kitap

çeşit kimlik kazanmanın Müslüman unsurlar arasında da yayılması, sistemi, dolayısıyla Osmanlı Devleti'ni çökme tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir.

Üç Tarz-ı Siyasetten Türkçülüğe: Devlet-i Ali'de Türklükten Başka Kurtaracak Bir Şey Kalmamıştır

Bu dönem görüleceği üzere Türk milletinin beka sorunun toplumun ve devletin iliklerine kadar işlediği bir zaman dilimidir. Balkan Savaşlarıyla Rumeli'nin kaybedilmesine tanıklık edilmesi, Arap yarımadasındaki isyanlarla birlikte toprak kayıpları I. Dünya Savaşı'nın yarattığı sarsıntı ile birlikte o güne kadar devleti ayakta tutan, hâkim düşünce kabul edilen Osmanlıcılık ve İslamcılık fikriyatının da iflas ettiğini göstermiştir. Türk Milleti'nin, altı yüz yıllık devletlerinin varlık-yokluk mücadelesi söz konusudur. Yüzlerce yıl, varlığını devam ettirip ettirmeme sorunundan uzak yaşayan millet, bu dönemde kendini bir varoluş mücadelesinin içinde bulmuştur. O gün, devletin nasıl kurtarılacağı üzerine yapılan tartışmalar, diğer bir deyişle "beka problemi", her aydının ve her düşünce akımına mensup kişilerce çözülmesi gerektiğine inanılan en mühim sorundur. Çünkü imparatorluk parçalanırken, artık Türklükten başka sığınılacak liman kalmamıştır.

Başta Ziya Gökalp olmak üzere, Osmanlı Türkçüleri kültürel manada Türkçülüğü savunurken, siyasî anlamda Osmanlıcılık geleneğini belirli bir süre aşamamışlar ve milliyetçilik anlayışlarını Osmanlılık ve İslamcılıkla uyumlu göstermeye özen göstermişlerdir. Çünkü onların esas davası yeni bir devlet kurmak değil, yapısı çok değişmiş olmakla beraber, Türk-Müslüman benliğini muhafaza eden ve halen ayakta duran Osmanlı devletini millî bir devlet haline getirmekti. Bu sebeple Osmanlı Türkçüleri başlangıçta Osmanlıcılık ve daha sonra ağırlıklı olarak İslamiyet'e bağlı milliyetçilik anlayışı ortaya koymuşlardır. Ancak bu dönemde en doğru ve en yumuşak geçiş formülü Ziya Gökalp tarafından Türk Yurdu Dergisi'nde yayımladığı "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" makaleleriyle ortaya konmuş, "Türk milletindenim, İslam

ümmetindenim, garp medeniyetindenim" diyerek bir geçiş formülü sunmuştur. O'nun nihai gayesi muasır bir İslam Türklüğü ibda etmektir. Ziya Gökalp'e göre Türk gençliği kendi millî ülküsüne sahip çıkmazsa, İslamlığın da Osmanlılığın da mahvolacağını anlamıştı. Diğer unsurlarda milliyetler teşekkül etmişken Türklerin bu şuura gelememesinin izahını Gökalp şöyle değerlendirir: "Milliyet mefkuresi (ideal) ibtida (başta gayrimüslimlerde, sonra Arnavut ve Araplarda en nihayet Türklerde zuhur etti (ortaya çıktı). Türklerin en sona kalması sebepsiz değildir. Devlet, vaki bir millet (nation de fait), milliyet mefkuresi ise iradi bir milletin (nation de volonte) cürsümesi (kökü, kaynağı) demektir. Osmanlı Devleti'ni Türkler teşkil etmişlerdi... Türkler ilkin hadsi (sezgisel) bir ihtiyata (sakınmaya) tâbi olarak bir mefkure (ideal) için bir mevcudeyi tehlikeye düşürmekten çekinmişlerdi" (Gökalp Z. , 2014, s. 14)

Hüseyinzade Ali Bey de 1914 yılında kaleme aldığı yazıda Osmanlı'daki Türk milliyetçiliğinin bir sebep değil sonuç olduğunu, Osmanlı tebaası içinde yer alan Türk dışındaki unsurların ayrılıkçı milliyetçilikleri üzerine oluştuğunu şu sözlerle ifade eder "Onların milliyetçiliği yeni bir şey değildir. Kürt milliyetçiliği yirmi yıl önce başladı. Arnavut milliyetçiliği başlayalı otuz yıldan fazla zaman geçti. Ermeni milliyetçiliği en aşağı kırk, Bulgar milliyetçiliği altmış, Yunan milliyetçiliği ise seksen yıllıktır. Türk milliyetçiliği bunların sebebi değil neticesidir" (Kösoğlu, 2005, s. 99)

Dönemin Türk aydınları 600 yıllık bir imparatorluğun yıkılışına şahit olmuş ve bunun sancısını iliklerine kadar yaşamışlardır. Bu yıkılış sürecinin sonlarında Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık gibi düşüncelerinin devleti kurtarmak için ortaya atıldığını, ancak Balkan harbiyle Osmanlıcılığın, Birinci Dünya Savaşıyla İslamcılığın Devleti kurtarmaya çare olamayacağının görülmesi üzerine milliyetçiliğin, Türkçülüğün devleti ayakta tutabilecek tek düşünce olduğu görülmektedir. Başta Türk milliyetçiliğini kavramsal olarak bilimsel bir sistematiğe dayandıran Ziya Gökalp olmak üzere, Yusuf Akçura, Ömer Seyfettin, Hüseyinzade Ali Turani,

e-kitap

Ahmet Ağaoğlu gibi düşünürler milliyetçi dergilerde ve kuruluşlarda bu fikriyatı savunmuşlardır.

Bu dönemde ülkenin yönetimini elinde bulunduran İttihat ve Terakki'nin ideologluğunu milliyetçi bir düşünür olan Ziya Gökalp'in yapması, yine milliyetçiliği ön plana çıkaran Yusuf Akçura Ahmet Ferit Tek gibi Türk Ocaklıların yönetiminde yer alan düşünürlerin ilk milliyetçi partiler olan Millî Meşrutiyet ve Millî Türk Fırka'larını kurmaları tesadüfi değildir. Bir millî mücadeleyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin de yine milliyetçilik fikriyatı üzerine inşa edilmesi, Kuvvacıların oluşturduğu Cumhuriyet Halk Fırkasının ilkelerinin başında milliyetçiliğin olması da tesadüfi değildir. Bunun en bariz örneğini biz bu kuvvacı kadronun İngiliz İstihbarat raporlarında "milliyetçiler", "milliyetçi hareket" olarak adlandırılmasında görmekteyiz.

Bu nedenledir ki devlet kuran bir fikriyat olduğu için Türkiye'de milliyetçilik siyasal ideolojiler zemininde aşkın bir düşüncedir. Yani siyaset-ötesi ve ideolojiler-üstü bir temel ilke hükmündedir. Sosyalist/komünist enternasyonalizmi benimseyen dar çevreler ve Radikal İslamcı Ümmetçilik dışında, her siyasal söylem milliyetçiliği olumlu bir değer olarak varsaymaktadır (Bora&Gültekin, 2002, s. 16). Lakin sistem, ciddi bir çelişki gibi görünse de içinde kendini yok etmek isteyen kozmopolit Marksist/sol ve Ümmetçi İslamcı akımlara gösterdiği müsamahasını Türk milliyetçiliğine göstermemiştir. Burada en büyük etken şüphesiz Türk milliyetçiliğinin, Ziya Gökalp geleneğinin bir etkisi olarak, İslam ve tarih ile olan olumlu ilişkisi belirleyicidir. Bu yüzden sistem Türk Milliyetçiliği ile her zaman mesafeli bir tavır içinde olmuştur. Millî devletin "milliyetçiliğe" içkin yapısı ana damar Türk Milliyetçiliğinin "Irkçı-Turancı" etiketiyle baskılanırken buna karşın yürürlükteki politika, "Atatürk milliyetçiliği" adıyla sol/sosyalist renkte bürokratik, içeriği boş, rijid, ırkçı bir anlayışın olumlanmasıyla tezahür etmiştir. Böylece sistem kendi içinde tutarlı, ilerici, çağdaş bir yaklaşım iddiasında bulunmuştur. Türk Milliyetçiliği ise İslam'a, tarihe, vatana, millete olan bakış açıları dolayısıyla gerici,

ırkçı, çağdışı yaftasıyla itham edilmiştir. (Vurucu, 2014, s. 14) Ayrıca Atatürk milliyetçiliği diye bir kavram sonradan oluşturulmuş olup, Atatürk de bizatihi Türk milliyetçisidir ve Türkiye Cumhuriyeti'ni Türk milliyetçiliği üzerine inşa etmiştir.

Türk milliyetçiliğinin kökeni bugünkü manada olmasa bile tarihsel olarak eski olmasına rağmen ortaya çıktığı Osmanlının son dönemlerinden itibaren bugüne kadar kültür milliyetçiliğinden, sömürgecilik karşıtı milliyetçiliğe, Turancılıktan sosyalist milliyetçiliğe kadar çok farklı görünümlere sahip olmuştur. Atatürk milliyetçiliği, Kemalist milliyetçilik, Irkçı milliyetçilik, Türkçü-Turancı milliyetçilik, Anadolucu milliyetçilik vb. adlarla adlandırılmıştır. Bu adlandırmaları yapanlar kendi siyasi düşünceleri doğrultusunda Türk milliyetçiliğini müspet ve menfi şekilde değerlendirmişler, bu dünya görüşü doğrultusunda tanımlamalar yapmışlardır. Ancak Türk milliyetçiliği günümüzde daha çok kendilerini "ülkücü" olarak tanımlayan siyasal grubun milliyetçilik anlayışını temsil eder(Erdem, 2020, s. 329) Ülkücülük, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren belirgin bir şekilde ortaya çıkan, üç tarzı siyasetten biri olan milliyetçilik/ Türkçülük düşüncesi ve geçmişle şekillenen, Osmanlı öncesi Türklüğü ve Soyvet Rusya'sı Türklüğün sembollerini, okumalarını da içine alan, yeni kurulan Cumhuriyetin de ana fikridir. (Yiğit, 2015, s. 54) Ülkücülük Türk milliyetçiliğinin özel bir ismi olup tüm dünya Türklüğünü de içine alan siyasal bir tavır, olayları algılama, yorumlama ve düşünme biçimidir (Yiğit, 2020, s. 1066).

Türk milliyetçiliği ile Turancılık tasavvuru ise Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren özdeşleşmiş iki kavramdır. Avrupa'da milliyetçiliklerin genel olarak bir "Pan" niteliği taşıması etkisini Türk milliyetçiliğinde de göstermiş ve Osmanlı Türkiye'sindeki yansımasını Pan-Türkizm olarak tecessüm ettirmiştir. Fakat Cumhuriyetle birlikte bu olgular farklılaşmış ve Pan-Türkizm olumsuzlanarak terk edilmiştir (Vurucu, 2017)

Türk Ocakları'nın 2002 Nisan'ında sol gelenekten gelmiş olmasına rağmen bir milletvekilinin Türk ve milliyetçilik kavramları

e-kitap

üzerine söylediği şu sözler Türk milliyetçiliğinin kendine haslığını ortaya koyan çok önemli bir örnek "Dünyanın her memleketinde her millet milliyetçidir, kendilerine göre milliyetçilikleri vardır. Ama dünyanın hiçbir yerinde Türk kelimesiyle milliyetçi kelimesinin bu kadar kenetlendiği bir başka memleket yoktur."(Bora & Gültekingil, 2002, s. 15)

Türk milliyetçiliği ideolojisi yukarıda da ifade edildiği üzere aslında çoğu zaman partiler üstü bir kavram olarak kabul edilir. Ortak bir konsensüs varmış gibi bir tavır sergilenir. Ancak her siyasi partinin Türk milliyetçiliğini kavrama ve algılama şekli, düzeyi ve politikasına yansıtma biçimi farklılıklar arz etmektedir. Bu da daha çok kendi tarihi gelenekleriyle, yaşanmışlıklarıyla ve zaman içindeki dönüşümleriyle doğrudan ilgilidir.

Türkiye'de siyasi hayatın ana tartışma konuları olan anayasa, hukuk devleti, siyasi partiler, seçim, siyasi ideolojiler, millî iktisat, devletçilik, liberal ekonomi gibi bir dizi mesele Osmanlı imparatorluğunun son yüzyılından bugüne uzanan bir zaman dilimi içinde şekillenmiştir. Türk siyasi hayatının siyasal, düşünsel, kurumsal ve iktisadi dinamiklerini söz konusu meseleleri tarihsel gelişimleri içinde değerlendirmeden anlamak mümkün değildir. (Demirel & Sözen, 2013, s. VII) Türkiye'de, liberalizm, muhafazakarlık, milliyetçilik gibi ideolojilerin dünü, bugünü ve yarını üzerine konuşabilmek ve bu fikriyatı savunan siyasi kuruluşları (parti ya da partileri) tarihteki rollerini ele alabilmek için de bir geçmiş, bugün ve gelecek perspektifine ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Halkların taleplerini dile getirmede aracı rolü üstlenen, liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik, muhafazakarlık gibi ideolojilerin taşıyıcıları ve bu ideolojilerin siyaset arenasında görünümlerini sağlayan siyasi partilerin doğuşu, tanımı, dünya ve Türkiye'de ne şekilde var olduklarına göz attığımızda siyasi partilerin çağdaş birer siyasi organizasyon oldukların görürüz.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (1971). *İttihat ve Terakki (1908 1914) Jön Türkler*. İstanbul: Sander Yayınları.

Akçura, Y. (1976). *Üç Tarzı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik Kuramları. *C. Ü. iktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15* (1), 131-150.

Akşin, S. (1980). *100 Soruda Jön Türkler İttihat ve Terakki*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Akşin, S. (1997). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Yenigün.

Akşin, S. (1971). İttihat ve Terakki Üzerine. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* 161-162.

Bayraktar, Ö. (2016). Ülkücü Harekette Bölünme: Milliyetçi Hareket Partisi ve Büyük Birlik Partisi. Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bora, T., & Gültekingil, M. (2002). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik*. İstanbul: iletişim Yayınları.

Burak, D. M. (2003). Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* 291-318.

Çaylak, A. (2005). Bir Şerif Mardin Çözümlemesi, Osmanlı'da Yöneten ve Yönetilen. Ankara: Kadim Yayınevi.

Demirel, A. , & Sözen, S. (2013). *Türk Siyasal Hayatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Dural, B. (2011). *Pratikten Teoriye Milliyetçi Türkiye*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Dursun, D. , & Ayanoğlu, M. (2013). *Siyaset Bilimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Duvarger, M. (1974). *Siyasi Partiler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Erdem, T. (2020). Milliyetçilik. T. Erdem içinde, *Milliyetçilik* (s. 28-53). İstanbul: Otorite.

Ertan, T. F. , & Orhan, Ö. (2018). Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir? *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (62), 39-84.

Fukuyama, F. (1992). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. İstanbul: Simavi Yayınevi.

Gökalp, Z. (2014). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Ötüken yayınları.

Göktürk, G. (2016). Siyasi Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 245-273.

Greenfeeld, L. (2016). *Milliyetçilik Moderniteye Giden 5 Yol*. İstanbul: Alfa Yayınları.

e-kitap

https://www. anayasa. gen. tr/2820sk. htm. (tarih yok). https://www. anayasa. gen. tr/2820sk. htm adresinden alınmıştır

Kaan, O. (2006). *II. Meşrutiyet Döneminde Muhalefet: Ahrar Fırkası*. İstanbul: Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Karadağ, A. , & Yaman, H. (2018). Üç Farklı Milliyetçlik. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 9* (2), 84-108.

Karpat, K. (1986). Modern Türkiye, . P. Halt, S. Lambton, & B. Lewis içinde, *İslam Tarihi, Kültür ve Medeniyeti*. İstanbul.

Kılıç, M. (2007, Aralık). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal bilimler Dergisi*, 113-140.

Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.

Kongar, E. (1993). İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kuran, E. (2004). Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler. Ankara: TDV Yayınları.

Kuş, H. (2010). Türkiye'de Siyasi Partilerin Gelişimi ve 1980 Sonrası Sağ Partilerde Parti İçi Demokrasi Sorunu. Konya.

Küçük, C. (1987). Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi ve Tanzimat. *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Seminer Bildirileri*, (s. 13-23). Ankara.

Lewis, B. (1970). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mardin, Ş. (1995). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: iletişim Yayınları.

Mills, R. (1971). *İktidar Seçkinleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Önder, T. (2019). Türkiye'de Parti Sistemi: Tarihsel Bir Analiz. *Ankara Hacı Bayram veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 511-534.

Öz, E. (2002). 21. Yüzyılda Millî Devlet, Küreselleşme ve Türk Milliyetçiliği. T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik* (Cilt 4, s. 751-762). İstanbul.

Özkırımlı, U. (2009). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Selçuk, S. S. (2012). Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 117-135.

Şapolyo, E. B. (1943). Ziya Gökalp İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi. İstanbul: Güven Matbaası.

Temo, İ. (2000). İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kurucusu ve 1/1 Nolu Üyesi İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları. İstanbul: Ayyıldız Matbacılık.

Teziç, E. (1976). 100 Soruda Türkiye'de Siyasi Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye'de Partiler). İstanbul: Gerçek Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1988). Türkiye'de Siyasi Partiler Cilt 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Vurucu, İ. (2017). Turan Ülküsü: Türk Milliyetçiliği ve Turancılık. Ankara: Kripto Yayınları.

Vurucu, İ. (2014). Türk Düşüncesinin Ötekisi: Türk Milliyetçiliği. İ. Vurucu içinde, *Türk Milliyetçiliği: Yeni Yaklaşımlar Yeni Tartışmalar* (Cilt 1, s. 11-18). Denizli: Denizli Türk Ocakları.

Yiğit, M. (2015). Millî İrade, Ziya Gökalp'te İktdarın Meşruiyet Kaynağı. İstanbul: Aygın Yayınları.

Yiğit, M. (2020). Ülkücülük. T. Diker içinde, *Milliyetçilik* (s. 1066-1074). İstanbul: Otorite.

e-kitap

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NDE TÜRKÇÜ POLİTİKALAR

Hakan BOZ*

Giriş

YAKIN SİYASİ TARİHİMİZİN en tartışmalı kurumları arasında yer alan İttihat ve Terakki Cemiyeti, geride kalan bir asra rağmen güncel kalmayı başaran nadir konulardan. Kuşkusuz bu özelliğini *hasta adamı* ayaklandırmak için sarf ettiği sayısız gayrete borçlu. Bu gayretler çoğu kez İttihatçıların ruh ve bedenlerinde üç kıtanın harp hatıralarına dönüşmüş. Tartışmasız, İttihatçılar bir yandan imparatorluğun elde kalan son topraklarını muhafaza etmek için harp ederken öte yandan gerçekleştirdikleri askerî, iktisadî ve siyasî reformlarla devleti, deyim yerindeyse yeni yüzyıla hazırlayan bir kadro hareketi. Çok uzağa bakmaya lüzum yok. Modern Türkiye'nin bugün sahip olduğu meclis, anayasa, millî egemenlik, vatandaşlık, kanun önünde eşitlik, millî sermaye gibi pek çok kavram ve kazanımda İttihat ve Terakki'nin kısacık ömrüne sığdırdığı reformların etkilerini görmek mümkün. Dahası Sarıkamış'ta, Çanakkale ve Kûtu'l-amâre zaferlerinde, Medine Müdafaası'nda, Kafkas İslam Harekâtı'nda ve hatta Millî Mücadele'nin pek çok aşamasında da İttihatçıların izlerine rastlıyoruz. Bu yönüyle İttihatçılar, Altay Cengizer'in ifadesiyle, *"Emperyalist rekabetin kızıştığı bir dünyanın ortasında tek başlarına kalmış, toplumsallığını bir türlü sağlayamamış bir ülkeyi vatanperverliğin bir gereği olarak ayağa kaldırmaya çalışmışlar, başlarındaki sayısız gailenin altından kalkamasalar da, en zorlu güçlükler karşısında kimsenin kendilerinden hiçbir zaman beklememiş olduğu kadar kararlı ve dirayetli, esin kaynağı olabilecek nitelikte bir mücadele vermişlerdir."*

Fakat bu vatanperver ve samimi gayretlerine karşın Cemiyet, bugün ideolojik önyargıların kurbanı haline getirilmiş durumda.

* Editör-Araştırmacı-Yazar

e-kitap

Nitekim İttihat ve Terakki, genellikle muhafazakâr çevrelerce sık sık "Mason ve Siyonist" olmakla suçlanırken kimi sol ve liberal çevrelerce ise "Irkçı ve Anti-demokratik" bir yapı olarak anılagelmiştir. Peki, doğuşu ve faaliyetleri gibi siyasal tavrı da hala tartışma konusu olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne hakikatte hangi siyasi görüş hâkimdi? Aslında bu oldukça netameli bir konu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde ideolojik temsil konusunu Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük cereyanları bağlamında ayrı ayrı değerlendirmek mümkün. Zira Cemiyet, İmparatorluğun kurtuluşunu bu siyasi cereyanların yalnızca birinde değil, bütününde görmüştü. Ancak biz çalışmamızın sınırlılıkları çerçevesinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin beyanname, tüzük ve kongrelerini esas alarak; yalnızca Türkçülüğün Cemiyet politikalarını belirlemedeki etkilerini irdeleyeceğiz.

İmparatorluğu Kurtaracak Siyaset Tarzı Ne Olacaktı?

Tarihler 1913'ü gösterdiğinde iktidar mücadelesi, İttihatçıların mutlak zaferiyle sonuçlanmıştı. Peki ya şimdi İttihatçılar, imparatorluğu ne tür bir siyaset tarzı ile yönetecekti? Aslında Türk münevverleri bu soruya uzun zamandır yanıt arıyordu. Fakat hiç şüphesiz, bu tartışmaları derli toplu şekilde değerlendiren iki münevverden ilki Yusuf Akçura olacaktı. Akçura, 1904 yılında kaleme aldığı *Üç Tarz-ı Siyaset* başlıklı dizi makalesinde imparatorluğun kurtuluşu için devletin benimseyebileceği üç temel düşünceyi (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük.) tartışmaya açmıştı (Akçura, 2015). İkinci münevver ise deyim yerindeyse İttihat ve Terakki'ye ruhunu üfleyen Ziya Gökalp'ti. Gökalp de Türk Yurdu'nda yayımlanan *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* başlıklı dizi makalesinde bu soruya yanıt aramıştı (Gökalp, 2015). Akçura ve Gökalp aslında aynı sorunun peşinden gitse de meseleye farklı açılardan yaklaşıyorlardı. Zira Akçura, üç ana yaklaşımı birbirinin alternatifi olarak görürken; Gökalp, devletin kurtuluşunu Türkçülük, İslamcılık ve Medeniyetçilik düşüncelerinin uyumunda arıyordu. Aslında Ziya Gökalp'in görüşleri biraz da imparatorluğun politik

durumuna bağlı olarak şekillenmişti. Benzer bir süreç Cemiyet'in ideolojik serüveni için de geçerli olacaktı. Nitekim Gökalp'te olduğu gibi yaşanan tecrübeler ile Cemiyet'in siyasal retoriği arasında sıkı bir bağ vardı.

Kurtarıcı Bir Siyaset Tarzı Olarak Türkçülük

Balkan Bozgunu, Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında yaşayan yarım milyondan fazla Müslüman-Türk'ün yaşamını yitirmesiyle sonuçlandı. [1] Yaklaşık 300 bin Müslüman-Türk Anadolu'ya sığınmak zorunda kaldı. Bu yaşananlar, imparatorluk için ciddi bir kırılmaya neden oldu. Balkanlar'ın kaybıyla, Türklerin Anadolu'daki demografik yüzdesi artarken, Osmanlıcılık projesi inandırıcılığını yitiriyordu (Dündar, 2015, s. 61). Yaşanan hezimet ise imparatorluğun kurutuluşu için çare olarak görülen Türkçülük ve İslamcılık cereyanlarına zemin kazandırıyordu. Bilhassa ağır felaketler sonucunda yalnızlaşan Türkler, kim olduklarını ve vatanın sınırlarını sorgulamaya başlamıştı. Bu arayış onları "tarihi köklere" yönlendirecekti. Artık Türkler, tarihi ve coğrafyayı bu perspektifle tanımlayacaktı. Böylelikle "yitik vatanın" millî bellekte yarattığı travma, yalnızlaşan Türklerin, Türk kimliği ve Türk vatanı gibi kavramlar etrafında bir araya gelmesini sağlayacaktı (Taştan, 2017, s. 174). Tabii olarak Türklerin siyasal açıdan son çare olarak "tarihi köklerine" ve "kendine dönüşü" Türkçülüğün, özellikle Osmanlıcılık karşısında önemli bir avantaj elde ettiği anlamına geliyordu. İşte yaşanan bütün bu gelişmeler, *"doğarken halis bir Osmanlı mefkuresi ile meydana çıkmış olan İttihat ve Terakki'yi ...Türklüğe doğru götürüyordu."* (Birgen, 2017, s. 101). Kaldı ki, imparatorluğun iç ve dış siyasetinde meydana gelen hadiseler Türklerin, İttihat ve Terakki'ye kitlesel olarak muhalefet etmelerini imkânsız kılıyor hatta bilakis Cemiyet, Türkler için daha güçlü bir çekim merkezi haline geliyordu.

---

[1] Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün* isimli eserinde Balkan Harpleri nedeniyle 632. 408 Müslümanın yaşamını yitirdiğini ifade eder. Detaylı bilgi için bknz: (McCarthy, 2014, s. 187).

e-kitap

Peki ya yaşanan bütün bu gelişmeler Cemiyet'in siyasal programını ve hükûmet politikalarını gerçekten de ideolojik bir dönüşüme uğratabilmiş miydi? Aslında bu hususta farklı görüşlerin var olduğunu ifade etmeliyiz. Örneğin İttihat ve Terakki konusunda referans niteliği taşıyan çalışmalara imza atan Muhittin Birgen, Tarık Zafer Tunaya ve Fuat Dündar gibi isimler Cemiyet politikalarının Balkan Harbi'nin ardından Osmanlıcılıktan Türkçülüğe doğru bir dönüşüme uğradığını ifade ederken; yine referans eserleriyle tanıdığımız Zafer Toprak, Kemal Karpat[2] ve Altay Cengizer gibi isimler Cemiyet'in yine büyük oranda Osmanlıcı ideallere bağlı kaldığını savunur.

Buna karşın Sina Akşin ve Şükrü Hanioğlu, Cemiyet politikalarındaki Türkçü etkileri daha geriye götürürken İsmail Küçükkılınç; devletin içinde bulunduğu beka sorunu nedeniyle İttihatçıların aralarındaki ideolojik farklılıkları öne çıkarmadıklarını ama farklılıkların da unutulmadığı görüşünü ileri sürer ve İttihatçıların önemli gazetelerinden Tanin'in başmuharriri Muhittin Birgen'in *"İttihatçılık demek bir taraftan Türkçülük, bir taraftan da İslamcılık demekti"* şeklindeki görüşünün hakkaniyetli bir değerlendirme olduğuna dikkat çeker (Küçükkılınç, 2016, s. 83-84). Aslında Birgen'in bu hususta yorumları yer yer daha keskin bir hal alır. Ona göre iç ve dış siyasette ortaya çıkan gelişmeler sonucunda İttihat ve Terakki en büyük istinatgâhını Türk kitlesinde bulmuştur ve bu hâl onu Türkçülüğe sevk etmiştir (Birgen, 2017, s. 101). Özellikle de Osmanlıların bir kısmı, gözlerini türlü istikametlere çevirdikleri için Cemiyet, Türkçü olmuştur (Birgen, 2017, s. 140). Fakat yine de Birgen, aynı eserde Cemiyet'in ideolojisini "Balkan Felaketi"nden sonra Türkçülüğe dönüştürdüğü görüşünü kayda düşse de pek çok kez Cemiyet'in temel yaklaşımının vatanperverlik olduğunu, bunun da farklı siyasi cereyanların uyumuyla sağlanabildiğini söylemekten geri durmaz (Birgen, 2017, s. 139).

---

[2] Kemal Karpat, İttihat ve Terakki'nin Osmanlıcı ideallere bağlı kalmakla birlikte 1913'ten sonra Türk milliyetçiliğini devletin gayrı resmî ideolojisi haline getirdiğini savunur. Detaylı bilgi için bknz: (Karpat, 2011, s. 30-31).

Tunaya ise Cemiyet'in yaşadığı ideolojik dönüşümün izlerini Balkan Harbi'nde, merkezileşme eğiliminde, Cemiyet'in cihanşümul vizyonu olan Turan'da ve parti kongrelerinde arar. Tunaya'ya göre Osmanlılık bağları Balkan Harbi'yle koptu. *"İttihat ve Terakki'nin Türkçülük akımı bu savaşın dumanları içinde sanki fışkırdı...Fikir akımları arasında milliyetçiliği en fazla geliştiren ve iktidar partisinin ideolojisi yapan İttihatçılar"* (Tunaya, 2015c, s. 380) oldu. Üstelik Cemiyet'in 1913 Kongresi de işte böyle bir ortamda gerçekleşti. Keza Cemiyet'in programı da milliyetçilik düşüncesinin etkisinde kalacaktı. Bu doğrultuda programın ikinci maddesinde bu etki; *"İttihat ve Terakki Fırkası, millî iktisat siyasetinin bağımsızlığını zorlaştıran ve yabancılarla ilgili malî ve iktisadî imtiyaz ve istisnaları kaldırmaya çalışacağı gibi tüm kapitülasyonların da kaldırılması nedenlerini tamamlamayı en kutsal amaç sayar"* cümleleriyle ortaya koyuluyordu (Tunaya, 2015c, s. 393). Fakat Tunaya'ya göre, Cemiyet'in Osmanlıcı politikaları kesinkes terk ederek Türkçü politikalara geçişi, en somut halini1916 Kongresi'nde almıştı (Tunaya, 2015c, s. 375). Bu kapsamda kongrede dini ve şer'i mahkemelerin birbirinden ayrılması, hukuk alanında pozitif hukuk normlarına doğru önemli adımlar atılması ve millî iktisadı geliştirecek kurumların oluşturulması kararlaştırılmıştı (Tunaya, 2015a, s. 62-63). Aslında kongre kararlarına bakıldığında Cemiyet'in Türkçülüğe doğru kaydığını somut şekilde ortaya koyabilecek herhangi bir düzenlemeden bahsetmek çok da mümkün görünmüyor. Fakat öyle anlaşılıyor ki, Tunaya bütün bu yorumları Ziya Gökalp'in Cemiyet içindeki pozisyonunu ve dönemin sosyokültürel yapısında görülmeye başlanan bazı değişiklikleri[3] dikkate alarak yapmış olmalı.

Tunaya'nın yorumlarına karşı Fuat Dündar'ın tespitleri daha somut önermeler içerir. Bu paralelde Balkan Harbi, İttihat ve

[3] Örneğin Cemiyet'in adem-i merkeziyetçiliği reddeden ve merkezin vilayetler üzerindeki etkinliğini arttıran çalışmaları, parlamentodaki bazı Arap vekiller tarafından şiddetle eleştirilmiş ve İttihat Terakki'nin Arapları Türkleştirmeye çalıştığı iddia edilmiştir. Yine parlamento dışında ortaya çıkan millî iktisat, millî tarih, millî coğrafya, millî edebiyat vs. gibi akımların ivme kazanmış olmasında Cemiyet mensupları önemli roller üstlenmiştir.

e-kitap

Terakki'de bir zihniyet değişimine neden olmuştur. *"Avrupa topraklarının kaybı, nüfusun Müslüman yüzdesini arttıran bir demografik sonuca yol açarken, aynı zamanda Arnavutlar başta olmak üzere Osmanlıcılık projesinin Müslüman halklar için dahi hiçbir inandırıcılığının kalmadığı belirginleşirken, Türkçülüğün politik bir kurtuluş reçetesi olarak kabul edilmesi gerektiği inancına yol açmıştır"* (Dündar, 2015, s. 61). Buradan hareketle Cemiyet, Anadolu'da yaşayan etnik grupları çeşitli yönleriyle araştırmış ve izleyecekleri iskân siyasetini de bu bilimsel veriler üzerinden şekillendirmişti (Dündar, 2015, s. 29). Nitekim 1913'ten sonra Cemiyet'in iskân siyasetinin derin çekirdeğinde Türkçülük yer almış ve bu politika şifreli telgraflarla icra edilmişti (Dündar, 2015, s. 76).

Zira Cemiyet, göçler nedeniyle[4] Anadolu'ya sığınan Müslümanları kendi içinde etnik mobilizasyona imkân tanımayacak şekilde belirli oranlarda iskân etmişti. Keza gayrimüslimlerin iskân siyaseti bağlamında da Anadolu'nun demografik yapısında Müslüman-Türk nüfusun tahkim edilmesine yönelik hassas bir siyaset güdülmüştü. Müslümanları iskân siyaseti için hazırlanan talimatname ve şifreli telgraflarda Türk olmayan Müslüman grupların Türk unsuru içerisinde çoğunlukla %10 nispetinde iskân edilmeleri ayrıca Türkçe ve Türk kültürüne uyum sağlamalarına dikkat ediliyordu (Dündar, 2001, s. 98-99; 113-118; 124-125; 134; 141-144). Gayrimüslimleri iskân siyasetinde ise mübadele, boykot yahut askeri nedenlerle yer değiştirme gibi seçenekler üzerinde duruluyordu. Hatta 1916 yılında *"Enver Paşa'nın talimatnamesiyle Ermenice, Rumca, Bulgarca 'vilayet, sancak, kasaba, köy, dağ, nehir... ilah bilcümle isimlerin Türkçeye tahvili' emrediliyordu"* (2015, s. 181).

Hassaten Fuat Dündar'ın Müslüman muhacirler ve gayrimüslimlerin iskân siyaseti açısından sağladığı veriler dikkat çekici olsa da vardığı sonuç, sorunlu bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Zira Dündar, Cemiyet'in iskân siyasetiyle yapmak istediği şeyin aslında "etnisite mühendisliği" olduğunu ifade ederken, bunun

[4] Müslümanlar arasında Arap aşiretlerinin iskânı, göçler nedeniyle değil isyanların bastırılması gayesiyle icra edilmiştir.

merkezine koyduğu Türkçülüğe de pejoratif bir anlam yüklemektedir. Oysa Cemiyet'in ne etnisite mühendisliği yapmak gibi bir gayesi vardır ne de Türkçülüğün temel motivasyonu imparatorluk bünyesindeki farklı etnik grupların yok edilmesidir. Hiç şüphesiz iskân siyasetinin temel maksadı, "millet-i hakime"nin bu topraklardaki egemenlik haklarının korunmasına ilişkindir. Balkanlar'da etnik fay hatları üzerinde yaşanan tarihî tecrübeler ve büyük travmalar, harbin eşiğinde olan Osmanlıyı etnik gruplar hakkında daha temkinli olmaya itmiş, Cemiyet de bu konuda en insani yolu tercih etmiştir. Bu bakımdan "ortak yüksek kültürü" pekiştirecek politikaların etnisite mühendisliği olarak isimlendirilmesi hakikati yansıtmak yerine onu yaralamaktan başkaca bir amaca hizmet etmemektedir. Hâlbuki Cemiyet'in ortak yüksek kültürü hayati bir konu olarak algılaması onu, millî bir yapı olarak yakın siyasi tarihimizin en mühim öznelerinden biri haline getirmektedir.

İşte tam da bu noktada Cemiyet'in millî bir yapı mı olduğu yoksa milliyetçi bir yapı mı olduğu sorusuyla baş başa kalırız. Bu hususta Zafer Toprak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçü olduğu söyleminin *"Cumhuriyet Türkiyesi'ni geriye doğru "okuma"nın bir sonucu"* olarak görür. ve *"O tarihlerde yeşeren 'Türk milliyetçiliği' düşüncesinin, İttihat ve Terakki'nin benimsediği bir politika ve dolayısıyla devletin izlediği bir politika olarak görülmesi"*nin mantık yürütmenin sonucu olduğunu ifade eder. Bu bakımdan Prof. Toprak'a göre, *"İttihat ve Terakki Türkçü bir örgüt değildir; 'millî' bir siyasal yapılanmadır. Osmanlı Devleti ise 1922'ye kadar 'Osmanlı'dır" (Toprak, 2006, s. 14)*.

Benzer ifadeleri Altay Cengizer'in satırlarında da okumak mümkündür. Cengizer'e göre, "her ne kadar Jön Türklerin çok dinli, çok dilli ve çok etnili yapısı içinde farklılığa dayalı ayrım gözetilmeksizin bütün Osmanlı tebaasını bir arada tutmaya yönelik ideolojisi gelişmeler karşısında işlevsiz hale gelmekten kurtulamamış olsa da, Osmanlıcılık, imparatorluk son bulana kadar devletin resmi politikası olmaya devam etmiştir" (Cengizer, 2017, s. 724). Bu bağlamda da Balkan Harbi'nden sonra Cemiyet, beka sorununa

e-kitap

ve millî mukadderata odaklanmış ve Osmanlı vatanperverliğine ivme kazandırmaya gayret etmiştir (Cengizer, 2017, s. 723). Fakat hiç şüphesiz Balkan Bozgunu ve toplumda neden olduğu ağır travmalar; Türkçülüğün, Cemiyet politikalarında daha etkili bir fonksiyon üstlenmesinde belirleyici olmuştu. Üstelik İmparatorluk sathına yayılan ayrılıkçı terör hareketleri, Türkçülüğün, Cemiyetin hükmet etme politikalarında baskın bir hale gelmesine de tesir edecekti. Bu süreç, kısa bir süre sonra Millî Mücadele'nin de ruhunu mayalayacaktı.

Sonuç

Bir zamanlar çağının küresel gücü olan Devlet-i Aliyye, 19. yüzyıla gelindiğinde üzerinde paylaşım planları yapılan bir kötürüm olarak görülmeye başlanmıştı. ve ilginç ki, *hasta adamı* yeniden ayağa kaldırmak memleketin öksüz çocuklarının hayallerinde mayalanacaktı. Haklarında yapılan sayısız tezvirata karşı gayeleri devleti eski azametli günlerine taşımak olan İttihatçılar, kuşatma çemberindeki imparatorluğun son kurşunu olacaktı. Osmanlı'nın İttihatçıların kollarında can verdiği doğruydu; fakat imparatorluk son büyük zaferlerini de yine onların gayretleriyle kazanmıştı. Aslında İttihatçılar için mesele Altay Cengizer'in ifadesiyle, *"Savaşta yenilip yenilmemek değil, zorlanan bir kadere teslim olmamaktı...Kaderlerinin Büyük Güçler tarafından kendilerine tebliğ edildiğini görmek yerine, kalplerini ellerine alıp, kaderlerini her şeye rağmen seçmiş olmayı tercih ettiler."* Hem de kendi küçük dünyalarında yaşadıkları onca zorluğa rağmen. Nitekim öksüz kaldığı için Edirne'de Kavaf Sabri Bey'in himayesinde yetişen Talat ile yoksul ve harap olmuş Osmanlı semtlerinin bağrından çıkan Enver, 187 odalı Blenheim Sarayı'nda Marlborough Dükü olan Churchill ile Falladon Baronu Grey ve Scarsdale Baronu Curzon'a karşı mücadele etmişti (Cengizer, 2017, s. 579).

Hiç şüphesiz bu büyük mücadelenin barındırdığı zorluklar, İttihatçıları Osmanlı ailesinin bütün unsurlarını bir arada tutabilecek bir formül için harekete geçirmişti. Böylelikle İttihat ve

Terakki Cemiyeti, "ittihad-ı anasır" düşüncesini programının temel prensiplerinden biri olarak görmüştü. Zira Osmanlı'nın bir imparatorluk oluşu, farklı kimliklerin uyum içerisinde yaşayabileceği bir toplum düzenini zorunluk olarak haline getirmişti. Esasında 1876 Osmanlı Anayasası'nın ruhu da bu yaklaşımdan beslenmişti ve Cemiyet'in "Osmanlı vatanını" korumak için benimsediği Osmanlıcılık ideali aslında Tanzimat reformlarının tabii bir sonucuydu. Fakat Cemiyet, bunu bir adım daha ileri taşıyarak, farklı kimliklere sahip Osmanlı vatandaşlarına meclis çatısı altında temsil imkânı tanımıştı. Zaten Cemiyet, gerek 1908'de kabul edilen programında gerekse daha sonra yapılan kongrelerinde bu ideallere bağlılığının altını çizmişti. Böylece "vatan-ı umumi" yani ortak vatan modeliyle bütün Osmanlıların siyasal birliğini sağlamaya çalışmıştı. Ancak Cemiyet'in bütün gayretlerine rağmen Osmanlıcılık siyaseti imparatorluğun çözülme sürecine mâni olamamıştı ve bunun en kaba yankısıyla Balkan Harbi'nde yüzleşmek durumunda kalmıştı.

Bu bakımdan Balkan Harbi, Osmanlıcılığın iflasını imlese de Cemiyet, Cihan Harbi sonuna dek Osmanlıcı retoriğini ihtiyaç duyduğu dönemlerde kullanmaya devam etmişti. Aslında Balkan felaketi sonrasında ortaya çıkan yeni süreç Türkçülük ve İslamcılık cereyanları için manevra alanı açmıştı. ve Cemiyet, artık bu iki siyasi cereyandan daha fazla istifade edecekti. Fakat bu yine de Cemiyet politikaları açısından Osmanlıcılığın tamamen terk edildiği anlamına gelmiyordu. Nitekim İttihat ve Terakki Cemiyeti, imparatorluğun içinde bulunduğu beka sorununu siyasi cereyanların yalnızca birini tercih ederek çözmek yerine bu cereyanların uyumunda aramıştı. Esasında Osmanlıcık, İslamcılık ve Türkçülük bir arada düşünüldüklerinde Cemiyet için bir anlam küresini ifade ediyordu. Devletin içinde bulunduğu şartlar, kimi zaman bir siyasi cereyanı öne çıkartırken kimi zaman farklı sorunların çözümü için hepsinin aynı anda farklı muhataplara karşı kullanılmasını icap ettiriyordu. Bu bağlamda Cemiyet'in temel önceliği bir siyasi

e-kitap

cereyanın ideolojik temsiline değil; devletin içinde bulunduğu beka sorununun ortadan kaldırılmasına ilişkindi.

Balkan Harbi'nin ardından Türkçülük ve İslamcılık cereyanlarının Cemiyet politikaları üzerinde daha belirleyici bir hâle gelişi ise esasında imparatorluk içindeki hâkim unsurun Müslüman ve Türklerden oluşmasıyla ilgiliydi. Özellikle de gerek iç gerekse dış politikada yaşanan gelişmeler Türk unsurunun Cemiyet'e daha fazla meyletmesini sağlıyor; bu durum ise Cemiyet'in millî iktisat, iskân, idare ve maarif politikalarında Türkçülükten daha fazla beslenmesine imkân sağlıyordu. Bununla birlikte Türk unsurunun hâlâ dinine bağlı oluşu, Araplar arasında doğabilecek ayrılıkçı eğilimlere karşı ön alınması ve İslam beldelerinin emperyalizmle mücadelede için taşıdığı büyük potansiyel Cemiyet'i sık sık İslamcılıktan da istifade etmeye yönlendirmişti. Üstelik İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet Devrimi'nden önce de ihtilalci eylemlerine meşruiyet kazandırmak için İslamcı retorikten ziyadesiyle faydalanmıştı.

Cemiyet, başta Osmanlıcı ideallere sık sıkıya bağlı bir yapı olarak doğmuş olsa da yaşanan kritik süreçler onu zamanın ruhuna uygun çözümler aramaya itti. Bu doğrultuda İttihat ve Terakki, çözümü imparatorluğun ayakta kalabilmesi için ortaya çıkan Osmanlıcık, İslamcılık ve Türkçülüğün ahenginde aradı. İttihatçıların vatanperver gayretleri imparatorluk için yaklaşan sonu önleyemese de mücadele ruhunun ortaya çıkışına ve modern Türkiye'nin doğuşuna zemin hazırladı.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz. *İttihat ve Terakki (1918-1914),* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013.

AKÇURA, Yusuf. *Üç Tarz-ı Siyaset,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.

AKSAKAL, Mustafa. *Harb-i Umumi Eşiğinde, Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi?,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

AKŞİN, Sina. *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki,* İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

AKŞİN, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

ARAİ, Masami. *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği,* iletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

ARSLAN, Bahar. II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e İki Devrim; İki Süreç, Islık Yayınları, İstanbul, 2016.

BİRGEN, Muhittin. *İttihat ve Terakki'de On Sene*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2017.

BOZ, Hakan. *Bayrak Kalpak Revolver, İttihat ve Terakki Cemiyeti, (*ed.) İhtimal Dergisi Yayınevi, Ankara, 2016.

CENGİZER, Altay. *Adil Hafızanın Işığında Osmanlı'nın Son Savaşı,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

ÇETİNSAYA, Gökhan. "II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi", *Osmanlı Araştırmaları / TheJournal of OttomanStudies,* XLVII (2016), s. 353-409.

DÜNDAR, Fuat. İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918), iletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

DÜNDAR, Fuat. Modern Türkiye'nin Şifresi, İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği, iletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

GÖKALP, Ziya. *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.

KARPAT, Kemal. Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, Timaş, İstanbul, 2010.

KARPAT, Kemal. Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, Timaş, İstanbul, 2011.

KARPAT, Kemal. Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik, Timaş, İstanbul, 2015.

KAYALI, Hasan. Jön Türkler ve Araplar, Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık 1908-1918, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

KÜÇÜKKILINÇ, İsmail. *Jön Türklük ve Kemalizmin Kıskacında İttihatdçılık*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016.

LEWİS, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu, (*çev.) Metin Kıratlı, TTK, Ankara, 1993.

e-kitap

MARDİN, Şerif. *Türk Modernleşmesi*, iletişim, İstanbul, 2014.

MCCARTHY, Justin. Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

ŞAPOLYO, Enver Benhan. *Ziya Gökalp, İttihadı Terakki ve Meşrutiyet Tarihi,* İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1974.

TAŞTAN, Yahya Kemal. *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

TOPRAK, Zafer. "Bir Hayal Ürünü: İttihatçıların 'Türkleştirme Politikası", *Toplumsal Tarih,* sayı 146, Şubat 2006, s. 14-22.

TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt: 1,* iletişim Yayınları, İstanbul, 2015a.

TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt: 2,* iletişim Yayınları, İstanbul, 2015b.

TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt: 3,* iletişim Yayınları, İstanbul, 2015c.

ZÜRCHER, Erık J. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Atatürk Türkiye'sine Bir Ulusun İnşası, Akılçelen Kitaplar, Ankara, 2015.

II. Meşrutiyet'in İlk Yılı, 23 Temmuz 1908 – 23 Temmuz 1909, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

TÜRKİYE'NİN İLK MİLLİYETÇİ FIRKALARI: *MİLLÎ MEŞRUTİYET FIRKASI* VE *MİLLÎ TÜRK FIRKASI*

Mustafa YİĞİT*

Giriş

II. MEŞRUTİYETİN yarattığı hürriyet ortamında pek çok siyasi parti siyaset sahnesinde boy göstermiştir. Ancak 20. yüzyılın başında Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce milliyetçilik fikriyatı üzerinden siyasal bir organizasyon kuran ve bu konuda öncü olan iki partinin varlığını görüyoruz. Bunlardan biri Millî Meşrutiyet Fırkası, diğeri ise Millî Türk Fırkası'dır. Fakat şöyle kısa bir tarama yaptığımızda siyasi tarih ve siyaset bilimi çalışmalarında bu iki siyasi parti hakkında yeterince kalem oynatılmadığını, hatta bu iki siyasi partinin yeterince bilinmediğini fark ettik. İşte bu makaleyle amacımız milliyetçilik düşüncesini partilerinin programına alan, milliyetçilik düşüncesini savunan, hatta Türk milletinin adını partilerine isim olarak veren bu ilk siyasi organizasyonları yeni nesillere tanıtmak ve araştırmacıların bu konuda merakını uyandırmaktır.

Türkiye'de siyasi partilerin doğuşu adeta pıtrak gibi patlaması II. Meşrutiyetle birlikte hürriyet ortamının gereği olsa bile özellikle milliyetçi partilerin doğuşu o dönemde Osmanlı devletinin içinde bulunduğu durum ve dışarıdaki çekilme hareketiyle doğrudan ilgilidir. Konjonktür gereği II. Meşrutiyet'in resmî ideolojisi Osmanlıcılıktı. Osmanlıcılık ideolojisi, Osmanlı idaresi altında yaşayan tüm dinsel ve etnik unsurları Osmanlı vatanı ve Osmanlı hanedanına sadakat temelinde birleştirme ülküsü güden bir ideolojiydi. İnanç ve dil farkı gözetmeksizin tüm unsurların anayasal, parlamenter bir monarşi içinde eşitliğini öngören Osmanlıcılık, ittihad-ı ânasır fikrini benimsiyordu. Osmanlıcılık ideolojisi,

* Editör-Siyaset Bilimci

e-kitap

başlangıçta devlet otoritesini güçlendirecek ve toprak kayıplarını engelleyebilecek birleştirici bir ideoloji olarak görüldü. Meşrutiyet'in ilanından sonra da devam eden ayrılıkçı milliyetçi hareketler ve toprak kayıpları Osmanlıcılığın imparatorluğun sorunlarını ve çözülmesini engelleyebilecek bir ideoloji olmadığı inancını güçlendirdi(Demirel & Sözen, 2013, s. 8).

Meşrutiyetin ilanının hemen sonrasında dışarıda başlayan ayaklanmalar söz konusudur. Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosna Hersek elden çıkmıştır. İtalya Trablusgarp'ı ele geçirmiş, Balkan Savaşlarıyla birlikte Osmanlı Batı'dan yavaş yavaş çekilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası ise Arap yarımadası elden çıkmıştır. Ekaliyetler bir bir Osmanlı'dan kopmaktadır. Balkan topraklarının kaybı, imparatorluğun coğrafi ve beşerî yapısını büyük ölçüde etkilemiş, değiştirmiştir. 15. yüzyıldan beri Balkan topraklarıyla bir Avrupa devleti olan Osmanlı imparatorluğu, bu toprakların önemli bir kısmını 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'yla yitirmişti. Balkan Savaşlarında ise Avrupa'da kalan topraklarının %83'nü kaybetti. Hıristiyan nüfusun ağırlıkta olduğu toprakların kaybı ise imparatorluğun kozmopolit nüfus yapısını değiştirdi. Bu da Osmanlıcılık siyasetine büyük darbe vurdu. Bundan böyle Osmanlı bir Avrupa ülkesi olmaktan çıkıp Anadolu merkezli bir devlet haline gelmişti. Birinci Dünya savaşıyla birlikte ise Arap Yarımadasındaki kayıplar, hilafetin işlerliğinin, İslamcılık siyasetinin çöküşü anlamına geliyordu. Son tabloya bakıldığında artık Osmanlı toplumu daha çok Müslüman Türklerden oluşan bir nüfusa sahiptir. Bundan böyle Anadolu, imparatorluğun yeni iktisadi ve beşerî merkezî durumundadır. Tüm bu gelişmeler Müslüman-Türk kimliğine dayalı Türkçülük ideolojinin güçlenmesine yol açmıştır.

Türkçülüğün bu yıllarda sistematik bir fikir akımı olarak gelişmesini sağlayan düşünür hiç şüphesiz İttihat ve Terakki'nin ideoloğu ve Heyet-i Umumi'nin beş üyesinden biri olan Ziya Gökalp'tir. Gökalp Türk milliyetçiliğine ilişkin fikirlerini ilk önce Ömer Seyfettin, Ali Canip gibi Türkçü yazarlarla birlikte

çıkardıkları Genç Kalemler Dergisinde serdetti. Burada 1911 yılında yayınladığı Turan şiiri özellikle Türk gençleri üzerinde büyük bir coşku yarattı. Daha önce Rusya'daki Türk devletlerinden gelen, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu gibi düşünürlerle Türkçülük fikriyatı her geçen gün etkinliğini artırdı. Yusuf Akçura'nın kaleme aldığı Üç Tarz-ı Siyaset'te Türkçülük, İslamcılık Batıcılık ayrı ayrı ele alınırken Ziya Gökalp özellikle Türk Yurdunda kaleme aldığı "Türkleşmek İslamlaşmak, Muasırlaşmak" makaleleriyle geleceği muasır bir İslam Türklüğünde görmüş, Türkçülük devletin kurtuluş reçetesi olarak ele alırken İslamcılık ve Batıcılık düşüncelerini, Türkçülük düşüncesini daha da zenginleştirecek bir vasıta olarak görmüştür. (Gökalp, 2014, s. 13)

Bu dönemde sadece aydınlar değil Osmanlı askeri siyasi bürokrasisi de Türklük bilincini fazlasıyla farkına varmış durumdadır. İttihat ve Terakki'nin üç önemli simasından biri olan Cemal Paşa bir konuşmasında Türklükle ilgili şunları söyler "Kendi adıma konuşursam, ben esasen Osmanlıyım fakat bir Türk olduğumu unutmuyorum ve Türk ırkının Osmanlı İmparatorluğu'nun temel taşını oluşturduğuna inancımı hiçbir şey sarsamaz. (...) Osmanlı İmparatorluğu esas olarak Türkler tarafından yaratılmıştır." (Göcek, 2002, s. 70)

Burada iki önemli örnek Ziya Gökalp ve Cemal Paşa dönemin siyasetini yönlendiren, başat güç olan İttihat ve Terakki Fırkasının en önemli simalarından ve en önde gelenlerinden olup, görüldüğü üzere Türk milliyetçiliği fikriyatı ve Türklük bilinci üzerine görüşler ortaya atmışlardır. İttihat ve Terakki bu dönemde her ne kadar büyük çoğunluğu Türkçülerden oluşan Genç Kalemler dergisini desteklemiş, Selanik'teki merkezinde Genç Kalemler Dergisinin ve dönemin hürriyetçi Türkçü subaylarının üssü halindeyse de, yine Balkan Savaşı sonrasında Genel Merkezini İstanbul'da Kırmızı Konak'a taşıyıp burada Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp gibi Türkçülerin çıkardığı Türk Yurdu dergisiyle de irtibatlı olsa da siyaset alanında salt bir Türkçü, milliyetçi parti görünümünde olmamıştır. Bunun çeşitli nedenleri söz konusudur.

e-kitap

İttihatçılar II. Meşrutiyette, bir süre Osmanlılığı benimsemiş görünmüşlerdir. Yalnız 1908 tarihli "siyasi programın" 7. Maddesinde "Devletin lisan-ı resmisi Türkçe kalacaktır. Her nevi muhaberat ve müzakerat-ı resmiye Türkçe icra olunacaktır"(Ahmet, 1999, s. 43) denmektedir. Buna rağmen Meşrutiyetin ilk siyasi fırkası İttihat ve Terakki'nin Türkçülüğünü açıkça ortaya koymadıkları görülmektedir. Farklı unsurlardan oluşan Osmanlı toplumunda, açıkça Türkçülüğü savunmak, imparatorluğun dağılmasına neden olabilirdi. Bu nedenle görünürde Osmanlıcı oldukları ancak zaman ilerledikçe Türkçü bir politika izledikleri söylenebilir. Gerek Türk Ocağı'nda gerekse İttihat Terakki şubelerinde Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi Türkçü aydınlara yer vermeleri bunun en güçlü göstergeleridir. Türkçülüğün Türk milliyetçiliğine dönüşmesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçü dergileri ve oluşumları desteklemesi oldukça etkili olmuştur. Fakat gördüğümüz üzere, İttihat ve Terakki Cemiyeti Balkanlarda, Arap Yarımadasında ortaya çıkan milliyetçilikler nedeniyle imparatorluğun tasfiyesini savunamayacağı için, bu konuda son derecede ihtiyatlı davranmak zorunluluğunu duymuş ve bu amacım uzun zaman kendinden bile gizli tutmuştur. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin zamanla Türklüğün siyasal örgütü olduğu bilincini geliştirdiği söylenebilir. (Akşin, 1997, s. 97)Bütün bunlara rağmen bu dönemde milliyetçilik politikasını merkezine koyan ilk siyasi partiler şüphesiz Millî Meşrutiyet Fırkası ve devamı niteliğinde olan Millî Türk Fırkası olmuştur.

Türkçülük fikir akımı gerek Rusya'dan gelen Türkler gerekse Türkiye'deki Jöntürklerin devamı İttihatçı hürriyetçilerle birlikte siyaset üzerinde de etkinliğini artırmıştır. Böyle bir siyasi atmosferde milliyetçilik fikriyatının bir siyasi partide somut ideolojik olarak belirmesi II. Meşrutiyet'in fırkalaşma faaliyetleri sonucunda ilk olarak kendini Millî Meşrutiyet Fırkası ile göstermiştir. Fırka ideolojisini ve kurucu kadrosundaki fikir yapısının temelini oluşturan Türkçülük, Osmanlı ülkesinin geleceği açısından önemli görülmüş ve bu amaç doğrultusunda kullanılmıştır.

Yalnızca fırka faaliyeti olarak hareketini ilerletmemiş, *İfham* gazetesi adında bir yayın organı ile fikirlerini açıklamayı amaçlamıştır. Bu fırka ve gazete, Meşrutiyet ortamının gittikçe gerginleşen atmosferinde, faaliyetlerine bir süre son vermiş olsa da Mütareke Dönemi'nde, Türkçülük ülküsünü daha belirgin ifade eden *İfham* gazetesi ve Millî Türk Fırkası adlarıyla yeniden teşkilatlanmış, hatta Fırka'nın adını Türk koyarak bu iddiasını somut bir şekilde ifade etmiştir. (Dumlu, 2019, s. 3-4)

Millî Meşrutiyet Fırkası

Meşrutiyet'in ideolojik kimlik açısından kendini milliyetçi olarak tanımlayan ilk siyasi partisi Millî Meşrutiyet Fırkası olmuştur. Millî Meşrutiyet Fırkası, (23 Ağustos 1328) 5Eylül 1912'de Osmanlı parlamentosu dışında kurulur. Fırkanın kurulduğu günlerde, İttihat ve Terakki, "Halaskar Zabitan Grubu "tarafından bir sure iktidardan uzaklaştırılmıştır ve tarihimizde "Büyük Kabine "adıyla anılan Gazi Ahmet Muhtar Paşanın kurduğu hükümet vardır. Fakat kısa bir süre sonra da Balkan Harbi başlar. Bu atmosfer içinde kurulan, Millî Meşrutiyet Fırkası, İttihatçılarla İtilafçılara karşı bir programla ortaya çıkar. (Teziç, 1976, s. 191) İttihatçı-İtilafçı şeklinde siyasal yaşamda gözlemlenen bir ayrışmanın yaşandığı bir süreçte, siyasal hayatımıza giren Millî Meşrutiyet Fırkası'nın ideolojik açıdan ehemmiyeti, Meşrutiyet döneminde kurulan ilk milliyetçi fırka olmasıdır. (Sarı, 2019, s. 360)

Tarık Zafer Tunaya Türkiye'de siyasi partiler tarihi açısından bugüne kadar yazılmış en kapsamlı eserinde Millî Meşrutiyet Fırkası'nın kuruluş yeri ve merkezini İstanbul'da İfham Gazetesi İdarehanesi olarak belirtir. Kurucu ve yöneticilerini de şu şekilde sıralar: Reis; Eski Kütahya Mebusu Ferit, (İfham gazetesi Başyazarı), Akçoraoğlu Yusuf (Siyasi Tarih Müderrisi), Zühdü (Mekteb-i Mülkiye'de İstatistik, Maliye ve İktisat Müderrisi) Mehmet Ali (Belediye Meclisi reisi Cami (eski Fizan Mebusu" Beyler'dir. (Tunaya, 1988, s. 351)

e-kitap

Aslında bu fırkanın kuruluşundaki ilk adı Milliyetperver Türk Fırkası'dır. Ancak, basında Milliyetperver Türk Fırkası veya buna benzer bir isimle fırka kurulmasının düşünülemeyeceği, bunun vatanın ve milletin yararına zarar vereceği düşüncesi ileri sürülmüştür. Aleyhteki yayınların da tesiriyle olsa gerek, kurucular nihayet Millî Meşrutiyet Fırkası isminde karar kılmışlardır. (Birinci, 1990, s. 181)

Kuruluşu Fırka Beyannamesinde "Osmanlı Devlet ve milletinin menafi-i hakikiyesini tahsil ve müdafaa maksadile Millî Meşrutiyet Fırkası namında bir siyasi fırka teşkil olunmuştur." İfadesiyle duyurulmuştur. Yine söz konusu beyannamede amacını: "Millî Meşrutiyet Fırkası Kanun-i Esasi'nin Osmanlılara bahşeylediği bilcümle hukuk ve hürriyetlerin marifet-i kavanin ve mahakim ile taht-ı muhafaza ve siyasete alınmasını talep ve takip edecektir." Şeklindeki ifadelerle belirtmiştir. (Dumlu, 2019, s. 6)Millî Meşrutiyet Fırkasının genel siyaset temeli açıkça milliyetçilik umdesini ifade ediyor ve Osmanlı Devleti'ni, ancak milliyetçilik umdesi ile birbirine bağlı, fakat bir derecede muhtar üç kısımdan ibaret bir camia olarak tariflenmektedir. Fırka Türk milliyetçiliği üzerine siyaset güdeceğini parti programında şu şekilde ifade edilmiştir: "Türkler, yüzyıllardır devletin hudutlarında çarpıştı, kendi illerini ihmal etmek zorunda kaldılar; Türk illerinin kalbi Anadolu bakımsızdır. Türklerin de millî kaderlerini düşünmesi saati çalmıştır". (Ünal, 2006, s. 17)

Millî Meşrutiyet Fırkası, İttihatçıların muhalefete geçtikleri bir sırada meclissiz ve seçimsiz bir siyasal yaşam içinde doğmuş ve yaşamıştır. Fırka parlamentonun açılış tarihi olan 1914 yılına kadar yaşayamadığı için meclislerde görünmemiştir. Seçimlere de katılmamıştır.

Basında ve Siyasi Fırkalar Gözünde Millî Meşrutiyet Fırkası

Fırka basın alanında kendi yayın organı olan "İfham" gazetesi ile sesini duyurmuştur. Fırka'nın "İfham Kütüphanesi" adı altında bastırdığı bir dizi kitap, devrin dikkate değer neşriyatı arasındadır.

Bazı gazeteler ve dergiler örneğin Sabah, Türk Yurdu fırkanın kuruluşunu ve milliyetçi bir parti oluşunu sevinçle karşılarken, bazı gazeteler de böyle bir fırkanın kuruluşunu yersiz bulmuşlardır.

Millî Meşrutiyet Fırkası'nın kuruluşuyla ilgili haber, İttihat ve Terakki'nin yayın organı olan Tanin gazetesinde şu şekilde yer alır: "Derdest-i teşkil olunduğu bazı gazeteler tarafından haber verilen bu fırkanın kurucuları; Fizan Mebusu Cami, Kütahya mebusu Ferit (Tek), Canik Mebusu Mehmet Ali ve Kırkkilise mebusu Mehmet Ali, mütekaidinden Şükrü Paşa" şeklinde yer almıştır. Ayrıca yazarlardan Ahmet Agayef, Yusuf Akçura ve Abdullah Cevdet'in idare heyetinde yer aldığı bu fırka, İzmir, Sivas gibi yerlerde gruplarını teşkil etmiştir" (Sarı, 2019, s. 360)

Sabah gazetesi ise Millî Meşrutiyet Fırkası'nın kurulmasını şu şekilde duyurmuştur; "Bu sahada hakikatten ziyade müphem, hayali ve suni gayeler takip olunarak, Osmanlı Devlet ve milletinin menafi-i hakikiyesinden inhiraf olundu. İşte bu hakiki menafianın takibi maksadıyladır ki, Millî Meşrutiyet Fırkası tesis olundu". (Sarı, 2019, s. 361)

Türkçülük fikriyatının önemli ismi Ziya Gökalp ve "Türk Yurdu" dergisi Fırkayı Türkçü cepheden saymıştır. (Tunaya, 1988, s. 352) Prens Sabahattin'den mütevellit kozmopolit bir ideolojiye sahip adem-i merkeziyetçi ilkeleri savunan Hürriyet ve İtilaf Partisi ise milliyetçi bir fırkanın kurulmasının ülkeye zarardan başka bir sonuç getirmeyeceğini düşünmektedir.

Türk Yurdu dergisinin II. cildinde yer alan "Millî Meşrutiyet Fırka-ı Siyasi" adlı yazarı olmayan makalede konuyu ele alırken Millî Meşrutiyet Fırkasının siyasi güreş meydanına çıktığı zaman hiç de alkışlanmadığını söylemektedir. Söz konusu yazı İttihat ve İtilaf partilerinin bu siyasi partiyi iyi karşılamadığını da şöyle dile getirmektedir: *"Türk fırkalarının hepsi itilafçılar da, ittihatçılar da, bu yeni arkadaşlarına hiss-i kabul göstermediler: itilafçılar Millî Meşrutiyet'i İttihat'ın bazı libaslarından tecerrüdle tecellisi zannederek kuşkulandılar. İttihatçılar, siyaset yarışında Türk milliyetperverliği diğer milleyperverliklerinden, mesela Rumunkinden, Arabınkinden geri kalacak korkusuyla*

e-kitap

şahlandılar. İslamcılar ise, milliyetperverlik hamiyet/i cahiliyesini, İslamiyet'in ruh-i tevhidine külliyen muhalif akvam-ı İslamiyenin dalalet-i iftirakına saik bir iğva'yı şeytani telakki ederek istemezük diye bağrıştılar. Biz Yurdcular alelumum medeni ve içtimai mesaiyi, siyasata daima tercih etmekle beraber, bu yeni Türk fırkasını yoldaşça selamlarız ve Türklüğe nafi olmasını Tanrı'dan dileriz" (TürkYurdu, 1912, s. 396-370) Bu yazı çerçevesinde diyebiliriz ki Türk Yurdu parti programından şu sonuçları çıkarmıştı: 1. Hakk-ı tarih taraftarlarıdır. Yani, Osmanlı Devleti hâkimiyet-i milliyenin, genel oyların değil, asırların tarihin tesis ettiği bir padişahlıktır. 2. Bir uzv-ı kemal tarihi teşkil eden bu heyet, siyasi sahada şahıslardan önce devlet, hukuk-ı devlet müesses ve payidardır. 3. Ananat ve tekâmül-i tarihiyeye müstenit bu saltanat bir saltanat-ı meşruta olabilir. Fakat asla hâkimiyet-i milliye müddeasına müstenit bir saltanat-ı avam olamaz. Bu görüşlere dayanarak Türk Yurdu, Millî Meşrutiyet Fırkası ile İttihat ve Terakki Fırkası'nın arasında bir fark olmadığını söyler. Ancak, bu fırka padişaha en geniş yetkileri tanıyor ve devlet şekli olarak meşruti bir saltanat idaresini benimsiyordu. Bu bakımdan da İttihat ve Terakki'nin parlamentarizme yol açan anayasa düzenlemelerine de karşı çıkıyor ve padişah gerekli gördüğünde herhangi bir mercie dayanmaksızın meclisi feshedebilir tezi ileri sürülmekteydi. Bütün bu çekincelerine rağmen Türk Yurdu çevresi milliyetçi bir parti olması hasebiyle Millî Meşrutiyet Fırkasını desteklediklerini burada açıkça ilan etmiştir.

5 Temmuz 1912'de kurulan Millî Meşrutiyet Fırkası'na ilişkin yukarıda da görüldüğü üzere Türk Yurdu söz konusu fırkadan "Türk Fırkası" olarak söz edilmekte, hatta *"hükümet- i ahaliden mutevellid milliyet esasına"* dayanacağının umulduğu ifade edilmektedir. Türk Yurdu'nun bu pozitif bakış açısında fırka yönetici ve üyelerinin bir kısmının Türk Ocaklı olmasının büyük bir önemi olsa gerektir. Türk Yurdu'na göre, Millî Meşrutiyet Fırkası'nın benimsediği ilkeler ile İttihat ve Terakki'nin izlediği politika arasında temelde fazla bir fark bulunmamakla birlikte, *"İttihatcılar, siyaset yarışında Türk milliyetperverliği diğer milliyetperverliklerden... geri kalacak*

korkusuyla" tepki duymaktadırlar. Türk Yurdu yeni siyasal parti konusundaki görüşlerini, *"alelumum medeni ve İctimai mesaiyi siyasete daima tercih etmekle beraber, bu yeni Türk fırkasını yoldaşca selamlarız..."* diyerek bunu açıkça dile getirmiştir.

Millî Meşrutiyet Fırkasının kurulduğu tarihte, gerçekteTürk milliyetçiliğini düşünce düzeyinde benimseyen İttihat ve Terakki, yine de resmi görüş olan Osmanlıcılığa sahip çıkar görünmektedir. Daha sonraki dönemde "Millî Meşrutiyetçiler de İttihat ve Terakki'nin milliyet politikasını terviç etmediklerini açıkça kuruluş beyannamelerinde ilan etmektedirler. Zira Arnavutluk'un mahalli örf ve adetlerini zorla yok etmeye çalışan, Suriye'de bir İttihat mektebi açmak bahasına Kerk isyanını vücuda getiren böyle bir milliyet politikası sakim ve sakattır. Buna mukabil İttihat ve Terakki mensuplarının ekseriyeti teşkil ettikleri Türkçü cephe, bizzat Türk Ocağı organının mündericatı içinde Millî Meşrutiyet Fırkasının milliyet anlayışını, bu sefer noksan ve zayıf bulduğu için tenkid etmekte, hayal kırıklığını belirtmektedir. (Üstel, 2004, s. 78)

Fırkanın kuruluş beyannamesinde Türkçülerin beğendikleri asıl nokta "acık ve yürekli Tanzimat aleyhtarlığı"dır. Kısacası, İttihat ve Terakki, önceleri Osmanlıcılık politikası karşısında kuşku ile izlediği Millî Meşrutiyet Fırkası'nı, daha sonraları ulusçuluğu nedeniyle eleştirmektedir. İttihatçıların bu yaklaşımları, Türk Yurdu'nun hararetle kutladığı Millî Meşrutiyet Fırkası ile acık bir organik ilişkiye girmelerini engellemişse de Millî Meşrutiyet Fırkası kurucuları arasında Türk Ocağı'nın ilk Başkanı Ahmed Ferid'in (Tek) ve Yusuf Akçura'nın Ocağın önde gelen simaları arasında bulunması ve Türkçülüğü ilke edinmeleri nedeniyle en azından muhalif güçler arasında yer almalarına engel olmuştur. (Üstel, 2004, s. 77-79)

Millî Meşrutiyet Fırkasının kurulduğu yıllarda ülke siyasetinin dominant partisi olan ancak bir darbeyle meclisin feshedilmesi sonrası muhalefete geçen İttihat ve Terakki Türkçü bir kimliğe doğru hızla ilerlemekte olduğundan yeni kurulan fırka aynı zamanda İttihatçıların da rakibi durumundadır. Hem fikri olarak

e-kitap

hem de yeni fırkanın üyelerinin bir kısmının İttihat ve Terakki'den kopmuş olması bunun bir başka boyutudur. İttihatçıların bir kısmı Hüseyin Cahit Yalçın gibi Ahmet Şerif gibi yazarlar yoluyla Tanin'de yayınladıkları yazılarla Fırka'nın kuruluşunu "Osmanlılık" sistemi açısından yararlı bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Hüseyin Cahit Yalçın bu yazılarından birinde Millî Meşrutiyet Fırkası hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

"Milliyetperver Türk Fırkası"

Bu nam yahut buna yakın tabir ile bir fırka-ı siyasiyenin teşekkül eylediğine dair gazetelerde bazı havadislere ve makalelere tesadüf ediliyor. Bu fırkanın programı olmadan lehte yahut aleyhte söz doğru olmasa da bahis olunan fırkanın kavice bir program yerini tutabileceğinden şimdilik yalnız bu dairede beyan-ı fikir ve mükabilidir.

Ben Türk'üm ve Milliyetperverim. Fakat her zaman memlekette sırf Türklük esası üzerine kurulmuş bir fırka-ı siyasiye teşkilini düşünmedim ve bunu menfaat-i vatan ile kabil-i telif etmedim. Memleketin ismi Türkiye olduğu, Türkler bu hükümetin mensupları oldukları halde şimdiye kadar en çok ezilmiş kavmiyet Türk olduğunu bilirim. Bundan başka memlekette ne fenalık olursa anasır-ı saireden hangisi bir şey yaparsa Türklere atıf edildiğini de görmekteyim.

...

Türklerin gayet ezildiğini, her ne olursa olsun kendisinde bir adım mednevi hissi peyda olan her unsurun bahse hal-i isnad mesuliyet ettiğini gördüğüm için Türklerde de hissi milliyenin inkişaf etmesini, edebiyat, maarif, medeniyet ve umumiye noktalarında birleşmelerini isterim. Siyaset mübarizeleri haricinde kalacak bir noktada Türkler Türklüklerini bildiklerini ve haklarını kimseden çekinmediklerini görmek en birinci emelidir. Fakat bu gaye-i emel ile münhasıran Türklük ismi üzerine kurulmuş bir fırka-ı siyasiyenin mevkuf etmesini arzu etmek arasında büyük fark vardır. Birincisi Türklüğün menfaatine muvafık ise ikincisi de hem Türklük, hem anasır-ı sairenin itakına o kadar mazurdur.

Milliyet esasları üzerine kurulmuş fırka gayri kabil ictinab olan gaye ve maksatlar "ayrılık"tır, muhtariyet ve istiklaldir. Türk köyden ayrılacak? Milliyet esası üzerine fırka teşkil etmek tecavüzü bir silah tedarik etmek demektir. Sair unsurlar böyle bir şey yaparlarsa bu silahı Türk aleyhinde kullanmak maksadını takip ederler. Türkün mevki-i müdafavaziyetidir. Müdafanın silahı ise milliyet fırkası teşkili değildir. Türk bu silah-ı tecavüzeyi istimale kalkarsa onu kimse tevciye edecek? Kendisine mi?

Bu memlekette Türk'e büyük vazifeler tertip eder. Bu vazifelerin bir kısmı metanet, sabır ve tahammüldür. Türk'e tecavüz edecekler, Türk'e tan edecekler, Türk'ün hakkını alacaklardır. Türk bunlara katlanmaya mecburdur. Katlanmayıp ne yapacak?

Türk bir taraftan bu meziyetlere malik olmaya mecbur olduğu gibi diğer taraftan da bütün anasır-ı Osmanlı arasında bir rabıta-i iksal teşkil edecektir. Muhtelif ırkların menafini Türk tahfif ve men edecek ayrılık cereyanlarını Türk durduracaktır. Bütün bu muhtelif ırkları bir noktada ve bağlı tutacak olan kuvvet Türk olacaktır. Binaenaleyh, belki diğer unsurlar için milliyet esaslarına göre fırkalar teşkili -yanlış bir mülahazaya mani- faydalı görülebilir, fakat Türk'ün en birinci menfaati ve vazifesi bu teşkilatı akim bırakmakta, bu yolun hepimiz için mazeretini göstermekte ve Osmanlılık esasına, ittihad temeline müstenid bir fırka vücuda getirmektedir.

Adem-i merkeziyet taraftarı olanların, bütün unsurların muhtariyet-i idare ile ayrılmalarını terviç edenlerin Türklerin de milliyet esasına istinad etmiş bir fırka teşkil etmelerini tasvip-i tahsin etmeleri pek makuldür. Çünkü Türk de ayrılığa doğru yürürse Türk de anasır-ı saireyi asavet ve adalet esasları altında bir vatan-ı müşterek fikri etrafında toplamaya çalışmazsa artık memleketin muhtelif merkezlere ayrılmasına adem-i merkeziyet esaslarının bütün kuvvetiyle hükümran olmasına ne mana kalır?

...

Türk gösterdiği hiss-i misal ile hulus-u vicdan ile takip edeceği politikadaki vesayit ve fikr-i adalet ve musevat ile bu temeli bu

e-kitap

ittihadı teşvik etmelidir. Bu da Türklüğü anasır-ı saire ile müsaadeye hazırlayacağı yolda milliyet esasına göre münhasıran bir Türk Fırkası teşkil etmekle değil bilakis etrafında birleşmekte olduğunu anlayan bütün Osmanlılara icmar olur."(Dumlu, 2019, s. 8-10)

Hüseyin Cahit Yalçın'ın bu makalesinde görüldüğü üzere Türk milliyetçiliğinin bir parti tarafından temsil edilmesine karşıtı olan kimi İttihatçı kökenli yazarlar bu partinin kurulmasına karşı çıkmıştır.

İtilafçılar ise Osmanlı ve kozmopolit bir ideolojiye dayandıkları için, Millî Meşrutiyet Fırkası ile hiç anlaşamamışlardır. İtilafçılardan Lütfü Fikri Bey, Fırka'nın kuruluşunu "fahiş bir hata ve tehlikeli bir oyun" olarak nitelendirirken Mustafa Sabri Efendi de milliyetçi bir fırkanın kurulmasının, zarardan başka bir sonuç yaratmayacağını belirtmiştir. Zaten Fırka da beyannamesinde İtilafçıların dayandığı Osmanlıcılık ve adem-i merkeziyetçilik ilkesine cephe almıştır. (Ünal Y. , 2009, s. 58)

Eylül 1912'de kurulan Millî Meşrutiyet Fırkası'nın Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile ilişkilerinin incelendiği bir kitapta edinilen bilgilerden Millî Meşrutiyet Fırkası'nın Meclisin feshinden sonra oluşan ve İttihat ve Terakki'nin bir devamı olan parti olarak görüldüğü de anlaşılmaktadır. Söz konusu makalede "Bu devrin ilk açık Türkçü programıyla dikkati" çeken Millî Meşrutiyet Fırkası'nın temel görüşlerini, Osmanlılığı merkez alan Türklük ve İslamlığın oluşturduğu, Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından ise bu fırkanın Meclisin feshiyle ortadan kalktığını farz ettiği İttihat ve Terakki'nin yeni bir kisvesi altında ortaya çıkmış hali olarak görüldüğü belirtilmektedir. (Bilgi, 1992, s. 376)

Millî Meşrutiyet Fırkası Programı

Fırka gazete yayınlarında açıkça milliyetçiliği savunmuş, milliyetçiliği ön planda tutarak, Türklerin de artık kendini düşünmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. (Esin, 1971, s. 57) Kurucularından ve İfham gazetesi Yazarı Abdülkadir Cami Bey Osmanlılığın Atisi adlı makalesinde Osmanlı Devleti'nin bugüne kadar izlediği yanlış

politikalar nedeniyle, özellikle şanlı zamanlarındaki gibi kendini Avrupa ülkesi olarak görmesinin yanlış olduğunu Osmanlı'nın Asya'ya çekilerek bir Asya Türk İmparatorluğu şeklinde yeniden teşekkül etmesinin en münasibi olduğuna işaret eder." Artık ana toprağa çekilmek ve orada yeni bir cemiyet esası, medeniye-i istikbalin temellerini kurunuz! Size hep yenilikler lazım: yeni bir amel, yeni bir ezan, yeni bir iman... İşte ancak bu silahlarla teçhiz ettiğiniz köhne akidelerinize, atılitiyadatınıza veda eylediğiniz zaman feyiz ve felah bulacaksınız!" (Dumlu, 2019, s. 24)

Millî Meşrutiyet Fırkası Programı oldukça detaylandırılmış bir program olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin programda görüleceği üzere Türkçülük üzerine bir program inşa edilmediği hususu barizdir. Özellikle Birinci Dünya Savaşından önce oluşturulan söz konusu siyaset Balkanlarda Hristiyan unsurların ayrılmasıyla elde kalan en önemli kesim olan Müslüman unsurlara odaklanılmış, Halife'ye bağlılık ve sadakat beklenmiş, İslamcılık politikasıyla imparatorluğun ayakta tutulacağı görüşüne halel getirmemek için birlik vurgusunun Türkçülük üzerinden halife-padişah ve Müslüman Osmanlılar şeklinde yapıldığı görülmektedir. 1913 yılına kadar yaşayan bu siyasi fırkanın programında Türkçülüğü bariz bir şekilde ortaya koymamasının sebebi bu olsa gerektir. Unutulmamak gerekir fırkanın ilk adı Milliyetperver Fırkası olmasına rağmen adını sonra değiştirmiş Millî Meşrutiyet Fırkası yapmıştır. Ancak 1914 yılında başlayan savaşla birlikte Arap isyanlarıyla bu hassasiyete de artık gerek kalmadığı, elde kalan tek unsurun Türklük olduğu görülmüştür.

8 Bölüm ve 53 maddeden oluşmuş bir parti programıdır. Birinci bölümde Fırkanın kuruluşu duyurularak Osmanlı'ya nasıl baktığı ve partinin kendini nasıl konumlandırdığını anlatır. Bu bölüm 10 maddeden oluşmaktadır. Millî Meşrutiyet Fırkasının kuruluşunu duyurarak; Devletin dini İslam'dır, Padişahın hakları Kanun-i Esasi tarafından gözetilecektir, Ayan'ın Padişah tarafından tayini uygundur, Padişah meclisi feshetme yetkisini elinde bulundurur gibi genel bilgileri içermektedir.

e-kitap

Burada bir parantez açmak gerekir. İttihatçıların da eleştirilerinden biri burasıdır. Meclisi feshetme yetkisi padişaha tanınıyor, bu durum, üyelerinin ve gazetelerinin milliyetçi olması hasebiyle ve ilk adı milliyetperver fırka olmasına rağmen söz konusu fırkanın millî egemenlik bilincinin olmadığını görmekteyiz. Millî egemenlik hususu ise milliyetçi düşüncenin merkezinde yatan özünü oluşturan bir şarttır.

10. Maddesinde de iki dereceli seçim sistemini benimsediklerini açıklamışlardır. İkinci bölümde; fırkanın takip edeceği iç siyaset belirlenmiştir. Buna göre, Osmanlı toprakları içerisinde yaşayan bütün unsurları kucakladıkları belirtilerek, bu iyi ilişkilerin devamının sağlanacağı yazılmıştır. Yine burada çoğunlukla vilayetlerin idaresinden ve memurların sahip olacağı haklardan bahsedilmektedir. Vilayetlere özel bütçe tesis edilmesi gerekildiğine, nüfusu beş binden fazla olan yerlerde amele-i mükellefe usulü ile nahiye oluşturulacağına ve devlet memurunun siyasi cereyandan uzak kalmasının yararlı olacağı hakkında konuları yer almıştır. Üçüncü bölümde "Umur-u Adliye" başlığı altında 5 Maddeden oluşmaktadır. Bu fasılda; takip edilecek adli işlerden, hukuki durumdan bahsedilir. Buna göre en önemli husus, kanun icrasının her yerde mevcut iyi hâkimlerin ellerinde bulunması ve adalet kuvvetinin her türlü müdahaleden masun ve tamamen müstakil kalması sağlanacaktır. Adalet mensuplarının da siyasi oluşumlar içinde bulunmamaları gerekliliği vurgulanmış, Adliye teşkilatı içinde Seyyar Hakimlik usulünün getirilmesi için gerekli kanun tekliflerinin yapılması, Adliye mensuplarının Hukuk Mekteplerinden mezun olup, bir süre sahada çalıştıktan sonra atamalarının yapılmasının uygunluğuna değinilmiş, hapishanelerin ıslah edilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Dördüncü bölümde; "Siyaset-i Hariciye, Harbiye, Bahriye" başlığıyla, Millî Meşrutiyet Fırkasının dış siyasette barış taraftarı bir politika izleyeceği belirtilerek başlanmıştır. Burada dış siyaset, harbiye ve bahriye ilkeleri tespit edilmiştir. Buna göre dış siyasette sulh taraftarı olmakla birlikte, mevcut durumun devamı için menfaatine ters düşmeyen ülkelerle ittifaklar

kurabilir. Harbiye ve bahriyede ise daima savaşa hazır bir ordu bulundurulacak ve hiçbir şekilde asker siyasete karıştırılmayacaktır.

Burada askerin siyaset içinde o dönemde yoğun bir şekilde yer aldığını, hatta o dönem ve Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin kurucularından olan Gazi Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakki'nin 1909 yılındaki kongresinde bu durumun yanlış olduğuna dair dikkat çekici bir konuşma yaptığını ifade etmek gerekir. Mustafa Kemal bu hususu şu şekilde dile getirmiştir "İttihat ve Terakki Cemiyeti artık bir fırka teşkil meselesini ele almalı, zabitanın fırkayla olan münasebetleri dikkatle gözden geçirilmelidir. Fırka kendi vaziyetini alırken, Ordumuz mensupları da fırkadaki durumlarını geri bırakmalıdır" (Sorgun, 2018, s. 210)

Beşinci bölüm "Siyaset-i Maarif" başlığı altında; kadın ve erkek her Osmanlının fikir ve irfanlarının günden güne artırılması hedeflenmiştir. Yine ilkokulun mecburi ve ücretsiz olacağı yazılmıştır. Ayrıca yüksek ilim için Avrupa'dan lüzumlu ilim adamlarının getirilmesi öngörülmüştür. Bu fasılda dikkat çeken kısım; Vilayetlerde yapılacak eğitimin, o vilayette yaşayan halkın ana dilinde yapılacağına olan vurgudur, Rüştiye (Ortaöğretim) ile beraber devletin resmi dilinin de öğrenilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca mahallede en çok icra edilen sanatın okulda ders olarak okutulması gerektiğine, İzmir, Konya, Erzurum, Diyarbakır, Selanik, Manastır, Şam ve Bağdat gibi mühim merkezlerde Darülfünun (Üniversite) kurulacağına, gerekirse Avrupa'dan hocalar getirilerek, bunun yanı sıra bol miktarda öğrencinin Avrupa'da eğitim görmesi sağlanacağı bildirilmiştir. Bu fasıl incelendiğine, fırkayı oluşturan kişilerin aydın bir çevreden olmaları sebebiyle eğitime verdikleri özel önemi de gözler önüne sermektedir. Altıncı bölümde ise mali siyasetten bahseder. Bu fasla göre, mükellefiyet-i emriyenin Osmanlıların iktisadi kuvvetlerine göre adil dağıtımı, vatan evlatlarının üretim kuvvetlerini vergilerle kısıtlamayarak, çoğaltmaya gayret etmek ve denk bir bütçe meydana getirilmesi hedeflenmiştir. Yedinci bölümde ise iktisadi siyasetten bahsedilmiştir. Burada özellikle ziraat erbabı ile küçük sanatkârların

e-kitap

mutlak surette büyümesinin sağlanmasının esas gaye olduğu belirtilir. Bu hususta bankaların üzerine düşeni yapacağı noktasında da ilkeler tespit edilmiştir. Demiryollarının bir plan dahilinde hazırlanacak kanun ile düzenlenmesi, vapur şirketlerine de aynı dikkatin gösterilmesi beklenmiştir. Ziraat, ticaret ve sanayi eğitimi için çalışılacağına, Köy Ziraat Sendikaları kurularak bu sendikaların çiftçiye tahıl, gübre ve kullanacakları alet-edevat temini için yardımcı olacağı, numune tarlalar, hayvan depoları ve mahalli ziraat dersleri verilerek, çiftçiliğin devamlılığını sağlamak için çıplak yamaçların ağaçlandırılmasına, küçük sanat erbabı için Sanat Sendikaları tesis edilip, sanat sergileri, usta-çırak eğitimlerinin verilmesine ve sanat mekteplerinin destekleneceği açıklanmıştır. Dikkate değer bir konu olarak işçi sıfatıyla çalışan kadın ve çocukların haklarının Millî Meşrutiyet Fırkası tarafından korunacağı ifade edilmiştir(Dumlu, 2019, s. 12). Son bölüm olan sekizinci fasılda da sağlıkta takip edilecek yol tespit edilmiştir. Buna göre, en önemli hususlardan olarak gördükleri sağlık için bir Hıfzıssıhha-i Umumiye Nezareti'nin oluşturulacağı yazılıdır. Bununla birlikte bu nezaretin ne şekilde çalışacağı belirlenmiştir(Sarı, 2019, s. 362). Tarık Zafer Tunaya bu partinin Programının tamamını "Millî Meşrutiyet Fırkası'na İlişkin Belge" (Tunaya, 1988, s. 355-363) başlığıyla yayınlamıştır. Bu belgeye göre;

> Madde 1 – Osmanlı Devleti ve milletinin menafi-i hakikiyesini tahsil ve müdafaa maksadile Millî Meşrutiyet Fırkası namına bir siyasi fırka teşkil olunmuştur.
>
> Madde 2- Millî Meşrutiyet Fırkasının şekl-i siyasi-i Devlet hususunda fikri Kanun-i Esasi ahkamı dahilinde olmak üzere an'anat ve tekamülat-ı tarihiyeye müstenit bir saltanat-ı Osmanlı mşrua-i Osmaniyedir.
>
> Madde 3-Saltanat-ı seniye-i Osmaniye hilafet-i kübra-yiislamiyeti haiz olarak sülale-i Ali Osman'a aittir.
>
> Madde 4- Devlet-i Osmaniyenin dini, din-i İslamdır. Bu esas-ı vikaye ile beraber asayiş-i halkı ve adab-ı umumiyeyi ihlal etmemek şartile Memelik-i Osmaniyede maruf olan bilcümle edyanın serbesti-i icrası ve cemaat-i muhtelifiye verilmiş imtiyazat-ı mezhebiyenin kamekan cereyanı Devletin taht-ı himayetindedir.

Madde 5- Zat-ı Hazret-i Padişahının nefs-i hümayunları mukaddes ve gayrı mes'uldür. Devletin idaresi vükela-yı tayin edecek kanunun tanzim ve tertibine çalışacaktır.

Madde 6- Sülale-i Al-i Osmanın hukuk-u hürriye ve enval ve emlak-i zatiye ve kanun-i mahsus mucibince madamülhayat tahsisat-ı maliyeleri tekafül-ü umumi tahtındadır. Sinni tahsilde bulunan şehzadeganın Zat-ı Hazret-i Padişahi emr-ü nezareti tahtında talim ve terbiye-i siyasilerine muktazibücümle masarif için maarif bütçesine ayrıca tahsisat vaz'ına gayret edilecektir.

Madde 7- Millî Meşrutiyet Fırkası Kanun-i Esasinin Osmanlılara bahş eylediği bilcümle hukuk ve hürriyetlerin marifet-i kavanin ve mahakim ile taht-ı muhafaza ve siyasiyete alınmasını talep ve takip edecektir.

Madde 8- Heyet-i Ayan azasının Kanun-i Esasiye tevfikan Zat-ı Hazret-i Padişahi tarafından tayinleri usulü makbuldür.

Madde 9- Müddet-i muayyenesinde bilintihap içtima etmek üzere ledelicap Meclis-i Mebusanın fesh-i hukuk-u mukaddese-i Padişahi cümlesinden olacaktır.

Madde 10- İntihab-ı Mebusan usul-ü terakkiyat-ı içtimalye ile mütenasiben peyderpey tevsi olunmak üzere şimdilik iki dereceli ve liva dairesinde olarak kabul edilmiş fakat intihabatın ekseriyet-i mutlaka ile icrası, ilk intihapta ekseriyet-i mutlaka olamadığı halde ikinci bir intihap usulünün vaz'ı müntehipler intihap edecekleri meb'usları daire-i vilayet ahalisinden intihaba mecbur olmamaları, serbest-i intihabata riayetle beraber intihab mazbatalarının tetkik ve tasdiki hakkının Mahkeme-i Temyize tevdii gibi tadilatın tervici takarrür etmiştir.

İkinci Fasıl

Siyaset-i Dahiliye

Madde 11- Osmanlı Padişahlığını tesis eden küle-i esasiyenin menafini daima nazarı dikkatte bulundurmak, anasır-ı mevcudiyenin hukuk-ı müktesebelerine riayet etmek ve bunlara karşı bir siyaset-i akılane ve itilafkaranenin mürevvici olarak Devletin kuva-yı esasiyesinin israfını mucip olacak teşebüsat-ı siyasiyeye taraftar olmamak ve minelkadim anasır-ı müslime-i Osmaniye meyanında cayigir olan münasebat-ı haseneyi idame ve revabıt-ı diniyeyi takviyeye çalışmak Millî Meşrutiyet Fırkasının siyaset-i dahiliyede rehber-i harekat ve icraatı olacaktır.

e-kitap

Madde 12- İdare-i dahiliye-i Devletin Kanun-i Esaside münderiç olduğu veçhile tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezayif usulüne tevfiki, vezaif-i Devletten siyasi olanların yani umumiyesine ait bulunanların kat'i bir merkeziyete raptı ve fakat nef'ü zararı bir vilayete ait bulunan bilcümle umur-ı nafia, ziraiye, ticariye ve sınaiye gibi menafi-i mahalliyenin idare-i vilayat ve nevahiye tevdii mukarrerdir. İdare-i mahalliyelerin idare-i hukuk ve vezaif-i kat'iyyen tayin, mes'uliyetleri tezyid ve hükümet-i merkeziyeyi temsil edecek memurinin hakk-ı teftiş ve murakabeleri takviye edecektir. İdare-i vilayat ve idayat ve idare-i nevahi kanunları bu esaslara teb'an ve serian tanzim olunacaktır.

Madde 13- Mevki-i coğrafi ve içtimaileri cihetiyle müstesna olan vilayattan maadası, aşağıda zikredilecek nahiye teşkilatı ikmal edildikçe ilga olunarak livalar en yüksek kademe-i idare itibar olunacaktır.

Madde 14- Doğrudan doğruya memurin-i mülkiyeye merbut bulunacak vilayat memur-ini inzibatiyesinin bir an evvel ikmaline son derece ikdam ve ihtimam olunacaktır.

Madde 15- Vilayat, idare-i hususiyeleri nokta-i nazarından envali menkule ve gayrı menkuleye mutasarrıf ve kanunen muayyen ve mahdut vezaıf-i hususiyeye malik birer şahs-ı manevi teşkil edeceklerdir. Vilayet yolları, vilayet nehir ve limanları, vilayete mahsus itibar ve iktisat sandıkları, nümune ve tecrübe ve çiftlik tarlaları, ameli ziraat mektepleri, zıraat ve sınaaı ve ticaret odaları, müessesat-ı iptidaiye-i maarif vilayetlere tefrik edilecek vezaif cümlesinden bulunacaklardır.

Madde 16- Vilayat hususi bütçelere malik olacaklarıdır. Maarif ve menafi hisseleri, tarik bedelatı, teçhizat-ı askeriye tertibi, zebhiye rüsumu, müessesat-ı vilayet hasılatı vilayetlere terk olunacağı gibi, tekalif-i umumiyeye küsurat-ı munzama ilavesi ve şerait-i lazime tahtında istikraz akdi dahi vilayet meclis-i umumiyesine tevdi edilecek vezaif cümlesinden olacaktır.

Madde 17- Bütün memalik-i Osmaniye, vilayat-ı mamureden başlıyarak nevahiye taksim olunacaktır. Beş binden ziyade nüfusu havi bulunan her şehir ve kasaba tabiaten menafi-i müşterekeye tabi arazi ve kurra-yı mütecaviresile birlikte bir nahiye teşkil edecektir. Beş binden ziyade nüfusa malik bulunan ve hudutları arası altı saat mesafeyi tecavüz etmeyen köyler ve çiftliklerden dahi bir nahiye teşkil olunacaktır.

Madde 18- Nevahi idareleri mansup müdürlerle, müntahap nahiye meclislerine tevdi edilecektir. Nahiyelere ayrıca vezaif-i idariye

tefrik edilecek, varidat tayin olunacak nahiye imarat-ı nafiası için amele-i mükellefe usulü vaz' olunabilecektir.

Madde 19- Memurin-i hükümetin kudret ve ehliyetlerine dikkat ve itina olunacaktır. Memurinin tayin ve terakki ve suret-i azilleri hakkında derakap bir kanun-i mahsus talep edilecektir. Umur-ı Devletin kaffe-i şubatında ciddi bir teftiş usulü vazedilecektir.

Madde 20- Tekaüd kanunlarının hazine-i Devlet ve memurin menfaatleri düşünülerek ıslahına çalışılacaktır.

Madde 21- Bilcümle memurin-i Devletin siyasi cereyanlar haricinde bulunması selamet-i vatan muktezası olduğundan umum memurin-i Devlet hakk-ı intihaba malik olmakla beraber fırak-ı siyasiyeye intisaptan kat'iyyen memnu olacaklardır.

e-kitap

Üçüncü Fasıl

Umur-ı Adliye

Madde 22- Memlekette adaletin teessüsü ihtiyac-ı zamana muvafık kavanin-i hukukiye ve cezaiyenin vücudile beraber tatbik ve icrayı kavaninin her yerde mevcut iyi hakimiyetlerin ellerine mevdu bulunmasına ve kuvve-i adliyenin her türlü müdahaleden masun ve tamamen müstakil kalmasına mütevakkıftır. Bunun için henüz nakıs bulunan kavaninin sür'at-ı itmamı, teşkilat-ı adliyenin bir an evvel ikmali, hükkamın tezyid-i iktidarı ve kuvve-i adliyenin istiklal-i tammı esasları takip olunacaktır.

Madde 23- Hükkam ve memurin-i adliyenin, istiklal ve bitarafilerini muhafazaten her türlü fırak-ı siyasiyeye intisapları kanun-ı mahsus ile kat-iyyen menedilecektir.

Madde 24- Teşkilat-ı adliyenin tevsi-i tatbikatile beraber vasi salahiyetli seyyar sulh hakimleri kanununun kabul ve tervicine sarf-ı gayret olunacaktır.

Madde 25- Adaletin bihakkın temini için hükkamın hukuk mezunu olup mehakimde bir müddet ameliyat gördükten sonra tayinleri usul ittihaz kılınacak, hükkamın terakkiyatı, inzibatı ve tahvil-i memuriyetleri hakkında kanun-ı mahsus tanzim edilecektir.

Madde 26- Hapishanelerin terakkiyat-ı hazıraya tevfikan ıslah ve tanzimine gayret olunacaktır.

Dördüncü Fasıl

Siyaset-i Haricie, Harbiye, Bahriye

Madde 27- Millî Meşrutiyet Fırkası siyaset-i haricinde sulh taraftarıdır. Devlet-i Osmaniye, mevki-i siyasisini tahkim için, iştiraki menafiine malik bulunduğu Devletlerle, tevhid-i menafi esası üzerine itilaflar, ittifaklar akdederek siyaset-i hariciyesini takviyeye çalışmalıdır.

Madde 28- Millî Meşrutiyet Fırkası mülk-ü Osmaninin muhafazası için tedarikat-ı harbiyenin daima muin ve zahiri olacaktır. Muhafız-ı vatan olan ordunun siyasiyat ile iştigali, zabıtanın fırak-ı siyasiyeye intisapları kat'iyyen menedilecektir. Osmanlı ordusunun şerefi Osmanlı ordusu kalmaktır. Zabitanın terakkiyat ve suret-i istihdamlarında kavaninin hüsn-ü tatbikine, iltizam ve iltimasın men'i hususuna kemaliyle dikkat olunacaktır. Millî Meşrutiyet Fırkası yanlış siyaset neticesi olarak ordunun memleket dahilinde daima işgal edilmesine mani olacaktır.

Madde 29- Osmanlı ordusunun zaman-ı hazerde her an harbe hazır bulunması tedabirinin ittihazı ve emr-ü kumandanın bu suretle tanzimi matluptur, Devletin ihtiyacat-ı askeriyesine kifayet edecek derecede mühimmat-ı harbiye tedariki ve mühimmat-ı mezkurenin daima hal-i mükemmelliyette muhafazası, hiç el sürülmemek üzere daimî bir sermaye-i harp teşkili elzemdir.

Madde 30- Millî Meşrutiyet Fırkası, Anadolu-yu şarki sevkülceyş şimendiferlerini de Devletin esbab-ı müdafaasının en başlıcalarından addettiği için bunların her teşebbüse tercihan nıevki-i fiile isal olunmalarına gayret edecektir.

Madde 31- Millî Meşrutiyet Fırkası donanmanın dahi lüzum-u veçhile tekemmülüne atf-ı ehemmiyet eder. Devlet-i Osmaniye sahillerini ve adalarını her türlü taaruza karşı müdafaa edebilecek bir kuvve-i bahriyeye muhtaçtır. İşbu kuvve-i bahriyenin, istitaat-ı maiye derecesinde, kademe kademe teşkiline gayret olunmak lazımdır.

Beşinci Fasıl

Siyaset-i Maarif

Madde 32- Millî Meşrutiyet Fırkasının maksadı bilcümle zükur ve inas Osmanlıların seviye-i fikir ve irfanlarının günden güne terakki ve tealisini istikmaldir. Bu maksada vüsul için müessesat-ı maarifin en son terakkiyata göre tanzimini suret-i umumiyede talep eder.

Madde 33- Mekatib-i iptidaiye ve rüştiye ve Darülmuallimin-i iptidailer kanun-ı mahsusuna tevfikan vilayat mecalis-i umumiyesine terk olunacaktır. Tahsil-i iptidai meccanendir. Bu tahsilde mecburiyet usulünün bilfiil tatbikine say-ü gayret edilecektir. Her nahiye merkezinde ve nüfusu kesir olan karyelerden bed' ile kurradamekatib-i iptidaiye inşasına ihtimam olunacaktır. Mekatib-i iptidaiyede tedrisat her vilayette o vilayet ahalisinin ekseriyet-i lisaniyle icra edilecektir. Programlara her mahallede ahalinin en ziyade meşgul olduğu sanata dair dersler ilave olunacaktır. Mektep kitaplarının vesair levazımı tedrisin nevahi tarafından tedariki usulünün tatbikine gayret edilmesi mukarrerdir.

Her kaza merkezinde behemehal zükura ve inasa mahsus birer rüşdiye bulunacaktır. Bu mekteplerde tahsil meccannendir. Mekatib-i umumiye-i rüşdiyede dahi tedrisat vilayetteki ekseriyetin lisaniyle olacak ise de Devletin lisan-ı resmisi de mutlaka öğrenilecektir. Mekatib-i iptidaiye ve rüştiyeye muallim yetiştirmeye mahsus Darülmuallimler lüzum ve ihtiyaç derecesinde tesis ve teksir olunacaktır.

e-kitap

Madde 34- Mekatib-i taliye şimdilik hükümet-i merkeziye idaresinde bırakılacak ve lüzumlu mahallerde peyderpey tesis ile miktarları tezyid olunacaktır. Mekatib-i taliyede bulunan talebe dahi mektep ücretinden muaf olacaklardır.

Madde 35- Osmanlı Darülfünununun tekemmülüne ve İzmir, Konya, Erzurum, Diyarbekir, Selanik, Manastır, Şam ve Bağdad gibi merakiz-i mühimmede peyderpey Darülfünunlar küşadına ihtimam olunacaktır. Her sınıf tahsil-i ali-i ilim için Avrupa'dan lüzumlu muallimler celbedilecektir.

Madde 36- Mekatib-i hususiye tesisi kanun dairesinde serbesttir. Hususi cemaat mektepleri Maarif Nezaret-i Umumiyesinin teftiş ve nezareti altında bulunacaktır.

Madde 37- Mekatib-i umumiyeden yetişen müstait talebelerden İkmal-i tahsil için Avrupa'ya mümkün olduğu kadar çok talebe izam edilecektir.

Altıncı Fasıl

Siyaset-i Maliye

Madde 38- Siyaset- i maliye hakkında Millî Meşrutiyet Fırkasının rehber-i siyaseti berveçhi atidir:

(1) Mükellefiyet-i emiriyenin Osmanlıların kuvveti iktisadiyelerine göre adilhane tarh ve tevzii.

(2) Efrad-ı vatanın kuva-yı istihsaliyesini vergilerle ta'kim ve tahdid etmiyerek tenmih ve tezyide sarf-ı gayret olunması.

(3) Mütevazin bir bütçe vücude getirilmesi.

Madde 39- Baladaki düsturlara tevfikan tekalif-i mevcudiyenin umumi bir plan dairesinde tedricen tadili ve adaletle kabil-i telif olmıyan şahsi vergilerin irad ile mütenasip bir şekle ifrağı ve makasıd-ı muayyene için tarhedilmiş tekalifin tedricen ref-ü ilgası takip olunacaktır.

Madde 40- Bilavasıla tekalifin suret-i adilede temin ve tevzii için irad-ı safiye göre hesap olunmak üzere bir teklif-i umumiye kalb ve ifrağı ve bu tekliften muayyen bir hadde kadar küçük iradların af ve istisnası taleb olunacaktır. Binaen-aleyh - elyevm cari olan müsakkafat vergisinin irad-ı hakiki üzerine vaz'ı; - Tahrir-i cedid icrasile aşarın peyderpey arazi vergisi haline ifrağı ve gayet mühim bulunan şu rahavvülün zaman-ı icrasına kadar aşar vergisinde mucib-i şikayet olan hususatın ıslahı; - temettü vergisinin memleketimizde yaşıyan bütün esbab-ı temettüe teşmili ile beraber temettüatı sınaiye ve ticariye

miktar-ı safisini tayine yarıyan bilcümle anasırın suret-i memzucede esas ittihaz edilerek vaz ve tarhı- ağnam, deve, camız, canavar resimlerinin irad-ı zıraı, yani arazi veya temettü vergisine kalbi; - tariki mükellefiyetlerinin ve hususi ianelerin muahharen tamamen ilga edilmek üzere şimdilik vilayet bütçelerine terki; - servet-i menkule iradı üzerine yeni vergi vaz'ı;- damga kanununun serian tadil ve ıslahı; - emvali menkule intikal harcının emval-i mezkurenin miktarı ile veresenin murise olan derece-i karabetine göre tayini ve emval-i menkuleden aynı suretle hare- intikal ahzı hususlarına peyderpey gayret olunacaktır.

Madde 41- Bilvasıta alınan vergilerin lüzum-u mübrem oldukça adem-i tezayüdüne ihtimam ve bilhassa ahalinin havayic-i zaruriyesinden olan eşyanın ağır vergilerle mükellef olmamasına ve olanların tedricen tenkisine gayret edilmesi mukarrer ise de bütçenin husul-ü muvazenetine yardım etmek istidadını haiz bir nevi tekaliften münasiplerine muvakkaten zamaim-i lazime icrasına muvafakat olunacak ve tütün resmi memleketin ihtiyacat-ı maliye ve ziraiyesine en muvafık bir surette ıslah edilecektir.

Madde 42- Millî Meşrutiyet Fırkası gümrük mesailinin Devletin hayat-ı iktisadiyesinde en mühim ve en müessir avamilden olduğuna kani bulunduğu gibi, Devletin hürriyet-i iktisadiyesinde malik bulunduğu itikadında olduğundan, bütçede tevazün hasıl olur olmaz ihracat resminin lağvı ile beraber derakap ithalat rüsumunun elyevm cari olan usulün terkiyle tarife usulüne tevfikini talep eyler. Tarife tanziminde dahil-i memlekette yetişen ve terakkiye istidadı görülen istihsalat-ı ziraiye ve el işleri mahsulatı himaye olunacaktır. Fırka-yı ahalinin havayic-i zaruriyesinden olan eşyadan ağır nisbette gümrük alınmayacaktır.

Madde 43- Millî Meşrutiyet Fırkası şevket-i Osmaniyenini'la ve idamesi için lazım olan masarif-i zaruriyenin ifasına taraftar olmakla beraber esas-ı hayat-ı Devlet olan bütçe muvazenesinin temin-i hususlü için, bilüzum sarfiyatın tenkihini, idare-i umur masarifinin tenkisini ve alelumum sarfiyatın müsmir cihetlere tevcihini iltizam ve bütçe muvazenesinin behemehal istihsalini şiddetle talep ederek istikrazat-ı seneviye ile uzun müddet idare-i umur edilmesine mümanaat esbabının istikmalinde ısrar eyler.

Madde 44- Tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif usulüne tevfikan idave-i mahalliyeye nail olan vilayat ve nevahi ahval-i maliyelerinin ıslah ve takviyesiyle idare-i merkeziye tarafından murakabe-i kat'iyesi

e-kitap

matluptur. Millî Meşrutiyet Fırkası nevahi ve kurra emlakinin ve mer'alarının tezayüdünü ve nevahi dahilinde ihtiyacat-ı müştereke-i umumiyenin ipkası için tesis edilmiş ve edilecek müessesatınnevahi idaresine tevdilini arzu eder. Vilayet ve nevahi vergilerinin müstakil vergilerden olmasını bilvasıta vergilerden mümkün olduğu kadar içtinap edilmesini ve ileride Devlet için bir irad vergisinin vaz ile mevcut vergilerden bir kısmının vilayat ve nevahiye terkini bir gaye-i iktisadi addeyler.

Yedinci Fasıl

Siyaset-i İktisadiye

Madde 45- Millî Meşrutiyet Fırkası iktisadiyatta gerek kasabalı gerek köylü bilcümle ahalinin imal ve teşebbüsat-ı en ziyade nef'üfaide istihsal etmesine hadim tedabiri ittihaz eyliyecktir. Memlekette umum turuk-u maişetin bilhassa ziraat ile küçük sanatkarlığın inkişafı saadet-i vatan ve millet için takibi muktazi en mühim bir gaye olup bu gayeye vüsul için beynelefrad teavün ve tekafül esaslarının neşr-ü tamimile revabıt-ı iktisadiye ve içtimaiyenin tevsikine gayret olunacaktır.

Madde 46- Memlekette umum turuk-u maişetin ziraat, ticaret ve sınaatin terakki ve tealisi için berveçhi ati vesaite müracaat edilecektir:

(1) Bilumum emlak ve emvalin, eshabına daha emin, daha yüksek vazidat temin edecek ve sermaye tedarikine muktedir olacak bir surete ifrağı, bunun için emval-i gayr-i menkulenin keyfiyeti tasarruf ve usul-ü intikalince tebeddül-ü zaman ile lüzum-u mahsus olan tadilat icra edilecek fakat bu hususta çiftçilere eshab-ı arazinin halen ve istikbalen mal ve mülklerini sühuletle ellerinden çıkarmamaları esas ittihaz olunacaktır.

(2) Ahaliye ucuz sermaye tedarik ve ihzarı, bunun için bankaların terviç ve teessüsüne, ecnebi sermayesinin teshil-i duhulüne çalışılacaktır. Bilhassa Ziraat Bankasının varidatiyle hazineden matlubatı karşılık tutularak bir istikraz-ı mühim ile sermayesinin tezyidi, nizamnamesinin uzun vadeli istikraz-ı mühim ile sermayesinin tezyidi, nizamnamesinin uzun vadeli istikrazlara da müsaid olacak suretle tadili takip edilecektir.

(3) Kuvve-i mübayaayı haiz dahili mahreçler ve pazarlar tesisine gayret olunacaktır.

(4) İhracatın tezyid ve takviyesine ihtimam edilecektir.

(5) vesait-i nakliye tesis ve teşvik olunacaktır. Millî Meşrutiyet Fırkası nef'ü zararı bir vilayete taallük etmeyip umum vatana ait

bulunduğu cihetle inşa ve idareleri Devlete terk olunan turuk-u sultaniye, enhar-ı şahane ve mürasi-i hakaniye ile demiryollarının muntazam bir plan üzerine hazırlanacak kanuna tevfikan tesir-i inşaalarını ve sevahil ve enhar vapur kumpanyalarının teşvik-i teessüsünü son derece mühim vazifelerden biri addeder.

(6) Tedrisat-ı ziraiye, sınaiye ve ticariyenin vasi mikyasta neşr-ü tamimine çalışılacaktır.

Madde 47- Küçük çiftçiliğin terakkisi için berveçhi ati tedabir-i mahsusaya müracaat Millî Meşrutiyet Fırkasının amal-i mahsusasındandır:

(1) Ziraat Bankasından cüz'i faiz ile para istikraz ile itibar-ı mütekabil şirketleri esası üzerine Köy Ziraat Sendikaları tesisine çalışılacaktır. Bu sandıklar köylüye mevad-ı iptidaiye, tohum, gübre, alat-ı ziraiye gibi ihityacat-ı mübremelerine sarf edilmek üzere gayet ehven faiz ile para ikraz edecektir.

(2) İtibar-ı zirai ve itibar-ı emlak muamelatını yekdiğerlerinden tefrik şimdiye kadar ihmal edilmiş şayanı ehemmiyet bir emr-i iktisadi olup itibar-ı zirai teşkilatında çiftçilere ikraz olunan mebaliğin doğrudan doğruya felahate sarfını teminen bir usul-ü murakabe vaz ve tesisine tevessül olunacaktır.

(3) Arazi ve emlak eshabının vaki olacak istikrazlarını teşhil-i refah ve umran-ı memlekette hizmet edecek surette ayrıca millî arazi ve emlak bankaları tesisine gayret olunacaktır.

(4) Çiftçilerin mevad-ı iptidaiyeyi, alat ve edevatı ehven fiyatla elde etmek ve san'atlerini terakki ettirmek için çiftçi şirketleri teşkiline ihtimam olunacaktır.

(5) Hükümetin muavenet ve murakabesile ıslahat-ı nafia-ı ziraiye icra edecek irva, tathir ve teybis ameliyat-ı sagiresi yapacak serbest veya mecburi ıslahat nafia-i ziraiye şirketleri tesisine çalışılacaktır.

(6) Ameli ziraat mektepleri, nümune tarlaları, hayvan depoları tesis ve mahalli ameli ziraat dersleri küşat edilecektir.

(7) Emraz-ı sariye-i hayvaniyeninmen'i tevessülü ve hayvanat-ı ehliyenin teksir ve ıslah-ı cinsinin temini ile hayvan hırsızlığının şedidenmen'itedabirine tevessül olunacaktır.

(8) Çiftçiliği muhafaza için ormanların tahripten vikayesi, kat'iyatın fenni usullerle icrası, çıplak yamaçlarda orman yetiştirilmesi hususlarına dikkat olunacaktır.

Madde 48- Sınaat-ı sagirede kuvve-i istihsaliyenin tezyidi için berveçhi ati tedabir ittihazı zaruridir.

e-kitap

(1) Küçük sınaat erbabına ikrazatta bulunmak üzere bir merkezi sınaat bankası ve müteaddit İtibar-ı Mütekabil Sınaat Sendikaları tesisi. Merkez banka Ziraat Bankası gibi hükümetin muavenetiyle tesis olunacak, Sandıklar kasabatta mevcut eshab-ı smaatın iştirakile teşekkül ederek ehven faiz ile Merkez Bankasından alacağı parayı mevad-ı iptidaiye almak üzere hafif nema ile kendi azalarına ikraz edecektir.

(2) Merkezi sınaat bankalarının sınaatın terakki ve tekemmülü için alat, edevat ve makineler almak üzere rehin mukabilinde küçük sanatkarlara ikrazatta bulunması.

(3) Bütün azasına lazım olacak mevad-ı iptidaiyenin toptan iştirası için sınaat şirketleri tesisi.

(4) Hükümet tarafından nümune imalathaneleri, sınaat sergileri, usta ve çırak sınaat dersleri ve sınaat mektepleri küşadı.

Madde 49- Millî Meşrutiyet Fırkası mukavelat akdinde hürriyet-i mutlaka taraftarı olmakla beraber lüzumlu gördüğü bazı kavanin-i içtimaiyenin kabulüne taraftardır. Bu cümleden olmak üzere (1) işçilik eden kadın ve çocuklar say-ü amelinin temin-i müdafaası, (2) İmalathane ve fabrikaların kavaid-i hıfzıssıhhaya muvafık olmaları hususlarına gayret ve dikkat olunacaktır.

Sekizinci Fasıl

Hafzısıhha-i Umumiye

Madde 50- Hükümetin en mühim vezaifinden biri de sıhhat-i umumiyenin muhafazası olduğuna Millî Meşrutiyet Fırkası kanidir. Bunun için Heyet-i Vükelaya dahil bir Hıfzıssıhha-i Umumiye Nezareti teşkil olunacaktır.

Madde 51- Hıfzıssıhha-i Umumiye Nezareti sıhhat-i umumiyenin muhafaza ve istikmaline ve bilhassa mülk dahilinde şiddetle icra-yı tahribat eden emraz-ı sariye ve müstevliyenin izalesine memur ve bundan mes'ul olacaktır.

Madde 52- Hıfzıssıhha-i Umumiye Nezaretinin taht-ı murakabesinde olmak üzere her livada umur-ı sıhhiyeye muktaziirad tesis olunarak hastahane ve müessesat-ı sıhhiye küşad, kaza ve nahiye merkezlerinde merakiz-i sıhhiye tesis olunacak ve muhtacinin meccanen tedavisi esbab-ı istikmal edilecektir.

Madde 53- Şehir ve kasabaların kavaid-i sıhhiyeye muvafık olarak tanzim, tathir ve tanzifi, hastalıkların esbab-ı izalesinin taharrisi,

belediye zabıta-i sıhhiyesinin tezyid ve takviyesi cihetlerine dabi sarf-ı gayret olunacaktır.

Fırkanın Kapatılması

Millî Meşrutiyetçiler siyasi temelde, meşruti saltanat taraftarı, iç siyasette Türk- Arap itilafına dayalı bir Türk milliyetçiliği, dış siyasette kuvvete dayanmaktan ziyade, diplomasiye müracaatı ilke kabul etmişlerdir. Bunun yanı sıra gazetesinde açıktan açığa Türkçülük yapan ilk siyasal partidir. Ancak ekonomik sorunlara da milliyetçilik açısından eğilmiş ve bu alanda devlete bazı görevlerin yüklenmesini öngörmüştür. Millî Meşrutiyet Fırkası, ilk Türkçü parti olarak tarihe geçmiştir, ancak kısa ömürlü bir parti olan Millî Meşrutiyet Fırkasının sonu ise bir gazete yayınıyla olmuştur. 11 Haziran 1913'te Mahmut Şevket Paşa'nın katli sebebiyle Fırkanın İfham gazetesinde yayımlanan bir haber sonucu gazete kapatılmış, fırkanın başkanı Ahmet Ferit Tek ve yakın arkadaşı olan Mustafa Suphi ile önce Sinop'a ardından Bilecik'e sürgün edilmiştir. 1913'te Ahmet Ferit Bey'in Sinop'a sürgün edilmesi ile Fırka kapatılmak zorunda kalmıştır. Fırka bir aydın partisi olarak Osmanlı bürokrasisi ve orta sınıfı dışına çıkamamış, bir ünlüler partisi olmaktan öteye gidememiştir. (Sarı, 2019, s. 361)

Millî Meşrutiyet Fırkasının programına bakıldığında Türk kavramından ziyade Osmanlı ifadesinin, millet iradesinden ziyade padişah iradesinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Partinin yöneticilerinin Türk Ocaklı olmaları, partinin yayın organı olan İfham Gazetesinde milliyetçi, Türkçü söylemler kullanmalarına rağmen parti programında Türk milliyetçiliğine atıf yapılma-ması önemli bir eksiklik olarak görülebilir. Partinin milliyetçi bir söylem kullanmasına rağmen programına bunu yansıtamadığını görmekteyiz.

Millî Türk Fırkası

Millî Meşrutiyet fırkasından sonra O'nun devamı olan milliyetçilik merkezli partiler kurulmaya devam etmiştir. Bunlardan

e-kitap

biri de yine kurucuları Türk Ocağı çevresinden gelen Millî Türk Fırkası olmuştur. "Millî Meşrutiyet Fırkası'nı ve Türkçülük akımını, Mütareke'nin işgalci ve kozmopolit iklimi içinde sürdürmek amacında olan Millî Türk Fırkası'nın yönetici kadroları da Millî Meşrutiyet Fırkası'nın ve Türk Ocaklıların önemli isimlerinden oluşmuştur. 1919 seçiminden kısa bir süre önce kurulan Millî Türk Fırkası'nın yöneticileri, Ahmed Ferid (Tek), Mehmed Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftuoğlu), Zühdü (İnhan), Yusuf Akcura, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Mehmet Emin (Erişirgil) gibi büyük çoğunluğu Türk Ocakları'nın önde gelen isimleridir. (Üstel, 2004, s. 80)

Millî Türk Fırkası aslında, 1912 yılında kurulup ve kısa ömürlü olan "Millî Meşrutiyet Fırkası" nın bir devamıdır. 9 Aralık 1919'da Kütahya mebusu Ahmet Ferit Tek önderliğinde kurulan Millî Türk Fırkası Mehmed Emin, Ahmet Hikmet, Mustafa Zühdü, Abdülhak Adnan, vb gibi Malta sürgününden kurtulan kimi eski Türkçüleri Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi millî mücadelenin büyük hatiplerini bir araya getirmiştir. 1912'de kurulduktan sonra pek az yaşayan Millî Meşrutiyet Fırkası'nın mirasçısı olan bu yeni parti, kendisini milliyetçi ve demokrat bir kuruluş olarak tanımlıyordu. Ulus kavramı programında ırktan çok, dil, eğitim ve hissiyat bağlamında tanımlanmıştı; azınlık milliyetler Türklerle aynı temel ve siyasal haklara sahip olacaklardı. Mustafa Kemal'in Anadolu hareketine yakınlık duyan Millî Türk Fırkası, Türk adını taşıyan ilk siyasal partidir. Parti kurucularından Yusuf Akçura, gazeteci Ahmed Emin'le giriştiği bir polemikte, Türk sözcüğünün Osmanlı sözcüğüne göre "çok daha doğru, alışılmış, demokratik ve hatta çok daha yararlı" bir kavram olduğunu söylemektedir. (Georgeon, 1986, s. 104)

Fırka'nın Yayın organı daha önce kurulan Meşrutiyet Fırkasının da gazetesi olan "İfham" gazetesidir. Fırka bir bakıma Millî Meşrutiyet Fırkası'nı ve Türkçülük akımını, mütarekenin işgalci ve kozmopolit iklimi içinde sürdürmek amacındadır. Fırka, 1919 seçimine bağımsız bir listeyle girmiş ve bu listeden yalnızca Adnan

(Adıvar) seçilmiştir. Öte yandan yine Millî Türk Fırkası, Millî Kongreye iki Türk Ocakları üyesini, Ahmet Hikmet ve Hamdullah Suphi'yi delege olarak göndermiştir. Millî Türk Fırkası'nın aynı zamanda Türk Ocakları üyesi olan Ahmet Ferit, Dr. Adnan ve Hamdullah Suphi gibi bazı yöneticileri daha sonra TBMM'de yer almışlardır. (Üstel, 2004, s. 80)

Bu fırka o dönemin Türkçülerini tamamen cezp etmiştir. Mütareke ortamında kurulan bu fırka milliyetçilik ideolojisi etrafında şekillenmiş, Mehmet Emin Bey'in Türkçülük görüşüyle uyuşmaktadır. Aynı zamanda fırka kurucuları arasında yer alan Ahmet Ferit (Tek) ve Yusuf (Akçura)'da kendi gibi Türk Ocağı'nın kurucu üyelerindendir. Ortak fikirler bu zatları bir araya getirerek, aynı fırka etrafında toplanmalarına sebep olmuştur. Millî Türk Fırkası'nın kurucu üyesi olmasının yanı sıra 1919 seçimleri için Fırkanın İstanbul Mebusu adaylarından biri de olmuş, "*Millet Babası sıfatıyla anılan Mehmet Emin Bey'in meclise girmesi* gerekmektedir" görüşü fırka propaganda metinlerinde dile getirilmiştir(Dumlu, 2019, s. 53) Millî Türk Fırkası Seçim sonuçlarını alkışladığı için de Hürriyet ve İtilaf çevresince ağır şekilde eleştirilmiştir. Bu suçlamalar özellikle Mahir Sait Bey tarafından yapılmıştır. Uzun zamandır beklenen meclis, 12 Ocak 1920 tarihinde Fındıklı Sarayı'nda toplandı. Padişah Vahdettin, rahatsızlığından dolayı meclisin toplanmasında bulunamamıştı. Meclisin toplanmaması için bu zamana kadar özellikle Hürriyet ve İtilaf cephesi çok mücadele etmiştir. Millî Türk Fırkası'nın sesiİfham gazetesi Meclise karşı yapılan bu düşmanlığın bundan sonra da devam edeceğini dile getirmektedir. (Yetkin, 2012, s. 12)

Anadolu hareketine sert bir dil kullanılması kararına uymadığı için, İttihat ve Terakki'ye düşman İtilaf ve Hürriyet'çilere yakın kuruluşlarla mücadele içinde olmuştur. İtilaf ve Hürriyet Bloku'na karşı Millî İttifak'ın yanında yer almıştır. Diğer taraftan, elliyi aşkın olarak Fındıklı Sarayı'nda toplanan milletvekilleri, ilk temaslarında aralarında siyasî bir birlik kurmaya karar vermişlerdi. Bu ittifak "millî ittifak" olarak adlandırılmaktadır. Ahmet Ferit bu

e-kitap

konuyla ilgili İfham gazetesinin 16 Ocak 1920 tarihli "Millî Blok" yazısında İttifak-ı Millî adı verilen grubun gayesi vatan müdafaası olacağını ifade eder. Bu grup, devletin toprak bütünlüğünü isteyecek, milletin birliğini talep edecek, saltanatın kurtuluşunun muhafazasını, hilafet hukukunun bekasını takip edecek ve iktisadi bağımsızlığın teminine çalışacaktı. Meclisin iyi çalışması ve hükümetin denetlenmesi için böyle bir gruba ihtiyaç vardır. (Yetkin, 2012, s. 12)

Bu dönemde Özellikle de İtilaf ve Hürriyet Partisi'ne karşı İfham gazetesinde sert yazılar yayımlanır. Ahmet Ferit İfham Gazetesinde yer alan 3 Ocak 1920 tarihli "Muhalefet değil Fitnekarlık" başka bir yazısında İtilaf ve Hürriyet'i fitne ocağı olarak niteler "Esasında kurulduğundan beri hep muhalefet olan bu parti, bir fitne ocağıydı. Çünkü milletin istiklal ve istikbalini değil, devletin hüsranını, esaretini ve sefaletini istemekteydiler. Bütün amaçları ise kendi menfaatleridir."

Fırka, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Müdafa-yı Hukuk akımını ve direnme merkezinin Anadolu'da kurulmasını kesinlikle benimsemiştir. Meclis-i Mebusan'ın basılmasından ve feshedilmesinden sonra, Fırka İstanbul'da çalışamaz duruma gelmiştir. Kurucu ve yöneticilerinden bir kısmı (Ahmet Ferit, Dr. Adnan Adıvar, Hamdullah Suphi) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmışlardır. İstanbul merkezi dışında, hiçbir şube açamamıştır. Fırka, programında, Türk devletinin kurtuluşunu, emperyalist eğilimleri reddederek, demokrat olmak iddiasında bulunan hükümetlerle, milliyet esasları içinde anlaşmakta görür. Anadolu'daki Millî Mücadeleyi desteklemiş olan fırkanın, daha sonra üyelerinin Birinci Büyük Millet Meclisine katılmalarıyla faaliyeti sona erer. (Teziç, 1976, s. 223)

Fırka'nın Siyasi Görüşleri

Bu Fırka mütareke ortamında işgalci güçlerin haksız davranışlarına karşı, daha önceki teşkilatlanmasında da olduğu gibi milliyetçiliği savunmuştur. Fırka kurulduğu sıralarda Mütareke

döneminin en acımasız günleri yaşanmış, savaşın ağırlığı yetmezmiş gibi üzerine İtilaf güçlerinin haksız tutumları milleti üzüntüye sevk etmiştir. Bu sebeple Millî Türk Fırkası kurucularının fikrinde ve fırka beyannamesinde bu ortama karşı bir tepkinin mevcut olduğu görülmektedir. Fırkanın kurucularından olan Yusuf Akçura Fırkanın yayın organı olan *İfham*'da dönemin şartlarını değerlendirirken kendi yol haritalarından şu şekilde bahseder "*Biz siyasette mazimizin tenkidiyle meşgul olmaktan ziyade, istikbalin temini ile uğraşmak isteyenlerdeniz. Devletimizin müstakbel teşkilatında, en önce hali icap edecek müstakil mesele, yine milletler meselesi olacaktır. Bulgarlık, Sırplık, Yunanlık, Arnavutluk, Araplık meselelerine, vakayı nazariyet-i ilmiye devriyetinden bakan bir gözle görmekten; yanlış meşahideler, ilimsiz ve tecrübesiz muhakemeler, hatalı kararlar verdirdi. Bu kararların, netacibi, bugün mavekalar halinde gözümüzün önünde duruyor. Yakın bir istikbalde hala mecbur olacağımız diğer millî meseleler de yine aynı tarz hareket edersek hiç şüphe etmeyelim, netice yine aynı olacaktır.*". (Dumlu, 2019, s. 21)

Millî Türk Fırkası Beyannamesine başlarken, Fırka hakkında "Senelerden beri, ilmi, edebi, içtimai sahalarda faaliyet gösteren Türk cereyan-ı millisi dünyanın yeni vaziyeti karşısında siyasi emellerini de tespit etmek ve onun hakimiyeti için uğraşmak vazifesiyle mükelleftir. Bu ihtiyacı duyan ve şimdiye kadar harsi mecrada millî cereyana taraftar ve mensup olanlar bir araya gelerek ve vicdan-ı milliye istinad ile atideki esasatı rehber ittihaz eyleyerek "Millî Türk Fırkası"nı teşkil etmişlerdir." denilmiştir. Bu ifade ile yıllardır Türklüğü her alanda yükseltmek için çalışan fertlerin, aynı amaç ile toplanıp bu fırkayı teşkil ettikleri bildirilmiştir. Bu görüşe ek olarak; "Millî Türk Fırkası, Türk Milleti'nin parçalanmasına asla razı olmayacak ve aksi icbar edilmek istenilirse intihası vesait ve tedabire müracaattan çekinmeyecektir. Diğer milletlere, milliyet hukukunun azami derecesinin temin edilmesine bile muhalefet etmeyecek, akalliyette kalan milletlerle itilaf münkabil esası dairesinde itilafa çalışacaktır." açıklaması yapılmıştır. Böylece ülkenin içinde bulunduğu muammalı durumda esas itibariyle

e-kitap

Türk Milleti'nin parçalanmaz ve ayrılamaz olduğu, buna teşebbüs edildiği takdirde karşı çıkılacağı belirtilmiştir(Dumlu, 2019, s. 47).

Millî Türk Fırkası'nın sözcüsü olan İfham Gazetesinde İzzet Ulvi, "Millî Türk Fırkası ve Anadolu'dan Bir Ses" adlı makalesinde Fırka'nın milletin ruhundan kaynaklandığını ifade ederek şunları söylemiştir *"Türkçülük, dâhilî ve haricî düşmanlar ve bazı çevreler tarafından yanlış yorumlara uğramış olmakla beraber her gün kuvvetini artıran bir cereyandı. Bunun en önemli göstergesi Millî Türk Fırkası'nın kurulmasıydı. Wilson prensipleri gereğince her milletin kendi mukadderatına hâkim olması lüzumu dünyaya ilan edilmiş iken ve her şey bu esasa göre ölçülüp biçilirken Türklerin millî bir fırka kurmasından tabii bir hak olamazdı. O güne kadar kurulan fırkalarla Millî Türk Fırkası asla kıyaslanmamalıydı. Milletin ruhundan kaynayan ve kanaatinden doğan halis ve hakikî tek fırka buydu,"* (Yetkin, 2012, s. 20)

Yine İfham Gazetesinde Hamdullah Suphi, "Türkçülük ve Memleketçilik" adlı makalelerinde, Ömer Seyfettin "Fiili Türkçülük" adlı makalesinde Millî Türk Fırkası'nın Türkçülüğü'nü şöyle ifade etmektedirler: *"Türk milliyetçiliğinin özünde ırkçılık yatmamaktaydı. Türkçüler, ırkî Türkçülük fikrini senelerden beri her vasıta ile yalanlamışlardı. Bu sebepten Türk Ocağı'na kabul edilen Türklerin yalnız lisan ve din sahasındaki birliği ve Türklük hissiyatı dikkate alınmaktaydı. Türkçüler, milletleri nereden gelirse gelsin terbiye, lisan ve din bağlarıyla kendileriyle beraber olan ve vatanperverlikte kendileriyle aynı hisleri taşıyan her Müslüman vatandaşı Türk ve kardeş saymaktaydılar Bununla birlikte aydınların çoğu "milliyet" ve "ırk" kavramlarını birbirine karıştırmaktaydılar. Oysa "ırk" ve "milliyet" ayrı şeylerdi. Milliyet kanda değil candaydı ve milliyetin hududu kültürdü. Ana dili Türkçe olan Türk ülküsü ve Türk hissiyatı ile büyüyen her Müslüman Türk sayılmaktaydı. Böyle birinin başka bir milliyete sahip olması önemli değildi"*(Yetkin, 2012, s. 20)

Millî Türk Fırkasının temsilcilerinin ortaya koyduğu millet anlayışı Ziya Gökalp'in millet tanımıyla da örtüşmektedir. Ziya Gökalp Küçük Mecmua'da "Millet nedir?" adlı makalesinde milleti tanımlarken "Millet lisanen, müşterek olan, yani aynı terbiyeyi

almış fertlerden mürekkep bulunan harsi bir zümredir." Diyerek milliyetin ortak duygu ve terbiye olduğunu ifade eder ve "bir adam kanca müşterek bulunduğu insanlardan ziyade, terbiyece ve anadil bakımından müşterek bulunduğu insanlarla beraber yaşamak ister, çünkü insani şahsiyetimiz bedenimizde değil ruhumuzdadır" diyerek Ömer Seyfettin'in yukarıdaki tanımını teyid eden bir tanımlamaya gider. (Gökalp, 2018, s. 143)

Burada Millî Türk Fırkasına gelen itirazlardan biri Fırkanın adının "Türk" olamayacağıdır. Fırkanın kuruluşunu gerçekleştirmesinden sonra, muhalif görüş olarak, *Alemdar* gazetesi yazarlarından Mahir Sait Bey fırkanın Cemiyetler Kanununun dördüncü maddesine uygun olmadığını, bu sebeple fırkanın kuruluşunu ciddi bir oluşum olarak değerlendirilemeyeceğinden söz etmiştir. Cemiyetler Kanununun dördüncü maddesi ayrılıkçı ve kavmiyetçi ifadelerle dernek kurmayı yasaklamıştır. Bunun sebebi ise Osmanlılığı korumaktan ileri gelmektedir. Böylece Millî Türk Fırkası isminin içinde Türk unsurunu barındırması sebebiyle kavmiyetçi bir görünüm sergilediği için bu şekilde değerlendirilmiştir. (Dumlu, 2019, s. 48)Oysa ki o dönemde Osmanlı'da kalan en büyük nüfus Türk nüfusudur ve Türk'ten, Türklükten başka koruyacak hiçbir şey kalmamıştır.

Millî Türk Fırkası Beyannamesi

Millî Türk Fırkası Beyannamesi10 Kanun-i Evvel (Aralık) 1919'da İfham gazetesinde yayımlanarak duyurulmuştur. Beyanname başlanırken "Millî şairimiz Mehmet Emin, Yusuf Akçura Bey ve gazetemiz sermuharriri Nafia Nazır-ı Sabıkı Ferid Beyler ile rüfekası tarafından memleketin hakiki ihtiyaçlarına tevafuk eden millî bir programla (Millî Türk Fırkası)nı teşkil eylemişlerdir... Fırka emperyalist ve şoven olmayan hakiki mili ceryanın siyaset sahasındaki ameline tercüman olacak, bu suretle kuvvetini biz'z zat milletin ruhundan aldığı için kabiliyet-i hayatiyyeye malik hakiki bir fırka, bir uzviyet-i siyasiyye olmak kabiliyetini gösterecektir." ifadeleri ile genel bir tanımlama ve amaç belirtilmiştir. Fırka

e-kitap

beyannamesi 14 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler sade ve net bir ifade ile kaleme alınmıştır. (Dumlu, 2019, s. 48-49)

1, 2, 5, 6 ve 7. maddelerde Wilson Prensiplerinden; milliyet prensibi doğrultusunda, Milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin tayin etmesi gerekliliğinden yola çıkarak, emperyalistlerin yayılımcı emellerine tam zıt şekilde gerçekleştirilecek demokratik bir ortam istediklerini ve bunun için çalışacaklarını belirtmişlerdir. Milliyet prensibi uyarınca milletler parçalanamaz ve diğer milletlerin hukukunu tanımayı kabul edilir, böylece Türklere de saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca Wilson Prensiplerinin 12. Maddesinde Osmanlı devletinin tam bağımsızlığı öngörülmüştür. Bu sebeple yönetim şekilleri konusunda da hiçbir baskıyı kabul edilmeyeceği, böylelikle Türk devleti çağın ihtiyaçlarına uygun olarak gelişimi için batının ilim ve idare sistemlerinden istifade edilebileceği belirtilmiştir. 3. maddede Fırkanın Milliyetçilikten ne kast ettikleri tanımlanarak, bu tabirin ırk ayrımı ifadesi ile nitelendirilemeyeceği, aksine bu ifadenin Türk dilini konuşan ve Türk terbiyesi almış herkesi kapsadığı açıklanmıştır. 4. madde ile de Türk milletini oluşturan asıl unsurlardan birinin İslamiyet olduğu, bu sebeple yalnızca Türk'ün hukukunu değil ülkede yaşayan Müslümanların hukukunu korumayı da kendilerinin bir vazifesi olarak kabul etmiştir. 8. madde ile devletin şeklinin Kanun-i Esaside belirtildiği üzere meşruti bir padişahlık yani Monarşi olduğu ifade edilmiştir ve bunun aynı şekilde kalması gerekliliğinin üzerinde durulmuştur. 9. madde ile de devletin geleceği ve gelişimi için her türlü teşebbüste bulunulacağı ve yapılması gerekenler anlatılmış, 10 ve 11. maddelerde Devletin iktisadi durumu ile alakalı görüşleri belirtilerek, Devletçilik prensibi doğrultusunda açıklamalarda bulunulmuştur. Büyük teşebbüslere millî veya beledi bir görünüm kazandırılarak, imkân dahilinde halka açılması ama genel olarak devletin elinde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir. Böylece var olan sorunların aşılacağı, Devletin harpten sonra açıkta kalmış olan asker ve memurunu ticaret veya ziraata yönlendirmesini sağlanması, yerli halkın zirai konularda

bilinçlendirilmesinin öneminden bahsedilerek bunun devletin bir görevi olduğunu belirtmiştir. 12. maddeyle iktisadın devlet için mühim bir mesele olması sebebiyle, medeni hukuklardan istifade edilmesi gerekliliğini bir zorunluluk olarak açıklamıştır. 13 ve 14. maddelerde barışçı bir siyasetin izlenimi olarak hissesine düşen borçları ödeyeceğini temin etmesinin yanında Cemiyet-i Akvam'a Türkiye'nin de girmesi için çalışacağını bildirilerek beyannameye son verilmiştir. (Dumlu, 2019, s. 49)

Fırka bir bakıma Millî Meşrutiyet Fırkası'nı ve Türkçülük akımını, mütarekenin işgalci ve kozmopolit iklimi içinde sürdürmek amacındaydı. 1919 seçiminden bir süre önce kurulmuştu, n e var ki bir kısım gazeteler ve çevrelerce "ölü doğmuş" ve yasal bakımdan kurulmadığı ileri sürülmüştür. Bununla beraber Fırka seçim öncesi çalışmalarına ve seçimlere katılmış, adından söz ettirmiştir. (Ünal Y. , 2009, s. 57)

Millî Türk Fırkası Programı

Madde 1- Türk Devleti'nin selameti emperyalist temayülleri reddederek Demokrat olmak iddiasında bulunan hükümetlerin milliyet esası dairesinden itilaf etmektedir.

Madde 2- Wilson Prensipleri'nin milliyetten kast ettiği manaya dayanarak vahdet ve tamamiyetimizi müdafaa eylemek lazımdır.

Binaen-aleyh Fırka milliyet prensibini muasır telakkiye göre anlar ve emperyalist (istilacı) efkardan katiyyen uzak olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk veya Türk lisan ve adetine melüf Müslümanların ekseriyetine haiz olan kısmında sakin ahalinin kendi iradsiyle kendi mukadderatına hakim olabilmesi için çalışır.

Madde 3- Millî Türk Fırkası Türk tabirinden ırk tefrik etmeksizin Türk lisan ve terbiye ve hissiyatıyla melüf olanların heyet-i mecmuasını kast eder.

Madde 4- Türk milletinin anasır-ı asliyesinden biri de İslamiyettir. Fırka Türk'ün birliğini ve hukukunu müdafaa ederken İslamiyet'in ve Türkiye'de sakin Müslümanların hukunu da müdafaa eylediğine kanidir.

Madde 5- Milliyet prensibine nazaran milletler parçalanmaz. Fırka (Türkiye) denilen Türk veya Türk medeniyetini kabul eylemiş Müslüman ekseriyetiyle meskun kıtanın tamamiyet-i mülkiyesinin temin edilmesini katiyetle talep eder.

e-kitap

Madde 6- Milliyet prensibi diğer milletlerin hukukunu tanımayı istilzam eylediği için Fırka Türk memleketinde kalacak olan gayri Türk akaliyetlerin siyasi ve medeni bilcümke hukukuna Türklerle mütesaviyen mazhar olmalarını umde-i esasiye olarak kabul eyledikten başka, gayr-i Müslimlerin devlet vahdet ve istiklalini ihlal etmemek şartıyla milletçe inkişaflarına azami derecede müzaheret ve muavenette bulunmayı da vazife bilir.

Madde 7- Milliyet prensibine nazaran milletler kendi irade ettikleri hakimiyetten gayrısına tabiyete mecbur kılınamaz. Binaen-aleyh Fırka Türk Devleti'nin istiklal-i siyasisinin teminini ayrıca talep eder. Bununla beraber milletin kendi kendini idare etmek hususundaki iradesini tamamen mahfuz kalmak şartıyla Türk Devletinin asrın ihtiyacına tevfikan deruhte edeceği vazayif-i medeniyeyi başarabilmesi için medeniyet-i garbiyenintekamülat-ı ilmiye ve idariyesinden istifade etmeyi de faydalı addeder.

Madde 8- Millî Türk Fırkası Türk Devleti'nin şekl-i hükümetini Kanun-i Esasi'de musarrah olduğu veçhile meşruti birpadişahlık "monarşi" olarak muhafazaya taraftardır.

Madde 9- Millî Türk Fırkası idare-i ammenin layıkıyla tezahürünü temin edecek teşebbüsat ve tedbirde bulunmayı vazife addeder. ve hukuk-ı intihabiyenin tesri tekamülüne taraftardır.

Madde 10- Fırka bir taraftan beynelminel sosyalizm fikirlerinin inkişafını ve istikbalde dünya iktisadiyatının alacağı şekili düşünerek diğer cihetten Türk milletinin ahval-i içtimaiye ve ruhiyesini ve hali hazırdaki ihtiyacını nazara alarak devlet kuvvetini ferdi say yanında bir amil-i iktisadi olarak kabul eder. Binaen-aleyh Türk hükümetinin derfin hayat-ı iktisadiyesinde nazım-ı icraat, mürebbi vazifelerini ifa eylemesini talep ve ona göre kavanin vazetmesini arzu eder. Bunun için büyük iktisadi ve ümrani teşebbüslere millî veya beledi bir mahiyet verilmesi ve umumun istifadesine hadım müessesatınımkan mertebesinde devletin elinde bulunması ve bil-umum say erbabını memnun edecek içtimai müesseselerin ihdas edilmesi lazımdır.

Madde 11- Fırka mevcut buhran-ı iktisadinin bu esas dairesinde hal-i çarelerini aramak lüzumuna kanidir. Binaen-aleyh işsiz kalan efrad, bilhassa harp-i zailin tesiriyle vasıta-i maişet bulamayan vatandaşlara çalışacak zemin göstermeyi devletin vazifesi cümlesinden adeden ve açıkta kalacak askeri ve mülki memurların memleketin imarı muktazi mahallerinde yerleştirilerek ziraat ve ticaret edebilmelerinin temini ile beraber yerli halkın gerek talimi ve gerek ziraat ve

sanat vasaitiyle tenviri için bunlardan istifade edilmesine ve yetim bikeslerin bilahare maişetlerini kazanacak vasıtaya mazhar kılınmaları için lazım gelen tedbirin ittihazına ait kavanin ve nizamatvazını hükümetten talep eder.

Madde 12- Türkiye'nin hayat-ı müstakbelesi nokta-i nazarından istiklal-i mali ve iktisadiye nailiyeti elzemdir. Binaen-aleyh Millî Türk Fırkası Türkiye'nin ticaret-i dahiliye, hariciye ve umur-u iktisadiyesinde tamamen istiklale sahip olarak bu hususta cari olan hukuk-u medeniyeden istifade edilmesini talep eder.

Madde 13- Millî Türk Fırkası, Türkiye'nin hudutları dahilinde sakin ahaliye nisbeten hissesine düşecek borçlarını alacaklılarıyla bil-itilaf namuskarane ödemeyi taahhüt taraftarıdır.

Madde 14- Millî Türk Fırkası Türkiye'nin Cemiyet-i Akvama en yakın bir zamanda diğer akvamla hukukça müsavi olarak girmesi için teşebbüsat-ı lazimede bulunulmasını talep eyleyecektir.

e-kitap

EK: Millî Meşrutiyet ve Millî Türk Fırkalarının Kurucusu Ahmet Ferit Tek'in Kısa Biyografisi ve Siyasi Hayatı

Ahmet Ferit Tek, Türk siyasetçi, diplomat ve fikir adamıdır. Tek, Türk Ocağı'nın kurucularından ve derneğin resmî kuruluşundan sonraki ilk genel başkanıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk İçişleri Bakanı'dır. Son Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda, TBMM 1. Dönem ve 2. Dönemde milletvekilliği, I. ve II. İcra vekilleri Heyeti'nde ve 1. Hükûmet ve 2. Hükûmet'te bakanlık, sonrasında diplomatlık yapmıştır. Fecr-i Ati döneminin kadın yazarlarından Müfide Ferit Tek'in eşi, sanat tarihçisi Emel Esin'in ise babasıdır.

Ailesi ve öğrenim yılları

7 Mart 1878 tarihinde Bursa'da doğmuştur. İstanbullu bir aileye mensuptur. Babası Maliye muhasebecilerinden Mustafa Reşit Bey, büyük babası kadı Asım Efendi'dir. Annesi Bursalı İbrahim Ağanın kızı Hanife Leyla Hanım'dır(Türk Ocakları , 2021). Öğrenimine Darü'l-Feyz Mektebi'nde başlar. Gülhane Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra asker olma isteği ile Kuleli Askeri İdadisi'ne girer. Askeri eğitime 1894 yılında girdiği Harbiye Mektebi'nde devam eder. 1896 yılında piyade asteğmen rütbesi ile mezun olur.

Bu sıralarda Harbiye, Tıbbiye, Mülkiye ve Hukuk talebeleri arasında popüler olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meşrutiyetçi çalışmaları gittikçe hız kazanarak hükümetin dikkatini çekmiştir. Bu sebeple 1897 senesinde 78 talebe siyasi faaliyette bulundukları gerekçesi ile tutuklanmıştır. Bu talebelerden biri de Ahmet Ferit'tir(Dumlu, 2019, s. 13). Büyük Türkçü Turancılardan Yusuf Akçura'yı korumak istemesi sonucu tutuklanmıştır. 102 gün Taşkışla'da mahkûm olduktan sonra İstanbul'dan Fizan'a sürülmüştür. 8 Eylül 1897'de İstanbul'dan ayrıldı, sürgün edilen diğer mahkûmlarla Şeref isimli vapurla yaptıkları bir haftalık yolculuktan sonra Trablusgarp'a varmış; onları Fizan'a götürecek yol parası temin edilemediğinden Trablusgarp'ta hapsedilirler. Bir yıl boyunca Trabulusgarp'ta zindanda kalırlar, 1898 yılında affedilerek rütbesi de iade edilir. Burada Trablusgarp Fırkası Erkan-

ı Harbiye'sinde memuriyete başlamış, eşi Müfide Ferit Hanım ile Trablusgarp'ta bulunduğu sırada tanışmıştır.

Yusuf Akçura ile birlikte 1900 yılında Trablusgarp kıyılarından bir kayığa binerek Tunus'a ve oradan Paris'e kaçmışlar, orada Hürriyetçi Jön Türklerle irtibata geçmişlerdir. Fransa'da bir taraftan siyasi faaliyetlere devam ederken diğer taraftan Paris Siyasi İlimler Mektebi'ne (Ecole Libre des Sciences Politiques) devam ederek, 29 Haziran 1903 tarihinde okulu yedinci olarak ve onur ödülü alarak bitirir.

Öğrenci iken, 4 Şubat 1902 tarihinde toplanan I. Jön Türk Kongresi'ne katılır. Bu kongrede Sultan Abdülhamit'e Meşrutiyeti kabul ettirmek için yabancı yardımı alınması fikrine şiddetle karşı çıkarak "böyle bir yardım istenmesinin ve takibi vatana ihanetten başka bir şey olmadığını ve yalnızca yabancı menfaatine yarayacak bir durum olduğunu" açıkça belirterek tüm dikkatleri üzerine çeker. (Dumlu, 2019, s. 13) Paris'e gelerek versailles Lisesi'nde öğrenime başlamış olan Müfide Ferit ile 1907'de evlenmiştir. Bu evlilikten 1914 yılında bir kızı (Tarihçi Emel Esin) dünyaya gelmiştir.

Mısır yılları ve yurda dönüşü

1903-1908 yılları arasında kesin olarak belli olmayan bir tarihte Kazan'a gitmiş ve arkadaşı Yusuf Akçura'yı ziyaret etmiştir. Bu dönemde arkadaşı Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" tartışmalarının hem şahidi hem de takipçisi olmuş, Türkçülük fikriyatını hayatının merkezine almaya başlamıştır. Ahmet Ferit Bey, 20. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlıcılık düşüncesine bağlıydı. Fakat ilerleyen yıllarda, bu fikirden uzaklaşıp Türkçülük düşüncesine bağlanmıştır. Nitekim 1904 yılında Yusuf Akçura'nın, Mısır'da yayımlanan Türk gazetesinde neşrettiği "Üç Tarz-ı Siyaset" isimli makaleye, Ali Kemal Bey'in "Cevabımız" isimli yazıyla cevap vermesiyle başlayan tartışmaya ortak olmuş ve kendisi de "Bir Mektup" isimli makaleyi yazarak, Yusuf Akçura'nın, Türkçülük düşüncesine destek vermiş ve Ali Kemal Bey'i ciddi manada eleştirmiştir. Ona göre, Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncelerinin

e-kitap

Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmak için herhangi bir fonksiyonu kalmamıştır. Devlet'in temelini oluşturan Türkler, kuruluş aşamasında olduğu gibi yine büyük zorluklar altına girerek Devlet'in geleceğinin teminatı olacaktır. Türkçülük düşüncesi bugün128 tam anlamıyla faal olmayabilir. Fakat Osmanlıcılık ve İslamcılık düşünceleri yakın gelecekte çökecektir. O zaman gelince bu büyük fikir boşluğunu Türkçülük dolduracaktır. (Ünal Y. , 2009, s. 144)

Tek, Kazan'ı ziyaretinin ardından, Türkiye'ye dönemediği için Mısır'a yerleşmiş, Kahire'de yayınlanan Türk gazetesinde yazılar yazar. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine 1908 yılında İstanbul'a dönmüş, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Şura-yı Ümmet Gazetesi'nde yazılar kaleme alır. Mekteb-i Mülkiye'de "18. Asır Siyasi Tarihi" dersleri verir, 1913 yılında İstanbul'dan uzaklaştırılıncaya kadar bu görevini sürdürür. Ayrıca 1909 yılında Ahmet Rıza Bey'in teklif ettiği Meclis-i Mebusan başkatipliği görevine atanmıştır. Bu süreçlerde Ahmet Ferit'in fikri yapısı gittikçe Osmanlıcılıktan uzaklaşmış ve Milliyetçi bir tutuma bürünmüştür.

Siyasi Hayatı

Ahmet Ferit Bey, siyasi hayatı boyunca toplam üç fırkada siyaset yapmıştır. Bu fırkalardan birinin üyesi iken diğer ikisinin bizzat kurucusu olmuştur. Bu üç fırkada da sahip olduğu dünya görüşünü sonuna kadar savunmuştur. Bu fırkalar, İttihat ve Terakki Fırkası, Millî Meşrutiyet Fırkası ve Millî Türk Fırkası'dır. (Ünal Y. , 2009, s. 55)

Meclis-i Mebusan'a Girmesi

Kütahya mebusu Saffet Paşa'nın istifası üzerine Kütahya mebusu seçilerek 18 Kasım 1909 tarihinde itibaren Meclis-i Mebusan'da mebus olarak yer almış, Mecliste İttihat ve Terakki Fırkası'nı açıkça eleştirmiş, 1910 yılında Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinin mali konularda tutumunu eleştirmesi üzerine fırkadan uzaklaştırılması gündeme gelmiş, Talat Paşa'nın araya girmesi neticesinde Dahiliye Encümenliğine tayin edilmiştir. Burada İdare-i Umumiye-i Vilayat ve İdare-i Hususiye-i Vilayat kanunlarını yazmıştır. 1908-1913 yılları arasında resmi bir sıfatla Mekteb-i

Mülkiye'de Siyasi Tarih muallimliği yapmıştır(Dumlu, 2019, s. 14). 1912 yılına gelindiğinde İttihat ve Terakki'den iyice uzaklaşmış, seçimlerinde meclis dışında kalmıştır. 5 Temmuz 1912 tarihinde askeri okuldan arkadaşı Yusuf Akçura, Müderris Zühdü Bey, Mehmed Ali ve Cami Beyler ile Millî Meşrutiyet Fırkası'nı kurmuştur. 22 Eylül 1912 tarihinde partinin yayın organı olan İfham Gazetesini yayına çıkarmaya ve "İfham Kütüphanesi" adı altında bir dizi kitap basmaya başlamıştır. Gazetede ateşli yazılar yazmış, fırkanın ideolojik fikirlerini ve dönem şartları içinde gerçekleşen her türlü siyasi ve sosyal olaylara karşı görüşlerini daha rahat bir şekilde bu gazete ile ifade etme fırsatı bulmuştur. Yazılarında Türklük ve İslamiyet dayanışmasına büyük önem vermiştir. Milliyet fikri ve milliyetçilik ülküsünü gerçeklik şuuru ile dengelemeye, her türlü siyasi düşüncenin üstünde değişmez prensip olarak yerleşmesine büyük önem vermiştir.

Türk Ocağı Başkanlığı

Şair Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura ve birkaç arkadaşı ile 25 Mart 1912'de Türk Ocağı'nı kurar. Kurucu Başkan Mehmet Emin Yurdakul'dan sonra, idare kurulu toplantısında Ahmet Ferit Tek, Türk Ocağı Başkanlığına getirilmiştir. (Türk Ocakları , 2021)

Savaş yılları

Balkan Savaşı sırasında Çatalca'daki genel karargâhta yüzbaşı rütbesiyle bir süre görev yapmış, ancak Londra Antlaşması'nın imzalanması üzerine yeniden gazetesinin başına döner. Gazete, Mahmud Şevket Paşa'nın katli hakkındaki bir haber nedeniyle 13 Haziran 1913 günü kapatılır. Mehmet Emin, önce Sinop'a iki yıl sonra Bilecik'e sürgün edilir. Bu yıllarda en yakın arkadaşı Refik Halit (Karay) oldu. I. Dünya Savaşı, o sürgünde bulunduğu sırada patlak verir. Talat Paşa'ya bir mektup yazarak savaşa girilmemesi gerektiğini söyler, ancak mektubu cevapsız kalır. Savaş başladığı sırada da orduya katılmak istemişse de bu isteği kabul edilmez. (Dumlu, 2019, s. 15)

İşgal yılları

e-kitap

Savaş sırasında bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın merkezi Kiev'e 1918 yılında başkonsolos tayin edilir. Bir yıl sonra ülke Bolşevik işgaline uğrayınca İstanbul'a döner. Bir süre Damat Ferit Paşa kabinesinde Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) olarak görev yapmış ve Maliye Nezareti'ne vekalet eder. Bu dönemde Millî Meşrutiyet Fırkası'ndaki arkadaşlarıyla Millî Türk Fırkası adında yeni bir milliyetçi siyasi parti kurar. 12 Ocak 1920 tarihinde toplanacak Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na tekrar Kütahya mebusu olarak girmek üzere seçimlerde aday olur, İstanbul mebusu seçilir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşından yenik çıkması sonucu Anadolu'da haksız işgallere karşı Millî Mücadele başlamış, O'da bu mücadeleyi İstanbul'da yakından takip ederek, İfham gazetesinde çekinmeden Kuva-yı Milliye'nin beyannamelerini39 yayımlanmıştır. Bu sebeple Anzavur Mahkemesi onun mahkumiyetine karar verir. (Dumlu, 2019, s. 15)Birkaç ay sonra meclis, işgal güçlerinin baskısıyla kapatılınca millî mücadelenin yürütüldüğü Ankara'ya geçer.

Millî Mücadele Yılları

Ahmet Ferit Tek 30 Mayıs 1920 tarihinde Ankara'ya gelir ve İstanbul mebusu olarak 1. TBMM'de yerini alır. Birkaç ay sonra Maliye Bakanı olur, önemli bir gayret göstererek elde edilebilecek tüm gelirleri devlet malı haline getirmeye, küllerinden doğacak olan bir ulusa gerekli mali gücü sağlamak için yoğun çaba göstermiştir. Öyle ki Maliye vekilliği döneminde Kuva-yı Milliye'nin ilk bütçesini hazırlar, ancak bütçe görüşmelerinde çıkan bir anlaşmazlık sonucu diğer bakanlarla birlikte 16 Mayıs 1921 tarihinde istifa eder. 26 Ekim 1921 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından TBMM Paris temsilcisi olarak atanır, milletvekilliğinden izinli sayılır. 1923 yılında Lozan görüşmelerine katılır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk İçişleri Bakanı

30 Ekim 1923 tarihinde İsmet Paşa tarafından kurulan ilk cumhuriyet kabinesinde yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Dahiliye vekili (İçişleri Bakanı) olarak yer alır. Görevini, ikinci kabinede de sürdürür. Bakanlığı sırasında Cumhuriyet tarihinin

ilk Köy Kanununu oluşturur. O devir Anadolu'da yaygın olan eşkıyaya karşı mücadeleye girerek asayişi temin edilebilir. Dâhiliye vekilliği sırasında gerçekleştirdiği diğer önemli icraatı ise Yüzellilikler listesini hazırlamış olmasıdır.

Diplomatlık Yılları

1925 yılından sonra tamamen Hariciye'nin hizmetine girer. 6 Mayıs 1925 tarihinde Londra'ya büyükelçi olarak atanır. Yedi yıl bu görevi sürdürdükten sonra 1932'de Varşova büyükelçiliğine atanır. Bu görevine de aralıksız yedi yıl devam eder. Bu arada 1934 yılında Soyadı Kanunu'nun çıkması ile "Tek" soyadını alır. 1939'da merkezde görevlendirildi. Son olarak 5 Aralık 1939 tarihinde Tokyo Büyükelçiliği görevinde bulunur. Yaş haddi gelince, görev süresi bir yıl uzatılır. 1943 yılında emekliye ayrılır. 25 Kasım 1971 tarihinde vefat eder. (Ünal, 2006)

Ahmet Ferit Tek, Fransızca ve İngilizce bilen İstiklal Madalyası ile Lehistan Devleti Beyaz Kartal Nişanının Büyük Kordonu'na sahiptir.

Eserleri

Ahmet Ferit Tek öğrencilik yıllarından başlamak üzere uzun yıllar siyasetle iştigal etmiştir. Bu arada çeşitli zamanlarda neşriyat işleriyle de uğraşmıştır. Şura-yı Ümmet, Türk ve İfham gazetelerinde çeşitli tarihlerde yazıları yayımlanan Ahmet Ferit Tek'in, Mekteb-i Mülkiye'de ders verirken okuttuğu takrirleri "Tarih-i Siyasi" (Mekteb-i Mülkiye 1. sınıf için, 1327/1911, 276 s. taşbaskı), "Tarih-i Medeniyet" (Mekteb-i Mülkiye 3. sınıf için, 856 s. taşbaskı) adı altında basılmıştır. Her ikisi de sahalarında yazılmış ilk kitaplar arasındadır ve ders teksiri olduklarından çok az sayıda basılmışlardır. Sinop'ta sürgün olarak bulunduğu sırada yazıp İstanbul'da yayımlattığı "Turan" (1330/1914) isimli bir de kitabı vardır.

Bunların dışında 1912 tarihinde "Kuvvet ve Siyaset Muharebesi" ile "Kanun-u Esasi-yi Vilayet" isimli iki önemli makalesi, Türk Ocakları yayın organı olan Türk Yurdu dergisinde çıkmıştır. "Türk Ocağı" adlı makalesi 1914 tarihli Nevsal-i

e-kitap

Millî'deyayımlanmıştır. Türk Edebiyatı Dergisinin 1973 Ekim sayısında ise "1972 Başında Dünya Umumi Siyaseti ve Türkiye" isimli yarım kalmış bir makalesi kızı Emel Esin tarafından yayımlanmıştır (Ünal, 2006, s. 42).

KAYNAKÇA

Ahmet, F. (1999). *İttihatçılıktan Kemalizme*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akşin, S. (1997). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Yenigün Matbası.

Bilgi, N. (1992). Ali Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 373-379.

Birinci, A. (1990). *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Demirel, A. , & Sözen, S. (2013). *Türk Siyasal Hayatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Dumlu, M. (2019). Millî Meşrutiyet Fırkasından Millî Türk Fırkasına İfham Gazetesi. Erzurum: Yayımlanmamış Tez.

Esin, E. (1971). Ahmet Ferit Tek. *Türk Külütürü Dergisi*.

Georgeon, F. (1986). Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri -Yusuf Akçura- (1876-1935). Ankara: Yurt Yayınları.

Göcek, F. M. (2002). Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım. T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik* (s. 63-70). İstanbul: iletişim Yayınları.

Gökalp, Z. (2014). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Göklap, Z. (2018). *Küçük Mecmua*. İStanbul: Ötüken Yayınları.

Sarı, M. (2019). II. Meşrutiyet'in İlk Milliyetçi Partisi: Millî Meşrutiyet Fırkası. *International Congress on Cultural Heritage and Tourism*, 358-364.

Sorgun, T. (2018). *Devlet Kavgası "İttihat ve Terakki"*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Teziç, E. (1976). 100 Soruda Türkiye'de Siyasi Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye'de Partiler). İstanbul: Gerçek Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1988). Türkiye'de Siyasi Partiler Cilt 1 İkinci Meşrutiyet Dönemi. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Türk Ocakları. (2021, Mart 22). *whttps://www. turkocaklari. org. tr/genel-baskanlar/ahmet-ferit-tek*. Mart 22, 2021 tarihinde whttps://www. turkocaklari. org. tr/genel-baskanlar/ahmet-ferit-tek: https://www. turkocaklari. org. tr/genel-baskanlar/ahmet-ferit-tek adresinden alındı

TürkYurdu. (1912). Millî Meşrutiyet Fırka-ı Siyasisi. *Türk Yurdu Dergisi, 1-2*, 369-370.

Ünal, Y. (2009). *Ahmet Ferit Tek*. İstanbul: BilgeOğuz Yayınları.

Ünal, Y. (2006). *Ahmet Tek'in Hayatı, Siyasi Faalyetleri ve Fikirleri*. İzmir: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

e-kitap

Üstel, F. (2004). İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları (191-1931). İstanbul: iletişim Yayınları.

Yetkin, B. (2012). Millî Türk Fırkası'nın Sesi İfham Gazetesi'nin Mütareke Dönemine Bakışı (1919-1920). *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (7), 1-26.

MİLLİYETÇİLİĞİN EKLEMLENMECİ YAPISINI MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ ÜZERİNDEN OKUMAK

Erol TURAN*

1. Giriş

ORTAYA ÇIKIŞINDAN ve yaygınlaşmasından itibaren milliyetçilik olgusu, toplumsal hayatın her anından, siyasal alanın çok daha karmaşık uygulamalarına kadar uzanan geniş bir arenada söz konusu olan pek çok olayın nedeni ve motivasyonu olarak işlev görmüştür. Kimi durumlarda toplumların ilerlemesi için olmazsa olmaz bir siyasal birleştirici olarak işlev gören milliyetçilik kimi durumlarda ise ilerlemenin önündeki engellerden biri olarak düşünülmüştür.

Siyasal bir fikir olarak ortaya çıktığı dönemin tarihsel koşullarının, milliyetçiliği belli konular bağlamında türdeş bireylerin oluşturduğu grupların bütünleşmesi, birlik içinde hareketi ve özgürlüklerini kazanmaları çerçevesi içinde olumlu bir vurguya yaklaştırdığı düşünülürken, başka siyasal ve tarihsel koşullar, ortak insanlık idealine yaptıkları vurgu bağlamında milliyetçiliği, ayırıcı ve dışlayıcı bir olgu/düşünce olarak değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla milliyetçilik, ortaya çıkışından günümüze kadar adından sıkça söz ettirmiş ve birçok siyasal hareketin başat itici gücü olmuştur. Milliyetçiliğin gücü ve önemine rağmen kavramın tanımlanması konusunda ortak bir noktaya ulaşılamamıştır. Tanım noktasındaki güçlüğün nedeni olarak insan topluluklarının çok çeşitli oluşu ve milliyetçilik olgusunun her toplumda ayrı birer süreç sonunda ortaya çıkmış olması ve her daim bünyesinde barındırdığı *eklemlenmeci* yapısı esas neden olarak ileri sürülebilir.

Esasında milliyetçiliğin bir ideoloji olarak ortaya çıkması ulus-devletlerin oluşması ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

e-kitap

milliyetçilik ulus-devletlerin başat ve yaygın ideolojisi olmuştur. Özellikle18. Yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan milliyetçi hareketlerin hedefi ulus-devlet kurmaktır. Genel itibariyle milliyetçilik, ulus olmanın veya ulusu oluşturmanın bilinci olarak varsayılmıştır (Kohn, 1956). Bu anlamda milliyetçilik, dünya toplumlarının ulus öncesi oluşumlardan/yapılardan, ulus olma aşamasına varma çabasının hem ürünü hem de ideolojik aracıdır. Toplumlar, uluslaştıktan sonra, zaman içinde yeni özellikler kazanmışlar, yapısal değişikliklere uğramışlardır. Daha sonra geniş kapsamlı, uluslararası çapta bir örgütlenmeye yerlerini bırakmışlardır. Uluslar ve ulusal devletler hâlâ bireylerin birer toplumsal varlık haline geldikleri ana siyasal/kültürel yapılar olma özelliğini sürdürmektedir. Milliyetçiliği hem ideolojik hem de duygusal alanda etkinliğini devam ettirmesi nedeniyle değişmez, tekdüze bir ideoloji olmasından öte, ulus kavramının ortaya çıkışından günümüze kadar evrimleşmiş bir ideoloji olarak tanımlamak mümkündür (Şen, 2004: 32).

Bu çalışmanın esas eksenini oluşturan Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışı ve gelişimi bu bağlamda ele alınacak olunursa, Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan milletler arasında söz konusu olmaya başlayan milliyetçilikler arasında en geç başlayanıdır. Bunun en önemli nedeni Türklerin Osmanlı devletine ve vatanına olan bağlılıkları olarak düşünülebilir. Burjuvaziden yoksun aydın, asker ve bürokrat Türkler, milliyetçi fikirlerle temasa geçtikten sonra da Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumak durumunda kalmışlardır. Süreçte imparatorluk içinde yaşayan diğer ulusların, yabancı ülkelerin desteği ile imparatorluğu parçalamak için yaptıkları mücadele ve Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi akımların devletin bütünlüğünü korumada bir sonuç vermediğini gören Türk aydınları ve kendini Türk hisseden kesimler için Türk milliyetçiliği, "Türkçülük" olarak devletin çöküşünü engelleyebilecek bir çare olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde milliyetçiliğin modern bir "millet" olma yolunda ortaya çıkması Ziya Gökalp'le başlamaktadır. Ana

çerçeve olarak Gökalp'in temsil ettiği milliyetçilik ile Batılılaşma anlayışının bir şekilde birleştirilmesiyle oluşturulan eklemlenmeci modelin Cumhuriyetin erken dönemlerinde uzun bir süre Tek Parti yönetiminin siyasal ideolojisini meydana getirdiğini ileri sürmek pek yanlış sayılmaz. Ne var ki yeni bir rejimin siyasal ve kurumsal yapıları inşa etme çabaları ve köklü inkılaplar süreci içinde tutarlı bir çizgi izlenmemiştir. Siyasal ve inkılapçı endişelere rağmen, benimsenen eklemlenmeci modelin zaman zaman bazı unsurları ön plana çıkarılırken, diğer bazı yönleri dikkate alınmamış veya hiç gündeme gelmemiştir. Ana gövdesini Gökalp'in fikirlerinden –milliyetçilik/pozitivizm/laiklik- devşirerek, tek partinin altı okla formülleştirdiği siyasal ideolojisindeki halkçılık ve devletçilik ilkelerinin uygulamada Gökalp'in "solidarist korporatizm" ve "devlet" kavramlarına verdiği anlamla ve "halka doğru" anlayışındaki demokratik özle ilişkilendirilebilmesi zordur. Milliyetçilik konusunda da Gökalp'in koyduğu tam manasıyla "kültürel" nitelikli çerçevenin değişik zamanlarda çok daha farklı "tema"larla karıştırıldığı bir gerçektir. Tek Parti'nin siyasal ideolojisi çerçevesinde milliyetçiliğin izlediği bu zikzaklı çizgi, resmî ideoloji dışında kalan Türkçü-Milliyetçilik için de söz konusudur. Erken dönemlerde Rıza Nur'un Tek Parti'nin lider kadrosuyla siyasi çekişmeler yüzünden ihtilafa düşerek onlara cephe alması, onun etrafındaki dar bir grupla birlikte bu zıtlığı siyasi/ideolojik platforma taşımasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle Hüseyin Nihal Atsız'ın esas öncülüğünü yaptığı resmi alan dışındaki milliyetçilik yorumu, daha çok çeşitli zamanlarda yayımladığı dergiler vasıtasıyla yaygınlaşmış ve oluşturulan bu milliyetçilik çizgisi daha sonraki dönemlerde çeşitli yayın organları tarafından da takip edilmiştir.

Sivil ve resmi milliyetçilik arasındaki en önemli ayrım/ayrışma 1940'lı yılların ortalarında kendini göstermiştir. Bu dönemlerde toplumda "Irkçılık ve Turancılık" davası olarak bilinen davanın ortaya çıkmasına neden olan ilk gelişmeler filiz vermiştir. 1944 yılının mart ayında Nihal Atsız, Orkun dergisinde başbakan Şükrü Saraçoğlu'na açık bir mektup yazmıştır. Mektupta komünistlerin

e-kitap

devletin çeşitli kademelerinde, özellikle Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yuvalandıklarını söylemiş ve dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i hedef göstermiştir. Atsız bununla da yetinmeyerek komünist olarak gördüğü Sabahattin Ali'yi vatan hainliği ile suçlamıştır. Bu gelişmeler üzerine siyasi ortam hareketlenmeye başlar. Sabahattin Ali, Nihal Atsız aleyhine tazminat davası açar ve Atsız'ın Orkun dergisi 1 Nisan'da kapatılır. 9 Nisan 1944 günü Ankara'da görülen tazminat davası başlar. Mahkeme salonuna gelen Turancı gençler Sabahattin Ali ve Hasan Ali Yücel aleyhine sloganlar atarak taşkınlık yapınca duruşma 3 Mayıs'a ertelenir. O günden sonra milliyetçi camiada "Türkçülük Günü" olarak kutlanacak olan 3 Mayıs 1944'de Nihal Atsız'ın Ankara'ya gelişi üzerine Turancı gençler Ulus'a toplanarak başbakan Şükrü Saraçoğlu ile görüşmek için yürümeye başlarlar. Polisin eylemcilere müdahalesi sert olur ve eylemcilerden bazıları tutuklanır. Irkçılık-Turancılık davasının ilk duruşması 7 Eylül 1944 tarihinde yani tutuklamalardan yaklaşık 3, 5 ay sonra görülmeye başlamıştır. Soruşturmalar sonunda aralarında Zeki velidî Togan, Hüseyin Nihal Atsız, Alparslan Türkeş, Nejdet Sancar, Fethi Tevetoğlu, Orhan Şaik Gökyay, Reha Oğuz Türkan gibi dönemin bilindik isimlerinin de olduğu 23 kişinin mahkemeye verilmesi kararlaştırılmıştır. Dava 29 Mart 1945 tarihli duruşmada sonuçlanmış, 23 sanıktan 13'ü beraat ederken 10'una çeşitli cezalar verilmiştir.

1950'li yılların ilk yarısından itibaren başlayan hızlı sosyal ve iktisadi değişimlerle birlikte fikir ve ideoloji hareketlerinde aynı derecede büyük bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde milliyetçi örgütlenmeler hem artış göstermiş hem sağdaki bütün grupları içine alacak şekilde yaygınlaşmış ve yine özündeki eklemlenmeci niteliğiyle geniş toplum kesimlerini kapsamaya başlamıştır. 1950-1960 evresi milletin oluşumunda kültürel değerlere ağırlık veren bir milliyetçilik yorumunun yaygınlaştığı dönemdir. Bu dönem Türkiye'sinde milliyetçi siyasal unsurlar, bir hareketten çok bir "akım" olarak varlıklarını ortaya koymuşlardır. Daha çok kültürel milliyetçiliği vurgulayan yönü baskın olan örgütlenme biçimlerine

yönelmişler, ayrıca "politikalar üstü" bir imajı ayakta tutmaya önem vermişlerdir. Özellikle 1950'lerin ikinci yarısından itibaren kitleselleşen ve gittikçe yaygınlaşan bu milliyetçi yorumlar bir sonraki evrede Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi/ Milliyetçi Hareket Partisi'nin (CKMP/ MHP) çizgisi ile kendisini ifade etmeye başlamış ve kapsayıcı bir ortak tanımda/yorumda birleşmişlerdir. CKMP/MHP çizgisindeki milliyetçilik yorumu o güne kadarki en yaygın ve kapsayıcı bir yaklaşım olarak hızla örgütlenmiş ve ideolojik yaygınlık sağlamıştır.

Türk milliyetçiliğinin siyasallaşması ve eklemlenmeci niteliğiyle hızla yaygınlaşması aslında bu çalışmanın temel noktası olan milliyetçiliğin *eklemlenmeci* ve *esnek* yapısına işaret etmesi açısından önemlidir. Nitekim bu çalışmada bu ayrımlardan veya tanımlanmalardan bahsedilmemiş, bunun yerine bu sınıflandırmaların çoğulluğunun işaret ettiği nokta olan Türk milliyetçiliğinin *eklemlenmeci* yapısı üzerinde durulmuştur. Bu yapılırken milliyetçilik, Breuilly (1993)'nin kullandığı anlamda iktidarı ele geçirmeye ya da iktidar gücünü kullanmaya yönelik bir siyasi hareket olarak değerlendirilmiştir.

Bu açıklamalar çerçevesinde bu çalışmada Türk milliyetçiliğinin bir siyasi hareket olarak tezahürü ve uzun bir süredir bu ideolojinin siyasal alanda temsiliyetini yaptığı iddiasında olan Milliyetçi Hareket Partisinin/Ülkücü Hareket'in ortaya çıkışından itibaren hangi dönemlerde hangi siyasi gruplar ile birlikte hareket ettiği ve bu dönemlerde hangi söylemleri ve değerleri öne çıkardığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla çalışma ilk olarak milliyetçiliğin *eklemlenmeci* yapısına odaklanmış ve milliyetçilik teorilerinden ziyade bu teorilerin milliyetçiliğin eklemlenmeci yapısına bakışları ele alınmıştır. Böylece incelemeye alınan dönemin teorik arka planı oluşturulmaya çalışılmıştır. Teorik arka planın analizinin ardından Türkiye'deki milliyetçi düşüncenin temel değişimleri dönemsel olarak incelenmiş ve Türk milliyetçiliğinin siyasal bir parti olarak örgütlenmesi tarihsel olarak ele alınmıştır. Tarihsel arka planın ardından ise

e-kitap

çalışmanın çıkış noktası olan milliyetçiliğin eklemlenmeci yapısından hareketle 2000'li yıllarda oluşan siyasal/toplumsal cepheler/bloklar ve MHP'nin bu bloklardaki konumu analiz edilmiştir.

Bu yapılırken özellikle son dönemlerde söz konusu olan duruşuna ve hangi siyasal/toplumsal bloklarda yer aldığına ağırlık verilmiş ve dönüm noktası olarak 2002 yılı kabul edilmiştir. 2002 tarihinin seçilme nedeni günümüz Türkiye'sinin anlaşılmasındaki dönemin başlangıcı oluşudur. Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) iktidarı o günden beri devam etmektedir. Yaklaşık 20 yıllık bu süreçte iktidar değişmemiş olsa da iktidarın politikaları ve karşısındaki bloklar değişim göstermiştir. MHP bu süreçte dönemsel olarak farklı bloklarda yer almış veya kimi durumlarda bu bloklar MHP merkezli olarak oluşmuştur. Bu bloklaşmalar çoğu zaman MHP'nin milliyetçi misyonunu takip ederken, siyasal sistemde de pek çok söylemsel ve pozisyonel değişimler söz konusu olmuştur.

2. Milliyetçiliğin Eklemlenmeci Yapısı

Milliyetçilik olgusunu tanımlamanın zorluğu bir yana "millet/ulus" olabilmek, zamanın pratikleri dışında, bir toplumun geçmişi ile bir bağ kurmayı zorunlu kılarken esasında ulus olmanın bir gerekliliği de insan unsuruyla ilgilidir. Bireylerin milliyetçi duruşları, milliyetçi düşünceyi, en azından bilişsel süreçlerde kabul etmeyi ve ideoloji gömleğini giymeyi gerektirmektedir. Bu da ideolojinin ontolojisinde var olan değiştirilemez doğrulara ve kesin kabullere kapı aralamaktadır. Milletin, ideolojisi ile birlikte milliyetçilik mefhumunu ortaya koyması, değiştirilmesi zor, inancı güçlü, kitlesel baskısı ağır, milliyetçi eylem ve söylemlerin gösterisini sahneletecektir. Milliyetçilik, 18. yüzyılın sonlarıyla birlikte *"biz"* ve *"öteki"* ayrımını kendi sınırları içerisinde yok saymış ve bütünleşik bir yapı şeklinde belirmiştir. Zamanla bu ayrımın tekrardan sahnelenmesinde milliyetçilik her daim kendini yeniden üretmiş ve eklemlenmeci özelliğiyle yeni argümanlar ortaya koyabilmiştir. Küreselleşme ve beraberinde artan iletişim, teknolojik ve siyasi gelişmeler bunların birlikte yarattığı domino etkisi,

bağımsızlık rüzgârları, öz yönetim istekleri, ayrılıkçı eylemler, yenidünyanın tekrardan yarattığı ayrımcılığın argümanlarıdır. "Biz" e ait olanı elde etmek artık en büyük ideal olarak belirmiştir. Bu yolda verilen her türlü mücadele kutsaldır. Öyle ki milliyetçi ideoloji, kökeninde farklı elementler yer alsa da bedeni saran bir ruh gibi kitleleri saran bir çember olarak işlemeye devam etmektedir (Karadağ ve Yaman, 2018: 84-108).

18. yüzyılda ulusalı yakalamak adına ortaya konan milliyetçilik, uluslararası alanda da iki yüz yıldan uzun bir zamandır hukuki, siyasi ve toplumsal süreçler içerisinde değerlendirilmektedir. Dünyada bu süre zarfında yaşanan gerek ulusal gerekse uluslararası pek çok olay içerisinde "milliyetçi" ideolojinin izlerini görmek mümkündür. Milliyetçi politikalar nasıl ki 18. yüzyılda Fransız İhtilali sürecinde başrolü oynadıysa, 21. yüzyıl çatışma ve kaos ortamlarında da yine aynı rolü oynamaktadır. Oyunun ön saflarında milliyetçi politikaların ürünü olan etnik çatışmalar başrolde yer almaktadır. Bu çatışmalar aynı zamanda ulus devletler içerisindeki bir hesaplaşma ortamının sahnelenmesidir.

Farklı mezhepler, farklı etnik unsurlar, farklı kültürel değerlere sahip yığınlar, bir meta ideoloji olarak gördükleri milliyetçi ideoloji içerisinde uzun sürelerdir bir arada yaşamaktadır. Ancak 21. yüzyıl, bu kurguları yerinden oynatacak pek çok değişkenle birlikte yeni oyunlar sahneleneceğinin ipuçlarını göstermiştir. Kitlesel azınlıkların devşirilerek, farklılıkların göz ardı edilmesi ile oluşturulmuş bir aradalıklar harç dokularını kaybetmeye başlamıştır. Ulusların yaşadığı çalkantılı durumlar sadece bölgesel siyaseti değil, çatışma ve kaos ortamlarından kaçan insanlar sayesinde, dünya siyasetini de etkilemektedir. Küreselleşen ve sürekli gelişen dünyada modernizmin beşiği olarak ifade edilebilecek Avrupa ülkeleri de milliyetçi hareketlerle yüzleşince meselenin sadece geri kalmış, "ilkel" devletlerin sorunu olmadığı gün yüzüne çıkmıştır. Zamanında ulus devletlerinin birleştirici, önemli bir argümanı olan milliyetçi doku, 21. yüzyılın ayrılıkçı hareketlerinin önde gelen temsilcisi olarak belirmiş durumdadır. Bu durum

e-kitap

milliyetçiliğin eklemlenmeci özelliği sayesinde, üzeri küllenmiş ancak sönmemiş bir ateş; debisi azalmış fakat kurumamış bir nehir gibi şartların tekrar olgunlaşması ile yeniden canlanmasının ifadesidir (Karadağ ve Yaman, 2018: 84-108).

Birçok kuramcı 18. yüzyılı milliyetçilik yüzyılı olarak tanımlar. Söz gelimi Kohn (1956) Amerikan ve Fransız devrimleriyle başlayan çağı milliyetçilik çağı olarak tanımlamanın kapsayıcı ve anlamlı bir isimlendirme olduğunu, bu dönemden itibaren milliyetçiliğin, dünya ölçeğinde paylaşılan bir *"ruh hali"* olduğunu belirtmektedir. Kohn, tarihin doğrusal bir çizgi halinde modernliğe doğru ilerlediğini ve ulus-devlet ve milliyetçilik hareketinin bu sürecin önde gelen dinamiklerini oluşturduğunu savunur (Kohn, 1956). Bu bağlamda milliyetçilik, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte gerekli bir unsur olarak görülmekte, modernlik de sanayi, kitlesel eğitim ve standart yüksek kültürle belirlenmektedir.

Sanayileşme süreci toplumsal ve coğrafi hareketlilik yaratmış, eşitsizlikler belirginleşmiş, yerel kültürler ulusal kültür içinde özümsenmiştir. Sanayi toplumunun kendini yeniden üretmesi ancak işçi sınıfının kolayca hareket edebilmesine bağlıdır. Çalışanların istedikleri yerde çalışmakta özgür olmaları ise ancak belirli bir temel eğitimi almalarıyla mümkün olabilir. Siyasal birimler bu temel eğitimi merkezi ve etkin bir şekilde verebilecek yapıda örgütlenmiş olmalıdır. Böylece modern toplumun ulus-devleti, meşru şiddet tekeline sahip olmanın ötesinde, aynı zamanda meşru eğitim tekeline sahip bir güç olarak da ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel olarak milliyetçiliğin, erken kapitalist ekonominin ilk olarak ortaya çıktığı İngiltere, Fransa ve İspanya gibi ülkelerde görüldüğü söylenebilir. Hemen sonra da başta Fransız Devrimi olmak üzere çeşitli etkilerle farklı etnik toplulukların görece küçük bölgelerde yaşadığı Orta ve Doğu Avrupa, Balkan Yarımadası, Orta Doğu ve Güney Kafkasya gibi daha karmaşık ve dolayısıyla daha sorunlu bölgelere sıçramıştır. O zamandan itibaren, etnik ve bölgesel çatışmalar, milliyetçi bakış açısından haklı gösterilen

şiddet ve savaşlar günlük yaşamın popüler konuları olmuşlardır (Turan, 2017: 180).

Milliyetçilikle ilgili en problematik tartışmalardan biri milliyetçiliğin kökenleri ve tarihsel evrimine ilişkindir ve bu konudaki kuramsal yaklaşımlar arasında bazı görüş ayrılıkları mevcuttur. Bazen *"perennialist"* ya da *"primordialist"* olarak da anılan bazı kuramcılar milletin insan ruhunun ayrılmaz bir parçası olduğunu iddia ederler ve onu "aile, konuşma ya da bizzat insan bedeni gibi doğal bir şey" olarak görürler. Bu kuramcılar, bir toplumsal grubun kimliğinin şekillenmesinde dil, din, ırk, etnik unsur ve toprak gibi unsurlara dayalı bağların önemini de vurgularlar. Bu bakış açısından, milletler ve etnik topluluklar tarihin doğal birimleri ve insanlık tecrübelerinin ayrılmaz öğeleri haline gelmektedir (Çağla, 2010: 276).

Primordialistlere göre, milliyetçiliğin temeli Antik Çağlara kadar gitmektedir ve buna kanıt olarak da Yunanlılar ve Yahudiler gibi antik toplulukların toplumsal ve siyasal yaşamlarını örnek göstermektedirler. Ancak Gellner (1983) ve Hobsbawm (1990) gibi bazıları için milliyetçilik yalnızca ve öncelikle modern bir olgudur. Milletlerin ilk işaretleri daha 17. yüzyılın sonlarında görülmüş olsa bile belirli bir millet ve/veya etnik topluluğu sevmenin ideolojik formu olarak milliyetçilikten ilk olarak 18. yüzyılda bahsedilmiştir (Gellner, 1983: 78). Hobsbawm'a (1990) göre "millet"in birincil anlamı siyasaldır; "millet, kolektif egemenlikleri siyasal ifadesini bir devlette bulan yurttaşlar topluluğudur" (Hobsbawm, 1990: 254).

Bu akıl yürütme şekli, sorunu halkın kendi kaderini kendi tayin etmesinin doğal bir sonucu olarak ulus-devlet düşüncesine götürmektedir. 1795 Fransız Haklar Bildirgesi belirli bir toprak parçasını elinde bulunduran tüm halkların bağımsızlığı ve egemenliğini ilan etmekteydi. Millet kavramının bu ilk tanımı toprağa bağlılığı ve halk katılımını vurgulamaktadır. Gellner gibi Hobsbawm için de millet, "siyasal ve ulusal birimin birbiriyle uyumlu olması gerektiği"ne inanan milliyetçiler tarafından yaratılmış bir varlıktır

e-kitap

(Hobsbawm, 1990: 256). Buna göre, yeterli sayıda insandan oluşan herhangi bir topluluğun mensupları kendilerini bir ulusun mensupları olarak görüyorlarsa "ulus" mevcut demektir.

Bu çerçevede değerlendirilecek olunursa, milliyetçilik, tarihsel gelişme süreci içerisinde, toplumda ortak bir "ulusal kimlik" yaratılması yolunda önemli işlevi olan bir ideoloji olmuştur. Değişik toplumsal yapılarda ulus-devletin kurulması ve yaşatılması noktasında milliyetçilik, geniş kitleleri etkilemiş ve önemli siyasal sonuçların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Buradan hareketle, siyasal otoritenin bir güç ve kontrol aracı (Yurtseven, 2019: 25) olarak kullanımında önemli bir işlev görmüştür.

Etnik hareketlere ilham veren milliyetçilik düşüncesinin başlangıcını 1700'lerin sonuna hatta daha geriye giderek Rousseau'nun *"genel irade"* kavramına dayandıran kuramlar bulunmasına karşın, bu düşüncenin akademik inceleme alanını oluşturması ancak 20. yüzyıl başlarına rastlamaktadır. Milliyetçiliği konu alan incelemelerin artmasında, yaşanan değişim sürecinin etkisi olduğu kadar, milliyetçiliğin önceleri yalnızca savaşlara yol açan, ulus-devleti dışarıdan tehdit eden azınlıklara dayalı bir ideoloji olduğu görüşünün terk edilip, ulus-devletler içinde de farklı milliyetçilik hareketlerinin olabileceği ve bunların siyasal rejimi etkileyebileceğinin kabulü de etkili olmuştur. Milliyetçi hareketler, yalnızca ulusal birliğini sağlayamamış Üçüncü Dünya ülkelerinin sorunu olmaktan çıkmış, devletlerin kendi toplumsal yapıları içindeki önemli sorunlardan ve siyasal iktidarların kendi meşruiyetlerini sağlama araçlarından birisi haline gelmiştir (Şen, 2004: 27). Gramsci'nin "Hegemonya Kuram"ı çerçevesinde değerlendirilecek olunursa, siyasal iktidarların hegemonya oluşturma veya siyaseti meşrulaştırma bağlamında milliyetçilik en fazla kullanılan alanlardan birisini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi, Gramsci hegemonya kavramını, benzer politik tarihe sahip ulusal meseleleri karakterize eden ilişkileri ve özellikle sosyal sınıf ilişkilerini açıklamak için kullanır. Ona göre, bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıf üzerinde uyguladığı etki hegemoniktir-hem baskı hem de

rızaya/onaya dayalı oluşu-. Kapitalist toplum biçiminde burjuvazi ile köylü ve endüstriyel isçi sınıfı arasındaki ilişkiler hegemoniktir. Fakat hegemonik kontrol, fiziksel –askeri veya politik– ya da yasal zorlama ile değil din ve milliyetçilik gibi kavramlarla gerçekleşmektedir. Bu kavramlar kullanılarak alt sınıf, kendi çıkarının gerçekleştirildiği yanılsamasıyla, mevcut statükoyu sürdürmek için ikna edilmektedir: Burjuva hegemonyası alt sınıfların bu yanlış bilincine dayanır. Bu sayede alt sınıfta aktif bir aşınma meydana gelecektir. Bu aşınma şu şekilde olacaktır: Mevcut statükoya rıza göstermek ve mevcut hegemonyanın sürmesi için yönetici sınıfın zorlamasını kabul etmek. Bu yüzden Gramsci'nin kendi kavramsal formülasyonuna, hegemonik yönlendirmede ahlaki ve entelektüel etkinin önemi büyüktür: Ahlaki ve entelektüel iktidar hegemoninin-baskı/rıza- kurulmasına hizmet eder. Hegemonyanın sağlanması -iktidara bağlı olan yaygın rızanın ve boyun eğdirilmenin keşfedilmesi- toplumsal sistemde düzenlilik ve süreklilik sağlar (Gramsci, 1997: 85). Bu düzenlilik ve sürekliliğin sürdürülmesinde milliyetçiliğin kullanımı önemli ölçüde etkilidir. Böylece, milliyetçilik sadece bir ideoloji değil aynı zamanda tarihin en eski ayırımı olan biz ve onlar ayırımının ulus-devletler ve ideolojiler çağındaki karşılığı olmuştur. Bir bütüne -biz'e/ulusa- ait olma bilinci uluslaşma sürecinin ve dolayısıyla ulus-devletleşme sürecinin temel dinamiğidir. Bu bakımdan milliyetçiliğin tanımlanabilmesi için öncelikle ulusal kimlik ve ulus kavramlarının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu nedenle siyasal kuramcılar genel olarak milliyetçiliğin tanımlanması ve açıklanmasına, ulus (*nation)* sözcüğünün tahliliyle başlarlar. Sözcük köken itibarıyla doğum, doğmaya başlama, bir ırkın akrabalığı, soyun müşterek bir kaynaktan geliyor olmasını vurgular (Akbaş, 2006: 111-136).

Bu bağlamda en gelişmiş toplum düzeni olarak ulus, insanlık ailesi içinde belirli tarihsel aşamalardan geçerek oluşmuş gerçek bir düzeni ifade eder. Ulus denilen en büyük toplumsal zümreyi, birçok düşünür farklı şekillerde açıklamışlardır: "Hegel, milliyetin esrarengiz bir ruh olduğunu söylerken, Fransa'da Le Play,

e-kitap

Almanya'da Ratzel, coğrafi koşulların, ulusal yaşama şekil verdiğini söylemişlerdir. Kautsky ise, ulusal yaşamı, iktisadi menfaat birliği sayma hususunda klasik iktisatçılarla birleşmiştir (Eröz, 1987: 59).

Bu açıdan siyasal söylemde net olmayan ulus tanımı literatürde de bazı farklılıklarla karşımıza çıkmaktadır. Ancak ulus kavramı genel itibariyle "aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu" olarak tanımlanmaktadır. Bu açıklamadan hareketle, ulusu meydana getiren etkenler, soy birliği ve yurt birliği gibi nesnel; dil, yazın, sanat, terbiye, ulusal tarih ve ideal birliği gibi öznel ve nihayet bağımsız bir devlet halinde örgütlenme, müşterek maddi menfaatlere bağlanma gibi hukuksal, siyasal ve iktisadi etkenler olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla ulus bu üç grup etkenin yardımıyla meydana gelen komplike, toplumsal ve hukuksal bir gerçektir. Ulus, ne yalnız ırk ve yurt birliğinin; ne dil, tarih, ideal birliğinin; ne de siyasal, hukuksal ve ekonomik birliğin ürünüdür (Keskin, 1999: 78). Aynı şekilde Ziya Gökalp ulusu, "dilce, dince, ahlakça ve güzellik anlayışı bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir topluluk" olarak açıklar (Gökalp, 1972: 46).

Ulusal kimliğin kökeni de en az doğası kadar karmaşıklık arz eder. Çünkü uluslar birdenbire ortaya çıkmamıştır. Çeşitli toplumların ulus olma süreçleri tarih sahnesinde farklı zamanlara denk gelmiştir ve bu süreçler birbirinden farklı seyir izlemiştir. Ancak ulus olma sürecinin ortak özelliği, etnik bilincin, mevcut siyasi coğrafyada dikkate alınarak bir ulus tahayyülü olarak yeniden üretilmesidir. Bir başka ifadeyle etnisiteden millete doğru evrilen bir süreç söz konusudur (Turan, 2017: 183). Söz gelimi Guibernau (1997), kimliğin üç temel işlevi yerine getirdiğini ileri sürmektedir. İlk olarak seçim yapmaya yardımcı olur, ulusal kimliğin tam olarak ifade edilebilmesi ve gelişebilmesi için ulusu oluşturan insanların kendi ortak siyasal kaderlerine ilişkin karar verme hakkına sahip olmaları gerekmektedir. İkinci olarak eğer kişisel

düzeyde ele alınırsa ulusal kimlik ötekilerle ilişkileri açıkça mümkün kılar, çünkü ulus ortak kültüre sahip bireylerin anlamlı bir dünya yaratmak için taşıdığı ve çalıştığı bir ortak havuz olarak görülür. Son olarak bireylere, kendilerini aşan bir varlık -ulus- ile özdeşleşmelerini yansıttığı ölçüde güç verir (Guibernau, 1997: 14). Söz konusu bu yaklaşımlardan hareketle görüldüğü gibi, milliyetçilik, birçok düşünür ve siyasetçi tarafından oldukça farklı biçim ve içeriklerle tanımlanmıştır. Her ne kadar sosyal bilimciler milliyetçiliğin 19. ve 20. yüzyılın temel ideolojilerinden biri olduğu konusunda anlaşmışlarsa da tanımı, manası, kökeni ve sonuçları konusunda farklılaşmaktadırlar (Turan, 2017: 180).

Genel itibariyle bu farklılaşmalara değinilecek olunursa, milliyetçilik literatüründe milliyetçiliğe dair oldukça fazla sayıda sınıflandırma yapıldığı görülmektedir ki bu durum temelde milliyetçiliğin eklemlenmeci özelliğinden kaynaklanmaktadır. "Liberal milliyetçilik", "muhafazakâr milliyetçilik", "entegral milliyetçilik", "sosyalist milliyetçilik", "anti-sömürgeci milliyetçilik" ve "romantik milliyetçilik" bunlardan sadece birkaçıdır. Benzer şekilde, Kohn, Batı ve Doğu milliyetçiliği olmak üzere ikili; Kellas, etnik, toplumsal ve resmi milliyetçilikler olmak üzere üçlü bir ayrıma gitmektedirler (Çancı, 2006: 233-246). Bu sınıflandırmalardan da anlaşılacağı gibi, milliyetçilik kendini çağlara, siyasal rejimlere, ekonomik ve toplumsal yapılara uyarlayabilen diğer ideolojilere ve siyasal düşüncelere eklemlenebilen ve bu nedenle de yer ve zamana göre farklılaşabilen oldukça dayanıklı bir ideolojidir (Turan, 2011: 135-147).

Söz konusu bu değişken ve eklemlenmeci yapısı nedeniyle milliyetçiliğin farklı, hatta birbirine karşıt görüşler ile ifade edildiği söylenebilir. Söz gelimi Popper'e (2000) göre "milliyetçilik 'açık toplum'un kurulmasını önleyen en büyük engellerden biridir; milliyetçilerin iddiaları da histerik hezeyandan başka bir şey değildir. Hatta ulusun ortak bir kaynaktan gelmiş olma, ortak bir dil konuşma, ortak bir tarihi olma gibi niteliklere dayandığını öne süren kuramlardan hiçbiri ne kabul edilebilir ne de uygulanabilir

e-kitap

niteliktedir. Buna karşılık, Kedourie (1974) göre ise, "milliyetçilik, siyasal ve sosyal gelişmenin bugüne kadar erişilen en yüksek seviyesine, yani modern ulus bünyesine kavuşma hareketidir; bütün dünyanın bir 'açık toplum' olmasına giden yol buradan geçer". Güngör (1990) ise milliyetçiliğin asıl hedefinin geniş kitlenin iradesine dayanan bir siyasi irade ve bu siyasi birlik içerisinde millî bir kültür meydana getirmek olduğunu ifade eder. Ona göre siyasi birlik ve kültür birliği yoluyla modern bir cemiyet haline gelme çabası, bütün milliyetçi hareketlerin değişmez programı olmuştur ve milliyetçilik ulusa hizmet etmenin en önemli aracıdır. Diğer bir yaklaşımda ise, Fransız Devrimi sonrasında Batı'da ortaya çıkan, vatandaşlığa dayanan ve siyasal yönü ağır basan milliyetçiliği Renan (1946), "sivil milliyetçilik" olarak tanımlamaktadır. Buna karşılık, Doğu'da ortaya çıkan ve etnik unsurların belirgin olduğu milliyetçiliği ise etnik milliyetçilik olarak adlandırmaktadır. Söz konusu ayrım farklı isimlendirmelerle yaygın olarak kullanılmıştır. Örneğin, Marx ve Engels'in Avrupalı – Avrupalı olmayan milliyetçilik ayrımı, Hans Kohn'un geliştirdiği Batılı-isteğe bağlı milliyetçilik ile Doğulu-organik milliyetçilik ayrımı bu klasik ayrımı ifade etmektedir (Altuntaş, 2005: 11-25).

Bütün bu yaklaşımlar genel olarak değerlendirildiğinde, milliyetçilik teorilerini ana hatlarıyla *özsel* ve *tarihselci* olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Özselci yaklaşım, etnisiteyi "insanlığın doğasında bulunan bir özellik" olarak yorumlamaktadır. Tarihselci yaklaşım ise insanlığın tarih içinde ekonomilerine, kültürlerine, inançlarına ve siyasal örgütlenmelerine göre biçimlendirdikleri bir olgu olarak görmektedir (Smith, 2002: 112). Dolayısıyla milliyetçilik; "ulusal ya da kültürel kimliğin tehdit altında olduğu zamanlarda buna sahip olan insanların bu kimliği korumak ya da artırmak için; bunların yetersizliğinin veya eksikliğinin hissedildiği yerlerde onu yaratmak ya da dönüştürmek için hissettikleri bir arzu olarak düşünülebilir. Hatta ulusların var olmadığı yerde onları icat eder (Anderson, 1995: 20). Çünkü ulusal ya da kültürel değerler insanların kendilerini diğer insanlardan ayırdığını

düşündükleri ya da buna inandıkları, düşünme biçimleri, duyguları ve davranışlardır. Bundan dolayı milliyetçilik, bir "siyasal biçim" olmasına rağmen temelde kültürel bir fenomendir. Bu da onu, ilişkili olduğu yurtseverlikten ve ulusal bilinçten ayırır. Bu açıdan yurtseverlik, bireyin kendini ait olduğu topluma adamasıdır ve toplumlar var olduğundan beri mevcuttur. Ulusal bilinç ise, bir kültürel kimlik hissi olarak, insanları diğerlerinden ayıran şeylere dönük canlı bir duygu, hatta bu farklılıklardan kaynaklanan gururdur. Milliyetçilik, ulusal bilinçten insanların sadece kültürel farklılıklarının değil, kültürel değişimin de farkında olmaları ve amaçları ile kapasitelerini başkalarıyla kıyaslamalarına neden olan ilerleme fikrini paylaşmaları açısından farklılaşmaktadır. Dolayısıyla milliyetçilik, hangi yaklaşımla bakılırsa bakılsın kolay kolay silinip gitmeyen, devletlerin yönetim şekli ve ideolojisi ne olursa olsun gündelik yaşamın akışına sinmiş ve çeşitli ulusal sembollerle toplumların hafızasına yerleşmiş; eklemlenmeci yönünden dolayı devlete ve topluma ait pek çok şey üzerinde etkili olan bir ideoloji olarak değerlendirilebilir.

20. yüzyıla damgasını vuran milliyetçilik tükenmeyen gücüyle her daim hazır ve kuvvetli bir şekilde sırasını beklediğini ulusal ve uluslararası gelişmelerle göstermiştir. Yeri ve zamanı geldiğinde milliyetçilik varlığını hep hissettirmiş ve kitleleri etkilemiştir. Bu noktada milliyetçilik tartışmaları ve eklemlenmeci özelliğinden dolayı hangi dayanakların milliyetçilik içerisinde ele alınması gerektiği, milliyetçiliğin kökeninde ırk, dil, din, kültür gibi temellerin hangisinin olduğu şeklinde farklı görüşleri beraberinde getirmiştir. Farklı görüşler de beraberinde milliyetçiliği tanımlamaya çalışan farklı kuramları ortaya çıkarmıştır (Karadağ ve Yaman, 2018: 84-108).

Bu çerçevede değerlendirildiğinde milliyetçiliğin istisnasız tüm şekilleri, kimlik meselesiyle doğrudan bağlantılıdır. Milliyetçilikle kurgulanan siyasal hedefler her ne olursa olsun, ulus olma bilinci, genelde vatanseverlik olarak algılanan kolektif kimlik duygusuna dayanır. Siyasal milliyetçilere göre, toprak, din ve dil gibi

e-kitap

objektif unsurlar irade, hatıra ve vatansever bağlılık gibi sübjektif unsurlardan daha önemli değildirler. Bundan dolayı milliyetçilik sadece siyasal hedefler öne sürmekle kalmaz, aynı zamanda insanlara kim olduklarını da empoze eder. Bu yolla milliyetçilik insanlara bir tarih verir, insanlar için sosyal bağlar ve kolektif bir ruh uydurur ve bireysel varoluşun ötesinde bir ortak kader duygusunu yaratır. Gerçekten de bu yaratılan milliyetçiliğin etkileyici unsurlarının gücü ya da siyasal bir inanç/ideoloji olarak milliyetçiliğin diğer ideolojilere göre daha etkili olması, söz konusu bu ideolojinin gücünü yansıtmaktadır.

3. Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Siyasallaşması

Türk toplumsal tarihinde modern bir olgu olarak "millet" fikrinin ortaya çıkması ve bu fikre dayalı olarak gelişen milliyetçilik, Türkçülük düşüncesinin tekâmülüne bağlı olarak ortaya çıkmış ve özellikle eklemlenmeci yapısından dolayı hızla yaygınlaşmıştır. Bu nedenle Türkçülerde kendilerini milliyetçi olarak tanımlamışlar, özellikle *"millet"* kelimesi Batılı *"nation"u* ifade eden bir kavram haline gelmiştir (Türköne, 1989: 37-44). Esasında Osmanlı devletinin Rusya'daki Türklerle olan siyasi ilişkileri Türkçülüğün canlanmasında önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu ilişkiler Rusya'nın Orta Asya Hanlıkları üzerindeki baskıları ve yayılmacı politikası üzerine tehdit edilen Orta Asya Hanlıklarının, İslam dünyasının güçlü devleti sıfatıyla Osmanlı devletinden yardım istemesiyle başlamıştır (Uçarol, 1985: 107). Ancak bu sırada zayıf durumda olan Osmanlı devleti bu yardım taleplerine ciddi olarak cevap verememiştir. Fakat onların Osmanlı devletine yönelmeleri hilafetin ön plana çıkmasını ve İslami dayanışma fikrini güçlendirmiştir. Yardım taleplerinin İstanbul basınında yer alması bu konuda önemli bir kamuoyu oluşturmuştur. Sonuçta genel olarak İslam dünyasına duyulan bu ilgi, Osmanlı Türklerine imparatorluk dışındaki dindaş ve ırktaşlarını tanıma fırsatı vermiştir. Bu tanıma ve anlayış birliğinin gelişmesi zaman içinde siyasi ve kültürel birliği sağlamış, çeşitli ideolojik arayışları gündeme getirmiştir

(Türköne, 1989: 37-44). Bütün bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde önce İslamcılığın doğuşuna yol açmış daha sonra gelişen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olayların etkisiyle Türk milliyetçiliğine yönelmiştir.

Osmanlı Devleti, Avrupa'da yaygın hale gelmeye başlayan milliyetçilik hareketleri öncesinde, içinde yaşayan çok sayıda etnik grup ve toplumu "millet sistemi" adı verilen bir yapı içinde teşkilatlandırmıştır. Ancak bu sistemde millet tabiri etnik değil, dinsel grupları belirtmek için cemaat karşılığı olarak kullanılmıştır. Geleneksel ayırt edici çizgiler millî değil dinsel olarak şekillenmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin içinde barındırdığı çok çeşitli unsurları yönetmek için kullandığı "millet sistemi" yani bu unsurları birer dinsel cemaat olarak tasnifi milliyetçilik fikrinin yayılması ile fonksiyonunu yitirmeye başlamıştır. Nitekim imparatorluk tebaasının kendini Ortodoks olarak değil de Yunanlı, Sırp, Bulgar vb. şeklinde tanımlamaya başlaması, hatta yüzyılın sonlarına doğru bu çeşit kimlik kazanmanın Müslüman unsurlar arasında da yayılmaya başlaması, sistemi dolayısı ile Osmanlı Devleti'ni çökme tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir (Armaoğlu, 2016: 650). Bu sistem içinde gayr-i Müslimlere dinsel, kültürel ve ekonomik haklar tanınmış ve ancak siyasal haklarve yönetime katılım tanınmamıştır. Osmanlı yönetiminde kendi dinlerini, kültürlerini ve geleneklerini koruyan bu milletlerin Fransız İhtilali sonrasında gelişen milliyetçilik fikirlerinin büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ni parçalayıp kendi topraklarını genişletme çabalarıyla birleşerek yayılmasıyla, millî uyanış ve millî bağımsızlık hareketlerinin odağı olmaları kaçınılmaz olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik, önce yabancı propagandası ve siyasi amaçlarla devletin Hıristiyan unsurları arasında yayılmaya başlamıştır (Karal, 1988: 193). Sonuçta Osmanlı tebaası gayr-ı Müslimlerin 19. yüzyıl başlarından itibaren etnik manada birer millet olarak ortaya çıkmaya başladıkları görülmektedir. Bunların millet olarak ortaya çıkmalarında ve bağımsızlık özlemlerini eyleme çevirmelerinde iki temel faktör önemli rol oynamıştır. Birincisi, Fransız İhtilali sonucu

e-kitap

yayılmaya başlayan milliyetçilik fikrinin gayr-ı Müslimler arasında da yayılmasıdır. İkincisi de Avrupalı büyük devletlerin Şark Meselesi çerçevesinde takip ettikleri yayılmacı ve himayeci politikalardır. Avrupalı büyük devletler kapitülasyonlar ve ikili anlaşmalar yoluyla gayr-ı Müslim tebaa üzerinde himaye hakkı elde etmişlerdir. Böylece himayelerine aldıkları gayr-ı Müslimleri kendi yayılmacı politikaları doğrultusunda isyana teşvik ederek, Osmanlı Devleti'ni parçalayıp, ondan boşalacak topraklara egemen olmaya çalışmışlardır. Diğer taraftan kapitülasyonların sağladığı imtiyazlardan yararlanan Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri kısa zamanda Osmanlı iç ve dış ticaretine hâkim olmuşlardır. Böylece ekonomik güce de kavuşan Balkanlardaki gayr-ı Müslimleri 19. yüzyılın başlarından itibaren siyasi bağımsızlık hareketlerine girişmişlerdir.

19. yüzyıl boyunca Balkanlarda ve Anadolu'daki milliyetçilik hareketleri sonucu çıkan isyanlar sadece bağımsız devletlerin kurulmasıyla sonuçlanmamış, binlerce Türk ya soykırıma uğramış ya da göçmen statüsüne düşmüştür (Uçarol, 1985: 107). Gayr-i Müslimlerin milliyetçilik hareketleri sonucu devletten birer birer ayrılmaları, buna paralel olarak Türklerin uğradığı baskı ve zulüm Osmanlıcılık anlayışına rağmen imparatorlukta Türk unsuruna ağırlık verme gibi bir eğilimin başlamasına yol açmıştır (Oba, 1995: 129). Gayr-i Müslim unsurların milliyetçilik akımları, Osmanlı toplumunda dinsel tepkiye yönelişte de büyük rol oynamıştır. Dinsel tepki İslamcılık cereyanı olarak kendisini göstermiş, daha sonra gelişen koşullar Türkçülüğe geçişi hızlandırmıştır (Sarınay, 1994: 24).

İmparatorlukta Türk olmayan topluluklar arasında milliyet bilincinin uyanması Türk unsurlar üzerinde derin bir tepki yaratmıştır. Bununla birlikte Türk unsurlar, bu tepkiye siyasi bir şekil vermekten çekinmemişlerdir. Bunun nedeni, imparatorluğun birliğini korumak hususundaki sorumluluklarıdır. Türk unsurların açıktan açığa bir Türkçülük siyaseti takip etmeleri, diğer etnik toplulukları, milliyetleri üzerinde eğilmeye teşvik etmek olacaktı ki,

bu da sonuç itibariyle imparatorluğu parçalayacaktı. Bu sonucu önleyebilmek için II. Abdülhamit devrinde, milliyeti aşan iki geniş siyasal sistemin denemesine girişilmiştir. Genç Türkler meşrutiyete karşı Osmanlıcılığı, II. Abdülhamit ise istibdada dayanan İslamcılığı savunurken aynı maksadı, yani İmparatorluğun bütünlüğünü hedeflemişlerdir (Karal, 1988: 193). Bununla birlikte İslamcıların arasında olsun, Genç Türkler arasından olsun, dönemin milliyet fikirleri etkisiyle Türkleri ilgilendiren konular üzerinde çalışan aydınların ortaya çıktığı görülmüştür. Türkçülük, Türklük aleyhindeki propagandalara karşı savunma yapmak, Anadoluculuğa dayanan Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılığın eleştirilmesi gibi konular üzerinde yapılan çalışmalar düşünce alanında kalmıştır.

Batılı Türkologların çalışmaları sonucu Türklerin bir "milli" topluluk olduğunu, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış bulunduklarını tarih, dil ve kültürlerinin zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece Türklerin tarihini Osmanlı tarihinden ibaret görmeyip İslam öncesi devirlere kadar götüren Türkçü anlayışın oluşumunda Batıdaki Türkoloji çalışmalarının etkisi büyük olmuştur. Bu çalışmalardan etkilenen Osmanlı aydınları, dillerini, tarihlerini, İmparatorluk dışında yaşayan diğer soydaşlarını tanımaya yönelmiştir. Sonuçta bu Türkologların eserlerindeki bilgiler ideolojik arayış içinde bulunan ve yıkılışa karşı çare arayan Türk aydınları arasında Türklük şuurunun uyanmasında önemli roller oynamıştır.

Bu dönemde Türk kavramı ırkî ve lisanî manada artık şerefli ve gurur duyulan bir kavram olarak değişmiş, Türk tarihinden bölümler gün ışığına çıkarılarak, Türk tarih görüşü zaman ve mekân itibariyle genişlik kazanmaya başlamıştır. Artık imparatorlukta yaşayan Türkler, dil, edebiyat, tarih ve kültürlerinin hem Osmanlı hem de daha geniş bir Türk mirası olduğunu açıkça görmüşlerdir. Osmanlı Devleti dışında Türkçe konuşan Müslümanlar millettaş olarak kabul edilmiş, yavaş yavaş Türk birliği fikri, kültürel terimlerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Anadolu, Türklerin vatanı olarak önem kazanmaya başlamış Türk milliyetçiliğinin temeli olarak

e-kitap

Türk dili ve kültürünün rolü ve bunları canlandırmak ve geliştirmek ihtiyacı daha da kuvvetlenmiştir. Özellikle bağımsız bir Türk dili kavramı yerleşmeye başlamış ve Türk dilinde reform için gerekli hava oluşturulmuştur (Sarınay, 1994: 24). Ancak bütün bu gelişmelere rağmen dönemin şartları gereği -devletin bekasını teminat altına alma zarureti- Türkçülerin siyasette muhafazakâr yani, Osmanlıcılık anlayışı içinde düşündükleri görülmektedir. Fakat Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesinde, imparatorluğun önündeki alternatiflerden birinin "ırk esasına dayalı Türk milliyetçiliği yapmak" olduğunu belirtmesi, tartışmayı artık Türk unsuruna ağırlık verilmesi gibi bir eksenden çıkararak bir milliyetçilik sorunu haline getirmiştir. Böylece Türkçü aydınlardaki Osmanlıcılık anlayışı yavaş yavaş ikinci derecede kalmaya başlamıştır. Türkçülük gittikçe ön plana geçmeye başlamış ve bu dönüşüm Balkan Savaşlarından sonra gittikçe hızlanmıştır (Sarınay, 1994: 77).

Bu şartlar içinde açığa çıkan Türk milliyetçiliği herhangi bir başka millete karşı mücadele yahut düşmanlık duygusuna dayanmamıştır; doğrudan doğruya, kendi varlığını yeni bir biçimde idrak etmek şeklinde tezahür etmiştir. Rum, Bulgar veya Sırp milliyetçilikleri ve daha birçok örnekler, egemenliği altında oldukları ya da en azından kendi millî devletleri olmadığı için öyle olduğuna inandırıldıkları bir devlete ve ona sahip olan millete karşı mücadele ederek, kendi milliyetçiliklerini yapmış, geliştirmişlerdir. Duygularında ise bu millete karşı düşmanlık olması, birazda işin tabiatından kaynaklanmıştır. Ama bağımsızlık savaşı vermiyor oluşu ve hali hazırda bir devleti olması nedeniyle Türk milletinin böyle bir meselesi ve düşman objesi olmamıştır. Ancak, varlığını yok etmek isteyen Batılı güçlere karşı bir öfkesinden söz edilebilirdi. Bu nokta, Türk milliyetçiliğini diğer toplulukların milliyetçiliklerinden ayırmaktadır (Kösoğlu, 1999: 309-327).

Bu dönemde İstanbul'da Türk Derneğinin faaliyetlerine paralel olarak İttihat ve Terakki hareketinin merkezi sayılan Selanik'te çıkmaya başlayan "Genç Kalemler Dergisi" dilde Türkçülük

akımına yeni bir hız vererek milliyetçilik ideolojisinin oluşması bakımından çok önemli bir gelişmeye öncülük etmiştir. Selanik'in milliyetçiliği teşvik eden kozmopolit yapısı içinde şekillenen Genç Kalemler hareketinin temel amacı; yazı dilini sadeleştirmek ve halk diline yaklaştırmaktı. Bu amacı "yeni lisan" olarak savunan Genç Kalemler Hareketi'nin öncülüğünü ve birleştiriciliğini Ali Canip ve Ömer Seyfettin yapmıştır. Bu sırada Diyarbakır'dan gelerek İttihat ve Terakkinin Genel Merkezi'ne seçilen Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki okulunda gençlere gece dersler vermekteydi. Bu şekilde Ziya Gökalp'ın çevresinde "Yeni Hayat" kadrosu oluşmuştur. Genç Kalemlerin savunduğu yeni dil davasını Yeni Hayata açılan yol olarak gören Ziya Gökalp'ında harekete katılması ile Genç Kalemler hareketinin çekirdeği oluşmuştur (Arai, 1994: 119). Balkan Savaşları'na paralel olarak Selanik'in elden çıkması üzerine İstanbul'a gelen Genç Kalemler kadrosu Türk Yurdu ve Türk Ocağı bünyesine dahil olmuştur Burada özellikle Ziya Gökalp Türk milliyetçiliğinin sistematize edilmesinde önemli roller üstlenecektir.

Türk Yurdu, particilik yapmamasına rağmen 1913'ten sonra bütünüyle İttihat ve Terakki'nin kontrolünde olmayan ve bu dönemde kapatılmayan nadir yayın organlarından biri olmuştur. Çünkü İttihat ve Terakkinin 1913'ten sonra uygulamaya başladığı politikanın temel noktaları dergide savunulmuş ve Ziya Gökalp vasıtasıyla organik bir bağ kurulmuştur. Bu nedenle gerek dergi gerekse Türk Ocakları bu dönemde kısmen himaye görmüştür. Diğer taraftan Yusuf Akçura'nın İttihat ve Terakki ile aradaki mesafeyi ve hareket serbestliğini koruma kaygısı, onun başında bulunduğu Türk Yurdu Dergisinin de İttihat ve Terakkinin denetimine girmemesi ve bağımsızlığını koruması için özel bir çaba göstermesi Türkçülük hareketinin partiler üstü, topluma ve devlete mal edilmeye çalışılması düşüncesinden doğmuştur (Aydemir, 1993: 474).

Türk Ocaklarının ilk çekirdeği, Türkçülüğün yaygınlık kazandığı en uygun ortam olan Askeri Tıbbiye de başlamıştır. Bunun en başta gelen nedeni; her şeyden önce bu okulun modern eğitim

e-kitap

yapması nedeniyle öğrencilerin müspet ilim zihniyetiyle yetişmesi sonucu karşılaşılan siyasi ve sosyal meselelere rahatlıkla teşhis koyabilmeleridir (Sarınay, 1994: 121). Ayrıca askeri okullar, her şeyden önce bir vatanseverlik ocağıydı. Burada öğrenciler vatanın savunulması fikriyle şekilleniyorlardı. Diğer taraftan Tanzimat ideolojisi gereği bütün Osmanlı vatandaşlarının eğitim gördükleri bu okullarda, Türklerin dışındaki unsurların milliyet hissinden kaynaklanan beraber hareketlerine bir tepki olarak okuldaki Türk öğrenciler de birleşmek gereğini hissetmişlerdir (Mardin, 1994: 189).

İmparatorluğun karmaşa içinde bulunduğu ortamda Türk Ocakları millî varlığı tehlikede görerek, imparatorluktan çok Türkleri kurtarma gereğine inanan Türk gençleri ve aydınlarının bir hayat hamlesiyle ortaya koydukları cemiyet olarak kendisini daha çok ifade etmiştir. Cemiyetin ilk çekirdeği de İttihat ve Terakkinin takip ettiği Osmanlıcılık politikası gereği içine düştüğü başarısızlık karşısında duyulan hayal kırıklığı ve Türk olmayan öğrenciler arasındaki milliyetçilik hareketlerine karşı endişeye düşen askeri tıbbiyeliler arasında bir düşünce hareketi olarak doğmuştur. Böylece öğrenciler tarafından fikri temelleri atılan Türk Ocakları Balkan hezimetinin yarattığı şok ile beraber gerçek ümit ve ihtiyaçların merkezi haline gelmeyi başarmıştır.

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı devleti ile beraber Osmanlıcılık akımını da tamamen bitirmiş, İslamcılığı da onarılmaz bir şekilde tahrip etmiştir. Savaş sonunda ayakta kalabilmiş en önemli fikir akımı milliyetçilik olmuştur. Milliyetçiliğinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bir aksiyon haline gelişi ve uygulanışı ancak Mustafa Kemal'in öncülüğünde yeni Türk devletinin kurulması ile mümkün olabilmiştir. Milliyetçilik yeni Türk devletine ideolojik bir temel teşkil ederken, gerçekçi ve çağdaş bir içerik kazandırılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ideolojisi haline getirilmiştir (Sarınay, 1999: 98). Mustafa Kemal daha Millî Mücadelenin başlangıcında Türklük duygusunu kendisine rehber olarak almış ve başlattığı mücadeleyi Türk Milliyetçiliği ve Millî

Egemenlik ilkesine dayandırarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Türk Millî Mücadelesinin doğrudan doğruya milliyetçi bir hareket olduğunu o günlerde çeşitli vesilelerle Anadolu'da bulunan Batılılar da belirtmektedirler. Bunlar Anadolu'daki hareketten bahsederken açıkça "Milliyetçiler" diye söz etmektedirler (Tunaya, 1981: 102).

Millî Mücadelenin başlarından itibaren Türk milliyetçiliğini kendisine rehber olarak alan Mustafa Kemal, Türk toplumunu dağılma tehlikesinden kurtararak Müdafaa-i Hukuk Hareketi içindeki dağınık yerel güçlerin temsilcilerini, cemiyet ve kongreleri, Sivas Kongresi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bünyesinde Misak-ı Millici bir sentez içinde kaynaştırmıştır. Böylece Millî Mücadele hareketi Türk toplumunun "ümmet" halinden "millet" haline geçişte önemli rol oynamıştır. Bu nedenle Türkiye'de milliyetçiliğe çağdaş manada içerik kazandırma Millî Mücadele hareketi ile birlikte Mustafa Kemal tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Çünkü Mustafa Kemal, bölgeciliğin yerine Türk milliyetçiliğini geçirmiş, Türk toplumunu ortak ulusal hedefler çerçevesinde birleştirmiştir. Böylece Millî Mücadele döneminde, belli bir hedef etrafında dinamik bir ideale dönüşen Türk milliyetçiliği ulusal bir devlet kurulması şeklinde sonuçlanmıştır. Mustafa Kemal, Osmanlı döneminde yarım yüz yılı aşan Türkçülük hareketinin birikiminden ulusal devlet fikrine ulaşmış ve fiilen gerçekleştirmiştir. Sonuçta devlet milletten önce ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yeni devlet, mevcut sınırlar içinde bir millet oluşturmak gibi önemli bir görevi de üstlenmiştir. Öncelikle azınlıkların mübadelesiyle ülkede homojen bir sosyal yapı oluşturulmaya çalışılmış, mübadeleyle ülkede Türk unsurunun hâkimiyeti pekiştirilmiştir (Tanyu, 1981: 59).

Cumhuriyetin bu ilk yıllarında Mustafa Kemal, dış Türkler davasını öncelikle bir kültür meselesi olarak ele almış, onların davalarıyla şartların ve imkânların el verdiği ölçüde ilgilenilmesi gerektiğini birçok ortamda vurgulamıştır (Tanyu, 1981: 67). Gerçekçi ve akılcı davranarak anavatanı tehlikeye atacak, Türklüğe hiçbir

e-kitap

yarar sağlamayıp sadece zarar getirecek hareketlerden uzak duran bir anlayışı benimsemiştir (Kaygı, 1992: 345). Bu dönemde Osmanlı zamanındaki büyük boyutlu kimlik belirleme ölçüleri terk edilmesine rağmen, ilk yıllarda Türk milletine ilişkin kesin bir tanımlama yapılmamıştır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan -azınlık statüsü verilenler hariç- bütün vatandaşları, din ve ırk farkı gözetmeksizin Türk kabul eden bir anlayış 1924 Anayasası ile de resmileştirilmiştir. Acil siyasal ve sosyal inkılapların yapılmasından sonra 1930'lu yıllarda milletin tanımını yapan Mustafa Kemal, ırksal özelliklerden ziyade kültür ve ideal birliği ile ortak vatanı temel baz olarak almıştır. *"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir"* şeklinde tanımlanan millet kavramı genel olarak dil, kültür ve ideal birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal topluluk kavramları çerçevesinde yeni Türk devletinin millet anlayışını oluşturmuştur.

Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği köklü inkılâplar toplumca değerlendirildiği zaman, bunların çağdaş uygarlık seviyesinde bir ulus olma ve aynı zamanda ulusal kültüre kavuşma amacına yönelik olduğu rahatça ileri sürülebilir. Milliyetçilik anlayışının doğal bir sonucu olarak Türk toplumunun ümmet yapısından çağdaş anlamda bir millet durumuna getirmeyi amaçlayan Atatürk, gerçekleştirdiği radikal inkılâplarla Türk toplumunun ulusal ve çağdaş bir ulus durumuna gelme sürecini hızlandırmıştır. Kuşkusuz, bir ulusun oluşabilmesi, bağımsızlığını ve ulusal benliğini koruyup devamlılığını sağlayabilmesi için ulusal kültüre sahip olması şarttır. Ulusun dokusunu meydana getiren ulusal kültürün en önemli görevi, "ulus" olma sürecini pekiştirmesidir. Bu nedenle bir topluma ulus olma özelliği ve ulusal kimlik kazandıran olgu ulusal kültürdür. Nitekim toplum hayatında ulusal kültürün yer ve öneminin idraki içinde olan Mustafa Kemal, uygulamalarında ulusal kültüre çok önem vermiştir. Ulusal kültüre verdiği önemi sadece sözde bırakmayıp öncelikle Türk kültürünün araştırılması ve zenginleştirilmesi için, dil ve tarih kurumlarının yanı sıra fakülte ve

üniversitelerin kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca kültürü geniş tabana yayarak, ulusal birliği sağlamlaştırma amacıyla aydın-halk bütünleşmesine yönelik çalışmalar yaptırmıştır. Ülkeye egemen kılınmaya çalışılan milliyetçi kültür politikası çerçevesinde harf devrimi, dil ve tarih tezleri ile topluma millî bir gurur ve kimlik vermeye çalışılmış, ulusun birinci derecede belirleyici bir unsuru olan dil meselesi alfabe ile kökten çözülmüştür. Bu yapılırken II. Meşrutiyet dönemindeki Türkçecilik hareketinin birikiminden faydalanılarak millî devlet ve millî kültür politikası çerçevesinde yazı dili ile konuşma dili arasındaki uçurum kapatılmıştır.

Yeni devletin ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışı Türk toplumunun çağdaşlaşmasını amaçlayan, ileriye dönük bir milliyetçiliktir. Mustafa Kemal'den önceki devlet adamlarının çoğu medeniyet ile kültürü ayırarak Batı medeniyetinin sadece maddi taraflarını almanın yeterli olacağını düşünmüşlerdir. Aynı medeniyet-kültür ayrımı ve buna bağlı olarak çağdaşlaşma konusunda Batıdan sadece teknik unsurların alınması fikri Türk milliyetçiliğini sistemleştiren Ziya Gökalp'te daha da belirginleşir (Karpat, 1996: 71). Hâlbuki kültür ve medeniyet birbirinden ayrı hadiseler değil, ulusal kültürler bir medeniyetin çeşitli manzaralarından ibarettir (Güngör, 1992, 63). Milliyetçilik ise, millî kültürü bizzat bir medeniyet kaynağı haline getirerek toplumu modern bir millet haline getirme hareketidir. Meseleye bu açıdan bakıldığında, Osmanlı dönemindeki Türkçülük hareketinde olduğu gibi, milliyetçiliğin sadece bir tepki veya kültür hareketi değil, aynı zamanda bir medeniyet davası olduğu ortaya çıkar. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nde çağdaşlaşma ile milliyetçilik birbirine paralel olarak gelişmiştir. Böylece Türk milliyetçiliği Batıya rağmen Batılılaşmak düşüncesi ile bir tepki milliyetçiliği olmaktan çıkmış, Türk milletinin çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmasını amaçlayan ileriye dönük laik bir milliyetçilik anlayışıyla devletin ideolojisi haline gelmiştir.

Zira, Atatürk döneminde modernleşme yönünde atılan adımlar değerlendirildiğinde çağdaş bir ulus-devlet yaratmaya çalışılırken temel alınan görüşün laik bir milliyetçilik olduğu

e-kitap

görülmektedir. Yalnızca siyasal, hukuksal ve idari alanda sınırlı kalmayan sosyal, kültürel alanların yanında ve eğitim alanını da kapsayarak yaşamın hemen hemen bütün yönleri üzerinde doğrudan etkiye sahip olan laik bir milliyetçilik anlayışı, Osmanlı Devleti ve şer'i yönetimden kalan tüm gelenek ve uygulamaları sonlandırma yönünde çeşitli inkılapları beraberinde getirmiştir. Dönemin şartlarına göre oldukça köklü ve sistemli reformlar dizisi, aynı hız ve sayıda pek çok karşıt tepkiyle karşılaşsa da yeni rejim, laiklik ve ulus oluşturmaya yönelik uygulamalarından kesinlikle taviz vermemiştir. Yeni kurulan devletin temel hedefi modern, Batı tarzı, homojen ve merkezi bir ulus-devlet meydana getirmek olarak belirlenmiştir. Bu hedefin ana kaynağı ise laik ve milliyetçi bir sistem olmuştur (Ateş, 2018: 87).

Cumhuriyet döneminin milliyetçilik politikasında ikinci dönem Atatürk'ün ölümüyle başlamıştır. 1923-1938 yıllarının milliyetçiliği büyük ölçüde o dönemin siyasal, sosyal şartlarının ve imkânlarının etkisiyle şekillenmiştir. Türk milliyetçiliği bu dönemde devletin bir nevi resmî ideolojisi niteliğini kazanmıştır. Bu dönemdeki Türk milliyetçiliği laik, pozitivist, gelenek karşıtı bir karakter taşımaktadır. Duygulara, heyecana, propaganda ve slogancılığa oldukça fazla yer veren bu dönem milliyetçiliğinin en önemli görevi ulus-devleti gerçekleştirmektir. Ancak Atatürk ve devrimleri etrafında yaratılan his ve heyecan atmosferi Türk milliyetçiliğini fazla içe kapalı bir hale getirmiş, yeni kuşakların gözünü dış dünyanın gerçeklerine kapatmıştır (Güngör, 1990: 112). Atatürk'ün ölümünden sonra bir taraftan milliyetçilikten hümanizme doğru açılma, bir taraftan da ulusal kültürün ihmal edilmiş veya reddedilmiş taraflarının işlenmesine imkân verme yönünde iki ayrı baskı noktası ortaya çıkmıştır. Bu baskılardan birincisi inkılapçı aydınlardan, diğeri ülkede yeni başlayan sivil milliyetçi muhalefetten gelmiştir. Böylece bu dönem aydınlarının bir kısmı -devletinde desteğiyle- Batı klasiklerini çok sayıda ve süratle Türkçeye çevirirken, diğer kısmın da Türk-İslam kültürünün bazı temel eserlerini ve kurumlarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Baskın olarak pozitivist anlayışa bağlı olarak Atatürk döneminde birbirine paralel olarak yürüyen uygarlaşma ve milliyetçilik olguları Atatürk sonrası birbirinden ayrılmıştır. Milliyetçilik bu dönemde bir sapma/kırılma evresi geçirmektedir. Tanzimat döneminde yaşanan, Batıya karşı kompleks duygusu yeniden tezahür etmiştir. Manevi kalkınmanın Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesinde görülmesi bunun kanıtıdır (Atsız, 1992: 211). Sosyalist/Komünist düşünceyi benimseyenlerin devlet kademelerinde önemli makamlara gelmesi, aynı düşüncede olan entelektüel çevrenin kimi zamanlar hükümet tarafından himaye görmesi toplumda -özellikle milliyetçi aydın kesimde- gözle görülür bir tepkinin doğmasına neden olmuştur.

1920'lerin ikinci yarısında oluşmaya başlayan ve 1930'larda giderek netleşen Kemalist/İnkılâpçı düşünce Batıcı laik yönü ağır basan entelektüellerin katkılarıyla yeni bir milliyetçilik ve modernleşme anlayışı yaratmıştır. Nitekim 1931 ve 1935 programlarıyla resmileşen milliyet anlayışı, dil ve kültür birliği ile bir ülkü etrafında toplanmayı içeriyordu. Milliyetçilik ise, millî birliği sağlamayı ve yeni cumhuriyeti korumayı temel almaya başlamıştı. Türk milliyetçiliğinin önemli bir parçası olan Anadolu dışındaki Türklerle ilgilenmek, kültür birliğini ve dayanışmayı gerçekleştirme şeklindeki "Turan" idealleri gözle görülmez olmuştu. Milliyetçilik anlayışının önemli bir parçası olan din olgusu içinde aynı şey geçerliydi. Bunlara son olarak Osmanlı döneminin yok sayılması da eklenmiştir. Bu düşünceler ve radikal kültürel programlar, bir kısım devrimci/pozitivist milliyetçi aydınlar tarafından farklı bir siyasetle karşılanmış, bu durum "Batıcı-Milliyetçi" ve "Muhafazakâr-Milliyetçi" gibi kavramlarla tanımlanabilecek bir yol ayrımına sebep olmuştur. Bu yol ayrımında 1940'lı yıllarda siyasal iktidarlar Batıcı/pozitivist tarafta yer almış milliyetçi/sivil aydınlarsa çıkarmaya başladıkları dergiler veya kurdukları örgütlerle sivil dayanaklı bir milliyetçi tepkinin öncülüğünü yapmışlardır.

e-kitap

4. Türk Milliyetçiliğinin Siyasal Parti Olarak Örgütlenmesi

1940'lı yıllarda tek parti idaresinin dış politikası ve millî kültür politikalarının değişmesi ile devlet idaresinde sol bürokratların kadrolaşması milliyetçi aydınlarda büyük tepkilere yol açmıştır. Bu kadrolaşma ve solcuların bazen hümanizm bazen Batıcılık ve bilimsellik adı altındaki faaliyetleri sonucunda zamanın önde gelen Türkçülerinden Nihal Atsız, çıkardığı Orhun dergisinde dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na iki açık mektup yazmıştır. Atsız, ilk mektubunda sol kadrolaşma tehlikesine dikkat çekmiş, ikinci mektubunda ise bazı solcu bürokratların faaliyetleri üzerinde durmuştur. Bu mektuplar iktidarı rahatsız etmiş, sonucunda Sabahattin Ali'nin Atsız'ı mahkemeye vermesiyle başlayan dava şekil değiştirerek Türkçülük/Turancılık davası şekline dönüşmüştür. Yargılanan 23 kişi dava sonucunda beraat etmişlerdir. Bu davanın en önemli özelliği Türk milliyetçilerinin siyasal iktidarla resmen ilk defa karşı karşıya gelmeleri ve 3 Mayıs'taki gösterilerin Türk milliyetçiliği adına yapılan ilk gösteriler olmasıdır. Diğer bir önemli nokta da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs dolayısıyla yaptığı konuşmada bu hareketleri zararlı bulması, zamanın inkılapçı/Batıcı aydınlarının yanında yer aldığını belli etmesidir. Siyasal iktidarın bu tavrı, Türk milliyetçilerini bir taraftan çeşitli isimlerde ve zamanlarda çıkan dergiler etrafında toplarken bir taraftan da yine çeşitli derneklerin çatısı altında örgütlenmeye itmiştir. 1930'lu yılların sonundan itibaren yavaş yavaş yükselmeye başlayan bu tepkisel milliyetçilik 1944 olaylarından sonra kendisini açıkça ifade etmeye başlamıştır.

Cumhuriyetçi inkılabın milliyetçiliğini sistematik olarak ilk işlemiş olan Ziya Gökalp, milliyetçiliği Türkleşmek/İslamlaşmak/Muasırlaşmak sloganı etrafında şekillendirmiştir. Onun dine, tarihe ve geleneksel yapıya dayandırdığı milliyetçilik anlayışı (Gökalp, 1977: 41) ile laik/pozitivist prensiplere oturmuş 1940'lı yılların cumhuriyet inkılapçılarının yeni milliyetçiliği arasında bir farklılaşma ortaya çıkmıştır.

Esasında, milliyetçilik, inkılapçı düşüncede, rejimin temeli sayılmıştır. Fakat hedef bakımından, Türk kültürünün, kendi temel unsurları içinde yeni dünyaya göre yorumlanması şeklinde bir anlam ifade etmemektedir. Daha ziyade, yeni prensipler üzerine oturmuş bir kültür oluşturma ve bunu başarıya ulaştırma gayreti olarak görünmektedir. Başka bir ifadeyle dini, sosyal ve siyasal hayattan uzaklaştırarak, laik Batı medeniyetinin temel unsurları üzerine oturmuş, bir ulus ve ulus-devlet gerçekleştirme çabası olarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet inkılapçıları milliyetçiliklerini, Türk kültürünün temel unsurlarından ayırarak; pozitivist ve laik Batı medeniyetinin temel unsurları üzerine oturtmuş olmaları geleneksel boyutları olmayan bağlayıcı unsurlar meydana getirmiştir. Bu unsurlar devlet-toplum ilişkilerinde bir uzlaşmazlık ve çatışma meydana getirmiştir. Bunun sonucunda Türk milliyetçiliği düşüncesi Ziya Gökalp'ın dine, geleneğe ve tarihe dayalı milliyetçi çizgisinden uzaklaşarak pozitivizmi temel unsur olarak kabul eden ulus ve hümanist bir milliyetçilik anlayışı (Koçlar, 1998: 214-219) ortaya çıkmıştır ki, bu durum yine milliyetçiliğin eklemlenmeci niteliği olarak düşünülebilir.

1945'ten sonra dünyada meydana gelen politik değişmeler, Türkiye'deki siyasal ve fikri anlayışın değişmesine sebep olmuş ve Anadoluculuk olarak adlandırılan hümanist faaliyetler, Türkiye'de siyasal bir zemin bulmuştur. Osmanlıya karşı olan reaksiyoner tavır ile önceleri Osmanlıyı yok sayan bir tarih anlayışı ve Osmanlı ötesi bir kök arayışı oluşturmuştur ki, bu da milliyetçilikte ırkçı sapmalar meydana getirmiştir. Fakat 1945'ten sonra meydana gelen gelişmeler, tarihsel ve kültürel kökü Anadolu'da yaşayan kavimlerde arama eğilimini kuvvetlendirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda cumhuriyetin ilk yıllarındaki inkılapçılarda görülen ırkçı sapmalar, gayri meşru tarih telakkisi üzerine oturmuş hümanist sapmalara dönüşmüştür. Nitekim bu oluşum sonucunda, geleneksel milliyetçi düşüncenin eseri olan uygulamalar yavaş yavaş ortadan kalkmış ve milliyetçiliğe yeni bir yorum getirmiştir. 1940'lı yılların ikinci yarısında meydana gelen bu gelişmeler

e-kitap

geleneksel yaklaşımın yerine, gelenekselciliğe karşı bir tavra ve düşünce şekline dönüşmüştür.

1945'ten sonra gerçekleşen gelişmeler, pozitivist temellere oturmuş bir milliyetçiliğin, sosyal ahengi sağlayacak değerler-den mahrum olduğunu ve Sosyalizm/Komünizm gibi beynelmilelci düşüncelere karşı bir direnç unsuru oluşturamadığına dair görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu dönemdeki bir kısım milliyetçi aydının öncülüğünü yaptığı milliyetçilik anlayışı; milliyetçiliğin materyalizmin, Anadoluculuğun, yabancı azınlık düşmanlığının etkisinden kurtulup, gelenekçi ve tarihsel vasıflar kazanmasını talep etmektedir. Bu milliyetçilik anlayışının amacı, materyalist ve rasyonalist milliyetçiliğin başarıyla mücadele edemediği komünizm ile mücadele etmektir (Parla, 1999: 126). 1944 yılında başlayan, resmi alan dışında ve hatta resmi alan idaresine karşı gelişen bu anlayış, henüz adının konmadığı bu dönemde ilk defa İnönü zamanında devlet siyasetinde etkili olan kozmopolit ve devlet kadrolarına girmeye çalışan sol kadrolaşmaya karşı bir tepki şeklinde evrilmiştir. Zamanın iktidarı tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmaya çalışılan ve takibatlara uğrayan bu hareket, *sivil/ülkücü* milliyetçiliğin tepkisel karakterini pekiştirmiştir. Bu dönemde bu tepki hareketini başlatan öncü sivil/ülkücü milliyetçilerin daha sonra da hemen hemen bütün ülkücü milliyetçi hareketlerin liderliğini ellerinde tutmaları, aynı düşüncenin -sol/komünizmle mücadele- daha sonraki yıllara taşımasını da sağlamıştır.

1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş oluşmaya başlayan bu milliyetçilik anlayışı millî kuvvetin kaynaklarının tarihte, özellikle Osmanlı İmparatorluğunun tarihinde bulunduğunu iddia ediyordu. Müslümanlık, Türk toplumlarının ruhunda yaşadığı için milliyetçiliğin tarih ve dine dayandırılması isteniyordu. Tarih ile din arasında o kadar sıkı bir ilişki vardı ki biri olmadan öteki düşünülemezdi. Tanrıöver'in öncülüğünü yaptığı bu anlayışta milliyetçiliğin ayrıca dogmatizmin, materyalizmin, Anadoluculuğun tesirinden kurtulup, gelenekçi, tarihi ve dinsel- duygusal vasıflar kazanmasını talep etmekteydi. Bu yeni

milliyetçiliğin en yakın pratik amacı eski materyalist ve rasyonalist milliyetçiliğin başarıyla mücadele edemediği komünizm ile savaşmaktı (Karpat, 1996: 212).

1960 ihtilalinden bir süre sonra tasfiye edilerek bir yurt dışı görevlendirmesiyle ülkeden uzaklaştırılan 1944 Irkçılık/Turancılık davası sanıklarından *Alparslan Türkeş*, 1963 başında Türkiye'ye döndükten sonra, uzun bir dönem birtakım anti-komünist dernekler temelinde gücünü ve etkisini sürdürmüştür. 27 Mayıs'ta birlikte tasfiye edildiği arkadaşlarıyla birlikteki çabaları Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ne girmeleri ile yeni bir boyut kazanmıştır. CKMP 1948'de o dönemde sivil milliyetçi/muhafazakârlığın simgesi haline gelen Fevzi Çakmak'ın başkanlığında, bir dizi milliyetçi küçük parti ve derneğin katılımıyla kurulmuştu. 1950'lerde Osman Bölükbaşı'nın önderliğinde popülist söyleme sahip, muhafazakâr, milliyetçi bir kırsal orta sınıflar partisi niteliği kazanmıştı. 1960'larda Bölükbaşı'nın ayrılmasıyla güçsüzleşen CKMP'nin yeni bir soluk getirecekleri inancıyla kapılarını açtığı Alparslan Türkeş ve arkadaşları, 1965'teki olağanüstü kongrede parti yönetimine tamamen sahip olmuşlardır.

Alparslan Türkeş'in 1963-1966 dönemindeki söyleminde, *korporatist/kalkınmacı/modernist* bir toplumcu restorasyon tasarımı ağır basmıştır. 1965-1969 evresinde biraz daha sert/radikal bir söylemle Türkçü ve anti-komünist etmenleri ortaya çıkarmaya başlamıştır. CKMP'nin 1967'de yapılan kongresinde toplumcu/milliyetçi *"Dokuz Işık"* doktrini (Türkeş, 2014) resmen benimsenmiştir. CKMP'nin1969'da yapılan Adana Kongresi *Ülkücü Milliyetçilik* açısından bir dönüm noktası olmuştur. Partinin adı bu kongrede *Milliyetçi Hareket Partisi* olarak değiştirilmiştir. Böylece CKMP'nin yaklaşık dört yıllık yeniden yapılanma sürecine son nokta koyulmuştur.

MHP, ülkücü milliyetçiliğin siyasal temsilcisi olarak bu tarihten itibaren yeni kimliğiyle siyasal mücadelesine başlamıştır. MHP'nin olgunlaşma ve kitleselleşme süreci 1974 yılından sonra hızlanmıştır. Bu tarihlerde yeniden yükselmeye başlayan sol terör

e-kitap

hareketlerine karşı, devletin yanında mücadele misyonunu ortaya koymuştur. 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Harekâtı ve onu izleyen ABD ambargosu ile birlikte milliyetçilik ve buna bağlı olarak kitlelerin MHP'ye desteği gittikçe artmaya başlamıştır. 1974'te bu uygun siyasal atmosfer içinde hızla kitleselleşerek yükselmeye başlayan hareket, Adalet Partisi (AP) önderliğindeki sağ partiler bloğunun oluşturduğu Milliyetçi Cephe (MC) hükümetiyle birlikte kendisini iktidara taşımıştır (Bora ve Can, 1994: 79).

1970'li yılların ilk yarısında MHP, iktisadi-toplumsal yapının reaksiyoner dinamiğe ivme verdiği Orta-Doğu Anadolu'da siyasal desteğini ciddi biçimde geliştirmekteydi. MHP, MC hükümetine katılırken ayrıca devlet ve bürokrasiye dönük kadrolarının yetişmesi/eğitilmesi için de büyük bir çaba göstermekte, merkez ve taşradaki tüm örgütleri aynı zamanda "okul" olarak değerlendirilmekteydi.

MHP'nin Orta ve Doğu Anadolu'da kazandığı etkinliğin dinamiği, hem bu etkinliğin içeriğini ve saiklerini, hem de sınırlarını kavramak bakımından önemlidir. Orta ve Doğu Anadolu illerinde bütün geleneksel zengin sınıflar, 1970'lerde ivme kazanan kapitalistleşme süreci içinde ekonomik-toplumsal istikrarlarını yitirmeye başlamışlardı. Gelişen kapitalistleşmeyle birlikte, büyük burjuvazinin bu bölgedeki yerli sermayenin soluk alacağı alanı giderek kısıtlaması; buralarda sınıflar arasında mevcut bulunan göreli dengenin ayakta kalmasını güçleştiriyordu. Ülke ölçeğinde kapitalist sistemle bütünleşerek varlığını sürdürme şansına sahip olan sanayi ve ticaret erbabı; konumunu değişen koşullara uyarlı ve istikrar içinde tanımlama şansına da sahipti. Bu kesim, sınıfsal/fraksiyoner çıkarlarını azamileştirmeye dönük talepler öne sürerek, MSP'nin*"millî sanayi"* programına destek vermekteydi. Bu, sistemin rasyonelleri içinde parlamenter demokrasinin siyasal/sınıfsal pazarlık mücadelesine uygun bir davranıştı. Oysa iktisadi faaliyetleri kapitalistleşme süreci içinde geçersizleşen zanaatkârlar, küçük sanayi ve bir kısım geleneksel ticaret erbabı, aynı şansa

sahip değildi. Bu kesimler oldukça hızlı bir fakirleşme tehdidini hissediyorlardı (Bora ve Can, 1994: 97).

Bazı ortak özellikleri içermekle birlikte, Ülkücü Hareket'in toplumsal tabanının homojen bir yapıda olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Taşra-metropol ayrımı başlı başına kapsamlıdır; dinamik gücü temsil eden gençlik de kendi içinde çok değişkenli ve karmaşık bir yapı arz etmekteydi. Ülkücü Hareket'in taşra ya da Anadolu kitlesinin profili çizilecek olunursa; gençlik tabanı, resmî ideolojinin milliyetçi söyleminden fazlaca etkilenmiştir. Anti-komünistliği, Batıcı/Laik/Kemalist geleneği ve kentli kozmopolit kültür unsurlarına karşı duyduğu muhafazakâr tepkinin uçlaşmasına dayanır. Geleneksel değerlere bağlıdır; İslami ideolojiyi bütünlüklü biçimde sindirememiş olsa da İslam'ı bir manevi ahlaki kimlik olarak taşımakta kararlıdır. Kapitalizme tam entegre olamamış büyük sermayeye tepki duyan kasaba eşrafının -çoğu kez aynı zamanda ebeveyninin- sıkıntılarından, siyasal yönelimlerinden etkilenir. Mevcut statüsünü koruduğu, geleneksel ev, mahalle, arkadaş, akraba/memleket ilişkilerinin havasıyla sarılı olduğunu hissettiği sürece kendisine ve çevresine güvenli, yalınlık ve içi-dışı bir olmak anlamında saftır; bu, memleket ortamının havasını bozduğunu düşündüğü etkilere karşı içten bir tepkidir (Bora ve Can, 2004: 83). Onların Ülkücü Hareket'e ve anti komünist eylemliliğe yönelmesinde, bu anlamda bir toplumsal-psikolojik reaksiyonun payı büyüktür (Çalık, 1995: 178).

12 Eylül darbesi ve 1980-82 askeri yönetim dönemi, Ülkücü Hareket için büyük bir şok olmuştur. Devletin fiziki ve ideolojik baskısına, sosyalist devrimci militanlar gibi maruz kalmaları, ideolojik moral bakımından hem merkezi düzeyde hem de tabanda çok sarsıcı bir darbe olmuştur. Ülkücü taban 70'li yıllardan itibaren *"devletin zaafa düştüğü noktada vatana, millete, devlete, bayrağa sahip çıkma"* misyonuyla hareket etmişti. Devlet ve ordu içinde de bu misyonunun mensupları olduğu üstü örtülüde olsa biliniyordu (Sezgin, 1990: 18). Ne var ki 12 Eylül darbecileri, ülkücü tabanın tasavvurlarındaki devlet anlayışının aksine, MHP ve lideri

e-kitap

Alparslan Türkeş'e beklemedikleri bir şekilde yaklaşmış ve ülkücü gençlere yönelik özellikle Ankara Mamak cezaevindeki işkence uygulamaları hareket üzerinde ciddi travmalar yaratmıştır. Alparslan Türkeş ve ülkücü taban, ilerleyen zamanlarda şiddetli bir şekilde 12 Eylül/siyasal iktidar karşıtı bir söyleme yönelmişlerdir. Çünkü, sol/sosyalist militanlarla aynı kefeye konmak onları büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır.

12 Eylül sonrasında milliyetçiliğin eklemlenmeci niteliği Ülkücü Hareket'in siyasal yönelimlerinde, ideolojisinde, söyleminde ve alt-kültür yapısındaki değişim sürecinin belirleyici olgusunda devreye girmiş ve konjonktürün de etkisiyle harekette İslamlaşma süreci söz konusu olmaya başlamıştır. Ülkücü Hareket, 1970'lerin ortalarında tasfiye edilerek marjinalize olan soy Türkçü aşırı unsurlar dışında, İslami söylemleri lâfzen daima benimsemişti. 1970'lerin ikinci yarısında, söyleminde İslami etmenlerin ağırlığını arttırmış; özellikle Orta-Doğu Anadolu'da muhafazakâr kesime yönelik politikası çerçevesinde İslami bir görünüm sunmaya yönelmişti. Ne var ki bu yönelim, tabanda ve Orta-Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel karşılığı bulunmakla birlikte, siyasal bakımdan yüzeysel, taktiksel ve demagojik nitelik taşıyordu. 1980 sonrasında ise, aslında 12 Eylül'ün arifesinde başlayarak, siyasal söylem düzeyinde kalmayıp ülkücülerin düşünce dünyasını bütünlüklü olarak etkileyen gerçekçi bir İslamlaşma süreci yürürlüğe girmiştir. Ülkücü Hareket tabanında yaşanan İslamcılaşma dinamiği özgül saaiklere ve etmenlere dayanmakla birlikte, genel/global İslami yükselişle de ilgilidir. 1980'lerle beraber bütün İslam dünyasında, özellikle yarı-çevre (*semi-peri feri)* konumunda olan İslam ülkelerinde yaşanan İslami dirilişin, İran İslam devrimi ile yarattığı büyük siyasal ve ideolojik etki, Türkiye'yi de kapsamış, şüphesiz bu konjonktürel durum ülkücü tabanı da büyük ölçüde etkilemiştir. Hatta yapının hem tabanı hem önde gelenlerinin büyük bir kısmı kendilerini *"Türk-İslam Ülkücüleri"* diye adlandırmaya başlamışlardır. Ülkücü Hareket'in radikal gençlik önderleri bütün olarak siyasal söylemlerini Türk-İslam ülkücüsü kimliği etrafında

yeniden inşa etmiş, böylece Türk-İslam ülküsü, teorik temelsizliğinden bağımsız olarak pratik bir ideolojik ve siyasal geçerlilik kazanmıştır.

İslamcılığa yönelişin, Orta-Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel toplumsal karşılığının bulunması Ülkücü Hareket'in taşra tabanı üzerinde etkili olacak bir gerçeklik olarak da görülmelidir. Ülkücü tabanın toplumsal karakteristiğinin kökü, kültürel ve gündelik hayat dokusuyla bağını koparmadığı muhafazakâr taşra ortamındaydı. Öte yandan, ülkücü teşkilatların kentlerde ürettiği örgüt yapısı ve bu yapının sürekli mücadele/kavga hali İslami değerlere daha fazla sarılmayı gerektiriyordu. Ülkücü tabanın geldiği toplumsal ahlak ve gelenek içinde, varoluşsal bunalımlara kapı açan bu ruh halini dengeleyebilecek bir maneviyat dünyasının etmenlerini sunabilen tek kaynak dindi. Moral, dayanak bulma, en azından hapishane hayatına tahammül düşüncesiyle dinsel söylemlere ve okumalara rağbet artmıştır. Bu noktada dinin mistik huzuruna daha sıkı bağlanmak, hayal kırıklıklarından koruyucu ve kalıcı bir çözüm yolu olarak görülmüştür.

Ülkücü Hareket'in yeniden toparlanma süreci, aslında 1983'te yeni partileşmelerle beraber başlamış; fakat uzun süre -80'lerin sonlarına dek- çok parçalı, ayrışık bir seyir izlemiştir. 12 Eylül'ün resmi söyleminin etkisiyle, başta Alparslan Türkeş olmak üzere MHP önderliğini de 1980 öncesinde basiretsiz davranmak, sorumluluğunu yerine getirmemek vb. nedenlerle suçlayanlar Ülkücü Hareket'in 12 Eylül öncesindeki eylemlerini "gençlik heyecanı" ile açıklayarak ve/veya anarşiye dâhil sayarak dışlayanlar olmuştur. Özellikle bu düşüncede olanlar 1983'ten sonra ağırlıklı olarak Anavatan Partisi (ANAP) olmak üzere çeşitli partilerde yer almışlardır, ki bu süreçte milliyetçiliğin eklemlenmeci özelliği bu kesimlerin en önemli motivasyonlarını oluşturmuştur.

Diğer bir kesim ise bu çalkantılı dönemde -kendilerini tanımlama olarak Türk-İslam ülkücüleri kavramını vurgulayanlar- 1986-1988 döneminde yapılan derin tartışmaların, yaşanan dalgalanmaların ardından, ülkücü camianın bütünlüğüne, tarihsel

e-kitap

sürekliliğine, siyasal kimliğine kesin bağlılıkla karar kılmış; bu değerleri temsil gücüne sahip bulunan Alparslan Türkeş ile bu süreçte kurulmuş olan Milliyetçi Çalışma Partisi'nin (MÇP) meşruluğunu da zorunlu olarak benimsemişlerdir. Bu durum siyasal/ideolojik pozisyonlarını ve güçlerini geliştirdikçe ve bu gelişmenin teorik sınırları gündeme geldikçe daha açıkça idrak edilen alternatifsiz bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Daha eleştirel, kopmaya açık unsurlar yok değildi; fakat ana eğilim böyle belirmiştir. Beliren bu ana eğilim çerçevesinde Türk İslam ülkücüleri grubunun Alparslan Türkeş ve MÇP ile ilişkilerini daha düzenli bir hale getirmeleri, bunun da ötesinde kendi hedeflerine azami yararı sağlayacak ilişki biçimini zorlamaları mantıken gerekliydi. Parti ile aralarındaki mesafe, ideolojik çizgilerini berraklaştırmayı önemsedikleri ve hareket içi ayrışmanın nereye varacağının kestirilemediği 1986-1988 dönemine uygun düşmüştü. Söylemlerini ve tavırlarını yaygınlaştırıp siyasal örgütlenmeye akıtma aşamasına geldikleri 1988/89 dönümünde, MÇP ile aralarındaki mesafe hem meşrulaştırılması daha zor hem de taktik olarak uygunsuz hale gelmişti. Partide etkin görev almaları gündeme geldiğinde bundan kaçınmaları, iç kamuoyunda, hem siyasal/ideolojik konumlarını sonuna kadar ayrıştırmaya yöneldikleri kuşkusunu ciddileştirecek hem de güçlerinin genelde pratikte, özelde camia içi mücadelede değerlendirmekten kaçındıkları doğrultusunda meydan okumalara yol açabilecekti.

Diğer yandan parti, Türk-İslam ülkücüleri için camianın tamamına erişme imkânına ve meşruiyetine kavuşmak demekti. Bu imkânı kullanarak, partideki hizipsel kısır çekişmelerin ve üzerlerine yapışacak olan resmi söylemin vereceği zararı telafi edebilirlerdi; kendilerine bu bakımdan güvenebilecek noktadaydılar. 1987/88 döneminde MÇP'nin yaşadığı tıkanıklığın camianın bütünü üzerinde bunun da ötesinde ülkücülük siyasal kimliğine ilişkin yıpratıcı etkileri de partiye ilişkin sorumluluk duygularını harekete geçirmişti. Bu açıdan bu grup teşkilatlara ve partiye sahip çıkıyor görüntüsünü kamuoyu önünde verirken diğer taraftan,

denetiminde tuttukları bütün ülkücü yayınlarda, özellikle *Bizim Dergâh* dergisinde açıkça olmasa bile *lider-teşkilat-doktrin* üçlemesine çeşitli zamanlarda eleştirel yaklaşmaktan çekinmiyorlardı. Öyle ki bu yayınlar 1980 sonrası kuşakta ve özellikle üniversite gençliğinde etkili oluyor, ocak teşkilatlarında bile adı geçen üçlemeyi eleştiren yöneticilere rastlanabiliyordu. Nitekim bu karmaşık durum Türk-İslam ülkücülerinin MÇP'den ayrıldıkları 1992 yazına kadar sürecektir (Bora ve Can, 1994: 576).

MHP içindeki, Türk-İslam ülkücüleri ve devletçi kesim arasındaki gerginlik, 1991 yılı sonrasında yapılan genel seçimler sonrasında kurulan DYP-SHP koalisyonuna güvenoyu verilip verilmemesi sırasında iyice su yüzüne çıkmıştır. Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları koalisyona güvenoyu verilmemesini isteyerek, Alparslan Türkeş'e baş kaldırdılar. Ancak Alparslan Türkeş, güvenoyu verilmesi yönünde ısrar edince oylamaya katılmayarak gerginliği kamuoyu önünde belirginleştirdiler.

Bu süreçte özellikle üniversitelerde Ülkü Ocaklarına bağlı öğrenci teşkilatlanmalarına paralel Bizim Dergâh dergisine bağlı teşkilatlanmalar da başlamıştı. Ocaklılar ve Dergâhçılar arasındaki ilk kavga Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde (DTCF) gerçekleşti. Bu fakültede Bizim Dergâh dergisine bağlı bir grup, Ülkü Ocağı teşkilatına alternatif olarak çeşitli faaliyetler düzenlemeye başlamışlardı. Ülkü Ocaklı okul temsilcisinin Bizim Dergâh okul temsilcisini darp etmesi üzerine, aynı akşam Bizim Dergâh örgütlenmesinin ileri gelenleri bu Ülkü Ocaklı okul temsilcisinin Balgat'ta kaldığı öğrenci yurdunu basmış ve silah göstererek tehdit etmişlerdi. Ertesi gün -2 Temmuz 1992- Ülkü Ocakları Ankara temsilcisinin önderliğinde Bizim Dergâh dergisinin merkezi basılmış ve Bizim Dergâh dergisi genel yayın yönetmeni ağır bir şekilde darp edilmişti. Bizim Dergâh merkezinin basılmasını, diğer illerdeki dergi bürolarının basılması izledi.

Bu süreçte Bizim Ocak dergisi ile Ortadoğu gazetesi ise Türkeş'e bağlılıklarını ilan etmişlerdi. Türkeş, "bazı tarikat ajanlarının partiyi ele geçirmeye çalıştığını" iddia ederek Yazıcıoğlu ve

e-kitap

arkadaşlarını şeriatçı olmakla suçluyor ve partiyi milliyetçi ve görece laik bir çizgiye çekmeye çalışıyordu. Bizim Dergâhın basılması ile yeni bir döneme girilmiş ve nitekim bir süre sonra Yazıcıoğlu ve beş milletvekili arkadaşı MÇP'den ayrılmıştır. Yazıcıoğlu ve arkadaşları partiden ayrıldıktan sonra bir süre "Yeni Oluşum Hareketi" adı altında siyasal çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Aralık 1992'de Ankara'da "Yeni Oluşum Hareketi Siyasi Karar Kurultayı" düzenlenmiş ve bu toplantıda, yeni bir siyasi parti kurulması kararı alınarak, kısa sürede hayata geçirilmiştir. Böylece Ocak 1993'te Büyük Birlik Partisi (BBP) kurulmuş oldu.

İçerisinden Türk İslamcı grubu çıkaran MÇP 24 Ocak 1993 tarihinde olağanüstü kongreye gitmiş, partinin ismi MHP olarak değiştirilmiş ve amblemi ise "üç hilal" olarak belirlenmiştir. Bu kongre MHP'nin siyaset sahnesindeki ikinci döneminin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. BBP'lilerin ayrılmasıyla hareketin içinden gelen örgütsel ve ideolojik tartışmalardan kurtulan MÇP yönetimi, partinin yeniden MHP adını almasının ardından bir yandan partiyi görece daha devletçi/laik-milliyetçi bir çizgiye çekmiş, bir yandan da yeni bir parti imajı oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönemlerde toplumda da milliyetçilik yükseliyor ve çeşitli toplum kesimleriyle MHP'nin ideolojik politik hattı arasında yeniden bir yakınlaşma ve uyum ortaya çıkıyordu (Yanardağ, 2002: 428).

Bu yıllarda MHP ve Ülkücü Hareket'in kitleselleşerek yeniden etkili bir siyasal güç haline gelmesinin en önemli araçlarından biri de yine Ülkü Ocakları olmuştur. Ülkü Ocakları ve Ülkücü Gençlik Dernekleri, genel olarak gençlik ve özel olarak da öğrenci gençlik alanındaki gücü, yaygınlığı, kitleselliği, misyonu, dinamizmi ve bir "okul" olma gibi özellikleriyle sadece MHP'nin değil, Türk sağının da en etkili ve en büyük örgütüydü. 12 Eylül öncesinde yaklaşık 1100 şubeyi aşan Ülkü Ocakları, bu kitlesel güçle solun karşısına dikilen ve onunla hemen her alanda mücadele edebilen en dinamik örgüttü. Anadolu taşrasının küçük kent ve kasabalarındaki muhafazakâr gençlik kesimleri için ideolojik bir eğitim kurumu, siyasete katılım ve müdahale aracı, bir yardımlaşma ve dayanışma

örgütü işlevlerini de gören Ocaklar, MHP'nin en önemli kadro kaynaklarından biri haline gelmişti. Büyük kentlerde solla karşılaştırıldığında öğrenci gençlik arasındaki görece sınırlı olan gücüne karşın, Ülkü Ocakları, ortaokul-lise-üniversite gençliği arasında yaygın bir örgütlülüğe ulaştı. Ülkü Ocakları MHP'ye bağlı bir yapılanma olmasına karşın, bu ilişkinin ötesinde bir anlama da sahipti. Sadece bir gençlik örgütü olarak değerlendirilmeyecek özellikleriyle Ülkü Ocakları, Ülkücü Hareketin "okulu" idi.

Ülkücü Hareket'in toparlanmaya başladığı 1990'lı yılların erken dönemi hem Türkiye'de hem de dünyada önemli dönüm noktalarının yaşandığı dönemlerdir. Bu dönemde ortaya çıkan ulusal ve küresel ölçekteki gelişmeler Ülkücü Hareket'in yükselmesinde önemli etkiye sahip olmuştur. Bu yıllarda Sovyetler Birliği ve Doğu Blok'unda yaşanan çözülme ve çöküş, soğuk savaş dönemini kapanması, iki sistem arasındaki mücadelenin Batı bloku ve kapitalizm lehine sonuçlanması, dünyada bütün siyasal hareketleri, felsefi ekolleri, entelektüel akımları belirlediği gibi, Türkiye'de de Ülkücü Hareket'i büyük ölçüde etkilemiştir. Dünyanın alt-üst olduğu, ülkeleri ve toplumları derinden sarsan bu gelişme, Ülkücü Hareket'in bu yıllarda yükselişinin önemli nedenleri arasındadır. Bu süreçteki olaylar, Türkiye'nin önüne gelen tarihsel fırsattan yararlanma siyaseti, Türk Cumhuriyetleriyle geliştirmeye çalıştığı ekonomik ve siyasal ilişkiler; bu ülkelerin iktidar çevreleri ve muhalefet hareketleriyle bağ kuran Ülkücü Hareket'i devlet nezdinde önemseten etkenlerden bir diğeri olmuştur. Sosyalist sistemin çözülmesinden önce, Azerbaycan ve Özbekistan gibi Sovyet cumhuriyetlerinde yükselen Türk milliyetçiliği, Bakü'ye yapılan askeri müdahale -20 Yanvar Olayları- ve buna duyulan tepki; Bulgaristan'da Türk azınlığın isimlerinin değiştirilmesi girişimiyle başlayan şoven politikaların yarattığı büyük göç dalgası, henüz küçük, ama aktif bir parti olan MÇP/MHP'nin kitleleri sokağa dökmesine yol açmıştır. Anadolu'da muhafazakâr yığınları alanlara toplayan Ülkücü Hareket, yeniden kitleselleşme dinamiği yakalamıştır.

e-kitap

İslamcı kanadın ayrılması süreç içinde MHP'nin yeniden geleneksel milliyetçi çizgiye yönelmesini, görece daha laik/devletçi bir profil vermesini ve siyasal İslam'la arasındaki mesafeyi açmasını sağlamıştır. Bu durum, Ülkücü Hareket'in egemen blokla uyumunu arttırarak sistem güçlerine güven verme ve cumhuriyetin kurucu ilkelerini sahiplenme imkânlarını da vermiştir. Türkeş karşıtı tarafın kopmasının yarattığı uygun ortam, milliyetçiliği besleyen nesnel/dönemsel koşullarla birleşince MHP'nin 1990'lı yıllarda hızla yükselişi Türk siyasal tarihinin ve doğal olarak milliyetçiliğin eklemlenmeci yapısının önemli dönemeçlerinden birini oluşturmuştur.

Dünya genelindeki milliyetçiliklerde olduğu gibi Türk milliyetçiliği de 1980/1990'lar dönümünden itibaren sürekli bir yükseliş göstermiştir. Türk milliyetçiliğinin dünyada, özellikle Türkiye'nin kesişim odağında bulunduğu Balkanlar-Ortadoğu-Kafkasya üçgeninde kabaran milliyetçi dalgaya koşut olarak geliştiği söylenebilir. Diğer yandan küreselleşme, aslında hiçte paradoksal olmayan bir biçimde, milliyetçiliği teşvik ve tahrik etmiştir. İki kutupluluğun çöküşüyle birlikte askeri ihtilafların farklılaşması, sınır değişikliklerinin mümkünleşmesi ve azınlık ve insan hakları konularının diplomatik materyal haline gelmesiyle; uluslarüstü süreçlerin daha çok devreye girmesi ve bunların yanı sıra iktisadi ve coğrafi yapılanmanın sarsılması esasta milliyetçiliklerin tahrik/teşvik nedenlerini oluşturmuştur. Bu etkenler Türk milliyetçi ideolojisi üzerinde, onun reaksiyoner kalıplarını onaylayan ve güncelleştiren bir etki yaratmıştır. Zira Türkiye, ağır bir beka krizi altında kurulan ve akabinde çevresine yoğun bir tehdit algısıyla bakan bir ulus-devlet geleneğine sahip olagelmiştir (İnsel, 1995: 72).

Türk milliyetçiliğinin ve ülkücü milliyetçilik kimliğinin biçimlenmesinde bu beka kaygısının ve tehdit algısının büyük bir etkisi olmuştur. Türk milliyetçiliğinin beka kaygısı ve bu kaygıyı sonraki zamanlara da taşımasının temelinde aslında Türklüğün 20. yüzyıl başlarında yaşadığı travmaların derin etkisi olduğu söylenebilir. Zira hem erken dönem hem daha sonraki milliyetçi anlayışa göre,

Birinci Dünya Savaşı sonunda Anadolu'nun ortasına sıkıştırılmak istenen Türklük, Mustafa Kemal önderliğinde verdiği Millî Mücadele ile bu planının gerçekleştirilmesini önlemiştir. Lozan, olumsuz şartlarda kazanılan büyük bir zafer sonunda "Düvel-i Muazzama"ya karşı Türk istiklâlinin tescil belgesi olmuştur. Türkiye, 1980'lere kadar bazı sıkıntılar -Sovyetlerin İkinci Dünya Savaşı sonundaki tehditleri gibi- yaşasa da giderek güçlenmiş ve önemli bir bölge gücü hâline gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılma emarelerinin ortaya çıktığı bir dönemde "etnik fitne"nin fitilinin ateşlenmesi ve PKK'nın ortaya çıkması, sadece iç, sosyolojik, siyasi sebeplerle izah edilecek bir durum değildir. Uluslararası siyasette Türk dünyasının ve İslam âleminin lideri olabilecek yegâne devlet Türkiye'dir. Türkiye'nin enerjisinin bölücülük ve terörle mücadele, bazı iç tartışmalar gibi konularda harcanmasının maliyeti yüksek olacaktır ve bu durum Türkiye'nin beka meselesidir.

Küreselleşmenin ulus-devlete yönelik meydan okuması da kolaylıkla Türkiye'ye yönelik asırlık bir tehdidin modern versiyonu olarak algılanabilecek bir zihniyet örüntüsünü pekiştirmiştir. Bu dönemde Türk ulusal bilincini tetikleyen diğer bir etken de söz konusu tehdit algılanmasındaki ve beka krizindeki kabarmanın, tadına tam varılmayan bir özgüven çığırının ardından gelmesidir. Türkiye 1990'lara bir özgüven dalgası ile girmiştir. 1980'lerde yeni sağ ekonomi politikalarıyla sağlanan sermaye birikimi, küresel sermayeyle eklemlenmede alınan mesafe, kimi hegemonik sektörlerde kaydedilen gelişme, tüketimin modernleşmesi ve yaygınlaşması, iktisaden "dünyanın birinci ligine" çıkma umudunu doğurmuştur. AB'ye tam üyelik başvurusu sırasında esen hava, cumhuriyetin kuruluşundan beri göz dikilen "muasır medeniyet seviyesine" erişme, yani Batının bir parçası olma hedefine artık ulaşıldığı hissini yaymıştır. Doğal olarak Batıcı seçkinler ve kentli orta sınıflar arasında da milliyetçilik duygusu azamileşmiştir (Alpay, 1991: 22). Diğer taraftan, Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri'nin açtığı rasyonel ve iktisadi yeni "Turan" perspektifi, toplumda zaten kabarmış olan milliyetçilik

e-kitap

hissini iyice pekiştirmiştir. Resmi milliyetçiliğin bakış açısıyla bir hinterland olarak değerlendirilen Türk Cumhuriyetleri'nin tarihsel ve kültürel mirası, Türkiye'nin Batıya kendi özgün kimliğini yitirmeden bağlanmasının ek bir garantisi sayılmıştır. Türkiye'nin özgün kimliği, Batının o coğrafyanın iktisadi potansiyeline açılmasını sağlayacak köprü olarak değerlendirilmiştir (Ercilasun, 1993: 37).

Türk milliyetçiliğinin meydana gelişine damga vuran tarihsel çerçeve, yeni ülke ve toprak unsurunun çöken bir imparatorluğun bakiyesi oluşu, modern anlamda millet unsurunun ise, üstelik imparatorluk bünyesinde doğan diğer milliyetçiliklere nazaran gecikmişlikle inşa edilme gereği; ona tepkisel ve refleks bir savunma misyonu yüklemiştir. Türk milliyetçiliği kendisinin böylesi bir "varkalma/yokolma" açısından, bir beka davası misyonuyla anlamlandırmıştır (Poulton, 1999: 135). Bu tarihsel çerçevede yüzyıllarca aşağı sayıla gelmiş Batı ve onun uzantısı olan Hıristiyan azınlık unsurları karşısında her alanda sürekli gerilemelerin getirdiği kompleksi; imparatorluğun son evresinde uluslararası pazarlık ve anlaşma masalarında, askeri ve siyasal avantaj sahibi olunan durumlardan bile sistematik biçimde mağlup sayılmanın getirdiği haksızlığa uğrama duygusunu da hesaba katmak gerekir (Mardin, 2016: 347).

Tüm bunlardan anlaşıldığı üzere 1989 yılının sonları ve 1990 yılı bütün siyasal hareketler gibi Ülkücü Hareket'in gündeminde de dünya politikasının ağırlığını olağanüstü artıran gelişmelerle doluydu. Batı-Doğu bloklaşmasındaki çözülmenin, Romanya ve Demokratik Almanya'da sosyalist sistemin çöküşü ile ivme kazanması; Türkiye'de bütün siyasal hareketlerle birlikte Ülkücü Hareket'i de uluslararası politikaya ilişkin siyasal tasarımlarını küresel ve bölgesel düzeyde gözden geçirmeye itmiştir. Sovyet imparatorluğunun dağılmasıyla, imparatorluğun asli unsuru olan Ruslar için -Marksist doktrine aykırı olmasına rağmen- zaten serbest olan milliyetçilik, bunun yasaklısı olan diğer toplumlara da ister istemez sirayet etmiştir (Okan, 1999: 15-22).

Bu yıllarda Bulgaristan ve Azerbaycan olayları ve bu olaylarla birlikte dış Türkler meselesinin gündemde başköşeye oturması, aslında 1980'lerde bu konuya çok yoğunlaşmamış olan Ülkücü Hareket'in pek fazla hazırlıklı olmadığı gelişmelerdi. Bu gelişmeye 12 Eylül öncesinin sokak deneyiminin kolektif belleklerindeki izleriyle, bir anlamda siyasal refleksleriyle davranarak intibak etmeye çalışmışlardır. Buna karşılık, Ülkücü Hareket'in özellikle Azerbaycan olaylarını protesto gösterilerinde hatırı sayılır kalabalıkları seferber edebilmesi, kamuoyu açısından da hazırlıklı olunmayan, sürprizli bir durum olmuştur. Devlet içindeki ve yeraltındaki büyük bir karanlık güç tasvirine dayanan medyadaki ülkücülerin imajını, Ülkücü Hareket gerçekçiliğini -en azından tamamını- yansıtmadığı görülmüştü. Ülkücülerin özellikle Azerbaycan olaylarını protestolarında kitlesel biçimde sokaklarda boy göstermesi, medyada ve kamuoyunda bir bakıma şaşkınlıkla karşılanmıştır. Aynı zamanda bu gösteriler esnasında Ülkücü Hareket'in radikal unsurları medyayı ve resmi güçleri, *"ülkücüler sempati topluyor"* kaygısıyla Azerbaycan protestolarını engellemeye, dizginlemeye çalışmakla suçlamışlar ve gazetelerin ve devletin resmi haber kuruluşlarının mitinglerde toplanan kalabalıkları olduğundan küçük gösterdiğini savunmuşlardır. Bu durum aslında Ülkücü Hareket'in 12 Eylül sonrası sesini kitlesel olarak ve bütün toplumun duyacağı şekilde ilk kez duyurması olarak görülmelidir.

1990'lı yıllardaki tüm dünyada yaşanan döngünün önemli nedenlerinden bir diğeri olan neoliberalizm ister istemez milliyetçilikleri de etkilemiş daha doğrusu milliyetçiliğin eklemlenmeci özelliği bu süreçte tekrar devreye girmiştir. Liberalizmin yeniden üretimini sağlayan ve ekonomik, siyasal, toplumsal pek çok iddiayı bünyesinde taşıyan bu yeniden üretim, liberal milliyetçi akımları bu dönemde teşvik etmiş ve siyasal rejimlerin gündemine sokmuştur. Neoliberal anlayışın ürettiği bu yeni milliyetçilik yaklaşımının bu dönemdeki teşviki, milliyetçiliğin tüm dünyada hızla popülerleşmesine yol açmış ve geniş toplum kesimlerine ulaşmasını da sağlamıştır. Türkiye'de de öteden beri devlet yönetimine ait

e-kitap

olan resmi milliyetçiliğin güçlü bir modernist/Batılılaşmacı yönü Cumhuriyetin kuruluşundan beri var olagelmiştir. Kemalist milliyetçiliğin yanı sıra, liberal milliyetçilik diye tanımlanabilecek bu akım resmi milliyetçiliğin bir kolunu oluşturmaktadır. Bu anlayış modernleşmeyi iktisat ideolojisiyle anlamlandıran, modernleşme sürecinin kalkınmacı/gelişmeci veçhesini öne çıkaran bir söylemdir. Liberal milliyetçilik anlayışının, Türkiye de kapitalistleşme, modernleşme sürecinin kat ettiği gelişmeye bağlı olarak 1990'ların başından itibaren kendini tam anlamıyla belli ettiği söylenebilir.

Bu dönemlerdeki söz konusu bu yeni milliyetçilik söylemi millî kimliği, dünyanın zengin ülkelerinin yani Batının düzeyine erişme şevki ve yeteneği temelinde tanımlar. Millî gururu milletin biricik, otantik hususiyetlerinden değil, evrensel standartlarda uyumundan türetir. Türkiye de milliyetçiliğin özcü söylemi bu uyumu kendine özgü bir hareket olarak kurgulamıştır. Kemalizm'in "çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma" hedefine bağlanan, onu milliyetçiliğin varlık koşulu sayan böyle bir milliyetçi tasavvur, Türkiye'de liberal ve sosyal demokrat çevrelerde gizli olarak mevcuttu. Küreselleşme söyleminin baş döndürücü etkisi ve o yıllarda hâkim olan *"Türkiye dünyanın birinci ligine çıkıyor"* umudu, bu tasavvuru belirginleştirmiş ve ideolojik bir söyleme dönüştürmüştür (Bora, 1995: 153). Kuşkusuz ekonomi, liberal milliyetçilik söylemi içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bilindiği üzere *"millî pazarı"* oluşturmak milliyetçiliğin en önemli işlevlerinden biridir. Liberal bir milliyetçilik söyleminin de bu işlevi vurgulaması doğaldır. Ancak bu, milliyetçiliğin onun havasına, hararetine hiçte yakışmayan hesapçı yüzünü oluşturmuştur. Nitekim Türkiye de ulusal devletin kuruluş dönemindeki millî iktisat akımı bile, hedeflerini iktisadı tamamen araçsallaştırarak, ekonomiyi dışsal etmenlerle gerekçelendirmiştir. Milliyetçiliğin iktisadi boyutu, DP/AP geleneğinin kalkınmacı popülist söylemiyle imgesel bir varlık kazanabilmiştir. Ağırlıklı bir konumu ise ancak son dönemde, iktisat ideolojisinin hegemonik hale gelmesinin ve Türkiye kapitalizminin

küresel ekonomiyle bütünleşmesinde kaydedilen gelişmenin kolektif bilince bir millî başarı olarak vurgulanması sonucunda edinebilmiştir (İnsel, 1995: 159).

Liberal milliyetçilikte ekonominin dinamizmi, millî gururu en fazla okşayan etkenlerden biri olarak işlenir. Türk insanının ekonominin serbestleşmesiyle açığa çıkan girişim enerjisi, son derece değerli bir ulusal özellik olarak yüceltilmiştir. Kutsallaştırılan ekonomik girişimciliğin kuralsızlığının yol açtığı kargaşa bile, sağlıklı bir potansiyelin yan etkisi olarak hoş görülebiliyor. Bu enerji Türk toplumunun değişme, gelişme arzusunun ve yeteneğinin ifadesi olarak ekonominin ötesinde de değer kazanmıştır. Nüfusun gençliği de millî dinamizmin simgesi olarak sık sık atıf yapılan bir veri olmuştur. Bu anlayışta "muasır medeniyet seviyesi"nin en makbul göstergesinin tüketim kültürü olmasına koşut bir gelişme, yüksek kültürün yerini popüler kültürün alması, millî kültüre kitle kültürü biçimlerinin hâkim olmasıdır. Liberal milliyetçilik, milliyetçiliğin potansiyel imge deposun-daki bu değişimin hakkını vermiş; milliyetçiliğin hararetini popüler kültür evrenine taşımıştır. Sözgelimi 1990'lı yıllarda Türk pop müziğinin yeni milliyetçiliğin ritüel ekonomisi içinde edindiği konum, bu eğilimin bir yansımasıdır (Alpkaya, 1992: 25-30).

Liberal milliyetçilik söylemi, narsist ve hazcı karakteriyle, bir yandan resmi milliyetçiliğin soğukluğuna, diğer yandan radikal milliyetçiliğin fanatizmine mesafelidir. Bunların anakronikliğine karşılık kendisini 21. yüzyıla uygun milliyetçilik biçimi olarak takdim edip; komplekssiz, biçimci olmayan, popülizm ve köylülükten kopmuş, ulusal fedakarlığı mazoşizme dönüştürmeyen bir anlayışı vurgulamıştır. Bu söylemin öncüleri, etnisizmden uzaklığı, anayasal vatandaşlık terimini destekleyerek vurgulamaya çalışıyorlardı. Bunu yaparken geleneksel milliyetçiliğin kutsallık halesinin dışına çıkmamaya da dikkat ediyorlardı. Bu yönüyle neoliberal/yeni milliyetçilik söylemi, milliyetçiliğin kutsal davalarıyla, tabularıyla, formaliteleriyle barışık olmakla kalmayıp, onun temel dinamiklerini dönüştürerek sahiplenmeye çalışmıştır. Bu

e-kitap

söylemin en fazla vurgulayıcısı ve taşıyıcısı olan medya, toplumsal değişimin ve dönüşümünde öncüsü olmuştur. Büyük sermayeyle bütünleşmesinden dolayı bu dönüşümü akıl almaz bir hızla gerçekleştirebilmiştir. Ancak bu tür milliyetçiliğin dili, henüz eklemleşmemiş, gevşek bir söylemle kendini ifade etmiş, bu nedenle, başka milliyetçilik söylemlerince hegemonize edilmeye açık olmuştur. Bunun yanı sıra, medyatik etkinliği ve geniş yayılımı, modernleşme sürecinin ilerleyişi içinde baskın hale gelmesi ihtimalini açık tutmuştur.

Neoliberalizmin tetiklediği toplumsal yapı ve siyasal anlayıştaki bu hızlı değişim MHP'yi ve ülkücü hareketi de uzağında tutmamıştır. 1990'lı yılların başından itibaren toplumdaki dönüşüm ve yeni milliyetçilik anlayışı MHP'yi de ister istemez etkilemiştir. Aslında neoliberal/yeni milliyetçiliğe hâkim olan ve toplumun modern/kentli kesimlerince büyük ölçüde kabul gören laik/modernleşmeci milliyetçilik anlayışının ağırlıklı bir kısmı MHP'nin ilk yıllarındaki söylemleriyle örtüşmüştür. Özellikle, Sovyetlerin dağılmasıyla kendini her açıdan belli eden Türk Cumhuriyetleri ve ayrılıkçı tehlikeye karşı oluşan tepkisellik, toplumu Türk milliyetçiliğine yakınlaştırmıştır. MHP'nin toplumun bu dönüşümünü göğüsleyebilmesi ve kendini gözle görülür şekilde hissettirmesi pek de zor olmamıştır.

Ülkücü Hareket'in milliyetçiliğin 1990'lardaki dönümünün beraberindeki ideolojik değişimi, "yeniden Türkçüleşme"dir. Bu dönemde 1970'lerden beri marjinalleşmiş olan Türkçü/Turancı edebiyat canlanmış ve Türk mitolojisine ve Türk tarihine yapılan göndermeler çoğalmıştır. İslamiyet'ten önceki Türklüğün simgesi olan *"Bozkurt"* gerek sembol gerekse ülkücü gençlik hareketinin adı, *"Bozkurtlar"* olarak yeniden itibar kazanmıştır. Eli yumruk yapıp işaret ve küçük parmakları kaldırarak verilen bozkurt selamı kurumsallaşmış ve hızla yaygınlaşmıştır. MHP'nin iç lisanında, mesajları veya yazıları *"Tanrı Türk'ü Korusun"* ibaresiyle bitirme usulüne yine dönülmüştür.

Ülkücü milliyetçilik bu yıllarda geleneksel tabanın sınırlarından taşmış ve simgesel repertuarını artık kendi iç ortamı haricinde de teşhir edebilir noktaya gelmiştir. Ülkücü Hareket şehirli üst/orta sınıf gençlik tabanında da sempatizan bulmaya, metal, rock ve pop müzik dinleyen modern gençliğe ulaşmayı başarmıştır. Aynı şekilde MHP Mart 1994 yerel seçim kampanyasında da büyük şehirlerde mehter marşı yerine pop şarkı uyarlamaları çalmıştır. Ülkücü gruplar bozkurtlu, üç hilalli bayrakları ve sloganlarıyla sokaklarda ve stadyumlarda çok sık boy göstermeye başlamıştır.

Bu dönemde MHP biraz kendi dışında, hatta biraz da istediğinden hızlı gelişen bu süreci yönetmeyi çok iyi becermiştir. Bu dinamikleri bir potada eritmek için kendi söylemini ve imajını rektifiye etmeye yönelmişti. Bu değişimin bir başka ifadesi de kitle partisi olma çabaları olmuştur. Ünlü iş adamlarını, şöhretleri vitrinine yerleştirmeye başlayan MHP, bu yeni çehrelere yönetimde de yer vermiştir. Gerek genel kamuoyunun gerekse geleneksel MHP tabanının alışık olmadığı modern, kentli portreler öne çıkarılmıştır. Ülkücü/Türkçü simgelerin popülerleşmesi ve Ülkücü Hareket'in gençlik tabanındaki modernleşme/popülerleşme eğilimi, neoliberal yeni milliyetçilik rüzgârı arasında akımlar oluşmasını mümkün kılmıştır. Özellikle medyanın öncülük ettiği popüler milliyetçi anlayışın modernist yaklaşımı, ülkücü gençliğin bu modern görünen yüzünü kabul edilir saymış ve reklamını yapmakta sakınca görmemiştir. Aslında bu durum MHP'nin mi merkezileştiği, yoksa merkezin mi MHP'ye kaydığı tartışmalarının öncüllerini oluşturmaktaydı.

Bu dönemdeki söz konusu olan bu popüler milliyetçilik akımı, muhtelif milliyetçilik söylemleri arasında mücadeleleri de beraberinde getirmiştir. Diğer milliyetçilikler açısından olduğu gibi geleneksel/ülkücü milliyetçilik açısından da hegemonik olma imkânıyla popüler milliyetçilik akımı içinde buharlaşma tehlikesi arasında bir gerilim yaratmıştır. Gerilimin bu kutbu, bu küresel bakışın geleneksel ülkücü tabanda yadırganması hatta tepki

e-kitap

yaratması olmuştur. Diğer kutupta ise, MHP'nin kendisine yeni bir mecra bulması, kentli ve modern bir tabana açılması yer almıştır. MHP ve Ülkücü Hareket bu dinamiğiyle, özellikle kentli gençliğin o güne dek uzak kaldığı yerleşik kesimleri içinde kendine tutamaklar bulabilmiştir. Bu açılım doğal olarak, modern hayat tarzının daha yerleşikleştiği metropollerde, büyük kentlerde ve daha ziyade Türkiye'nin batısında kendisini belli etmiştir. Bu dönemde Akdeniz havzası, Ege ve Trakya'daki yükselişinde, MHP'nin popüler milliyetçilik akımına eklenen modern yüzünün de payı aranmalıdır (Çalık, 1995: 162). Bu yeni çizginin Ülkücü Hareket'in içinde örgütsel ve doktriner katılıktan görece uzak, daha medyatik, kaygan zeminli ve daha anonim bir alt-kültürün oluşumuna yol açtığı da söylenebilir. Ancak bu anlayış, camianın geleneksel tabanını ve kadrolarını huzursuz ederek yeni sancılar yaratan bir süreç oluşturmuştur.

MHP ve Ülkücü Hareket'in hızla yükseldiği ve geniş toplum kesimlerine ulaşmaya başladığı bu yıllarda Türk milliyetçiliğinin tarihsel seyrindeki belki de en önemli ismi Alparslan Türkeş hayatını kaybetti. Türkeş, yaşadığı dönemde Türk milliyetçiliğini kitleleştirmesinin yanı sıra bu fikri siyasallaştırarak sadece entelektüel bir kültür hareketi olarak kadükleşmesinin ve boğulmasının önüne geçmiş, Türk siyasal yapısında bir güç haline getirmeyi başarabilmiştir. Ülkü Ocakları yapılandırması sayesinde gençliğin siyasete taşınması konusunda hiçbir örgütlenme Ülkücü Hareket ayarında başarı sağlayamamıştır.

Türk siyasal ve toplumsal yaşamında önemli bir isim olan Alparslan Türkeş sonrasında olaylı kongrelerin ardından hareketin çekirdeğinden bir isim; *Devlet Bahçeli* yönetime gelmiştir. İçeriden ve çekirdekten bir isim olması MHP'nin yeni liderliği bakımından Bahçeli'nin en önemli avantajı olmuştur. Camia içinde bulunduğu süre boyunca Devlet Bahçeli, Ülkücü Hareket'in "hassasiyetlerini" sürekli hesaba katan bir yaklaşım sergilemesiyle tanınıyordu.

Devlet Bahçeli'nin Ülkücü Hareket'in kritik bir dönemecinde MHP genel başkanlığını kazanmasının sırrı, yenilenmeye karşı

çıkmamasında ve fakat geleneksel çizgiyi ve hareketin taşıyıcı kadrolarını da içerici bir politika izlemesinde aranmalıdır. Ülkücü Hareket'in "Devlet Hocası", geçmişten radikal bir kopuş yerine, iki eğilimi birleştirmeye çalışan bir tavır sergilemiş ve dolayısıyla Ülkücü Hareket'teki "geçiş süreci" ihtiyacına denk düşmüştür. Ülkücü Hareket'in çekirdek kadrosundan gelen Devlet Bahçeli, akademisyen kimliği, hareketin jargonuna hakimiyeti, ketum ve dengeli kişiliği ile güven vermiştir. Yine aynı nedenlerle Ülkücü Hareket'teki "değişim" talebini de karşılamaya çalışan Bahçeli, kendisinin "gelişme" dediği süreklilik içinde değişim stratejisi izlemiştir.

Camia içindeki ağırlığı ve saygınlığının avantajıyla Devlet Bahçeli, 1997-99 döneminde bütün gayretini içe dönük çalışmaya vermiş ve örgütü konsolide etmiştir (Heper, 2005: 215-231). Dönemin siyasal koşullarında barajı geçmeye yetecek olan %10'luk bir potansiyeli sağlama almak, MHP'nin temel taktik hedefiydi ve bunda başarı sağlamıştır. Ülkücü Hareket hızla popülerleştiği1990 sonrası dönemde ortaokul ve liselerde büyük bir etki kurmuştu ve o kuşakların 1999'larda seçmen yaşına gelmesi de bu potansiyeli sağlamlaştırmıştır.

İçe dönük çalışmaya, konsolidasyona ağırlık vermek, MHP içi politikanın da bir gereğiydi. Zira Türkeş sonrasında, Bahçeli yönetimi öncelikle kendi konumunu güvencelemek için teşkilatın içini halletmek zorundaydı. İlk önce Ülkü Ocakları meselesi ele alınarak, partinin ocaklar üzerindeki denetimini sağlayabilmek amacıyla, şemsiye bir kuruluş olan *"Ülkü Ocakları Kültür ve Eğitim Vakfı"nın* kurulması sağlandı. Ocakların sayısı azaltılarak başlarına partiye ve fikriyata zararlı unsurlardan temizlenilmesi amacıyla eğitimli kişiler getirildi. Parti merkezinde "Siyaset Okulu" adı verilen bir birim açılarak çok sayıda teşkilat mensubu "siyasette profesyonelleşme" eğitiminden geçirilmeye başlandı. 1998 yılında partinin hazineden aldığı yardımın %15'i Ar-Ge için ayrılarak, bilim ve teknoloji, enerji, enflasyon, sosyal güvenlik sistemi,

e-kitap

yükseköğrenim, özelleştirme, kültür, orman ve diyanet konularında kapsamlı araştırmalar yapılmaya başlandı.

1995 genel seçimlerinde, şehirli, ılımlı seçmene güven vermeye dönük, liberal-merkezci ve laik çizginin fazlaca vurgulanması, özellikle Orta ve Doğu Anadolu'daki geleneksel milliyetçi-muhafazakâr MHP kadrolarını ve tabanını küstürmüştü, bu da Doğru Yol Partisi'ne (DYP) ve özellikle Refah Partisi'ne (RP) doğru bir oy kaymasına neden olmuştu. MHP'nin banisi olduğu gibi 1990'lardaki dirilişinin de mimarı olan Türkeş, yeni çizgisiyle Batıda ve Akdeniz kuşağında yeni bir seçmen potansiyeline erişerek oylarını ikiye-üçe katlamış, buna karşılık, Orta ve Doğu Anadolu'daki geleneksel oy depolarında gerilemeye veya duraklamaya uğramıştı. Devlet Bahçeli ve ekibi, MHP'de gözle görülür bir siyasal üslup değişikliğine gitmişlerdir. Son yıllarda vurgulanan modernist/liberal söylemlerden ziyade daha gelenekselci ve muhafazakâr söylemlere yönelerek, Orta ve Doğu Anadolu'daki geleneksel tabanla yeniden buluşmayı amaçlamış ve bunda da başarılı olmuşlardır (Kadıoğlu, 1999: 23-28).

Ülkücü Hareket'in ve MHP'nin geçmişindeki en önemli karakteristiklerinden biri reaksiyonerliktir. Ancak Devlet Bahçeli döneminde salt bir reaksiyonerliğin ötesine geçmeyi hedefleyen ve bir kısmı Türkeş'in son dönemlerinde başlamış birtakım değişikliklere hız verilmiştir. Siyaset Okulu'nun ve MHP Ar-Ge merkezinin kurulması, ekonomi, eğitim, kültür, çevre gibi pek çok başlık altında çalışmaların yapılıp kitap olarak bastırılması gibi etkinlikler, temelde Bahçeli'nin parti içindeki etkinliğini artırma saikiyle yapılmış olsa bile, önemli sonuçları olabilecek gelişmelerdir. Öncelikle, liderin konumunu teşkilat içinde ideolojik bütünsellikle sağlamlaştırmaya çabalaması bile bir farklılaşmaya işaret etmekteydi. 1970'lerde kitleleri yönlendirebilmiş olmasına karşın, reaksiyoner niteliğinin bir iktidar tasarımı ve başka pozitif tasarımlar üretemeyecek kadar baskın olması (Arslan, 1999: 43-48) dolayısıyla MHP'nin iktidara istediği kadar yaklaşamadığı söylenebilir. Ayrıntılı bilimsel projeler üretme çalışmaları, sadece bir tepki

hareketinin ötesine geçip pozitif bir programın ortaya konulması çabalarının işaretleridir. Sözgelimi birçok basın bildirisinde bölücülük tehlikesinden ziyade güçlü ekonomi, çoğulcu demokrasi, memura sendika hakkı, temiz siyaset vb. temalarına daha çok yer verilmiştir. Bu davranışlar reaksiyoner oyların ötesine geçme isteğini göstermesi açısından bile kendi başına önem taşımaktaydı. Bunların yanı sıra MHP, partinin çeşitli zamanlarda hazırladığı yayınlarda rasyonel projeler üretmek, yükselen değerlere sahip çıkmak, uzlaşmacılık, bilgi toplumunu ve globalleşme trendini yakalamak gibi konjonktürel kavramları öne çıkartan bir görüntü çizmeye çalışmıştır.

18 Nisan 1999 seçimleri Türkiye açısından tarihi bir dönüm noktası sayılabilir. Çünkü; Türk siyasal tarihinde milliyetçiliği temel karakteristiği olarak vurgulayan bir parti ilk kez bu kadar çok oy almış ve milletvekili çıkarabilmiştir. MHP'nin bundan sonraki dönemde Türkiye politik yaşamının baş aktörlerinden biri olacağı çok açık bir hale gelmiştir. 18 Nisan'dan önce de Türkiye'nin politik ve ideolojik iklimine sayılamayacak kadar çok katkıda bulunmuş bir parti olarak göz doldurmuş, ama bu seçimle MHP daha özel bir dikkati hak ettiğini ispatlamıştır. %18 oy ve 129 kişilik bir meclis grubu ile beklenmeyen bir başarı yakalanmıştır.

18 Nisan 1999 seçimlerinde aslında iç ve dış etkenler halkı muhafazakâr düzeyde arayışa itmiştir. Milliyetçiliğin potansiyelini oluşturan muhafazakârlık harekete geçirilmiş ve tepkiyi MHP siyaset alanına taşımıştır. Türk muhafazakârlığının temel özelliklerinden birisi, globali yerelde yakalama özlemi ve çabasıdır. Türk toplumunun muhafazakârlığı hızlı bir dönüşüme yatkın olmasa da yeniliğe her zaman açıktır (vergin, 1999: 6). Kendine özgü kültürel yapısını inşa eden muhafazakâr kesimlerin ana siyasal değeri devlettir. Din ve milliyetçilik bu ana değere hizmet eden iki araçtır. Özellikle MHP'nin yükseldiği coğrafyadaki kültürel dokuya göre, *"devlet için ne iyiyse o halk ve din içinde iyidir"* felsefesi hâkimdir. Orta ve Doğu Anadolu muhafazakârlığı her zaman olmasa da 18 Nisan

e-kitap

seçimlerinde bürokratik rejimle devlet arasındaki ince ayrımı yapmıştır.

Bu süreçte MHP'nin uyumlu, egemen sınıflara güven vermeye çalışan bir parti görünümü oluşturma çabalarına karşın; bu partinin alışkanlıkları, tabanının yapısı ve örgütsel reflekslerinin söz konusu bu güçler tarafından kestirilememesi, seçim sonrasında sistemin merkez güçleri arasında bir tedirginlik yaratmıştır. Çünkü, dünyada ve ülkede dengelerin değiştiği, gezegenin farklı bir iklime girdiği bir dönemde, bir soğuk savaş partisinin ikinci büyük güç olarak meclise girmesine kimse hazırlıklı yakalanmamıştır.

Diğer taraftan, seçimlerden sonra MHP'nin de tam bir açmaza girdiği söylenebilir. Çünkü, boşalan 'merkez sağa' talip olduğunu söyleyen MHP'ye oy veren kesimlerin beklentileri ile hedeflediği alan arasında derin bir uçurum vardı. MHP merkeze yaklaşma stratejisi izledikçe kendi tabanının talepleriyle çatışmakta, geleneksel çizgisine dönmesi durumunda ise merkez güçlerin tepkisiyle karşı karşıya kalmaktaydı. Seçimlerden önce başlayan, sonra daha da hızlanan Ülkücü Hareket'in aşırı eğilimlerini törpülediği şeklindeki medya yaklaşımı, bu sorunların azaltılmasına yönelikti.

Bu partinin değiştiğine ilişkin propagandanın arkasında yatan nedenlerden biri de MHP'yi siyasal İslam'a karşıt bir konumda tutabilme çabasıdır. Çünkü, çekirdek MHP tabanının İslamcı eğilimleri kaygı yaratmaktadır. Bu nedenle MHP yönetimi bir yandan rejim, ordu, sermaye ve büyük medya nezdinde ılımlı, hoşgörülü, uzlaşmacı, kısaca birlikte çalışılabilir bir parti görüntüsü vermeye; diğer yandan da gençlik ve taşra tabanının radikal taleplerini, "tek başına iktidara gelecekleri günü beklemelerini" telkin ederek denetim altına almaya çalışmaktaydı. MHP'nin seçimlerde temel toplumsal sorunlarla ilgili somut projelerden çok, kimlik politikasını eksenine alan bir yaklaşımla genel olarak Türklüğe hitap ettiği ve bu kimliğe oy istediği söylenebilir. Ancak, en az bu yaklaşım kadar öne çıkan bir başka seçim siyaseti ise mağduriyet ve dışlanmışlık temalarının işlenmesidir. Bu durumda ekonomik krizin

derinleşme işaretlerinin büyüdüğü bir dönemde iktidara tırmanan MHP'nin, seçmen beklentileri ile sistemin ihtiyaçları arasında sıkışması kaçınılmazdı.

5. 2000'li Yıllarda Türk Milliyetçiliğinin Eklemlenmeci Stratejileri

2002-2020 yılları arasındaki siyasal süreçler Türk milliyetçiliğinin eklemlenmeci siyasal stratejileri bağlamında değerlendirildiğinde, siyasal ve toplumsal ittifakların oluşumu ve dönüşümü açısından dönüm noktası olayların etkisiyle belirlenen şu şekilde bir dönemsel sınıflandırma yapılabilir: (1) 2002-2007 dönemi, (2) 2007-2015dönemi, (3) 2015-2020 dönemi.

5.1. 2002-2007 Dönemi

3 Kasım 2002 akşamı sandıklar açıldığında Türk siyasetinde tam anlamıyla bir deprem yaşanmıştır. İlk kez, iktidarda ve parlamentoda temsilcileri bulunan partilerin tamamı (DSP, MHP, ANAP, DYP ve SP) yüzde 10'luk seçim barajının altında oy alarak parlamento dışında kalırken, sadece bir yıl önce Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan AKP %34'lük bir oy oranı ile seçimlerin açık galibi olmuş ve parlamentoda üçte-ikilik bir çoğunluğa ulaşmıştır. Bir önceki seçimlerde baraja takılan CHP ise, kendisini iktidara hazırlamışken aldığı yüzde 19'luk oy oranı ve 178 kişilik meclis grubuyla ülkenin yeni ana muhalefet partisi görevini üstlenmiştir. Ayrıca Türk siyasetinde bir ilk daha yaşanmış ve ülkenin değişik bölgelerinden dokuz bağımsız aday da meclise girmeyi başarmıştır. Parlamentoya girememiş olsa bile 2002 seçimlerinin bir diğer başarılı partisi ise, seçimlerden sadece birkaç ay önce kurulan ve liderliğini Cem Uzan'ın üstlendiği, ilginç medya ve kampanya taktikleriyle ve ayrıca sık sık kullandığı popüler milliyetçi söylemlerle dikkati çeken Genç Parti olmuştur. Öte yandan daha çok bölgesel kökenli olarak bilinen DEHAP ise, girdiği seçim ittifakları sayesinde oyunu az da olsa artırmış olmasına rağmen, bir Türkiye partisi olma iddiasının gerçekleşmediğini de görmüştür.

Kaybedenler cephesindeyse en dramatik oy kaybı, geçen seçimin galibi olan DSP'de gerçekleşmiştir. İlk kez bir iktidar

e-kitap

partisinin oylarında 21 puanlık kayıp yaşanmış ve oy oranı yüzde 22'den yüzde 1'lere düşmüştür. DSP'nin oy kaybının arkasındaki nedenler arasında; seçim öncesinde partinin ikiye bölünmesi, sağlık durumu iyice kötüleşen Başbakan Bülent Ecevit'in neredeyse -dönemin moda deyimiyle- immobilize olarak kendini idare edemez bir görüntü sergilemesi, ama buna rağmen iktidarı bırakmaması ve nihayet Ecevit başkanlığındaki koalisyon hükümeti döneminde Türkiye'nin tarihinin en derin ekonomik krizine sürüklenmesi sayılmaktadır. 3 Kasım seçimlerinde ağır bir darbe alan diğer bir iktidar partisi ise MHP olmuştur. Bir önceki seçimlerde sürpriz bir şekilde ikinci parti olarak meclise giren MHP, iktidar ortaklığı döneminde kendi kimliği ve geleneksel söylemlerini pek çok kez zorlayarak çizmiş olduğu uzlaşmacı yaklaşımına rağmen yaklaşık 10 puanlık bir oy kaybına uğramıştır. 3 Kasım seçimleriyle birlikte Türkiye siyasi hayatı artık tek parti iktidarı tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

MHP'yi ve koalisyon ortaklarını hezimete uğratan esas neden ekonomik parametreler olmuştur. 2000 ve 2001 yıllarında ekonomik krizlerin ortaya çıkması ekonominin iyice daralmasına ve bunun sonucunda da halkın refah seviyesinin hissedilir derecede gerilemesi söz konusudur. 2001 krizin başlangıcı olarak kamuoyuna da yansıyan şekliyle dönemin Cumhurbaşkanı Sezer ile Ecevit'in MGK toplantısında aralarında geçen gerginlik gösterilmiştir. Fakat kriz meselesinin bir anayasa kitapçığı fırlatılmasının da çok ötesinde yapısal sorunlarla boğuşan ve asıl kriz kaynağının incelemeler sonucunda bankalardan kaynaklı daha derin bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin ekonomik anlamda önemli derecede daraldığı ve küçüldüğü bu kriz neticesinde sorunun başı olarak görülen birçok bankaya TMSF tarafından el konulmuştur. Diğer yandan bu krizler üzerine 17 Ağustos 1999'da yaşanan büyük Marmara depremi ekonomik anlamda ülkeyi daha çok darboğaza sokmuştur. Kriz öncesi döneme bakıldığında ülke ekonomisin uzun süreden beri devam eden yapısal sorunların varlığı ve bu sorunlardan en önemlisinin de borç stokundaki devasa artış olmuştur.

Kamu kesiminin açık vermesi borçlarının artmasına yol açmış, borçlara ödenen faizlerde kamu açıklarını artırıcı etki yapmış ve bu durum finansal yapı üzerinde bozucu bir etki yaratmıştır. Sonuç olarak "borç kısır döngüsü" adı verilen ve borcun borç ile ödendiği bir süreç ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2018).

Bununla birlikte küresel anlamda ise belki de dünya siyasetini temelinden şekillendiren ve bir milat olarak kabul edilen ABD'de ikiz kulelere saldırılar dış ve iç siyasi gelişmeleri domine eden önemli kilometre taşı olmuştur. 11 Eylül'ün bir çıktısı olarak Ortadoğu coğrafyasındaki savaş ve işgal hareketleri dış siyaset açısından ülkeye etki eden temel faktörler arasında gösterilebilir. Bu çerçevede ABD'nin Irak ve Afganistan işgalleri hem jeopolitik hem de jeostratejik anlamda Türkiye'yi yakından ilgilendiren gelişmeler olmuştur. ABD'nin Türkiye'nin yakın coğrafyasındaki bu işgal hareketi Türkiye siyasetini yakından ilgilendirmiş ve bu olayla ilgili siyasal söylemler farklılıklar göstermiştir. O dönem iktidar ortakları olan DSP ANAP ve MHP'nin genel başkanları Amerika'nın Irak'a yapacağı operasyona izin vermeyerek önemli bir duruş sergiledikleri söylenebilir.

3 Kasım seçimleri üzerine pek çok görüş ortaya atılabilir. Yapılan değerlendirmelerde genelde iktidar partilerinin neden oy kaybettiği üzerinde yoğunlaşılmıştır. Oy kaybını doğuran ana neden olarak da seçimlerden önceki yılda yaşanan ekonomik kriz ve bunun sonucu olarak halkın aşırı derecede yoksullaşması gösterilmiştir. Yapılan değerlendirmelerin odak noktasını ise ekonomik krizin ve yoksulluğun siyasal tercihlerde belirleyici en temel unsur olduğu gerçeğidir. Bu bakış açısıyla bakıldığında 2002 seçimlerinde seçmenlerin oylarını mevcut olumsuz göstergelerin müsebbibi olan koalisyon ortaklarına değil de yeni kurulan ve denenmemiş olmasının avantajıyla AKP'ye kaydırdıkları sonucu çıkmıştır. Türk seçmeninin tercihlerinde rol oynayan etkenleri tespit etmek için 3 Kasım 2002 seçimleri öncesi, esnası ve sonrasını da kapsayan detaylı bir kamuoyu araştırması gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalardan birine göre "Biz ve Ötekiler" konumlandırması,

e-kitap

önemli bir seçim stratejisi ve motivasyon kaynağı yapılmıştır. Ekonomik krizler ciddi bir protesto dalgası yaratmıştır. Bu dalganın ektisi ile protesto oylarının bu seçimde AKP'ye gittiği söylenebilir (Öztürk, 2018).

Diğer yandan MHP'nin, iktidar ortağı olduğu dönemde Avrupa Birliği (AB) ile ilgili sürecin hızlanması gereken bir dönem olmuş ve bu süreçte atılması gereken adımlar içinde idam cezasının kaldırılması gibi MHP tabanını da rahatsız edecek önemli gündemler var ola gelmiştir. Bununla birlikte MHP'yi zora sokan önemli bir etken ise ekonomi alanıdır. O dönemin ekonomideki önemli konularından biri de özelleştirme mevzusu olmuş ve ekonominin kontrolünün MHP'nin elinde olmaması ve yine tarım desteklerinin azaltılması gibi MHP tabanını rahatsız eden konular seçim sonuçlarına etki eden etmenler arasında düşünülebilir.

Bu süreç genel itibariyle değerlendirildiğinde esasında MHP yönetiminin, önemli oy kaybını göze alarak bu alanlarda yapabileceği ölçüde uyumlu davranmaya çalıştığı ileri sürülebilir. MHP'nin uyumlu ortak çabası, üst yönetimin parti tabanında önemli ölçüde eleştirilmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan bu uyumluluk, Devlet Bahçeli'nin devlet adamı görüntüsünün perçinlemesine etki ederken diğer yandan ise söz konusu bu seçimlerde oy kayıplarının önüne geçememiştir. MHP'nin çağrısı ile gidilen 2002 erken seçiminde koalisyon ortakları ANAP ve DSP silinip giderken MHP %8 oy alabilmiştir.

2002 seçimleri sonucunda, 1983-1987 ANAP hükümetlerinden sonraki ilk tek parti hükümeti yani koalisyonsuz hükümet serisi başlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer hükümeti kurma görevini Abdullah Gül'e vermiştir. 18 Kasım 2002'de kurulan 58. Hükümet, AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan 9 Mart 2003'te yapılan ara seçimde Siirt milletvekili yenileme seçiminde parlamentoya girmesi sonucunda Gül'ün istifa etmesiyle 59. Hükümet Erdoğan Başkanlığında 14 Mart 2003 tarihinde kurulmuştur.

AKP tek başına geldiği bu seçimlerin ardından aslında kendisinden beklenmeyen ve o güne kadar geniş toplum kesimlerinin -özellikle laik/Kemalist kesimler- endişelerini boşa çıkaracak politikalar üretmeye başlamıştır. Yoğunluklu olarak medya sektöründe mevzilenen ve ellerindeki bu medya gücü sayesinde gündem oluşturma veya gündem kurma/algı yönetme imkanlarına sahip olan liberaller ve uzun süredir bürokrasi, emniyet, yargı gibi alanlara sızarak devlet kademelerinde hızla palazlanmaya başlayan Fethullahçılar ile kurduğu zımni ittifak sayesinde bir muhafazakâr hegemonik bir blok oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemde liberallerin yanı sıra AKP'ye destek veren Fethullahçı cemaat örgütlenmesi, askeriye başta olmak üzere devletin kurumlarına uzun süredir sızmaktaydı. Bu sızıntının ve devlet içindeki gücü 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası yapılan işten çıkarmalar sonucu en az 125 Binin üzerinde kişinin -çoğu ordu, içişleri bakanlığı, adalet bakanlığı gibi kritik kurumlarda olmak üzere- bu grupla bağlantılı olanların çokluğuyla ifşa olmuştur. İlk dönem karşı blokun elinde olan bürokrasi özellikle dönemin cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasının ardından bu grubun eline hızla geçmeye başlamıştır. Karşı blokta ise, hala AKP nezdinde siyasal İslam'a mesafeli duran CHP, Silahlı Kuvvetler, dönemin cumhurbaşkanı ve geleneksel bürokrasi yer almaktaydı. MHP bu süreçte daha çok AKP karşısında oluşan bloğa eklemlenmiştir. Bu dönemde ayrılıkçı Kürt siyasal hareketi ise bu iki bloğun dışında başka bir blok oluşturmuştur.

Bu dönemde mevcut muhafazakâr hegemonik bloğun Kemalizm -veya laik/Kemalist blok- ile hesaplaşması iktidar ilişkilerini değiştirme noktasında, başka dile getirme biçimleri üzerinden de yeni iktidar ilişkilerini sağlamlaştırma bağlamında da sürdürülmüştür. Özellikle Arap Baharı ile tarihe karışan eski rejimlerin Kemalizm ile özdeşleştirilmesi, demokrat-diktatör ikiliğinin sürekli bir şekilde hatırlatılması, Türkiye modeli yerine Kemalizm'i tasfiye etmiş bir AKP modelinin dolaşımda olması gibi pratikler bu yeni dilin örnekleri olmuşlardır. Bunlar yeni tarihsel dönemde

e-kitap

Kemalizm'in bütünüyle tasfiyesinin -daha da önemlisi sürekli bir şekilde öteki konumunun beslenmesinin- ve karşılığında muhafazakâr hegemonik bloğun normalleştirilmesinin araçları olarak okunabilirdi. Bu durumda AKP'de cisimleşen muhafazakâr bloğun ötekisinin Kemalizm olduğu ve AKP'nin ürettiği politikaları bu ötekinin devletten tasfiyesi olduğu söylenebilir.

Bu dönemin iktidarını oluşturan siyasal İslamcıların AB politikası geleneksel siyasal İslam düşüncesi açısından değerlendirilince aslında şaşırtıcı olmuştur. Geçmişten beri siyasal İslamcıların AB karşıtı dilinin 1990'ların sonundan itibaren değişmesi ve ardıllarının AB destekçisi bir pozisyon takınması diğer blokların AB algısını önemli ölçüde yeniden şekillendirmiştir. İslamcı cenahtaki AB algısının değişimi belirleyici bir şey olsa da daha karmaşık ve birçok unsuru içinde barındıran bir durumdan bahsetmek mümkündür. Nitekim Avrupa Birliği'nin attığı adımlar da önemli ölçüde bu tavır değişikliklerinde belirleyici olmuş ve AB'nin içerideki iktidar ilişkileri bağlamında belirli blok lehine etkin olmaktan çıktığı durumlarda söz konusu bloklar AB politikalarını yeniden belirleme yoluna gitmişlerdir.

Yine de laik bloğun özellikle asker üzerinden Türkiye siyasetinde kendisine sağladığı ayrıcalıklı pozisyon AB'nin temel eleştirisine dönüşünce söz konusu blokta Brüksel'e yönelik kuşkucu bir damarın güçlendiği ileri sürülebilir, ama bu kuşkuculuğu etkin bir politik tavır haline getiren siyasal İslamcıların ve etnik/ayrılıkçı Kürtlerin AB üyelik süreci üzerinden kazandıkları politik mevziler olmuştur. Tam da bu nedenle, laiklik ve ulus-devlet gibi Kemalizm'in temel ilkelerinin AB reformları süresince kimlikçi laik bloğun 'kırmızı çizgilerine' dönüşmesi bir tesadüf değildi. AKP iktidara geldiği ilk dönemde siyasal meşruiyeti elde etme konusunda Türkiye'deki diğer politik partilerden daha fazla uluslararası desteğe bel bağlamış ve tam da bu nedenle AB'ye yönelik dış politika, iktidarda bulunduğu süre boyunca bu partinin iç politika alanında kullandığı ya da devreye soktuğu bir strateji işlevi görmüştür. Türkiye'nin AB üyeliği politikası ekonomik ve küresel politikadaki

getirileri bir tarafa temelde AKP için iktidar ilişkilerinin yeniden kurgulanmasına içkin bir politika olup çıkmıştır. Siyasal İslamcılar AB üyelik sürecini ve bunun gerektirdiği siyasal reformları askerin politik ayrıcalığını tasfiye etmenin ve dolayısıyla temsil ettiği siyasal bloğa yaşam alanı açmanın en etkin aracı olarak görmüş ve bu bağlamda dış politikayı bir nevi iktidar ilişkilerini dönüştürmenin hizmetine koşmuştur. Özellikle iktidarının ilk 5 yıllık döneminde AB üyeliği ve gerektirdiği yasal düzenlemeler yoluyla AKP, o güne kadar AB üyeliğini savunmuş olan -ulusalcı- laik bloğu "retorik bir tuzağa" düşürmüş ve karşısındaki bloğu önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu tarihe kadar ideolojisini önemli ölçüde Batılılaşma üzerine kuran ve Batı medeniyetine dahil edilmeyi nihai amaç olarak saptayan Türkiye'deki laik ideoloji AKP'nin AB yanlısı diline ve pratiklerine uzun bir süre karşı bir dil geliştirmekte zorlanmış ve geliştirilen kısa vadeli alternatifler de hızla marjinal alana itilmiştir (Balcı, 2013: 1-19).

Tam da bu noktada, siyasal İslamcıların AB destekçi politik tavrı salt stratejik bir hamle değil, aynı zamanda onları farklılaştıran ve daha da önemlisi diğer iki bloğu yeni fark sembolleri üretmeye zorlayan bir pozisyon olduğunu belirtmek gerekir. Refah Partisi sonrası AKP'nin kendisini post-siyasal İslamcı temelde yeniden tanımlaması güçlü AB yanlısı pozisyonu üzerinden yeniden onaylanmış, diğer bir ifadeyle AB yanlısı tavır post-siyasal İslamcı kimliğin dış politik referanslar üzerinden onayı temelinde bir işlev görmüştür. Dolayısıyla AB yanlısı pozisyon bir taraftan siyasal İslamcılara Kemalist blokla girdiği iktidar ilişkilerinde önemli bir dayanak sağlarken, diğer taraftan da kendi kimliğinin onayına ve diğer kimliklerin marjinalleşmesine hizmet etmiştir. Bu nedenle siyasal İslamcıların AB'ye yönelik desteğinin iktidar mücadelesi içindeki diğer blokları AB-kuşkucu bir politikaya zorlayarak marjinalleştirmeye de hizmet etmiş olduğu söylenebilir. Tekrarlamak gerekirse özellikle 2000'lerin ilk on yılının son dönemine kadar AKP'nin AB yanlısı politikası bir taraftan post-siyasal İslamcı kimliğin dış politik pratikler üzerinden yeniden onaylanmasına imkân

e-kitap

sağlamış, diğer taraftan da özellikle Kemalist/laik bloğun iktidar ilişkilerindeki hâkim pozisyonunun tasfiyesini mümkün kılmıştır (Balcı, 2013: 1-19).

5.2. 2007-2015 Dönemi

AKP'nin 2002 itibariyle başlayan beş yıllık ilk iktidar dönemi Türk siyasi hayatında sıkça görülen bir şekilde dalgalı bir süreç şeklinde yaşanmıştır. Bu periyotta umutlu bir başlangıç, zamanla başarılı icraatlara olumsuz siyasal gelişmelerin eşlik etmeye başlaması ve giderek artan bir siyasal kutuplaşma iç içedir. Bu dönem yakın plana alındığında öncelikle AB süreci dâhilinde atılan kararlı adımların ülkedeki demokratikleşmeye ivme kazandırdığını dile getirmek gerekir. ABD ile kurulan yakın ilişkilere de bakarak AB-ABD ekseninde Batı ile ilişkilerin güçlendiği bir dönem şeklinde nitelendirmek de mümkündür. Bu dönemde demokratikleşmenin yanı sıra ekonomide de iyi bir tempo yakalanmış; mali disiplinle birlikte istikrarlı bir büyüme performansı da sergilenmiştir. Türkiye'de 2002-2007 yılları arasında, arkasında güçlü bir parlamento çoğunluğu olan AKP hükümetleriyle birlikte kronikleşen ekonomik istikrarsızlığın büyük ölçüde ortadan kalktığını söylemek mümkündür (Şahin, 2014: 1004-1022).

Ülkenin doğusunda ve Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmeler ise hükümeti sıkıntıya sokacak nitelikte olmuştur. Özellikle Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından (1999) sonra terör olaylarında ilk kez ciddi bir artışın yaşanması ülkedeki tansiyonu giderek yükseltmiştir. Bu arada ABD'nin Kuzey Irak'ta izlediği politika Türkiye'de geniş halk kitlelerinde tepkiye neden olmuş, ülkede bir yandan ABD karşıtlığı yükselirken diğer yandan da -ABD'nin partnerliği ekseninde politika izlediği bağlamında- hükümete yönelik eleştiriler giderek artmıştır. Tüm bunlara 2005 yılından itibaren AB'ye uyum reformlarının hükümetin güneydoğu politikasına yansıması -kolektif kültürel haklar bağlamında atılan adımlar- da eklenince Türkiye'de popüler bir milliyetçilik dalgası hissedilmeye başlamıştır.

Hükümete yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı ve ülkedeki milliyetçi duyarlılığı arttıran bir başka konuda Kıbrıs konusunda yaşanan gelişmeler olmuştur. AKP Kıbrıs'ta tavizkar bir politika izlediği için muhalefet tarafından eleştirilirken, AB ile 2004 yılında imzalanan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde; müzakere sürecinin Kıbrıs meselesi de dâhil olmak üzere bir takım yeni şartlara bağlanması, yine bu arada üyelik hususunda rutinin dışına çıkılarak Türkiye için ucu açık bir formül belirlenmesi kamuoyunda büyük hayal kırıklığı yaratmış, hükümeti de zor duruma düşürmüştür. Tırmanan terör, dış politikaya olan tepkiler, yükselen milliyetçilik ve cumhurbaşkanlığı seçiminin krize dönüşmesi gibi gelişmelerin etkisiyle ülkedeki siyasal istikrarın sadece dar manada -yürütme gücü- kaldığı genel siyasal sistem bağlamında istikrarın sağlanamadığı söylenebilir (Şahin, 2014: 1004-1022).

2007 genel seçimleri yaklaşırken cumhurbaşkanı seçimi sürecinin bir krize dönüşmesi ise ülkedeki artan siyasal gerginliğin zirve yapmasına yol açmıştır. Yeni seçilecek cumhurbaşkanının sahip olması gereken niteliklere yönelik iktidar ve ana muhalefet partisi arasında yaşanan zıtlaşma neticesinde ülkedeki tansiyon oldukça yükselmiştir. Ana muhalefet partisi olan CHP ve başta Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) olmak üzere sivil toplum örgütlerinden, partili olmayan tarafsız bir cumhurbaşkanı üzerinde uzlaşma sağlanması yönünde çağrılar yapılırken; iktidar partisi ise yine partili cumhurbaşkanı seçilmesi doğrultusunda bir tavır sergilemiştir. Ana muhalefet ise buna parlamentoda yapılacak cumhurbaşkanlığı seçiminde toplantı yeter sayısı olarak nitelikli çoğunluk (2/3-367 milletvekili) gerektiği şeklinde bir hukuki görüşü kamuoyu gündemine taşıyarak cevap vermiştir. Bu sırada yine CHP'nin koordinasyonunda 2007 Nisan ayında "Cumhuriyet Mitingleri" olarak adlandırılan açık hava toplantıları yapılmaya başlandı. Cumhurbaşkanlığı seçimi etrafında yaşanan tüm bu gelişmelerin ülkedeki kültürel bölünmelere dayalı geleneksel sağ ve sol kutuplaşmasını da canlandırdığı söylenebilir (Şahin, 2014: 1004-1022).

e-kitap

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasının yapıldığı 27 Nisan günü askeriyenin de cumhuriyetin temel ilkelerine bağlı bir cumhurbaşkanı vurgusu taşıyan basın açıklamasıyla sürece dâhil olması, dengelerin alt üst olduğu siyaset alanını tamamen bir kriz ortamına çevirmiştir. Bu arada Anayasa Mahkemesi'nin cumhurbaşkanlığı seçimi için yapılan birinci tur oylamayı şekil şartları eksik olduğu gerekçesiyle -367 yeter sayısı olmadığı için- 1 Mayıs 2007 tarihinde iptal etmesi hükümeti bir çıkış yolu olarak erken seçim kararı almaya yöneltti. Bu yöndeki teklif TBMM'de kabul edildi ve Kasım ayında yapılması gereken milletvekili seçimleri için 22 Temmuz 2007 tarihi tespit edildi.

2002 seçimlerinde baraj altında kalan MHP Temmuz 2007 seçimlerde ülke barajını aşarak meclise tekrar girmeyi başarmıştır. Ancak MHP'nin barajı aşıp meclise girmesi ve üçüncü parti olmasına rağmen partide büyük bir sevinç yaşanamamıştır. Seçim meydanlarında "Tek başına iktidar" sloganıyla propaganda çalışmaları yürüten MHP'liler neden üçüncü parti olduklarından çok halkın neden AKP'yi tekrar birinci parti yaptığını tartışmıştır. MHP açısından önemli noktalardan biri ve önlem alınması gereken durum ise seçimler neticesinde AKP'nin sağdaki milliyetçilik rolüne ortak olabileceğinin 2007'de görülmüş olmasıdır.

Türkiye bu süreçte, Balyoz Davası, Ergenekon Davası, üniversitelerde türban serbestliği, AKP'nin kapatılması davası, hükümetin 2009 yılında başlattığı Oslo Görüşmeleri adı verilen MİT-PKK görüşmeleri ve MİT Müsteşarının Fethullahçı savcılarca ifadeye çağrılması gibi konularla meşgul olurken, partilerin kaset skandalları ile sarsılmıştır. Siyasilere yönelik kaset operasyonları Deniz Baykal'la başlamış, MHP ile devam etmiştir. Bu komplolar, CHP genel başkanının istifasına ve MHP genel başkanının sekreteri dâhil 10 kurmayını kaybetmesine neden olmuştur. Diğer taraftan, AKP cephesinde ise Oslo süreciyle başlayan ve "Kürt Açılımı" ile devam eden gelişmelerle ayrılıkçı Kürtlerin de bu bloğa dahil olması, bloğun diğer aktörü olan Fethullahçılar tarafından MİT krizinin yaşanması, artık AKP ile Fethullahçı cemaat arasındaki

zımni ittifakın çözülmeye başladığının göstergesiydi. MİT krizi ile başlayan ve 15 Temmuz Darbe Girişimine kadar gidecek olan süreç AKP'nin liderliğindeki blok şekil değiştirmeye başlamış, Fethullahçıların tasfiye edilmesi ile birlikte AKP, başta Kürtler olmak üzere farklı gruplarla ittifak girişimlerinin yollarını aramaya başlamıştır. Bu periyotta özellikle Kürt açılımının başlamasının ardından MHP, 367 krizinde AKP'ye destek vermesine rağmen kendini -12 Eylül 2010 Referandumunda hayır bloğunda yer alması gibikendisini muhalif blokta konumlandırmıştır. Böylelikle bu dönemde AKP'nin liderliğindeki blokta, Fethullahçılar, liberaller ve ayrılıkçı Kürtler, karşı blokta ise CHP ve MHP konumlanmışlardır.

12 Haziran 2011'de siyasetin doğal mecrasından sıyrılıp bir bakıma suni gündem tartışmaları ekseninden gidilen seçimlerde AKP diğer iki seçimde olduğu gibi tek başına iktidar olma çoğunluğunu elde etmiştir. Oy oranlarına bakıldığında %49, 83 oy oranı ile AKP birinci, CHP %25, 98 oy oranı ile ikinci ve MHP %13, 01 oy oranı ile üçüncü parti olmuştur. Bağımsız adaylar da %6, 57 oranında oy ve 35 milletvekili kazanarak meclise girmişlerdir. Genel seçimler öncesi kamu yoklamaları ve medyanın da yanlı tutumu sonucu AKP'nin zaten birinci parti olacağı ve iktidarını devam ettireceği açıkça görülmüştür. Net görülmeyen ise AKP'nin anayasayı değiştirecek 367 sayısına ulaşıp ulaşmayacağı konusuydu. AKP hedefini bu seçimlerde oy oranı ne olursa olsun mutlaka 367 ve üzeri milletvekili çıkarması üzerine kurmuştur. Bununda en sağlam yolunun MHP'yi baraj altına itmek için daha önce bel bağlanmış olan "Kürt Açılımı" bir kenara bırakılmış, MHP'nin sloganları, milliyetçi söylemler AKP tarafından seçim meydanlarında sürekli kullanılmıştır. Tek devlet, tek bayrak, tek millet ve üniter yapı gibi söylemlerle MHP tabanına göz kırpılmış tamda seçim arifesinde ortaya sürülen kaset skandallarıyla da MHP silinmeye çalışılmıştır. Fakat bütün bu olumsuz siyasi atmosfer ve oluşturulan negatif imajlar, MHP üzerinde yürütülen yıpratma faaliyetleri beklenin tam aksine sonuçlar vermiş,

e-kitap

kampanyalar MHP tabanının daha da kenetlenmesine, bütünleşmesine neden olmuştur (Öztürk, 2018).

Bu konjonktürde her ne kadar yaşam tarzı tartışmaları gibi gündemde yer eden konularda MHP tabanı ayrışsa da tabanın hükümet politikalarına duyduğu tepki bu ayrışmayı demokratik tartışma düzeyine indirgemiştir. Ayrıca tabanın siyasi gelenek ve ideoloji farklılıklarından kaynaklanan milliyetçilik, Türklük ve MHP algıları da çoğulculuğun bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Türklük, milliyetçilik ve yaşam tarzına ilişkin başlıklarda görülen bu farklılık, MHP'nin tarihsel serüveni boyunca bünyesine kattığı farklı toplumsal kesimlerin varlığıyla ve esasında milliyetçiliğin eklemlenmeci yapısıyla ilişkilidir. Bu kavramlara ilişkin taban arasında gözlenen farklılaşmalar, coğrafi olarak haritalandırmaya izin vermeyecek şekilde dağınık ve iç içedir. Bazı kavramlarda, MHP'nin Anadolu ile Batı sahil şeridindeki tabanları arasındaki mesafe görünür hale gelirken, aynı kavramın detaylarına inildiğinde, benzer farklılıkların aynı coğrafya içindeki kitle arasında da varlığını sürdürdüğü ifade edilebilir. Dolayısıyla, tarihinde olduğu gibi bu süreçte de MHP tabanı arasındaki görüş farklılıkları siyasal/toplumsal blokların coğrafi veya ideolojik eksenler üzerinde ayrıştırmaya izin vermemektedir (Ete vd., 2014).

Öte yandan, bu dönemin siyasal gündemini belirleyen ve siyasi partileri pozisyon almaya iten, asker-siyaset ilişkileri, askeri personele yönelik darbeye teşebbüs davaları, Kürt sorununa yönelik Açılım Süreci ve dönemin dış politika tercihleri gibi başlıklarda, MHP tabanında şüpheye yer bırakmayacak bir ortak algı ve tutum söz konusu olmuştur. MHP tabanı bu başlıklarda ifade bulan iktidar politikalarından ciddi bir rahatsızlık duymuştur. Darbeye teşebbüs davalarıyla ordunun tasfiye edilmesi, Açılım Süreci ile ülkenin bölünme eşiğine getirilmesi, dönemin söz konusu dış politika eğilimleri/tercihleri ile ülkenin yalnızlaştırıldığına yönelik inanış baskın olmuştur. ve tabi ki birazda tarihinden gelen alışkanlıklarıyla MHP tabanı bütün bu politikalarda dış güçlerin dahli olduğunu göz önüne almıştır.

Bu dönemde, AKP'nin öncülük ettiği Açılım Süreci *-Kürt Açılımı-* ve vesayetle mücadele gibi iç politikaya ilişkin hamleler, MHP tabanında tedirginlik ve kaygı uyandırmış; Irak-Kuzey Irak, Suriye ve Mısır'la ilişkiler gibi aktif dış politika bağlamında gündeme gelen başlıklar, büyük ölçüde iç politikadaki yönelimlerle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Başka bir deyişle, MHP'nin, aktif dış politika konseptine itirazına kaynaklık eden esas dinamik, iç politikadaki –özellikle de açılım sürecindeki- gelişmelerden duyduğu kaygı olmuştur. Bu süreçte MHP, Kuzey Irak'la ilişkilerin geliştirilmesi, Suriye muhalefetine destek verilmesi ve Suriye'deki mültecilere yardım edilmesi gibi önemli politik tercihlere, Kürt meselesi ve PKK'ya yönelik kaygılarıyla birleştirerek değerlendirdiği için itiraz etmiş ve karşı çıkmıştır.

Bu tablo, MHP'nin tabanını, bu dönemde statüko ve değişime direnç hattında tahkim ettiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'yi son kale olarak görerek meydana gelen her gelişmenin bu son kaleyi tehdit ettiğini düşünen MHP, 1990 öncesi Anadolu milliyetçiliğinde kolaylıkla fark edilen geçmişin ihtişamı, nizam-i âlem, büyük Türkiye gibi pro-aktif, pozitif, kuşatıcı, kurucu duygudan eser kalmamış gibi bir durum ortaya çıkmıştır. MHP, tabanını, Güney sahil şeridi ve Batı Ege seçmeninin 1990'lardaedinmeye başladığı çekingen, tedirgin, içe kapalı ruh halini merkez alarak tahkim etmiş görünmekteydi. MHP, 1990'ların sonunda yerleştiği Güney-Batı kıyılarındaki seçmeninin duyarlılıklarını, tutumlarını benimsemiş; İç Anadolu'daki seçmenini de bu noktaya çekmişti. MHP'de halen siyaset yapmaya devam eden İç Anadolu seçmeni de bu duyarlılıkları içselleştirmiş görünmekteydi (Ete vd., 2014).

Referandumda kamuoyuna yansıyan tartışma ve 12 Haziran 2011 seçimleri öncesinde MHP yönetimini hedef alan kasetli siyasal mühendislik, bu sürecin son hesaplaşmasını ifade etmektedir. Tartışma ve hesaplaşma, MHP'nin Batıya yönelme kararlılığını tahkim eden bir sonuç üretmiştir. MHP'yi yeni seçmenle buluşma neticesinde geçirdiği ideolojik dönüşümden vazgeçirmeye yönelik bu hamleler, Bahçeli ve üst yönetim tarafından reddedilmiş; bu

e-kitap

tutuma rıza gösteren İç Anadolu'daki seçmen MHP'nin yeni ideolojisini benimsemiş; MHP, yeni seçmeni ve siyasal tutumunda karar kılmıştır.

2007-2015 döneminin son iki yılı esasında Türk siyasetinde cepheleşmeler açısından değerlendirildiğinde bir geçiş dönemi niteliğindedir. Bu geçiş döneminde dershaneler ve ardından MİT kriziyle başlayan süreç 17-25 Aralık yolsuzluk ve rüşvet tartışmalarıyla kendisini iyice belli etmiş ve Fethullahçılar AKP'nin önderliğindeki siyasal/toplumsal bloğun dışına itilmiştir. 2014 yılı son Millî Güvenlik Kurulu toplantısında Fethullahçılar terör tehdidi olarak tanımlanmış ve devletin bu yapıyla açıkça mücadele edeceği ifade edilmiştir. Nitekim bu süreçte bu yapıya mensup kişiler kamu kurumlarından uzaklaştırılmaya, tutuklanmaya ve bütün sektörlerdeki girişimleri kapatılmaya başlanmıştır. 17-25 Aralık yolsuzluk ve rüşvet iddialarının kapsamında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, oğlu Bilal Erdoğan ve bazı Bakanlar dâhil birçok hükümet yetkilisine, bürokrata ve iş adamına ait olduğu iddia edilen ses kayıtları -tapeler- internet ortamlarında servis edilmiştir. İddiaların ardından hükümet bir dizi kararlar neticesinde soruşturmaları yapan savcıları görevlerinden almış, bazı emniyet mensuplarının yerlerini değiştirmiş ve yine bir önlem olarak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) yapısını değiştirmiştir. Bu süreçte önemli siyasal tartışmalardan biri de Abdullah Gül'ün görev süresi ile ilgili olmuştur. AKP ve diğer partiler nezdinde uzun tartışmalar yaşanmış ve Anayasa Mahkemesi kararı ile görev süresinin ne olacağı netlik kazanmıştır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı seçimi için 10 Ağustos 2014 yılında halk oylamasına gidilmiştir. AKP'nin adayı Erdoğan, CHP ve MHP'nin çatı adayı Ekmeleddin İhsanoğlu iken, HDP adayı Selahattin Demirtaş olmuştur. Erdoğan %51, 79 oy, Ekmeleddin İhsanoğlu %38, 74 oy ve Selahattin Demirtaş %9, 76 oy almıştır. Bu oylama ile Recep Tayyip Erdoğan halk tarafından seçilen ilk Cumhurbaşkanı unvanını almıştır.

5.3. 2015-2020 Dönemi

Bu dönem siyasal/toplumsal cepheleşmelerin değiştiği, siyasal sistemde -özellikle Türk milliyetçiliği siyasal hareketini yakından ilgilendiren- yeni aktörlerin ortaya çıktığı ve en önemlisi siyasal sistemin yeniden tanımlandığı bir dönemdir. 10 Ağustos 2014 seçimleri ürettiği sonuçlar ve yol açtığı siyasal gelişmelerle birçok yönden 24 Haziran 2018seçimlerine giden süreci etkiledi. Erdoğan köşke çıkarken AKP genel başkanlığına ve başbakanlığa Ahmet Davutoğlu seçildi.

Erdoğan'ın partisiyle ve icrayla bağını güçlendirecek anayasal düzenleme yapılmadan halk tarafından doğrudan seçilerek Cumhurbaşkanı olması, AKP'de ve devlet yönetiminde çift başlılığa, yer yer anlaşmazlık ve gerilimlere yol açarak siyasi hayatı birçok yeni uygulamayla tanıştırdı. AKP, bir yandan gerçekleşmeyen anayasal düzenlemeleri fiili durumla yönetmekten kaynaklanan çift başlılık görüntüsü, öte yandan da çözüm sürecinin yol açtığı güvenlik açığı altında katıldığı 7 Haziran2015 genel seçimlerinde, aldığı %40, 87 oy oranıyla ciddi bir seçmen kaybı yaşayarak tek başına hükümet kurma imkanını kaybetti. Bu seçimlerde MHP oylarını %16, 29'a yükseltirken, CHP %24, 95, HDP de ilk defa bağımsız adaylar yerine parti ismi ve amblemiyle katıldığı seçimlerde%13, 12 oy aldı.

7 Haziran'dan sonra Türkiye siyaseti, bir yandan sonuçsuz kalan koalisyon görüşmeleri, öte yandan seçim sonuçlarının istikrarsızlığa yol açacağını hesaplayan iç ve dış birçok terör örgütünün arttırdığı şiddet sarmalı üzerinden, yoğun bir güvenlik ve istikrarsızlık tehdidiyle yüz yüze geldi. Davutoğlu öncülüğünde AKP, söylem ve politikalarında ciddi değişikliklere giderek, biryandan PKK başta olmak üzere terör örgütlerine yönelik şiddetli ve etkili bir mücadele başlatırken, öte yandan koalisyon görüşmelerini sürdürdü. Sonuçsuz kalan koalisyon görüşmeleri neticesinde seçimleri yenilemek kaçınılmaz hale geldi. Bu çerçevede, gidilen 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde, AKP yeniden tek başına hükümet kurma vizesi aldı. 7 Haziran'da 2, 6 milyon oy kaybeden AKP, 1

e-kitap

Kasım'da 4, 8 milyon yeni oy alarak %49, 5 oy oranına kavuştu. 7 Haziran ve1 Kasım seçimleri, AKP'nin %8-9'luk bir seçmeninin partisini terk edebildiğini ve bu seçmenin yarıdan fazlasının ilk tercihinin MHP olduğunu göstermişti (Ete, 2018: 301).

Erdoğan, seçim süreçlerinde gerçekleştirdiği mitinglerde, Cumhurbaşkanının siyaset ve icraatla bağını güçlendirecek anayasal düzenlemenin gerçekleşebilmesi için AKP'ye destek istemişti. 7 Haziran ve 1 Kasım seçim sonuçları, AKP'ye tek başına anayasal değişiklik yapma imkânı sağlamayınca, Erdoğan fiili olarak AKP'yi ve hükümeti yönetebilmek üzere, parti üzerindeki nüfuzunu kullanarak, söylem ve politikalarda zaman zaman ayrıştığı Davutoğlu'nun görevi bırakmasına giden süreci yönetti. Davutoğlu'nun22 Mayıs'ta ayrılması ve yerine Binali Yıldırım'ın gelmesiyle, anayasal düzenleme yapmak için gereken siyasal uzlaşma sağlanıncaya kadar yetki çatışması ve iki başlılık sorunu fiili olarak çözülmüş oldu. Seçimlerin üzerinden henüz 10 ay geçmemişken, 15 Temmuz 2016'daFethullahçı yapılanma tarafından gerçekleştirilen darbe teşebbüsü, siyaseti topyekûn değiştiren bir milat oldu. Daha önce de ifade edildiği üzere uzun zamandan beri -bazı siyaset ve sosyal bilimciler bu süreyi 1970'lere kadar götürmektedir- ordu dahil tüm kurumlara sızan bu grup 7 Şubat 2012'de hükümete siyaset dayatmaya, 17/25 Aralık 2013'de hükümeti düşürmeye varan girişimlerini 15 Temmuz 2016'da darbe girişimiyle doğrudan askeri darbe yapmakla sonuçlandırmıştır. Söz konusu bu darbe girişimi hem siyasal psikolojiyi tamamen değiştirdi hem siyasal sistemde yeni bir dönemin başlamasına neden oldu. Bu darbe girişimi 7 Haziran sonrasında artan terör saldırılarının ürettiği güvenlik endişesini beka endişesine çeviren bir işlev görerek toplumu ve siyaseti derinden sarstı. Erdoğan ve AKP hükümeti, OHAL ve KHK'lar üzerinden Fethullahçı yapılanmaya yönelik sert bir mücadele süreci başlatırken, milliyetçi ve devletçi bir söyleme ve güvenlikçi politikalara yöneldi. Bu söylem ve politika değişikliği, siyasi ittifak haritasının değişimini de beraberinde getirdi. AKP siyasi ve idari kadrolarında değişime giderken, parti dışı aktör

ve yapılarla ilişkilerinde de değişim yaşadı. 2013'ten beri tedrici olarak değişen siyasal konumlanmalar, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra hızlanarak kristalize oldu (Ete, 2018: 297).

Bu darbe girişimi Türkiye tarihinin en sarsıcı olaylarından biri olarak hem toplumu hem de siyasal ortamı kaçınılmaz bir şekilde derinden etkilemiştir. 1980 fiili darbesi, 28 Şubat post modern darbesi ve 27 Nisan e-muhtırası sıralaması düşünüldüğünde ordunun giderek azalan tepkileri daha iyi anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle ordu, 1980 darbesi sonrası fiili olarak siyasete müdahale etme yönteminden vazgeçmiş, bunun yerine "balans ayarı" vererek etkileme yöntemini benimsemiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde15 Temmuz darbe girişimi içerdiği şiddet ve hedeflediği amaçlar açısından doğrudan devletin ve demokrasinin bekasına bir tehdit olduğu açıktır. Nitekim bu tehdit MHP'nin iktidarın bu mücadelede yanında olmasının nedenlerinden ilki olacaktır. Bu mücadele sonucunda yıllardır devlet kadrolarına gizlice sızan, seçilmiş iktidara karşı askeri darbe yapabilecek kadar güçlenen Fethullahçılar Türkiye siyasi arenasından silinecektir. Daha açık ifade etmek gerekirse bu grup, ittifaklarda yer alarak, devletin kadrolarını ve gücünü kullanarak hayatta kaldığı siyasi sahneden bu dönemde silinmiştir.

Böylesi bir etkiye sahip olan 15 Temmuz Darbe Girişimine karşı duruş olarak gerçekleştirilen 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi AKP–MHP ittifakının başlangıç noktası olarak varsayılabilir. Bu noktadan sonra MHP devletin bekasına yönelik tehditler (FETÖ-PKK başta olmak üzere) karşısında mücadele etme amacına uygun olarak 2002'den beri karşısında olduğu AKP ile ittifak kurmuştur. Nitekim AKP'nin istediği sistem değişikliğini ilk olarak 11 Ekim 2016'da Devlet Bahçeli dile getirmiştir. Bunun üzerine 16 Nisan 2017'de parlamenter sistemin kaldırılıp başkanlık sisteminin getirilmesine yönelik referandum yapılmıştır. Sistem değişikliği %51, 41 oyla kabul edilmiştir. Yeni sistemle birlikte resmi olarak 20 Şubat 2018'de MHP ve AKP tarafından *Cumhur İttifakı* kurulmuş ve 24 Haziran 2018 başkanlık seçimlerinde

e-kitap

Erdoğan Cumhur İttifakının adayı olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Türkiye o tarihten itibaren "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" olarak adlandırılan, güçlü ve yetkili bir başkan tarafından şekillendirilen bir sistemle yönetilmektedir. Bu ittifakın karşısında ise resmi olarak CHP ve MHP'den ayrılanların Meral Akşener önderliğinde kurdukları İYİ Parti temelinde *Millet İttifakı* yer almıştır. Yeni sistemde ittifak siyasetinin önemi artmıştır. Çünkü başkanlık sistemine geçişin ardından o zamana kadar oluşturulan gayri resmi ittifaklar siyasi partiler tarafından resmi olarak kurulmaya başlanmıştır. Yeni sistemde seçim barajının artık partilerin kendi bireysel oy oranlarından ziyade her bir ittifakın toplam oy oranına dayalı olması nedeniyle siyasal cepheleşmeler ve siyasal/toplumsal bloklaşmaları değişmiştir. Bu süreçte HDP Millet İttifakı'na zımni olarak destek vermiştir. Bu destek özellikle 2019 yerel seçimlerinin sonuçlarında kendisini açıkça belli etmiştir.

Türk siyasal sisteminde yaşanan tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında, MHP'nin ittifaktaki varlığı sadece Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesine katkı vermekten öte bir anlam taşımaktadır. Terörle mücadele başta olmak üzere, HDP'nin kapatılma davası, Anayasa Mahkemesinin yapısı, seçim barajının düşürülmesi gibi önemli iç politika; Suriye, Libya, Doğu Akdeniz ve ABD ile ilişkiler gibi dış politika tercihleri artık MHP çizgisine göre belirlenmektedir. Bir bakıma MHP, ittifak sonrası Türkiye siyasetinin iç ve dış politika zeminlerini ve çerçevesini belirlemektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde MHP hem fiili olarak iktidar ortağı hem de fikri olarak iktidarın belirleyicisi olmuştur.

Sonuç

Milliyetçilik, bütün faktörlerden ve etkilerden ayrı düşünülecek olunursa, her şeyden önce bir *ait olma* ve *mensubiyet* hissidir. Aidiyet ve mensubiyet hisleri ise tesadüfen oluşmaz. Bu hisler hem bir ihtiyaçtan kaynaklanır hem de ait olabilecek bir "olguyu/yapıyı" gerekli kılar: Söz gelimi aile, cemaat, kabile, kavim

gibi. Bu anlamda milliyetçilik bir bakıma bu bağlanılası varlığın kendinden önceki "kutsallarının" seküler bir anlatıyla yeniden inşasından ibarettir. Genel olarak bakıldığında ise milliyetçilik bazen bir *tahayyül* (Anderson, 1995), bazen bir *yeniden keşif/icat* (Smith 2002, Hobsbawm, 1990) ve bazen de *inşa* (Gellner, 1983) sürecinin ya da hepsinin bir ürünü/uzantısı olarak düşünülebilir (Özkırımlı, 1999: 22).

Milliyetçilik bir mensubiyet şuuru olarak her zaman ve bütün toplumlarda, bir şekilde ve yoğunlukta var olsa da her toplumdaki algılanış biçimi farklı olmuştur ve bunu o toplumun yapısı belirlemektedir. Duygu olarak yaşayan varlığın, bir şuur ve düşünce biçimi halini alışını da yine içinde bulunduğu toplumun şartları belirler. Dolayısıyla bu süreçte her toplumda mensubiyet şuurunu yaratan ortaklıkların farklı unsurları ortaya çıkabilir. Toplumun milliyetçilik duygusu o unsura dayanarak ortaya çıkar. Bireylerin nesnel toplumsal/kültürel kimliği idraki anlamındaki öznel millî kimlikleri de bu unsurla ifade edilir. Din, dil, soy birliği, coğrafya, ortak geçim tarzı, ortak devlet gibi aidiyeti besleyen unsurlardan hangisi baskınsa, toplum kendisini o mensubiyetle ifade eder ve bağlılığını o kanaldan gösterir. Örneğin kabile örgütlenmesi içinde yaşayan bir toplumun öznel kimliği de kabile adıyla ve kabilesiyle ifade edilir. Toplumun geçirdiği kültür değişmeleri ile ilgili olarak kimlik ve mensubiyet bilincinin ortaya çıktığı unsurlar da farklılaşır. Bu doğrultuda toplumsal yapıların ve değişimlerin, o toplumun düşünürlerini de etkilemesi doğaldır. Batı Avrupa'da ve özellikle İngiltere ve Fransa'da, önce ulus devletler ortaya çıkmış ve ulusu biçimlendirmekte geniş ölçüde etkili olmuşlardır. Almanya'da ve diğer doğu ve orta Avrupa ülkelerinde ise, ulus devletlerini kurmayı amaçlayan milliyetçilikler ortaya çıkmıştır.

Tarihsel bağlamda ele alındığında özellikle batı Avrupa modernleşmesinin ideolojik alt yapısını oluşturan milliyetçilik düşüncesi ve bu çerçevede ortaya çıkan ve gelişen milliyetçilik hareketleri, bir bakıma Osmanlı İmparatorluğunun ayakta kalması için arayış ideolojilerinden birisi olarak kendini göstermiştir.

e-kitap

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte de milliyetçilik yeni devletin bütün kurumsal mekanizmalarına nüfuz etmiş ve özellikle eklemlenmeci niteliğiyle birlikte, kendi devletini kurarak uzun süredir söz konusu olan arayış sürecini sonlandırmış, bir devletin kurucu ideolojisi olarak kendisini evriltmiştir. Denilebilir ki milliyetçilik Türkiye özelinde Cumhuriyetin pek çok açıdan kuruluş ve yapılanma gerekçelerini oluşturmuştur. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, özellikle mübadele sonrasında, tarihinde ilk defa neredeyse bütünüyle Müslümanlardan oluşan bir ülke üzerinde, ulus sisteminin üzerine oturduğu "millet-i hâkime" anlayışının seküler versiyonuna dayalı, siyasal meşruiyeti seküler temeller üzerine kurulmuş, "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak" olarak tanımlanmış bir ulusal devlet oluşturma amacına göre yapılandırılmıştır. Bu kurulma ve yeniden yapılanma süreci içinde "vatan" kavramı da semantik bir dönüşüm yaşamış, seküler kutsallığın düşünüşü olarak Türk vatanı, vatan sözcüğünün yerel -kişinin doğduğu ve büyüdüğü yer- ve dinsel -İslam şeriatının hüküm sürdüğü yer- anlamlarından arındırılıp, milliyetçi sadakate ikame edilerek, daha sonra geliştirilecek tarih tezi aracılığıyla yeniden anlamlandırılmış ve teritoryal milliyetçiliğin önkoşulu olarak kutsallaştırılmıştır.

Milliyetçilik ideolojisinin bu süreçte de devreye giren eklemlenmeci niteliğiyle "Kemalist Milliyetçilik" olarak adlandırılan bu dönem, seküler bir kolektif tasavvur oluşturabilmek için teritoryal milliyetçiliğin yanı sıra, hatta daha da fazla, etnik temalara başvurmuştur. Etnik millî tasavvurun temel figürü de millî türeyiş destanının ezeli/ebedi bir varlığı olarak Türk milletini, esaretten özgürlük ve kurtuluşa götüren yolda rehberlik yapan "bozkurt" figürüdür. Dönemin mimarisinden şiirine, para ve pullardan marşlarına kadar tüm ulus inşa araçlarında bozkurt figürü yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde, rasyonel, revizyonist ve idealist aydınlar, din etkisinden kurtulmuş bir milliyetçiliği, toplumu ulusal bir kültüre ve evrensel olarak gördükleri Batı uygarlığına götüren bir yol saymışlardır. Cumhuriyet, milliyetçilik ilkesinin rehberliğinde yeni bir oluşum süreci olarak benimsenerek yeni

devletin geçmişle ve onunla ilgisi bulunan pek çok şeyle ilgisi kesilirken ve Kemalist milliyetçilik laik/pozitivist bir temele oturtulmaya çalışılmıştır.

Kuruluş sürecine yakından bakıldığında 1920'lerin ikinci yarısında oluşmaya başlayan ve 1930'larda giderek netleşen Kemalist/İnkılâpçı düşünce Batıcı laik yönü ağır basan entelektüellerin katkılarıyla yeni bir milliyetçilik ve modernleşme anlayışı yaratmıştır. Nitekim 1931 ve 1935 programlarıyla resmileşen ulus anlayışı, dil ve kültür birliği ile bir ülkü etrafında toplanmayı içermiştir. Bu doğrultuda milliyetçilik ise, millî birliği sağlamayı ve yeni cumhuriyeti korumayı temel almaya başlamıştır. Bu temelin bir tezahürü de Türk milliyetçiliğinin önemli bir parçası olan Anadolu dışındaki Türklerle ilgilenmek, kültür birliğini ve dayanışmayı gerçekleştirme şeklindeki "Turan" ideallerinin bu kesitte çok fazla gözle görülmez olması olmuştur.

Milliyetçilik anlayışının önemli bir parçası olan din olgusu içinde aynı şey geçerli olmuştur. Ancak bir süre sonra bu düşünceler ve radikal kültürel programlar, bir kısım inkılâpçı/pozitivist milliyetçi aydınlar tarafından farklı bir siyasetle karşılanmış, bu durum "Batıcı–milliyetçi" ve "muhafazakâr–milliyetçi" gibi kavramlarla tanımlanabilecek bir yol ayrımına sebep olmuştur. Bu yol ayrımında 1940'lı yıllarda siyasal iktidarlar Batıcı/pozitivist tarafta yer almış milliyetçi/sivil aydınlarsa çıkarmaya başladıkları dergiler veya kurdukları örgütlerle sivil dayanaklı, sivil bir milliyetçi tepkinin öncülüğünü yapmışlardır.

1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş oluşmaya başlayan, resmi alan dışında sivil ve hatta resmi alana karşı gelişen bu anlayış, henüz adının konmadığı bu dönemde ilk defa tek parti siyasetinde etkili olan kozmopolit ve devlet kadrolarına girmeye çalışan sosyalist/komünist kadrolaşmaya karşı bir tepki şeklinde gelişmiştir. Zamanın iktidarı tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmaya çalışılan ve takibatlara uğrayan bu hareket, daha çok hükümet muhalifi sivil unsurlar tarafından savunulan milliyetçilik anlayışının tepkisel karakterini de pekiştirmiştir. Kendilerini

e-kitap

"ülkücü/Türkçü" olarak nitelendiren ve büyük oranda sivil unsurlardan oluşan bu tepki hareketini başlatan öncü ülkücü milliyetçilerin daha sonra da hemen hemen bütün ülkücü milliyetçi hareketlerin liderliğini ellerinde tutmaları, aynı düşüncenin -komünizmle mücadele- daha sonraki yıllara taşınmasını da sağlamıştır.

Bir süre sonra partileşerek ve zamanla içerisindeki pozitivist ve daha etnikçi/ırkçı unsurlardan kendisini arındırarak ve eklemlenmeci özelliğinin burada da devreye girmesiyle muhafazakâr milliyetçi bir yapıya dönüşen bu hareket, siyasal yaşamda da ağırlığını sürekli hissettirmiş, ulusal gücün kaynaklarının tarihte bulunduğunu savunagelmiştir. Bu bakış açısına göre, Müslümanlık Türk toplumlarının ruhunda yaşadığı için milliyetçiliğin tarih ve dine dayandırılması gerekmekte ve tarih ile din arasında o kadar sıkı bir ilişki vardır ki biri olmadan öteki düşünülemez. Bu yaklaşıma göre aynı zamanda milliyetçilik dogmatizm, materyalizm ve Anadoluculuğun etkisinden kurtulup, Türkiye toprakları dışındaki Türk topluluklarıyla da ilgilenmeli ve gelenekçi, tarihsel ve dinsel/duygusal vasıflar kazanmalıydı.

Bu çizginin ana hatlarıyla dört ayrı döneminden söz edilebilir. Türkçü eğilimin ağır bastığı ve 1940'ların sonlarından 1960'lara kadarki dönemi kapsayan birinci evre; otoriter millî kalkınmacılık söyleminin vurgulu olduğu 1960'ların ilk yarısındaki ikinci evre; milliyetçi-muhafazakâr anti-komünizmin öne çıktığı 1960'ların ikinci yarısından 1980'lere kadarki dönemi kapsayan üçüncü evre ve resmi milliyetçilik ideolojisiyle eklemlenmenin güçlendiği 1980'lerin ikinci yarısından 1997'ye kadarki dönemi kapsayan dördüncü evre (Bora, 2017: 686-695). Bu anlamda artık siyasal bir parti olarak örgütlenen bu milliyetçilik anlayışı -CKMP/MHP- ve tarihsel kökleri Osmanlı son dönem milliyetçilik tartışmalarına dayanan, Türkiye siyasi tarihinde yaşanan siyasal ve sosyolojik değişimlerden ya doğrudan etkilenmiş ve değişmiş veya siyasal gündemin merkezi arayış ve tartışmalarına devleti savunma içgüdüsü ve koruma refleksi ile karşılık vermiştir.

Türk siyasi tarihindeki gelişmelere paralel olarak MHP'nin -öncülü ve ardılı siyasi oluşumlar da dahil edilerek- temelde dört ayrı tartışma, kırılma veya ayrışma yaşadığını söylemek mümkündür. İlk ayrışma veya tartışma, devletin bizzat kendisi ile 'Türkçülük' arasında yaşanan ve Türkçülük/Turancılık davası adıyla kayıtlara geçen, Türkçülerin resmi milliyetçiliğin pragmatist tarafıyla yüzleştiği, bir çeşit hayal kırıklığının görünür hale gelmesidir. Bu noktada, ilk kez, kendisini Türk milliyetçisi veya Türkçü olarak tanımlayan -devletçi- milliyetçiliğin gerektiğinde devlet dışı savrulmalara göz açtırmayacağı ile tanışılmıştır. Böylece, anlayış ve felsefesini milliyetçilik ile tanımlayan iktidar çevrelerinin, devletin bekasını tehdit edecek bir durum veya oluşum algısıyla karşı karşıya gelindiğinde açıkça, hiç tereddüt etmeden devletin bekasından yana taraf olacağı ortaya çıkmıştır. Örneğin bu süreçte yaşanan davaların sonunda, Türkçülük/Turancılık davasına muhatap olanlar beraat etmiş olsa da milliyetçilik açısından bu dava, bir kırılma veya ayrışmanın ilk işaret fişeğini yakmıştır (Ete vd., 2014).

İkinci ayrışma veya tartışma bu sürecin sonunda gelmiş, milliyetçilerin kendi iç tartışmalarından kaynaklanmış ve sürecin sonunda hem MHP bir parti olarak ortaya çıkmış hem de ideolojisinin içini daha muhafazakâr-milliyetçi öğelerle doldurmuştur. 1963 yılında, yurt dışı görevinden dönen Türkeş, siyaset yapma arayışlarına CKMP'ye girerek son vermiştir. CKMP 9 Şubat 1969tarihinde Adana'da yapılan kongre sonucu MHP'ye dönüşmüş ve bu tarihten itibaren siyasi tarihteki yerini almıştır. Esasında bu kongrede ortaya çıkan partinin ambleminin ne olacağı tartışmaları, ayrışma ve farklılaşmanın açık tezahürüdür. 'Soy Türkçülerle' Komünizmle Mücadele Dernekleri etrafında yaşanan tartışmalara bu kongrede bir bakıma son verilmiştir. Partinin amblemi Türkeş ve çevresindekilerin diretmesiyle 'Üç Hilal' olurken, Ülkü Ocakları için de hilal içinde 'Bozkurt' olarak tescil edilmiştir. Hilal, İslami bir sembol olması hasebiyle parti ideolojisinin nasıl şekillendiği hakkında da önemli bir göstergedir. Sonraki yıllarda İslamcı/Muhafazakâr öğelerin, sembollerin ve sloganların -

e-kitap

Kanımız Aksa da Zafer İslam'ın- sık sık kullanıldığı bir döneme geçilmiştir. İslam'ın ve dinsel öğelerin yoğunluklu olarak kullanılması, MHP'nin sokaktageçireceği1970'li yıllar için tabanın sosyolojisi dikkate alındığında kitleselleşmenin imkanlarını açarken, 1971 Muhtırasından sonra 'devletlu' anlayıştan yana tavır alan parti üst yönetimiyle –aynı sosyoloji nedeniyle- taban arasındaki ayrışmanın ve mesafenin açılmasına da zemin hazırlamıştır.

12 Eylül 1980 Darbesine gelindiğinde, darbe diğer tüm ideolojileri değiştirip dönüştürdüğü ölçüde, MHP ve Ülkücü milliyetçilik anlayışında da hem düşünsel hem yapısal değişiklere neden olmuştur. Son on yılını sokak mücadeleleriyle geçiren MHP ve ülkücüler 'sağcı' bir darbe gerçekleşmiş olmasına rağmen hapishane, işkence ve idamlarla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Kendisi için sokak mücadelelerine giren ve bu mücadelede canını bile esirgemeyen 'vatanperver çocuklar', sistem tarafından 'vatana ihanet' ve 'vatanın birliğine ve bütünlüğüne tehdit' oluşturmaktan suçlanmış ve mahkûm edilmiştir. Bu süreç, MHP ve ülkücülerin sistem karşıtlığına savrulmasına yol açarken, konjonktürel gelişmeler ekseninde de İslamlaşma sürecini tetikleyerek bir başka zihinsel kırılma, tartışma veya ayrışmayı tetiklemiştir. Hapishane sürecinin sonunda İslamileşen milliyetçiler arasında Türk-İslam Sentezi sorgulanır hale gelmiş, Türk-İslam Sentezi idealinde 'Türk'ün mü yoksa 'İslam'ın mı öncelik kazanması gerektiği değişik yayın organları üzerinden tartışılmıştır. Tartışma süreci, 1990'ların başına, ülkücülüğün yeni bir siyasal mecra bulmasına, BBP'nin MHP'den ayrılmasına kadar sürmüştür.

1980'lerin hem siyasi yasaklara hem de milliyetçi düşünceye sahip kişilerin başka partilerde siyaset yapmasına bağlı olarak bir toparlanma ve yeniden tek çatı altında bir araya gelme çabaları eşliğinde geçirilmesi söz konusudur. 24 Ocak1993'teki kurultayda Milliyetçi Çalışma Partisi'nin sona erdirilip MHP adını almasıyla bu toparlanma süreci hitama ermiştir. 1990'larla beraber Türkiye siyasal ve sosyal açıdan çok radikal ve yapısal dönüşümler geçirmiştir. Kimlikler, doğrudan siyasetin öznesi haline gelirken

devletin Kürt Sorunuyla ilişkili olarak uyguladığı güvenlik politikalarının muazzam bir sosyal hareketliliğe neden olan iç göçü tetiklemesi sonucu, Kürt kimliği ve siyaseti başka bir düzleme taşınmıştır. Köyler boşaltılmış, insanlar, zorunlu olarak önce Doğu ve Güneydoğu'daki il merkezlerine, bu il merkezlerinin akan göçü kaldıramaması nedeniyle de Güney sahil şeridi ve Batı illerine doğru akın etmişlerdir. Göçün siyasi nedenlere dayanıyor olması ve devlet eliyle gerçekleştirilmesi, göç mağdurlarının da tepkisine ve daha da siyasallaşmasına yol açmıştır. Bu sosyal hareketlilik yaşanırken, Güneydoğu'da çatışmaların yoğunlaşmasıyla, şehit cenazeleri kamuoyunun gündemine gelmiştir. Şehit cenazeleriyle, terör mağduru göçmenlerin siyasal kimliğini, yani Kürtlüğünü öne çıkartmaları ve kamusal alanda görünür kılmaları birleşince ve yine devreye giren eklemlenmeci itki ile "tepkisel milliyetçilik" olarak adlandırılan yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Milliyetçi gelenek veya MHP'deki dördüncü kırılma ve ayrışma bu bağlama oturmaktadır (Ete vd., 2014).

Merkez sağ partiler, Güney ve Batı sahil şeridinde yaşanan demografik hareketliliğin yol açtığı sosyolojik ve siyasal dönüşüme tatmin edici siyasal söylem ve politikalarla karşılık veremeyince, MHP potansiyel bir alternatif olarak algılanmıştır. Aynı dönemde, Türk-İslam ülkücülerinin ana gövdeden kopmasıyla sonuçlanan bir iç tartışma sürecinden geçen MHP de bu sosyolojik dönüşüme ayak uydurma sürecine kaçınılmaz olarak maruz kalmıştır. 1995 seçimlerinde kısmi olarak gerçekleşen buluşma, Türkeş sonrası Bahçeli'nin genel başkanlığında MHP'nin geçirdiği reorganizasyonla 1999 seçimlerinde artmış, 2000'lerde de kalıcı hale gelmiştir. 1999 seçimlerinde, yeni seçmen ile henüz MHP'nin yeni yönelimini hissedemeyen İç Anadolu'daki seçmenin birleşen desteği MHP'yi iktidar ortaklığına taşımıştır.

MHP'nin din, vatan ve devlet algısı, siyasal geleneği, ideolojisi ve yaşam tarzı birbirinden farklı iki seçmen bloğunu bünyesinde barındırması, MHP'yi nihayetinde bir tercih yapma zorunluluğuyla baş başa bırakmıştır. Nitekim bu açıdan düşünüldüğünde

e-kitap

2007 seçimleri, AKP'nin MHP'nin geleneksel tabanından yadsınamayacak bir destek bulduğunu açığa çıkarması açısından önemlidir. Buna paralel olarak, MHP'nin İç Anadolu'daki desteği Güney ve Batı sahil şeridindeki seçmen lehine epey küçülmüştür. Başka bir deyişle, MHP'nin Batı Ege ve Güney sahil şeridinde seçmen desteği artarken, İç Anadolu'daki seçmen desteği azalmıştır. MHP'nin 'tepkisel milliyetçi' bir söylem ve politikaya yönelişinden rahatsız olan İç Anadolu seçmeni, AKP'ye yönelmiştir.

12 Eylül 2010 referandumu, MHP'nin İç Anadolu'daki seçmenle gerilimini açığa çıkardığı gibi bu gerilimi çözüme kavuşturmasına da yardımcı olmuştur. MHP'nin sahil şeridindeki seçmenin eğilimlerini tercih ederek belirlediği referanduma muhalefet tutumu, İç Anadolu'daki seçmenin bir kısmında ciddi rahatsızlıklara neden olmuştur. Nitekim MHP'nin ülkücü değerlere sahip seçmeni, partinin 'Hayır' kararını eleştirerek, referandumu destekleyeceğini duyurmuştur. Bu rahatsızlık ve tartışmanın kamuoyuna açık bir şekilde dillendirilmesi, MHP'nin 1990'ların ortalarından itibaren geçirdiği dönüşümü anlamlandırmaya yönelik pek çok tartışmayı da gündeme getirmiştir. Bu çerçevede, 1990'lardaki toplumsal-siyasal dönüşüm neticesinde merkez-sağdan kopmaya başlayan Batılı seçmenle, benzer dinamikler sonucunda eş zamanlı olarak İç Anadolu'da sıkışan MHP buluşmuş; kısa süre içinde, buluşmayı sağlayan dinamiklerin kalıcılaşmasıyla, MHP bu seçmenin ideolojik yönelimini benimsemiş, -eklemlenmeci özelliğinin tekrar devreye girmesiyle- bu kez tepkisel milliyetçiliğe demir atmıştır. AKP'nin siyasal performansı ve MHP'nin tepkiselliğe kayışı, İç Anadolu'daki MHP tabanının önemli bir kısmının AKP'ye kaymasına yol açmıştır. Bu süreç, MHP'nin Batılı seçmenle kenetlenmesine, ideolojik olarak da bu seçmenle eklemlenmesine, İç Anadolu'daki seçmen bakiyesini de bu düzleme çekmesine yol açmıştır. Böylece, 1990'larda başlayan coğrafi kayma, 2000' lerde ideolojik kayma ile neticelenmiştir (Ete vd., 2014).

2010'ların ilk yarısında MHP büyük ölçüde siyasi tutum düzeyinde CHP ile aynı siyasal/toplumsal blokta konumlanmıştır.

AKP'nin siyasi hamlelerine karşıtlık üzerinden siyasi tutum belirleyen Batı Ege ve Güney sahil şeridindeki seçmen, her iki partinin ortak havuzunu oluşturmuştur. Kürt açılımı meselesi, asker-siyaset ilişkileri -Ergenekon/Balyoz gibi davalara. AKP'nin açık desteği-, 17/25 Aralık yolsuzluk iddiaları ve eksen kayması tartışmaları bağlamındaki dış politika konularında benzer tutumlar üzerinden kurulan bu siyasal/toplumsal blok, MHP ve CHP'yi AKP'ye karşı sert bir muhalefete konumlandırmıştır. MHP için en önemli başlık Kürt açılımı meselesi iken, CHP için yaşam tarzı ve vesayet sistemi ön plana çıkmıştır. Asker-siyaset ilişkileri ve darbeye teşebbüs davaları, siyasi gelenek itibariyle her iki partinin de hassas olduğu dolayısıyla ortak noktada muhalefet ettikleri noktalar olmuştur. Eksen kayması tartışmaları çerçevesindeki dış politikaya yönelik tepki de aynı şekilde her iki partinin ortak politika zeminini oluşturmuştur. Özellikle MHP tabanı, milliyetçi gerekçelerle söz konusu bu iç ve dış politika konularında rahatsızlığını açıkça hissettirmiştir.

Bununla birlikte 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi MHP'nin konumlandığı yer, daha doğrusu MHP merkezli yeni bir siyasal/toplumsal bloğun başlangıcını oluşturmuştur. Son dönemlerinde artık Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olarak -Gülen Cemaati/Hizmet Hareketi/Paralel Yapı/Haşhaşiler vs. tanımlamalarda söz konusu olmuştur- tanımlanan bu yapı Türkiye'nin son yıllarda yüzleştiği hem iç hem de dış kaynaklı ciddi bir mesele olmuştur. Esasında Türk siyasetinde bu yapıya karşı ciddi ilk tehlikeyi dile getiren ve hatta ilk cepheyi açan MHP lideri Devlet Bahçeli olmuştur. Bu yapının iktidarla ortaklığı sıkı bir şekilde devam ederken ve hali hazırda devletin çeşitli mekanizmalarında -özellikle yargı, emniyet ve ordu- gücünün zirvesinde olduğu 2011 yılında Bahçeli, cemaatin faaliyetlerini durdurması veya askıya almasını ve Fethullah Gülen'in yurda dönmesini açık açık beyan etmiştir (Bahçeli, 2011). Bu beyanat bir ölçüde, FETÖ yapılanmasının faaliyetlerini durdurmasını talep eden ilk ve ciddi uyarılardan biri

e-kitap

olması ve MHP'nin yeni şekillenen bloktaki yerinin anlaşılması açısından önemlidir.

15 Temmuz gecesi FETÖ mensuplarınca gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimi, bu tehlikenin doruk noktasına ulaştığı ve Türkiye'deki pek çok siyasi dengeyi yeniden inşa eden bir olay olarak tarihteki yerini almıştır. Daha önce iktidar bloğundan koparılan Fethullahçıların ordudaki kadroları 15 Temmuz 2016'da bir askeri darbe girişiminde bulunmuşlardır. Esasında çok uzun bir süredir yargı, emniyet ve ordu başta olmak üzere devletin tüm kurumlarına sızan bu yapı, AKP iktidarının ilk günlerinden itibaren iktidar ile ittifak ortaklığı oluşturduğu için söz konusu bu konumundan dolayı kurumları ele geçirme faaliyetini hem meşrulaştırmış hem hızlandırmıştır. Ancak 2011'in sonlarına doğru AKP ile yaptıkları bu ittifak çeşitli sebeplerle bozulmuş ve 2012'nin başlarından itibaren hükümete siyaset dayatmaya, 17/25 Aralık 2013'de yolsuzluk iddialarıyla hükümeti düşürmeye, 15 Temmuz 2016'da ise doğrudan bir askeri darbe yapmakla sonuçlanmıştır.

Blokların yeniden şekillenmesi açısından düşünüldüğünde 15 Temmuz Darbe Girişimine karşı duruş olarak gerçekleştirilen 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi AKP–MHP ittifakının başlangıç noktası olarak varsayılabilir. Türk siyasetinde "Yenikapı Ruhu" olarak da atıfta bulunulan bu yeni motivasyon, darbe girişimi sonrası siyasi partilerin bir araya gelerek Türkiye'nin yönetimini ve toplumsal politikaların neler üzerine inşa edileceğinin üst düzeyde istişare edilebileceği gibi bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Bu yeni ortam bir anda Türkiye'de siyasetin atmosferini ve blokların birleşimini değiştirerek iktidarın, devletin "beka"sı -bu kavramı son dönemlerde MHP elitleri çok sık kullanmaktaydılar- kavramı çerçevesinde ciddi ve sert adımlar atmasını sağlamıştır. Bu bağlamda 2002 sonrası Türk siyaseti 15 Temmuz öncesi ve sonrası olarak iki ayrı döneme ayrılabilir. 15 Temmuz sonrasında oluşan yeni iklimin -millî mutabakat- beraberinde getirdiği yeni siyaset anlayışı MHP'nin kurumsal söylemini ön plana çıkarmış hatta yavaş yavaş MHP merkezli bir siyasal/toplumsal bloğun oluşumunu

da motive etmiştir. AKP daha birkaç yıl önceki söylemlerinden -özellikle açılım süreci dönemi- keskin bir dönüş yapmış ve MHP'nin hem kurumsal hem düşünsel olarak takip ettiği çizgi üzerine kendisini yeniden konumlandırmıştır.

11 Ekim 2016 tarihli MHP Meclis Grup Toplantısında, Devlet Bahçeli'nin yapmış olduğu konuşmada, millî mutabakatın sağlanması ve yeni bir Anayasa ihtiyacı doğrultusunda Türkiye'nin teröre müsaade etmeyecek bir şekilde yönetilmesi vurgulanmıştır (Bahçeli, 2016). Türkiye'nin idaresinde aktif bir cumhurbaşkanlığı makamının bulunması, parlamentonun yasa yapıcı yeteneğinin güçlendirilmesi ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin tam anlamı ile gerçekleştirilebilmesi için yapılan çalışmalar bu konuşmada yer alan çağrı üzerine başlamıştır. Bunun üzerine 16 Nisan 2017'de parlamenter sistemin kaldırılıp başkanlık sisteminin getirilmesine yönelik referandum yapılmıştır. Bu referandumun neticesinde bir ölçüde rejim değişikliği gerçekleşmiş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiştir.

Esasında MHP merkezli bu yeni siyaset tarzı artık siyasal sistemde blok/ittifak oluşturmayı pratikte de meşrulaştırmış ve bloklaşmanın tescillendiği bir süreç olarak siyasal tarihteki yerini almıştır. 2018 Şubat ayı itibarıyla başlayan MHP-AKP ittifak görüşmeleri, 24 Haziran 2018 genel seçimleri öncesinde Cumhur İttifakının ilkelerini belirleyen İttifak Protokolünün Yüksek Seçim Kurulu'na sunulmasıyla resmiyet kazanmıştır.

Cumhur İttifakı'nın 24 Haziran seçimlerinde takip ettiği usul, cumhurbaşkanlığında ortak adayın Recep Tayyip Erdoğan, milletvekili seçimlerinde her partinin kendi adayına oy verdiği bir şekilde teşekkül etmiştir. Nitekim seçimlerin sonunda meclis aritmetiğinde çoğunluğu sağlayan ittifak, kendi adayını da yeni sistemdeki Cumhurbaşkanlığı makamına taşımıştır. MHP yönetimi 2018 Haziranından itibaren yasama ve yürütmede hükümet ile uyum içerisinde kararlar almış ve birlikteliğin 2019 yerel yönetimler seçimlerinde de sürmesi kararlaştırılmış, görüşmelerin devamında da ittifakın şekli 30 Büyükşehirde ortak adayın

e-kitap

desteklenmesine evrilmiştir. Bu seçimlerden sonraki süreçte de Cumhur İttifakı ürettiği politikalarla birlikteliğini devam ettirmekte, milliyetçilik eklemlenmeci yeteneğiyle, özellikle makro siyasette iktidara yol gösteren ve dahası politika belirleyen unsur olarak devamlılığını belirginleştirerek sürdürmektedir.

KAYNAKLAR

Akbaş, S. Ö. (2006). "Vico ve Milliyetçilik", *Doğu-Batı,* Sayı: 39, 111-136.
Alpay, Ş. (1991). *2020 Yılında Türkiye,* İstanbul: AFA.
Alpkaya, F. (1992). "Pop Müzik ve Milliyetçilik", *Nokta,* Sayı: 524, 25-30.
Altuntaş, N. (2005). "Yıldızı Sönmeyen Bir İdeoloji: Milliyetçilik", *Doğu-Batı,* Sayı: 30. 11-25.
Anderson, B. (1995), *Hayali Cemaatler,* İstanbul: Metis Yayınları.
Arai, M. (1994). Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği, İstanbul: iletişim.
Armaoğlu, F. (2016). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),* İstanbul: Timaş Yayınları.
Arslan, E. (1999). "18 Nisan Seçimleri ve MHP: İlteber Devletten Muteber Devlete", *Birikim,* Sayı: 121, Mayıs, 43-48.
Ateş, S. (2018). Türkiye'de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Atsız, H. N. (1992). *Makaleler I,* İstanbul: Baysan Yayıncılık.
Aydemir, Ş. S. (1993). *Enver Paşa,* Cilt. II, İstanbul: Remzi Kitapevi.
Bahçeli, D. (2016). *TBMM Grup Toplantı Konuşması,* 11 Ekim 2016.
Balcı, A. (2013). "Türkiye'de Üç Tarz-ı AB Siyaseti: Post-Yapısalcı Bir Okuma", *UluslararasıHukuk ve Politika,* (35), 1-19.
Bora, T. (1995). *Milliyetçiliğin Kara Baharı,* İstanbul: Birikim.
Bora, T. (2017). Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler. İstanbul: iletişim.
Bora, T. ve K. Can (1994). Devlet Ocak Dergâh: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket, İstanbul: iletişim.
Bora, T. ve K. Can (2004). *Devlet ve Kuzgun: 1990'lardan 2000'lere MHP,* İstanbul: iletişim.
Breuilly, J. (1993). *NationalismandtheState*. Manchester UniversityPress.
Çağla, C. (2010). *Siyaset Bilimi,* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
Çalık, M. (1995). *MHP Hareketi,* Ankara: Cedit Neşriyat.
Çancı, H. (2006), "Kuramsal Yaklaşımlar Çerçevesinde Milliyetçiliğin Niteliksel Sabitelerine Genel Bir Bakış", *Review of Social, Economic& Business Studies*. Vol. 9/10, ss. 233-246.
Ercilasun, A. B. (1993). *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler,* Ankara: Akçağ.
Eröz, M. (1987). *Atatürk ve Milliyetçilik,* Ankara: Doğu Anadolu Türk Dünyası Aras Vakfı.
Ete, H. (2018). "24 Haziran Seçimleri: Yeni Sistemin Siyaseti ve Sosyoloji", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* 15 (54), 293-321.
Ete, H. , H. Taşdelen ve S. O. Ersay (2014). Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe: MHP'nin İdeolojisi ve Seçmen Eğilimleri, İstanbul: SETA.
Gellner, E. (2008). *Nations andNationalism*. New York: Cornell UniversityPress.
Gökalp, Z. (1972). *Türkçülüğün Esasları,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

e-kitap

Gökalp, Z. (1977). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak,* İstanbul: Kadro Yayınları.

Gramsci, A. (1997). *Hapishane Defterleri*, çev. Adnan Cemgil, İstanbul: Belge Yayınları.

Guibernau, M. (1997). *20. Yüzyılda Ulus Devletler ve Milliyetçilikler*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Güngör, E. (1990). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik,* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Güngör, E. (1992). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik,* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Heper, M. (2005). TheJusticeand Development PartyGovernmentAndTheMilitary in Turkey. *TurkishStudies*, 6 (2), 215-231.

Hobsbawm, E. (1990). Nations andNationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality, Cambridge: Cambridge UniversityPress.

İnsel A. (1995). *Türkiye Toplumunun Bunalımı,* İstanbul: Birikim.

Kadıoğlu, A. (1999). "Su Canavarının Karaya Çıkışı: Devlet ve MHP", *Birikim,* Sayı: 122, Haziran, 23-28.

Karadağ, A. ve H. Yaman (2018). "Üç Farklı Milliyetçilik", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9 (2), 84-108.

Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi,* Cilt V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karpat, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi,* İstanbul: AFA Yayıncılık.

Kaygı, A. (1992). *Türk Düşüncesinde Çağdaşlaşma,* İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Kedourie, E. (1974). *Nationalism,* London: HutchinsonUniversityPress.

Keskin M. (1999). Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı, Ankara: A. A. M Yayınları.

Koçlar, B. (1998). "Türk Milliyetçiliğinin İnkılâpçı Yorumcusu; Recep Peker", *Türkiye Günlüğü,* Sayı: 50, Mart-Nisan, 214-219.

Kohn, H. (1956). TheIdea of Nationalism: A Study in It'sOriginsand Background, New York: Macmillan.

Kösoğlu, N. (1999). "Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu', *Türk Yurdu,* C. 19, Sayı: 139-141, Mart-Mayıs, 309-327.

Mardin, Ş. (1994). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri,* İstanbul: iletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2016). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler*. iletişim yayınları.

Oba, A. E. (1995). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu,* Ankara: İmge Kitabevi.

Okan, A. (1999). "Türk Dünyasının Yeniden Dirilişinin Milliyetçiliğe Etkileri" *Türk Yurdu,* C. 19, Sayı: 139-141, 15-22.

Özkırımlı, U. (1999). *Milliyetçilik Kuramları*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Öztürk, E. (2018). *1997-2018 Döneminde Devlet Bahçeli ve MHP Siyasetinin Sürekliliğinin İncelenmesi, (*Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi), İstanbul: Maltepe Üniversitesi, SBE.

Parla, T. (1999). Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm, İstanbul: iletişim Yayıncılık.

Popper, K. (2000). *Açık ve Toplum Düşmanları,* Cilt: II. , İstanbul: Remzi Kitabevi.

Poulton, H. (1999). *Silindir Şapka Bozkurt ve Hilal,* İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Renan, E. (1946). *Discourse et Conferences,* Ankara: Sakarya Basımevi.

Sarınay, Y. (1994). Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sezgin, F. (1990). *Sistemin İntikamı,* Ankara: Yeni Düşünce Yayınları.

Smith, A. (2002). *TheEthnicOrigins of Nations,* Oxford: Basic Blackwell.

Şahin, K. (2014). "AKP, CHP ve MHP'nin 2007 Genel Seçim Kampanyalarına Yönelik İdeolojik Bir Analiz", *International Journal of Human Sciences,* 11 (2), 1004-1022.

Şen, F. Y. (2004). Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet, Ankara: Yargı Yayınları.

Tanyu, H. (1981). *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği,* Ankara: Töre Devlet Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1981). Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, İstanbul: Kutsun Yayınevi.

Turan, E. (2011). "Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği", *Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 1, Sayı:1. 135-147.

Turan, E. (2017). *Siyaset*, Palet Yayınları, Konya.

Türkeş, A. (2014). *Dokuz Işık,* İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Türköne, M. (1989). "Tanzimat'ta Millet Fikrinin Doğuşu", *Türkiye Günlüğü,* Sayı: 8, 37-44.

Uçarol, R. (1985). *Siyasi Tarih,* İstanbul: Filiz Kitapevi.

Vergin, N. (1999). "18 Nisan'ın Sırrı", *Milliyet,* 27 Nisan 1999.

Yanardağ, M. (2002). MHP Değişti mi? Ülkücü Hareket'in Analitik Tarihi, İstanbul: Gendaş Yayınları.

Yurtseven, Y. (2019). Osmanlı Siyasal İktidarı: Meşruiyet, Otorite ve İdeoloji Üzerine Bir Deneme, Ankara: Savaş Yayınevi.

e-kitap

CHP VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞINDA DÖNÜŞÜM

Süleyman GÜNGÖR[*]

Giriş

MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI, siyasetin en çetrefilli terimleri arasındadır. Millet ve Milliyetçilik terimlerinin literatürde tanımları ve yüklenen değerler değişkenlik göstermektedir. Feodalitenin yenilip merkezi devletlerin yaygınlaşması ve bu devlet sınırlarında gümrük duvarı ile içeride oluşan bir siyasal bütünlük söz konusudur. Fransız İhtilali özgürlük, eşitlik, kardeşlik sloganları eşliğinde çevresine milliyetçilik de ihraç etmiştir (Öztürk, 2018, s. 375). Birinci Dünya Savaşı, bir boyutuyla Avrupa'daki merkezi devletlerin sömürge paylaşımlarında çıkan kavganın eseridir. Sonuna gelindiğinde çok uluslu toplumlara hükmeden Çarlık Rusyası, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının tarihi ömürleri bitmişti. Birinci Dünya Savaşında aradığını bulamayan İtalya, Almanya gibi devletler ırkçı bir dilin üzerine inşa edilen faşist ve Nazi yönetimler eliyle İkinci Dünya Savaşının patlamasına yol açtılar. Bu dönemin suçu olumsuz değerler olarak büyük ölçüde milliyetçilik kavramına yüklenmiştir. Milliyetçilik kavramına Habermas'ta gözlendiği şekilde anayasal yurtseverlik gibi kavramlarla sınırlar çizilmesi çabası bu "siyasal hafıza" kaynaklıdır (Öztürk, 2018, s. 381).

Temel ayrımlardan birisi milletin doğal ve baştan beri var olan bir kategori olduğunu kabul eden ilkçi (primondialist) kuramlar ile milletlerin tarihsel süreç içerisinde meydana geldiğini söyleyen modernist kuramlar arasında görülmektedir. İkinci grupta yer alan Gellner, Hobsbawn veya Balibar gibi yazarlar, milletin doğal olarak var olmayıp modern zaman gelişmelerinin bir ürünü olduğunu söylemekle birlikte her birinin uzlaşamadığı noktalar

[*] Doç. Dr., Siyaset Bilimi. Bilgi Teknolojileri ve iletişim Kurumu, İdari Uzman &Türkiye Büyük Millet Meclisi, Danışman. ORCID:0000-0002-6975-4930 E-posta: drsgungor@gmail.com

e-kitap

bulunmaktadır. (Gökalp, 2007, s. 281-282). Özkırımlı'ya göre millet ve milliyetçilik tanımlarında sayısal çokluk, "milletlerin tanımında öznel ve nesnel unsurlara ne kadar ağırlık" verildiğine bağlıdır. Bu çoğulluk milliyetçiliğin tür ve görünümlerinin tümünü açıklayabilecek bir teoriyi de imkânsız kılmaktadır (Özkırımlı, 2010, s. 15).

Milliyetçiliklerin sınıflandırılmasında, en yaygın olanı milletin vatandaşlık temelli veya etnik ve kültürel temelli ölçütlerle tanımlanması ile ortaya çıkmaktadır. Milliyetçiliğin vatandaşlık temelli tanımı Ernest Renan'dan başlayarak kullanılagelmektedir. Modernist de denilen bu yaklaşım, kabaca bireyin mensubu olduğu siyasal bütünlük olarak devletle kendi milliyetini tanımlamasını öngörmektedir. Etnik milliyetçilik ise Johann Gottfried Herder'e kadar dayandırılan bir yaklaşım olarak bireyin temel bağlılığının miras alınan şeylerden kaynak bulduğunu ileri sürer. Bu bağlamda, etnisite ve dil, din, örf ve adetler gibi kültürel unsurlar milletin kurucu unsurudur(Özkırımlı, 2010, s. 22). Doğal olarak milliyetçilik üzerine yürütülen fikirler bu kadar yalın ve ikili olmadığı gibi, her yaklaşım içinde birbirinden çok farklı görüşler de bulunmaktadır. Etnik milliyetçilik ile nesnel milliyetçilik düşünceleri birbirine yakın dururken vatandaşlık milliyetçiliği bir tür birey tercihini ya da duygusal eğilimlerini içerdiği için öznel milliyetçilik yaklaşımının içinde sayılabilir. Bu ikili ayrımın arasında duran, bir milliyetçilik teorisi de etno-sembolcü olarak adlandırılmaktadır. Bunlar da hem milletin sonradan üretilmiş olduğunu söyleyerek modernist yaklaşıma yakın görünürken, hem de milletlerin yapısında bulunması gereken etnik bir temeli vurgulayarak etnisite yaklaşımına alan açarlar(Erten, 2018, s. 194).

Ayrıca Türk milliyetçiliği ve Cumhuriyet Halk Partisindeki (CHP) milliyetçilik izlenirken, milliyetçi kadroların kendi içinde anlayış farklarının varlığı ile Batıya karşı bağımsızlık mücadelesi ve Batı medeniyetine katılma isteği ikilemini göz önünde bulundurmak gereklidir. Bu bağlamda Emerson tarafında ortaya konulan azgelişmiş ülke milliyetçiliği analizi(Emerson, 1965), iki kere

büyük savaşa yol açmış ve marazi yanları sıklıkla hatırlanan Avrupa merkezli milliyetçilik deneyimlerine dayanan genel çözümlemelerden daha değerli görünmektedir.

CHP'nin milliyetçilik anlayışı ve bu anlayıştaki dönemsel değişmeler gözlenirken, partinin kendini nasıl tanımladığı ve konumlanışı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunun için öncelikli olarak partinin kendi resmi politika belgeleri olarak program ve tüzük metinleri incelenecek olup dönemin olaylarına ancak belgeleri anlamak için gerektiğinde başvurulacaktır. Bu inceleme kronolojik bir sırayla sürdürülecek ve her bir programın kendi içinde bütünlüğü esas alınarak ardışık bütünler arasında farklardan hareketle yaşanan değişimlerin belirlenmesi yoluna gidilecektir.

Bu çalışmada, kuruluş öyküsü nedeniyle mahiyeti gereği milliyetçi bir örgüt olan CHP'nin milliyetçilik anlayışında zaman içinde yaşanan değişme kendi belgeleri üzerinden incelenecektir. Kurucu Genel Başkanının Atatürk olması hasebiyle, siyasi literatürde yer bulan "Kemalizm", "Atatürkçülük", "Atatürk Yolu" veya "Atatürk milliyetçiliği" gibi kavramlar da CHP'nin ideolojik çerçevesinde belirleyici konumdadır. Ancak tarih içinde CHP'nin milliyetçilik kavramına yaklaşımının nasıl bir değişim gösterdiği yakından değerlendirilmeye muhtaçtır. Bu nedenle, öncelikle partinin program ve tüzük gibi temel metinleri esas alınmak üzere politika tercihlerini ifade eden metinlerde millet ve milliyetçilik anlayışı ile bu kavramlara partinin ideolojisi içinde tanınan önem tespit edilemeye çalışılacaktır.

CHP metinleri okunurken ideolojiyi tanımlamak amacıyla atılacak ilk adım, metnin taşıdığı önermeleri anlamaya yönelmek olacaktır. Bu önermeleri taşıyan sözler, kelimeler ve kavramlar ile bunlara yüklenen değer yargıları izlenecektir. Aranan taşıyıcı kavramlar millet (ulus) ve milliyetçilik (ulusçuluk) olmakla birlikte metinlerde destek unsuru olarak kullanılan diğer ibare ve kavramlar da belirlenmeye çalışılacaktır. Ancak söz konusu ibare ve kavramların bütün içerisinde işgal ettiği oransal alan /ağırlık / uzunluk üzerinde durulmayacaktır. Zira bu süreçte ülkede genel olarak

e-kitap

siyaset yapma biçimi değişimlerinin de etkisiyle partilerin politika metinlerinin kurgusu değişmektedir. Dolayısıyla böyle bir analizin öğretici katkısının sınırlı kalacağı değerlendirilmiştir. Partinin milliyetçilik anlayışını ortaya koymak için kullandığı önermeler ile kuramsal olarak nereye konumlandırılabileceği analiz edilecektir.

Cemiyet ve Millî Mücadele Dönemi

Cumhuriyet Halk Fırkasının (CHF) ideolojisi ve örgüt yapısı, bu kapsamda milliyetçilik anlayışı, ilk kuruluş döneminden bağımsız olarak anlaşılamaz. Bu sebeple, bir parti olarak CHP'nin ortaya çıkışını kısaca özetlemek gereklidir.

Kurtuluş Savaşının zaferle sonuçlandığı aşamada, millî mücadeleyi yürütmek üzere toplanan Büyük Millet Meclisinin görevinin bitmesi üzerine seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır. Erzurum Kongresinde oluşan ve Sivas Kongresinde etkinliğini bütün ülkeye yayan Heyet-i Temsiliye, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da TBMM'nin toplanmasıyla üstlendiği "geçici hükümet rolünü" (Güneş, 1987, s. 430) ve millî mücadeleyi yönetme görevini devretmiştir. Bu devir işlemini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) Heyet-i Temsiliye Başkanı ve yeni meclisin de başkanı olan Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1920 tarihli oturumda TBMM üyelerine ayrıntılı biçimde anlatmıştır. Paşa buradaki uzun açıklamalarından sonra, yetkinin yeni mecliste olduğunu ifade etmiştir: "Bugünkü müşkül vaziyet içinde vatanı tehlike-i inhilal ve izmihlalden kurtarmak için ittihazı lazım gelen tedabir bittabi heyet-i muhteremelerine ait olacaktır" (TBMM, 1920). Bu fiili görev ve olağanüstü şartlarda oluşan TBMM üyelerinin durumu değerlendirildiğinde, genel kurulda da, üyelerin arasında hizipleşmeyle oluşan gruplar içerisinde de ideolojik bütünlükten yoksun olduğu ve bu ayrılıkların meclis tartışmalarına da yansıdığı görülmektedir. Ancak işgale karşı yürütülen savaş ve İstanbul Hükümeti ile padişahın durumu, bu tartışmaları ertelemenin gerekçesi olmuştur (Sezgin, 1984, s. 81-84).

Millî mücadelenin zaferle sonuçlanması, işgal güçlerinin ülkeden çıkartılması üzerine Türkiye'nin siyasi tarihinde yeni bir aşamaya geçilmesi gerekli olmuştur. Bu gereklilik yine TBMM'nin yönetiminde gerçekleşecektir. Bunun için TBMM, 3 Nisan 1923 günü seçimlerin yenilenmesine kararalmıştır (Kürkçüoğlu, 1989, s. 124; Güneş, 1997, s. 98). Bu karar üzerine ARMHC adına Mustafa Kemal Paşa tarafından seçim beyannamesi niteliğinde "9 Umde" kamuoyuna açıklanır. Bu açıklama, beyannamede belirtilen ilkeler doğrultusunda çalışmak üzere ARMHC adaylarının seçilmesi beklentisini de içermektedir (Ateş, 1994, s. 63; Bila, 1999).

ARMHC tarafından aday gösterilip seçilenler tarafından Halk Fırkası adıyla partileşme yoluna gidilir. Bu yolu açan yaklaşım da, Cemiyetin işgale karşı millî mücadeleyi sürdürmek üzere teşkil edilmiş olmasıyla açıklanır(Güneş, 1987, s. 440). Halk Fırkasının kuruluşunu sağlayan toplantı, yeni seçilen 123 milletvekilinin 113'ünün katılımıyla 7 Ağustos 1923 günü başlar ve partinin kuruluş kurultayı olarak kabul edilmelidir. [5] Çünkü parti, kendisini ARMHC tecrübesinin üzerine kurduğunu ilan etmektedir. Sivas Kongresinde cemiyetin kurulması kararının alındığı 9 Eylül 1919 toplantısı partinin ilk kurultayı olarak kabul edilmiştir. Fırkanın nizamnamesi İkinci Kurultayın Sivas Kongresinin yıldönümünde, 9 Eylül 1923 tarihli oturumun da onaylanmış ve ARMHC'nin Halk Fırkası'na dönüşümü sağlanmıştır (Güngör, 2004, s. 13).

Cemiyetin kendisini feshederek partiye dönüşmesi kararı, 29 Ekim'de cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra cemiyet şubelerine 20 Kasım 1923 tarihli bir genelge ile bildirilmiştir. Böylece ARMHC yönetim kurullarının Halk Fırkası yönetim kurulu olarak görevlerine devam etmiş ve Partinin ülke genelinde örgütlenmesi gerçekleştirilmiştir (Güngör, 2004, s. 13; Güneş, 1987, s. 442).

[5] Bu toplantı, ARMHC listesinden seçilen milletvekillerinin katılması ile gerçekleşmiş, Cemiyetin Fırka haline dönüşmesi kararlaştırılmıştır. Ancak aşağıda da görüleceği üzere İkinci Büyük Kongre olarak numaralandırılmamıştır.

e-kitap

CHF'nin kurumsal olarak kendisine selef olarak ARMHC'ni göstermesi, onun bütün etkinliklerini sahiplenmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, başarıyla tamamlanmış millî kurtuluş mücadelesinin siyasal kazanımlarını da partiye mal etmeyi sağlamaktadır. Milliyetçilik kavramı açısından bakıldığında, CHP Anadolu ve Rumeli topraklarında Misak-ı Millî Kararı ile vatan olarak tanımlanan alanda düşman işgaline son veren millî hareketin yönetici örgütüdür.

Türk milliyetçiliğinin kadim kökleri olarak Orhun Abideleri ile Kaşgarlı Mahmut ve Ali Şir Nevai eliyle ortaya konulan sözlükler ve askeri zaferlerle dolu bir tarih anlatımı öne çıkmaktadır. Bunun destanlardan aldığı güç ve sembolizm ile desteklenmesi de önemsenmelidir. Modern geçmişi ise Namık Kemal'in vatan kavramını yeniden tanımlamasından başlayarak "Üç Tarz-ı Siyaset" arasında son kertede Türkçülüğü seçen İttihat ve Terakki'nin siyasal mirası ve kadroları dolayısıyla İstiklal Savaşının liderlerinin çoğunluğu aynı zamanda milliyetçi aydınlardı. Milliyetçi önderler ve düşünürlerin kanaat farklılıkları, işgale karşı verilen savaşın kaçınılmaz etkisi ile sahneye çıkamamıştır. Ancak genelleme yapılabilecek kadar yaygın olarak bu milliyetçilik, dönemin Türk aydınları için aynı zamanda Batı medeniyetine özenen boyutu ile dikkat çekmektedir. Bu özenç, bilim ve teknolojiyi önceleyen ve bu alanda ileride duran Batı'dan "medeniyet unsurlarını" almayı gerekli görürken, felsefi olarak bu medeniyetin arka planı saydıkları pozitivizme dayalı eğitim ve kültür politikası ile laik/seküler bir hayat ve hukuk düzenini tercih etmelerine yol açmıştır. Ziya Gökalp tarafından formüle edilen "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" Türk milliyetçiliğinin başlama noktasını oluşturmuştur.

ARMHC eliyle yürütülen millî mücadele ve oradan miras olarak CHP ideolojisinin temel taşı olan milliyetçilik hem batı yönelimli hem de batıya karşı yürütülen fiili bir savaşın öncüsü olarak temayüz etmiştir.

Partileşme Dönemi

ARMHC yerine kurulan Halk Fırkasının ilk nizamnamesi, parti üyesi milletvekillerinin Büyük Kongre olarak yaptıkları 9 Eylül 1923 tarihli toplantıda taslak olarak kabul edilmiştir. Bu nizamnamenin yedi maddeden oluşan ilk kısmı "Umumi esaslar" başlığını taşımaktadır. Birinci madde kuruluş gayesini şu şekilde açıklamaktadır: "[Halk Fırkası'nın] Gayesi, millî hakimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi asri bir devlet haline yükseltmek ve Türkiye'de bütün kuvvetlerin fevkinde kanunun velayetini hâkim kılmaya çalışmaktır (CHF, 1339, s. 1)." İkinci madde halk kavramını, hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve kanun önünde mutlak eşitliği kabul eden fertler şeklinde tanımlanmıştır. Üçüncü maddede "Halk Fırkasına her Türk ve hariçten gelip Türk tâbiyeti ve harsını kabul eden her fert dâhil olabilir." kuralı getirilmiştir. Burada Türk vatandaşlığını sonradan alanlar için Türk kültürünü kabul etmiş olma şartı dikkat çekicidir.

15 Ekim1927 tarihinde toplanan İkinci Büyük Kongre, Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından açılmıştır. Kongre açış konuşmasında, Sivas Kongresini partinin Birinci Büyük Kongresi olarak tanımlayan Genel Başkan, yukarıda değinilen kuruluş kongresi tarafından onaylanmamış olan nizamnameyi "Nizamname Projesi" olarak tanımlanıştır(CHF, 1927, s. 2). CHF İkinci Kurultayının takip eden günlerinde Atatürk'ün Büyük Nutuk olarak bilinen konuşması da gerçekleşmiştir.

Bu kongrede 1923'te taslak olarak hazırlanmış olan nizamname bölümler halinde müzakere edilerek kabul edilmiştir. Partinin niteliğinin cumhuriyetçi, halkçı ve milliyetçi olduğu kaydedilmiştir. Nizamnamede laiklik bir ilke olarak sayılmamışsa da tarif edilmiştir:

"Fırka; (...) Devlet ve millet işlerinde din ve dünyayı tamamen birbirinden ayırmayı en mühim esaslardan addeyler (CHF, 1927a, s. 3; CHF, 1929, s. 4)". Ancak kongrede seçilen Umumi Heyet-i İdare tarafından sunulan "fırkanın istikameti hakkındaki

e-kitap

beyanname" metninde laikliğe açıkça yer verilmiştir: "Cumhuriyet Halk Fırkası cumhuriyetçi, laik, halkçı ve milliyetçidir ve milletin iktisadi menafini temin etmeyi birinci derecede haiz-i ehemmiyete addeyler. İş bu esasat fırkamız için bütün siyasetinde ve bütün kanunların vaz'ı ve tatbikinde hakimdir." Bu beyanname II. Büyük Kongre genel kurulunda alkışlarla karşılanmıştır(CHF, 1927, s. 36).

Nizamnamenin 5 inci maddesinde, milliyetçilik anlayışına açıklama getirmektedir:

"Fırka; vatandaşlar arasında en kavi rabıtanın dil birliği, his birliği, fikir birliği olduğuna kani olarak Türk dilini ve Türk kültürünü bihakkın tamim ve inkişaf ettirmeği ve bütün şuabatı faaliyette bu esası mevki-i itibar ve meriyette bulundurmayı ve vazedilecek kanunların vilayeti ammesini ve her ferde seyyanen tatbikini umde-i esasiye olarak takrir eder(CHF, 1927a, s. 5)."

Atatürk ve CHF bu dönemde, kurtuluştan sonra imparatorluğun yıkıntısı altından bir millî devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmakla meşgul olmuştur. İnkılâpların peş peşe hayata geçirildiği bu yıllarda, partinin bir programı yoktur. Ancak inkılâplara yön veren anlayışın temel taşını Türk milliyetçiliği oluşturmaktadır. Milliyetçilik, halkçılık, cumhuriyetçilik ve laiklik ilkelerine dayanarak inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Bu fiili durum, nizamnamenin yukarıda yer alan5 inci maddesinde ifade edilmiştir. Bu gerçeklik aynı zamanda partinin önde gelenleri tarafından açıkça belirtilmiştir. Gerçekleştirilen yeniliklere yaygın olarak Türk inkılâbı adı verilmesi veya Mahmut Esat Bozkurt tarafından dile getirilen "Atatürk ihtilalının ayırıcı vasfı Türk milliyetçiliğidir. Türk olmaktır." (Kılıç, 2012, s. 192) tanımlama girişimleri, milliyetçiliği inkılâpları yürüten CHF'nında belirgin özelliğini olarak göstermektedir.

Kurtuluş Savaşı sırasında 21 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu "Hâkimiyet bilâkayd u şart milletindir" cümlesiyle başlamaktadır. Millî iradenin egemenliğin kurucu unsuru olması, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile

paralellik göstermektedir. Gerek 1921 gerekse 1924 anayasalarında devletin adının "Türkiye Devleti" olarak konulması da hâkimiyete sahip milletin Türk olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Süreç içerisinde cumhuriyetin ilanı veya laikleşme adımları dolayısıyla anayasa değişiklikler görmüş olmakla birlikte milletin adının Türk, devletin Türkiye olması korunmuştur. Örneğin 1934 değişikliğinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı anayasaya girerken vatandaşların tamamını kastederek "kadın, erkek her Türk" ibaresi kullanılmıştır. CHF'nın Türk tanımı 1924 Anayasasının 88 inci maddesine girmiş durumdadır:

"Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk itlak olunur.

Türkiye'de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye'de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye'de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sinni rüşte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türk'tür(Feridun, 1962, s. 62)".

Tanör bu maddeden hareketle şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Anayasa, dinsel ve ırksal farklılıkların bulunduğunu, ama 'Türklük' sıfatının dinsel ya da ırksal bir anlam içermediğini, bunu yalnız coğrafi ('Türkiye ahalisi') ve siyasal ('vatandaşlık') bir bağı ifade ettiğini vurgulamaktadır. Millet anlayışına gelince, yine aynı yıllarda Mustafa Kemal, 'Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir' şeklindeki tanımıyla aynı yaklaşımı millet kavramı düzleminde de formülleştirmiştir."(Tanör, 1998, s. 224)

Açıkça Türkiye Devleti vatandaşlarının tamamı Türk olarak kabul edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun yenilgisi ve başkenti dahil ülkesinin işgal edilmesine karşı direniş olarak başlayan ve ARMHC eliyle örgütlenen millî mücadelenin hedefi, Meclis-i Mebusanda kabul edilen Misak-ı Millî sınırları içinde kalan toprakların bağımsızlığını sağlamak olmuştur. Bu hedefe büyük ölçüde ulaşıldıktan sonra hem Lozan Barış Antlaşmasına giden yolda yeni

e-kitap

devletin yapısal ve ideolojik oluşumu hem de on yılı aşan kesintisiz savaş yıllarında özellikle Balkanlar ve Kafkaslar bölgesinden Anadolu'ya gelen insanların iskânı sorunu da gündemdedir. "Hariçten gelenler" diye tanımlanan bu göçlerle gelenlerdir ve Türk milleti halkasının dışında sayılmamıştır[6].

CHF'nın üyelik için koyduğu kural Anayasa'daki anlayışla uyumlu durmaktadır. Ülke sınırları dışından gelip vatandaşlık alanların aynı zamanda Türk kültürünü benimsemeleri şartını eklemiştir. Vatandaşları millet yapan ortaklıklar "dil birliği, his birliği, fikir birliği" şeklinde sayılmıştır. Milliyetçilik gereği olarak Partinin Türk dilini ve Türk kültürünü yayma ve geliştirme görevi olduğu belirtilmiştir. 29 Ekim 1933 tarihinde Cumhuriyetin onuncu yılı kutlama konuşmasının sonunda Atatürk'ün söylediği "Ne mutlu Türk'üm diyene!" sözü de Türk olmanın seçilebilir olduğunu göstermektedir.

CHF temel metinlerinde ve inkılâplarda kendini gösteren Türk milliyetçiliğinin etnik değil kültürel bir millet anlayışına dayandığı görülmektedir. Milliyetçilik bağımsızlık hedefine ulaştıktan sonra, cumhuriyetçilik, halkçılık ve laiklik ile takviye edilerek aydınlanmacı niteliğini ön plana çıkarmıştır. (Öztürk, 2018, s. 384)

Soy birliğinden bahsedilmeden dil, duygu ve fikir birliği temelli millet anlayışı aynı etnik kökenden gelmese de kültürel bütünlük şartını ortaya koymaktadır. Bu anlamıyla hariçten gelenlerin de bu kültürü benimsemeleri istenmektedir. Ancak hiçbir kayıt koymadan bütün vatandaşlar Türk milletinin içerisinde sayılmaktadır. Vatandaşların arasından yalnızca Gayri Müslimlere azınlık hakları tanınmakla birlikte, bütün Müslüman ahalinin Türk olduğu kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ve CHF'nın üçlü bir Türk tanımı üzerinde Türk milliyetçiliği kurguladığı söylenebilir.

---

[6] Bu kucaklayıcı tavır muhatap alınan kişiye ve zamana göre değişebildiği ve Ahmet Ağaoğlu örneğinde yaşandığı gibi kendisine "sığıntı" da denilebildiği görülmektedir(Güngör, 2001, s. 100).

Tek Parti Dönemi

Türkiye'nin yakın dönem tarihinde kısa süren Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinin başarısızlıkla sona ermesinden Demokrat Partinin (DP) kurulmasına kadar geçen döneme Tek Parti Dönemi adı verilmektedir. Bu dönemde CHF'nın 9 Umde beyannamesi dışında ilk defa bir program kabul etmesi önemlidir.

CHF'nın Üçüncü Büyük Kongresi 10-18 Mayıs 1931 tarihlerinde toplanmıştır. Bu Kongre, Türkiye'de tek parti sisteminin kurumlaştığı döneme denk düşmektedir. Fırkanın nizamnamesi yeniden gözden geçirilmiş ve ilk defa bir program bu Kongrede kabul edilmiştir. Öncekilerden farklı olarak nizamnamenin "Esaslar" kısmında, CHF'nın ideolojik nitelikleri belirtilmeden sadece "programındaki esaslar üzerinde çalışan siyasî bir cemiyettir" ifadesine yer verilmiştir. Milliyetçilik yaklaşımını göstermesi bakımından 7nci maddede Fırkaya kabul edilme şartları dikkat çekicidir. "Millî mücadeleye aleyhtar bir vaziyet almamış ve bu gibi taazzilere dahil olmamış olan ve siyasî seciyeleri itibariyle menfi bir ruh taşımamış oldukları mütebariz bulunan her Türk vatandaş, Türkçe konuşmakta bulunmuş, Türk kültürünü ve fırkanın bütün umdelerini benimsemiş ise, girebilir."(CHF, 1931a, s. 3-4)Bu cümlede açıkça, üye adaylarının Fırkanın ilkelerini benimsemenin yanında Türkçe konuşması ve Türk kültürünü benimsemesi şartını eklemiştir.

Programın giriş kısmında 1927 Büyük Kongresinde onaylanan Nizamnamenin "Esaslar" bölümü ve Genel Başkanlık Beyannamesine atıf yapılarak süreklilik vurgulanmıştır. Program, Partinin esasları olarak dört kavramı sıralar: "1) Vatan, 2) Millet, 3) Devletin esas teşkilâtı, 4) Amme hukuku." Bu kavramlardan "vatan" programda şöyle tanımlanmıştır: "Vatan, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bu günkü siyasî sınırlarımız içindeki yurttur." Kongrede program önerisi üzerine söz alan Yusuf Akçura bu tanıma işaret ederek, bunun kendisi gibi "eski ve

e-kitap

ihtiyar bir Türkçü için çok sevinilecek bir hadise" olduğunu belirtir (CHF, 1931, s. 25).

CHF Programında "millet" tanımı "Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimaî heyettir." şeklinde yapılmaktadır. Fırkanın ana vasıfları sayılırken programda Altı Ok ilkeleriyer almıştır: "Cumhuriyet Halk Fırkası, A - Cumhuriyetçi, B - Milliyetçi, C - Halkçı, Ç - Devletçi, D - Lâik, E – İnkılâpçıdır."(CHF, 1931a, s. 29-31)

CHF milliyetçilik anlayışını programında şu şekilde tarif edilmiştir: "Fırka, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimai heyetinin hususî seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar."(CHF, 1931a, s. 31)

CHF sınıf mücadelesinin yerine sosyal dayanışmayı ve düzeni sürdürmek üzere toplumu mesleki zümrelere ayırmaktadır.

"Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir. A) Küçük çiftçiler, B) Küçük sanayi erbabı ve esnaf, C) Amele ve işçi, Ç) Serbest meslek erbabı, D) Sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir."(CHF, 1931a, s. 32)

Bu zümreler için programda politika önerileri de ayrıntılı olarak yer bulmaktadır. Bu arada iş kanunu hazırlanması gerektiğinden söz etmeden önce yer alan şu cümle dikkat çekicidir: "Milliyetçi Türk amelesi ve işçilerinin hayat ve haklarını ve menfaatlerini göz önünde tutacağız."(CHF, 1931a, s. 33)CHF, memurların da görev yaparken kendilerini millî menfaate adaması gerektiğini düşünmektedir: "Milletin yüksek menfaatini daima göz önünde tutarak bütün dikkat ve himmetleriyle vazifelerine hayatlarını hasreden memurlar, her türlü huzur ve refaha lâyıktırlar (CHF, 1931a, s. 38)."

Programın millî eğitim ve öğretim politikaları kısımda da milliyetçilik özellikle vurgulanmaktadır: "Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi ve lâyik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburî ihtimam noktasıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türkiye Devletine hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur." Aynı bölümde başka bir siyasal tercih de şu şekilde ifade edilmiştir: "Terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, millî ve vatanperver olmalıdır." Eğitimin millî niteliğinin tarih eğitimi ile pekiştirilmesi öngörülmektedir: "Fırkamız, vatandaşların, Türkün derin tarihini bilmesine fevkalâde ehemmiyet verir. Bu bilgi Türkün kabiliyet ve kudretini, nefsine itimat hislerini ve millî varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besleyen mukaddes bir cevherdir." Keza dil konusunu da millî eğitim kısmında ele alması dikkat çekicidir: "Türk dilinin millî, mükemmel ve mazbut bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddî teşebbüse devam olunacaktır(CHF, 1931a, s. 35-36)."

Dört yılda bir toplanan Büyük Kongre dördüncü toplantısını Mayıs 1935'te yapmış ve program ile tüzük metinleri yeniden düzenlenmiştir. Burada yapılan düzenlemede Partinin ideolojik çerçevesi korunurken kullanılan dil ve imla açısından bir devrim hayata geçirilmiştir. Dilde özleşme politikasının parti belgelerine de yansıdığı görülmektedir. Fırka yerine Parti, Kongre yerine Kurultay, nizamname yerine tüzük denilmesi gibi dönemin dil anlayışı uygulamada kendisini göstermektedir. Zaman içerisinde dil politikası dönüşüm yaşasa da CHP Büyük Kongrelerine "Kurultay" ya da "Büyük Kurultay" denilmesi kalıcı olmuştur.

Bu Kurultay CHP'ye bayrak, rozet ve marş belirleyerek Tüzüğün 8 inci maddesinde ifade etmiştir: "Partinin ana vasıflarını gösteren altı oklu bir bayrağı, bir rozeti ve bir marşı vardır. Bunlar öğreneğine göre yapılır ve kullanılır." Tüzük partiye üye olmak için aranan Türkçe konuşma ve Türk kültürünü benimseme şartlarını korumuş sadece dilini değiştirmiştir: Tüzüğün "Partiye girmek şartları"nı düzenleyen 9 uncu maddesinin Ç bendinde

e-kitap

Kurtuluş Savaşı günlerine gönderme yapılmaktadır: "Ulusal savaşta, ona karşınlık etmemiş olan ve böyle örgütlere girmemiş olan ve siyasal ıra bakımından menfi bir ruh taşımamış oldukları belirgin bulunan her Türk yurttaş, Türkçe konuşmakta bulunmuş ve Türk kültürünü ve Partinin prensiplerini benimsemiş ise, girebilir."(CHP, 1935a, s. 4)

Kurultay onayladığı Parti Programının Giriş kısmında "Cumhuriyet Halk Partisinin programına temel olan ana fikirler, Türk devriminin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle, yalın olarak, ortaya konulmuştur" denildikten sonra, geçmiş kurultayların kabul ettiği esaslar ve bildirilere atıf yaparak "Kemalizm" terimini kullanmıştır: "Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamalizm prensipleridir (CHP, 1935, s. 1-2)."Bunun dışında program metninde "vatan" ve "ulus" tanımları, eski metindeki "vatan" ve "millet" tanımlarıyla aynıdır. Sadece aynı cümlelerde bazı kelimelerinin yeni karşılıkları yazılması yoluna gidilmiştir.

Dördüncü Kurultayın açılışında Atatürk kısa bir konuşma yapmış ve önceki Kurultaydan bu yana ülkede gerçekleşen işleri ve dünyadaki siyasi gelişmeleri değerlendirmiştir. Uluslararası siyasal gündeme ilişkin barış beklentisini ortaya koyduktan sonra artan gerilim şartlarına hazır olunması uyarısında bulunmuştur. Atatürk kültür alanındaki devrimleri sayarak Türk milletinin asli özelliklerinden kaynaklandığını şu şekilde vurgulamıştır:

"Türk ulusu ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi, uluslararasında tanılır. Türk ulusuna doğunsal[7] rengini veren bu devrimlerden her biri, çok geniş tarihsel devirlerin öğünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir. Bütün bu işler, Partimizin programını, özenle göz önünde tutarak başarılabilmiştir."(CHP, 1935a, s. 4)

[7] O dönemde yeni kelimeler, gazetelerde tefrika halinde yayımlanmaktaydı. "Doğunsal" sözü, öz Türkçe köklü olarak "cibillî" karşılığında konulduğu bilgisi, Milliyet Gazetesinin 2 Nisan 1935 tarihli sayısında 6. sayfada yer almaktadır. "Cibilli: Yaradılışta olan, tabii. (bkz.: fıtri) (Devellioğlu, 1997)"

İsmet İnönü de Kurultayın kapanışında yaptığı konuşmada; "Vatan ve ulus aşkı Partimizin başlıca varlığı olduğunun açıkça bilinmesi, dünyanın bu karışık zamanlarında Türkiye baysallığı için hayırlı bir gösteriştir"(CHP, 1935b, s. 5) diyerek milliyetçilik vurgusu yapmıştır.

Partinin Dördüncü Kurultayı, kurucu ve Değişmez Genel Başkan Mustafa Kemal Atatürk'ün katılabildiği son Kurultay olmuştur. Atatürk'ün10 Kasım 1938 günü vefatından sonra toplanan olağanüstü Kurultay, İsmet İnönü'yü partinin başına getirmiş, tüzükte yapılan değişiklikle Atatürk Ebedi Başkan olarak tanımlanmış ve Değişmez Genel Başkan olarak İnönü belirlenmiştir. Tüzük değişikliğinin gerekçesinde Atatürk için Ebedi Şef denilirken İnönü için Millî Şef unvanı kullanılmıştır (Güngör, 2004, s. 20-21).

CHP Beşinci Büyük Kurultayı tarafından 1 Haziran 1939 tarihinde onaylanan programda dil ve ifadeler açısından 1931 Programına geri döndürülmüştür (CHP, 1939). Bu ilkeler, takip eden Büyük Kurultaylar tarafından da yazım düzenlemeleri dışında değiştirilmemiştir. 1943 Kurultayında da temel ilkeler, Kemalizm adlandırması ve Altı Ok korunmuştur. Ancak milliyetçilik ilkesinin açıklamasında Türk milliyetçiliğinin başka milletlerin zararına olmayacağı vurgusu programa girmiştir:

"Parti milletin hususî karakterini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmağı esas sayar, Parti insanlık cemiyetine müstakil ve eşit milletlerden mürekkep bir büyük aile ve Türk milletini bu ailenin esaslı birliği olarak tanır.

Parti, Milliyetçiliği Türk milleti içinde en yüksek bir insan seviyesine varmanın kök şartı ve vasıtası bilir. Parti milletler arasındaki münasebetlerde, Türk Milliyetçiliğini hiçbir millet için zarar düşünmiyen, her milletin insanlığa değerli hasletlerini takdir ve teşvik eden bir iyilik unsuru olarak kullanır. (CHP, 1943, s. 4)"

CHP'nin Atatürk ve İnönü yönetiminde geçen bu döneminde, milliyetçilik parti programının temel kavramı olmayı sürdürmüştür. Bu süreklilik kabul edilen programın başında daha önceki

e-kitap

tüzüğün içerdiği esaslar ile Genel Başkanlık bildirilerine gönderme yapılarak açıkça ifade edilmiştir. Milletin yine vatandaşlık bağı ve kültürel benimseme şeklinde iki boyutlu tanımı da korunmuştur. Partinin ideolojisinin bütününe de Kemalizm denilmiştir. Ayrıca kültür alanında yapılan inkılaplar için, doğrudan Atatürk tarafından "Türk ulusuna doğunsal rengini veren bu devrimlerden" olduğu belirtilmiştir.

Bu dönemde, milliyetçilikle doğrudan bağlantılı olarak kullanılan halkçılık ilkesinin sınıf kavgasına fırsat vermeyen ve iş bölümü esası içinde bütünleşik bir toplum öngörüsüne dayandığı vurgulanmalıdır. Programda yer alan hem eğitim politikası hem de işçi ve memurlarla ilgili ifadeler, milliyetçilik gereği olarak bireylerin millete adanmışlığını ve dayanışma içinde olmaları beklentisini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, 1943 Kongresinde programa eklenen açıklamayla Partinin milliyetçiliği, Türk milleti için insanlık seviyesinde yükselişin şartı olarak gördüğü ama özellikle başka milletlere zarar düşünülmediği kaydı ifade edilmiştir. Bunun nazi ve faşist akımlarla karıştırılma endişesinden kaynaklandığı söylenebilir. Dilde yaşanan özleşme döneminde, millet ile ulus sözlerinin de eşanlamlı olarak kullanıldığını belirtmek, ilerleyen dönemler değerlendirilirken yararlı olacaktır.

Genel olarak tek parti dönemini, inkılâpların yapıldığı, yerleştirildiği ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurumsal yapısının tamamlandığı bir dönem olarak nitelemek mümkündür. Yeni devleti kuran kadronun ideolojisi açısından Altıok'un parti programında ve anayasada yerleştiği bir dönemdir. Dönemin sonunda ise hem 1943'te programda milliyetçilik anlayışının sınırlarının yeniden çizilmesi hem de Atsız ve arkadaşlarının Turancılık ithamıyla yargılanması CHP ile parti dışında bulunan milliyetçilerin arasında bağı kopartmış durumdadır. Bu tartışma partinin sonraki dönemine taşınacaktır.

Çok Partili Dönem

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, dünya siyasetiyle de uyumlu şekilde çok partili siyasal hayata yöneldi. İlk işaret Millî Şef İnönü tarafından 19 Mayıs 1945 tarihinde yaptığı konuşmada verildi. Bunu takip eden dönemde ilk olarak 18 Temmuz 1945'te Millî Kalkınma Partisi kurulmuşsa da 7 Ocak 1946 tarihinde DP kurulmasıyla gerçek birçok partili siyasal ortam oluşmuştur. Bu ortama uyum için CHP, yaklaşan seçimlerden önce 10 Mayıs 1946 tarihinde Olağanüstü Kurultay toplayarak tüzük değişikliği yaptı. Tüzükte yer alan Değişmez Genel Başkan statüsü kaldırıldı. Bundan sonra Kurultaylar Genel Başkan seçimi de yapacaktır. Çok partili siyasal hayata uyarlama toplantısı olan bu Kurultayda tüzükte yapılan değişikliğin dışında programda herhangi bir yenileme yapılmadı(Güngör, 2004, s. 26-29).

CHP 17 Kasım- 4 Aralık 1947 tarihlerinde 11 birleşim şeklinde çalışmış olan Yedinci Kurultay tarafından programda kısmi değişiklikler yapılmıştır. Her bir maddenin ayrı ayrı görüşülüp oylandığı Kurultay, programın tümünü3 Aralık 1947 tarihinde kabul etmiştir. Komisyondan gelen program değişikliği teklifi görüşülürken en hararetli tartışmalar milliyetçilik, laiklik ve devletçilik maddelerinde yaşanmıştır(Kumaş, 1999, s. 54). Milliyetçilik maddesi hakkında söz alan ilk delege olan Cemil Sait Barlas konuşmasında şu ifadeleri kullandı:

"Türkiye'de 'Türk' dediğimiz zaman, muayyen bir ırk anlamadığımız için 'Türk ırkı' dediğimiz zaman da Avrupai manada bir ırkçılık anlamıyoruz. Biz, 'Türk Milleti' dediğimiz zaman kan davasında değiliz. Fakat biz, geçmiş yıllarda gençliğe karşı büyük bir hata işledik. 'Türkçülük' dediğimiz zaman Avrupai manada 'Irkçılık' anladık. Ancak, bugün, 'Türk ırkı' dediğimiz zaman, kanı değil, ruhu, mazisi ve istikbali ve imanı olan bir zümreyi anlıyoruz. Binaenaleyh 'Türk ırkı' dediğimiz zaman 'Türk Milleti'dir. Bunun komisyon tarafından da aydınlatılması geçmişteki hatamızın bir kefareti olur (CHP, 1948, s. 395-396)."

e-kitap

Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş ise, Şükrü Saraçoğlu'nun TBMM kürsüsünden söylediği "Biz azalan, azaltan Türkçü değiliz, çoğaltan Türkçüyüz. Türkçülük, bir vicdan meselesi olduğu kadar, laakal kan meselesidir." sözlerini hatırlatarak bu söze güvenerek hareket ettiklerini vurgulamıştır. Bundan sonra Türkiye dışındaki Türkler konusunda hükümetin ilgisi istediklerini ve istemeye devam edeceklerini söyleyerek bunun ırkçılık sayılamayacağına dikkat çekmiştir (CHP, 1948, s. 396).

Orhan Seyfi Orhon söz alarak mevcut programdaki milliyetçilik maddesine göre müzakere edilen teklifi "ifrata kaçmış bir zihniyetin dizginlenmesi gibi görünüyor" şeklinde değerlendirmiştir. Mevcut programdaki halin korunması gerektiğini şu sözlerle açıklamıştır: "İstiklal savaşından başlayarak şimdiye kadar yaptığımız bütün büyük işler bu fikirden doğmuştur; bütün inkılapların kaynağı budur. Bunun dışında kalmış bir şey bulamazsınız. Bizim anlayışımızla Milliyetçilik inkılapçı bir fikirdir(CHP, 1948, s. 398)."

Hamdullah Suphi Tanrıöver de konuşmasında Barlas'ın ırkı reddetmesine dikkat çekti: "Irkı, siyasi manada Devlet idaresinin esası olarak mütalaa edersek reddetmek lazımdır. Fakat, ırkı, ilim nokta-i nazarı ile tetkik edersek reddetmeğe imkân yoktur." Dünyanın çeşitli bölgelerinde yerleşen toplumların ırk dağılımına ilişkin bilgiler verdikten sonra da Türklerin yerleşik olduğu bölgeleri sayarak "siyasi olmamak üzere, (...) hudutlarımızın dışında yaşayan bütün Türklerle alakadarız" sözleriyle tutumunu açıklamıştır(CHP, 1948, s. 399 - 400).

CHP içinde1944 yılındaki Irkçılık-Turancılık Davasının bir hata olduğunun ifade edilmesi program müzakerelerinin altı çizilmesi gereken bir boyutudur. Kurultayda önergelerle yapılan düzenlemeler sonucu kabule dilen Programın 5 inci maddesi şu şekildedir(CHP, 1948, s. 400):

"Partimiz Türk milletini dil, kültür, ülkü ve tarih birliği ile saadet ve felaket ortaklığına inanmak, ortak yurt sevgisi taşımak gibi tabii ve ruhi bağlarla birbirine bağlı yurttaşların kurduğu sosyal ve siyasal bir bütün olarak kabul eder.

Bu birliğin, üzerinde kurulduğu kutlu vatan toprakları da hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir bütündür.

Partimiz milliyetçiliği, Türk milletinin bütünlüğünü ve bunun dayandığı millî ruh ve millî şuuru yaşatmak ve korumak manasına alır.

Milletin özel karakterini ve bağımsız benliğini korumayı amaç tutarız.

Milliyetçiliği Türk milleti için en yüksek bir insan seviyesine varmanın kök şartı ve anayolu biliriz.

Milletimizi hür ve bağımsız dünya milletleri ailesinin eşit ve şerefli, bir üyesi sayarız.

Bizim milliyetçiliğimizin hiçbir millet için zarar verici bir mahiyeti yoktur."

Bu Kurultay CHP için demokratikleşme ve çok partili siyasal hayata uyum çabası olarak değerlendirilmiştir (Güngör, 2004, s. 36). Partinin vasıfları bölümünde Altı Oktan biri olarak "devrimcilik" yerini korusa da 1943 Programında yer alan "Parti, devlet ve millet işlerinde tedbir bulmak için tedrici ve tekamüli prensiple kendini bağlı tutmaz" cümlesi yeni programdan çıkartılmıştır. Kili'nin de tespit ettiği gibi, CHP devrimciliği o güne kadar başarılan devrim eserlerinin korunması düzeyine çekmiştir (Kili, 1976, s. 102). Böylece CHP kendisinin devrimci değil evrimci bir politika izleyeceğini ifade etmektedir. Bu dönemde CHP iktidarı, Türkiye'yi batıya yakınlaştırma çabalarının artırmıştır. İç siyasette muhalefetin beklentilerine cevap vermeye çalışılırken, dış siyasette NATO, OECD ve IMF gibi uluslararası kuruluşlarla ve ABD ile sıkı ilişkilerin başladığı görülmektedir (Bila, 1999, s. 133).

Programda köklü değişikliğin yapılması için Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçildikten sonra CHP'nin seçimleri kaybetmesi gerekmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda CHP iktidarı DP'ye devredince, muhalefet partisi olarak kendisini yeniden şekillendirme ihtiyacı duymuştur(Güngör, 2004, s. 59-65). Ancak bu da kolay olmamıştır. Seçim sonrasında herhangi bir hazırlık yapılmadan 29 Haziran 1950 tarihinde toplanan Sekizinci Kurultay,

e-kitap

İnönü'nün açış konuşmasında ifade ettiği üzere "tüzükte bazı sade değişiklikler" yapmıştır. Partililer tarafından Kurultaya sunulan çeşitli ıslahat önerilerinin, seçilen Parti Divanınca değerlendirilmesi ve gelecek Kurultaya getirilmesi kararı alınmıştır. Bu tekliflerden birisi Hıfzı Oğuz Bekata ve imzacı 100 arkadaşı tarafından hazırlanan "CHP'de Islahat Yapılması İçin Teklif"tir. Bu teklif kitapçık şeklinde basılarak Kurultaya sunulmuş ve delegelere dağıtılmıştır. Teklifte parti yönetimi milliyetçilik ilkesinden uzaklaşması sebebiyle eleştirilmiştir. Hatta yöneticilerin milliyetçilik karşıtı anlayışlara müsamahayı aşan gevşeklik göstermesi yüzünden CHP'nin "samimi milliyetçi vatan evlatlarının sevgisini kaybet(tiği)" iddia edilmiştir. (Güngör, 2004, s. 157 - 158). Burada da büyük ihtimalle 1944 Turancılık davası hatırlatılmıştır.

Dokuzuncu Kurultay 26-30 Kasım 1951 tarihlerinde toplanmıştır. Geçen Kurultay tarafından Genel Merkeze tüzük ve program taslaklarının hazırlanması görevi verilmişse de Kurultaydan program değişikliği hakkında sonuç çıkmamıştır. Ancak parti içinde kavga havası alenilik kazanmıştır(Güngör, 2004, s. 159 - 161). Nihayet 22-27 Haziran 1953 günlerinde toplanan Onuncu Kurultay bir program metni hazırlayabilmiştir. Yedinci Kurultayda tartışmalar sonucu programa giren "Milliyetçiliği Türk milleti için en yüksek bir insan seviyesine varmanın kök şartı ve anayolu biliriz" cümlesi program metninden çıkartılmıştır. Türk milleti yerine "Türkiye halkının" ibaresi kullanılması da dikkat çekicidir (Güngör, 2004, s. 173 - 174).

Onuncu Kurultayda kabul edilen program sonraki Kurultaylarda küçük güncellemeler dışında korunduğu ve milliyetçilik maddesinin güncellemelerden etkilenmediği görülmektedir. Örneğin Onbeşinci Kurultay tarafından değiştirilen program (CHP, 1961(?))milliyetçilik konusunda 1953 programındaki ifadeleri olduğu gibi korumuş ve bu durum 1969'a kadar (CHP, 1969) devam etmiştir. 1969 Kurultayında kabul edilen programın girişinde yer alan "Bu programdaki prensipler Partinin daima bağlı kalacağı Atatürk yolunun ifadeleridir(CHP, 1969, s. 3)." cümlesinde

"Kemalizm" yerine "Atatürk Yolu" denildiği görülmektedir. Partinin Altı Ok ilkelerini "Halk egemenliği, hukuk devleti ve sosyal adalet ve emniyet esaslarına dayanan ve millî değerlerden kuvvet alan, demokratik bir cemiyet nizamının gerçekleşmesi (CHP, 1969, s. 5)" amacına ulaştıracak yollar olarak göstermektedir.

Programın 3üncü maddesi CHP'nin milliyetçilik anlayışını açıklamaktadır:

"Partimiz, Türkiye halkının dil, kültür, ülkü ve kader birliği içinde ayrılık kabul etmez bir millet olarak gelişmesini ister.

Partimiz, milliyetçiliği, Türk halkının bütünlüğünü ve bunun dayandığı millî ruh ve şuuru yaratmak ve korumak mânasına alır.

Her vatandaşta millî bağların kuvvetlenmesine ve milletimizin bağımsız dünya milletleri ailesinin eşit ve şerefli bir üyesi olarak özel karakteri ve benliği içinde ilerlemesine çalışmayı vazife bilir(CHP, 1969, s. 6-7)."

CHP'nin programında bu değişiklik gerçekleşene kadar geçen dönemde yaşanan siyasal eğilim dönüşümünün altı çizilmelidir. 1960'ların ilk yarısında konuşulmaya başlayan "ortanın solu" söylemi, partinin temel politikalarında gelecek değişimin işareti sayılmalıdır. Türkiye'de 27 Mayıs 1960 darbesi ile DP iktidardan indirilirken CHP iktidara ortak olarak gelebilmiştir. Ancak kadro ve programlarında yenileşme yapmamıştır. 15 Ekim1961 seçimlerinde 1957 seçimlerinden daha az ama rakiplerinden daha çok oy alsa da CHP tek başına iktidar olamamıştır. CHP bu meclis yapısı içerisinde ya koalisyon ya da bağımsız destekli azınlık hükümetleri şeklinde üç ayrı hükümette bulunmuştur. Hem darbe destekçisi görüntüsü hem de koalisyon hükümetlerinin siyasi yükü, CHP'nin 1965 seçimlerinde biraz daha oy kaybetmesine yol açmıştır (Ayata, 1992, s. 82).

1965 Seçimlerine gidilirken, CHP kendisini "sol" olarak tanımlayan Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) karşı konumunu belirlemek amacıyla "ortanın solu" tanımını kullanmaya başlamıştır. Bu tanım başta Adalet Partisi (AP) olmak üzere karşıt partiler tarafından "ortanın solu Moskova'nın yolu" sloganıyla seçmene olumsuz

e-kitap

bir değer yüklenerek ulaştırılmıştır(Kili, 1976, s. 211-213). Bu seçimlerin öncesinde parti tarafından "CHP'nin Temel İlkelerinden – Halkçılık –Devletçilik" (CHP, 1965) adıyla bir propaganda broşürünün yayımlanmış olması, "ortanın solu" yöneliminin Altı Oktan kopmak olmadığını ancak politika tercihlerinde halkçılık ve devletçilik ilkelerinin öncelik kazandığını göstermektedir. Çünkü diğer ilkeler bu nitelikte ayrı yayınlarla anlatılmamıştır. Bundan sonra "ortanın solu" Parti içinde de tartışma ve çatışmaların kilit kavramı olmuştur. Ecevit liderliğinde bir grup tarafından On sekizinci Kurultay öncesinde il kongrelerinde "Ortanın Solu Hareketi" kadro ve düşünce olarak görünürlük kazanmıştır. 18 Ekim 1966 tarihinde toplanan On sekizinci Kurultay, Ortanın Solu Hareketinin parti yönetimini ele geçirmesiyle ve Ecevit'in Genel Sekreter seçilmesiyle sonuçlandı. Aynı Kurultay yayınladığı bir bildiri ile "CHP, halkçılık ilkemizin gereği olarak, büyük halk kitlelerinin yanında onların yararına çalışan, onların sömürülmesine karşı çıkan ortanın solunda bir partidir" [aktaran (Kili, 1976, s. 231)] cümlesi ile Kurultay'dan başarıyla çıkan grubun ideolojik olarak da partiye hâkim olduğu açığa vurulmuştur. Ortanın solu yönelimine karşı çıkan ve Parti adına yayınlanan açıklamalarda "CHP sosyalist değildir ve olmayacaktır." cümlesinin yer almasında ısrar eden, liderliğini Turhan Feyzioğlu'nun yaptığı "8'ler Hareketi" tarafından kamuoyuna mal edilen tartışmalara bir son verilmesi için 28-29 Nisan 1967 tarihlerinde Dördüncü Olağanüstü Kurultay toplanmıştır. İnönü'nün de etkili tavrı sonucunda Feyzioğlu ve arkadaşları partiden tasfiye edilmiştir (Kili, 1976, s. 242). Parti içindeki sol hizipler arasındaki kavga Feyzioğlu ve arkadaşlarının ihracına ve bunlar tarafından Güven Partisi adıyla yeni bir parti kurulmasına kadar uzamıştır (Ayata, 1992, s. 83).

27 Mayıs Darbesi sonrasında Partinin genel görünümü, kadro içerisinde yaşanan çatışmalar şeklindedir. Genel Merkez uyumsuzluk gösteren grupları tasfiye ederek günü kurtarırken ideolojik tartışmalar, parti programına yansımadan kişilerin sözleri ve Kurultay bildirileri ile açığa çıkmıştır. Nihat Erim, Kasım Gülek,

Turgut Göle ve Avni Doğan gibi güçlü isimler 1962 yılı sonunda, 8'ler Hareketi de 1967 yılında ihraç edilmiştir.

Bu tartışmalar zincirinin sonunda, İsmet İnönü de herhangi bir hizip lideri düzeyine inmiş durumdadır. Nihai çatışma, 5-7 Mayıs 1972 tarihlerinde toplanan Beşinci Olağanüstü Kurultayda yaşanmıştır. Burada Genel Başkan İsmet İnönü'nün açık güvensizlik talebine rağmen delegeler Bülent Ecevit'in etkisi altındaki Parti Meclisi'ne güvenoyu verdiler. Bunun üzerine 8 Mayıs 1972 günü İnönü Genel Başkanlıktan istifa etmiştir. İnönü'nün istifası üzerine 14 Mayıs 1972 tarihinde Kurultay altıncı kez olağanüstü toplanmış ve tek aday olarak girdiği oylamada delegelerin çoğunluk oyuyla Bülent Ecevit CHP Genel Başkanı seçilmiştir(Kili, 1976, s. 325-330).

Bu dönemde Ecevit'in yanında yer alan ve adı Mülkiye Cuntası olarak anılan Turan Güneş, Deniz Baykal, Besim Üstünel, Ahmet Yücekök ve Haluk Ülman'dan oluşan bir grup aydın Parti politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu grubun üyelerinden Deniz Baykal daha sonra CHP Genel Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Baykal 1999 yılında bir televizyon programında "ortanın solu" açılımını da değerlendirirken ortanın solu anlayışını CHP'nin kuruluşundaki niteliklerden kaynaklanan "devlet partisi" olmak yerine "toplum partisi" haline dönüşme çabası olarak tanımlamıştır. (Hakan, 2001, s. 38).

CHP'de Ecevit döneminde "ortanın solu" yerine "demokratik sol" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Ancak dönemin şahitlerinin yazdıklarından bu terimde de tanımlama ve algılanma sorunları olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Ali Nejat Ölçen, 1973 seçimlerinde partinin açıkladığı beyanname hazırlığı çalışmalarında "demokratik sol" ile sosyal demokrasi arasındaki farkın en üst düzeyde bile tartışmalı olduğunu dile getirmektedir. Kendisinin Ecevit'e bu konuda yaptığı açıklamada, bu iki ifade arasında önemli bir fark olmadığını fakat o günlerde Türk-İş'ten ayrılan bir grup sendikacı tarafından Sosyal Demokrasi adıyla bir kitap yayınlanması dolayısıyla bir sendikal eylemin parçası durumuna

e-kitap

düşmemek için demokratik sol tanımının kullanılmasını önermiştir. (Ölçen, 1995, s. 18)

Ayata, ortanın solu kavramıyla Altı Ok içinden halkçılık ilkesinin öne çıkartıldığını ancak "yeni halkçılık anlayışı 1930'lardaki halkçılığa karşı tepki" niteliğinde olduğunu ifade etmektedir (Ayata, 1992, s. 87). Bu farklılık gerçekte taban tabana zıtlık düzeyindedir. Altı Oktaki halkçılık sınıf ayrımı kabul etmeyen bir toplum bütünlüğünden yana iken ortanın solu, sınıflı bir toplum anlayışı ile siyaset yapmaktadır.

CHP'nin 27-30 Kasım 1976 tarihinde toplanan Yirmi üçüncü Kurultayı tarafından kabul edilen programda Partinin siyasal eğilimi geçmişten farklı bir şekilde "Demokratik Sol" olarak tanımlanmıştır. Doğrudan Ecevit tarafından kaleme alındığı yaygın biçimde söylenen bu program (Beşikçi, 1991, s. 119-120)kendisinden öncekilerden hayli büyük, 284 sayfalık bir kitap halini almıştır. Programın girişinde demokratik sol siyasal eğilim şu şekilde açıklanmıştır: "Cumhuriyet Halk Partisinin Demokratik Sol tutumu bu amacın ve inancın gereği olarak özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü, halkın kendini yönetmesi kurallarına dayanır." Program partinin yaşadığı değişimi açıklayıp Altı Ok ilkelerine bağlı kaldığını vurgulamıştır:

"Cumhuriyet Halk Partisi bu kurallara ve halkın istek ve özlemlerine uygun bir toplum düzeniyle amacına ulaşmak üzere çağın gereklerini ve toplum koşullarını göz önünde tutarak çizdiği doğrultusunda ve toplumsal değişime göre geliştirdiği tutumunda Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Lâyiklik, Devrimcilik ilkelerine bağlı kalır" (CHP, 1976, s. 5-6).

Programda ilkeler açıklanırken Partinin Atatürk'ün önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna öncülük yaptığı vurgulanması dışında "Atatürkçülük" veya "Kemalizm" kavramlarına herhangi bir gönderme yapılmamıştır.

CHP'nin demokratik sol programı, milliyetçilik ilkesini "Türk ulusunun birliğini bağımsızlığını egemenliğini güvenliğini ve dünyadaki saygınlığını, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, karadaki

denizlerdeki göklerdeki tüm siyasal ve ekonomik haklarını korumak" (CHP, 1976, s. 10) temeline yerleştirmiştir. Ancak milliyetçilik başlığı altında dikkat çekici iki vurguya yer verilmiştir: Parti her ulusun bağımsızlığına saygılı olduğunu ve her türlü sömürüye ve sömürgeciliğe karşı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Türk ulusunun etnik köken bakımından ayrılık kabul etmeyeceği açıklanarak kültür, dil ve Türkiye dışında yaşayan Türklerin durumu gibi konulara değinilmektedir:

"Türk Ulusunun üyeleri arasında soysal özelliklerine göre ayrılık gözetmez. Soysal özelliklerin ulusal birliği veya ülke ve devlet bütünlüğünü sarsıcı etkenlere dönüştürülmesi yönündeki eğilimlere karşı çıkar.

Yurdumuzun kültür kalıtıyla bütünleşen Türk kültürünün gelişmesine ve kendi özelliğini koruyarak tüm insanlık kültürüyle sürekli alış-veriş içinde olmasına katkıda bulunur.

Türk dilinin öz kaynağından güç alarak gelişmesi, her alanda ve her bilim dalında yeterli duruma gelmesi ve dünyada yaygınlaşması için çaba gösterir.

Başka ülkelerde yaşayan Türk topluluklarına eşit davranılmasını, anadillerini ve kültürlerini yaşatıp geliştirme olanağı sağlanmasını o ülkelerle dostluğun temel koşullarından sayar. O Türk topluluklarının bu gereğe uyulan ülkelerle Türkiye arasında sürekli ve canlı bir dostluk ve işbirliği etkeni olabilmelerine katkıda bulunmayı ödev bilir." (CHP, 1976, s. 11)

Bu anlatımda "yurdumuzun kültür kalıtı" denilirken, Anadolu'nun kadim halkının da Türk ya da Ön-Türk olduğuna ilişkin iddialara dayanıldığı söylenemez. Programda yer aldığı şekliyle miras kalan eski kültür ile Türk kültürünün bütünleştiği ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, coğrafya, hukuka dayanan vatandaşlık, ortak kültür ya da etnik köken esaslı milliyetçiliklerin dışında Anadoluculuk düşüncesinin bir yorumu durumundadır. CHP milliyetçilik ilkesini Altı Oktan biri olması bakımından korumuş ama sola açıldıktan sonra politikasının belirleyici unsuru olarak değerlendirmemiştir. Genel olarak milliyetçi eğilimli olan Cumhuriyetçi

e-kitap

Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) yeni bir lider kadrosuyla ad ve amblem değiştirerek 1969 yılından itibaren Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) kimliğiyle Türk milliyetçiliğini siyasal programının merkezi yapmış olması da dikkat çekicidir. CHP, TİP kapatıldıktan sonra sosyalist akımların da ilişki kurduğu parti olarak MHP ile sert siyasi mücadeleye girişmiştir. Bu durum Partinin düşünce olarak koptuğu milliyetçilikten duygusal olarak da uzaklaşmasına yol açmıştır. Ayrıca milliyetçilik ve millet yerine ulusçuluk/ulusalcılık ve ulus terimlerini ya da "Atatürk milliyetçiliği" tamlamasını kullanmayı tercih ettiği görülmektedir.

CHP Gençlik Kollarının 2003 yılında hazırladığı kendi tarihine bakış niteliğindeki kitapta, Partinin sosyal demokrat olarak tanımlandığı, bunun Batı'daki sosyal demokrasiden ayrı ve özgün olduğu vurgulanmaktadır:

"Avrupa sosyal demokrasisi, bir sınıf çatışmasının eseri olarak oluşan toplumsal dinamiklerin bir ürünüdür. Ancak Türkiye'de sosyal demokrasinin doğuşu, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ortaya attığı özgü ve evrensel değerleri kucaklayan "ortanın solu" kavramı ile şekillenmiştir. Avrupa sosyal demokrasisi temelini, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin yarattığı toplumsal dinamiklerden alırken, Türk sosyal demokrasisi temelini, emperyalizme karşı verilmiş bir Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı toplumsal dinamiklerden almaktadır. Bu nedenle Türk sosyal demokrasisi gücünü 'Altı Ok'tan alır."(CHP, 2003, s. 31)

Aynı kitapta CHP Gençlik Kolları tarafından 2001 tarihli bir basın açıklamasından yapılan alıntıda DSP ile ilgili olarak "milliyetçi sol parti" nitelemesi kullanılmaktadır (CHP, 2003, s. 33). Bu ayrımın anlaşılması için 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin siyasal hayata ve bu kapsamda CHP kurumsal yapısına etkilerinin üzerinde durmak gerekmektedir.

12 Eylül ve Sonrası Dönem

12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen darbe sonucunda askeri idare tarafından siyasi partiler kapatılmış, mevcut partilerin

yeniden açılması ve siyasi liderlerinin faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu dönem 7 Kasım 1982 günü yapılan halk oylamasıyla yeni anayasanın kabul edilmesi üzerine, eski partilerin açılması yasağı eşliğinde denetimli sivil siyasal hayatın başlamasına kadar devam etmiştir. CHP'nin yerine önce 20 Mayıs 1983'te Necdet Calp öncülüğünde Halkçı Parti (HP), ardından 6 Haziran 1983'te Erdal İnönü öncülüğünde Sosyal Demokrat Parti (SODEP) kurulmuştur. Bu dönemde partilerin kuruluşu süreci, Millî Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından kurucuların onaylanması işlemiyle tamamlanmaktadır. SODEP, kurucularının onay işlemlerinin uzaması dolayısıyla 6 Kasım 1983'te yapılan milletvekili seçimlerine katılamamıştır. CHP'nin halefi olarak seçimlerde yalnız HP yer almıştır. HP dışında Turgut Özal liderliğinde Anavatan Partisi (ANAP) ile Turgut Sunalp liderliğinde Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) MGK'nın onayını alarak seçime katılabilmiştir. Seçimlerde ANAP %45 oy ve 211 milletvekilliği, HP %30 oy ve 117 milletvekilliği, MDP %23 oy ve 71 milletvekilliği kazanmıştır(Çavuşoğlu, 2009, s. 170-172).

HP Kurucular Kurulu tarafından kabul edilen Programın ilk maddesi Partinin tanımlanmasına ayrılmıştır. "Halkçı Parti, sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam düzeyini yükseltmeye ve onların toplum içindeki saygınlığını yüceltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye bağlı sosyal demokrat bir partidir." (HP, 1983, s. 1)Bu cümleyle başlayan programın birinci maddesinde Altı Okun ilkeleri sayılarak Parti, "halkın mutluluğu için ileri bir toplum düzeyine ulaşmak üzere" bu ilkelere bağlı olduğunu ifade eder. Programın ikinci maddesi bu ilkelerin tanımlanmasına ayrılmıştır. HP'nin milliyetçilik tanımı şu şekildedir:

"Halkçı Parti Milliyetçidir.

Milliyetçilik, Ulusun tüm bireyleriyle amaçta, ülküde, kaderde, dilde, kültürde, uluslaşma bilincine varması, tasada, kıvançta, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik hak ve çıkarlarının korunmasında birleşebilmenin mutluluğuna ulaşması, ulus ve ülke

e-kitap

bütünlüğü için devletin ve ulusun geleceği için birlikte çalışma, harekete geçebilme erdemini, özverisini göstermesi, yaşamın her alanında gelişmeye, çağdaşlaşmaya katkıda bulunmasıdır.

Atatürk Milliyetçiliği, Türk toplumunu çağdaşlaştırmayı amaçlar, bu diğer ulusların bağımsızlığına saygı gösteren Milliyetçiliktir. Her türlü sömürü ve yayılmacılığa karşıdır. Türk yurttaşlığının yüksek değeri üzerinde durur. Yurttaşın Türklüğünü, ırk ve soy açısından değil, Türk ulusunun millî ülkü, kültür ve amaçlarına bağlılığı ile, Türk Devletinin ülkesi ve ulusu ile bölünmez bütünlüğünü savunması ile ölçer. Ayırıcı değil birleştiricidir, bütünleştiricidir."(HP, 1983, s. 2)

HP ve SODEP'in 3 Kasım 1985 tarihinde birleşmesiyle "Sosyal demokrat Halkçı Parti (SHP)" kurulmuştur. Partinin amblemi zeytin dallarıyla çevrelenmiş Altı Ok olarak benimsenmiştir. Bu Kurultayda kabul edilen programın Giriş bölümünde "Sosyal Demokrat Halkçı Parti, (...) ulusun bütünlüğünü ve bağımsızlığını güçlendirirken, dünya barışına ve tüm insanlığa katkıda bulunmaya çalışan bir düzene ulaşmayı amaçlamaktadır(SHP, 1985, s. 7)" denilerek milliyetçilik anlayışı da tanımlanmıştır. "Amaçlara ulaşmada izlenecek altı ilke" başlıklı bölümde SHP, belirlediği amaçlarını "Cumhuriyet'in temel dayanağı olan Atatürk ilkelerini izleyerek" gerçekleştireceğini ifade etmiştir. Milliyetçilik ilkesini açıkladığı kısım, HP programındaki ifadelerin gözden geçirilmiş ve anlatım bozukluklarının giderilmiş halidir:

"SHP milliyetçidir.

Milliyetçilik anlayışı, ulusun bütün bireylerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün sayar.

SHP, demokrasinin gereği olan düşünce ayrılıkları içinde ulusal birliği, tüm yurttaşların bilincinde ve duygusunda güçlendirmeyi milliyetçiliğin gereği kabul eder.

SHP milliyetçiliği, Türk toplumunu çağdaşlaştırmayı amaçlar ve diğer ulusların bağımsızlığına saygı gösterir. Her türlü sömürü ve yayılmacılığa karşıdır. Türk devletini ülkesi ve ulusu ile bölünmez bir bütün kabul eder Türk ulusunun bireyleri arasında sosyal

ve etnik özelliklerine göre ayrılık gözetmez. Ayırıcı değil, birleştirici ve bütünleştiricidir.

SHP, Türk ulusunu, bağımsız dünya uluslar ailesinin eşit ve onurlu bir üyesi olarak görür (SHP, 1985, s. 13-14)."

Askeri darbe yapıldığında görevde olan son CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in destekçileri tarafından Bülent Ecevit'in eşi Rahşan Ecevit'in öncülüğünde 14 Kasım 1985'te Demokratik Sol Parti (DSP) kurulmuştur. SODEP ve HP birleşmesine tepki gösteren milletvekillerinin de katılımıyla DSP, TBMM'de grup kurmayı başarmıştır. DSP'nin programında milliyetçilik bağlamında değerlendirilebilecek tam bağımsızlık vurgusuna ayrılan bölümde Atatürk'e atıf yapıldığı belirtilmelidir. (DSP, 1991, s. 58) Ayrıca parti kendisi için belirlediği "Kural"ı tanımlarken milliyetçilik terimini kullanır:

"Demokratik Sol Parti Atatürk'ün ulusal egemenlikle demokrasiyi, bağımsızlıkla özgürlüğü, milliyetçilikle halkçılığı, Türk Ulusu ile Türkiye'yi ve yurtta barışla dünyada barışı bütünleştiren; ulusallıkla çağdaşlığı, düşünce özgürlüğüyle inanç özgürlüğünü bağdaştıran; din, mezhep ve soy ayrımcılığını tek bir ulustan olmanın bilincinde önleyen insanlık, ulus ve toplun anlayışlarına bağlılığı, tüm uğraş ve tutumlarında temel kural sayar."(DSP, 1991, s. 144)

DSP, benimsediği milliyetçiliği de "Soy veya köken ayrımı, din veya mezhep ayrımı, anadil veya bölge ayrımı gözetmeksizin, tüm yurttaşları Türk Ulusunun eşit üyeleri olarak bir tutan; Türk Ulusunu Türkiye'nin tarih ve kültür kalıtıyla da, çağdaş uygarlıkla da bütünleştiren; tüm ulusların bağımsızlığını dokunulmaz bir hak sayan; ve Türk Ulusunun esenliğini insanlığın esenliğinde arayan bir milliyetçilik anlayışı"(DSP, 1991, s. 15-16) ve "Türk Ulusunu insanlık ailesinden ayrı tutmayan, onu insanlık ailesinin eşit, saygın ve bağımsız bir üyesi olarak yücelten bir milliyetçilik" şeklinde tanımlamıştır (DSP, 1991, s. 150). Bu ifadeler ve yaklaşım DSP'nin sonraki program güncellemelerinde korunmuştur (DSP, 2003).

e-kitap

Bu arada, 12 Eylül döneminde kapatılan partilerin yeniden açılması ve şahıslara getirilen siyasi faaliyet yasakları kaldırılınca, Bülent Ecevit DSP Genel Başkanı olurken, 9 Eylül 1992 tarihinde SHP içinde Deniz Baykal'ın öncülüğünü yaptığı bir grup tarafından CHP yeniden açılmıştır. Seçimlerde yaşanan başarısızlıklar sonucunda sol partilerin birleşmesi girişimine DSP destek vermemiştir. Fakat SHP kendisini feshetme kararı alarak 18 Şubat 1995 tarihinde toplanan Yirmi altıncı Kurultayda CHP'ye katılmıştır. Böylelikle askeri darbenin ardından yaşanan parti örgütlerindeki kurumsal dağınıklık yeniden CHP adı altında sona bulmuştur.

CHP'nin 9-10 Mart 1993 tarihinde toplanan Tüzük Kurultayı tarafından kabul edilen metnin birinci maddesinde ARMHC ile tarihsel bağlantı hatırlatılmış ve Mustafa Kemal Atatürk'ten "Cumhuriyet Halk Partisinin kurucusu, önderi ve ilk genel başkanı" olarak söz edilmiştir. Ancak Atatürkçülük veya Kemalizm gibi bir tanımlamaya gidilmemiştir. "Siyasal ilkeler ve değerler" başlıklı 2nci maddede Altı Ok ilkelerini "Cumhuriyet Halk Partisi; programındaki anlamlarıyla" kaydını koyduktan sonra saymış ve bunlara bağlı olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında "evrensel sosyal demokrasinin (...) değerlerine ve insan haklarına dayanan, gücünü halktan alan, çağdaş demokratik sol bir siyasal kuruluştur" denilmiştir. (CHP, 1993, s. 5)Bu madde, CHP'de ilk ortaya atıldığından beri taraftarları ve karşıtları tarafından tam anlaşılamamış olan "ortanın solu" kavramının açıklamasında kullanılan "demokratik sol" ve "sosyal demokrasi" terimlerinin aynı anlamda kullanıldığını göstermektedir. Aynı zamanda Ecevit'in DSP aracılığıyla sergilediği demokratik sol ayrışmaya karşı bir siyasal hamle olarak değerlendirilmelidir.

1980 sonrası dönem, Emre ve arkadaşlarının (Emre, Cop, Aladağ, & Arslantaş, 2018, s. 739)dikkat çektiği gibi post-modernizm ve küreselleşme söylemlerinin etkisiyle sol siyasette de sınıf kavramının gözden düşerken kimlik siyasetlerinin alanının genişlediği bir zaman dilimine denk düşmektedir. CHP'nin kapalı olduğu ve yeniden açıldığı süreçte Türkiye'de sol siyasal alanda

varlık yarışına giren partilerde de kimlik vurgusunun öne çıktığı gözlenmektedir. Türkiye'de sosyal demokrat partiler açısından etnik kimlik "Kürt" etnisitesine ve kültürel kimlik "Alevi" kültür çevresine işaret etmektedir. Bu işaretin izleri partilerin resmi söylemlerine yansımıştır. SHP, seçimden bir süre sonra Halkın Emek Partisi (HEP) olarak ortaya çıkacak ve etnik bölücülük dolayısıyla kapatılacak bir partiye katılacak isimleri 1991 genel seçimlerine girerken aday listesine almıştır. Keza bu dönemden sonra "Kürt Sorunu" sol siyaset içerisinde sıklıkla dile getirilen bir konu halini almıştır. Bu yaklaşım, SHP ve CHP'nin politikasında milliyetçiliğin açıklamasına da yansımıştır. CHP'nin milliyetçilik anlayışında "Kürt"ün Türk milletinin dışında bir etnik grup olarak görüldüğüne ve partinin siyasal söyleminde bu anlayışın dillendirildiğine şahit olunmaktadır.

CHP'nin "ortanın solu" söylemiyle emekçiye yönelmesinin halkı sınıf ayrımı kabul etmeyen bir bütün olarak gören halkçılık anlayışının dönüşümüne işaret etmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi 1931 Programında işçilerin milliyetçilik niteliğine özel vurgunun bilerek yapıldığı Recep Peker'in açıklamalarından anlaşılmaktadır. CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in 16 Ekim 1931 tarihinde yaptığı ve Beşikçi'nin aktardığı konuşmada milliyetçilik açıklamasında şunları söylemektedir: "Bugünkü Türk milleti siyasi ve içtimai camia içinde kendilerine Kürtlük, Çerkezlik ve hatta Lazlık ve Pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş olan vatandaşlarımı kendimizden sayarız. Mazinin karanlık istibdat devirlerinden kalma bir miras olan bu uzun tarihi tegallübatın mahsülü bulunan ve yanlış telakkileri hulusla ve samimiyetle düzeltmek vazifedir."(Beşikçi, 1991, s. 24)

On dördüncü Olağanüstü Kurultayın 21 Aralık 2008 tarihinde toplanarak güncellediği Tüzük ve Program(CNNTürk, 2010) halen (Aralık 2020) yürürlüktedir. Bu Programda "Atatürk Devrimleri ve Altı Ok ilkeleri" vurgusuna sıklıkla başvurulmaktadır. Milliyetçilik ilkesi programda şu şekilde açıklanmıştır:

e-kitap

"CHP Atatürk milliyetçiliğini benimsemektedir: Türkiye Cumhuriyeti din, dil, ırk ve etnik köken temelleri üzerinde değil, siyasal bilinç ve ideal beraberliği zemininde kurulmuştur. Milliyetçilik, ırk, köken, din, mezhep, bölgecilik, kavimcilik anlayışlarının, ulusal düzeyde aşılmasıdır. Türkiye hiçbir zaman ırk, kan ve kafatası esasına göre yönetilen bir devlet olmamıştır, olmayacaktır. Ülkenin sorunlarının çözümüne ırk temelinde değil yurttaş temelinde yaklaşmaktayız. Türkiye'nin bölünmesine ve parçalanmasına yönelik tüm düşünceleri CHP kesinlikle reddeder. CHP sosyal demokrat anlayışın gereği olarak iktisaden ve siyasi açıdan güçlü sınıfın bu güce sahip olmayan sınıflar üzerinde egemenlik kurmasını redd[ed]er.

Bizim Milliyetçiliğimiz;

Çoğulculuk anlayışını benimser, tüm etnik ve kültürel kimliklere saygılıdır. Hangi kökenden gelirse gelsin, hangi dili konuşursa konuşsun ve hangi inancı paylaşırsa paylaşsın, tüm yurttaşların hukuk önündeki eşitliğidir, bütün vatandaşların ülkenin sahibi olduğu anlayışıdır.

Farklı etnik kökenler arasında bir tercih ve ayrım ölçüsü olarak değerlendirilemez.

Tüm etnik ve inanç farklılıklarını kapsayan, bu farklılıkların Türkiye'nin ulusal bütünlüğü çerçevesinde bir zenginlik olduğunu benimseyen, bireysel haklara çağdaş anlayışla sahip çıkan, demokratik farklılaşma özgürlüğünü tanıyan, farklılık içinde bütünleşmeyi öngören, ulusal birliği korumayı hedefleyen bütünlük idealini tanımlayan kapsayıcı bir değerdir.

Devletin ırkı olmaz, devlet tüm etnik kimliklere eşit mesafede durur, kültürel çoğulculuğun güvencesini oluşturur görüşüne sahip çıkar.

Farklı etnik kökenlere sahip yurttaşlarımızın karşılaştıkları sorunların ülke bütünlüğü içinde ve çağdaş bir yaklaşımla çözüme kavuşturulmasını benimser.

Bireysel Kültürel Haklara Saygı ilkesini savunur.

Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan tüm yurttaşların birliğinin ve güvenliğinin, ülkenin bağımsızlığının ve egemenliğinin, Türkiye'nin toprakları ve halkı ile bütünlüğünün koşulsuz olarak korunmasını öngörür."(CHP, 2008, s. 13-14)

CHP'nin geldiği noktadaki durumu, milliyetçilik anlayışlarına getirdikleri sınırlılıkları açıklama aşamasıdır. Atatürk milliyetçisi olduğunu belirten parti, milletin içinde etnik ve kültürel kimliklerin çeşitliliğinden söz ederek etnik kökenler arasında tercih yapmamayı milliyetçilik olarak programına taşımış durumdadır. Sosyal demokrasi anlayışı gereği bir sınıfın diğer sınıflar üzerine egemenliğini reddetmeyi milliyetçiliğinin göstergesi olarak değerlendirirken etnik ve kültürel kimlikleri siyasetine dâhil ettiğini de ifade etmektedir.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın istifası sonrası toplanan 22 Mayıs 2010 tarihinde yapılan Otuz üçüncü Olağan Kurultayda genel başkanlığa Kemal Kılıçdaroğlu seçilmiştir. Bu değişiklik, Parti programında herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) hükümette olduğu ve Barış ve Demokrasi Partisi ile işbirliği ile yürüttüğü Çözüm Süreci döneminde, TBMM'de bir tartışma sırasında CHP İzmir Milletvekili Birgül Ayman Güler'in söylediği sözler Partisi içinde de tartışmalara yol açmıştır. Güler, TBMM'de "Kürt milliyetçiliğini bana 'ilericilik' ve 'bağımsızcılık' diye yutturamazsınız. Türk ulusuyla Kürt milliyetini eşit, eş değerde gördüremezsiniz." (TBMM, 2013) demiştir. Bu konuşmaya tepki göstererek Adıyaman Milletvekili Salih Fırat CHP'den ayrılmıştır. (Milliyet, 2013) Güler bu tartışmadan sonra Parti içinde kalıcı bir destek bulamamış ve başka bir demeci vesilesiyle hakkında disiplin soruşturması açılmıştır. Bu aşamada, Partinin yeni yönetimini "CHP Programı'na ve kurucu ilkelerine aykırı" hareket etmek ve örgütü tasfiye etmekle suçlayarak istifa etmiştir. (Sabah, 2015)

Partinin resmi politika belgelerinde milliyetçiliğe yaklaşımında herhangi bir düzenleme yapılmamış olsa da, 2018 seçimleri öncesinde AKP ve MHP ekseninde oluşan Cumhur İttifakına karşı

e-kitap

çıkışlarında Genel Başkan Kılıçdaroğlu Atatürk ve milliyetçilik kavramlarını daha yoğun kullanmaya başlamıştır. Bunu rakip siyasal partilere karşı daha güçlü bir söz söyleme güdüsünün dışında partinin ideolojik tercihi olarak görmeyi gerektirecek bir gelişme gözlenmemiştir. Örneğin 30 Mart 2021 günü CHP TBMM Grubu Toplantısında yaptığı konuşmada MHP Genel Başkanından "kendisine milliyetçiyim diyen bir partinin genel başkanı" şeklinde söz etmiş, ona yönelik eleştirilerin ardından da "Kim gerçek milliyetçi? Biziz. Gerçek milliyetçi, gerçek vatansever, gerçek ülke seven, insanını seven biziz."(CHP, 2021)demiştir. Bu sözler de, CHP'nin 1970'lerden itibaren milliyetçilik kavramını sadece MHP ile olan siyasal ilişkilerine bağlaması ve Altı Oktan biri olmasına karşın milliyetçiliğe sadece araçsal bir değer yüklediği gözlemini güçlendirmektedir.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, I. Dünya Savaşının kaybedenlerinden olan Osmanlı imparatorluğunun ve düşmanları tarafından teslim alınmış bir ülkenin üzerinde işgalci ordulara karşı verilen bir savaşın sonrasında kurulmuştur. Bu savaşın adı, Millî Mücadele ya da Kurtuluş Savaşı olarak anılmaktadır. Millî mücadele, Mustafa Kemal Paşa ve birkaç arkadaşının öncülüğünde başlatılıp yerel kapsamlı Erzurum Kongresi, millî kapsamlı Sivas Kongresi ve Ankara'da oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yürütülmüş ve halka dayanan bir meşruiyet kurmayı önemseyerek sürdürülmüştür (Güngör, 2019).

Kongrelerde kurulan ARMHC, kendi içinde görüş ayrılıklarına rağmen I. TBMM üyelerinin doğal üyesi olduğu bir millî direniş teşkilatıdır. Bu cemiyet, işgalin sona erdirilip barış anlaşması görüşmeleri aşamasında başka iç politika tartışmaları yanı sıra istiklal hedefine ulaşmış olması bakımından seçimlerin yenilenmesine karar vermiştir. Cemiyetin de başkanı olan Atatürk önderliğindeki grup Halk Fırkası adıyla partileşmeye yönelmiştir.

Seçimlerin ardından Cemiyet kendisini feshederek Halk Fırkasının kurulduğu duyurulmuştur.

Bu tarihsel arka plan CHP'nin niteliği gereği milliyetçi bir parti olmasını sağlamaktadır. Cumhuriyetin ilanını takip eden inkılaplar dizisi de yolun sonunda Altı Ok ilkeleri olarak bilinen milliyetçilik, cumhuriyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık listesini oluşturdu. Olayların akışı ile bu ilkeler hem CHP tüzük ve programlarında hem de Anayasada yer aldı.

Milliyetçilik hem kronolojik açıdan hem de düşünce sistemi açısından bu ilkelerin birincisi durumundadır. 1938 yılında yazdığı yazılarda Peyami Safa Türk milliyetçiliğinin ne doğu ne batı milliyetçiliklerine ne gelişmiş ne de geri kalmış ülkelerin milliyetçiliğine benzemeyen bir düşünce olduğunu dile getirmiştir: "Kemalist milliyetçilik, ne Habeş, ne Çinli, ne Fransız, ne Alman ve ne de İtalya'ndır. Osmanlı olmağı bile reddeden Türk milliyetçiliği yüzde yüz Türk'tür ve onu kendi kendisi olmaktan menedebilecek her düşünceye, her harekete karşı millî bir mukavemetle dimdik tutan şey de yalnız budur (Safa, 1990, s. 198)."

Atatürk'ün ölümünden sonra bu anlayış çok partili siyasal hayat döneminde de CHP'de varlığını sürdürdü. DP ve mirasçılarından ayrışma kaygısı, CHP'li genç politikacılarda "ortanın solu" denilen ve halkçılığın Kemalist tanımlarının dışına çıkan bir yorumuna dayalı sol politika eğilimini meydana getirmiştir. Ortanın solu sloganı daha içeriği tanımlanamadan parti içinde ve dışında eleştirilere konu olsa da demokratik sol ve eşanlamlı olarak kullanıldığı sosyal demokrasi tercihi CHP yönetiminde kalıcı olmuştur. Bu dönemden itibaren Atatürk, Atatürkçülük ve yukarıda gösterildiği gibi milliyetçilik, sadece gerektiğinde kullanılan bir etiket, partinin tarihsel hatırası şeklinde korunmuştur.

Bu dönemde CHP, hiziplerin kavga ettiği bir dizi kurultay ile sürekli kendini sorgulamış ve uyumsuzların ihracı ile meşgul olmuştur. Bu kargaşa ortamı, 12 Mart ve 12 Eylül müdahaleleri sonrasında yeni tartışma gerekçeleri bulmakta zorlanmamıştır. Atatürk'ün 1938'de vefatından sonra Genel Başkan olan İsmet İnönü

e-kitap

bile bir hizip lideri durumuna gelmiş ve bir Kurultayda aradığı delege desteğini bulamayınca Genel Başkanlıktan istifa etmiştir. Yerine ortanın solu hareketinin lideri Bülent Ecevit seçilmiştir.

Bundan sonra CHP sosyal demokrat/ demokratik sol bir parti olmuştur. Bu dönüşüm, halkçılığı yeni bir yorumla korusa da milliyetçiliği tamamıyla geri planda bırakmıştır. Milliyetçiliğin geriye itilmesi, partinin sınıf siyaseti ile başladığı solculaşma sürecini etnik ve kültürel kimlik siyasetine evrilerek tamamlamasına yol açmıştır. 12 Eylül sonrası CHP'nin yeniden açılmasına rağmen DSP bünyesinde ayrı bir politika izleyen Ecevit'in terör olaylarına ve toplumsal yapıya etnik kimlik referansı kullanmayan bakış açısı, CHP tarafında DSP'nin "milliyetçi sol parti" şeklinde etiketlenmesine yol açmıştır.

1970'li yıllarda CHP'nin en sert siyasal mücadeleyi yaptığı partinin MHP olması, partide ve partililerde milliyetçilik kavramından düşünsel ve duygusal uzaklaşmaya yol açmıştır. Bunun göstergesi de parti programının milliyetçilik maddesinde "farklı etnik kökene sahip yurttaşların" "bireysel kültürel haklarına saygı" gösterilerek çözülmesinden söz edilmesidir.

CHP'nin AKP iktidarı döneminde sıklıkla Atatürk ve bağımsızlık vurgulu tavrını, siyasal İslamcı kökenli bir kadroya karşı siyasal rekabet ortamının zorlaması olarak değerlendirmek mümkündür.

KAYNAKLAR

Ateş, N. Y. (1994). Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Ayata, A. G. (1992). **CHP (Örgüt ve İdeoloji)**. (Çev. B. Tarhan ve N. Tarhan) Ankara: Gündoğan Yayınları.

Beşikçi, İ. (1991). Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Programı (1931) ve Kürt Sorunu. İstanbul: Belge Yayınları.

Bila, H. (1999). **CHP 1919-1999**. İstanbul: Doğan Kitap.

CHF. (1339). **Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi**. Ankara: TBMM Matbaası.

CHF. (1927). Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi 15 Teşrinievvel 1927. Ankara: TBMM Matbaası.

CHF. (1927a). Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi 1927. Ankara: TBMM Matbaası.

CHF. (1929). **Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi 1927** (Yeni Harfli). Yer Y.: Yayıncı Y.

CHF. (1931). CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931. İstanbul: Devlet Matbaası.

CHF. (1931a). Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı. Ankara: TBMM Matbaası.

CHP. (1935). **CHP Programı**. Ankara: Ulus Basımevi.

CHP. (1935a). CHP Tüzüğü - Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı onaylamıştır Mayıs 1935. Ankara: Ulus Basımevi.

CHP. (1935a). Dördüncü Büyük Kurultayında Genel Başkan Kamâl Atatürk'ün Söylevi. Ankara: CHP.

CHP. (1935b). Dördüncü Büyük Kurultayında İsmet İnönü'nün Kapama Söylevi. Ankara: CHP.

CHP. (1939). **CHP Programı**. Ankara: Ulus Basımevi.

CHP. (1943). **CHP Program ve Nizamname**. Ankara: Zerbamat Basımevi.

CHP. (1947). **CHP Yedinci Büyük Kurultayı**. Ankara: CHP.

CHP. (1948). **CHP Yedinci Büyük Kurultayı**. Ankara: CHP.

CHP. (1961 (?)). **Cumhuriyet Halk Partisi ve Seçim Mevzuatı**. Ankara: Seçim Yayınevi.

CHP. (1965). CHP'nin Temel İlkelerinden – Halkçılık –Devletçilik. Ankara: Rüzgarlı Matbaası.

CHP. (1969). **CHP Programı**. İstanbul: Ulusal Basımevi.

CHP. (1976). **Cumhuriyet Halk Partisi Programı**. Ankara: Ajans Türk Matbaacılı.

CHP. (1993). **Tüzük**. CHP.

CHP. (2003). **CHP Gençlik Kolları 1961'den 2003'e**. Ankara: CHP Gençlik Kolları Yayınları.

e-kitap

CHP. (2008). *Çağdaş Türkiye İçin Değişim - Cumhuriyet Halk Partisi Programı*. 21/12/2020 tarihindehttps://chp. azureedge. net/1d48b01630 ef43d9b2edf45d55842cae. pdf adresinden alındı

CHP. (2021). CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, TBMM CHP Grup Toplantısında Konuştu (30 Mart 2021). 05/04/2021 tarihinde https://chp. org. tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-tbmm-chp-grup-toplantisinda-konustu-30-mart-2021 adresinden alındı

CNNTürk. (22/05/2010). *CHP'nin Kurultaylar Tarihi*. 21/12/2020 tarihinde https://www. cnnturk. com/2010/turkiye/05/22/chpnin. kurultaylar.tarihi/577149. 0/index. html adresinden alındı.

Çavuşoğlu, H. (2009). *Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (22), 165-178.

Devellioğlu, F. (1997). **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat** (14 b.). Ankara: Aydın Kitabevi.

DSP. (1991). **Demokratik Sol Parti Programı**. Ankara: Sistem Ofset.

DSP. (2003). Değişen Dünya ve Türkiye - DSP'nin Güncelleşen Programı. Ankara: Ajans-Türk Basın ve Basım A. Ş.

Emerson, R. (1965). **Sömürgelerin Uluslaşması**. (Çev. T. Ataöv) Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.

Emre, Y. , Cop, B. , Aladağ, A., & Arslantaş, Ş. (2018). *Kimlik Siyasetleri ve Kimlik Mücadelelerinin CHP ve Sosyal Demokrasi İlişkisine Etkisi*. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** 73 (3), 731-762.

Erten, Ş. (2018). *Dördüncü Sanayi Devrimine Girilirken Türk Milliyetçiliği*. **Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi**, 3 (1), 188-206.

Feridun, S. (1962). **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**. İstanbul: Aydın Güler Kitabevi.

Gökalp, E. (2007). *Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme*. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7 (1), 279-298.

Güneş, İ. (1987). *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş*. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 3 (8), 427-442.

Güneş, İ. (1997). Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünce Yapısı (1920-1923). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Güngör, S. (2001). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Politikacı Aydın İlişkisi. Ankara: Nobel Yayınevi.

Güngör, S. (2004). **Muhalefette CHP**. Ankara: Alternatif Yayınları.

Güngör, S. (2019). *Kurtuluştan Tek Partili Cumhuriyete: Halka Dayalı Meşruiyet*. İçinde: (Ed. S. Güngör), **Türk demokrasi Tecrübesi: Dönemler - Sorunlar** (ss. 11-32). Konya: Palet Yayınları.

Hakan, A. (2001). **Deniz Baykal: CHP ve Anadolu Solu**. İstanbul: Birey Yayıncılık.

HP. (1983). **Halkçı Parti Programı**. Ankara: Halkçı Parti Yayınları.

Kılıç, M. (2012). *Tek Parti Döneminde Milliyetçilik ve CHP'nin Yedinci Kurultay*. **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 12 (24), 189-202.

Kili, S. (1976). **1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Kumaş, R. (1999). **CHP'nin Soyağacı**. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Kürkçüoğlu, E. (1989). *1923 Seçimleri*. **Atatürk Dergisi**, 1 (3), 121-145.

Milliyet Gazetesi (1935). *Osmanlıcadan Türkçeye karşılıklar kılavuzu*. (2 Nisan 1935), s. 6.

Milliyet. (24Ocak 2013). *Salih Fırat CHP'den istifa etti*. 05/04/2021 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/siyaset/salih-firat-chpden-istifa-etti-1659810 adresinden alındı.

Ölçen, A. N. (1995). **Ecevit Çemberinde Politika**. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Özkırımlı, U. (2010). **Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar - Eleştirel Bir Müdahale**. (Çev. Y. Başkavak) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Öztürk, A. (2018). Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Atatürk Milliyetçiliği ve Yurtseverlik Kavramları Üzerine Kuramsal Bir Çerçeve Denemesi. **Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi**, III (1), 369-388.

Sabah. (26 Ocak2015). *CHP'de istifa depremi! Birgül Ayman Güler istifasını açıkladı*. 05/04/2021 tarihinde https://www. sabah.com.tr/gundem/2015/01/26/birgul-ayman-guler-chpden-istifa-etti adresinden alındı.

Safa, P. (1990). **Türk İnkılabına Bakışlar** (2 b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sezgin, Ö. (1984). **Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu**. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

SHP. (1985). Sosyaldemokrat Halkçı Parti Program. Ankara: SHP.

Tanör, B. (1998). **Kurtuluş Kuruluş**. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

TBMM. (1920). **TBMM Zabıt Ceridesi** (Cilt 1). Ankara: TBMM.

TBMM. (1920). TBMM Zabıt Ceridesi (Cilt 1). Ankara: TBMM. 15/10/2020 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c001/ehttbmm01001002.pdf adresinden alındı.

TBMM. (2013). TBMM Tutanak Dergisi (Cilt 41). Ankara: TBMM. 05/04/2021 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem24/yil3/bas/b056m.htm adresinden alındı.

e-kitap

1946-1953 DÖNEMİ DEMOKRAT PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİĞİ VE MİLLİYETÇİLERLE İLİŞKİLERİ

Ali Burak KUL*

1. Giriş

20'NCİ YÜZYILIN BAŞINDA kendisini 'vatan savunma' refleksi içinde bulan Türk milliyetçiliği bu zorlu yılları başarıyla tamamlamış ve modern devletin inşası ve sosyal düzenin biçimlenmesinde başat rollerden birine soyunmuştur. Aynı dönem Türk milliyetçiliğinin bir fikir sistemi olarak inşasının ve başladığı dönemdir. 1930'lu yılların sonunda o zamana kadarki en parlak dönemini geçiren Türk milliyetçiliği kendisinin 1950'li yıllardan itibaren geleceğini biçimlendirecek gelişmeleri 1940'lı yılların ortalarından itibaren yaşamaya başladı. 3 Mayıs 1944 Irkçılık-Turancılık Davası bu dönemin dönüm noktalarından birisiydi. Türkçüler 1944'te kurumsal düzeyde iktidarla karşı karşıya gelmişti. Ağustos 1942'te Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kürsüsünde başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun ağzından "Biz Türk'üz, Türkçüyüz, daima Türkçü kalacağız" sözlerini işiten Türkçüler 10 Mayıs 1944 itibariyle tutuklanmaya başlanmıştı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün dönemin simge konuşmalarından olan 19 Mayıs 1944 tarihli 19 Mayıs nutkunda ise Türkçüler 'hıyanetle' suçlanmıştı bile. Mayıs ve Eylül ayları arasında sayıları 150'yi aşkın Türkçü soruşturma ve kovuşturmalara tabi tutuldu. 7 Eylül 1944'te "gizli cemiyet kurmak, nizam düşmanlığı yapmak, hükümeti yıkmak" suçlarının isnat edildiği davalar süreci 29 Mart 1945'te 10 Türkçünün farklı cezalara çarptırılmasıyla son bulmuştu.

Bu dönemin ardından1944 öncesinde Türk milliyetçiliği hareketinde görece zayıf olan 'kurumsallaşma' çabaları daha fazla görülmeye başlanmıştır. Özellikle Cemiyetler Kanununun

* Araştırmacı/Yazar

e-kitap

değişmesinin ardından 1946 itibariyle Türkçü dernekler tek tek ortaya çıkmaya başlamıştı. Daha ziyade gençlik, kültür ve düşünce gibi konuları merkezine alan bu dönemin teşkilatlanma çabalarında Türk Kültür Derneği, Türk Kültür Ocağı, Türk Kültür Çalışma Derneği, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Ocağı, Komünizmle Mücadele Derneği, Türkçüler Yardımlaşma Derneği gibi teşkilatlar oluşturuldu. Siyasi teşkilatlanma tartışmalarının bir başka boyutta cereyan ettiği bu dönemde söz konusu teşkilatlar daha sonra Türk milliyetçiliği fikir sistemini besleyecek yayınlar çıkarmıştır. 1946-1953 yılları arası olarak çerçevelenebilecek bu dönem Türk milliyetçiliğinin hâkim kodlarının da biçimlenmeye başladığı yıllar olmuştu. Öte yandan tüm bu teşkilatların önemi Türkçülerin 1950'li yıllarda "yeni iktidar" ile olan ilişkisini de biçimlendirecek bir olaya sahne olan ve o dönemde "tek çatı" olarak değerlendirilen Türk Milliyetçileri Derneği'nin oluşturulmasına ön ayak olmalarıdır. 1944'ün ağır günlerinden sonra çok kısa olarak değerlendirilebilecek bir sürede Türk milliyetçilerinin Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yürüttükleri hızlı dernekleşme çabası 1950'de nihai başarıya önce Milliyetçiler Federasyonu, daha sonra da buradan Türk Milliyetçileri Derneği'nin kurulmasıyla ulaşmıştı. Ancak 1953 yılına gelindiğinde Menderes hükümetinin Türk Milliyetçiliği Derneği'ne karşı cephe alması ve nihayetinde derneğin kapatılması Türkçülerin iktidarla karşı karşıya geldikleri ikinci vaka olmuştu. Türk milliyetçiliğinin gerek bir fikir hareketi gerekse de siyasi arenada varlığını etkileyen iki önemli gelişmeden birisi 1944 Irkçılık-Turancılık Davasıysa ikincisi de şüphesiz ki 22 Ocak 1953 tarihinde Türk Milliyetçileri Derneği'nin kapatılmasıdır. Türkçülerin Demokrat Parti'yle (DP) olan ilişkisi de esasen bu minvalde biçimlenmişti. Demokrat Parti'nin kuruluş sürecinde başlayan ve iktidarının ilk yıllarında devam eden hürriyet rüzgârı, Türkçülerin de dernekleşmesinde önemli bir itici güç olmuş, ancak 1953'te bu rüzgârın kesilmesi ve yine Türkçülerin hedef alınması Türkçülerin sivil toplum ve siyasi arenada varlığını belirlemişti. Diğer bir ifadeyle, Türk Milliyetçiler Derneği'nin (TMD) kuruluşuna giden

süreçte oluşturulan rüzgâr Türkçülerin Demokrat Parti ile olan ilişkisini olumlu etkilerken bu sefer aynı derneğin kapatılması ilişkileri tersine döndürmüştü.

Elbette Demokrat Parti dönemi Türk siyasi hayatının en önemli dönüm noktalarından birisini de temsil etmektedir. DP'nin önemi sadece kurumsal düzeyde önce muhalefet partisi olarak ortaya çıkıp daha sonra seçimle iktidarı ele alması değildir. Nitekim DP'nin bir muhalefet partisi olarak ortaya çıkmasının ardından oluşturduğu hürriyet ve demokrasi rüzgârı iktidarının ilk yıllarından itibaren sönmeye başlamıştı. Kendisini "demokrat" olarak niteleyen ve hürriyet vaatleriyle ortaya çıkan DP fırsat eline geçtikçe demokrasiyi zedeleyecek faaliyetlerden de çekinmemişti. Bunun en önemli örneği DP iktidarının henüz 3'üncü yılında bir sivil toplum kuruluşu olan Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasıydı. Buna göre, tek parti iktidarının baskıcı düzeniyle mücadele için yola çıkan DP tek parti zihniyetini sürdürmekten geri durmamıştı. Dolayısıyla DP'nin Türk siyasi hayatı için asıl önemi bir iktidar olarak faaliyetlerinden ziyade Türkiye'nin toplumsal dönüşümünün en önemli dönemeçlerinden biri olmasıdır. Siyasal literatürde merkez sağ olarak nitelendirilen bu siyasi projenin siyasal ve sosyal yansımasında "söz milletindir" sloganıyla biçimlenen çoğunluklu bir siyasi model ve milliyetçi-muhafazakârlıkla süslenen özgürlük ve demokrasi kılıflı bir sosyal düzen yer almaktadır.

Demokrat Parti'nin Türkçüler ile ilişkisinin seyri, başlangıç noktasının DP olarak kabul edilebileceği merkez sağ siyaseti ile Türk milliyetçileri ilişkilerinin geleceği bağlamında ilk sinyallerini vermişti. Merkez sağ siyasetin toplumsal konsensüs ve meşruiyet arayışında olduğu dönemlerde bu siyasi partiler Türk milliyetçileri yanlarına çekilmek istenmiştir. Bu dönemden itibaren merkez sağ siyaset liberalizm, dini hassasiyetler ve milliyetçilik sütunlarıyla ayakta kalmaya çalışmıştır. Çavuşoğlu'nun (2009: 268) Demokrat Parti için "ölçülü derecede milliyetçi, ölçülü derecede muhafazakâr, ölçülü derecede demokrat ve serbest piyasa taraftarı"

e-kitap

ifadesiyle formülleştirdiği bu yaklaşımda üç sütunun birbirini beslediği bir çarktan ziyade milliyetçilik diğer iki sütun için sağlamlaştırıcı ve en kolay vazgeçilen sütun olmuştur. Bora (2017:365) Türk milliyetçiliğinin Demokrat Parti ile başlayan merkez sağ siyaset ile ilişkisini "Menderes ve Demirel, iktidarlarının refah ve istikrar dönemlerinde, muhafazakâr ve Türkçü milliyetçilikle aralarına mesafe de koyarak, millî gururu kalkınmacı-büyümeci ülküden devşirmek gerektiğini savunmuşlardı" sözleriyle ifade ederken esasen Türk milliyetçiliğinin merkez sağ iktidarları için iktidarın özellikle inşa sürecinde meşruiyet aracı niteliğine işaret etmektedir. Türkçülüğün ihtiva ettiği siyasi ve sivil düşünce merkez sağ siyasetinin içinde 'katlanılması ancak ilk fırsatta kurtulunması' gereken bir alan olmuştur. Demokrat Parti örneğinde DP için Türkçülerin önemi 'komünizmle mücadele' vizyonundaki bir öğe olmasıdır. Diğer bir ifadeyle Demokrat Parti toplumsal taban oluşturma aşamasında komünizmle mücadele algısına ihtiyaç duyduğu sürece Türkçüleri yanına çekmeye gayret göstermişti. Ancak DP'nin bizzat iktidar olmanın verdiği muktedirlikle komünizmle mücadeleyi sürdürebilme imkân ve yeteneğine sahip olduğunu anladığı anda Türkçüler artık "trenden indirilmesi" gereken unsurlar haline gelmişti.

Bu çalışmada 1953'e kadarki dönemde Demokrat Parti'nin Türk milliyetçiliği ile ilişkisinin seyri ele alınmaktadır. İkinci bölümde Demokrat Parti'nin iktidara gelişinin ihtiva ettiği anlam konu edilmektedir. Bu kapsamda kuruluşundan itibaren DP'nin Türkiye'nin çok partili siyasi hayatındaki rolü ve önemi değerlendirilecektir. Üçüncü bölümde, parti belgeleriyle DP'de milliyetçilik konusu ele alınacaktır. Bu doğrultuda parti programı, parti tüzüğü ve hükümet programlarından yola çıkarak DP'nin milliyetçilik anlayışı açıklanmaya gayret edilecektir. Dördüncü bölümde ise komünizmle mücadele, imam hatiplerin açılması, köy enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi, Anayasa'nın dilinin değiştirilmesiyle birlikte dış politikada Kore Savaşı konu edilecektir. DP ile Türkçülerin yol ayrımı başlıklı altıncı bölümde ise Türk

Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci maddelerinde yapılan değişiklikler ve TMD'nin kapatılması ele alınacaktır. Altıncı bölümde ise dönemin yayınlarından derlenen bilgilerle milliyetçi aydınların DP'ye bakışı değerlendirilecektir.

2. Demokrat Parti'nin Türk Siyasi Hayatındaki Yeri

Demokrat Parti dönemi Türk siyasi hayatının en önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Partinin kuruluş sürecinden başlayarak iktidara gelmesi ve sonrasında yaklaşık 10 yıllık iktidar döneminin ardından askeri müdahale ile bu dönemin sona ermesi Türk siyasetinin ilk kez tecrübe ettiği pek çok önemli gelişmeyi ihtiva etmektedir. Bu haliyle DP döneminin başlangıcını iktidar yıllarının başlangıcı olan 1950'den değil, partinin kuruluş yılı olan 1946'dan başlatmak daha doğru olacaktır. Zira DP sadece iktidar partisi olarak değil, muhalefet partisi olarak da Türk siyasetine damga vurmuştur.

DP dönemi partinin kuruluşuna zemin hazırlayan ve esasen CHP'de parti içi bir muhalefet hareketinin faaliyeti olan "Dörtlü Takrir" ile başlar. 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grup Başkanlığına sunulan ve İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü'nün imzaladığı önergede;

"Millî hâkimiyetin tek tecelli yeri olanTBMM'de hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçedoğup yaşamasına engel olan ve anayasanın halkçı ruhunu tekid eden bazıkanunlardan değişiklik yapılması ve parti tüzüğünde yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrası" vurgusu yapılıyordu. Önerge parti içinde bir reform çağrısı niteliğindeydi. Eroğul (2003: 38) önergede yer alan isteklerin 3 nokta üzerinde toplandığını ifade ediyor:

1. Kanunlardaki ve parti tüzüğündeki anti-demokratik hükümlerin tasfiyesi,
2. Meclisin hükümeti gerçekten denetlemesi,

e-kitap

3. Seçimlerin serbestçe yapılması.

CHP'de kabul görmeyen bu önergenin ardından imzacılardan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü parti içi muhalefetlerini Vatan Gazetesindeki yazılarıyla devam ettirdiler. Bu yazılarda millet denetiminin sağlanması, insan hak ve hürriyetlerinin güvenceye bağlanması, anti demokratik hükümlerin ilgası ve baskının kaldırılması gibi liberal ve demokratik konular işleniyordu (Eroğul, 2003:29). Dörtlü takrir ile başlayan ve basın-yayın yoluyla artan muhalefet hareketine CHP yönetimi daha fazla sessiz kalamadı ve önce 21 Eylül'de Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, ardından 27 Kasım'da Refik Koraltan partiden ihraç edildi. Celal Bayar ise Basın Kanunu'nda değişiklik öngören bir teklifinin kabul edilmemesinin ardından 26 Eylül'de 'partiden ihraç edilen iki arkadaşıyla birlikte olduğunu' ifade ederek partiden istifa etmişti.

Bu gelişmelerle birlikte yeni partinin kuruluş süreci de hızlandı ve 7 Ocak 1946'da DP'nin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığına sunuldu. Aynı gün dörtlü takririn imzacıları partinin genel merkezinde düzenledikleri basın toplantısıyla DP'nin kuruluşunu kamuoyuna açıkladı.

DP yaklaşık 15 yıllık siyasi hayatında dört adet milletvekili genel seçimi yaşamıştır. Bunlardan ilki kuruluşundan kısa bir süre sonra, 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleşmişti. Ülke genelinde örgütlenme çalışmaları henüz devam eden DP açısından bu seçim bir 'baskın' niteliğindeydi. Nitekim 465 milletvekilliği için sadece 273 aday çıkarabilmişler ve bunlardan sadece 62'sini meclise yerleştirebilmişlerdi. Seçim sonuçlarının DP açısından bu denli hayal kırıklığı olmasının sebeplerinden biri seçimin baskın niteliğiyse de diğer önemli bir etken CHP'nin tek parti yöntemine özgü yöntemlerle seçimlere karıştırdığı hileler olmuştur. Oy sandıklarının kaçırıldığı, oy pusulalarının çalındığı ve hatta oyların değiştirildiği bu şaibeli seçimin sonuçları 'açık oy-gizli sayım' formülasyonuyla da açıklandığında ortaya çıkan neticenin DP açısından büyük bir başarısızlık olarak görülmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Öyle ki bu

şaibeli seçimin sonuçları bile 4 yıl sonra gerçekleşecek seçimler için DP zaferinin adeta habercisi niteliğindeydi.

1950 yılı Türk siyasi hayatının en önemli seçimlerinden birine sahne olan yıldır. İktidar ilk defa değişmiş, üstelik bu değişim bir seçim sonucunda gerçekleşmişti. Seçimlerin önemi toplumun seçime gösterdiği ilgiyle dahi görünür haldeydi. 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen seçimde katılım oranı yüzde 88, 8'di. Yüzde 53, 6 oy oranına ulaşan DP 408 milletvekili çıkarmıştı. Yüzde 39, 98 oy oranında kalan CHP ise 69 milletvekilinde kalmıştı. Bunların dışında Millet Partisi 1 ve bağımsızlar 9 milletvekili çıkarmıştı. Bu sonuçlara haiz 1950 seçimleri "Türkiye'nin yakın siyasal tarihinde en önemli dönüm noktası olmuştur" (Çakmak, 1988:280).

DP'nin bu ilk zaferinin ardında yatan sebepler esasen partinin kuruluşuna sebep olan gelişmelerle aynıydı. Bu sebeplerin en önemlisi, 1946 öncesinde CHP'ye duyulan toplumsal muhalefetin giderek yaygınlaşması'ydı. Bu muhalefet başlıca iki kaynaktan besleniyordu. "Bunların birincisi, egemen sınıfların artan iktidar arzusu; ikincisi ise, halkın yaygın bıkkınlığı idi" (Eroğul, 2003:69). Bunların dışında ekonomik sıkıntılar, CHP'nin elitleşerek toplumun sorunlarına yabancılaşması gibi etkenler de belirleyiciydi. DP'nin başarısı sadece bu ortamı kullanan bir muhalefet partisi olmaktan kaynaklanmıyordu. Parti aynı zamanda bireysel ve ekonomik özgürlük, siyasi alanda demokratikleşme gibi kendi politika alanına dair önemli vaatlerle ortaya çıkmıştı. Ayrıca DP laiklik ve antikomünizm gibi dönemin siyasal konsensüsüne aykırı bir tutum geliştirmemişti. DP'nin toplum nezdinde bu denli kabul görmesinin bir başka önemli nedeni de geçmiş muhalefet partileri tecrübesinden yola çıkarak halkı "bir CHP projesi olmadığına" ikna etmesi olmuştur. Nitekim partinin muhalefet döneminde, üzerinde en fazla durduğu konulardan biri, partinin bir muvazaa (danışıklı dövüş) eseri olmadığını belirtmek oldu (Eroğul, 2003:71).

14 Mayıs seçimleriyle başlayan DP iktidarları sonraki iki seçimde de devam etti. 2 Mayıs 1954 tarihli seçimde DP bir önceki

e-kitap

seçime göre oylarını arttırarak yüzde 56, 6 oy oranıyla 541 koltuklu meclisin yüzde 93'üne 503 sandalyeyle hâkim olmuştu. DP bu seçimlerde Malatya, Kars, Sinop, Tunceli, Erzincan ve Kırşehir illeri hariç tüm illerde seçimi kazanmıştı (Çakmak, 1988, 259). DP'nin bu zirve seçimlerinden sonra düşüşü de başladı ve DP 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerde oyların sadece yüzde 47, 7'sini alabildi. DP'nin bu son seçimini Başbakan Adnan Menderes'in nasıl karşıladığını Manisa milletvekili Samet Ağaoğlu "Menderes'i yedi yılda o geceki kadar üzgün bir sinirlilik içinde görmemiştim" sözleriyle anlatmıştı (Eroğul, 2003:132).

Cumhuriyet tarihinin isminde "cumhuriyet" ibaresi olmayan ilk siyasi partisi olan Demokrat Parti'nin Türk siyasi hayatındaki konumu esasen seçilen isim ile de ilgilidir. 1940'lı yıllarda "demokrat" kelimesinin yeni kurulan bir siyasi parti için isim olarak seçilmesi hayli riskli ve şaşırtıcı bir adım olmuştu. Zira o günlerde Türkiye'de demokrat olmanın ne anlama geldiği ya da gelebileceği konusunda gerek siyasi elit, gerekse geniş yığınlar açık bir fikre sahip değildi (Koçak, 2012:23). Öte yandan demokrat kelimesi partinin ideolojik tutumuna dair de net bir bilgi vermiyordu. Demokrasi kelimesi ise DP'nin muhalefet söylemlerini üzerine inşa ettiği sütun olmuştu. vergi adaletsizliğinden jandarma baskısına, şeker sıkıntısından dış güvenliğe kadar her sorunun çözülmesi demokrasinin kurulmasına bağlı görünüyordu (Eroğul, 2003:58).

DP'nin kuruluş aşamasında siyasetin sağında mı yoksa solunda mı olduğu meselesi partinin kuruluş aşamasındaki en tartışmalı hususlardan biriydi. DP'nin siyasetteki konumuna ilişkin soruya Celal Bayar bu soruya "demokrattır" diyerek cevap verirken Adnan Menderes'in "belki iki parmak daha soldur" ve "siz [Cumhuriyet] Halk Partisi'nin yerini bulun, biz de Demokrat Parti'nin onun neresinde olduğunu gösterelim" gibi cevaplar verdiği rivayet edilmektedir (Koçak, 2012:28). Gerek Bayar'ın gerekse de Menderes'in cevapları kuruluş aşamasında DP'nin konumunun net bir şekilde gösterilmediğinin, dahası kurucuların da bu hususta net bir cevaplarının olmadığını göstermektedir. Ancak

Menderes'in "belki iki parmak daha soldur" cevabı dikkat çekicidir. Menderes'in bu cevabının altında sosyalist ve/veya komünist istikamette bir partiden ziyade CHP iktidarına göre daha liberal, özgürlükçü, bireysel hakları garanti altına almak isteyen bir yönetim zihniyetine işaret ettiği anlaşılabilir. Bununla birlikte DP'nin muhalefet günlerinde iktidarın sol aleyhtarı faaliyetlerini devamlı desteklediği de vakıadır. Düzeninli beralleşmesinin, solun ezilmesi şartına bağlı olduğu görüşünde iktidarla birlikti (Eroğul, 2003:58).

DP'nin Türk siyasi hayatındaki önemini ifade eden gelişmelerden biri de geniş bir halk desteğine dayanmasıdır. Diğer bir ifadeyle DP, siyaseti "halka indirmiştir". Özellikle seçim kanunlarında yapılan değişiklikler neticesinde seçimlerin "düzmece" olduğu algısının kırılmasıyla bir taraftan halkın siyasete olan ilgisi artarken, diğer taraftan da siyaset yapma yöntem ve araçları da değişmiştir. Öyle ki, milletvekili adayları seçilmek için halkla daha fazla temas kurar hale gelmiştir. Adnan Menderes, tek parti yönetiminin asker-sivil elit bürokratlarına karşı, "kasketlilerin", "çarıklıların" temsilcisi olmuştur (Çavuşoğlu, 2009:270-271). Böylece "yeter söz milletindir" sloganıyla yola çıkan DP Türk siyaset hayatında "millî irade" olgusunu kelimenin gerçek manasıyla hayata geçirmiştir. Böylece devlet ağırlıklı bir yönetim biçiminden toplum ağırlıklı bir siyasal sisteme geçiş süreci içinde önemli bir dönüşüm noktası olan DP dönemi, Türkiye'de demokratik rejimin biçimlenmesinde ve siyasal hayatın etrafında döndüğü temel eksenin değişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır (Sunar, 1983:2086). Bir siyasal unsur olarak vatandaş profili ortaya çıkmaya başlamış ve bu profil memleketin gerçek sahibi vizyonuyla donanmıştır.

Demokrat Parti dönemi özgürlük, demokrasi, liberal düzen rüzgârıyla başladı; ancak, rüzgâr kısa sürede dindi ve yerini baskıcı bir yönetim fırtınasına bıraktı. İlk örneklerinden birini 1953 yılında Türk Milliyetçileri Derneği'nin kapatılmasında gördüğümüz DP'nin baskıcı politikaları zaman geçtikçe artmıştı. Partinin

e-kitap

kuruluşu dönemindeki demokrasi ideali ortadan kaybolmuş, DP hükümetleri demokrasinin temel ilkelerini dahi yok sayan bir yönetim haline gelmişti. Demokrasinin en temel ilkesi olan seçme ve seçilme hakkı dahi bu dönemde hedef alınmıştı. Millet Partisi'ne oy veren Kırşehir'in ilçe yapılması, CHP'ye oy veren Malatya'nın ikiye bölünmesi bu dönemin en simge gelişmeleridir. DP, TBMM İçtüzüğünde değişiklik yapmak suretiyle kanun teklif ve tasarılarının görüşmelerinde kısıtlamalar uygulanması ve muhalefetin işbirliğini önlemek amacıyla seçim kanununda değişiklikler yapması gibi uygulamalarla siyasetin demokratik bir platformda işlemesinin önüne engeller çıkarmıştı. Ayrıca kamu çalışanlarının hizmet sürelerine bakılmaksızın emekliye sevk edilmesi, üniversite özerkliğinin zayıflatılması, basın üzerindeki baskının artması, gösteri ve yürüyüşlerin baskılanması, sendikal hareketlerin kısıtlanması gibi karar ve uygulamalarla demokrasi çizgisinden derin bir şekilde sapma eğilimini gözler önüne sermişti.

Sonuç olarak, 14 yıllık siyasi ömrünün 10 yılını iktidarda geçiren DP'nin Türk siyasetinde 'iktidar olmanın' çok daha ötesine geçen etkileri olmuştur. 1946'da kuruluşuyla başlayan demokrasi ve liberalleşme rüzgârının ardından 1950'de iktidara geldikten sonra 1954'te güçlenerek ikinci kez seçimleri kazanması ve ardından artan ve kronikleşen baskı uygulamalarıyla birlikte oyların düşmesi ve fakat 1957'de iktidarı yeniden kazanmasıyla DP Türkiye'de sonraki on yılların siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerini etkilemiştir. DP döneminin Türk milliyetçileri için en önemli aşaması kuruluş dönemi olmuştur. Bu dönemdeki demokrasi ve hürriyet söylemiyle 1944 sonrasında güçlenen Türkçülük hareketi başlangıçta DP ile birlikte hareket ederken iktidarının daha ilk döneminde DP'nin baskıcı ve demokrasi karşıtı uygulamalarına ilk maruz kalanlar da kendileri olmuştur.

3. Demokrat Partide Milliyetçilik

Demokrat Parti'nin milliyetçilik faslındaki konumunu tespit etmeye imkân veren en önemli verileri parti programı, parti

tüzüğü ve hükümet programı gibi belgelerinde görmek mümkündür.

Demokrat Parti'nin kuruluşu 7 Ocak 1946 günü parti genel merkezinde kurucular Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan'ın katıldığı bir basın toplantısıyla kamuoyuna açıklanırken aynı gün parti programı da yayınlanmıştır. 85 maddeden oluşan ve 'genel hükümler' ile 'hükümet işleri' başlıklı iki ana bölümden oluşan parti programında partinin liberal ve demokrat bir kimlikle inşa edildiği görülmektedir. Parti programının ilk 25 maddesini oluşturan genel hükümler kısmında "Demokrat Parti'nin cumhuriyetçi demokrat, sosyal adaletçi, işçilere grev hakkının verilmesini savunan, insan haklarının garanti altına alınmasına inanan, gizli oy, tek dereceli ve serbest seçimi zorunlu gören bir parti olduğu, devlet memurları için, siyaset yasağı öngören, totaliter ve bölücü dernek ve partilerin kurulmasını yasa dışı kabul eden bir parti olduğu görülmektedir" (Albayrak, 2004: 65). 1'inci maddede DP'nin kuruluş amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

"Siyasi hayatımızın, birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle hizmet etmesine hizmet maksad ile kurulmuştur."

Parti programının geneline hâkim olduğu görülen liberal düşünce hem kişi hak ve özgürlükleri hem de ekonomik düzen bahislerinde görülmektedir. "Bir kere, belli başlı insan hak ve hürriyetleri öngörülmüş (md. 4), bu arada, özellikle dernek kurma hürriyeti üzerinde ısrar edilmişti. İkincisi, Türk toplumunun aile ve mülkiyet esaslarına dayandığı belirtilmişti (md. 5). Üçüncüsü, iktisadi açıdan, anayasada yer almış olan devletçiliğin baş görevleri arasında özel kuruluşların desteklenmesi gereğine işaret edilmişti. Genel ilkelerin ikinci ağırlık merkezini oluşturan demokrasi görüşü ise, doğrudan doğruya, partinin kuruluş amacı olarak ilan ediliyordu. Programın birinci maddesi bunu açıkça ortaya koyuyor: 'Demokrat Parti... Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin

e-kitap

geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve genel siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur'. Bunun başlıca vasıtası olarak tek dereceli serbest seçim görülmüş (md. 9 ve 10) ve ayrıca, idarenin halkın emrinde ve hizmetinde bulunması gereği ısrarla vurgulanmıştır" (Eroğul, 2003:12).

Parti programında milliyetçilik bahsi programın 13'üncü maddesinde yer almaktadır. Ancak burada dikkat çekici olan husus Cumhuriyet Halk Partisi'nin "altı ok"unun Demokrat Parti programında da yer almasıdır. Parti programının 13-17'nci maddeleri arasında sırasıyla milliyetçilik, laiklik, inkılapçılık, halkçılık, devletçilik ilkelerine yer verilmiştir. "Demokrat Parti'nin programında yer verdiği altı ilke Halk Partisi'ninkinden çok farklı bir program ortaya koyamadıkları yönünde bazı eleştirilere maruz kalmalarına neden olmuştur" (Karpat, 1996:128). Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısında, onun rakibi ve alternatifi olarak kurulan bir siyasi partinin "yola rakibinin ilkeleriyle" çıkıyor olmasındaki eleştirilerin anakronik bir hatadan öte anlamı yoktur. Bir kere bu ilkeler o dönem Anayasa'da da yer alan ve yeni devletin kurucu ve taşıyıcı sütunları olarak kabul edilmekteydi. Nitekim, 1924 Anayasasında 1937'de yapılan değişikliklerle "altı ok" Anayasal ilkeler haline getirilmişti. Bu bakımdan yeni kurulan partinin bu ilkelere karşı olması zaten imkansızdı (Koçak, 2012:59). Yeni kurulacak bir partinin bu ilkeleri görmezden gelmesi dahi siyaseten meşruiyetini tartışmalı hale getirebilecekti. DP yöneticilerin partinin kapatılmasına dahil çok ağır yaptırımlara konu olabilecek bu tür bir uygulamadan kaçınmıştır. Öte yandan "altı ok" CHP belgelerinden birebir şekilde DP parti programına alınmamıştır. Bazı ilkelerde küçük yaklaşım farklılıkları görülmekle birlikte bunların küçük nüanslardan öteye gidemediği anlar da vardır. Örneğin, DP Parti Programının "Milliyetçilik Telakkimiz" başlıklı 13'üncü maddesinde milliyetçilik şu şekilde tanımlanmıştır:

Yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telâkkisine bağlıyız.

Partimiz, bütün yurttaşları din ve ırk farkı gözetmeksizin, Türk sayar ve Türk olmanın bütün haklarına sahip tanır. Kanunî vazifelerini yerine getiren her ferde iyi bir yurttaş göz ile bakarız. Bu ana görüşlerin tatbikatta yer bulmasına dikkatle çalışacağız.

Eğitim ve öğretim müesseselerimizi, böyle bir milliyetçilik idealinin tahakkukunda vazifeli saymaktayız.

DP Parti Programında yer alan milliyetçilik tanımının üç özelliği dikkat çekmektedir: 1) Milliyetçiliğe çizilen coğrafi sınır 2) Türklüğe vurgu 3) Milliyetçilik bahsinde eğitim kurumlarına verilen önem. Milliyetçiliği yurttaşların kültür ve ülkü birliği ile açıklama gayreti tek parti dönemi milliyetçiliğinin devamı olarak nitelenebilecek bir nitelik arz etmektedir. Bu tanım bilhassa 1940'lı yılların sonlarındaki Turancı akımın milliyetçilik tanımını dışarıda bırakmaktadır. Esasen bu niteliğin CHP program ve belgelerinde yer alan milliyetçilik yaklaşımlarının da bir tezahürü olduğu görülmektedir. Her ne kadar CHP parti belgelerinde Türklüğün ülke dışındaki varlığı zaman zaman kabul edilse de net bir yaklaşım ortaya konulmamıştır. Örneğin, 1938'de CHP'nin 15'inci yılı kitabında milliyetçilik tanımı yapılırken dış Türklerin konumu şu şekilde açıklanmaktadır (Cumhuriyet Halk Partisi 15'inci yıl kitabı, 1938:10):

Cumhuriyet Halk Partisi milliyetçiliği gerek müstakil gerek başka devletin tebası halinde yaşayan bütün Türkleri bir kardeşlik hissile sevmek, onların refahını dilemekle beraber hariçteki bu Türkleri kedi siyasi iştigal hududundan hariç tutar.

Görüldüğü gibi dönemin siyasi atmosferine uyma kaygısıyla CHP Türkiye dışında yaşayan Türkleri milliyetçiliklerine dahil etmekle birlikte Turancılık ilkesine de mesafe koymuştur. Öte yandan dış Türkler meselesi CHP'nin sonraki belgelerinde de yer almamaktadır. Örneğin, 1948'de CHP'nin 25'inci yılı kitabında milliyetçilik şu şekilde açıklanmıştır (CHP 25 yıl, 1948:22):

e-kitap

Fırka terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar.

DP parti programı ile CHP belgelerindeki milliyetçilik tanımlarının büyük oranda uyuştuğu bir diğer mevzu ise Türklük tanımında kendisini göstermektedir. Aşağıda DP programında milliyetçilik telakkisi başlığı altında yer alan Türklük tanımı ile CHP'nin 15'inci Yıl Kitabında yer verilen Türklük tanımı gösterilmektedir:

DP Programı	CHP 15'inci Yıl Kitabı
Yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telâkkisine bağlıyız. Partimiz, bütün yurttaşları din ve ırk farkı gözetmeksizin, Türk sayar ve Türk olmanın bütün haklarına sahip tanır.	Partinin ve yeni devletin telakkisine göre, Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen her vatandaş hangi din ve menşeden olursa olsun Türk'tür... Yeni Türk milliyetçiliğine göre Türk milleti büyük insanlık ailesinin yüksek ve şerefli bir uzvudur.

Her iki tanımda verilen Türklük yaklaşımları arasında sadece küçük farklar vardır. Özellikle yurttaş temelli ve din ve ırk ayrımının yapılmadığı bir Türklük tanımı dikkat çekmektedir. Esasen bu durum 1924 Anayasasının millet ve milliyetçilik bahsine yer verdiği 88'inci maddesiyle de uyumludur:

Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın Türk itlak olunur. Türkiye'de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye'de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sini rüşdev usülünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut vatandaşlık kanunun mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türk'tür. Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izahe edilir.

Bütün bu benzerliklerin yanı sıra her iki partinin programları çerçevesinde yapılan bir karşılaştırmada DP'nin milliyetçilik yaklaşımının daha proaktif bir içerik arz ettiği söyleyebilir:

DP Parti Programı CHP Parti Programı, 1935

Eğitim ve öğretim müesseselerimizi, böyle bir milliyetçilik idealinin tahakkukunda vazifeli saymaktayız.	Parti ilerleme ve gelişme yolunda ve arsıulusal değerlerde ve ilgilerde Türk sosyetesinin, çağdaş uluslarla yan yana ve bir uyumda yürümekle beraber, ikinci maddede izah olunduğu üzere kendine özgü ıralarını ve erkin benliğini korumağı esas sayar.

Görüldüğü üzere CHP programında milliyetçilik "koruma" ve "savunma" içgüdüsüyle biçimlenerek "...kendine özgü ıralarını ve erkin benliğini korumağı esas sayar" ifadesiyle betimlenirken DP programında bilhassa eğitim yoluyla milliyetçilik idealinin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. DP'nin milliyetçilik telakkisinin CHP'den ayrıldığı bu önemli noktanın parti programında yer almasında daha sonra DP hükümetlerinde Millî Eğitim Bakanı olarak görev yapan, 1930'lu yılların başlarında Millî Türk Talebe Birliği başkanlığı görevlerini de yürüten Ahmet Tevfik ileri'nin etkili olduğu düşünülmektedir[8].

DP'de milliyetçilik izlerinin görüldüğü bir diğer belge Parti Tüzüğü'dir. Partinin temel işleyişine dair hükümlerin yer aldığı 48 maddelik tüzüğün 3'üncü maddesi tüzüğün milliyetçilik bahsinde değerlendirilebilecek düzenlemelerinden birisidir. 15 Ekim 1951 tarihli partinin üçüncü büyük kongresinde kabul edilen Parti Tüzüğü'nün "üyeler" başlıklı 3'üncü maddesi şu şekildedir:

Madde 3: Demokrat Parti'ye;

a) Millî Mücadele'ye aykırı harekette bulunmamış,

[8] Ahmet Tevfik ileri'nin DP hükümetlerindeki Millî Eğitim Bakanlığı dönemi gelişmeleri ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

e-kitap

b) Türk milletinin birlik ve istiklalini parçalamayı hedef tutan veya demokratik esaslara aykırı bulunan ideolojilere saplanmamış,

c) Ağır hapis veya şeref ve haysiyet kırıcı bir suç yüzünden hapis cezası ile mahkûm olmamış veya ağır hapisle mahkûm olup da memnu hakları iade edilmiş ve medeni haklarını kullanmağa ehliyetli ve halkça kötü tanınmamış,

ç) Türk kültürünü ve partinin prensiplerini kabul etmiş;

d) Evvelce partiden çıkarılmamış;

e) Kanunen siyasi derneklere girmek hakkını haiz yaşta bulunmuş olan kadın ve erkek her Türk girebilir."

Tüzüğün bu maddesinde üyelik için aranan şartlarda "millî mücadeleye aykırı harekette bulunmama, Türk milletinin birlik ve istiklalini parçalamayı hedef tutan veya demokratik esaslara aykırı bulunan ideolojilere saplanmama, Türk kültürünü ve partinin prensiplerini kabul etme" gibi niteliklerin yer almasıyla partinin milliyetçi ve muhafazakâr bir üyelik yapısıyla korunması amacı taşıdığı anlaşılmaktadır.

DP'nin milliyetçilik yaklaşımı bahsinde dikkat çekilmesi gereken bir diğer önemli belge de ilk DP hükümetinin programıdır. 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye sunulan ve toplam 3 birleşim sonunda 2 Haziran 1950 tarihinde TBMM'ce onaylanan hükümet programında esasen herhangi bir milliyetçilik tanımı ya da yaklaşımı yer almıyordu. DP'nin bu ilk hükümet programı önceki CHP hükümetlerinin eleştirisi ve partinin temel görüşlerinin yer aldığı bir belgeydi. Bu kısımda Menderes Hükümeti, hedeflerini şöyle sıralıyordu: "Hayatın ucuzlatılması, üretim hacminin ve istihdamın arttırılması, maliyetlerin düşürülmesi, vergi adaletinin sağlanması, gümrük tarifelerinin toptan gözden geçirilmesi, özel girişim alanının mümkün olduğu kadar genişletilmesi, belirli bir plan dâhilinde özel sektöre devredilmesi, gereksiz görülen devlet iktisadi teşekküllerinin kaldırılması, yabancı sermayenin teşvik edilmesi, grev hakkının içtimai, nizamı ve iktisadi ahengi bozmayacak surette" kanunlaştırılması, işçilere ücretli izin ve tatil haklarının tanınması, millete mal olmuş inkılapların korunması,

antidemokratik kanun hükümlerinin kaldırılması, memurların haklarının korunarak bunların şahıs ve zümrelerin emir ve arzularına tabi olmaktan kurtarılmaları esbabı üzerinde durulması, ırkçılık, irtica ve komünizm gibi akımlarla mücadele edilmesi, barışçı bir dış politika izlenerek, geleneksel İngiliz, Fransız ve ittifakına bağlı kalınması gibi konular yer alıyordu (Eroğul, 2003, 98-99). İşte hükümet programında yer alan "ırkçılıkla mücadele" hususu Türkçü aydın ve milletvekilleri tarafından eleştiriye tabi tutulmuştu.

Başbakan Adnan Menderes 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM kürsüsünden yaptığı konuşmada şöyle demişti (TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem 1. Cilt 3. Birleşim, 29 Mayıs 1950 Tarihli Toplantı:31):

"irticai ve ırkçılık gibi ayırıcı cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maskeler altında gizliyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün kanuni tedbirleri almaya asla tereddüt etmiyeceğiz."

Hükümet programında yer alan bu ifadeler Ankara milletvekili Sadri Maksudi Arsal'ın tepkisini çekmiştir. Arsal, "memlekette ırkçılık diye bir tehlike bulunmadığını, ayrıca ırkçılık ile milliyetçiliğin karıştırılmamasını, kendisinin de 'koyu bir milliyetçi olduğunu' bu nedenle programda komünizm ve irtica ile mücadele edilmesi yolunda bir cümlenin yeterli olacağını belirterek 'ırkçılık' ile ilgili kısmın çıkarılmasını isterken (...) Ankara Milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ, hükümetin "irtica ve ırkçılık" konusundaki görüşlerini desteklediğini, bu akımlar karşısında esaslı önlemler alınmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. ... Genel olarak eleştirileri dinleyen Menderes, yaptığı konuşmada ırkçılık konusunun milliyetçilikten ayırdıklarını, solculuk meselesinde de CHP'den daha katı ifadeler kullandıklarını ifade etmiştir" (Albayrak, 2004, s:436-442).

Sonuç itibariyle, DP parti belgelerinde milliyetçilik bahsine belirli bir oranda rastlanmaktadır. Bununla birlikte, DP'nin kuruluş aşamasında ve sonrasında ilk hükümet programındaki

e-kitap

milliyetçilik yaklaşımlarının, her ne kadar yukarıda ifade edildiği şekliyle belirli veçheler itibariyle CHP'nin milliyetçilik tanımı ve yaklaşımından farklılaşsa da esas olarak sonraki dönemlerdeki uygulamalar da dikkate alındığında pragmatist bir yaklaşımla Türk milliyetçilerini yanlarında tutma amacıyla hazırlanmış olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim hükümet programına dair Sadri Maksudi Arsal'ın eleştirisi dikkate alınmamış, hükümet programı ilk haliyle kabul edilmiştir. ilerleyen yıllarda Parti Programındaki ifadelere rağmen Arsal'ın çekincelerini haklı çıkaracak nitelikte uygulamalar görülecektir.

5. Demokrat Partide Milliyetçiliğin Pratiği

DP dönemi özgürlük, ifade hürriyeti, kişi hak ve hürriyetleri gibi söylemlerle başlamıştı. Türk milliyetçileri DP'nin iktidar döneminin başlamasıyla birlikte partinin bu tür söylem ve politikalarını desteklemiştir. DP iktidarının ilk birkaç yılı da Türk milliyetçilerinin desteklerini karşılar politika uygulamalarının görüldüğü yıllar olmuştur. Bu yıllarda DP uyguladığı politikalarının meşruiyetini özelde Türk milliyetçileri genelde de halk desteği üzerinden inşa etmeye çalışmıştır. Bu aşamada DP'nin Türk milliyetçilerinin desteğini elde etmek için özel bir destek arayışından ziyade Türkçülerin DP politikalarını kendileri için de uygun görmesi neticesinde işleyen bir ilişki ağı inşa edilmiştir. Elbette bu ilk yıllarda parti içindeki milliyetçi milletvekillerinin varlığının da önemli bir etken olduğu gözlerden uzak tutulmamalıdır.

DP döneminin bu ilk yıllarında milliyetçilerin desteklerinin somutlaştığı politika uygulamalarının örneklerini komünizmle mücadele, Tevfik ileri'in Millî Eğitim Bakanlığı görevini yürütmesi, köy enstitülerinin kapatılması, Anayasa'nın dilinin değiştirilmesi, Arapça ezan yasağının kaldırılması, Atatürk'ü koruma kanunu, imam hatiplerin açılması ve bazı dış politika gelişmelerinde görmek mümkündür.

5.1. Komünizmle Mücadele

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünyanın doğusunda komünizmin yükselişi Türkiye'ye de etki etmişti. Gerek ideolojik gerekse de siyasi düzeyde komünizmle mücadele Türkiye'nin en önemli gündem maddelerinden biri olmuştu. Türk milliyetçileri de bu mücadelenin en ön saflarında yer almaktan geri durmamıştı. Türk milliyetçilerinin bakışıyla komünizmle mücadele "Türklüğün ve mukaddes yurdun amansız düşmanlarıyla mücadele"ydi (Kılıç, 2011:125). Nitekim DP'nin milliyetçi milletvekillerinden Seyhan Milletvekili Remzi Oğuz Arık bir meclis konuşmasında "komünizmi mücadele dışında bırakmak istiyen bir Türk olmaz, dedim. Komünist nedir? Her şeyden evvel bu vatanı parçalamak istiyen insandır" (TBMM Tutanak Dergisi, 14 Temmuz 1950:697) ifadesini kullanmıştı. Dolayısıyla komünizmle mücadele fikri 1944 sonrasında dağılan Türk milliyetçiliğinin 1950'li yıllarla birlikte tekrar bir araya gelmesindeki katalizör fikirlerden biriydi. O dönemde mücadelenin fikri ve kültürel bir faaliyet olduğu düşünülse de DP'nin iktidarı elde etmesiyle birlikte siyasi gücünü kullanarak da bu mücadelenin yürütüleceği fikri kabul edildi ve DP'nin bu istikametteki politika ve uygulamaları desteklendi.

DP hükümetleri de iktidarlarını başlatırken komünizmle mücadeleyi temel politika alanlarından biri olarak kabul etmişti. İlk hükümet programında bu konunun yer alması milliyetçiler arasında sevinçle karşılanmıştı. Başbakan Adnan Menderes'in hükümet programını meclis kürsüsünden okuduğu gün Millî Türk Talebe Birliği Başkanı Suphi Bayram Menderes'e şu telgrafı çekmişti:

"Sayın Adnan Menderes, Başkan, Ankara

Türk milletinin yıllardan beri özlediği, komünizmle kesin mücadeleye karar veren hükümetinize milliyetçi Türk gençliğinin şükran ve minnetlerini arz ederiz. Hürmetlerimizle..." (Darandelioğlu, 1968:264).

Görüldüğü üzere DP'li yılların başlangıcında milliyetçilerin DP iktidarı ile yolları komünizmle mücadele bağlamında güçlü bir

e-kitap

şekilde kesişmişti. Milliyetçiler, mücadele iradesinden ötürü DP'yi desteklerken, DP de bu mücadelenin fikri boyutu ve meşruiyet inşası için milliyetçilere ihtiyaç duyuyordu. 14 Mayıs seçimleri henüz yapılmadan önce parti kurucularından Fuad Köprülü komünizmle mücadelenin manevi boyutuna dikkat çekerek şöyle diyordu:

"Komünizmin dünyadaki en tehlikeli faaliyeti bilirsiniz ki manevi sahadaki propaganda faaliyetidir. Maddi kuvvetle yapabileceğinden çok fazlasını ancak propaganda ile, bozgunculuk ile, beşinci kol vasıtasıyle yapabileceğini çok iyi bilen komünform, bu faaliyetini her yerde olduğu gibi elbette memleketimizde de devam ettirecektir. Buna karşı uyanık olmalıyız" (Zafer Gazetesi, 17. 02. 1950:6).

Komünizmle mücadele meselesi DP'nin milliyetçi milletvekillerinin de gündeminde yer almıştır. Bu mücadele DP'nin özellikle ilk döneminde sıklıkla gündeme gelmiştir. Milliyetçi milletvekilleri konuşmalarında DP dönemini komünizmle gerçek anlamda mücadelenin başlangıcı olarak görüyorlardı. Dönemin başlangıcından itibaren meclis konuşmalarında belirgin bir komünizmle mücadele vurgusu vardı. Remzi Oğuz Arık komünizmle mücadeledeki kararlılığı şöyle ifade ediyordu:

Komünizmi hayatımızın sonuna kadar takip edeceğiz. Medeni Türk olarak komünizmle anlaşmamıza imkân yoktur. Milletlerarası bir islâvcılıkla karşımıza çıkan komünizmle hangi Türk çocuğu anlaşabilir? O halde Türk çocuklarını Demokrat Partinin açmış olduğu hürriyet vadisinde geniş görmeye ve geniş düşünmeye, istediklerini düşünmeye terkedelim. Fakat onları casusların eline düşmekten menedelim! (TBMM Tutanak Dergisi, 14 Temmuz 1950:693).

Seyhan Milletvekili Arif Nihat Asya ise komünizmle mücadele hakkındaki görüşlerini 16 Kasım 1951 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nda Değişiklik Öngören Kanun Teklifi'nin görüşmelerinde şöyle ifade etmiştir:

"Arkadaşlarım; şüphe yok ki bu memleket bir komünizmi himaye-edenler, komünizme yüz verenler, komünizmi şımartanlar ve en hafif tabiriyle komünizme göz yumanlar devri geçirmiştir. Komünizme mevkiler, milliyetçilere mahkemeler devri. Fakat biri birimize tam manasiyle geçmiş olsun diyebilmek için bu kanunun bir gün evvel çıkması şarttı. Gecikmesi milleti üzer, komünistleri sevindirirdi" (TBMM Tutanak Dergisi, 16 Kasım 1951:112).

Millî Eğitim Bakanı Tevfik ileri de komünizmle mücadeleye önem veren isimlerden biri olmuştur. Bir meclis konuşmasında komünizmle mücadeleyi büyük bir dava olarak nitelemiştir:

"... milletin büyük dâvaları vardır, büyük meseleleri vardır. Bunların başında milliyetçilik gelir, bunların başında Komünizmle mücadele gelir. Bu kadar büyük meseleleri böylece küçültüp pespaye ve dejenere etmeye kimsenin hakkı yoktur" (TBMM Tutanak Dergisi, 10. Birleşim, 28 Kasım 1952:363).

Özetle ifade etmek gerekirse DP dönemi başlangıcındaki en karakteristik hususlardan biri komünizmle mücadele söylem ve politikası olmuştur. Öyle ki bu politika DP'nin milliyetçilik yaklaşımının da sınırlarını belirlemiştir. Milliyetçilerin hükümete bu mücadeledeki desteği Tevfik ileri'nin Millî Eğitim Bakanlığına getirilmesiyle yoğunlaşmıştır.

5.2. Tevfik ileri'nin Millî Eğitim Bakanlığına Getirilmesi

Türk milliyetçileri için komünizmle mücadelenin en önemli cephesi millî eğitim alanıydı. Özellikle köy enstitüleri aracılığıyla komünizm propagandası yapıldığına olan inanç millî eğitimin bu mücadeledeki öncelikli cephelerden birisi olmasını gerektiriyordu. İşte bu ortamda iyi bir milliyetçi olmasıyla bilinen Tevfik ileri Millî Eğitim Bakanlığı'na getirilmişti.

Türkçülerin DP'ye olan ilgisinin DP'nin iktidarı elde etmesinden sonra arttığı bir vakıadır. Bu gelişmedeki önemli etkenlerden biri de iktidarın ilk yıllarından itibaren Menderes hükümetlerinde Tevfik ileri'nin Millî Eğitim Bakanı olarak görev yapmasıdır. Başbakan Adnan Menderes ilk hükümet programının sunuş

e-kitap

konuşmasında Millî Eğitim Bakanlığına verdiği önemi 'milliyetçi gençlerin yetişmesi' amacıyla ifade etmişti. Konuşmasında eğitim sisteminin her şeyden üstün tutulacağına işaret ettikten sonra "Biz sadece, maarif sistemimizde, maarif işlerinde her şeyden üstün tutacağımız prensibi ifade etmiştik. Yetişen gençliğimizin memleket meselelerinde hassas, ileri ve medeni manada milliyetçi ve memlekete bağlı olmakta emsalsiz bir heyecana sahip olduğunu görmekle büyük bir gurur ve iftihar duymaktayız" ifadelerini kullanmıştı (TBMM Tutanak Dergisi, 2 Haziran 1950:140). Bu sözlere rağmen hükümet ilk açıklandığında Tevfik ileri Ulaştırma Bakanı olarak görev almıştı ancak 2 Ağustos 1950'de Millî Eğitim Bakanlığına getirildi. Millî Eğitim Bakanlığında ileri'nin görevlendirilmesi milliyetçi camiada büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Bu gelişme üzerine Serdengeçti Dergisi şöyle yazıyordu:

"Son ayların en mühim hadiselerinden biri de Maarif vekaletine bir memleket ve halk çocuğu olan Tevfik ileri'nin getirilmiş olmasıdır. Bu iş için göklerden bir adam inseydi ondan daha iyisi inemezdi. Şimdiye kadar millî eğitim bakanlığına bakandır diye getirilenlerin (Şemsettin Sirer istisna) hemen hepsi, kendine baktı; kendi şahsi ihtiraslarını millî ihtiraslar haline getirdi... DP 27 senelik kokmuş bir kadronun üzerine oturdu. İlk olarak milletin gözüne batan, halk vicdanına musallat olan kanunları ortadan kaldırmakla başladı Yıllardır sözde milliyetçi CHP'nin koynunda beslediği bolşevizme karşı bir cephe aldı. DP'nin bu hususta samimiyetine en büyük delil, bütün terbiye ve telkin vasıtalarını elinde bulunduran Maarif kadrosunun başına Tevfik ileri gibi vatanperver, öteden beri komünizmle mücadeleyi adeta kendisine meslek edinmiş bir şahsiyeti getirmiş olmasıdır." (Serdengeçti Dergisi, Eylül 1950:7).

Tevfik ileri öğrencilik yıllarından itibaren siyaseten aktif bir isimdi. Kendisini "Hayatımın hiçbir safhasında yazı veya söz veya fiille Türk vatanperverliği ve milliyetçiliği aleyhinde işlenmiş tek bir hatam yoktur... Kendimi bildim bileli Türk Milliyetçiliğinin idealist bir neferi olarak vazifemi yaptım ve yapmaktayım" (Aksoy,

1977:252) sözleriyle tanımlıyordu. Tevfik ileri milliyetçiliğini ve milliyetçi bir eğitim politikası arzuladığını her fırsatta dile getiriyordu. ileri'nin Millî Eğitim Bakanı olarak görevlendirilmesinde, görüldüğü üzere ileri'nin milliyetçi kimliği belirleyici olmuştur. ileri eğitim sürecine bakışını milliyetçi bir perspektiften II. Terbiye Kongre'sinde şöyle sunuyordu:

"Öğretmen Türk çocuğuna şekil verir. Öğretmenin vazifesini ifa için iki vasıta vardır. Bunlardan birisi bilgi, diğeri ve en mühim olanı terbiyedir. Terbiye üzerinde çok duracağız. Bu kongre Türk çocuğunun daha ahlaklı, daha vatanperver yetişmesi hususunda önder olacaktır. Çocuklarımıza mutlak surette Türk sevgisi, vatan ve millet sevgisi vermeğe mecburuz. Bizim vereceğimiz milliyetçilik terbiyesi başka milletlere düşmanlık şeklinde olmayacaktır. Çehrelerinde düşmanlık görmediğimiz milletlere karşı dostuz. Türk çocuğu Türk'ü, Türk'e has her şeyi sevecektir. Şuna inanıyoruz ki, Türk'ü sevmeden başkalarını sevmeğe, insanlığı sevmeğe imkân yoktur" (Aksoy, 1977:92).

ileri'yi milliyetçiler açısından önemli kılan bir başka özelliği ise komünizmle mücadele konusundaki düşünceleriydi:

"Türkiye'de bugün bilhassa hükümet olarak komünizmle mücadeleyi kati surette karar verilmiştir. Ben de diğer arkadaşlarım gibi kendi branşım dâhilinde komünizmle mücadele etmeyi kendime vazife sayacağım. Bu mücadele hükümet programında belirtilmiş olduğu gibi en esaslı vazifelerimizden olacaktır" (Aksoy, 1977:243).

Tevfik ileri DP içinde milliyetçiliğiyle öne çıkan en önemli isimlerden biriydi. Ulaştırma Bakanı olarak görev almaya başladığı DP hükümetlerinde 11 Ağustos 1950 - 6 Nisan 1953 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanı olarak görev yaptı. Milliyetçiler ile DP arasındaki ilişkilerin dalgalı seyri ileri'nin bakanlık görevinin akıbetini de belirledi. Nitekim Türk Milliyetçileri Derneği'nin kapatılmasının ardından Tevfik ileri'nin dernekle yakın ilişki içinde olduğu söyleniyor ve parti içi muhalefet ileri'yi istifaya davet ediyordu. ileri, söylemesine rağmen muhalefet ve muhalefetin yayın

e-kitap

organları ileri'yi istifaya davet ediyordu (Yılmaz, 2008, 73). ileri 6 Nisan 1953'te Millî Eğitim Bakanlığı görevinden istifa etti. ileri'nin bakanlığı dönemine iki önemli gelişme damga vurmuştu: İmam hatiplerin açılması, köy enstitülerinin kapatılması.

5.2.1. İmam Hatiplerin Açılması

1950 seçimleri öncesinde DP'nin seçim propagandasının en önemli unsurlarından birisi dini sorunların çözüme kavuşturulması vaadiydi. İktidarın ilk yıllarında ezanın tekrar Arapça okunması ve imam hatip okullarının açılması bu istikamette atılan adımlardı.

İmam hatip okulları ilk kez 1924'te gündeme gelmişti. 16 Mart 1924'te kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun 4'üncü maddesi, imamlık ve hatiplik gibi din hizmetlerinin yerine getirilmesini temin edecek kişilerin yetiştirilmesi için ayrı okullar açılmasını hükümleştirmişti. Kısa süre sonra 29 merkezde açılan imam hatip okulları, 1930'da Millet Mektepleri'nin açılması ile kapatılmıştı. DP döneminde Tevfik ileri'nin Millî Eğitim Bakanlığına getirilmesiyle birlikte imam hatip okullarının yeniden açılması gündeme gelmişti. Tevfik ileri, dinin toplumda doğru anlaşılmasını ve doğru yaşanmasını samimi olarak isteyen bir kişiydi (Yılmaz, 2008:69). Bir konuşmasında bu hususa ilişkin görüşlerini şöyle ifade ediyordu:

"... Bizim için yol, köprü, mekteb yapmak nasıl sırf bu millete hizmet için yapılan işlerse, din bilgisini Müslüman Türk Çocuklarına en müsbet şekilde mekteblerimizde vermek de tamımıyle politikadan uzak bir millet hizmetidir. Yine bu endişe ile bu milletin münevver Müslüman din adamlarına ihtiyacını karşılamak için İmam Hatib okullarını yeniden açmağa başladık" (Aksoy, 1977:179).

ileri'nin Millî Eğitim Bakanlığına getirilmesinin ardından attığı ilk adımlardan biri imam hatiplerin tekrar açılması istikametinde Diyanet İşleri Başkanlığı'yla yaptığı çalışmaydı. Diyanet İşleri Başkanının liderlik ettiği bir komisyona hazırlatılan raporda din adamı yetiştiren kuruluşlarının bulunmaması sebebiyle ülke

genelinde dini vazifeleri yerine getirecek kişi bulunamamakta ve bu durum da tarikatların ortaya çıkmasına veya güçlenmesine sebep olmaktaydı. Bu rapor doğrultusunda faaliyete geçen ileri, din eğitimi meselesini Bakanlar Kurulu gündemine getirmişti. Burada yapılan değerlendirmeler sonucunda, ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında, köy okullarının da 3. sınıfında okutulmak üzere din dersleri program içerisine alınmıştır (Yılmaz, 2008, 70). Yine bu rapor doğrultusunda 13 Ekim 1951 tarih ve 601 sayılı müdürler komisyon kararı ile 7 ilde imam hatip okulları açılmıştır. Bu okulların sayısı DP dönemi sonuna kadar 19'a ulaşmıştır.

5.2.1. Köy Enstitülerinin Öğretmen Okullarına Dönüştürülmesi

Köy enstitüleri 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile kurulmuştu. Kanunun ilgili maddelerinden köy enstitülerinin 'köylerde görevlendirilmek ve görevlendirildikleri yerlerde köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerinin yanı sıra ziraat işlerinin de fenni bir şekilde yapılması için örnek tarla, bağ, bahçe, atölye gibi tesisler inşa ederek köylülere rehberlik edecek' (md. 6) öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla kurulduğu anlaşılmaktadır (Resmî Gazete, 1940:2). Darendelioğlu (1968:307), köy enstitülerinin başlangıçta asil gayelerle kurulmuş olmalarına rağmen "Tonguç baba ve Hasan Ali Yücel'in elinde birer komünist yuvaları haline getirilmek istenen Köy Enstitüleri merhum Reşat Şemsettin Sirer'in Maarif vekilliği zamanında bu okullarda hocalık ve müfettişlik yapanların raporlarıyla sabit olmuştur ki, köy enstitüleri kuruluş gayelerini kaybetmiş, köy çocuklarımız için açılan bu okullar zararlı müesseseler haline gelmeğe başladı" ifadesinde bulunmuştur. Bu haliyle köy enstitüleriyle ilgili kamuoyunda, özellikle milliyetçi cenahta tartışmalar ve eleştiriler başlamıştır. Kadıoğlu (1951:1) Orkun dergisinde şöyle yazıyordu:

"Yıllardan beri 20000 Türk çocuğunun hayat ve istikbali ile oynayarak fakir Türk milletinin gözyaşı mahsulü milyonlarını bir mirasyedi gibi har vurup harman savuranlardan hesap sorulmasını istiyoruz."

e-kitap

DP iktidarları başlarken köy enstitüleri gündemlerinde yoktu. Her ne kadar partinin bu okullara sıcak bakmadığı söylenebilse de DP'nin ne parti programında ne de hükümet programında köy enstitülerine ilişkin bir hükme yer verilmemişti. Bununla birlikte, başlangıçta esasen DP iktidarının köy enstitülerini yaşatmak için bazı düzenlemeler gerçekleştirdiği görülmektedir. Örneğin köylü üzerinde büyük yük olan çalışma mecburiyeti kaldırılmış, köy öğretmenlerinin özlük haklarında iyileştirmeler, çalışma mecburiyetlerinde düzenlemeler yapılmış buna rağmen Köy Enstitüleri tartışmaların odağı olmaktan kurtulamamıştır (Yılmaz, 2008:72).

Tevfik ileri'nin Millî Eğitim Bakanlığına gelişi köy enstitülerinin akıbeti için bir dönüm noktası olmuştu. Esasen ileri bakanlığının ilk günlerinde köy enstitülerini eleştirse de bu kuruluşlara dair görüşlerinin olumsuz olmadığı söylenebilir.

14 Kasım 1952 tarihinde DP Zonguldak milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in yazılı soru önergesini cevaplayan Millî Eğitim Bakanı ileri köy enstitüsü mezunlarını hedef alan komünistlik iddialarının gerçek olduğunu, ancak bütün köy enstitülerinin komünist yuvası olduğu iddialarının da doğru olmadığını, köy enstitülerinde büyük bir titizlikle seçip iş başına getirdikleri idarecilerin uyanıklığı sayesinde, enstitülerin bu gibi akımlara kapandığını, enstitü mezunlarının çalışmalarının yakından ve büyük bir dikkatle takip edildiğini, mesleki toplantılarla zihinsel gelişmelerinin arttırılmaya çalışıldığını belirterek "Köy enstitüsü mezunlarından öğretmenliğe intisap edenlerin sayısı 16 677 dir. Bunlar arasından komünistlikle takibata uğrıyanlardan biri meslekten ihraç edilmiş, beşinin vazifesine son verilmiş, dokuzu da bakanlık emrine alınmıştır. 1950 yılı ortalarından bugüne kadar komünistlikten takibata uğrıyan 26 ilkokul öğretmeninden (25) i köy enstitüsü mezunu, (1) i öğretmen okulu mezunudur. Bunlardan (5)i beraat etmiştir" (TBMM Tutanak Dergisi, 14 Kasım 1952:158).

26 Aralık 1952 tarihinde ise mecliste milletvekillerinin sorularını yanıtlayan Bakan ileri köy enstitüleri hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Vaktiyle köy enstitülerine solcu temayüllere sahip bazı eşhasın yerleştirildiği ve bunların bahis konusu istikamette birtakım faaliyetler sarfettikleri, hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak kadar açık bir vakıadır. Hâdiseler arasında misal olarak alınan birkaç tanesi şunlardır:

1. Tanınmış bir komünistin aynı illetle malûl karısı, bu müesseselerden birisine öğretmen olarak alınmış, bazı öğrenciler bu yolda zehirlenmiş, işe mahallî emniyet teşkilâtı ve adliyesi el koymuş, fakat muamele zaman aşımına uğratılarak intaç edilememiştir.

Hâdisede adı geçen öğrenciler okuldan uzaklaştırılmamış, mezun edilmiş ve hatta Hasanoğlan'daki yüksek sınıflara da devam ettirilmiştir. Sabahaddin Âli, Hasanoğlan'a gidip gelebilmiş, öğrencilerle tenha yerlerde temaslarda bulunmasına da müsaade edilmiştir.

Birçok vatanperver öğrencinin bu haller karşısındaki aksülamelleri de zamanın idarecileri tarafından şiddetle karşılanmış ve bastırılmıştır.

2. Bu enstitülerde, serbest okuma saatlerinde, öğrencilere, solcu neşriyat incelettirilmiş, «Sovyetizm», «Demokrasi ve Sosyalizm», sosyal mücadelelerin tarihi» gibi eserlerin hulâsaları, talebe konferansları adı altında gençlere dinletilmiştir. Bunlara ait vesikalar mevcuttur. İftiharla kaydedeyim ki bu hâdiseler karşısında da en büyük tepkiyi, yine bu müesseselere devam eden temiz Türk köylüsü gençler göstermiş ve Büyük Millet Meclisine kadar başvurmuşlardır...

Köy enstitülerinden mezun olan meslektaşların, mahdut istisnalar bir tarafa bırakılırsa her biri bu memleketin temiz ve asil evlâtları, memleketi felâkete sürükliyecek olan bu türlü faaliyetlere karşı ilk tepkiyi göstermiş insanlar olarak bugün binlerce köyde vazife başında bulunmaktadırlar...

...Köy enstitüleri, bütün millî eğitim müesseselerimiz gibi ve onlara paralel olarak inkişaf etmektedirler. Bunlar, alelûmum ilkokullar için öğretmen yetiştiren müesseseler olarak vazifelerini

e-kitap

yapmakta devam edeceklerdir. Köylerimizin muhtaç bulunduğu sanat erbabını yetiştirmek gibi munzam bir vazifeyi de yapabileceği zannedilmiş olan bu müesseseler, böyle bir hedefi daha önceden terketmiş, müstahsil ve sanatkâr öğretmen tipi, mucitlerinin hayali olmaktan ileri geçememiştir..." (TBMM Tutanak Dergisi, 26 Aralık 1952:441-443).

ileri'nin bu görüşleriyle birlikte köy enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi fikri de gündemindeydi. 25 Şubat 1951 tarihinde mecliste yaptığı bir konuşmada "Köy enstitüleri mevzuunda tetkikler, anketler yaptık. Neticeye varmışızdır. Yakında Kanununu Meclise sevkedeceğiz. Köy enstitülerini, maddi ve manevi bütün hüviyetiyle öğretmen okullarına mutlak surette kalbedip önümüzdeki ders yılına gireceğiz" (TBMM Tutanak Dergisi, 25 Kasım 1951:837) demiştir.

Neticede, ileri'nin bakanlık faaliyetleri neticesinde önce köy enstitülerindeki komünizm söylentileri bertaraf edilmiştir. ileri'nin köy enstitülerinin kent ilköğretim okullarına dönüştürülmesi amacıyla hazırlatarak 7 Mayıs 1952'de meclise sevk ettiği Köy Enstitüleri ile İlk Öğretmen Okulları'nın Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı ileri'nin bakanlıktan ayrılmasından sonra 27 Ocak 1954 tarihinde mecliste kabul edilmiştir.

5.3. Anayasanın Dili Tartışmaları

DP iktidarı başlarken temel gündem maddelerinden bir diğeri dil meselesiydi. İktidarının ilk günlerinde – Haziran 1950 - Arapça ezan yasağını kaldıran DP için bundan sonraki aşama Anayasanın dilinde yapılacak değişiklikti. 1952yılının Mart ayının ilk günlerinde Fuat Köprülü ve 222 DP'li arkadaşının anayasanın dilinin "yaşayan dile" çevrilmesi hususunda bir teklif hazırladıkları öğrenildi[9] (Eroğul, 2003:85). Amaç 1945 yılında Türkçeleştirilen Anayasa metninden vazgeçilerek eski metne dönülmesiydi. Sonuçta

[9] Eroğul ilgili kanun teklifinin İstanbul Milletvekili Fuad Köprülü ile 222 arkadaşı tarafından imzalandığını belirtse de doğru rakam 222 değil 203'tür.

İstanbul Milletvekili Fuad Köprülü ve 203 arkadaşının Anayasa teklifi ile İzmir Milletvekili Zühtü Hilmi velibeşe ve 185 arkadaşının, 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun yeniden meriyete konulmasına dair kanun teklifi 24 Aralık 1952 tarihinde mecliste kabul edilmiştir.

DP'nin dil meselesine bu denli önem vermesinin sebeplerinden birinin CHP'nin bu alanda toplum tarafından benimsenememiş olduğu iddia edilen politikalarından dönüş olduğu düşünülmektedir. Nitekim dil meselesi CHP'nin değişmez politikalarından biriydi. Öyle ki, Başbakan Adnan Menderes'in özellikle anayasanın dili tartışmalarında ikili bir pozisyona düştüğü eleştirileri dahi kamuoyunda yer almıştır. 19 Mart 1952'de Ulus Gazetesi'nin "Dil İrticaı" başlığıyla verdiği haberde başbakan Menderes'in 1944 yılında Anayasa'nın Türkçeleştirilmesi çalışmalarında meclis Anayasa Komisyonunun raporunda imzası bulunduğu belirtilmişti (Ulus Gazetesi, 8 Mart 1952:1). Gazetenin yazarlarından Peyami Safa ise bu hareketin Arapçaya dönüş girişimi olduğuna işaret ederek "...Bu teklifi yapanlar, Türk milletinin çoğunluğunu Arapça iğrap okumuş ve medreseden icazet almış insanlar farz ediyorlar. Bunun böyle olmadığını anladıkları gün ya hatalarından döndüklerini gösteren yeni bir teklif yapacaklar veya eski medreseleri açtıracaklardır. Bu ikinci halde de anayasa dilini halk çoğunluğuna öğretmek imkânını bulamayacaklardır" (Ulus Gazetesi, 19 Mart 1952:1) şeklinde yazmıştır.

Milliyetçi kesim ise Anayasanın dilinde yapılan değişikliği memnuniyetle karşılamıştı. Osman Yüksel Serdengeçti Ulus Gazetesinden gelen eleştirilere Mart 1952'de şöyle cevap veriyordu:

"... Bu takrirle resmi makamlar tarafından bir uydurmaca, benzetmece haline getirilen dilimizin eski şerefi, eski güzelliği iade olunacak... Neydi o rezalet Ya Rabbi... Biz lisede iken her sene bir terim, her sene tabir değişirdi. Lise birde "muadele" okuduk. İkinci sınıfta muadele "denkley" ile mübadele edildi. Üçüncü sınıfta "denkley" denk düşmedi "denklem" oldu... Varsın Ulus ve benzeri köksüz gazeteler "Dil İrticaı" diye feryad ü figan ede

e-kitap

dursunlar, Köprülü ve arkadaşlarının gittiği yolu bütün millet tutuyor. Yolları açık olsun." (Yılmaz, 2008:51).

Anayasanın dilindeki değişiklik milliyetçi kökenli DP milletvekillerince de farklı tepkilerle karşılanmıştır. Bu hususta ilk konuşmaların Fuad Köprülü ve 203 arkadaşının hazırladığı Anayasa teklifinin mecliste bir önerge ile görüşülmeye başladığı 8 Aralık 1952 tarihinde gerçekleştiği görülmektedir. Gümüşhane Milletvekili Vasfi Mahir Kocatürk Anayasa dilindeki 1945 değişikliklerinin "uydurma bir dil" olduğu belirterek şöyle konuşmuştur:

"Millî dil, millî kökler üzerine uydurma dil değildir. Milletin kullandığı dilin canlı dil olduğunda ittifak etmek zaruridir. Milliyet idadisiyle bir dil uydurmaya çalışmak; ananın, babanın bildiği kelimeden evlâdı mahrum ederek. Nesiller arasına uçurumlar açmak ne dereceye kadar milliyettir? (Sodan: Bravo sesleri, alkışlar). Milliyeti bir ruh olarak kabul ettiğimiz takdirde, milliyetçilik iddiasiyle ortaya atılan bu cereyanın milliyeti kökünden baltalıyan bir cereyan olduğunu itiraf etmek lâzımdır... Atatürk'ün ölümünden yedi yıl sonra 1945 de yapılmış olan dildir. Bizim ithamımız budur: Uydurma dili Anayasaya sokmak! Bu uydurma dili 1945'teki kimseler soktu. (Bravo sesleri) Mesele bundan ibarettir. Eğer hakikaten işin içinde bir şeref varsa Atatürk'ün eserlerine ve ruhuna en bağlı en sadık insanlar biziz. Dışardan bize birçok mektuplar geliyor, «Atatürk'ün yalnız şahsına değil, eserlerine de hürmet ediniz. Atatürk için kanun çıkardığımız halde, eserini baltalıyorsunuz» diyorlar. Hayır biz değil, onu 1945 dekiler baltaladı, biz onun ruhunu bilâkis yaşatıyoruz" (TBMM Tutanak Dergisi, 8 Aralık 1952:140-142).

Bursa Milletvekili Ali Canib Yöntem de konuşmasında "dillerin fertlerin arzularına göre değil, kendilerini idare eden içtimai kanunlarına göre tahavvül ve tekâmül ettikleri"ni ifade ederek Anayasa diline dair 1944 değişikliğini "uydurma bir dil" olarak nitelendirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 8 Aralık 1952:144).

Ankara Milletvekili Sadri Maksudi Arsal ise yapılmak istenen değişikliğin Atatürk'ün inkılaplarına karşı bir hareket olduğuna işaret etmiştir:

"Dil ıslahı Atatürk'ün teşebbüsü ile başlamıştır. Ben ancak bir Türk sıfat ve şerefiyle değil aynı zamanda Profesör sıfatiyle Ata'nın eserlerini objektif olarak tetkik etmiş bulunuyorum ve onun için bu eserler üzerinde düşünmüşüm. Atatürk'ün her yaptığı teşebbüs bir deha eseridir. Onun büyük eserlerini şu veya bu adamlar anlamıyabilirler. Atatürk inkilâbı bir kültür ve bir kül olarak yaşamalıdır. Bugün Anayasa hakkındaki teklifi kabul ederek Atatürk inkılâplarına bir darbe indirmiş oluruz. Lisan sahasında da inkilâpçı Atatürk diyor ki: «Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk Milleti dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.» Atatürk'ün sözü budur. Millet olmak ancak ülke sahibi olmakla kabil değildir, bunun yanında müstakil bir illim lisanı kurmak, kültür lisanına sahip olmak da lâzım. Bunun yolu yavaş, yavaş lisanı Türkçeleştirmekle (gerçekleşecektir. Biz bu kanunu kabul edersek Atatürk'ün lisan inkilâbı hakkındaki teşebbüsünü baltalamış olacağız. Atatürk inkılabına karşı hareket etmiş olacağız" (TBMM Tutanak Dergisi, 8 Aralık 1952:133-134).

Kanun teklifinin tümü üzerindeki asıl görüşmeler 24 Aralık 1952 tarihinde gerçekleşmiştir. Manisa Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver "dil ıslahatının gelişigüzel yapılamayacağını, bu hataya bir defa düşüldüğünü ve şimdi geriye dönme hareketi yapıldığını ifade ettiği konuşmasında şöyle demiştir:

"Türk Dili bahsi, bir ummanı kucaklıyan çok geniş bir bahistir. Eğer Büyük Millet Meclisi âzası bütün ömürlerini dil tetkik atma hasretmiş olsalardı bugün bunu konuşmazdık. Bu mesele çoktan halledilmiş olurdu. Fakat ana dilimizi yani bütün millî tarihimizin en büyük, en eski müessesesini mütalâa ederken aklımıza gelmedi ki, dilin tarihi vardır, kelimelerin tarihi vardır, dil ıslahatı gelişi güzel yapılamaz" (TBMM Tutanak Dergisi, 8 Aralık 1952:389)."

e-kitap

Sonuç itibariyle, Anayasanın dilinin değiştirilmesi meselesinde milliyetçi aydınların ve milliyetçi milletvekillerinin farklı görüşler sarf ettiği anlaşılmaktadır. Ancak burada dikkat çeken husus, özellikle milliyetçi milletvekillerinin dil meselesinde çok fazla görüş bildirmemiş olmalarıdır. Bu durumun sebebinin dil meselesinin milliyetçi milletvekilleri için ilgi çekmeyen veya görüş bildirilmemesi gereken bir husus olmasından ziyade, birtakım dışsal belirleyiciler olduğu düşünülmektedir. Özellikle iki önemli gelişme dikkat çekmektedir: Yaklaşık 1 yıl önce Kasım 1951'de mecliste Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci maddesinde değişiklik öngören kanun teklifinin görüşmeleri esnasında yaşanan ırkçılık/Türkçülük tartışmaları ve Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılma çabaları. Bu iki husus Türk milliyetçileri ile DP arasındaki ilişkinin bitmesi ve Türkçülerin DP'ye desteğinin sona ermesi aşamasını temsil etmektedir.

5.4. Dış Politika Gelişmelerinde Türk Milliyetçilerinin Tutumu

DP iktidarı Türk dış politikasında da önemli gelişmelerin olduğu yıllardı. Dış politika alanında yaşanan değişimler sonuçları itibariyle birer kırılma olarak adlandırılabilmektedir. Gerek uluslararası konjonktürden kaynaklanan gelişmeler, gerekse de iç siyasete hakim olan toplumun siyasetin merkezine daha çok yaklaşması Türk dış politikasına da doğrudan etki etmişti. Dönemin dış politika gelişmelerini etkileyen en önemli husus şüphesiz ki Soğuk Savaş'tı. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan 'iki kutuplu dünya'da Türkiye tercihini "Batı"dan yana kullanmıştı. 1949'da kurulacak NATO'nun kuruluş anlaşması için çalışmalara CHP iktidarı da katılmak için çabalamıştı ancak başarılı olamamıştı.

DP iktidarı dış politikada bu miras ile karşılamıştı. Dönem boyunca Türk dış politikasında geleneksel Batıcılık çizgisini devam ettiğini, ancak yine geleneksel dengecilik ve statükoculuk çizgisinden ciddi bir uzaklaşmaya sahne olduğunu söylemek mümkündür. Dönemin dış politikası Doğu-Batı gerginliğinde Batı'nın tarafında yer alma amacını matuftur. Demokrat Parti, Batıcı

politikalarıyla birlikte aslında Batı içerisinde denge unsurunu da göz ardı etmiştir. Yalnızca ABD yanlısı ve ABD'ye mutlak bir bağımlılık politikası takip edilerek kendini sınırlayan bir dış politika anlayışı döneme hâkim olmuştur. Dolayısıyla DP iktidarı için iki bloklu dünyada tarafsız kalmak imkânsızdı ve eğer komünist blokta yer almaktan kaçınılıyorsa Batı bloğuna koşulsuz bağlanılmalıydı. Başbakan Adnan Menderes, bu görüşü çok açık bir şekilde ve şu sözlerle ortaya koymuştu: "Millî veya müstakil adı ile vasıflandırılmak istenen siyaset, ... demokrasi alemi ile işbirliğinden uzaklaşmak demektir. Bu takdirde ise, memleketimizin kısa bir zaman içinde demir perdenin ortasında kalması mukadderdir" (Eroğul, 2003:61).

Görüleceği üzere DP iktidarı için dış politikada tıpkı iç politikada olduğu gibi komünizmle mücadele belirleyici konumdaydı. Kore Savaşına ve sonrasında NATO'ya katılım, Kıbrıs, dış yardımlar, bölgesel işbirliği anlaşmaları, ABD ile ilişkilerin seyri gibi dış politika başlıklarının tamamında komünizmle mücadele söylemi özellikle iç politika boyutunda meşruiyet ve destek arayışları için belirleyici olmuştur. Türkçüler de dış politika meselelerine bu çerçeveden bakmıştır. Özellikle Kore Savaşı'na katılımı Türkçüler komünizmle mücadele bağlamında değerlendirmiştir. Türkçülerin DP dönemi dış politikasındaki tutum ve davranışlarını biçimlendiren bir diğer etken de bizzat Türkçülüğün kendisidir. Özellikle Kıbrıs gelişmelerinde geliştirilen söylemde bunu görmek mümkündür.

5.4.1. Kore'ye Asker Gönderilmesi ve Türkçülerin Yorumu

Batı bloğunun askeri organizasyonu olan NATO 1949 yılında kurulmuş ancak Türkiye kuruluş aşamasında yer alamamıştı. Bundan sonraki yıllarda Türk dış politikası için öncelikli amaç NATO'da yer almaktı. NATO'ya katılmak, Türkiye için ABD ittifakını sağlamanın tek yolu olarak algılanmaktaydı. Demokrat Parti NATO'ya katılma konusunda ABD desteğini alabilmek için Kore Savaşı'nı bir fırsat olarak görmüştür. Birleşmiş Milletler'in, Kore'ye asker göndermesi kararı alması üzerine, Başbakan Adnan

e-kitap

Menderes'in Yalova'daki yazlığında Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında, TBMM başkanı Refik Koraltan ve Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut'un da katılımıyla TBMM'ye ve muhalefete danışılmadan 25 Temmuz 1950'de Türkiye'nin Kore'ye 4500 asker göndereceği açıklandı (Erhan, 2004: 545). Türkiye, Kore'ye asker gönderen 15 ülke içerisinde ABD'den sonra en çok asker gönderen ikinci ülke olmuştur. Sonrasında ise, Türkiye, 1 Ağustos 1950'de NATO üyeliği başvurusu yapmıştır. Sonuçta Kore Savaşı'nda Türk tugaylarının başarısının ABD kamuoyunda yapığı olumlu etki, ABD'nin Türkiye'deki üslere ihtiyacı, Türkiye'nin Ortadoğu'daki önemi gibi etkenler ışığında 16 Eylül 1951'de Türkiye NATO'ya davet edildi.

Türk askerinin kendi sınırları dışında bir savaş olarak Kore'ye gönderilmesi iç politikada çok fazla eleştirilmemiştir. Muhalefet partisi olan CHP'nin dahi bu kararı desteklediği görülmektedir. Türk milliyetçileri açısından ise Kore'ye asker gönderilmesi DP dış politikasına yönelik ilk ve en önemli destek konusuydu. Komünizm sadece Türkiye için değil, küresel bağlamda kendini gösteren bir tehditti ve Uzakdoğu'da bile olsa bu tehditle mücadele edilmeliydi. Türk milliyetçileri için Kore Savaşı komünizmle mücadele için bir cepheydi. Bu istikamette Türk milliyetçiler yayınlarında Kore'ye asker gönderilmesini destekleyen yazılar yayınlanmış, Türkçü dernekler Kore günleri, Kore hakkında konferanslar ve toplantılar düzenlemiştir.

Kore'ye asker gönderilmesi Türk milliyetçisi aydınların yazılarında destekle karşılık buluyordu. İlk yazılar ise savaşın ayak seslerinin geldiği günlerde yayın hayatına başlayan Komünizme Karşı Mücadele dergisinde görülmektedir. Derginin 7'nci sayısında Ahmet Kabakçı Kore'deki mücadeleyi "kızıllarla mücadele" olarak değerlendiriyordu:

"Şu anda Türk Savaş Birliği, Korede kızıllarla çarpışmıya başlamış bulunuyor. Dünya sulhu ve hürriyetin emniyeti için savaşan kahraman Mehmetçik, ana yurttan kilometrelerce uzakta Türk

tarihinin baş düşmanı ve medeniyetin yüz karası bir rejime karşı fiilen çarpışmaktadır. Allah yardımcıları olsun.

Gidiniz sevgili arslanları Türkün, gidiniz.

Dosta imdat ile, düşmanları berbat ediniz.

...

Yürü... Sultancasına, gir Koreye, geç Koreden

Gördü kaç yüz Kore'ler fethini, tarihde deden" (Komünizme Karşı Mücadele, 1 Kasım 1950: 4).

Kore Savaşı Serdengeçti Dergisi için de Türkiye'deki komünizme mücadele için de önem arz etmekteydi:

"Hiç birimiz yabancı topraklarda, yabancı bayrakların altında, yabancı menfaatler için bir müstemleke askeri gibi Türk çocuklarının can vermesine razı olmayız. Hissen böyle... Gönlümüz böyle istiyor... Fakat aklen düşünürsek hadise göründüğü gibi basit değildir. Kore'deki mütecaviz; Kars'ı, Ardahan'ı, Boğazlar'ı isteyen mütecavizdir. Kore milleti bu ejderin, bu şimal ayısının elinde bir oyuncaktır. Moskofların en eski, en zorlu düşmanı biziz. Bugün biz birçoklarının dediği gibi "Kore nere, Türkiye nere" dersek, yarın bize karşı yapılacak bir tecavüzde Amerikalılar "Türkiye nere, Amerika nere" diyebilirler" ("Hadiselerin Muhasebesi", 1950: 7).

Öte yandan Türk askerinin Kore'deki başarılarına da Türkçü yayınlarda büyük bir coşkuyla yer veriliyordu. Orkun Dergisi'nden Nuri Tarhan 26 Ocak 1951'de "Kahramanlar" başlıklı yazısında "Kore Türk tarihine artık ebediyen unutulmayacak bir destan olarak geçmiş bulunuyor" (Tarhan, 1951a:5) değerlendirmesinde bulunurken 15 Haziran'da ise şöyle yazıyordu:

"Ananevi öz silahımız süngülerle tarihimize yeni bir destan kazandıran Kunuri kahramanlığı ruh mazimizin sapasağlam olduğunu dosta düşmana pek güzel öğretti. Gördük ve anladık ki Mehmetçik, yine o Malazgirt'lerin, Niğbolu'ların, Kosova'ların, Preveze'lerin, Plevne'lerin, Çanakkale'lerin, Sakarya'larınarslan Mehmetçiğidir" (Tarhan, 1951b, s. 7).

Orkun Dergisinden Namık Zeki Alpsü de Türk askerinin Kore'deki başarılarına yer veriyordu:

e-kitap

"(Türk askeri) o bugün Kore toprağında ilahlaşmıştır. Kunuri[10] onun ufak bir süngü göstermesinin mükafatıdır. Orada dökülen bir avuç Türk kahramanının kanı Altaylardaki ecdadın ruhlarını şad etmeğe kâfi gelmiştir" (Alpsü, 1951a:4).

Türk milliyetçileri Kore Savaşında DP hükümetine desteklerini çeşitli dernek faaliyetleriyle de göstermişti. Örneğin Milliyetçiler Federasyonu tarafından 14 Aralık 1950'de bir "Mehmetçik günü" düzenlemişti. Federasyonun Türk Milliyetçileri Derneğine dönüşmesinin ardından da bu tür faaliyetler devam etmiştir.

5.4.2. Kıbrıs Gelişmeleri ve Türkçüler

DP dönemi Türk dış politikasının en önemli başlıklarından bir diğeri Kıbrıs Sorunu'dur. Kıbrıs sorunu bu dönemde giderek uluslararasılaşmış ve günümüze kadar gelen gelişmeler silsilesinin başlangıcını oluşturmuştur. DP, iktidarının ilk günlerinde Kıbrıs'ı bir dış politika sorunu olarak gündemine almamıştı. 14 Mayıs seçimlerinden yaklaşık 1 ay sonra, 20 Haziran 1950'de, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü partisinin grup toplantısında Kıbrıs'la ilgili bir soruya "Böyle bir mesele yoktur" ifadesiyle cevap vermişti (Armaoglu, 1999, s. 425). Kıbrıs'ta Rumların adanın Yunanistan'la birleşmesi çağrısıyla yaptığı gösteriler Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanmasına rağmen Menderes hükümeti ilk yıllarında sorunu görmezden gelmeyi tercih etmişti. Bu dönemde yeni hükümet Yunanistan ile iyi komşuluk ilişkilerine devam etmek ve bir askeri ittifakta acil Sovyet tehlikesine karşı işbirliği içinde olmak istiyordu" (Bağcı, 1990, s. 71-72). Menderes hükümeti kendisinin Batı ittifakında yer almasını zedeleyecek gelişmelerden kaçınmak istiyordu. Yunanistan'ın Kıbrıs Sorununu Birleşmiş Milletler'e taşıması sonrasında dahi Menderes hükümeti Kıbrıs'ta net bir tutum belirlemekten kaçınıyor ve statükocu bir görüntü çiziyordu. Ağustos 1955'teki Londra Konferansında da Yunanistan'ın adanın

[10] Kunuri Muharebesi, 26 Kasım-29 Kasım 1950 tarihleri arasında Türk askerlerinin Çin Halk Kurtuluş Ordusuyla karşı karşıya geldiği muharebedir. Türk Tugayının muharebedeki kaybı 218 şehit, 455 yaralı ve 94 kayıp'tır. Kunuri Türklerin Kore Savaşı boyunca en ağır kaybını verdiği yerdir.

tamamını talep etmesine karşı statükonun korunması çağrısıyla cevap veriyordu. Bu arada iç kamuoyunda Kıbrıs gelişmelerine yönelik tepki giderek artıyordu. Halkın ve öğrencilerin Kıbrıs için gösterilerinin arttığı günlerde 6 Eylül 1955 tarihinde "Atatürk'ün Selanik'teki evinin Yunanlılar tarafından bombalandığı" şeklinde haberlerin kamuoyuna yansımasıyla tarihte 6-7 Eylül Olayları denilen hareketler meydana geldi. Kıbrıs Sorunu ilerleyen günlerde millî bir politika haline gelmiş ve adanın taksimi tezi benimsenmişti. Bu tarih itibariyle hükümetin Kıbrıs sorununda daha etkin bir politika izlediği görülmektedir. Nitekim, Armaoğlu'na göre, "Türk hükümeti yeni tezini Türk kamuoyuna benimsetmede başarı kazanmış ve 1958 yılında bütün Türkiye'nin sesi "ya taksim, ya ölüm" olmuştu (Armaoğlu, 1999, s:533). DP iktidarının Kıbrıs gündemi Londra ve Zürih Antlaşmaları'yla birlikte 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs'ta iki kesimliliğe ve iki halkın (Türk ve Rum) egemenliğine dayanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanıyla sona erdi.

Kıbrıs gerek eski bir Osmanlı coğrafyası olması, gerekse de Türk dünyasının bir unsuru olması münasebetiyle Türk milliyetçileri için önem arz ediyordu. Türkçüler 1950'li yıllarla birlikte Kıbrıs sorununda ortak bir tutum ve söylem oluşturmaya başlamıştı. Özellikle söylem düzeyinde Turancılık ve komünizmle mücadele ülkülerinin birlikte kullanıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin, Kıbrıs sorununa ilişkin Ankara'da yapılan bir mitingde kullanılan pankartlar hayli ilgi çekicidir: "Yeşilada kızıl olamaz", "Bozkurt, uyuyor sanma", "Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır" (Evre, 2000, s. 99) gibi pankartların birlikte kullanılması dikkat çekicidir.

Türk milliyetçilerinin Kıbrıs tutumunun temelinde Kıbrıs'ın Türklere ait olduğu tezi işleniyordu. 2 Şubat 1951'de Orkun Dergisi'ndeki yazısında Namık Zafer Alpsü şöyle diyordu:

"Türkiye'nin kolu olan, yüzyıllarca Türk olarak kalan, anavatana kavuşmak için sinesinde barınanlar tarafından coşkun tezahüratlar yapılan ve nihayet ahalisinin büyük bir kısmı Türk olan vatan parçasını ... Biz Kıbrıs'ı ona buna verilecek diye istemiyoruz.

e-kitap

Kıbrıs Türk olduğu için anavatana verilmesini istiyoruz" (Alpsü, 1951b, s. 5).

Türk Milliyetçileri Derneği'nin yayın organı Türkeli Dergisi'nde de Kıbrıs sıklıkla konu edilen başlıklardandı. Derginin 20 Mayıs 1952 tarihli sayısında Faik Akça "Kıbrıs'a Mektup" başlıklı şiiriyle Kıbrıs'ı konu edinmişti:

"Varacağım yanına, sularını içmeğe,
Sana kafa tutacak köleleri biçmeğe.
Seni ayrı görmeği gönlüm hiçte istemez,
Sen Türkün olacaksın, kimse söz geçiremez
Dargın bakma ne olur; içimde kanıyorsun.
Anlamıyor değilim. Ayrısın ağlıyorsun.
Darılma bana Kıbrıs! Gücenme bana.
Feda sana bozkurtlar! Acımam akan kana" (Akça, 1952, s. 5).

Akça'nın şiirinden de anlaşılacağı üzere Türk milliyetçileri Kıbrıs'a gereken ilginin gösterilmediğini düşünüyorlar ve hükümetin Kıbrıs'ta pasif bir politika yürütmesini eleştiriliyorlardı. Bu dönemde hükümetin Yunanistan'la yürütmeye çalıştığı yakın ilişkilerin Kıbrıs sorununa zarar verdiği eleştirileri yükseliyordu. Bekir Sıddık Yıldırım'ın, Türkeli Dergisi'ndeki "Kıbrıs Türk'ündür" başlıklı yazısında Menderes hükümetinin Yunanistan ve Kıbrıs politikası açık bir şekilde eleştiriliyordu:

"Birkaç yıldan beridir, Yunanlı dostlarımız (!?) Kıbrıs'ı isteriz diye sayıklamaktadırlar. Hangi hakla ve ne yüzle böyle bir istekte bulunurlar bilmiyoruz. Yalnız kesin olarak bildiğimiz bir şey varsa, o da Elen Gençliğinin bu konuda ifrata kaçtığıdır.

Bizce asıl mühim olan ve gözden ırak tutulmaması gereken bir ikinci nokta da siyaset adamlarımızın kıymet verdikleri veya verir göründükleri, Yunan dostluğunun pek entü-püften bir şey olup, güvenilmeğe değer olamıyacağıdır.

Yunanistan'dan dönen başbakanın, daha ayağının tozu silinmeden Atina'da yapılan Kıbrıs mitingi bu dostluğun (!?) mahiyet ve derecesi hakkında fikir vermeye kafidir. Nitekim başbakana bir telgraf gönderen Kıbrıslı soydaşlarımızdan biri, aynen, 'Bizi cali

Türk-Yunan dostluğuna feda etmeyiniz' demekle, hakikatı gayet açık bir dille ifade etmiş bulunmaktadır" (Özyıldırım, 1952, s. 4).

Sonuç olarak, Türk milliyetçilerinin DP dış politikasına koşulsuz destek vermediği, kendi siyasi ve ideolojik pozisyonlarına uygun olduğu şekliyle dış politika gelişmelerini ele aldığı görülmektedir. Bu hususta yukarıda da bahsi geçtiği şekliyle Kore'ye asker gönderilmesi ve Kıbrıs Sorunu gelişmeleri iki önemli örnektir. Türkçüler Türk askerinin Kore'ye gönderilmesinde hükümeti komünizmle mücadele şiarıyla desteklerken Kıbrıs Sorununda ise hükümetin politikalarını eleştirmekten geri durmamıştır. Bu iki örnek dış politika meselelerinde Türk milliyetçilerinin hükümete karşı yaklaşımının birbirlerinden farklı bir şekilde politika alanlarındaki gelişmelere bağlı olarak biçimlenen bir görüntü arz ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle aynı yıllarda DP'nin hürriyet ve demokrasi söyleminin yanı sıra komünizmle mücadele politikasıyla da desteklendiği dikkate alındığında dış politika meselelerine karşı Türk milliyetçilerinin özgün bir duruş sergilediği görülmektedir.

6. Demokrat Parti ile Türkçülerin Yol Ayrımı

DP dönemini başlatan ve sürükleyen hürriyet ve demokrasi söylem ve pratiği iktidarın ilk döneminden itibaren bir kriz sürecine sürüklenmişti. Henüz 1953 yılında ülkede ekonomik sorunlar baş göstermeye başlamış, muhalif olaylar kamuoyuna yansıdıkça DP'nin demokrasi söylemi de test edilmişti. DP bu testte iktidarını başlatan demokrasi rüzgarını sürdüremedi. Ekonomik sorunlara eklenen siyasi sorunlar ile DP iktidarının sorgulanmaya ve sarsılmaya başlaması iktidarın giderek artan baskıcı bir yönetime evrilmesine sebep oluyordu. 1953'te başlayan bu yeni dönem DP'nin her türlü muhalefet odağıyla birlikte kendi siyasi örgütlenmesi içinde olmayan sosyal yapılara karşı otoriter bir yönetim anlayışını yansıttığı yıllar olmuştu. Örneğin Menderes, hürriyetlerin hiçbir yerde hudutsuz olmadığını ve bütün memleketteki anlayışa uygun olarak, hürriyetlerin tecavüzden korunması

e-kitap

için sınırlandırılması gerektiğinden bahsetmektedir (Özçelik, 2010:178).

Türkçüler ve DP'yi bir araya getiren siyasi söylem ve projeler, bu dönemde yine Türkçüler üzerinde bir baskı ve tahakküm dönemine yerini bırakmıştı. Esasen Türkçülerin DP'yi kendileri için bir tehdit olarak görmeye başlamaları 1951 yılına kadar gitmektedir. Aralık 1951'de Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerde yer alan bazı hükümleri Türkçüler kendi aleyhlerine yapılmış düzenlemeler olarak değerlendirmişti. Neticede, DP'nin kendi otoritesi üzerinde hissettiği tehdit onu baskıcı bir yönetim anlayışına sürüklerken Türkçülerin bu baskıyı üzerlerinde hissettikleri iki önemli gelişme yaşanmıştır: Türk Milliyetçiler Derneği'nin (TMD) kapatılması ve Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci maddelerinde yapılan değişiklikler.

6.1. Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci Maddelerinde Yapılan Değişiklikler

DP iktidarının yasama faaliyetleri 16 Haziran 1950 tarihli ve 5665 sayısı Türk Ceza Kanunu'nun 526'ncı Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile başlamıştı. 3 Aralık 1951 tarihinde ise 5844 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun kabul edilmişti. 1, 5 yıl gibi kısa sürede 179 kanun kabul edilmiştir. Bu kanunlarda genel olarak önceki hükümet döneminin kanuni faaliyetlerinde yeniden düzenlemelerle birlikte komünizmle mücadele gibi konularda da düzenlemeler yapılmıştır. TCK'nın 141 ve 142'nci maddelerinde değişiklik öngören kanun teklifi de komünizmle mücadele amacıyla hazırlandığı iddia edilen bir kanun değişikliği teklifi olarak gündeme gelmişti.

TCK'nın 141 ve 142'nci maddelerinde değişiklik öngören kanun teklifi "Türk Ceza Kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı ile Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan ve 53 arkadaşının, Türk Ceza Kanununun 141 inci maddesinin ve Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakcıoğlu ve 2 arkadaşı ile Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in, Türk Ceza Kanununun 515, 567 ve 568nci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kânun

teklifleri ve Adalet Komisyonu raporu" ile meclis gündeminde yer almıştı. Kanun değişikliğine dair 23 Kasım 1951 tarihinde başlayan genel kurul görüşmeleri 3 Aralık 1951'de sona ermiş ve 5844 sayılı ve Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" 11 Aralık 1951 tarihli ve 7979 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

İlgili kanun teklifi komünizmle mücadele amacıyla gündeme getirilmişti. Bununla birlikte teklifin din propagandası ve ırkçılık ile de mücadeleyi düzenlediğine dair eleştiriler kamuoyunda yer almıştır. Bu eleştirilere karşı Başbakan Menderes "Din propagandası ve ırkçılık komünizmle bir tutulamaz. Bugün içinde bulunduğumuz şartlar ve şimdiye kadar vuku bulan hâdiseler bize bunu göstermiştir. Hükümet olarak, tasarının DİN propagandası ile alakalı kısmının müzakeresinin Komünizme müteallik maddelerin müzakereleriyle bir arada görüşülmesini uygun bulmuyorum... Burada sadece komünizme ait maddelerin müzakeresi icap eder. Bunlara SAĞ 'ı da eklemek hatadır. Açık konuşmak lâzımsa sağcılığın memleket için tehlikeli olduğu görülmemiştir. Bugün din propagandasına mâni bir hal yoktur. Tedbir olmak da lüzumsuzdur. Prensibimiz hatalarımızı nerede ve ne zaman görürsek itiraf ve kabul etmektir" (Darendelioğlu, 1968:303) cevabını vermiştir.

Başbakan Menderes'in bu değerlendirmesine rağmen DP milletvekillerinin kanun teklifinin ırkçılıkla mücadeleyi de kapsadığına dair değerlendirmeleri bulunmaktadır. Gümüşhane Milletvekili Kemal Yörükoğlu meclis konuşmasında şöyle demiştir:

"Irkçılık cereyanlarını ceza müeyyidesi altına almak lâzımdır. Bu memlekette sinsi sinsi ırkçılık temayülleri mevcuttur. Bu bir realitedir. Bu realiteyi görmezsek, memlekette yalnız-millî şuur vardır, ırkçılık yoktur dersek kendi kendimizi aldatırız." (TBMM Tutanak Dergisi, 30 Kasım 1951:313)

Nitekim kanun teklifinde TCK'nın 141'inci maddesinin 4'üncü fıkrası için öngörülen değişiklik şu şekildeydi:

e-kitap

"Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülahazası ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya millî duyguları yok etmeye veya zayıflatmaya matuf bulunan cemiyetleri kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veyahut bu hususlarda yol gösterenler bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar."

TCK'nın 142'nci maddesinin 3'üncü fıkrasında da benzer bir değişiklik öngörülüyordu:

"Anayasanın tanıdığı kamu haklarımı ırk mülâhazasiyle kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya millî duyguları yok etmek veya zayıflatmak içim her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

Görüldüğü üzere ırk/ırkçılık kelimeleri kanun metninde telaffuz edilmiştir. Bu iki kelime 1940'lı yıllardan itibaren Türkçülük/Türk milliyetçiliği/Turancılık fikrini savunanlara karşı bir kavram olarak kullanılagelmişti. Nitekim İsmet Tümtürk, Orkun Dergisindeki "Son Ceza Kanunu Tadilleri Üzerinde Bazı Düşünceler" başlıklı yazısında "Türk milliyetçiliğine yapılagelen bütün düşmanlıklar, iftiralar ve hücumlar, hiçbir zaman "milliyetçilik" adını kullanarak değil, daima "ırkçılık", "şovenlik", "Turancılık", "gardistlik" gibi adlar altında yapılmıştır. Hedef daima Türk milliyetçiliği, yani Türklük şuuru ve Türklük sevgisidir, düşmanlık bunadır" ifadelerini kullanarak "Şimdi ilk defa olarak, Türk düşmanlarının kullandığı bu hücum vesilesi tabirlerden biri kanun vazıı tarafından da ele alınmakla bahane daha sağlam bir hale getirilmiş, Türk milliyetçiliğine karşı her soysuzun kullanabileceği bir mugalata yolu açılmıştır" (Tümtürk, 1951:13-14) demiştir.

Irkçılık tartışmaları ve Türkçülerin ırkçılıkla ilişkilendirilmesi meselesi TCK'daki ilgi değişikliğe gösterilen tepkinin merkezinde yer alıyordu. Kanun teklifinin meclis görüşmelerinde de bu husus milliyetçi kökenli DP milletvekilleri tarafından sıkça dile

getirilmiştir. Öyle ki, Isparta Milletvekili Said Bilgiç[11]kanun teklifinin görüşmeleri esnasında verdiği bir değişiklik önergesinde 141'inci maddenin 4'üncü bendindeki "Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülahazası ile ortadan kaldırmayı hedef tutan veya" ibaresinin teklif metninden çıkarılmasını dahi önermiştir[12]. Bilgiç, önergeye ilişkin konuşmasında da "ırkçılık iddiasının 1944 senesinden itibaren moda haline geldiğine" (TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem 10. Cilt, 11. Birleşim, 30 Kasım 1951 Tarihli Toplantı:316) işaret ederek kanun teklifindeki bu ibarelere olan tepkisini dile getirmiştir.

Bilgiç teklifteki düzenlemeyi neden sakıncalı bulduklarını anlatırken geçmişte Türk milliyetçilerinin ırkçılık suçlamasına maruz bırakıldığına işaret etmiştir:

"...Tasarı bilhassa ırkçılık mevzuunda anâsırıcürmiyitesbit bakımından ifadesindeki seyyâliyet itibariyle birtakım yanlış anlayışlara sebebiyet verecek mahiyettedir. Böyle bir metne malik olmadıkları halde ırkçı damgasını vurarak milliyetçilere akla; hayale gelmedik mezalimi reva gören insanlar günün birinde tekrar iktidara gelirlerse bu metinle milletçilere neler yapmazlar!..." (TBMM Tutanak Dergisi, , 16 Kasım 1951:118)

Bilgiç teklifin meclis görüşmelerinde ırkçılık ibaresinin teklif metninden çıkarılması için yapmış olduğu girişimleri anlatırken "Ceza Kanunu'nun tadili tasarısı komisyonda müzakere edilirken, Hamit Şevket Bey'in dediği şekilde ırkçıların bundan istisna

---

11 Isparta milletvekili Said Bilgiç 24 Temmuz 1952'de Türk Milliyetçiler Derneği kurultayında divan başkanlığı yaptıktan sonra derneğin genel yönetim kurulu başkanlığına seçilmiştir. 1944'te tutuklanan Bilgiç DP içinde Türk milliyetçiliği düşüncesini en aktif bir şekilde savunan milletvekillerinden birisiydi.

12 Isparta Milletvekili Said Bilgiç'in verdiği değişiklikönergesi şu şekildedir:
T.B.M.M. Yüksek Başkanlığına
Tasarının tümü üzerindeki konuşmamda memleketimizde ırkçılık cereyanı olarak tavsif edilebilecek bir cereyanın mevcut olmadığını arz etmiştim. Mezkûr konuşmamdaki mucip sebeplere istinaden 141nci maddenin 4ncü bendindeki «Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülahazası ile ortadan kaldırmayı hedef tutan veya» cümlesinin tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederim. Isparta Milletvekili Said Bilgiç (TBMM Tutanak Dergisi, 30 Kasım 1951:314)

e-kitap

edilmesini istedim ve esbabı mucibe olarak şunu söyledim: Bu memlekette hareket halini almış bir ırkçılık cereyanı yoktur, bu memlekette bilâkis bazı kimselerde ekalliyet şuuru vardır, öldürülmesi lâzım gelen şuur bu şuurdur. Yoksa hareket halini almış bir ırkçılık yoktur dedim. Hamit Şevket Bey bundan istidlal ediyor ve hükme varıyor, diyor ki: Ben, ırkçıymışım. Eğer Hâmit Şevket İnce'nin anladığı ırkçılık bu ise evet ırkçıyım ve bununla iftihar ediyorum" (TBMM Tutanak Dergisi, 30 Kasım 1951:316) ifadelerini kullanmıştır.

Sonuç olarak, Bilgiç'in ırkçılık ibaresinin teklif metninde yer almasına dair itirazları kabul edilmemiş ve teklif bu haliyle yasalaşmıştır. Böylece komünizmle mücadele için hazırlandığı iddia edilen bir kanun teklifinde "ırkçılıkla mücadele" hususu da düzenlenmiştir. Böylece komünizm, anarşizm, diktatörlüğün yanı sıra ırkçılık da millî duyguları yok etmeye ve zayıflatmaya yönelik bir propaganda olarak görülmüştür. Türk milliyetçileri TCK'nın 141 ve 142'nci maddelerindeki bu düzenlemelere 1940'lı yılların tecrübesiyle reaksiyon göstermiştir. DP iktidarının Türk milliyetçilerine karşı bu hamlesi ilerleyen yıllarda daha büyük cepheleşmelerin ilk adımı olacaktı. Nitekim 2 yıl sonra 1953 yılında Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılması Türkçüler ile DP iktidarı arasındaki güven ilişkisini yok edecekti.

6.2. Türk Milliyetçiler Derneği'nin Kapatılması

DP döneminin en önemli ve simge gelişmelerinden biri Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasıdır. Dönemin en etkin ve faal derneği olan Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılması, DP'nin Türk milliyetçiliğine dair yaklaşımını ortaya koyan gelişmelerden biri olmuştur.

Türk milliyetçilerinin 1940'lı yılların sonlarında başlayan dernekleşme süreci DP'nin hürriyet, ifade özgürlüğü, demokrasi gibi söylemleriyle birlikte iktidarın ilk yıllarında artış göstermiştir. Bu dönemde bilhassa DP iktidarının ilk döneminde estirilen özgürlük ve demokrasi rüzgârı ve Cemiyetler Kanunu'nun değiştirilerek yeni sivil toplum kuruluşlarının önünün açılması etkili olmuştur.

Özellikle milliyetçilerin hızlı bir teşkilatlanmayla ülke geneline yayıldıkları görülmektedir. 1950'li yıllara gelindiğinde Türkçülerin faaliyetlerinin çok sayıda dernekte göstermesinin oluşturduğu bölünmüşlük hissi, tüm bu dernekleri tek çatı altında bir araya getirme girişimlerine vesile olmuştur. Bu istikamette ilk olarak Nisan 1950'de Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Kültür Çalışmaları Derneği, Türk Kültür Derneği, Kayseri Türk Kültür Birliği ve Genç Türkler Cemiyeti'nin bir araya gelmesiyle Milliyetçiler Federasyonu kurulmuştur. Federasyonun 1 Nisan 1951'de düzenlenen kurultayıyla federasyondan Türk Kültür Çalışmaları Derneği ile Kayseri Türk Kültür Birliği çıkarılarak kalan 4 dernek olan Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Kültür Derneği ve Genç Türkler Cemiyeti ile Türk Milliyetçiler Derneği (TMD) kurulmuştur. Kurultayın 2 Nisan 1951 tarihli oturumunda da yeni derneğin tüzüğü kabul edilmiştir.

Nizamnamesinde derneğin amacı "Allah, Vatan, Soy, Tarih, Dil, Anane, Sanat, Aile, Ahlak, Hürriyet ve Millî Mukaddesat esaslarına dayanan Türk milliyetçiliğini işlemek, Türk milletini meydana getiren unsurları muhafaza etmek ve bütün milliyetçileri teşkilatlandırmak" (Darendelioğlu, 1968:277) olarak belirtilmişti. TMD kuruluşuyla birlikte ülke genelinde yoğun bir teşkilatlanma faaliyetine başlamıştır. 4 kurucu derneğin şubelerinin yeni derneğe katılmasının yanısıra, birçok ildeki yerel dernekler de Türk Milliyetçiler Derneği'ne katılmıştır (Sefercioğlu, 2012:25). Derneğin kuruluşundan sonra hızla artan şube sayısı birinci yılı dolduğunda 50 olmuştu. Dernek, faaliyetleri bakımından da öne çıkmaktaydı. Özellikle kültürel faaliyetler ile yayıncılık alanında önemli faaliyetleri ile kendisinden söz ettirmeyi başardı. Derneğe dair kamuoyu nezdindeki en önemli algılardan biri derneğin komünist akım ve fikirlerle mücadele etmesiydi.

Türk milliyetçilerinin gerek düşünsel gerekse de seminer, yürüyüş, tiyatro, yayın gibi faaliyetlerle komünizmle mücadele vizyonu ortaya koyması, iktidarının inşasında DP için önemli bir kamuoyu desteği arz ediyordu. Bu husus, derneğin hızlı ve

e-kitap

kontrolsüz büyümesiyle birlikte aralarında aşırı görüşlere sahip kişilerin de dernekte yer almasına yol açıyordu. Bu ortamda derneğe yönelik ırkçılık ve irtica suçları itham edilmeye başlandı. Söz konusu tepkiler TMD yöneticileri tarafından derneğin kısa sürede ulaştığı yüksek şube sayısının hem sol hem de sağ partilerde yarattığı endişe olarak değerlendirilmekteydi. Öyle ki, TMD'liler, milliyetçi muhafazakâr bir parti olarak görülen DP'nin bile derneklerini rakip olarak gördüklerini ve bu yüzden zaman zaman solcularla aynı safta yer aldıklarını iddia ediyorlardı (Sefercioğlu, 2012:44).

TMD'nin kapatılma süreci Kasım 1952'de Malatya'da gazeteci Ahmet Emin Yalman'a yönelik saldırı ile başlamıştır. Failin TMD'ye mensup olduğu ve azmettiricilerinin de TMD yöneticileri olduğu iddiasıyla derneğin bazı üst düzey yöneticileri tutuklanmıştı. Malatya suikast girişimi DP'ye TMD'ye karşı bir cephe oluşturması fırsatını vermişti. Saldırı sonrasında TMD kamuoyunda faşistlik, ümmetçilik, irtica ve Büyük Doğu Cemiyetiyle ilişkili olma gibi suçlamalarla karşı karşıya kaldı. TMD Genel Merkezi ise bu iddialar karşısında yayınladığı 13 numaralı tamim ile "TMD'nin Büyük Doğu Cemiyetiyle ilişkili olduğu konusunda basında çıkan haberlerin doğru olmadığı, bu konuda savunma yapmaya bile tenezzül edilmeyeceği" belirtiliyordu (Ateş, 2015, 107). Bu esnada Başbakan Menderes 6 Aralık 1952'de Adana'da yaptığı bir konuşmada "Memlekette vicdan hürriyetine tecavüz kimsenin haddi değildir... Malatya hadisesi dini türlü maksatlara alet etmek isteyenlerin, hatta toplu halde çalışma kararında olduklarını göstermiştir" demişti (Eroğul, 2003:86). Ertesi gün ise TMD genel merkezi tarafından "Türk Milletine Beyanname" başlıklı bir bildiri yayımlandı. Bildiride "1944'de Türk milliyetçilerini tabutluklarda korkunç işkencelere tâbi tutan hainler Derneğimize çamur bulaştırmak için çırpınmaktadırlar. Derneğimizi Malatya'da vuku bulan yaralama hadisesine karıştırmak ve mevcudiyetinden haberimiz olmayan bir irtica şebekesiyle ilgili göstermek için girişilen bu

mezbuhane gayretler elbette boşa çıkacaktır" denilmiş ve bildiri şu cümleyle sona ermiştir:

"Hadise ve vakalar karşısında takınılacak tavrı ve verilecek hükmü, durumun icap ettirdiği ciddî bir tetkik ve tahkik süzgecinden geçirmeden derneğimize isnatlarda bulunanlara hitap ediyoruz: Derneğimizin kapıları, Cumhuriyet kanunlarına ve selahiyetli kimselere sonuna kadar açıktır. Derneğimiz aleyhine bilgileri olanların, namuslu insanlara has bir şekilde hareketle, bu bilgilerini bir ihbar şekline koyarak ve altını imza etmek cesaretini göstererek, Cumhuriyet Savcılığına bildirmelerini, kısaca karşımıza iddialarının mesuliyetini kabul eden şerefli insanlar olarak çıkmalarını istiyoruz" (Türk Milliyetçiler Derneği Umumi Merkezi, 1952).

Bu arada Malatya olaylarında derneğin ismini kasıtlı olarak karıştırdığı ve derneğin manevi şahsiyetine hakaret ettiği gerekçesiyle Milliyet Gazetesi sahibi ve başyazarı Ali Naci Karacan'a dava açılmış ve derneğin avukatlığını DP Isparta Milletvekili Said Bilgiç üstlenmişti (Bilgiç, 1952:3). Said Bilgiç, derneğin yayın organı Mefkure Dergisi'nde yayınlanan yazısında da kimlikleri herkesin malumu olan kimselerin derneklerini hedef göstermelerine tepki gösteriyor, iddia sahiplerini ana nizamnamelerini okumaya davet ediyordu. Seksene yakın şubesi olan bir derneğin üyelerinin bu kadar kolay zan altında bırakılamayacağını, hükümetin aleyhlerine tahrik için çalışıldığını fakat hükümetin bunun gerçek sebebini sezeceğine inançlarının tam olduğunu ifade ediyordu (Bilgiç, 1952:1-4). Seyhan Milletvekili Remzi Oğuz Arık da derginin aynı sayısında yazdığı "Tepki" başlıklı yazısında Malatya olayı karşısında TMD'nin tepkisinin ortada olduğunu belirterek şöyle devam ediyordu:

"Türk Milliyetçiler Derneğinden tamamıyle ayrı görüşü, metodu, gayesi bulunan bir şahsın bütün kültür teşekküllerine sızmasının adeta kolaylaştırıldığı doğrudur. Amma bu meş'um siyaset oyuncusunu, temiz bir kültür derneğini, bir gönüllüler, düşünürler kafilesini vurmak için kullanmak; varlığına derinden

e-kitap

saygı gösterdiğimiz farklı görüş ve düşünüşlerin belirmesi değildir. Bu şahsa Türk Milliyetçiler Derneğinin muarızları ne kadar yabancı ise, Dernek o kadar yabancıdır. Onun ve dostlarının Türk Milliyetçiler Derneğine sızmaya çalışmasını Türkiye'de olağanüstü saymamak gerekir. İçlerinde siyasi partilere girmiş olanların bir istisna meydana getirdiği, hepsi de Türk kültürüne hizmet için parçalanan bir gençlik manzumesi için tecrübesizlik bir imtiyazdır. Onların arasına fark edemedikleri bazı sızmalar olmuşsa, bütün teşekkülü suçlandırmamak, iyi niyetin ve insafın delili olur..." (Arık, 1952:1-3).

Başbakan Menderes ise Ocak 1953'te yaptığı konuşmalarla derneğin kapatılacağına dair görüşleri destekleyen ifadeler kullanmıştı. İlk olarak 17 Ocak 1953'te Gaziantep'te yaptığı konuşmada komünizmle mücadele vurgusu yapıyor ve bunu bir siyasi faaliyet olarak hükümetlerin yetki ve sorumluluğuna veriyordu. Menderes Türk milliyetçilerine yönelik "ya oldukları gibi görünsünler, ya da göründükleri gibi olsunlar" çağrısını yaptığı konuşmasında eski devrin, yani Halk Partisi devrinin, komünizme taraftar olduğunun iddia edilemeyeceğini, ancak, tek parti devrinde kendi imkânlarının bugünküne nisbetle daha müsait ve avantajlı olduğunu hatırlatarak, o devirde layıkıyla ve kifayetli bir mücadele yapılmamış olduğunu söylemiş, komünizmle mücadele metodları mevzuunda da şu hususlara temas etmişti: "Komünizm, mücadele metodlarını uzun tetkikler ve tatbikler neticesinde tesbit etmiştir. Adeta ilimleştirmiştir. Her memleketin siyasî rejimine, İktisadî bünyesine, tarihî ve içtima realitelerine göre çeşitli mücadele tarzları tatbik etmek san'atını komünistler iyi bilirler. Denilebilir ki, komünistlerin mücadelelerde ana prensipleri her memleketin içindeki siyasî, İçtimaî, İktisadî tezadları uyandırıp harekete getirmektir" (Darendelioğlu, 1968:287). Menderes bu konuşmasında komünizmle mücadelenin siyasi bir mesele olduğu ve iktidarın yetki ve sorumluluğunda yer aldığı, herhangi bir başka dernek veya teşkilatın bu alanda söz sahibi olmak istiyorsa siyaset sahnesine çıkması gerektiğine işaret etmiştir.

19 Ocak'ta ise Başbakan Menderes'in, DP yanlısı yayınlarıyla dikkat çeken Zafer Gazetesi'ne verdiği ve gazetenin "Başvekil bütün Türk milletini ikaz etti" başlığıyla yayımladığı mülakatta şu ifadeleri kullanmıştır:

"Müfrit milliyetçilik cereyanına gelince, bu meselede bilhassa genç kardeşlerimizin vatan ve milletlerine karşı duydukları heyecan ve hissiyatın istismar edilmekte olduğunu görmekteyiz. Geçenlerde de üniversitelerde hürriyetlerimiz mevzuu üzerinde yaptığım konuşmadan sonra bunlar bir beyanname neşrettiler. Bunlar bu beyannamede, bizler Türk milletinin ta kendisiyiz, demekte ve milliyetçiliği kendilerinin inhisarında bir imtiyaz gibi ele almaktadırlar. Sanki yalnız onlar milliyetçidir. İçimizde milliyetçi olmayan var mıdır? Hayır. Nasıl ki hiçbirimiz dinsiz de değiliz. Onlar, sen Türk'sün sen değilsin diye memleketi parçalamaya çalışmaktadır. Bir cemiyet kurup memlekette birtakım şubeler açmak Türk milletinin ta kendisi olduğunu beyan ve ifade hakkını kimseye bahşetmez. Kaldı ki, bunlar bir siyasi cemiyet olduklarını iddia ve ifade cesaretini bile henüz gösterememişlerdir. Ancak öyle sanıyorum ki, bir cemiyet olarak çalışmalarının hudutlarını ya aşmışlardır ya aşmak üzeredirler. Bu manzara karşısında açıklanacak haysiyette fikirleri varsa veyahut da fikir haysiyetine sahip iseler biz siyasi partiyiz, siyasi cemiyetiz, programımızda şudur diye ortaya çıksınlar. Umumi efkarı ve parti mensuplarımızı milliyetçilik bahsinde vuzuha götürmeye mecburuz. Bizim milliyetçilik anlayışımız programımızın alakalı maddesinde de şöyle yazılmıştır:

"Yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telakkisine bağlıyız. Partimiz bütün yurttaşları din ve ırk farkı gözetmeksizin ve Türk olmanın bütün haklarına sahip tanır. Kanuni vazifelerini yerine getiren her ferde iyi bir yurttaş gözü ile bakarız. Bu ana görüşlerin tatbikatta yer bulmasına dikkatle çalışacağız. Eğitim ve öğretim müesseselerimizi böyle bir milliyetçilik idealinin tahakkukunda vazifeli saymaktayız... Bizim milliyet telakkimizden ayrı, ayırıcı cereyanlara yer verecek, bunları

e-kitap

ayartacak bir milliyet telakkisi ile mücadele halinde bulunmak mecburiyetinde olduğumuzu kabul etmek lazım gelir. Bunlardan partimize dahil olanlar varsa laiklik bahsinde ifade ettiğim gibi ya göründükleri gibi olsunlar yahut oldukları gibi görünsünler yahut da kalkıp gitsinler." (Zafer Gazetesi, 19. 01. 1953, no:1352:1, 6)

Başbakan Menderes'in 2 gün arayla ifade ettiği bu görüşleriyle TMD'yi kendi iktidarı için bir rakip ve tehdit olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle Zafer Gazetesi mülakatındaki "Bu manzara karşısında açıklanacak haysiyette fikirleri varsa veyahutta fikir haysiyetine sahip iseler biz siyasi partiyiz, siyasi cemiyetiz, programımızda şudur diye ortaya çıksınlar" ifadesi TMD'ye yönelik tehdit algısının bir yansımasıdır.

Kasım 1952'de Malatya olaylarıyla gündeme gelen ve Başbakan Menderes'in 17 ve 19 Ocak günlerinde yaptığı konuşmalarla sinyali verilen TMD'nin kapatılması için hukuki süreç 22 Ocak 1953'te Cemiyetler Kanununun 33'üncü maddesine aykırı faaliyet gösterdiği gerekçesiyle, yani din ve ırk esasları üzerine kurulduğu ve faaliyetlerini bu yolda geliştirdiği iddiasıyla Ankara Savcılığı harekete geçmiş, aynı gün derneğin Ankara merkezi mühürlenmiş ve derneğin 80'den fazla şubesi Ankara Sulh Ceza Mahkemesinin müracaatı üzerine 24 saat içinde kapatılmıştı[13]

[13] Darendelioğlu dernek hakkında başlatılan soruşturmanın Cemiyetler Kanununun 33'üncü maddesine göre başlatıldığını belirtse de ileride görüleceği üzere dernek yöneticisi olmaları münasebetiyle Isparta milletvekilleri Said Bilgiç ve Tahsin Tola'nın dokunulmazlıklarının kaldırılması için TBMM'ye gönderilen tezkerede dernek hakkında davanın Cemiyetler Kanununun 9'uncu maddesine de atıf yapıldığı görülmektedir. Cemiyetler Kanununun "Memnu hükümler" başlıklı ikinci faslında yer alan 9'uncu maddesi şöyledir:
Madde 9 — Mevzu ve gayeleri aşağıda yazılı hususlara aid olan cemiyetlerin teşkili yasaktır:
a) Devletin mülkî bütünlüğünü bozmağa çalışan,
b) Teşkilâtı Esasiye Kanununun 2 nci maddesinde yazılı Devlet rejimine aykırı maksad ve gaye güden,
c) Emniyet ve asayişe ve umumî adab ve ahlâka ve gayesi kanunlara uymayan,
d) Siyasal ve ulusal birliği bozan,
e) Din, mezheb ve tarikat esaslarına dayanan,
f) Yerlilik ve yabancılık gibi yurddaşlar arasında ayrılık uyandıran,
g) Her ne şekil ve ne nam altında olursa olsun mıntakavî maksad güden veya unvan taşıyan,

(Darendelioğlu:288-289). İki gün sonra Isparta milletvekilleri Said Bilgiç ve Tahsin Tola[14] DP Haysiyet Divanına sevk edildi ve 31 Ocak 1953'te partiden azledildiler. Derneğin kesin olarak kapatılmasına ilişkin dava ise 25 Şubat'ta başladı ve 4 Nisan 1953 günü dernek tamamen kapatıldı.

Derneğin kapatılmasına ilişkin iktidarın sorumluluğuna ve teşvik edici tutumuna ilişkin DP yöneticilerinin tutumlarını açıktan gösterdikleri görülmektedir. Malatya olayları sonrasında Başbakan Menderes'in konuşmalarının yanısıra Sefercioğlu'nun aktardığına göre Cumhurbaşkanı Celal Bayar da kapatılma istikametinde kesin bir tutum takınmıştır. Sefercioğlu Cumhurbaşkanı Bayar'ın TMD'nin kapatılmasındaki rolünü şöyle anlatmıştır:

"Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın TMD karşıtlığı ve kapatma olayındaki rolü de, DP iktidarının önemli bakanlarından birinin (Bir söylentiye göre o bakan Tevfik ileri, başka bir söylentiye göre Samet Ağaoğlu idi.) tedbirli kapatma olayından sonra, kendisi ile yaptığı görüşme sırasında, bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmıştı. Bakanın "Onlar milliyetçi ve vatansever gençler, seçimlerde de CHP'ye değil DP'ye oy verirler. Bu dernek memleket ve millet için hayırlı çalışmalar yapıyor. Ondan yalnızca solcular ile CHP rahatsız. Lütfen kapatılmasına engel olun." Anlamındaki sözlerine Bayar, "Onların Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı olduğu noktada ben CHP ile beraberim" karşılığını vermişti" (Sefercioğlu, 2012:55).

Derneğin kapatılmasının ardından CHP'nin yayın organı Ulus Gazetesi ile DP'nin yayın organı Zafer Gazetesi'nin TMD'ye karşı aynı cephede yer aldıkları görülmektedir. Her iki gazete de derneğin kapatılmasını olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte Zafer Gazetesi'nde derneğe yönelik sert eleştirileri içeren yazılar yer almıştır. Gazetenin başyazarı ve aynı zamanda

h) Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan,
i) Gizli tutulan gayesini saklayan.

14 Isparta Milletvekili Tahsin Tola, Said Bilgiç ile birlikte Türk Milliyetçiler Derneği'nin 1952'deki kurultayıyla belirlenen genel yönetim kurulu listesinde yer almıştır.

e-kitap

DP Ankara milletvekili Mümtaz Faik Fenik, 25 Ocak ve 26 Ocak tarihlerindeki yazılarını TMD'ye ayırmıştı. 25 Ocak'taki "Milliyetçiler Derneği ve Faşizm" başlıklı yazısında TMD'nin kapatılması kararını yerinde bulduğunu belirten Fenik "Bir topluluk kendisine MD ismini vermekle milliyetçi olmaz. Davanın esası cemiyetin isminden ziyade takib ettiği gayelerde ve çalışma şekillerindedir. ... Bu memlekette herkes milliyetçidir. Herkes milliyetperverdir... Ama günün birinde bir zümre çıkar da ben milliyetçiyim, sen milliyetçi değilsin! Seninle mücadele edeceğim diye ortaya atılırsa bundan memleket için hayır yerine düşmanlar için fırsat çıkar. ... Sanki Türkiye'de kanun yoktur; adalet yoktur; milliyetçilik yoktur; devlet yoktur; sade bu MD vardır; ve bu dernek de icrada, kazada, sözüm yabana bir nevi yetkiye haizdir" (Fenik, 1953a:1) şeklinde yazmıştır. Fenik 26 Ocak 1953 tarihli "Milliyetçilerin Faşizm Metodları" başlıklı yazısında ise "TMD'nin faşist bir zihniyetin temsilcisi olduğuna artık zerre kadar şüphe kalmamıştır... Ayırıcı bir zihniyetin, vatandaşları birbirine katmak arzusunun peşindedir. Bir kara gömlekliler ordusu halinde demokratik Türkiye'de Mussoli'nin faşizmini ihya edecek ayrıca bunda kara taassubdan da faydalanmaya bakacaktır" şeklinde yazmıştır (Fenik, 1953b:1).

Derneğin kapatılmasından iki gün sonra, 24 Ocak 1953 günü, TMD Genel Başkanı ve Isparta milletvekili Said Bilgiç "Ben bu dâvanın inançlısıyım. Mensup bulunduğum Türk Milliyetçiler Derneği uğrunda başımı ve canımı vermeğe hazırım. Bugün için ortada bir mahkeme kararı vardır. Bu karar da şayanı ittiba ve itibardır" (Darendelioğlu, 1968:289) diyerek TMD'ye sahip çıktığını bir kez ifade etmişti. Bilgiç, derneğin kapatılmasını 27 Ocak 1953 tarihinde meclis gündemine de getirmişti. Yine Bilgiç partisinin meclis grubuna verdiği bir önergeyle Başbakan Menderes'in TMD'nin kapatılmasına dair bir açıklamada bulunmasını talep ediyordu. Ancak önergenin görüşülmesi bir sonraki toplantıya ertelenmişti. Bu arada Said Bilgiç 31 Ocak'ta partiden ihraç edilmişti ancak parti meclis grubunun 3 Şubat 1953'teki toplantısında bir başka Isparta milletvekili İrfan Aksu Bilgiç'in sorusunu

kabullendiğini ifade etmiş, hükümetin cevap vermesini istemişti (Darendelioğlu, 1968: 290). Önerge bu toplantıda da gündeme alınmadı.

Bilgiç'in derneğin kapatılmasına dair oluşturmaya çalıştığı meclis gündemi meclis genel kurulu safhasında da devam etti. 17 Şubat 1953 tarihinde meclis genel kurulunda konuyla ilgili uzun bir konuşma yapan Bilgiç, derneğin kapatılmasıyla Türkçüler üzerinde kurulmak istenen baskıyı 1944 hadiselerine benzetmiştir:

"Memlekette aşırı milletçilik cereyanlarının ve irticai kımıldanışların mevcudiyetine Hükümet Reisini ikna için şuurlu ve sistemli gayretler sarf edenler, hakikaten üzülmeye şayandır ki, bugün muvaffak olmuşlardır... Memleket bugün bir baştan bir başa acı bir terör havası altında tutulmaktadır. Ahmet Emin Yalman'a atılan kurşunun fikir hürriyetine tecavüz telâkki edilmesindeki isabetin derecesini zaman gösterecektir. Ben bu vakada sadece adlî hâdiselerde Hükümetin adliyeden evvel mütalâa ve kanaat izhar etmesindeki garabete işaretle iktifa edeceğim...1944'te bugün olduğu gibi, bir bardak suda fırtına koparmak istiyenler vardı. Milliyetçiliği müdafaa edenlere ırkçı damgası vurdular. Fakat dün tazyika mâruz kalan bu gençlerin mahkeme kararı ile beraet etmiş olmalarına rağmen İnönü hâlâ onlara ırkçı dem'ekte devam etmiştir. Arkadaşlar; çok garip, hakikaten çok gariptir, bir buçuk ay evvel bu mevzular üzerinde, din ve milliyetçilik mevzuunda kendisiyle beş dakika görüşmek imkânını bulduğum Sayın Başbakan bana dediler ki; «siz benim küçük kardeşimsiniz, değerli bir memleket evlâdısınız, filvaki derneğimizi gazeteler Malatya hâdiselerine karıştırmak istiyorlarsa da elimizde hiçbir delil yoktur». Fakat netice böyle olmadı arkadaşlar..." (TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 20. Cilt, 45. Birleşim, 17 Şubat 1953 Tarihli Toplantı:376-379).

Aynı gün Ankara Milletvekili Sadri Maksudi Arsal da derneğin kapatılmasına dair "Memleketimizde hakikaten ...son aylarda herkesi açıktan yahut sükûtla alâkadar eden bir mesele vardır ki, o da Milliyetçiler Derneği denilen bir derneğin kapatılmasıdır. Bu

e-kitap

kapatmanın hiçbir tatmin edici izahı ne Adalet Bakanı tarafından gazetelere verilmiştir, ne de başka birisi tarafından" (TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 20. Cilt, 45. Birleşim, 17 Şubat 1953 Tarihli Toplantı:378) demek suretiyle Bilgiç'in konuşmasına destek vermiştir.

TMD'nin kapatılmasının TBMM'deki gündemi ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Derneğin kesin olarak kapatılma davasının başlamasından bir gün önce, 24 Şubat 1953'te, başbakan Adnan Menderes imzasıyla TBMM'ye gönderilen tezkerede TMD yöneticileri olmaları münasebetiyle Isparta milletvekilleri Said Bilgiç ve Tahsin Tola'nın yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması talep ediliyordu.

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine:

Merkezi Ankara'da olup 62 yerde şubesi bulunan ve Cemiyetler Kanununun 9 ncu maddesi hükmüne muhalif olarak din ve ırk esasına müsteniden teşkil edilmiş olması hasebiyle merkez ve şubelerinin faaliyetlerinin, men'ine ve mallarının muhafaza altına alınmasına Sulh Mahkemesince karar verilmiş olan Türk Milliyetçiler Derneği Umumi Merkezi idare Heyetinden Abdullah Savaşçı ve arkadaşları hakkında Ankara Sulh Ceza Mahkemesince âmme dâvası açıldığından bahisle mezkûr dernek idare heyeti âzasından Isparta Mebusu Dr. Tahsin Tola ve Sait Bilgiç haklarında da takibat icrası için Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 17 nci maddesi hükmü dairesinde gereken karar verilmek üzere Adalet vekâletinden alınan 7. II. 1953 tarih ve 3711 sayılı tezkere örneği ile ekinin bağlı olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Başvekil A Menderes

(TBMM Tutanak Dergisi, 28 Ocak 1955:59)

Söz konusu tezkere meclise verildiği yasama döneminde görüşülememiş, 10'uncu yasama dönemine kalmıştır. Tezkerenin meclis görüşmelerinin ilk aşaması olan Teşkilatı Esasiye ve Adliye encümenlerinden kurulan muhtelit encümen mazbatası 22 Ocak 1955'te (esas no:3/6, karar no: 5) meclis başkanlığına verilmiştir. Mezkur yazıda;

"...Bu encümen tarafından yapılan tetkikat sonunda hazırlanan mazbata ve bu işe ait dosya Muhtelit Encümenimizce

incelenip görüşüldükten sonra, adı geçen Isparta Mebusu Dr. Tahsin Tola ve Sait Bilgiç'e isnat olunan suç Teşkilâtı Esasiyenin 12 ve 27 nci maddelerinde yazılı suçların dışında kaldığı anlaşıldı.

Bu itibarla yapılmak istenen takibat ve muhakemenin Dahilî Nizamnamenin 180 nci maddesi gereğince Devre sonuna bırakılmasına ittifakla karar verildi..." (TBMM Tutanak Dergisi, 28 Ocak 1955:54) denilmek suretiyle yasama dokunulmazlıkların kaldırılmasına ilişkin tezkerenin görüşmeleri ertelenmesi talep edilmiştir. Bu mazbata 28 Ocak 1953'te meclis genel kurulunda kabul edilmiştir[15]. Böylece mezkur tezkere *de facto* olarak meclis gündeminden çıkarılmıştır.

TMD'nin kapatılması milliyetçi camiada da büyük bir şaşkınlık ve tepkiyle karşılanmıştı. Kapatılmanın sorumlusu olarak DP görülüyor ve "gerçekte TMD'nin kapatılmasına karar veren Ankara 2. Sulh Ceza Mahkemesi değil, başta zamanın Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere, Derneğin gelişmesinden ve iki yıl içinde seksene yakın şube açmasından ürken iktidar ve onun başındaki Adnan Menderes ile Türk milletine ve milliyetçiliğine düşman, kozmopolit ve solcu çevrelerdi" (Sefercioğlu, 2012:65-66) değerlendirmesi yapılıyordu.

Derneğin kapatılmasına yönelik Millet Partisi eski genel başkanı Y. Hikmet Bayur "Adnan Menderes, MD'ni kapatmakla diktatoryayı ilan etmiştir" (Millet Gazetesi, 31. 01. 1953:4) değerlendirmesinde bulunurken, Seyhan milletvekili Remzi Oğuz Arık "Ne diyeyim Demokrat dostlarımızın kiyasetine hayranım. Bu kültür derneğinin 1952'de çıkan tüzüğüne bugünkü DP hükümeti müsaade etmiştir. Şimdi aynı tüzüğü kanuna aykırı bularak derneği kapatan da odur. Hükümetin – Başı Başbakanın Anteb Nutuklarına dayanan bu tenakuzunu mazur gösterecek herhalde ciddi, mucib sebeplerin açıklanmasını bekliyorum." (Millet Gazetesi, 24. 01. 1953:4) diyordu. Nurettin Ardıçoğlu Millet

[15] Meclis genel kurulunun 1883 no'lu kararı 09.02.1955 tarihli ve 8926 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

e-kitap

Gazetesindeki köşe yazısında TMD'nin kapatılmasının DP için hayati bir yanlış olduğuna dikkat çekerek,

"Başbakan'ın bize sunduğu tehlikeler arasında bir de MD vardı... MD, Meşrutiyet devrinde doğarak merhalelerle gelişen Türkçülük cereyanının bugünkü mümessilidir... Dernek mensuplarının inkılaplar aleyhtarı ve Atatürk düşmanı oldukları bir yalandan ibarettir. ... MD' nin vasıflarından birisi de evvela Türkiye'yi birinci planda tutması ve fakat milliyetçilikte ikinci bir ufuk olarak Türk dünyasını kabul etmesidir... Bugün de galiba Menderes, aynen İnönü'yü taklit etmek istemekte ve MD' yi "tehlikeli" olarak ilan etmektedir... Fakat hemen söyleyebiliriz ki, vaktiyle İnönü ne kadar yanıldı ise, bugünde Menderes aynı surette yanılacaktır" (Ardıçoğlu, 22. 01. 1953:1)şeklinde yazmıştır.

Osman Yüksel Serdengeçti ise Ocak 1959'da Serdengeçti Dergisi'nde TMD'nin kapatılmasını 1944 olaylarıyla ilişkilendirerek DP'yi CHP'yle aynı hataya düşmekle itham etmişti:

"Halk Partisi ve zihniyetine karşı imanlı, azimli ve mukaddes bir cephe kuran ve az bir zaman içinde 80 yerde şube açan MD'ni gece yarısı randevu evleri gibi basıp kapatan kimdi? Kimlerdi? Aklı başında bir iktidar bunu yapabilir miydi? Malatya'da Millî Mücadele'nin aleyhinde bulunan, Anadolu'nun bir kısmını Ermenilere peşkeş çeken bir adamdan, bir fincan kan aktı diye Hükümet reisinden hademesine kadar bu adamın başında nöbet tutan bu sebepten binlerce vatandaşın evine, yurduna baskın veren bir sürü günahsız biçareyi tevkif ettiren hapishanelerde çürüten kimdi? Kimlerdi? Birçok göze görünür işler yapan bu iktidar, birçok da görünmez, küçük, fakat aldığı beddua bakımından büyük işler yapmıştır. Bunlar arasında MD faciası, Malatya faciası unutulur şeylerden değildir. İkide bir HP'ni milliyetçi, vatanperver gençleri tabutluklarda çürütmekle itham edenler ve bu masum, mağdur insanların feryatlarını seçim nutku haline getirenler hem de bin kere fazlasıyla aynı şeyleri kendileri yapmışlar, aynı hataya düşmüşlerdir" (Serdengeçti, 1959:3).

Sonuç olarak, TMD'nin kapatılması DP iktidarı için stratejik bir hata olarak bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Hürriyet, ifade özgürlüğü ve demokrasi söylemiyle yola çıkan DP, TMD'nin kapatılması kararındaki etkisiyle bu temel ilkelerden uzaklaştığını göstermiştir. Bununla birlikte kapatılma sonrasında Türk milliyetçilerinin DP'ye olan destekleri de sona ermiştir. DP böylece sadece güçlü bir sosyolojik ve ideolojik tabanı değil, aynı zamanda komünizmle mücadele ve CHP'ye karşı duruştaki en önemli müttefikini de kaybetmiştir. Milliyetçi kesim DP'ye karşı tavır aldıkça DP, CHP karşısında tek başına kalmıştır. Ülkedeki hürriyet ve demokrasi havasının dağılmasının ise daha derin sonuçları olmuş ve birçok basın-yayın organı ve siyasi partiler kapatılmıştır. DP'yi iktidara taşıyan toplumsal güven ve destek kaybolmuş ve DP'nin giderek CHP'leştiği yorumları yapılmıştır. Özetle, TMD'nin kapatılması DP'nin baskı yönetiminin başlangıç noktası olmuştur.

8. Milliyetçi Aydınların Demokrat Parti'ye Bakışı

DP, tek parti yönetimine ve 1940'lı yılların baskıcı yöntemlerine karşı kişi hak ve özgürlükleri, demokrasi gibi söylemlerle kurulmuştu. 3 Mayıs 1944'ün hatıraları henüz taze olan Türkçüler bu yeni partiyi daha kuruluş aşamasından itibaren yakın bir şekilde takip etmişlerdir. Başlangıçtaki tablo bu yeni partinin de eskisinden büyük farklar arz etmeden beklentileri karşılamaktan uzak kalacağıydı. Partinin kuruluşunun ilk yıllarında Türk milliyetçileri DP'ye karşı mesafeli bir duruş sergilemişler ve partiyi eleştirmekten de çekinmemişlerdir.

Türk milliyetçilerin DP'ye yönelik bu ilk bakış açısının oluşmasındaki en büyük etken yeni partinin aslında eskinin kadrolarıyla inşa edilmiş olmasıdır. Serdengeçti Dergisi, CHP ile DP arasında bir fark olmadığını Nisan 1947'deki ilk sayısında yer alan "Gülünç hakikatler" bölümünde nüktedan bir yaklaşımla şöyle ifade etmiştir:

"Gazetelerden okuyoruz, filan filan partiden şu kadar istifalar olmuş! Sabahleyin DP'de olanlar öğleden sonra CHP'ne giriyorlar.

e-kitap

Yahut CHP olanlar DP'ye yazılıyor! Bu ne maskaralık! Kirli çamaşır değiştirir gibi, hatta da ondan daha çabuk değiştiriyorlar. ("gülünç hakikatler", 1947:18).

Öte yandan Celal Bayar güdümündeki bir siyasi oluşum olması ve kuruluş sürecinde ve yönetim kadrolarında milliyetçilere yer verilmemesi Türkçülerin DP'ye olan mesafeli duruşunun en önemli iki sebebiydi. DP kurucuları ve ilk yönetimi CHP iktidarının tüm suçlarına ortaktılar. Ancak o dönem şartlarında Türkçüler için önemli olan CHP ile mücadeleydi. Diğer bir ifadeyle, kesin olan husus Türkçülerin CHP'ye muhalif olduğuydu; kesin olmayan ise yeni kurulan DP'nin Türkçülere karşı nasıl bir tutum takınacağıydı. Türkçüler başlangıçta CHP karşıtlığı ile DP destekçiliğini yan yana getirmese de DP'ye karşı eğilim gittikçe ılımlı hale geliyordu. Denizcioğlu DP'nin kuruluşundan yaklaşık 2 yıl sonra Kasım 1947'de temel yaklaşımı şöyle ifade ediyordu: "Türkçü parti kurulana kadar, CHP'yi iktidardan uzaklaştırmak adına DP'nin desteklenmesinde sakınca görülmemekte" (Denizcioğlu, 1947b:14). Aynı tarihte Nihal Atsız da "Geride kalan 25 yılık süreçte DP kurucuları da CHP ile birlikte tüm suçlara ortaklar ancak bu hatalarından vazgeçtikleri için CHP'lilere tercih olunurlar" diyordu (Müftüoğlu, 1947:9).

DP'nin kuruluş aşamasında partiye yönelik en sert eleştirilerden biri DP'nin milliyetçilik anlayışına dairdir. DP'nin milliyetçilik yaklaşımının CHP'den bir farkı olmadığını belirten Denizcioğlu "DP de milliyetçilik bakımından CHP'den farklı değildi. Her iki parti de milliyetçiliği Osmanlıcılık gibi düşünüyordu. CHP'nin hatalı milliyetçilik anlayışını benimsediği için DP'yi de milliyetçi saymak mümkün değildi" (Denizcioğlu, 1947a:3) diyordu.

Türkçülerin DP'ye yönelik yaklaşımlarının müspet hale gelmesi 1950'de iktidarın el değiştirmesiyle yaşanmıştır. Türkçüler için DP'nin iktidara gelmesinden çok CHP'nin iktidarı kaybetmesi daha kıymetliydi. Çok partili siyasi hayata geçiş denemelerinin başarısının ölçüsü de buydu. Bu nedenle 14 Mayıs 1950 Türkçüler için kesin bir zaferdi. CHP'nin iktidardan düşmesi Türk

milliyetçileri için istibdat devrinin sona ermesini simgeliyordu. Dönemin milliyetçi aydınları bu gelişmeyi büyük bir coşkuyla karşılamıştı. 14 Mayıs, "sarayların yerine köşkün (Çankaya'nın), şehzadelerin yerine şefzadelerin geçtiği bir devrin, 27 yıl süren iymansızlar saltanatının yıkıldığı gündür, demokrasi günüdür, hürriyet günüdür..." (Orkundan Sesler, 1951:8). şeklinde değerlendiriliyordu. Bir başka yorumda ise 14 Mayıs 1950 Türk tarihinde ikinci bir saltanat devrinin yıkılışı olarak görülüyordu;

"Artık, memlekette düşünce, söz ve yazı hürriyetlerinin de açılan yeni bir devrin koruyucu teminatları olarak yerleştiğini görmek ve buna inanmak istiyoruz" (Özyıldırım, 1951:13).

Sançar da benzer bir yorumla 14 Mayıs'ta diktatörlük rejiminin sona erdiği değerlendirmesinde bulunmuştu:

"14 Mayıs'ta tek partili diktatörlük rejiminin yerin dibine geçmesiyle, memlekette bir hürriyet havası esince Türk milliyetçiği bayrağının yeniden Türk göklerinde dalgalanmaması imkansızdı. Son aylar içinde Türk fikir sahasını kaplıyan Türkçü dergiler işte bu bayraklardır" (Sançar, 1950:12).

Sofuoğlu ise 14 Mayıs seçimlerini vatandaşların oylarıyla gerçekleşen bir inkılap olarak değerlendirmişti:

"14 Mayıs 1950 tarihinde, milletimizin rey vermek suretiyle izhar ettiği irade, devri sabıkı kapamış ve kendilerine kanun üstü irade tevehhüm eden millî şefleri de, saltanatlarını da alaşağı etmiştir. İşte mükemmel, meşru bir inkılap! İşte demokratik inkılap buna derler. Naçiz kanaatimize göre Anayasamızdaki inkılapçılık maddesini bu yolda anlamak zarureti vardır. Aksi takdirde hem millî hakimiyet müessesesi sarsıntıya uğrayabilir, hem de millî hayatta dirlik-düzenlik kalmaz." (Sofuoğlu, 1951a:7).

DP'nin iktidarı devralışına dair en dikkat çekici yorumlardan biri Nihal Atsız'ın seçimden yaklaşık 7 sonra, 1 Aralık 1950'de, Orkun Dergisi'nde kaleme aldığı "Kurucular Meclisi" başlıklı yazıdır. 14 Mayıs'ı cumhuriyetin gerçek kuruluş tarihi olarak ifade eden Atsız ("Kurucular Meclisi", 1950:3) şöyle yazmıştı:

e-kitap

"14 Mayıs 1950'de gerçek bir cumhuriyet kurulmuş ve meşru bir hükümet iş başına gelmişse de bu hükümet, devlet idaresini gayrimeşru bir hükümetten devraldığı için büyük güçlükler içindedir...Türkiye Cumhuriyeti 1950 Mayısında kurulmuştur. Ondan önceki 1923-1950 çağı gayrimeşru ve müstebit bir diktatörlük zamanıdır. Diktatörlüğü yapan Halk Partisi, bilhassa onun ileri gelenleridir... Yeni meşru hükümetin başarı göstermek ve millete hizmet etmek için yapacağı ilk iş yeni anayasayı hazırlıyacak bir Kurucular Meclisini toplantıya çağırmaktan ibarettir."

Görüldüğü üzere Atsız 14 Mayıs 1950 öncesindeki hükümeti gayrimeşru olarak nitelendirip o dönemi bir cumhuriyet rejimi olarak görmediğini ifade etmiştir. Diktatörlükten çıkıldığına göre Atsız için en önemli adım meşru bir yönetimle düzenin yeniden tesisidir. Atsız için bir yönetimin meşruiyeti "millet tarafından namuslu seçimlerle" işbaşına gelmesidir.

CHP'nin iktidardan düşerek DP döneminin başlamasına Türk milliyetçileri kendi inkişafları açısından da önem atfetmekteydi. Örneğin, Kazganoğlu, 14 Mayıs 1950'yi "meş'um tek parti zihniyetinin yıkılması ve Türkçülüğün ufkunun yeniden açılması" olarak değerlendirmişti (Kazganoğlu, 1950:6). Türkçüler DP'nin getirdiği demokrasi ve özgürlükler söyleminin kendilerinin düşünce ve sivil toplum camiasında daha fazla yer almalarına imkân sağlayacağı düşüncesindeydi. Demokrasinin gelişimi Türk milliyetçilerinin zaferini temin edecekti. Gerçekten de özellikle 1946 sonrasında görülen teşkilatlanma çabaları DP iktidarının ilk 3 yılında da büyük bir hızla devam etmiş ve bilhassa Türkçüleri bir çatı altında toplama gayretlerinin neticesi olan Milliyetçiler Federasyonu ve Türk Milliyetçiler Derneği gibi teşkilatlar oluşturulmuştu. Ancak bu bahar havası 1953 yılında Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasıyla son bulacaktı.

Görüldüğü üzere DP'nin kuruluş aşamasında partiye karşı daha mesafeli ve eleştirel bir yaklaşım benimseyen Türkçüler 1950 seçimleriyle birlikte DP iktidarını daha fazla destekler hale

gelmiştir. Türkçülerin DP'ye yönelik bakış açısındaki bu biçimlenmenin sebeplerini bir bütün olarak şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- 1944'deki Türkçülük-Turancılık Davası'nda CHP'nin sorumlu tutulmasıyla bu partiye duyulan öfkenin CHP karşısında konumlandırmayı gerektirmesi,
- Komünizmle mücadele şiarındaki milliyetçiler için CHP'nin komünizm ile birlikte anılır olması ve DP'nin komünizm tehlikesini bertaraf edeceğine olan inanç,
- Her ne kadar partinin kuruluş aşamasındaki kadrolarda milliyetçi isimlere yer verilmemiş olsa da gerek 14 Mayıs 1950'de milliyetçi milletvekillerin meclise girmesi ve ayrıca Menderes'in ilk hükümetinde milliyetçi bir bakanın yer alması,
- DP'nin demokrasi, ifade hürriyeti, kişi haklarının muhafazası gibi söylemleriyle yola çıkması ve özellikle CHP döneminin baskıcı kanun ve düzenlemelerini kaldıracağı vaadi.

Milliyetçi aydınların DP'ye olan yaklaşımları demokrasi ve hürriyet kavramları çerçevesinde biçimlenmişti. Nasıl ki, DP döneminin başlangıcında özellikle 14 Mayıs seçim sonuçları demokrasi ve hürriyet istikametinde bir inkılap olarak değerlendirilmişse Türkçülerin DP'den uzaklaşması ve partiye karşı muhalif görüşlerini biçimlendirmesi de aynı kavramlar etrafında gerçekleşmiştir.

Türk milliyetçileri için demokrasi fikir ve vicdan hürriyetiydi. Sofuoğlu Orkun Dergisindeki "Demokrasi nedir" başlıklı yazıda şöyle diyordu:

"Demokrasinin (ikinci) mühim şartı, fikir ve vicdan hürriyetidir. Her türlü fikrin (millî istiklalin imhasını istihdaf etmemek kaydıyla) serbestçe taşınması, söylenip yazılması, müdafaa olunması ve propaganda edilmesidir. Kendim için, kendi fikir ve kanaatlarım için istediğim hürriyeti başkaları için ve diğer kanaatler için istemiyorsam asla demokrat olamam. Binaenaleyh gerçek bir demokrat, kendi düşüncesine aykırı kanaatları daima tahammül

e-kitap

ve müsamaha ile karşılamalı, başka fikirleri asabileşmeden dinlemeğe alışmalı; hissini ve sinirlerini terbiye etmelidir (Sofuoğlu, 1951a:1).

DP iktidarlarının daha ilk yıllarından itibaren milliyetçi aydınlar DP'ye yönelik eleştirilerini işte bu demokrasi tanımı çerçevesinde biçimlendirmeye başlamışlardı. Bu dönem DP için "fikir ve vicdan hürriyetini tehdit eden bir iktidar" algısının oluşmaya başladığı bir dönemdir. Daha 1952 yılının Ekim ayında Serdengeçti vicdan, fikir ve düşünce hürriyetini merkeze aldığı bir eleştiri yazısı yayınlamıştı:

"Demokrasi demek, vicdan hürriyeti, fikir hürriyeti, kanaat serbestisi demektir. Biz Demokrat Parti teşkilatına bunun için girdik, bunun için çalıştık. Demokraside zor yoktur. İlla şöyle düşüneceksin, şunu seveceksin, falan fikirleri benimseyeceksin gibi bir şey yoktur... Demokrat Partiyi iktidara getiren, CHP'yi yere seren gayreti ve bu davanın mümessillerini tasfiye etmek istiyorlar. CHP iktidarı din düşmanlığı yaptığı için kaybetti, bunu herkes biliyor. Şimdi de Demokrat geçinen bazı gafiller aynı sakim yola sağmak istiyorlar. Bizi tasfiye etmek öyle mi? Güleriz onlara!. Biz bu milletin gerçek temsilcileriyiz ve millete dayanırız, onlar gibi Yahudi sermayesine değil... (Serdengeçti, "H. Fehmi Ustaoğlu diyor ki", 19).

Milliyetçi aydınların DP'ye olan bakış açılarının tamamen değişmesine sebep olan olay ise 1953 yılında Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasıydı[16]. Bu tarihten sonra DP'ye olan bakış açısı iktidarın hürriyet ve demokrasinin gelişimindeki en büyük tehditlerden biri haline geldiği istikametindedir. DP iktidarının sadece milliyetçilere karşı tutum ve davranışları değil, dönemin iç politik gelişmelerindeki baskıcı tutumu karşısında milliyetçi aydınlardan eleştiriler geldiği görülmektedir:

"Haddimiz olmayarak Demokrat Parti iktidarına şunu tavsiye ederiz: Boş yere kendinizi ve iktidarınızı korumak için

[16] Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılması konusu önceki başlıklarda değerlendirildiği için burada ele alınmamaktadır.

mütemadiyen kanunlar çıkarmaktan vazgeçiniz. Kendi kendinizi kanunla korunacak hale getirmeyiniz. Çünkü kanun son çaredir. Çaresizlerin çaresidir." ("İktidar ve Muhalefet" 2).

Sonuç itibariyle, Türkçü-milliyetçi aydınların DP'ye dair görüşleri demokrasi ve hürriyet mefhumları üzerinden biçimlenirken, DP döneminin ilk yıllarında oluşturulan demokrasi rüzgârında Türkçü aydınlar da DP'yi destekler bir tutum sergilemiş, iktidarın gerek milliyetçi derneklere karşı düşmanca tutumu gerekse de iç politikadaki olumsuz gelişmeler neticesinde DP'ye olan muhalefet de yine bu kavramlar çerçevesinde gelişmiştir. Tüm bunlarla birlikte 1950-1960 döneminde milliyetçilerin siyasi bir güç haline gelmek isteyip istemedikleri de belirgin değildir. Nitekim Güngör (1995:137) bu dönemdeki milliyetçiliğin "siyasi bir tarafı olmadığını, tamamen kültürel bir hareket olduğunu" belirtmektedir. Özellikle 1950'li yıllara girerken Türk milliyetçiliğinin gerek fikri düzeyde gerekse de teşkilat düzeyinde bölünmüş yapısında farklı dernekler ile farklı yayınların hazırlanması fikri düzeyde zenginlik ve bölünmüşlüğü birlikte getiriyordu. Birlik olma istikametinde yapılan girişimlerin en önemlisi olan Türk Milliyetçiler Derneği de 1953 yılında kapatılmıştı. Milliyetçilik bu dönemde her ne kadar siyasi bir karakter kazanmaktan uzak kalmışsa da ideolojik bir hareket olarak güçlenmiştir. Esasen milliyetçiliğin siyaset sahnesinde bu denli geri planda kalmasının en önemli dışsal nedenlerinden biri sosyal ve ekonomik yapının henüz ideolojik hareketlerin siyasallaşmasına imkân verecek yeterlilikte olmamasıdır. "Bu yüzdendir ki Cumhuriyetin ilk yıllarından 1960'a kadar cemiyetin her sektöründe milliyetçi şahsiyetlere, hatta üye ve idareci çoğunluğu milliyetçi olan partilere rastladığımız halde milliyetçiliği bayrak yapan, onu temel prensip olarak ileri süren hiçbir organizasyon görmedik. Aynı şeyi sol hareket içinde söylemek mümkündür. Ancak çok partili devrin getirdiği kalkınmadan sonradır ki milliyetçilik bir siyasi hareket halini almış ve bu hürriyetiyle kitlelere hitab edebilmiştir." (Güngör, 1995:139).

e-kitap

7. Sonuç ve Değerlendirme

DP dönemi, tek parti iktidarının ardından özgürlük, ifade hürriyeti, demokrasi gibi söylemlerle başladı. Yeni iktidarın ilk işleri tek parti döneminin baskı simgesi uygulamalarını değiştirmek veya kaldırmaktı. Türk Ceza Kanunu, Cemiyetler Kanunu gibi önemli kanunlarda yapılan değişiklikler ülkede nispi bir demokrasi havasının oluşmasına imkân vermişti. Bu dönemde Türk milliyetçileri de 1940'lı yılların sonlarında başlattığı sivil toplum hareketini hızlandırarak devam ettirmişti.

DP ile Türk milliyetçilerinin ilişkisi karşılıklı çıkara dayanan bir ilişki olarak başlamadı. Esas olarak çıkar beklentisi tek taraflı olarak inşa edilmişti. İkili ilişkiler, iktidarının ilk yıllarında kendisine bilhassa komünizm karşısında sosyolojik ve felsefi bir taban arayan DP iktidarının Türkçülere yanaşmasıyla defacto olarak başlamıştı. Eşitler arası bir nitelik arz etmeyen bu ilişkide Türk milliyetçileri iktidar "nimetlerinden" doğrudan faydalanmak bir yana dursun, 1952 ve 1953 yılları gibi çok erken tarihlerde iktidarla karşı karşıya dahi gelmişti. Parti içindeki milliyetçi milletvekillerinden bazıları bu karşı karşıya gelme de ELME SÜRECİNDE milliyetçi tutum ve duruşlarını devam ettirmişler, neticede partiden kimi uzaklaştırılmış, kimi de istifa etmişti. Bu tarihten sonra DP'nin gündemiyle milliyetçilerin gündemi ayrışmaya başlamış ve milliyetçiler DP'ye karşı muhalefete başlamıştır. Her iki taraf arasındaki gündem ayrışmasını en net şekilde meclis tutanaklarında görmek mümkündür. DP'nin ilk iktidar dönemini kapsayan 22 Mayıs 1950-12 Mart 1954 tarihleri arasındaki Türk milliyetçiliğinin izlerini taşıyan konuşma, kanun, önerge gibi meclis faaliyetleri DP iktidarının ikinci döneminde azalmış ve nihayet üçüncü döneminde neredeyse sıfırlanmıştır. Bu gelişmede DP'deki milliyetçi kökenli milletvekili sayısının seyri belirleyici olmuştur. Milliyetçi milletvekilleri partiden koptukça DP'nin gündeminden de milliyetçilik uzaklaşmıştır. Buna göre, iktidarının ilk dönemindeki DP milliyetçiliği partinin kurumsal kodlarından veya resmî belgelerinden destek bulan birer faaliyet olarak değil, iktidarın pragmatist

yaklaşımı ve parti içindeki milliyetçi kökenli milletvekillerinin çalışmalarıyla vuku bulmuştur.

DP'nin pragmatist yaklaşımının Türk milliyetçileriyle ilişkilerine yansıdığı en belirgin alan komünizmle mücadele olmuştur. DP'nin komünizmle mücadele söylemi 14 Mayıs 1950 seçimlerine giden süreçte ve seçim sonrasındaki aylarda Türkçüler tarafından olumlu karşılanmış ve desteklenmişti. Bu dönemde DP'nin komünizmle mücadele söylemiyle Türkçüleri yanına çekmesi, kendisine sosyolojik bir meşruiyet inşasında da vakıadır. Milliyetçilik sol fikirlere karşı DP için bir cankurtaran olarak görülüyordu. Türkçüler için ise "komünizmle mücadele eden" DP'nin yanında yer almak, milliyetçiliklerinin doğal bir sonucuydu. Ancak 1952'ye gelindiğinde, komünizmle mücadele kanunu olarak sunulan TCK'nın 141 ve 142'nci maddelerinde değişiklik öngören kanunda aşırı sağın da bir tehdit olarak sunulması Türkçülerin DP'ye olan güvensizliğinin tohumlarını atmıştı. Esasen Türkçülerin DP'ye olan desteği 1944 sürecinin müsebbibi CHP'ye karşı bir tutum almanın neticesiydi. Milliyetçiler için DP, CHP'ye karşı desteklenmesi gereken bir siyasi oluşum olarak görülüyordu.

Türkçülerin DP'ye olan yaklaşımının tamamen değiştiği gelişme ise 1953'te Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasıydı. Birçok milliyetçi ismin hapse atıldığı, gazetelerin ve dergilerin yayınlarına son verildiği, derneklerin kapatıldığı bu günlerde milliyetçiler için 1944'ün hafızaları yeniden canlanmıştı. Gelişmelerin DP açısından yorumu ise pragmatizmin yeniden harekete geçmesiydi. DP, bir taraftan Türk milliyetçilerini giderek kendisi için bir rakip olarak görmeye başlarken diğer taraftan da CHP ile ilişkilerini geliştirme amacındaydı. Bu istikamette "ortak düşman" Türkçülerin hedef alınması, DP için stratejik bir hamleydi. Ancak bu strateji de başarıya ulaşamamış, DP, CHP karşısında kendisine destek olan güçlü bir müttefiki kaybetmişti. Diğer bir ifadeyle, DP'nin CHP'ye hoş görünmek için TMD'yi kapatması ve sonrasında partideki milliyetçi milletvekilleri Said Bilgiç ve Tahsin

e-kitap

Tola'yı ihraç edip, Millî Eğitim Bakanı Tevfik ileri'ye de görevden el çektirmesi DP'yi CHP karşısında yalnızlaştırmıştı.

DP'de berrak olmayan bir milliyetçilik düşüncesi hakimdi ve bu düşünce iktidarın ilk yıllarında milliyetçi söylem ve icraatlar ile Türkçüleri de yanına çekiyordu. Bu düşünce, DP'nin siyasi pozisyonu için yeni arayışlara girdiği bir dönemde feda edilmiş, DP milliyetçilikten uzaklaştıkça milliyetçileri de karşısına almıştı. Bununla birlikte partideki milliyetçi kanadın da varlığını koruduğunu, en azından parti içinde sinmediğini belirtmek gerekmektedir. Her ne kadar milletvekilliği ve bakanlık gibi çok önemli görevler ifa etseler de Türk milliyetçileri DP içinde asimile olmamıştır. DP, milliyetçileri karşısına aldıkça partideki milliyetçi milletvekilleri başta olmak üzere çeşitli kademelerdeki yöneticiler DP'den kopmuştur.

Netice itibariyle, DP'nin kuruluşuyla başlayan Türk milliyetçileri ile ilişkisi, iktidarının henüz üçüncü yılında, 1953 yılına geldiğinde, zedelenmişti. Türkçülerin DP'ye karşı geliştirdiği güvensizlik hali ilerleyen günlerde DP'ye yönelik muhalif bir yaklaşım ortaya konulmasına sebep olmuştur. Türkçülerin DP'ye karşı bu tutumu dönem içinde özellikle dış politikada Kıbrıs gibi millî gelişmelerde hükümeti destekleme olarak belirginleşse de esas olarak Türk milliyetçilerinin DP'ye muhalefeti devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Akça, F. (1952). Kıbrıs'a Mektup. *Türkeli Dergisi* (12). Afyonkarhisar, ss. 5.

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.

Alpsü, N. Z. (1951a). Kore Topraklarında Türk Kahramanlığı. *Orkun Dergisi* (32). İstanbul, ss. 4.

Alpsü, N. Z. (1951b). Kıbrıs Türkiye'nin Olmalıdır. *Orkun Dergisi* (18). İstanbul, ss. 5.

Ardıçoğlu, N. (1953). *Millet Dergisi* (125). ss:1.

Armaoğlu, F. (1999). Yarım Yüzyılın Türk Amerikan İlişkileri, 1947-1997. *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebligler* içinde (421-440 ss). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arık, R. O. (1952). Tepki. *Mefkure Dergisi* (30). Ankara, ss:1-3.

Ateş, A. (2015). *1950'li Yıllarda Türkiye'de Milliyetçilik: Türk Milliyetçiler Derneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Atsız, N. (1950). Kurucular Meclisi. *Orkun Dergisi* (9). İstanbul.

Bağcı, H. (1990). Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası. Ankara: İmge Yayınevi.

Bora, T. (2017). *Cereyanlar- Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. 2. Baskı, İstanbul: iletişim Yayınları.

Bilgiç, S. (1952). Hakiki Dava Adamı Ümitsizliğe Düşmez. *Mefkure Dergisi* (30). Ankara, ss. 1-4.

CHP 25 Yıl: 1923-1948. (1948). Ankara: Ulus Basımevi.

Cumhuriyet Halk Partisi Programı. (1935), Ankara: Ulus Basımevi.

Cumhuriyet Halk Partisi Onbeşinci Yıl Kitabı. (1938). Ankara: Ulus Basımevi.

Çakmak, C. (1988). 1950'li Seçimler ve Demokrat Parti. *Tarih ve Toplum*, S:53, İstanbul: iletişim Yayınları, ss:280-285.

Çavuşoğlu, H. (2009). Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX (2), Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, ss:265-278.

Darendelioğlu, İ. (1968). *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*. 3. Baskı. İstanbul: Toker Matbaası.

Denizcioğlu. (1947b). Demokratlara Selam. *Kızıl Elma Dergisi* (9), ss:3.

Denizcioğlu. (1947a). Milliyetçi Bir Partiye Şiddetle İhtiyaç Var!. *Kızıl Elma Dergisi* (6), ss:3.

Erhan, Ç. (2004). 1945–1960 Dönemi Türk Dış Politikası: ABD ve NATO'yla İlişkiler. Oran, B. (ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* içinde (522-575 ss.), 10. Baskı. Ankara: iletişim Yayınları.

e-kitap

Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Yayınları.

Evre, B. (2000). *Kıbrıs Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Sürecinde Türk Milliyetçiliğinin Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Fenik, M. F. (1953a). Milliyetçiler Derneği ve Faşizm. Zafer Gazetesi, 25. 01. 1953, S:1358, ss:1.

Fenik, M. F. (1953b). Milliyetçilerin Faşizm Metodları. Zafer Gazetesi, 26. 01. 1953, S:1359, ss. 1.

Gülünç Hakikatler. (1947). *Serdengeçti Dergisi* (1). Ankara, ss. 18.

Hadiselerin Muhasebesi, (1950). *Serdengeçti Dergisi* (11). Ankara, ss. 7.

Kabakçı, A. (1950). Komünizme Karşı Mücadele. *Komünizme Karşı Mücadele Dergisi*. İstanbul, ss. 4.

Kadıoğlu, S, (1951). Köy Enstitüleri Kördüğümü ve Tonguç Oyunu. *Orkun Dergisi* (46). İstanbul, ss. 1.

Karpat, K. (1996). Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller. İstanbul: Afa Yayınları.

Kaya, Özçelik, P. (2010). Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 65 (3). Ankara, ss:163-187.

Kazganoğlu, A. Türkçülük ve Türk Birliği. *Orkun Dergisi* (6). İstanbul.

Koçak, C. (2012). İktidar ve Demokratlar, Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları, 1944-1950 c:2, İstanbul: iletişim Yayınları.

Müftüoğlu, M. (1947). Atsız'la Konuştum. *Kızıl Elma Dergisi* (3). ss:8-10.

Orkundan Sesler. (1951). *Orkun Dergisi* (33). İstanbul.

Özyıldırım, B. S. (1951). İnkılap Hakkında. *Orkun Dergisi* (21). İstanbul.

Özyıldırım, B. S. (1952). Kıbrıs Türkündür. Türkeli Dergisi (13). Afyonkarhisar, ss. 4.

Sançar, N. (1950). Türkçülük Düşmanları Yine Sahnede. *Orkun Dergisi* (11). İstanbul.

Sarı, İ. (2018). *Demokrat Parti Döneminde Sol Algısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Doku Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Sefercioğlu N. (2012). *Türk Milliyetçileri Derneği ve Kapatılış Davası*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Serdengeçti, O. Y. (1952). H. Fehmi Ustaoğlu Diyor Ki. *Serdengeçti Dergisi* (19-20). Ankara, ss:19-20.

Serdengeçti, O. Y. (1959). İktidar ve Muhalefet. *Serdengeçti Dergisi* (28). Ankara, ss. 2-3.

Sofuoğlu, Z. (1951b). İnkilap ve Demokrasi. *Orkun Dergisi* (55). İstanbul, ss. 7.

Sofuoğlu, Z. (1951a). Demokrasi Nedir. *Orkun Dergisi* (45). İstanbul, ss. 1.

Sunar, İ. (1983). Demokrat Parti ve Popülizm. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi c:8*, İstanbul: iletişim Yayınları, ss. 2076-2086.

Tarhan, N. (1951a). Kahramanlar. *Orkun Dergisi* (17). İstanbul, ss. 5.
Tarhan, N. (1951b). Kahramanlık ve Kahramanlar. Orkun Dergisi (37). İstanbul, ss. 7.
Tümtürk, İ. (1951). Son Ceza Kanunu Tadilleri Üzerinde Bazı Düşünceler. *Orkun Dergisi* (64). İstanbul, ss. 13-14.
Türk Milliyetçiler Derneği Umumi Merkezi (1952). *Türk Milletine Beyanname*. Ankara: Güven Basımevi.
Yılmaz, E. (2008). *Demokrat Parti Döneminde Milliyetçilik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

TBMM TUTANAKLARI

TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem 1. Cilt 3. Birleşim, 29 Mayıs 1950 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 1. Cilt, 5. Birleşim, 2 Haziran 1950 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem 1. Cilt, 23. Birleşim, 14 Temmuz 1950 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 5. Cilt, 51. Birleşim, 25 Şubat 1951 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem 10. Cilt, 5. Birleşim, 16 Kasım 1951 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem 10. Cilt, 11. Birleşim, 30 Kasım 1951 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 17. Cilt, 4. Birleşim, 14 Kasım 1952 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 17. Cilt, 10. Birleşim, 28 Kasım 1952 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem 18. Cilt 14. Birleşim, 8 Aralık 1952 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 18. Cilt, 22. Birleşim, 26 Aralık 1952 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 20. Cilt, 45. Birleşim, 17 Şubat 1953 Tarihli Toplantı.
TBMM Tutanak Dergisi, 10. Dönem, 4. Cilt, 33. Birleşim, 28 Ocak 1955 Tarihli Toplantı.

GAZETELER

Millet Gazetesi, 24. 01. 1953, S:127, ss. 4.
Millet Gazetesi, 31. 01. 1953, S:134, ss. 4.
Resmi Gazete, "3803 sayılı ve 17. 04. 1940 tarihli Köy Enstitüleri Kanunu" S:13682, 22. 04. 1940,

e-kitap

https://www. resmigazete.gov.tr/arsiv/4491.pdf
Ulus Gazetesi, 08. 03. 1952, S:11026, ss:1
Ulus Gazetesi, 19. 03. 1952, S:11037, ss:1.
Zafer Gazetesi, 17. 02. 1950, S:294, ss:6.

MİLLET PARTİSİ 1948

Alihan LİMONCUOĞLU*

"Biz bu memlekette hiçbir hizmet etmesek bile, bir hizmeti yapacağız. Hiç olmazsa sözüne ve sebatına sonuna kadar güvenilir siyaset adamlarının bu milletin bağrından çıktığını, bu milletin vicdanında istikbalinin bir teminatı olarak yaşatacağız."

Osman Bölükbaşı

Giriş

MİLLET PARTİSİ (MP) ve onun ardılı olan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) Türk siyasetinin oldukça fırtınalı bir dönemi olan 1948-1958 yılları arasında Demokrat Parti (DP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) arasında üçüncü bir parti olarak çıkmıştır. Bu üçüncü parti CHP ve DP'nin gölgesinde kaldığından ötürü üzerine yapılan akademik çalışmalar da daha sınırlı olmuştur.

Kuruluş

1948 yılına gelindiğinde, CHP tek başına iktidardaydı, DP ise meclisteki tek muhalefet partisiydi. Çok partili siyasal hayata geçiş ve de oldukça tartışmalı geçen 1946 seçimleri sonrasında, ilk defa nispeten hatırı sayılır miktarda milletvekili sayısı olan bir muhalefet partisi meclise girmişti. Bununla beraber siyasal ortam daha özgürlükçü bir hale gelmişti. En başta Mareşal Mustafa Fevzi Çakmak önderliğinde bir grup Demokrat Parti'nin CHP'ye gerçek bir alternatif olmadığını ve de DP'nin bir muvazaa partisi olduğunu öne sürdüler. Ayrıca, "Millî Şef Kültü" karşıtı olduklarını belirtip, gerekirse altı okun anayasadan çıkarılabileceğini ve bunların tartışılması gerektiğini öne sürdüler. MP'nin grubu hakkında genelde sadece DP'den kopan kişilerden oluştuğuna dair yaygın bir yanlış kanı vardır. Bunun aslında gerçekle bağdaşmadığını değişik kesimlerden kimselerin de partinin kuruluş aşamasında partiye dâhil olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Her ne kadar Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı ve Enis Akaygen gibi partinin mühim isimleri

* Dr. Öğretim Görevlisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, alihanlimoncuoglu@aydin.edu.tr

e-kitap

DP'den ayrılarak bu partinin kurulmasında önemli roller oynadıysa da, partinin ilk genel başkanı olan Yusuf Hikmet Bayur CHP kökenli bir siyaset ve ilim adamıydı. Aynı zamanda Sadık Aldoğan gibi geçmişte Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde bulunmuş kişiler de partinin kurulma aşamasında aktif rol almışlardır.

Millet Partisi Fikriyatı

Millet Partisi "CHP'nin iki parmak solunda" olma iddiası ile kurulan DP'nin de karşısına dikilmiş bir partidir. Temel görüşüne göre iki partili sistemdeki partilerin çok da birbirinden farkı yoktu. Daha evvel de belirtildiği gibi DP'yi muvazaa partisi olmakla itham edip, aralarındaki birçok atışma ve farklılığın sadece göz boyama olduğunu iddia ettiler. [17] Bu danışıklı dövüşün Türk milletine zarar getireceği hususunda hemfikir olanlar Millet Partisi çatısı altında bir araya geldiler.

Fevzi Çakmak'ın 1950 seçimlerinden hemen önce gelen ölümü, MP kurucuları üzerinde oldukça menfi bir etki yarattı ve de seçimlere girerken Fevzi Çakmak'ın yokluğuyla da mücadele etmek zorunda kaldılar.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın Millet Partisi ve ardılları üzerindeki etkisi ölümünden uzun seneler sonra da devam etti. Öyle ki 1965 yılında (ki parti önce Cumhuriyetçi Millet Partisi, daha sonra ise Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olmuştu ve de kurucu kadroların büyük çoğunluğu artık partide değildi) Alparslan Türkeş parti genel başkanı olduktan sonra bile Fevzi Paşa'nın resimleri parti toplantılarında yer aldı.

Fevzi Çakmak ve Milliyetçilik

Mareşal hayatı boyunca her zaman Türk Milletinin çıkarlarını en ön plana alarak hareket etmiş bir kişiydi, askerlik günlerinde ciddi bir dizanteri geçirmesine rağmen cepheden cepheye koşarak Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar ömrünü hep askerlik işlerinde

17 "Millet Partisi Kuruldu", Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, 2. Cilt, İstanbul, 2002, s. 132

harcamıştır. Siyasi hayata atıldıktan sonra da Milliyetçilik temelinde bir politika izlemiştir.

1948 yılına gelindiğinde, Demokrat Parti'ye daha sonradan Cumhurbaşkanı olacak olan Mahmud Celal Bayar ve Başbakan olacak olan Adnan Menderes liderlik etmekteydiler. Parti, siyasi yelpazenin çeşitli konumlarından insanları kapsıyordu. Birbirinden çok farklı olan bu insanları İsmet İnönü'nün baskıcı politikalarının uyandırdığı nefret bir araya getirmişti. Bununla birlikte Mareşal Fevzi Çakmak ve ülke çapında tanınan bir hatip olan Osman Bölükbaşı, Millet Partisi adıyla üçüncü bir parti kurmuşlardır. Bu partinin kurulma aşamasında Demokrat Parti'yi Cumhuriyet Halk Partisi'ne yönelik fazla yumuşak olmakla eleştirmekteydiler. Parti ayrıca ekonomiye ilişkin dengeli (merkez) bir yaklaşım benimsemekteydi ve de Türk Milliyetçiliğine daha fazla vurgu yapmaktaydı. Millet Partisi kurulduğu andan itibaren Türk siyasetinde üçüncü büyük güç haline gelmiştir.

Türk Milliyetçiliği, birçok kere "merkez sağ" tarafından "solun", sol tarafındansa "merkez sağın" yanında olduğu ileri sürülmüştür. Bunun, geleneksel olarak (genellikle) en küçük seçmen tabanına sahip olmasının ve "merkez sağ" ile "solun" ortasında yer almasının bir sonucu olduğu söylenebilir. Bir üçüncü siyasi hareket olarak nitelendirilmesi gereken Türk Milliyetçiliği ve onun ilk siyasi temsilcisi olan Millet Partisi ve onursal başkanı Fevzi Çakmak, bu hareketin sembolü olarak değerlendirilebilir. Hareketin iktisadi bakış açısı zaman içerisinde kısmen değişmiş olsa da Türk Milliyetçiliği, geleneksel muhafazakarlık ve ilericiliğe dayanan temel bileşenleri değişmeden kalmıştır. Fevzi Çakmak ve arkadaşlarının kurdukları parti aynı kalsa da Millet Partisi, Demokrat Parti tarafından kapatıldıktan sonra önce Cumhuriyetçi Millet Partisi adıyla yeniden kurulmuş, daha sonra Türkiye Köylü Partisi'yle birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almış; 1969'da ise ismini Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1980 darbesi sonrasında kapatılmasının ardından kurulan parti Muhafazakâr Parti adını almış, ancak

e-kitap

bu parti veto edilince yeni parti Milliyetçi Çalışma Partisi adıyla kurulmuş, daha sonra yeniden Milliyetçi Hareket Partisi ismini almıştır. Partinin mahkeme kararları ve/veya askeri darbelerle kapatılmasına rağmen Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur ve Osman Bölükbaşı'nın kurdukları "milliyetçilerin partisi", kurulduğu günden beri değişmemiştir. "Milliyetçi" siyasette, "merkez sağda" 1990'larda Anavatan Partisi (Turgut Özal) ile Doğru Yol Partisi (Süleyman Demirel) örneğinde, "solda" ise yine 1990'larda Sosyal Demokrat Halkçı Parti (daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi) (Erdal İnönü ve Deniz Baykal) ile Demokratik Sol Parti (Bülent Ecevit) örneğinde olduğu gibi birbirine rakip kişi ve/veya partilerin hakimiyeti söz konusu olmamıştır. Milliyetçi Hareket Partisi'nden koparak kurulan Büyük Birlik Partisi de MHP'nin seçimlerde bu partiden her zaman daha başarılı olduğu göz önünde bulundurulduğunda hiçbir zaman MHP'nin hakimiyetine yönelik bir tehdit oluşturmamıştır. Millet Partisi görece liberal bir ekonomi savunusuyla yola çıkmıştır. Zamanla ekonomik anlamda muhafazakarlaşan parti, Ziya Gökalp'in on yıllar öncesinde önerdiği gibi ("Türkçü-Sosyalist" bir evrenin ardından) "dayanışmacı-korporatist" bir parti haline gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Milliyetçilerin antikapitalist görüşleri bir miktar yumuşamıştır ve artık Milliyetçi Hareket Partisi sosyal pazar ekonomisine dayalı bir sistemi savunmaktadır. İktisada yönelik tavır başlangıçta belirginlik kazanmamış olsa da milliyetçilerin siyasi hayatının büyük bölümünde üçüncü bir yolun veya merkezci bir pozisyonun yaygın olduğu söylenebilir.

Millet Partisi, Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı ve Yusuf Hikmet Bayur tarafından Demokrat Partiyi "Muvazaa Partisi" olmakla suçlanarak kurulmuştur. Kurulan Millet Partisi ise Demokrat Parti iktidarında 1954 yılında kapatılmış ve Osman Bölükbaşı tarafından Cumhuriyetçi Millet Partisi adıyla yeniden açılmıştır. Parti daha sonra Türkiye Köylü Partisi'yle birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almıştır. Alparslan Türkeş'in Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) Genel Başkanı olmasından

sonra bile parti bürolarına, partinin kurucusu olarak Fevzi Çakmak'ın resimleri asılmıştır. Parti 1969'da bir kez daha isim değiştirerek Milliyetçi Hareket Partisi adını almıştır ve halen varlığını sürdürmektedir. Üçüncü akımı temsil eden bu parti diğer iki akımı yalnızca bir defa, Milliyetçi Hareket Partisi'nin ikinci olduğu 1999 seçimlerinde geçmeyi başarabilmiştir. 1999 seçimleri "Milliyetçi Hareketin" diğer büyük partileri ilk iki sıradan etmeyi başardığı tek seçim olsa da milliyetçi partiler 1960'ların başlarından itibaren birçok koalisyon hükümeti içerisinde yer almıştır.

Mareşal Çakmak hakkında az tartışılmış bir gerçeği de Nihal Atsız'ın Dalkavuklar Gecesi adlı hicvinden öğrenmek mümkündür. Dalkavuklar Gecesi, Anadolu'nun en kadim uygarlığı olan Hititlerde geçmektedir. Hititlerin kökenleri bilinmemektedir ve Atsız, bu kısa hicivde Hititlerin ön Türk olduğu iddiasını yinelemektedir. Kitabın tamamı gerçek olaylara dayanmaktadır ve kitaptaki bazı karakterler, Şevket Aziz Kansu'ya gönderme yapan Başhekim Ziza ve Cevat Abbas Gürer'e gönderme yapan Yaver Sabba örneklerinde olduğu gibi gerçek kişilerdir. Kralın etrafındaki tüm karakterler, yukarıda anılanlar gibi, dalkavuk olarak resmedilmemiştir. Başkumandan Tutaşil ise açıkça Mareşal Fevzi Çakmak'ı temsil etmektedir. Dalkavuklar gecesini okuyunca Fevzi Çakmak'ın 1932'de "Türk Tarih Tezi Olayına" dahli anlaşılmaktadır. Tutaşil, Şilka'nın yargılanmasına dahil olmakta ve Şilka'yı idam edilmekten kurtarmaktadır. Bu hiciv incelendiğinde Togan ve arkadaşlarının aslında daha büyük cezalar almasının önüne geçenin Fevzi Çakmak olduğunu söylemek mümkündür. Tutaşil, Kralın etrafındaki dalkavuklarca köşeye sıkıştırılan kahraman bir adam olarak resmedilmiştir. Ayrıca Bilgin İkeznini'nin de Zeki velidi Togan'ı temsil ettiği açıktır ve devlet destekli bazı tarihçilerin ortaya attıkları tarih tezine karşı çıkan ünlü konuşmasını yapmaktadır. Togan gibi İkeznini de doğruyu söylediği için mağdur olmaktadır. Bu kısa hiciv, Nihal Atsız tarafından Türkiye'de dalkavukların nasıl yollarını bulduklarını ve gerçekten ülkenin ve milletin iyiliği için çalışan insanların her zaman mağdur olduğunu göstermek üzere

e-kitap

kullanılmıştır. Hem Atsız'ın anlattığı bu davada hem de daha sonra bizzat Atsız'ın da yargılanacağı "Irkçılık-Turancılık" davasında da Fevzi Çakmak'ın dahli olmuştur. Çakmak'ın emekli edilmeden atadığı askeri hakimler Türkçülerin beraatlarına karar vermişlerdir.

Çakmak'ın hayatının son yıllarını verdiği hatta ölüm döşeğindeyken seçim çalışmalarına yeterince katılamadığı için hayıflandığı Millet Partisi, zaman içinde Cumhuriyet Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Muhafazakâr Parti, Milliyetçi Çalışma Partisi isimlerini almıştır. Nihayetinde Milliyetçi Hareket Partisi ismine dönmüştür. Bütün bu isim değişikliklerine rağmen gerek ideolojik olarak gerekse dayandığı taban itibariyle yıllar boyunca benzer bir çizgide kalmıştır. Partinin kurucularından biri ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın bir kahramanı olan Fevzi Çakmak, Türk Milliyetçiliğinin kuşkusuz en önemli figürlerinden biridir.

Millet Partisi ve Devamı Olarak Cumhuriyetçi Millet Partisi

Millet Partisi Türkiye'de ki üçüncü (kronolojik olarak [kuruluş sırasına göre]) siyasi akımın öncü partisidir. Bu üçüncü akım Türk Milliyetçiliğini ideolojik biçimlenmesinin en orta yerinde konumlandırmaktadır. Bu Millet Partisi'nin sembol ismi olan Mareşal Fevzi Çakmak'tan da bellidir. CMP'ye evirilmesi, Türkiye Köylü Partisi ile birleşip CKMP'ye dönüşmesi, daha sonra Milliyetçi Hareket Partisine dönüşmesi hatta ve hatta 1980 darbesinden sonra Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti, Muhafazakâr Parti ve Milliyetçi Çalışma Partisi isimleriyle devam eden bir çizgi izlenmiştir. Parti isimleri değişse bile Türk Milliyetçiliğini temel alan çizgiden sapılmamıştır. [18] İktisadi veya sosyal görüşlerdeki değişiklikler, popülist milliyetçilikten doktrinel milliyetçiliğe doğru bir evirilme yaşanmasına rağmen tartışmasız bir şekilde Türk Milliyetçiliği bu partilerin ideolojik omurgasını oluşturmuştur.

[18] Limoncuoğlu, Alihan, "Theevolution of TurkishNationalismbetween 1904 and 1980", yayınlanmamış doktora tezi, 2015 s.204

Seçim Performansları

Millet Partisi ilk olarak 1950 yılındaki seçimlere katıldı. 14 Mayıs tarihinde düzenlenen seçimlerde MP 368537 oy alarak oyların yüzde 4.60'sını elde etti ve de bir tek milletvekili çıkarabildi.[19]

2 Mayıs 1954 yılında yapılan bir sonraki genel seçimde ise CMP oylarını arttırarak yüzde 5.30 oranında oy aldı. Oyları 100000'den fazla artarak 480249'a ulaştı. Bununla beraber de milletvekili sayısını beşe çıkarmayı başardı. [20]

1957 yılının 27 Ekim'inde yapılan genel seçimler neticesinde CMP her ne kadar oylarını arttırsa da bir önceki seçime oranla bir milletvekili kaybederek 4 milletvekiline düştü. Bu seçimde oyların yüzde 6.50'sını alarak 604087 oya ulaştı.[21]

Osman Bölükbaşı

Millet Partisi ve onun ardılı olan CMP ile özdeşleşen bir isim varsa bu şüphesiz Osman Bölükbaşı'dır. TRT Osman, Tırt Osman ve Anadolu Fırtınası lakaplarıyla bilinen Bölükbaşı, çok partili hayatın ilk döneminde siyasetin en önemli aktörlerinden biri olmuştur.

1 Mart 1913 tarihinde Kırşehir'in Mucur ilçesinin Hasanlar köyünde dünyaya gelen Bölükbaşı, Kırşehir ve Nevşehir'in bilinen ailelerinden birine mensuptu. İstanbul Erkek Lisesi mezunu olan Bölükbaşı lisans eğitimini Nancy Üniversitesi Matematik bölümünde yapmıştır. 1938 yılında Türkiye'ye döndükten sonra ilk olarak Kandilli Rasathanesinde asistan olarak görev yapan Bölükbaşı, daha sonra 1940 yılında Haydarpaşa Lisesi'nde Matematik öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Yine, kendi anlatımını göre: "İstanbul Üniversitesi'nde boş bulunan asistanlık kadroları için seçim yapılacaktı. Bunun için ben de başvurmuştum. Sahip olduğum şartlar bu görev için fazlasıyla yeterliydi. Ancak, seçimin

19 Yüksek Seçim Kurulu, http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/1950-1977-MVSecimleri/Turkiye.pdf

20 a.e

21 a.e

e-kitap

sonucunun Ankara'da belirlenmiş olduğu anlaşılıyordu. Bakanlık seçimlere açıkça müdahale etmiş ve baskı yoluyla sonuçların CHP'nin istediği şekilde gerçekleşmesini sağlamıştı. Bu haksızlık karşısında duyduğum infiali üniversitede oluşturulan güdümlü seçim komisyonunun yüzüne karşı da dile getirdim ve bu böyle gidemez, bu işlerin düzelmesine katkıda bulunmak için siyasete girmekten başka çare kalmamıştır diyerek bütün görevlerimden ayrılıp Kırşehir'e döndüm."[22] Osman Bölükbaşı henüz kurulma aşamasında olan DP'ye katılmıştır ve de parti müfettişliğine atanır. Tartışmalı geçen 1946 seçimlerinde milletvekili seçilemeyen Bölükbaşı, 1948 yılında başını Mareşal Fevzi Çakmak'ın çektiği küskünler ile değişik çevrelerden bir araya gelen bir grup ile beraber Millet Partisi'ni kurmuştur. 1950 seçimlerinde partisinin tek milletvekili olmayı başardıktan sonra MP'nin de en önde gelen figürü olmuştur. Daha sonra MP kapatılınca yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin başkanlığını da yapmıştır. 1958 yılında CMP, Türkiye Köylü Partisi ile birleşerek, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. 1962 yılında parti içindeki anlaşmazlıklar sebebiyle CKMP'den ayrılan Bölükbaşı Millet Partisi'ni tekrar kurmuştur. 1973 yılında yorgunluğu ve yaşını sebep göstererek siyaset sahnesinden çekilmiştir. Bundan sonra daha ziyade Alparslan Türkeş ve Milliyetçi Hareket Partisi'ne yakın davranmıştır. [23]

Demokrat Parti ile Mücadele

1950 seçimleri ile meclise giren Osman Bölükbaşı (ve dolayısıyla Millet Partisi) karşısında giderek güçlenen Demokrat Parti'yi ve giderek zayıflayan Cumhuriyet Halk Partisi'ni buldu. Bu şartlar altında Millet Partisi çok zor aşamalardan geçmek zorunda kaldı.

Osman Bölükbaşı, Demokrat Parti'nin muhalefetken ettiği vaatleri unutması ve gerçekleştirmemesini ve de hükümette iken

---

22 Bölükbaşı, Deniz, "Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı", Doğan Kitap, İstanbul, 2005, s.34

23 Artvinli, Fatih, "Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış Bir Ömür", Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 156

yaptığı icraatları eleştirmiştir. Muhalefette iken her türlü özgürlüğün yılmaz savunuculuğunu yapan ve de iktidar partisini bu konuda antidemokratik tutumundan ötürü yerden yere vuran DP kabineyi oluşturduktan sonra aynı İnönü CHP'si gibi basın ve muhalefete yönelik baskı tedbirlerini yürürlüğe koymuştur[24].

Özellikle 1952 ve 1953 yıllarında CHP'nin de DP'ye canhıraş bir şekilde destek vermesiyle Millet Partisi önce medya yoluyla daha sonra da mahkemeler yoluyla büyük bir baskı altına alındı. "Allah ve Allah korkusu" kelimelerini çok sık kullandıkları gerekçesiyle bile irtica ile suçlanmışlardır. [25] En nihayetinde 4 Temmuz 1953 tarihinde başlayan soruşturma 27 Ocak 1954'te Millet Partisi'nin laikliğe aykırı hareketlerin odağı olması gerekçesiyle kapatılmasıyla son bulmuştur. [26] Bu soruşturma sırasında 8 Temmuz günü dönemin Başbakanı Adnan Menderes ile Osman Bölükbaşı arasında ateşli tartışmalar yaşanmıştır. Son olarak Adnan Menderes'in partisini tehdit etmesi üzerine Bölükbaşı da: "Diktatör, ha şöyle kararını açıkla!" diyerek sert bir biçimde tepkisini göstermiştir. [27] Demokrat Parti'nin yargıda da aktif olması neticesinde MP'nin kapatılması hala siyasi bir karar olarak görünmektedir.

30 Haziran 1954 yılında Kırşehir Demokrat Parti hükümeti tarafından bir kanun aracılığı ile ilçe yapıldı. Bunun nedeni ise şuydu; seçim yasası gereğince bir ilde en çok oyu alan parti o seçim ilin (seçim bölgesinin) tüm milletvekilliklerini almaktaydı. Bu sebeple, DP, Kırşehir'deki MP (CMP) oyunu Nevşehir'deki DP oyları vasıtasıyla etkisizleştirilmeyi amaçlamaktaydı. Osman Bölükbaşı bunun üzerine: "MP'yi seçtiği için Kırşehir cezalandırılıyorsa, ben ve arkadaşlarım milletvekilliğinden istifaya hazırız, yeter ki Kırşehir'e kıymayın. Hükümet Kırşehir vilayetini siyasi amaçlarla ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Kanun gerekçesi olarak

[24] A.e, s.109
[25] Bölükbaşı, Deniz, "Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı", Doğan Kitap, İstanbul, 2005, s.143
[26] A.e, s.157
[27] A.e, s.164

e-kitap

Meclis'in huzuruna getirilen perişan satırların gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur. Bu gerekçeler bir nefeste dağılacak sigara dumanı kadar çürüktür."[28]diyerek üzüntüsünü ve tepkisini dile getirmiştir.

1957 yılına kadar ilçe olarak kalan Kırşehir, DP'nin planladığı baskın seçimin de habercisi olacak bir şekilde yeniden il haline getirilmiştir. Fakat Kırşehir tekrar il olurken Avanos, Kozaklı ve Hacıbektaş ilçeleri ve de Osman Bölükbaşı'nın köyü Hasanlar Nevşehir'e bağlı olarak kalmışlardır. Bu durum karşısında Osman Bölükbaşı meclis kürsüsünden bu meseledeki baş sorumluyu işaret etti: "Rejimi bu hale getiren kindar adam kimdir? Maalesef rejimin baş müdafii olması icap eden Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dır."[29] Sonuçta, Demokrat Parti amacına ulaşamamış ve Millet Partisi'nin Kırşehir'den "tulum" çıkarmasının önüne geçememiştir.

Osman Bölükbaşı'nın DP ile mücadelesi bu tarihten sonra gittikçe daha da hız kazandı. DP'nin CMP ve Bölükbaşı üzerinde kurduğu baskı zaman ilerledikçe iyice çoğaldı. Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı Kırşehir'in tekrar il yapılması sürecinde meclis kulislerinde çıkan bir kavga bahane edilerek kaldırılmıştı. 1 Temmuz 1957'de Kırşehir'in tekrar il yapılması münasebetiyle yapılan kutlamalara katılan Osman Bölükbaşı, ertesi gün ifade vermek zorunda bırakılmıştır. Daha sonra tutuklanarak ceza evine konan Bölükbaşı 27 Ekim 1957'de yapılan genel seçimler sırasında da cezaevindeydi. Cezaevinden meclise seçilen ilk milletvekili olan Bölükbaşı, yeminini de pijamalı olarak cezaevinde yapmıştır. 30 Kasım 1957'de tahliye edilen Bölükbaşı iki gün sonra, yani 2 Aralık 1957'de mecliste yeminini etmiş, bu o kadar büyük bir gerginliğe sahne olmuştur ki, o çarşamba günü mecliste sadece Bölükbaşı'nın bir buçuk dakika süren yemini vuku bulmuş, meclis bundan sonra oturuma bir gün ara vermiştir. [30]

---

28 A.e, s.185

29 "Bölükbaşı: AP çok zararlı bir hesabın içindedir.", Cumhuriyet 21 Ocak 1966

30 Bölükbaşı, Deniz, "Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı", Doğan Kitap, İstanbul, 2005, s. 252

Bölükbaşı'nın hapse girmesi o dönem Türk siyaseti için adeta bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin en büyük üçüncü partisinin lideri olan bir kişinin mecliste çıkan ufak bir arbededen ötürü bile hapse girecek bir durumda olması durumun vahametini bütün muhalefet partilerine açıkça göstermiş oldu. Bu durum karşısında 3 büyük muhalefet partisi yani İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi, Osman Bölükbaşı'nın Cumhuriyetçi Millet Partisi ve de Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu'nun Hürriyet Partisi birbirleriyle yakınlaşmaya yer yer de ortak hareket etmeye başladılar. Siyasi muhalefetin bu yakınlaşması doğal olarak bazı partilerin birleşme girişimlerine de sebep olmuştur. Daha evvel Hürriyet Partisi ile birleşmeyi deneyen Cumhuriyetçi Millet Partisi bu girişim başarısız olsa da, Remzi Oğuz Arık liderliğinde milliyetçi bir köylü partisi olan Türkiye Köylü Partisi ile birleşerek 1958 yılının 1 Kasım günü Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almıştır.

Daha Sonraki Millet Partileri

Anlam kargaşalarını önlemek açısından kısaca daha sonra kurulacak olan iki Millet Partisi'nden de kısaca bahsetmek elzemdir. Birbirleri ile olan veya olmayan ilişkilerini de incelemek aslında öncül olan Millet Partisi'nin isminin bile ne kadar önemli olduğu konusunu vurgulamaktadır. Türk siyasi tarihinde iz bırakmış iki tane daha Millet Partisi mevcuttur ve hatta son kurulanı hala varlığını günümüzde devam ettirmektedir.

İkinci defa Millet Partisi 1962 yılında kurulmuştur. 1960 ihtilalinden sonra yapılan seçimler sonucunda birinci gelen Cumhuriyet Halk Partisi ile koalisyon kurulup kurulmaması hususunda Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi içinde çıkan tartışmalar sonucunda parti içinde koalisyona karşı olan grup, bu tartışmalar sonucunda istifa eden Genel Başkan Osman Bölükbaşı önderliğinde, 13 Haziran 1962'de Millet Partisi'ni kurmuşlardır. Bu parti 1965 genel seçimlerinde üçüncü gelerek başarılı da olsa[31], daha sonraki

[31] Cop, Burak, [2011, 24 Nisan], Sosyalistler TBMM'ye nasıl girdi?, Ntv.com.tr Kaynak: http://www.ntv.com.tr/turkiye/sosyalistler-tbmmye-nasil-girdi,QNOem1q3CEWEh-GaWPe6UeQ

e-kitap

seçimlerde oylarını Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'ne kaptırarak dördüncü olabilmiştir. Parti içinde artan gerginliklerden rahatsız olan ve de parti içinde kontrolü kaybettiğini düşünen Osman Bölükbaşı 1972'de partiden ayrılmıştır (ve de 1973'de aktif siyasetten tamamen çekilmiştir). Parti bunun neticesinde eski Genelkurmay Başkanlarından Cemal Tural'ı ve daha sonra da Celal Kargılı'yı Genel Başkanlığa getirse de bir türlü istenilen neticeleri alamamış, nihayetinde de kendini 1977 yılında feshetmiştir.

Halen aktif siyasette yer alan Millet Partisi ise 1992 yılında kurulmuştur. Refah Partisi çatısı altında seçimlere Milliyetçi Hareket Partisi ile birlikte meclise girmiş olan Aykut Edebali önderliğindeki Islahatçı Demokrasi Partisi, Millet Partisi adını almıştır. [32] 1991 seçimlerindeki ittifak sayesinde 3 milletvekili sahibi olan Millet Partisi, daha sonraki hiçbir seçimde barajı geçemeyen Millet Partisi günümüzde hala "sağın" küçük partilerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir. Başkanı da hala Aykut Edebali'dir. Yeniden Millî Mücadele kadrolarının yetiştiği hareketin partisi olan Millet Partisi Aykut Edebali'nin "Muhteşem Türkiye" projesini harekete geçirmek amacındadır. [33]

Sonuç

Millet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi çok partili hayatın başındaki döneme damga vurmuş bir siyasi harekettir. Her ne kadar CHP ve DP kadar seçim başarısı gösterememiş olsa da, özellikle Osman Bölükbaşı'nın karizmatik hatipliği ile ve de Mareşal Fevzi Çakmak'ın ruhani liderliğiyle bilhassa Orta Anadolu'da kendine sıkı ve bağlı bir taraftar kitlesi oluşturmuştur. Bu kitle de günümüzün üçüncü (Seçim başarısı olarak) büyük siyasi partisi olan Milliyetçi Hareket Partisi'nin tabanı ile büyük oranda örtüşmektedir. Özellikle Osman Bölükbaşı'nın öncülüğünde devrin iki büyük

[32] Çakır, Ruşen, [1991, 24 Kasım], 52 Günlük İttifak 1 Başbuğ Erbakan Mücahit Türkeş. Cumhuriyet kaynak: http://www.rusencakir.com/52-GUNLUK-ITTIFAK-1-Basbug-Erbakan-Mucahit-Turkes/2704

[33] Millet Partisi internet sitesi, kaynak: http://www.milletpartisi.org.tr/muhtesem-turkiye

gücüne karşı verilen mücadeleden hiçbir zaman taviz verilmemiş, belki o zaman için sadece küçük başarılar kazanılmış ama ileriki zamanlarda gelecek başarıların temelleri atılmıştır. Bununla beraber, zaman içinde bu parti bazı dönüşümlere uğramış ama yine de temel prensiplerinden çok da uzaklaşmamıştır.

En büyük dönüşüm ise muhakkak ki iktisadi görüşte yaşanmıştır, zamanın Türkiye'sine göre liberal olan iktisadi görüşleri zaman içinde muhafazakârlaşmış, CKMP ile Türkçü-Toplumculuğa kadar evrilmiştir. En azından 1980'lere kadar ise MHP ve 9 Işık doktrini ile beraber paylaşmacı korporatizme dönüşmüştür.[34] Millet Partisi'nin ardılı olan Milliyetçi Hareket Partisi ise en büyük başarısını 1999 seçimlerinde ikinci parti olarak almıştır.[35]

[34] Limoncuoğlu, Alihan, "Theevolution of Turkish Nationalism between 1904 and 1980", yayınlanmamış doktora tezi, 2015, s.134-135

[35] Yüksek Seçim Kurulu http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/1983-2007-MVSecimleri/Turkiye.pdf

e-kitap

KAYNAKÇA

Artvinli, Fatih, "Osman Bölükbaşı Seraba Harcanmış Bir Ömür", Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007

Bölükbaşı, Deniz, "Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı", Doğan Kitap, İstanbul, 2005

Cop, Burak, [2011, 24 Nisan], Sosyalistler TBMM'ye nasıl girdi?, ntv.com.tr

Cumhuriyet 21 Ocak 1966

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, 2. Cilt, İstanbul, 2002

Çakır, Ruşen, [1991, 24 Kasım], 52 Günlük İttifak 1 Başbuğ Erbakan Mücahit Türkeş. Cumhuriyet

Findley, Carter, "Modern Turkiye Tarihi", Timas, İstanbul, 2010

Millet Partisi İnternet Sitesi

Limoncuoğlu, Alihan, "Theevolution of Turkish Nationalism between 1904 and 1980", yayınlanmamış doktora tezi, 2015

Yüksek Seçim Kurulu İnternet Sitesi

Zürcher, Erik Jan, "Modernleşen Türkiye'nin Tarihi", iletişim, İstanbul 1995

CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ VE ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Gökberk YÜCEL*

Giriş

TÜRKİYE'DE SİYASAL PARTİLERİN ideolojik konumları her daim tartışılan bir konudur. Özellikle Şerif Mardin'in merkez-çevre ve İdris Küçükömer'in sağ-sol dikotomileri çerçevesinde ortaya koyduğu ideolojik perspektif, toplumsal tabanları ve siyasal görünümleri bağlamında Türk siyasi geleneğinin ana hatlarını açıklamada önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Milliyetçilik ise, temsil ettiği değerler ve topluma sunduğu politik teklifleriyle esasında sağdan sola ideolojik yelpazenin bütün renk ve tonlarını etkileyen bir güce sahiptir. Türkiye'nin kuruluş felsefesinde ve bu felsefinin kurumsal izdüşümünde devlet merkezlilik, milliyetçiliği farklı fraksiyonlarıyla siyasal partilerin programlarında var etmiştir. Türk siyasetinde milliyetçiliğin farklı isimlendirmeleri ve okumaları, makro planda devlet merkezli iktidar mücadelesinin araçlarını teşkil etmektedir. Müesses nizamın muhafaza edilmesine, revize edilmesine ya da toptan değiştirilmesine yönelik bütün teklifler mühendisliğe dayalı siyasal düzenin ve normatif toplumsal kurgunun birer yansımasıdır. Bu husus toplum tabanlı siyaset yerine toplumu belirleme ve hatta biçimlendirme gayretine matuftur. Milliyetçiliğin duygusal veçhesi bu bağlamda toplumu ikna, mobilize ve konsolide etmek adına elverişli enstrümanları siyasetin emrine sunmaktadır. Bilvesile milliyetçilik dışında diğer ideolojiler, milliyetçiliğin bu duygusal veçhesine eklektik bir temayül içerisinde olmuşlardır.

Siyasal partilerin söylemleri politik konumları ile toplumsal izdüşümleri arasında farklılıklar olabilmektedir. Bu bağlamda milliyetçilik, bu farklılıkları kamufle edici bir işleve sahiptir.

* Dr. Öğretim Üyesi, Amasya Üniversitesi, Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gokberk.yucel@amasya.edu.tr.

e-kitap

Dolayısıyla Türkiye'de milliyetçiliğin siyasal işlevi birbirinden farklı milliyetçilik yorumlamalarına zemin hazırlamıştır. Geleneksel kesimde milliyetçilik daha tarihsel ve din merkezli, batılı/modern kesimde medeniyetçi ve laik, sol cenahta ise anti-emperyalistya da anti- Amerikancı söylemlerine müstenit olmuştur. Bununla beraber siyasal atmosfere göre ortak kaygılar, farklı milliyetçilik fraksiyonlarını yan yana getirmiştir.

Bu çalışmada Cumhuriyetçi Güven Partisinin ideolojik yelpazesinde milliyetçiliğin konumu ele alınmıştır. Bu konum ele alınırken Türk siyasetine yön veren ulusal ve uluslararası gelişmelere de dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda Partinin ideolojik kodlarını oluşturan temel enstrümanlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tarihsel analiz metodu, bu çalışmanın metodolojik çerçevesini teşkil etmektedir. Bu bağlamda literatür taramasının yanında Parti'nin tüzüğü ve programı, partinin aktörlerinin söylemleriyle beraber incelenmiştir. Çalışmanın akışı içerisinde birinci olarak CGP'yi ortaya çıkan siyasal konjonktüre değinilmiştir. Sonrasında Partinin ideolojik konumunu teşkil eden milliyetçilik anlayışının çerçevesi ve bu çerçeveyi dolduran ana unsurlara izah edilmiştir.

CHP'NİN İDEOLOJİK DÖNÜŞÜMÜ: ORTANIN SOLU

Cumhuriyetin kuruluşuyla beraber Türkiye'de zihinsel ve kurumsal dönüşümün üstlenicisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 1931 nizamnamesi ve programında altı ilkeyi partinin ideolojik kodları olarak benimsemiştir (CHF Nizamnamesi, 1931: 31-32). Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, inkılapçılık ve devletçilik ilkelerinden mülhem bu ideolojik terkip, 1937'de anayasada cumhuriyetin de resmî ideolojileri olarak kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi C. 16, 5 Şubat 1937: 5). Bu bağlamda cumhuriyetçilik ilkesi parti ideolojisinin çatısı görevini üstlenirken milliyetçilik, halkçılık ve laiklik bu çatı altında oluşturulmak istenen yaşam formunun zihni ve kurumsal içeriğini teşkil etmiştir. Bütün vatandaşlara dil, din, ırk, sınıf ve mezhep farkı olmaksızın anayasal eşitlik veren halkçılıkla sınıf çatışmasının karşısında

sınıflar arası uyumuve iş birliği tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle halkçılık, ulus bilincine alternatif siyasî, içtimaî ve iktisadî üst kimlik anlayışını reddederek sosyalizm ve muadili fikirlere kapılarını kapatmıştır. Aynı zamanda halkçılık ilkesi, milliyetçilik fikrini besleyen içtimaî ve iktisadî damarları oluşturmuştur. Milliyetçiliği besleyen bir diğer damar ise, laiklik olmuştur. Laiklik ilkesinin temel amacı modern bir toplum yaratma ve dinî inançları kamusal hayattan soyutlama olsa da ümmetçilik anlayışının beynelmilel kapsamı itibariyle millî toplum yapısının siyasî ve sosyolojik bir alternatif olmasını engellemektir (Durgun, 2014: 41-43). Böylece iki beynelmilel çağrıyı ihtiva eden sosyalizme ve siyasî ümmetçiliğe karşı milliyetçilik düşüncesi ulus, ulus devlet gibi türevleriyle tahkim edilmeye çalışılmıştır.

İdeolojik kurgusunda milliyetçiliğin ve medeniyetçiliğin (batıcılık) ön plana çıktığı CHP, çok partili yaşam sonrasında siyaset sahnesinde merkezi parti rolünü kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte özellikle 3 Mayıs 1944 Irkçılık Turancılık davası, sivil alanda Türk milliyetçiliğinin yeniden hareketlenmesinin miladı olmuş ve devamında komünizm, Türkiye'de milliyetçi-maneviyatçı akımlarının ortak tehdidi haline gelmiştir. Mamafih milliyetçiler derneği, komünizmle mücadele derneği gibi sivil oluşumlar millî ve manevi değerlerin savunuculuğunu yaparken, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasındaki 1961 anayasası Türkiye'de sosyalist akımların örgütlenmesine ve mobilize olmasına alan açmıştır. Diğer bir tabirle sol/sosyalist akımlar 1961 anayasasının yarattığı özgürlükçü atmosferde bütün fraksiyonlarıyla kendilerini var edecek bir mecraya kavuşmuştur (Atagenç, 2019: 481).

1960'lı yıllar Türkiye'de sosyo-politik ve sosyo-ekonomik dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Gevgilili, bu dönemin politik atmosferini iki unsur üzerinden izah etmiştir. Bunlardan birincisi, dünyada baş gösteren evrensel sol hareketlerin de etkisiyle Türkiye'deki düzen şüpheciliği ve -*Kemalizmle eklektik*- yeni düzen arayışıdır. İkincisi de politik düzen arayışlarının mutfağını teşkil edecek ideolojik hareketliliktir (aktaran Ağtaş, 2008:196). Bu

e-kitap

bağlamda Yön Dergisi, sol entelektüellerin yeni düzen arayışının merkezi konumuna erişirken, 1965 seçimlerinde 15 milletvekiliyle parlamentoda temsil hakkı kazanan Türkiye İşçi Partisi (TİP) sol düşüncenin siyasî arenada yükselen aktörü olmuştur (Şener, 2008: 360). Sol'da düşünsel ve eylemsel hareketlilik uluslararası siyaset ve dış politikadaki gelişmelerden de etkilenmiştir. Soğuk Savaş döneminin ideolojik kutuplarını teşkil eden kapitalist/liberal demokrasi – komünist ayrımı neticesinde Türkiye'nin liberal bloğa eklemlenmesi ve NATO üyeliği, Türkiye'de anti-Amerikancılık üzerinden sol hareketlerin konsolide olmasına katkı sağlamıştır. Mamafih, Jüpiter füzeleri krizi, Kıbrıs Meselesi ve son olarak 1964'te Amerika Birleşik Devletler (ABD) Başkanı Johnson'un Kıbrıs meselesine dair tehditkâr mektubu, ABD karşıtlığını tetikleyen faktörler olarak ortaya çıkmıştır. ABD karşıtlığı, Türkiye'nin NATO üyeliğinden çıkması ve ABD'nin kullanıma açılan üslerin kapatılması tartışmalarını da iç kamuoyunun gündemine sokmuştur (Doster, 2012: 31-41).

Türkiye'de gençlik kitlesinin sağ ve sol cenahlardaki dinamizmi, statik ve statükocu yapıya sahip olan CHP'nin ideolojik konumunu da tartışmaya açmıştır. Bir diğer tabirle bu atmosferde CHP, siyaset yelpazesindeki pozisyonunu izah etmekte zorlanıyordu. CHP bir taraftan Adalet Partisine karşı sol tandanslı yükselen muhalefet çizgisine kayıtsız kalmamak ve sağ muhafazakâr çizgiden ayrılanların yeni çekim merkezi olmak isterken, diğer taraftan komünizmle olan mesafesini korumak ve solun müfrit kanadına savrulmak istemiyordu (Ağtaş, 2008:198). Kuzeyde Sovyetler, doğuda komünist Çin ve güneyde Arap sosyalizminin etkisinde olan Türkiye'ye yeni bir siyasi teklif sunmak arzusu taşımaktaydı. Bu bağlamda "ortanın solu" söylemi İsmet İnönü tarafından, aşırı sağdan ve aşırı soldan gelen akımlara bariyer görevi görmek, değişen sosyo-ekonomik yapıda refah devleti modelini benimsemek ve ideolojik konum tartışmalarına son vermek amacıyla CHP'nin ideolojik dönüşümün adı olmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1966: 1; Cumhuriyet Gazetesi, 11 Temmuz 1966:

1). [36]Ortanın solu kavramının çıkış sebebi ve ilkeleri, Bülent Ecevit tarafından formüle edilmiştir. Aşırı sağı cumhuriyet kazanımlarına tehdit olarak gören Ecevit, ortanın sağını ise değişime direnen muhafazakârlar, orta yani merkezi değişimin pasif izleyicileri olarak tedrici dönüşümcüler olarak isimlendirmiştir (Ağtaş, 2008: 201). Ecevit, ortanın solu hareketini yeni bir siyasal dönüşüm hareketi olarak nitelendirmiştir. "Gerideki köprüleri yıkarak ortanın solunda yürümeliyiz" diyen Ecevit, hem cumhuriyet değerlerini ve kazanımlarını korumanın hem de CHP'deki erimenin önüne geçmenin yegâne yolunun ortanın solu hareketi olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 11 Temmuz 1966: 2). Bu bağlamda ortanın solu, reformcu ve devrimci, devletçi, halkçı ve sosyal adaletçi, özgürlükçü, son olarak ekonomik planlayıcı olarak batı tipi sosyal demokrasi olarak tanımlanmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 11 Temmuz 1966: 2).

Ortanın solu konsepti, CHP'nin batı medeniyetçiliği gayesini yeni bir merhalede tanımlamasına yol açmıştır. Bu noktada Türkiye-ABD ilişkilerindeki gerilime rağmen, Avrupa medeniyetine intibak bağlamında Cumhuriyetin kurucu refleksleri korunmuştur. Ayrıca ABD ile ihtilafa karşı Avrupa'yla bütünleşme gayesi batı merkezli alternatif dış politika arayışlarının da bir neticesi olarak görülebilir. Dolayısıyla Sovyet modeli, Çin modeli ve Üçüncü Dünyacı perspektife karşı siyasî mesafe korunmuş, CHP'nin batı demokrasinin içerisinde bir sol arayışı içerisinde bulunmuştur. Bu arayışın ideolojik izdüşümü ise Avrupa'daki "sosyal demokrasi" modeline müstenit siyasî konumu getirmiş ve CHP Avrupa merkezli kurulan "Sosyalist Enternasyonal"e üye olmuştur (Atagenç, 2019: 483).

[36] Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız. Gürcan Bozkır, Cumhuriyet Halk Partisinde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi,https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233281, Erişim Tarihi: 9 Eylül 2021.

e-kitap

ORTANIN SOLUNA KARŞI MİLLİYETÇİ REFLEKS: CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ

CHP'de Ortanın Soluna İtirazlar ve Yol Ayrımı: Güven Partisinin Kuruluşu

Türkiye'de değişen siyasî dinamikler arasında kendisine yeni bir yön bulmaya çalışan CHP'nin ortanın solu kavramı parti içerisinde de farklı görüşlerin fitilini ateşlemiştir. CHP içerisinde bir grup ortanın solu konumunu kavramsallaştırmaya ve kendi tabanı başta olmak üzere Türk toplumuna anlatmaya çalışırken, Turhan Feyzioğlu, 14 Temmuz 1966 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde ortanın solu kavramını eleştiren yazı kaleme almıştır. Yazı, "gaye; ilerici görüşleri sağa, sola çekiştirmeden halka anlatmaktır" başlığıyla neşredilmiştir. Feyzioğlu, günlük ve popülizm içeren, ayrıca "izafi" anlamları sebebiyle partide muğlaklığa sebebiyet veren sağ veya sol kavramsallaştırmaların Türkiye'nin gerçek davasına katkı sunmayacağını, önemli olanın CHP'nin siyasî muhtevasıyla topluma retorikten sıyrılmış gerçek bir reçete sunması gerektiğini ifade etmiştir. Feyzioğlu, sloganların ve deyimlerin gerçeklikle bağdaşmadığı sürece tereddüt ve ayrışmalara mahal vereceğini ve Türkiye'nin gerçek sorunlarından uzaklaşılacağını şu sözlerle açıklamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 14 Temmuz 1966: 2):

"Yurdun geleceği üzerinde düşünen aydın üniversite öğrencisi, ürünlerini değer bedelle satmak ve tarım araçlarını daha ucuza almak isteyen üretici yurttaş, işçi, sanayici, esnaf bir siyasî partiye İnanabilmek için o partinin çehresini, sisli deyimler ardından değil, berrak ve tutarlı düşünceler şeklinde görmek ister."

Feyzioğlu, CHP'nin nerede konumlanacağı meselesine ilişkin tartışmaları yersiz bulurken, parti içerisinde "CHP'nin programı bugünü anlamaktan yetersiz yeni bir vizyon ile solda konumlanmalı" mealindeki sözlerin tehlikeli olduğunu işaret etmiştir. CHP'nin ortanın solu kavramına karşı, Turhan Feyzioğlu, Emin Paksüt, Coşkun Kırca, Orhan Öztrak, Turan Şahin, Ferit Melen, Fehmi Alparslan, Süreyya Koç'tan oluşan ve daha sonrasına 8'ler olarak adlandırılan isimler şiddetli bir şekilde muhalefet

etmişlerdir. Feyzioğlu, 15 Şubat 1967 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada Türkiye'nin ve CHP'nin ideolojik konumunun hangi noktada olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 15 Şubat 1967: 26).

"Türkiye'nin bu konuda ideolojik tercihler yapması için bir sebep yoktur. Ne dış politika konularına ne dış iktisadi ilişki konulara ideolojik bakmayı CHP Grubu olarak kabul etmiyoruz. Bizim nazarımızda bu konularda ideolojik bağlılık, ideolojik hayranlık yoktur. Bu konularda millî menfaat hesabı vardır, Türk Milliyetçiliği vardır."

CHP'nin içinde başlayan siyasi mücadele, sert tartışmalarla beraber parti içerisinde yol ayrımlarına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda 28 Nisan 1967 tarihinde 4. CHP Olağanüstü Kurultay'ında Feyzioğlu'nun riyasetindeki muhalefet sindirilmiş ve yapılan tüzük değişikliğiyle muhalefete parti içi disiplin yolu açılmıştır (Bozkır, 2007: 277). Lakin Feyzioğlu'nun da aralarında bulunduğu 48 senatör ve milletvekili 30 Nisan 1967'de CHP'den ayrılarak Güven Partisini kurmuştur (Feyzioğlu, 1975: 10). Feyzioğlu ve arkadaşlarının CHP'den istifa mektuplarına bakıldığında üç önemli esas göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi partinin ideolojik savrulmasıdır. İstifa mektubunda bu husus CHP'nin Atatürk ilke ve inkılaplarının göstermiş olduğu yoldan hızlıca uzaklaşması ve sol bir parti haline gelmesi şeklinde açıklanmıştır. Feyzioğlu ve arkadaşlarına göre milliyetçilik, partinin vazgeçilmez unsurudur. İstifa mektubunda ikinci unsur otoriter ve antidemokratik sol siyaset anlayışının partiye hâkim olmaya başlamasıdır. Son yapılan olağanüstü kurultayda sol nümayişlerin partideki tesiri bağlamında CHP'nin "merkezi umumi sultasına, sosyalist ve Katolik partilerde görülen merkez hakimiyetinin" baskın haline geldiği ifade edilmiştir. Bu hususun Türkiye'nin anayasaya dayanan milli, demokratik, sosyal hukuk devletinin yaşatılması iradesine tezatlık içerdiği belirtilmiştir. İstifa mektubunda üçüncü husus iktisadi ve toplumsal kalkınmada sosyalist bir içerikten ziyade refah

e-kitap

devletinin ve sosyal adalet ilkelerinin hüküm sürmesi, solculuğun "ilerici" heveslerinden ivedilikle sıyrılması üzerine olmuştur. [37]

Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin İdeolojik Kodları: Atatürk Milliyetçiliği

CHP'den istifa eden Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları 12 Mayıs 1967 tarihinde Güven Partisini kurmuşlardır. Parti, 29 Ocak 1971 tarihinde Millî Güven Partisi, 3 Mart 1973 tarihinde ise Cumhuriyetçi Partiyle birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi adını almıştır. [38]

CGP'nin kuruluş programında partinin ideolojik kodları üç temel düşünce üzerine oturtulmuştur. Bunlar; milliyetçilik, milliyetçiliğin tamamlayıcı unsurları olarak da laiklik ve medeniyetçilik olarak ifade edilebilir. Feyzioğlu, milliyet olgusunu hem siyasal bir gereklilik hem de sosyolojik bir gerçeklik olarak kabul etmiştir (TBMM Zabıt ceridesi, 15 Şubat 1967). Bu noktada milletler, modern dünyanın vazgeçilmez ve alternatifsiz siyasal ve sosyal yapısını oluşturmuştur (Feyzioğlu, 1986: 2). Feyzioğlu millet gerçeğini şu şekilde izah etmiştir (1975: 243):

"Millet gerçeği, inkârı ve yok edilmesi imkânsız olan bir gerçektir. Geçici modalara benzeyen yabancı ideolojiler bir gün çöküp gidecektir, fakat millet gerçeği ve milliyetçilik yaşayacaktır. Gerçek milliyetçilik insanları bencillikten kurtarır. Fedakârlık duygusunu geliştirir."

Bu noktada Partinin milliyetçilik çizgisi, erken cumhuriyet dönemi CHP'nin koyduğu kıstaslar üzerine olmuştur. Bu noktada milliyetçilik anlayışı etnik merkezli Türklük tanımından ziyade siyasal ve anayasal Türklük zemininde şekillenmiştir. Nitekim Feyzioğlu'nun Türk milleti tanımı etnik/ırksal ve mezhepsel/dini

---

37 İstifa mektubu için bkz. Feyzioğlu, 1975: 360-361.

38 Bülent Ecevit'in 14 Mayıs 1972'de CHP genel başkanı seçilmesinden sonra, Kemal Satır önderliğinde 58 milletvekili ve senatörden oluşan Bağımsız Halkçılar adında bir grup, CHP'den ayrılarak 4 Eylül 1972'de Cumhuriyetçi Parti'yi (CP) kurmuştur. Daha sonrasında 3 Mart 1973 tarihinde MGP ile CP, Cumhuriyetçi Güven Partisi adı altında birleşmiştir. Geniş bilgi için bkz. Gürcan Bozkır, Cumhuriyet Halk Partisinde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi,https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233281, Erişim Tarihi: 9 Eylül 2021.

çerçevenin dışında coğrafya ve tarihin öznel koşulları içerinde gerçekleşmiştir (Feyzioğlu, 1975: 243):

"Biz, Türk milletini aynı tarihten gelen, aynı millî kültüre sahip, ortak ülkü ve kader birliği içerisinde bölünmez ve ebedi bir varlık olarak kabul eder, millî ruh ve şuuru korumaya ve geliştirmeye önem veririz."

Feyzioğlu'na göre, millet şuuru toplumu hem içerideki hem de dışarıdaki tehlikelerden koruyan bir zırh görevi üstlenmektedir. Bu zırh sınıf, zümre, etnik ayrışmalardan toplumun millî yapısını korumaktadır. Millî şuura sahip olmayan toplumların çözülmeye ve yıkılmaya mahkûm olduğunu belirten Feyzioğlu, bu husta Osmanlı son dönemine atıf yaparak Türklüğün korunması ile cumhuriyet arasında ontolojik bir bağ kurmuştur (Feyzioğlu, 1975: 247):

"İdaremiz altındaki birçok milletler bu şuura (milliyetçilik) erdikleri halde, Osmanlı devletinin ve Osmanlı Türklüğünün milliyet şuuruna erememiş olması, çöküş sebeplerinden biri sayılmaktadır. Atatürk'ün Türk tarihine verdiği önem, engin milliyetçiliğinin uyanık bir belirtisidir."

Milliyetçiliklerin her toplumun kendi dinamikleriyle gelişerek toplumlara göre farklılık arz etmesi Türk milliyetçiliğinde de farklı değerlendirmeleri beraberinde getirmiştir. Bu noktada CGP, Türk milliyetçiliğinin kâmil ve şamil halini Atatürk'ün milliyetçilik anlayışında görmüştür. Atatürk milliyetçiliğini ise, coğrafya merkezli birleştirici, kapsayıcı ve bütünleştirici bir cihette değerlendirmiştir. Bununla beraber coğrafyanın siyasal ve kültürel bir yurt haline dönüşmesinde kilit rolü "anavatan" kavramıyla teritoryal (toprağa bağlı) milliyetçilik teşkil etmiştir. Feyzioğlu'na göre Atatürk'ten önce "vatan" üzerine pek çok değerlendirmeler yapılsa da Türk toplumunun millî menfaatlerini her şeyden üstün tutulduğu, gerçek bir "anavatan" anlayışı gelişmemiştir. Özellikle devr-i Osmaniye'de "şeriatın hüküm sürdüğü her yerin vatan" olarak telakki edilmesi, anavatan uyanışını gerçekleştiremediği gibi, anavatanın adı olan Anadolu topraklarının ihmal edilmesiyle sonuçlanmıştır

e-kitap

(Feyzioğlu, 1986: 7). Bununla beraber Namık Kemal döneminde ortaya çıkan Genç Osmanlılar hareketinin ana gündemi Osmanlıcılık bağlamında cümle Memalik-i Osmaniye olmuştur, anavatan değil. Bu bağlamda gerek İslamcılığın toplum formu ümmet gerekse de Osmanlıcılık toplumsal formu Osmanlılık modern dünyanın ruhuna tezatlık içermiştir (Feyzioğlu, 1986: 8-11).

Millî Mücadele ve cumhuriyetin kuruluş dönemini somut bir vatan anlayışına kavuşulduğu dönem olarak telakki eden Feyzioğlu, milliyetçiliğe hem kültürel hem de coğrafi olarak bir sınır çekmiştir. Bilvesile sınırları belirli bir vatan ile Türklüğün ve Türk milliyetçiliğinin açıklık ve güç kazandığını serdetmiştir (Feyzioğlu, 1986: 23). Mamafih, Türklüğün anayasal ve siyasal telakkisinin mücessem halini ise Türk ulus devleti oluşturmuştur. Bir diğer tabirle millet-devlet özdeşliği çerçevesinde Türklük ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak izah edilmiştir (GP Parti Programı, 1967: 3):

"Tarihi boyunca büyük Devletler kurmuş olan Türk Milleti'nin bağımsız ve hür yaşamasını ve ülkemizin bütünlüğünün korunmasını başta gelen hedef sayar; Yurttaşlarımızın, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplanmasına çalışır."

Türklüğün devlet özdeşli tanımı, ülkede alt sosyolojiyi oluşturan farklılıkları kapsayan, onları yurttaş kimliğinde birleştiren bir konsept ortaya koymuştur. Parti programında milliyetçiliğin bu formu "Toplayıcı, birleştirici, yüceltici Atatürk milliyetçiliğini, kalkınmamızı sağlayacak ilham kaynağı ve şaşmaz rehber sayar" şeklinde özetlenmiştir.

CGP'nin milliyetçilik anlayışının tamamlayıcı unsurlarını ise çağdaşlaşma ve laiklik oluşturmuştur. Meşrutiyet dönemi Türk milliyetçiliğinin batıcılıkla uzlaşmaz olduğunu ifade eden Feyzioğlu, cumhuriyet Türkiye'sinin ana yönünün batı medeniyetini olduğunu ve çağdaşlaşma ile milliyetçiliğin birbirleriyle paralellik arz ettiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Atatürkçü milliyetçiliğin medeniyetçi bir forma sahip olduğu Feyzioğlu tarafından

varsayılmıştır (Feyzioğlu, 1986: 47). Çağdaşlaşmanın Türk milliyetçiliğinin merkezinde oturulması, Türk milletinin daima ileriye doğru adım atarak, medeni ve müreffeh toplumlar arasında yer alması gayesine matuf olmuştur.

Türk milletinin medeni toplumlar arasında yerini almasının yegâne yolu ise, teokratik devlet anlayışına kapalı olmasından geçmektedir. Laiklik bu bağlamda "millet olma bilincinin" mütemmim cüzi olarak değerlendirilmiştir. Böylece Türk milletinin fertleri arasında mezhepsel ve dinsel ayrımları ve ihtilafları sona erdirecek ilkenin Laiklik olduğu serdedilmiştir. Laiklik, inançlara hürmet ve ibadetlere hürriyet bağlamında dini toplumsal hayatta tutarken, devletin ve kurumsal yapının oluşumunda ve işleyişinde dini öğretilerin referans alınmaması olarak yorumlanmıştır. Bu bağlamda çağdaşlaşma millî bilincin istikameti, laiklik ile o istikametin aydınlatıcısı olarak telakki edilmiştir. Mamafih Türk milletinin tarih boyunca medeni dünyanın vasıflarına haiz olduğu iddia edilerek çağdaşlaşma gayesi tarihi referanslarla güçlendirilmeye çalışılmıştır.[39] CGP, erken cumhuriyet döneminin resmi milliyetçiliğin ana kodlarına sadık bir parti programına sahip olmuştur. Toplumun dayandığı manevi değerlere ve inançlara riayet etmek ve inanç hürriyetinin tesis edilmesi bağlamında siyasal liberalizme kaysa da pür serbest piyasa ekonomisiyle arasına mesafe koymuş, karma ekonomik sistemi millî refahın ve kalkınmanın merkezine yerleştirmiştir. Ayrıca millî egemenliği ve demokrasiyi, laiklik ve çağdaşlaşma mefkûresinde referans olarak belirlemiştir. Bu hususlar parti programında şu şekilde ifade edilmiştir (1967: 4):

"Partimiz, toplumun temel inançlarını, demokratik rejimi, kanun hâkimiyetini, dinî inançları, mülkiyeti, şeref ve itibarları yıkmak isteyen komünistlere veya çeşitli maskeler altında ayni gayreti sarf edenlere ve lâik Cumhuriyet esaslarını tanımayanlara

[39] Erken cumhuriyet döneminde Türklüğün Anadolu'daki varlığının meşrulaştırılması ve Türk milletinin tarihin eski çağlarından bu zamana medeniyet kurucu bir toplum olduğunun ispatı üzerine, Türkiye'nin çağdaşlaşma gayesini tahkim edecek mahiyette Türk Tarih Tezi ve Güneş Dili Teorisi gibi tarihi, kültürel ve politik uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Durgun, 2010.

e-kitap

karşı, Anayasa düzenini, bu düzenin ve Türk toplumunun dayandığı manevî değerleri ve inançları azimle savunacaktır. Büyük Atatürk, Türk Milleti'ni çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırma çabasında, memleketimizin şartlarına uygun olmayan sosyalizmi de liberalizmi de açıkça reddetmiş ve yurt gerçeklerinin. Akıl ve bilim yoluyla değerlendirilmesini esas tutan doğru yolu göstermiştir."

Parti programına bakıldığında CGP, kendisini ortanın solunda şekillendiren CHP'yi Atatürk'ün ortaya koyduğu Türkiye hayalinden uzaklaşmakla suçlarken, kendisini Atatürkçü/ milliyetçi çizgide konumlandırmıştır. Bu noktada teritoryal milliyetçilik anlayışı çağdaşlaşma zeminin ulus devletçilik, millî egemenlik ve millî kimlik sütunlarında yükselmiştir. Millî refah ve kalkınma ise ekonomik olarak partiyi, karma ekonomik modele yöneltmiştir (Feyzioğlu, 1975: 363). 1967 beyannamesinde CGP, Türk milliyetçiliğinin iktisadi, siyasi ve toplumsal olarak ana istikametini Atatürk'ün ortaya koyduğu milliyetçilik olarak benimsemiş ve bu milliyetçiliğe "Atatürk milliyetçiliği" adını vermiştir (GP Parti Programı, 1967: 8).

CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ'NDE MİLLİYETÇİLİĞİN GÖRÜNÜM ALANLARI

Anti-Emperyalizm

Anti emperyalizm, CGP'nin milliyetçilik anlayışının ana omurgasını teşkil etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde verilen kurtuluş mücadelesinin mirası olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin istikbalde de bütün dış müdahalelere karşı korumak ve cumhuriyetin kurucu değerlerini geliştirmek partinin hedefleri arasında yer almıştır. CGP bu bağlamda her türlü yabancı ideolojilere ve siyasal sisteme aynı mesafede durmayı şiar edinmiştir (GP Parti Programı, 1967). Turhan Feyzioğlu partinin bu mottosunu 28 Nisan 1971 tarihinde mecliste yaptığı bir konuşmada şu sözlerle izah etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 28 Nisan 1971: 300):

"Kurucu Meclis müzakerelerinde açıkça bu Anayasanın, hürriyeti tahrib etmek hürriyetini kimseye vermediği belirtilmiştir. Totaliter, teokratik, faşist, komünist bir düzen kurmaya yönelecek

her türlü faaliyeti, 1961 Anayasasının hukuk dışı saydığı ve kesinlikle reddettiği şüphe götürmez. 1961 Anayasası aslında, bugün hepimizin ıstırabını çektiğimiz, sınıf kavgası tahrikçiliğini, ırk ve mezhep ayrılığı körükleyiciliğini, millet bütünlüğünü parçalama gayretlerini, şahıs diktası, zümre ve sınıf diktası kurma gayretlerini menetmiş olan bir Anayasadır."

Türk istiklal mücadelesinin bir hürriyet mücadelesi olduğunu ifade eden Feyzioğlu, Türk milletinin hürriyet için pek çok fedakarlığa katlandığını, milliyetçilik duygusunu ve hürriyet aşkını kendilerine bayrak yaptıklarını belirtmiştir (Feyzioğlu, 1975: 56). Bu bağlamda Parti, siyasi ve ekonomik olarak tam bağımsız bir Türkiye mottosuna sahiptir. Bunun için de hürriyet ile kalkınmayı eş zamanlı olarak yürütme gayesine sahiptir. Parti emperyalizmin "petrol renkli olanı gibi, kızıl renkli olanıyla da mücadele şarttır" şiarıyla kapitalizmile birlikte Komunizmi de Türkiye için tehlike addetmiştir (Feyzioğlu, 1975: 61). Feyzioğlu, 25 Şubat 1969 tarihinde mecliste yaptığı konuşmasında anti emperyalizmle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir (1975: 155):

"Komünist emperyalizminin bir masal olmadığını, bütçe müzakerelerinin açılışında delilleriyle arz etmiştim. Biz, komünist emperyalizme karşı olduğumuz kadar, petrol rengi emperyalizme de karşıyız. Türkiye'nin meselelerine herhangi bir yabancı merkezden değil, Ankara'dan bakılmasını isteyen milliyetçileriz."

Bu noktada parti, milliyetçili mücadeleyi aynı zamanda emperyalizmle mücadele olarak görmüştür. Komünizmi dini ve millî değerlere karşı tehlike olan addeden parti, kapitalizmin gelir adaletsizliğe yol açtığı düşünülen pür piyasa ekonomisine mesafeli bir duruş sergilemiştir. Süleyman Onan'ın 15 Şubat 1967 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmada anti-emperyalizme karşı tek çarenin Türk milliyetçiliği olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 15 Şubat 1967: 28):

"Türkiye'yi sınıf kavgası tahrikleri ile düşman kamplara ayırmayı milletimize hizmet saymıyoruz. Bizim iktisadi ve iktisadi ve siyasi şartlarımız içinde bulunan bir millet için dış ve iç tehlikelere

e-kitap

karşı direnmede, nereden gelirse gelsin, ister kapitalist, ister komünist, her türlü emperyalizmi yenmede, iktisadi kalkınmanın gerektirdiği manevi ortamı, heyecanı ve fedakarlık duygusunu yaratmada başlıca dayanağın Türk milliyetçiliği, Atatürk'ün toplayıcı ve birleştirici (milliyetçiliği olduğu inancındayız. Türkiye'yi kapitalizm emperyalizimi ile komünist emperyalizmin mücadele sahası haline getirebilecek olan her türlü kutuplaşmaları önlemenin yolu da Atatürk ilkelerini hatırlamak, Atatürk ilkelerine candan bağlı kalmaktır. Atatürkçülük, sosyalist veya kapitalist dış âlemin yayılma ve sömürme çabalarına karşı milletimizin en iyi savunma ve korunma yoludur."

Komünizmle Mücadele

CGP, komünizmle mücadeleyi milliyetçilik anlayışının ana unsuru haline getirmiştir. Komünizm hem fikri hem de ortaya koyduğu metodlar ve nihai amaçları noktasında Türk millî kimliğinin ve vatan bütünlüğünün en büyük tehlikesi olarak addedilmiştir. Partinin komünizmle mücadelesinde iki unsur ön plana çıkmıştır. Bunlardan birincisi doktriner/ideolojik bir yapı olarak komünizmle mücadele olmuştur. Nitekim 1967 Parti Programında komünizme karşı millî refahın ve millî birliğin tahkim edilmesi gerekliliği ortaya koyulurken sınıf merkezli toplum anlayışı reddedilmiştir. Ayrıca sınıf merkezli siyasi ve toplumsal kurgunun Türkiye'de aşırı sol baskı rejimini getireceği tehlikesine de şu sözlerle dikkat çekilmiştir (GP, 1967: 8):

"Bu amaca ulaşmak için sosyal adaleti ve sosyal güvenliği sağlayıcı tedbirler alınacak; fakirlik, işsizlik, hastalık, cehalet, her türlü darlık ve yokluk ortadan kaldırılacaktır. Bu hedeflere sınıf kavgası ve demagojik kışkırtmalarla ulaşılamaz. Bu kışkırtmalar başarı kazanırsa, bilhassa gelişmeye muhtaç ülkelerde, bundan doğacak rejim bir aşırı sol diktasıdır."

Partinin 1973 seçim beyannamesinde ise komünizmle ilgili olarak şu ibarelere dikkat çekilmiştir (Feyzioğlu, 1975: 362-363):

- CGP, sınıf ve zümre partisi değildir. Sınıf mücadelesine karşıdır. Fikirlerini paylaşan her yurttaşa açık bir millî partidir.
- CGP, yıkıcı faaliyetlere, anarşiye, komünizme karşı mücadeleyi vatan vazifesi sayan inançlı, bilgili, cesur milliyetçilerin partisidir.
- CGP, Türkiye'den komünizmi de yoksulluğu da söküp atmak kararında olanların partisidir.
- CGP, hür düzen içinde karma ekonomiye taraftardır; mülkiyete, hür teşebbüse saygılıdır.

CGP'nin komünizmle mücadelede ön plana çıkardığı unsurların başında millî ve manevi değerlere sahip çıkmak ve onları geliştirmek olmuştur. Özellikle komünizmin enternasyonelizm düşüncesine karşı milliyetçilik refleksi ortaya koyulmuştur. Kendisini milliyetçi bir parti olarak konumlandıran CGP açısından milliyetçilik her meseleye millet açısından bakmaktır. Dolayısıyla komünizmin sınıf anlayışı toplumu bölücü ve ayrıştırıcı bir mahiyete sahiptir. Milletin sosyolojik bir olgu olarak kabul edilmesi, Türk milleti yerine Türkiye halkları söyleminin de hem ilmi değerden mahrum hem de yabancı ideolojilerin bölücü gayesi olarak görülmesiyle sonuçlanmıştır (Feyzioğlu, 1976: 95-96). Mamafih Turhan Feyzioğlu, komünizme karşı millî ve manevi değerlerin korunması fikrini şu sözlerle ifade etmiştir (1975: 364-365):

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, laikliği din düşmanlığı şeklinde yorumlayan, din halkın afyonudur diyen materyalist, Marksist-Leninist zihniyeti reddeder. Bu bağlamda CGP, karma ekonomiye inanır. Millî kalkınmada devletin ve hür teşebbüsün yapıcı gücünden en iyi şekilde yararlanmak lazımdır. Devlet sektörü ile hür teşebbüs sektörü, birbirini tamamlayarak, ahenk ve güven içinde çalışabilmelidir. ... Fakirlik, kölelik ve esaretten başka bir şey getirmeyeceği belli olan materyalist, sosyalist, kollektivist maceraların karşısındayız. ... Türk'ü Türk'e, Müslümanı Müslümana düşman etmek isteyen aşırı solun körüklemeye çalıştığı mezhep ve sınıf kavgalarının karşısındayız."

e-kitap

CGP'nin komünizme koyduğu şerhlerin başında gelen bir diğer husus ise, komünizmin getirdiği şahıs diktatörlüğü ve demokrasi illüzyonudur. Feyzioğlu (1975: 83), "Komünist doktrinin proletarya diktatörlüğü adını verdiği şey aslında en koyu şahıs istibdadına yol açmıştır" diyerek "halk demokrasisi" adı verilen düzenin bir kişi ve parti kliğinin hegemonyası olduğunu belirtmiştir. Parti diktatörlüğünün millî demokrasinin önünde en büyük engeli oluşturduğunu iddiasından hareketle sınıf merkezli toplumsal kurguda hürriyet fikrinin yeşeremeyeceği kabul edilmiştir. Bu bağlamda mülkiyetsiz düzen anlayışına karşı özel mülkiyetin ve hür teşebbüslerin sosyal adaleti ve sosyal güvenliği tesis etmede temel bir araç olduğu, mülkiyetsiz siyasal düzende rakipsiz işveren durumunda olan devletin sömürü düzeninin bizatihi kurucusu olduğu serdedilmiştir (Feyzioğlu, 1975: 89-91).

CGP, Türkiye'de komünizm tehlikesine karşı olarak 1968'den başlayarak 12 Eylül 1980 darbesine kadar uzanan öğrenci olaylarına da dikkat çekmiştir. Sol tandanslı öğrenci hareketlerinin arka planında planlı ve örgütlü bir yapının olduğu savunulmuştur. Turhan Feyzioğlu 9 Nisan 1969 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmasında Ortadoğu Teknik Üniversitende vuku bulan öğrenci olayları için "Türkiye'deki kollarının ortaya koydukları bir oyundan ibarettir. Bu kışkırtmalar cevapsız kalamaz." tepkisini ortaya koyarken (TBMM Zabıt Ceridesi, 9 Nisan 1969: 513-514) yine 3 Şubat 1971 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmasında millet ve millî şuur olgularını parçalamaya yönelik olduğunu düşündüğü komünizm tehlikesine şu sözlerle dikkat çekmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Şubat 1971: 464):

"Türkiye'de komünizm bir gerillâ savaşı patlatmak hedefine girmiştir. Türk vatanını ve Türk milletini bütün olan, tek olan hu aziz milleti ırk farkı gözetmeden bu vatana sâdık olan herkesin öz sahibi olduğu bu vatanı, cedlerinin, uğrunda kan döktüğü bu aziz vatanı bölmek isteyenler vardır, Tekrar ediyorum, halklar yok, Türk milleti var. Sovyet Rusya Anayasası Sovyet halklarından bahseder. Bu efendiler Türkiye halkları dedikleri zaman Sovyet Rusya

Anayasasının bir maddesini okuyorlar ve ben karşılarına Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile dikiliyorum ve diyorum ki; Türkiye'de Türk milleti vardır."

Aynı meclis konuşmasında Feyzioğlu, Üniversitelerde cereyan eden öğrenci olaylarına karşı tepki göstermiş. Bu hadisenin örgütlü bir yapının ürünü olduğunu ve acilen tedbirlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Şubat 1971: 459, 468):

"Türkiye'de olup bitenlerin birkaç münferit tedhişçinin, birkaç masum sosyalistin marifeti zannetmek ve teşhisi bu yolda koymaya devam etmek düşünebilecek gafletlerin en büyüğüdür, gafletten de öte, bir körlük anlamına gelir. Çin Komünistleri mi, Rus Komünistleri mi üste gelir kararını henüz verememiş olarak, her ikisini kollayan, fakat açıkça bu iki komünist partisini Türkiye'deki mücadelenin önderi, rehberi olarak ilân eden ve üniversite amfilerinde gerillâ savaşına çocuklarımızı davet edenler vardır. Bölük bölüktürler, ama hedefleri birdir. İstanbul'da bir üniversite amfisinde; 'Halk savaşı başlamıştır, gerillâ savaşı başlamıştır' sözleri telâffuz edilmiştir ve gerillâ savaşı türküleri söylenmektedir. ...Artık uykunun, gafletin yeri yoktur ve bu kürsüde söylendiği gibi, Türkiye'de millet bütünlüğünü bozmak isteyenler yalnız bir tek kanattan geliyor."

CGP, Türkiye'de baş gösteren komünist hareketlere karşı sıkı yönetim idaresini savunmuştur. Feyzioğlu, sıkıyönetim idaresini savunurken "Sıkıyönetim; kaymağımı Anayasa'dan alan bir idare şeklidir. Sıkıyönetim, antidemokratik bir müessese değildir, demokratik, hukuk düzeninin bir parçasıdır. Bu sebepledir ki, demokratik Anayasamızda yer almıştır. Sıkıyönetim, demokratik hukuk düzenini Anayasa ve hukuk dışı eylemlere karşı korumak için düşünülmüş bir müessesedir" sözleriyle demokrasi-güvenlik dengesinde tarafını güvenlikten yana koymuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, 15 Temmuz 1970: 300).

e-kitap

Milliyetçiliğin Ekonomik Programı: Karma Ekonomi

CGP'nin gerek kapitalizme gerekse de komünizme karşı önerdiği millî ekonomi modeli karma ekonomi modelidir. Karma ekonomik model, Atatürk'ün çağdaşlaşma ülküsünde hem sosyal adaleti hem de millî refahı sağlayacak Türkiye'nin gerçeklerine uygun bir ekonomik sistem olarak addedilmiştir (CGP Parti Programı, 1971: 24-28). Feyzioğlu (1975: 169), karma ekonomi modeliyle kalkınma ile hürriyet, güvenlikle ile demokrasi, devlet ile piyasa arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda karma ekonomi, salt ekonomik bir program olmaktan ziyade sosyal ve siyasi bir model olarak görülmüştür (CGP Parti Programı, 1971: 22-23).

Karma ekonomi sistemi, kişilerin hürriyetine dayanır. Bu bağlamda herkesi köleleştiren usulleri reddeder, vatandaşlara çalışma serbestliği tanır. Ayrıca özel teşebbüsler kurma ve sözleşmeler yapma hakkını tesis eder. İşçilere hür sendikacılık hakkını tanır. Bununla beraber modelde mülkiyet ve veraset hakkı olmazsa olmaz bir noktadır. Mülkiyet hakkını yok sayan veya kısıtlayan sosyalist görüşler reddedilmiştir. Diğer bir tabirle özel mülkiyet müessesi, modelin en temel şartlarındandır (Feyzioğlu, 1975: 170). Mülkiyet ve hür teşebbüs hakkının tanınması, felsefi olarak liberalizmin temel varsayımlarına dayanmıştır. Bu vesileyle insanların kendi potansiyellerini keşfedecek ve gerçekleştirecek zemine sahip olacakları düşünülmüştür. Bu husus parti programında şu şekilde ifade edilmiştir (GP Parti Programı, 1967: 14):

"Ferdin yaratıcı kabiliyetinden *azamî* faydayı sağlamak, ancak önemli bir özel kesim sayesinde mümkün olabilir. Karma iktisat sistemi içinde önemli bir özel teşebbüsün yer alması, kişinin temel hak ve hürriyetlerinin tehlikeye düşmesini önlemek için de zorunludur."

Karma ekonomi sistemi, iktisadi döngü piyasa ve serbest rekabet mekanizmasına esasına dayanmaktadır. Piyasadan kaynaklı aksaklıklar ve/veya sakıncalar için tedbir alınması öngörülmüştür. Bu noktada devlet, iktisadi sistemin işleyişine nezaret etmek,

gerektiği durumlarda yatırımcı ve üretici olarak doğrudan iktisadi faaliyetlere katılmakla yükümlü kılınmıştır. Devletin model içerisindeki bu pozisyonu, bir taraftan herhangi bir sosyal zümrenin ezilmesine imkân vermezken hem de sosyal adaleti gerçekleştirmeye yönelik bir misyonu yüklenmiştir (Feyzioğlu, 1975: 170-171). Karma ekonomi modelin devlet ile özel teşebbüs arasındaki denge mekanizması parti programında şu şekilde ifade edilmiştir (GP Parti Programı, 1967: 13-14):

"Partimizin karma iktisat görüşüne göre, kalkınmada Devlete tanınması zorunlu olan rol, özel teşebbüsün gelişmesini önleyici tarzda ve özel teşebbüs düşmanlığı şeklinde yorumlanamaz. ...Memleketimizin hızla kalkınması. Devlet ile özel teşebbüsün, böyle bir karma iktisat sistemi içinde ahenkli bir tarzda çalışmasıyla mümkün olacaktır. Özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılığa kavuşturulması, aynı zamanda, kamu teşebbüsleri ile özel teşebbüslerin, piyasada eşit şartlar içinde çalışmalarıyla sağlanacaktır. ...Özel teşebbüsün esas olduğu, fakat çeşitli sebeplerle henüz yeteri kadar giremediği iktisadî faaliyet alanlarında ve yine özel teşebbüsün, teşvik tedbirlerine rağmen, çeşitli sebeplerle yeteri kadar gidemediği yurt bölgelerinde gerekli yatırımları yapmak, Devlet ve kamu iktisadî teşebbüsleri için zarurî hale gelir."

Karma ekonomi modeli vesilesiyle hem millî kalkınmanın gerçekleşeceği hem de gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için millî tasarrufun artırılacağı ve kamu yararına yönelik yatırımların verimli bir şekilde gerçekleşeceği ön görülmüştür. Bununla beraber gelir ve refah dağılımında adaletin sağlanacağı, sınıf ve zümreler arasında uyumun sağlanacağı sosyal adaletin tesis edileceği varsayılmıştır. Feyzioğlu bu düzeni, milliyetçi sosyal adalet düzeni olarak izah etmiştir (Feyzioğlu, 1975: 173, 177-178).

Statükocu Dış Politika ve Kıbrıs Meselesi

CGP'yi erken cumhuriyet dönemi resmi milliyetçiliğinin takipçisi olarak konumlanmasındaki en büyük faktör dış politikadaki tavır ve değerlendirmeleridir. Parti, Cumhuriyet Türkiye'sinin savaş şartlarında gelişen "statükocu dış politika" refleksine

e-kitap

sahip olmuştur. 1967 Parti programında Türk dış politikasının ana esaslarından bir tanesini millî egemenlik ve bağımsızlığın korunması teşkil etmiştir. Bu husus, Türkiye'nin uluslararası münasebetlerde tam bağımsız olması ve kimsenin iç işlerine karışmama ilkesiyle taçlanmıştır (GP Parti Programı: 1967: 25; CGP Parti Programı, 1971: 40):

"Türk Devleti, Dünya Milletleri ailesinin eşit egemenlik haklarına sahip şerefli bir üyesidir. Partimiz, milletlerarası münasebetlerde münhasıran Türkiye Cumhuriyeti'nin yetkili olduğu hususlara diğer devletlerin ve milletlerarası kuruluşların karışmasına kesin olarak karşıdır."

Bu noktada hem Türkiye'nin siyasi sınırları ve sisteminin korunması hem de komşu ülkelerin iç işlerine karışmama bağlamında mevcut statülerinin korunması, CGP dış politikasının ana hedefleri arasında olmuştur. Bununla beraber hiçbir ideolojik gaye gütmeksizin Türk milletinin millî menfaatlerinin korunması ve uluslararası örgütlerle iş birliği Türk dış politikasının realist karakteri münasebetiyle CGP'nin de dış politika anlayışına yansımıştır (GP Parti Programı, 1967: 25-26, CGP Parti Programı, 1971: 40-41).

CGP, dış politika anlayışındaki statükocu ve realist tutumuyla maceraperest ve yayılmacı gayeler taşıyan milliyetçilere karşı mesafe koymuştur. Bu noktada Cumhuriyetin dış tehditlere karşı korunması ve millî menfaatlerin azami ölçüde tesis edilmesi anlayışı, dış politikada ebedi dostluk ve düşmanlıkların olmadığı; hayati olanın millî güvenliğin ta kendisi olduğu mottosuna dayanmaktadır (Feyzioğlu, 1975: 312).

Siyasi varlığı boyunca CGP'nin bu dış politika anlayışının sınandığı en önemli hadise Kıbrıs meselesi olmuştur. CGP, Kıbrıs Meselesinin uluslararası hukuk ve karşılıklı imzalanan anlaşmalar çerçevesinde çözülmesinden yana olsa da meselenin alevlendiği dönemlerde adaya müdahale noktasında tavır almıştır. Turhan Feyzioğlu 4 Aralık 1967 tarihinde mecliste yaptığı bir konuşmada

diplomasiyle beraber askeri gücün gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 4 Aralık 1967: 336):

"Milletlerarası politikada hakkın tek başına yetmediği, kuvvetle hakkın beraberliği sayesinde netice alınabileceği görüşüdür. Hak, şüphesiz bir kuvvet kaynağıdır. Haklı olmak başlı başına bir kuvvet kaynağıdır, ama yalnız haklı olmak milletlerarası politikada bir netice sağlamaz. Diplomasi, askerî güçle desteklendiği ölçüde kuvvetlidir ve hiç değilse son buhranın tecrübesi bize, hepimize diplomasimizin askerî güçle desteklendiği ölçüde netice aldığını ve askerî güçle desteklendiği ölçüde netice alacağını anlatmış olmalıdır."

Askerî gücün hem millî güvenliğe hem diplomatik güce katkısı yayılmacı/revizyonist bir politikanın aracı olarak değil; statükonun korunması ve millî menfaatlerin sağlanması noktasındadır. Bu noktada askeri gücün kullanımı, uluslararası hukukun çerçevesinde ve barış amaçlıdır. Ayrıca Kıbrıs Türklüğü, Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliğinin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmiştir. Askerî gücün diplomatik caydırıcılık ve barış amaçlı kullanımı Turhan Feyzioğlu'nun aynı tarihli meclis konuşmasında şu şekilde belirtilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 4 Aralık 1967: 337-338):

"Türk diplomasisinin en büyük gücünün Türk Silahlı Kuvvetlerinin desteği olduğunu bir gün hatırdan çıkarmamak lâzımdır. Tam bir güven beslediğimiz Türk Silahlı Kuvvetlerinin, yarınki ihtimaller için alabildiğine hazır tutulması, takviye edilmesi lüzumunu da Güven Partisi Grubu adına, bu vesile ile, arz etmek isterim. ...Türk Milleti barış ister arkadaşlar. Ama, ne pahasına olursa olsun barış diye bir şey olmaz. Türk Milleti barış ister arkadaşlarım, ama şerefimiz pahasına bir barışa asla razı olacak millet değiliz. Türk Milleti barış ister, ama Türk Cemaatinin güvenliği, anavatanın güvenliği aleyhine bir barışı istemediğimizi bütün dünyanın bilmesi lâzımdır arkadaşlar."

Adada Rumların hukuksuz işgal çabaları ve Türk tarafına yönelik artan şiddeti, iki milletli Kıbrıs Federe Devleti yapısının

e-kitap

bozulmasına sebebiyet vermiştir. Bu noktada gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı Meclis gündeminde tartışılmıştır. Feyzioğlu, Kıbrıs'ta iki milletli tezi savunarak, Kıbrıs Türklüğü ile Türkiye Türklüğünün ayrılmaz bir parça olarak görmüştür (TBMM Zabıt Ceridesi, 23 Temmuz 1974: 31):

"Kıbrıs'ta iki milletin uzantısı vardır, Elen milleti yoktur; Yuman milletinin parçası, Türk milletinin ayrılmaz parçası vardır tezimizi devam ettirmeye mecburuz. Kurtuluş, millî hedef budur. Bundan başka çare yoktur ve bu fırsat bir defa daha ellimize geçmeyebilir."

Genel Değerlendirme

Türk siyasetinde Cumhuriyetçi Güven Partisi tecrübesi, 1960ların sonuna doğru Türkiye'de etkisini arttıran sol akımlara karşı ve CHP'nin ortanın solu söylemi karşısında cumhuriyetçi muhafazakarlık ve/veya sağ Kemalizm düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Bora ve Taşkın, 2009: 529-554). Diğer bir tabirle CHP'nin ortanın solu kavramının karşısında CGP ortanın sağında konumlanmıştır denilebilir. CGP'nin milliyetçi refleksi bu bağlamda kurucu değerlere sıkı sıkıya bağlı ve Atatürk CHP'sinin mirasçısı olarak ortaya çıkmıştır. CGP'nin milliyetçilik anlayışı aynı zamanda toprağa bağlı (teritoryal) milliyetçilik kategorisinde değerlendirilebilir. Türkiye'nin Anadolu topraklarında egemenliğini tahkim etmeye ve bu topraklardaki güvenliğini ve bekasını tesis etmeye yönelik bu anlayış, aynı zamanda Türkiye dışındaki coğrafyalarla barışçıl ilişkiler geliştirme ve komşu ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesine müstenittir.

CGP'nin milliyetçilik anlayışında diğer bir unsur medeniyetçilik perspektifidir. CGP, milliyet olgusunu ve ulus devlet yapısını modern bir örgütlenme biçimi olarak görmüş ve bu bağlamda partinin ideolojisinde milliyetçilik, medeniyetçilik gayesinin bir aracını teşkil etmiştir. Milliyetçilik aynı zamanda, gelişmekte olan Türkiye'nin kalkınma hedeflerinin yürütücü gücünü oluşturmuştur. Zira millî kalkınma hedeflerine matuf olarak karma ekonomi

modeli, millî ekonominin merkezine yerleştirilmiştir. Dolayısıyla komünizmin sosyal ve ekonomik modeline yönelik itirazlar, kapitalizmin de kültür ve ekonomik emperyalizmini de içine almıştır. Mamafih Atatürk'ün istiklal mücadelesi ile Türkiye'nin istikbal mücadelesi arasında milliyetçilik vasıtasıyla bir köprü kurulmuştur. Diğer bir tabirle istiklal mücadelesindeki motivasyon ve sonrasındaki siyasi model, istikbal mücadelesi bağlamında Partinin Türkiye vizyonuna eklemlenmiştir.

CGP, cumhuriyetin kurucu değerleri ve Atatürk'ün çizdiği yol çerçevesinde yabancı ideolojilerin hepsine karşı durmuş, cumhuriyet kazanımlarını tehlikeye sokacak bütün siyasi fraksiyonları aynı zamanda millî güvenliğe tehdit olarak görülmüştür. Bu doğrultuda CGP'nin bir nevi siyasi varlığını ortaya çıkartan ve 1980 darbesine kadar ısrarla karşısında olduğu komünizm fikrine yönelik itirazları hem cumhuriyet kazanımlarının muhafaza edilmesi hem de millî kimlik, millî kültür ve millî demokrasi fikirlerine sadık politik pozisyonundan ileri gelmektedir. Komünizm tehdidine yönelik politik pozisyonu, Birinci Milliyetçi Cephe hükümetinde de görüleceği üzere CGP'yi zaman zaman sağın diğer partileriyle iş birliğine sevk etmiştir. Millî güvenliğe yönelik hassasiyeti CGP'nin Türkiye'nin menfaatini ihtiva eden bütün meselelere parti siyasetinin üstünde bir yaklaşım sergilemeleriyle neticelenmiştir. Kıbrıs meselesi bunun en bariz örneğini teşkil etmektedir.

CGP'nin ideolojik pozisyonu, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında darbe yönetiminin ideolojik perspektifine yön vermiştir. Lakin usul ve metotları noktasında CGP ile Darbe yönetimi arasında bağlantı kurmak doğru değildir. Zira parti programlarına bakıldığında CGP, ordunun demokratik siyasete müdahalesini tasvip etmemiştir. Zira Türk siyasetinde demokrasi-kalkınma, güvenlik-hürriyet dikotomisine yönelik gerilimli fay hatları karşısında CGP kendisinin dengeleyici bir pozisyona sahip olduğunu iddia etmiş ve Türkiye'de hem demokrasi ve hürriyetin hem de kalkınma ve güvenliğin eş zamanlı olarak tesis edilebileceğini öngörmüştür.

e-kitap

KAYNAKÇA

Atagenç, İ. Ö. (2019). Ortanın Solu Düşüncesinde Kemalizm, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38 (66), ss. 479-499.

Ağtaş, Ö. (2008). Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e, Ed. T. Bora ve M. Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Sol* (İkinci Baskı), C. 8, ss. 194-221.

Bora T. ve Y. Taşkın. (2009). Sağ Kemalizm, Ed. T. Bora ve M. Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Kemalizm* (Altıncı Baskı), C. 2, ss. 529-554.

Bozkır, G. (2007). Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi,* 6 (15), ss. 275-308.

Bozkır, G. Cumhuriyet Halk Partisinde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi, https://dergipark. org. tr/tr/download/article-file/233281, Erişim Tarihi: 9 Eylül 2021.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, (1931). Ankara: TBMM Matbaası.

Cumhuriyet Gazetesi, S. 15063, 8 Temmuz 1966.

Cumhuriyet Gazetesi, S. 15066, 11 Temmuz 1966.

Cumhuriyet Gazetesi, S. 15070, 14 Temmuz 1966.

Cumhuriyetçi Güven Partisi Programı, (1971), https://acikerisim. tbmm. gov. tr/xmlui/handle/11543/666, Erişim Tarihi: 15. 09. 2021.

Durgun, Ş. (2010), *Modernleşme ve Siyaset*, Ankara: A Kitap.

Durgun, Ş. (2014), *Turkish Political Life*, Ankara: A Kitap.

Doster, B. (2012). Türkiye'de NATO Karşıtlığının Tarihsel ve Siyasal Kökenleri, *Ortadoğu Analiz*, 4 (40), 31-41.

Feyzioğlu, M. (1975). *Millet Yolunda*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Feyzioğlu, M. (1986). *Atatürk ve Milliyetçilik*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkez.

Güven Partisi Programı, (1967). https://acikerisim.tbmm.gov. tr/xmlui/handle/11543/606, Erişim Tarihi: 15. 09. 2021.

Şener, M. (2008). Türkiye İşçi Partisi, Ed. T. Bora ve M. Gültekingil, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Sol* (İkinci Baskı), C. 8, ss.: 356-417.

TBMM Zabıt Cerideleri, https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler. meclis_donemleri?v_meclisdonem=0, Erişim Tarihi: 15. 09. 2021.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DÜŞÜNCESİNDE MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI VE YANSIMALARI

e-kitap

TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞI VE MİLLİYETÇİLİK

Mehmet AKINCI*

TÜRKİYE'DE *"muhafazakârlık"* kavramının siyasi literatürde tartışılmaya başlanması çok yakın bir zamana tekabül etmektedir. Bu tartışmalar, Türkiye'de genellikle *"tutucu"* ya da *"gerici"* sıfatlarının muadili olarak kullanıla gelen muhafazakârlık kavramının siyasi literatürde bir ideoloji olarak yeterince tanınmayan bir düşünce geleneğinin de tanınmasında faydalı oldu. Bu tanınma ile birlikte bir siyasal ideoloji olarak muhafazakârlığın Türkiye'de tanınmasına rağmen cevaplanması gereken sorulardan biri hep muğlâkta kaldı. Bu soru Muhafazakârlık ve milliyetçiliğin ilişkisine dairdi. Şimdi bu sorunun yanıtını aramadan önce çok kısa olarak muhafazakârlığın ne anlama geldiği, Batı siyasal felsefesinde hangi koşullar içerisinde bir düşünce geleneği olarak doğduğu sorularının yanıtlarını vermeye çalışarak buradan milliyetçilik ve muhafazakârlık ilişkisine gelebiliriz.

Muhafazakâr fikir ve doktrinler ilk defa 18. yüzyıl sonlarında 19. yüzyıl başlarında Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Fransız ihtilali sonrasında ortaya çıkan radikal, tepeden inmeci siyasal ve sosyo-ekonomik dönüşümlere duyulan tepkiler muhafazakâr düşüncenin özünü oluşturmaktadır. İşte bu anlamada muhafazakârlık 1789 Fransız devriminin ardında yatan Aydınlanmaya, onun akıl ile tüm dünyayı anlayıp yine akıl yoluyla tüm dünyayı değiştirmeyi ilke edinmiş akıl anlayışına ve bu akıl anlayışından türemiş siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci ve tepeden inmeci yapma dönüşümlerden korumayı amaçlayan bir siyasi felsefeyi bir düşünce geleneğini ve zaman içinde oluşan bir siyasal ideolojiyi ifade etmektedir (Özipek 2004: 6). Bu hali ile

* Yrd. Doç. Dr. Aksaray Üniversitesi

e-kitap

muhafazakârlık, değişim karşısında geleneği vurgulayan onu ön plana çıkaran, yerleşmiş adet ve kurumları sürdürmeyi isteyen ve bu çerçevede geleneğe kutsal bir özellik atfeden ve geleneğin tarihi bilgelik ve tecrübeyi temsil ettiğini kabul eden bir ideoloji, bir düşünce geleneğini ifade etmektedir (Yılmaz 2003: 94). Bu çerçevede muhafazakârlıkta öne çıkan ana temalar ise büyük ve hızlı değişimlere karşın küçük ve yavaş değişimi tercih etme, kutsal olanın gerekliliği, toplumsal olanın önceliği, toplumsal unsurların işlevsel karşılıklı bağımlılığı olarak belirtilebilir.

Buradan da anlaşılacağı üzere muhafazakârlık geleneği önemseyen bir düşünce akımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat muhafazakârlığa bu zaviyeden bakmak, onu sadece karakteristik özellikleri üzerinde anlamaya çalışmak asıl üzerinde durmak istediğimiz onun milliyetçilikle olan ilişkisi hakkında bize fazla bir bilgi sunmaz.

Milliyetçilik ve muhafazakârlık ilişkisi üzerine değerlendirme yaparken üzerinde durulması gereken temel soru milliyetçilikten bağımsız pür bir muhafazakârlıktan bahsedilip bahsedilemeyeceğidir. Bu tartışmaya girmeden milliyetçilikten kastımızın ne olduğu üzerinde de kısaca durulmalıdır. Milliyetçilik, ideolojik içeriği itibarıyla, yekpare ve sabit değildir. Farklı milliyetçilik yorumları, ideolojileri vardır. Bunlar arasında canlı bir alışveriş ve rekabet sürer. Milliyetçilikler arasında canlı bir alışverişin geçmişten günümüze devam etmekte olan ilişkisi, zaman zaman aralarındaki farkı görmemizi engellese de bir ayrıma gidebilmek mümkündür.

Mardin (1969), "Siyasi Fikir Tarihi Çalışmalarında Muhteva Analizi" isimli çalışmasında, ayrıntılarına girmese de Cumhuriyetin erken döneminden itibaren birbirinden farklı iki milliyetçiliğin ayırt edilebileceğinden bahseder. Bunlardan birincisine "modernist milliyetçilik" adını verir ve temel özelliğinin, Türk toplumunu çağdaş uygarlıklar düzeyine getirip, onu bu şekilde kuvvetlendirme olduğunu belirtir. Mardin, Atatürk'ün önderliğini yaptığı bu milliyetçi akımın özelliklerini; bir taraftan bir iktisadi altyapıyı kurmak, diğer taraftan Türkleri bilimsel düşünceye kazandırmak

ve aynı zamanda bu düşünce tarzını Türkiye'nin çıkarları için kullanmak şeklinde sıralar. Yine Mardin, bu gruptaki milliyetçilik için "manevi" kuvvet üzerinde durduğu zaman bile, onu dinden ayrı bir varlık olarak gördüğünü belirterek, bu akımın seküler yanına vurgu yapar. Öte taraftan ayırt ettiği diğer milliyetçiliği "geleneksel" olarak tanımlar ve birincisine göre milliyetçi ruh ve kültürel bilinç konusuna çok daha fazla önem verdiğini belirtir. Çalışmamızda kabaca uyduğumuz bu ayrımda milliyetçilik dediğimizde Mardin'in geleneksel milliyetçilik olarak tanımladığı yaklaşımı referans aldığımızı belirtmeliyiz.

Bu kısa hatırlatmadan sonra, yukarıda belirttiğimiz kritik soruya dönecek olursak, milliyetçilikten bağımsız bir Türk muhafazakârlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir. Bunun en önemli sebebi muhafazakârlığın dünyada ilk etapta enternasyonalist bir yaklaşımla ortaya çıkmışken sonraları milliyetçiliğe yönelmiş olmasında aranabilir. Viereck'te (1956: 22) dönemsel bir bakışla bakıldığında, muhafazakârlıkta 1789-1848 arasında genellikle uluslararası bir yaklaşımın hâkim olmasına karşın, 1870'den sonra milliyetçi bir yaklaşımın benimsendiğini belirtir. Muhafazakârlığın ilk dönemi itibari ile milliyetçilikten uzak olmasının ve sonradan milliyetçilikle uzlaşmasının nedeni; muhafazakâr düşüncenin ilk doğduğu dönemdeki anlamında gizlidir. Muhafazakâr düşüncenin doğuşunda, milliyetçilik, yenilik ve değişim anlamına gelirken, 19. yy. son çeyreğinden itibaren statükonun korunması ile özdeşleşmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere muhafazakârlık ve milliyetçilik Batı örneğinde bir yakınlık ihtiva eder.

Diğer taraftan toplumu önceleyen bir düşünce geleneği olarak milliyetçiliğe meyletmesinin ikinci büyük nedeni, muhafazakârların toplumu bir arada tutmak daha dayanıklı bir bağ olduğuna kanaat getirmeleri ile gerçekleşmiştir (Bora, 1999: 62). Osmanlının son dönem fikir hareketlerine bakıldığında, üç farklı kıtada toprakları olan ve farklı din ve kökene sahip büyük bir toplum barından imparatorluğu kurtarmak için farklı fikirlerin yarıştığı görülecektir: Osmanlıcılık, İslamcılık ve Milliyetçilik. İmparatorluk

e-kitap

içerisinde farklı din ve etnik grupları tek bir "Osmanlı milleti" olarak kabul eden ve bu unsurları imparatorluk ideali çerçevesinde birleştirmeye çalışan Osmanlıcılık, farklı etnik unsurlar içerisinde etnik milliyetçilik fikri ilerledikçe imparatorluğun geleceği açısından umut vaat etmekten uzaklaşmıştı (Somel, 2002: 109; Göçek, 2003: 70). Aynı sorunlara Müslüman birliği öneren İslamcılık düşüncesi ise birinci dünya savaşından sonra önemini yitirmişti. Zira savaşın sonucunda alınan mağlubiyet ve Arap topraklarının yitirilmesi, bütün pratik gayeleri Anadolu yarımadasına yönlendiriyor ve İslami formülün Türkler ve Araplar arasında bir bağ olarak gördüğü fonksiyon, anlamını yitiriyordu (Mardin, 2005a: 60). Türk muhafazakâr düşüncesinin en bilinen ismi Peyami Safa'nın sözleriyle (1997 [1938]: 74) "bu fikirler ateş ve kan dalgalarının çepeçevre kuşattığı büyük Türk Mahşerinin ortasında imtihanlarını vermişler" Türk muhafazakâr düşüncesinin önemli isimlerinden biri olan Mümtaz Turhan'ın fikirleri de aynı yöndedir. M. Turhan'ın (1969 [1951]: 283) ifadesiyle "cemiyet için hayati bir ehemmiyet kazanan bazı meseleleri halletmek ihtiyacından doğan bu fikir hareketlerinden İslamcılık ve Osmanlıcılık pratikte işlemediği görüldükten sonra, elde kalan son toprak parçasında kurulacak devlet için en uygun yaklaşım milliyetçilik olmuştur.

Türk muhafazakârlığının doğuş evresi tam da bu zamana rastlamaktadır. Osmanlının yıkıldığı yeni devletin kuruluş aşamasıdır. Türk muhafazakâr düşüncesi Cumhuriyet dönemi ile birlikte uygulanan topyekûn batılılaşma programına eleştirel bir dille gelişme imkânı bulmuş, bu doğuş aşamasında ise milliyetçilikten asla ayrı düşmemiştir. Milliyetçilik toplumu bir arada tutan bir bağ olmakla birlikte mecburi kültür değişikliği karşısında millî kültürün korunarak onun bir medeniyet kaynağı haline getirmenin adı olmuştur. Bu gelenek üzerine yükselen milliyetçilik etnik aidiyete gönderme yapan bir milliyetçilik değil, Batı karşısında kendi kültür ve şahsiyetini koruma mücadelesi veren bir milliyetçi yaklaşım olmuştur. Geleneksel değerleri korunması için resmî ideoloji ile sürekli mesafeli olan bu gelenek, elde kalan son toprak parçasında

yaşayanları ortak inanç, tarih ve kültür üzerinden bir millet görerek davranmış, geçmişin bir birikimi olarak ortak tarihi, kültürü ve inancı bir milletin unsurları olarak görerek geleceğe yüzünü dönmüştür.

Özetle Türkiye özeline ilişkin bir değerlendirmede bulanacak olursak, Türk muhafazakârlığından bahsediyorsak onun mütemmim cüzü milliyetçilikten de bahsediyoruz demektir. Muhafazakârlık ve milliyetçilik bir madalyonun iki yüzü gibidir. Madalyonun bir yüzü toplumu bir arada tutacak yegâne bağ olması nedeniyle milliyetçilik diğer yüzü ise millî kültürün korunması için topyekûn bir modernleşme projesine karşı olma ve dolayısıyla resmî ideolojiye mesafeli duruştur. Diğer bir deyişle Türkiye'de muhafazakarlık, toplumu bir arada tutan yegâne bağın milliyetçilik olduğunu kabul eden, millî kültürün korunması için topyekûn değişme karşı olmayı dolayısıyla resmî ideolojiye mesafeli olan bir duruştur.

e-kitap

KAYNAKLAR

BORA, Tanıl, Türk Sağının *Üç Hali, Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1999.

GÖÇEK, F. Müge, "Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım, T. Bora (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt-4: Milliyetçilik*, İstanbul: iletişim Yayınları, 2003: 63-76.

MARDİN, Şerif, *Siyasi Fikir Tarihi Çalışmalarında Muhteva Analizi*, Ankara: Ankara, Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları N0. 273, 1969.

MARDİN, Şerif, "Din ve Laiklik", M. Türköne, T. Önder (der.) *Türkiye'de Din ve Siyaset, Makaleler 3*, İstanbul: iletişim Yayınları, 2005a: 35-77, (İlk Yayın Tarihi, 1981).

ÖZİPEK, B. Berat. *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, Ankara: Liberte Yayınları, 2004a.

SAFA, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997, (İlk Yayın Tarihi 1938)

SOMEL, S. Akşin, "Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1839-1913)"

M. Ö. Alkan (ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt-1: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002: 88-116.

TURHAN, Mümtaz, Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969, (İlk Yayın Tarihi 1951).

VIERECK, Peter, Conservatism From John Adams to Churchill, New York: D. Van Nostrand Company, 1956.

YILMAZ, Aytekin, *Çağdaş Siyasi Akımlar: Modern Demokraside Yeni Arayışlar*, Ankara: Vadi Yayınları, 2003.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DERKENAR

Nuri CİVELEK*

HİÇBİR METİN kaleme alanın kaygıları ve hedeflerinden azade ortaya çıkmaz, zamana meydan okumayı başarırsa her okunduğu dönem muhatabın duygu, zihniyet ve entelektüel dünyasına göre anlam kazanmaya açık bir seyir izler. Bu yazı, yaklaşık on beş yılı aşan zamana sığan içeriden gözlem sonrası kaleme alındığında "yazmasam olmaz" denilen pek çok hususa yer verdiği için dağınık ve uzun bulunmuş ve *Türk Yurdu* dergisinde yayımı mümkün olmamıştı. O tarihlerde Türk milliyetçiliğini siyasi temsil iddiası yol ayrımına, kriz içre krizlerin açık seçik görüldüğü bir vasata gelmişti.

Vaktiyle Türk milliyetçiliğinin krizine merhum Durmuş Hocaoğlu dikkat çekmişti. Hocaoğlu hacimli, ağır ve felsefe dili ile kaleme aldığı makaleleri okunmakta idi ama anlaşılmakta mıydı, anlayanlar hayata tesir edecek kadar sermayeye sahip miydi? Orası muamma...Esas itibarıyla Hocaoğlu'ndan sonra nice kalem Türk milliyetçiliği üzerine imal-i fikir etti ama meselenin siyasi liderlik değil ülkücü-Türk milliyetçisi zihniyete uzandığına ya hiç dikkat çekmedi yahut meselenin etrafında dolaştı. Mesela devlet telakkisine parmak bastı ama yeryüzü Tanrısı gibi devletin nasıl her şeye muktedir kalabildiğine hiç temas etmedi. Bu dünya görüşü ve/veya zihniyetin sosyolojik mahiyeti üzerinde pek durulmadı. Bu yazı, kendi doğrularım daha doğrusu ezberlerimden sıyrılma ve cari milliyetçilik temsiline şerh koyma ihtiyacı duymam ile eş zamanlı ortaya çıktı. Bu durum, düşüncelerim henüz demlenirken ufuk açıcı katkılar ve teşvikler almadığım anlamına gelmez.[40]

---

* Sosyolog

40 Zaman zaman üzerimde emeği çok olan Cezmi Bayram ile sohbetlerimiz ve teşviklerini en başta saymalıyım. Yine son dönemde yazdıkları makale ve eserlerle ile ufuk çizen İskender Öksüz, Abdülkadir İlgen, İkbal Vurucu da Durmuş Hocaoğlu'ndan sonra

e-kitap

Yerleşik milliyetçilik ve temsiline şerh koyma ihtiyacı duymam şimdilerde meşhur gençlik ve din tartışması, dini tecrübenin aldığı yeni biçimlerden hareketle anlaşılabilir. Buna göre Z kuşağının yerleşik dinden ve geleneksel dini söylemden giderek uzaklaşması, birtakım kişi yahut grupların ortaya koydukları kötü temsil ile alakalı görülmektedir. Dini kimlikli figürler ve temsil tarzı karşısında gençler en azından kendi dünyalarında daha hür ve insani olmak için yerleşik dini temsil ve dışlayıcı-kışkırtıcı tavra mesafe koymaktadır. Milliyetçilik için de benzer bir mesafe koyma durumu, siyasi temsil krizi sonrası yeni nesil ülkücü-Türk milliyetçileri arasında hâsıl oldu. Bu milliyetçilik ile dinin aynı kaderi paylaştığı görülmektedir.

Şüphesiz din ve milliyetçilik teşkilatlı hal almazsa yaşayamaz ama teşkilatlanma araz değil cevher olarak kabul gördüğü zaman zaten kendine özgü çıkarları savunmak için bir dil icat eden ve tedavüle sokan zümrenin tahakkümü ve kendi çıkarını milliyetçilik yahut din olarak takdimi kaçınılmaz olur. [41]

Hristiyanlığın teşkilatlanma tarihi içinde Kilise, Katolikler için Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olarak temayüz etmiştir. Türkiye'de yerleşik milliyetçiliğin siyasi temsili Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), benzer şekilde Türk milliyetçiliğine mecra tayin edecek yegâne otorite halini almıştır. Bu yönüyle son zamanlarda kötü temsile öfkeli ancak yine de saf haliyle dine veya milliyetçiliğe bağlanma ihtiyacı, 16. yüzyılda İncil'in esaslarına dönmek için yapılan Reform Hareketi ile benzerlik göstermektedir.

---

doğrudan ya da dolaylı katkılarını inkâr edemeyeceğim isimler arasında yer almaktadır. Bkz. İkbal Vurucu, "Türk Milliyetçiliğinin Güncel Sorunları Üzerine", Ukdeler: Ülkücü Türk Milliyetçiliği Üzerine Toplu Yazılar, içinde, Konya: Gençlik Yayınları, 2012, s. 40-69 (İlk Yayın: *Türk Yurdu*, Mart 2012, C. 32, S. 295.), Abdülkadir İlgen, "Türk Ocaklarına İhtiyaç Var Mıdır? Varsa Neden Vardır?", *Türk Yurdu*, Haziran 2020, Y. 109, S. 394.

41 İşbölümü ihtiyacı sebebiyle oluşturulan her grup sağlam hale gelir gelmez kendine özgü çıkarlar yaratmaktadır. Hususi çıkarların varlığı, umumun çıkarı ile çatışmayı da içermektedir. Hususi işlevleri yerine getiren sosyal grup yalnız kalma, kendine özgü çıkarlarını savunmak için uygun şartlar ve söylem icat etme eğilimi gösterir. Bu, Alman sosyolog Robert Michels tarafından ileri sürülen "oligarşinin tunç kanunu" olgusudur. Robert Michels, *Political Parties*, Trans. Eden and Cedar Paul, Glencoe, III., TheFree Pres, 1949, ss. 21-22, 389, 404-405, 407-408.

Yerleşik milliyetçiliğe mesafeli durmak, daha önce tatmadığım ve keyif verici bulduğum bir muhasebeye zemin hazırladığı itiraf etmeliyim. Husserlci yönteme göz kırparcasına herhangi bir nesnenin özüne ulaşabilmek için önce bütün verilmiş bilgileri ayraç (parantez) içine alıp yok sayabildim; Türk milliyetçiliğine dair her türlü kabullerimi dışarda tutabildim. Söze tanımlamakla başlamadım. Zira tanımlamak tehlike arz eder. Her tanım karikatürize etmek gibidir. Karikatürize etmek ise bazı yönleri öne çıkartmak bazılarını ise göz ardı etmek demektir. Eksik ve kusurlarına rağmen tanımlar, vazgeçilmez analiz araçlarıdır. Millet ve milliyetçilik için nesnel ya da öznel, sabit bir tanımının verilmesini mümkün değildir. Tanım deryasında boğulmak yerine işe yaramayan bazı araçların terkini dikkati dağıtmamak ve sözü uzatmamak için mubah gördüm.

Milliyetçilik üzerine çalışanlar onun müphemliği kabul etmiş ve onu açıklığa kavuşturabilmiş değildir. Milliyetçilik kavramı, milliyet, kültür, ırk, ırkçılık, halk, yurtseverlik gibi çok sayıda anlamca komşu kavram ile iç içe geçmiştir. Bu yüzden tanımdan ziyade tasnifleri merkeze alarak kelam etmenin konuyu temas etmek istediğim yere getirmek bakımından daha isabetli buldum.

Milliyetçiliğin Serencamı: Literatür, Tarih ve Sosyoloji

Milliyetçiliğin ve modern milletlerin ortaya çıkışına dair açıklamalar, "millet mi milliyetçiliği kurar, milliyetçilikler mi milleti?", "önce hangisi vardı: milletler mi, milliyetçilik mi?", "milletler tabii mi yoksa milliyetçilik icadı mı?" gibi sorular etrafında ortaya çıkmıştır. Cevaplar yekpare olmamakla birlikte umumiyetle primordiyal (ilksel) ve modern eksenleri esas alır. Primordiyalistlere göre millet ve milliyetçilik, hep var olan, tabii, fitri, yokluğu düşünülemez olgulardır. Bunlar millet ve milliyetçiliği kadimden günümüze kadar değişmez varsayan devamlılık fikri üzerinden açıklar. Modernistler ise, millet ve milliyetçiliğin modernite ile birlikte ortaya çıktığını iddia eder. Bunlara göre milliyetçilik, modern merkezi devlet, sanayileşme, kapitalizm, kentleşme, elitler,

e-kitap

matbuatın gelişimi, Fransız İhtilâli gibi olguları öne çıkararak açıklanabilir. Bu iki eksenin yanı sıra, Anthony D. Smith'in başını çektiği etno-sembolcüler başlığı altında üçüncü gruptan bahsedilebilir. Etno-sembolcüler, primordiyal ve modern eksenler arasındaki uyumu temsil ederler yani hem modern öncesi döneme hem de modern döneme bakmak lazım geldiğini savunurlar. Bunlar modern olanın karakteristiğini çizen kültürel, iktisadi, toplumsal ve fikri öncülleri göz ardı etmezler ancak milliyetçiliği salt modern olgularla irtibatlandırmazlar; modern gelişmelerin millet ve milliyetçilik üzerindeki tayin edici rolü yanında milletlerin etnik çekirdek temelinde oluştuğunu savunurlar. Bu itibarla modern anlamıyla millet ve milliyetçilik, o veya bu derecede Sanayi Devrimi'nin sonucudur demek yanlış olmaz.[42] Ancak Türk milliyetçiliği ile modern Batı Avrupa milliyetçilikleri[43] arasında doğuş ve tekâmül seyri bakımından ciddi farklar vardır. Türk milliyetçiliği, sanayi tecrübesinin mahsulü olmadığı için aslında "modern" sıfatını hak etmeyen ancak bir galat olarak öyle tavsif ettiğimiz milliyetçiliktir. Çünkü Batı Avrupa'da milliyetçiliğe ve millete, modern çehresini kazandıran iktisadi, siyasal, toplumsal ve kültürel vektörler Türkiye'de cılızdır. [44]

Öte yandan Türk milliyetçiliği Sırp, Yunan, Bulgar isyanlarının Osmanlı son asrı üzerine düşen izlerini taşır. Türk milliyetçiliği, Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi teşebbüslerin hazin şekilde akamete uğraması neticesinde nihai olarak, Devlet'in kurucusu ve omurgası olarak Anadolu'nun kaldığının acı tecrübelerle

---

42 Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Yaklaşım*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2013.

43 Batı Avrupa'da yaşanan gelişmelerle (ticaret, aydınlanma, modernleşme, sanayileşme) mahalli, mevzii kimliklerin ulus içinde bütünleştiği ve cemaate bağlılıkların aşıldığı süreci kastediyoruz. Smith'in sınıflamasında Fransa ve İngiltere'nin dâhil edildiği grup. Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener, iletişim Yayınları, 2014.

44 Osmanlı eski rejiminin çöküşüne eşlik eden toplumsal farklılaşma ve ticarete dayalı orta sınıfların ortaya çıkışı, gayrimüslimler arasında milliyetçiliğin daha önce yükselmesine yol açmıştır. Bkz. Kemal Karpat, "Osmanlı Devleti'nde Milliyetçiliğin Sosyal Temelleri: Tabakadan Sınıfa, Ümmetten Millete", *Osmanlı'da, Değişim Modernleşme ve Uluslaşma,* Çev. F. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 71-218., Çağlar Keyder, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü," *Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne*, İstanbul, iletişim Yayınları, 2003.ss-21-46.

öğrenilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu durum Türk milliyetçiliğini kendi devletini kurmaya yönelik milliyetçiliklerden farklı kılmıştır. Türk milliyetçiliği daha geç ortaya çıkmış, temkinli ve son çare olarak gündeme gelmiştir. Türk milliyetçiliği tedirgin bir milliyetçiliktir, hafızası beşerî ve vatani facialarının hatıraları ile doludur. Her tedirgin milliyetçilik gibi savunmacı, müteyakkız, şüpheci ve milletten çok yüzü devlete bakar. Bu şüpheli ve müteyakkız karakteri, yer yer istismara uğramıştır. Bu durum Türkiye'nin milliyetçilik ve demokrasi tecrübesi üzerinde birtakım neticeler doğurmuştur. [45] Bu neticelere değinmeden önce modernliği karakterize eden sürece kısaca değinmek isabetli olacaktır.

Modernlik, insan-eşya münasebetlerinin tarihte bir örneği ve modeli bulunmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi, dünyanın yeni baştan kurulması iddiasındadır.[46] Modernlik ile birlikte, geleneksel dünyaya ait kavram ve kurumlar baştan aşağı dönüşüme uğramıştır. Modern dönüşüm süreci, ana hatlarıyla dört hareketlenme çerçevesinde meydana gelmiştir:

1- Sürekli taşınmalarla kişilerin belirli bir yere kök salmasının, akraba ve komşularla müşterek bir geçmişi paylaşmasının önüne geçen "coğrafi hareketlenme",

2- Ebeveynlerden birinin evden ayrılması halinde çocuğa şecere halinde bir tarihin nakledilmesinin önüne geçen "ebeveyn hareketlenmesi",

---

45 Zamanın devletlerinin temeli burjuvazi olduğu; muasır büyük devletler, sanatkâr, tüccar ve bankacı burjuvaziye dayanarak teessüs ettiği dönemin aydınları tarafından idrak edilmiştir. Bunlar arasında Akyiğitzâde Musa Bey, Mehmet Şerif Efendi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Akçuraoğlu Yusuf Bey ve Ziya Bey'i (Gökalp) sayabiliriz. Bu aydınların her biri mutlaka ve behemehâl sanayileşmek lazım geldiğini vurgulamış ve aralarında ince ayrımlar olmakla beraber "millî burjuvazi" yaratma iddiasını savunmuş şahsiyetlerdir. Serdar Sağlam, "Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat", *Türkiyat Araştırmaları,* Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Ankara, Yıl 1, Güz 2004, Sayı 1, ss. 67-84.

46 Durmuş Hocaoğlu, "Geleneksel Ekol'ün Modernizm Eleştirisi Üzerine Bir Kritik [Dr. Adnan Aslan'ın 'Geleneksel Ekolün Modernizm Eleştirisi ve İslâm Düşüncesindeki Yansımaları' başlıklı bildirisinin kritiği]", *2. Kutlu Doğum Haftası İlmi Toplantısı: İslâm ve Modernleşme,* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, s.78.

e-kitap

3- Kişilerin ailelerinden devraldıkları dünya görüşü ve statüyü sonradan değiştirdikleri "toplumsal hareketlenme",

4- Toplumsal düzeni değiştirme gücü olan siyasal katılımın her dönem farklılaşan taleplerle başka kişilere taşındığı "siyasi hareketlenme".[47]

Bu hareketlenmeler neticesinde 19. yüzyıl, cemaat kavramının aşınmaya uğradığı zaman dilimini temsil etmiştir. Eski cemaat olgusunun temelini oluşturan bağlar, modernleşme süreci ile birlikte çözülmeye yüz tutmuştur. Böylelikle modern zamanlarda kimlik algılamaları kökten değişmiştir. İnsanlar, daha önce cemaat hayatında güven, yardımlaşma–dayanışma gibi duyguları tatmin edebildikleri için manevi yoksunluk duymazlardı ancak geleneksel bağlarından koparak bir ulusun parçası haline geldikleri vakit devlet ile hususi hayatları arasında sıkışıp kalmış ve giderek yalnızlaşmıştır.[48] Modern insan yaşadığı hareketlenme tabii neticesi olarak "yalnızlaşma" trajedisi yaşamıştır. Bunun yanı sıra güç, coşku, tekâmül, kendimizi ve dünyayı dönüştürme gibi gerçekleşmeyen modern vaatler[49] dolayısıyla modernliğe eleştiriler giderek yaygınlaşmıştır. 1950'lerden itibaren sanayide yaşanan değişimler neticesinde sanayileşmenin zembereğini kurduğu cemiyet de değişmiştir. Üretme mantığında ve bilgi teknolojilerinde yaşanan dönüşümler, küreselleşmeyi; mal, hizmet ve fikirleri daha akışkan hâle getirmiştir. Sonuç olarak temelini modernliğin krizine eşlik

---

47 Michael Walzer, "The Communitarian Critique of Liberalism", *Political Theory*, Sayı: 18, Şubat, 1990, s. 12.http://www.rationalites-contemporaines.paris-sorbonne.fr/IMG/ pdf/Walzer2.pdf(22.02.2021)

48 Klasik sosyolojide modernleşme kuramları, modern öncesi (geleneksel) ile modern arasındaki ikilik fikri üzerinde durmuştur. 19. yüzyıl sosyolojisinin temel kaygılarından biri,cemaatin yok olmasından duyulan kaygıdır. Bu çerçevede Ferdinand Tönnies cemaatten cemiyete, Emilé Durkheim mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişten bahseder. Burada gesellschaft (cemiyet) kavramı, Tönnies'in (1855-1936) *Gemeinschaftund Gesellschaft* (Cemaat ve Cemiyet) adlı eserindeki anlamda kullanılmıştır, yani cemaatin zıttı olarak. Ferdinand Tönnies, "Gemeinschatf ve Gesellschaft", Çev. Ahmet Aydoğan, *Şehir ve Cemiyet*, Haz. Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, ss. 185-217., Ramazan Yelken, *Cemaatin Dönüşümü, Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999, s. 100-110.

49 Immanuel Wallerstein, *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 154.

eden eleştirilerden alan, modernliği ileri doğru taşıma, sorgulama teşebbüsü olarak ifade edilebilecek post-modern döneme geçilmiştir. Post-modern dönemde, metafizik kesinliklerini kaybetmiş ve ontolojik anlam bunalımı yaşayan modern insan için yeni dini hareketler başta olmak üzere yeni cemaatlerin uç vermesi teşvik edilmektedir.

Post-modern dönem modern olana rengini veren akılcı, merkeziyetçi, hiyerarşik, kesinlik tezlerinin reddiyesi üzerinde yükselir. Bu yüzden modern ulus-devlet, aslında ulus-devletin çocuğu modern millet kavramıyla barışık değildir. Bu yüzden modern milletin hayali cemaat olduğuna dikkat çekmekle kalmaz; daha gerçekçi cemaatlere dönülmesini teklif eder. Buna göre yeni cemaatler, yalnızlık ve çaresizlik karşısında adeta koruyucu zırh olmaya davet edilir. Cemaatin modern dönemde modern şartlara, post-modern dönemde ise post-modern çağın şartlarına göre sonradan kurulduğu söylenebilir. [50]Bu itibarla modern dünyada gerileyeceği iddia edilen cemaat, 20. yüzyılın ikinci yarısında bumerang gibi geri gelmiştir. Diğer bir ifadeyle cemaat dokusu zarar görse ve yıpransa da tamamen ortadan kalkmamıştır, cemaat ve cemiyet türü münasebetler iç içe yer almaya devam etmektedir.[51] Yeni

---

[50] Bugün tek yönlü bilgi akışının olduğu bir internet teknolojisinden karşılıklı etkileşime imkân veren Web 2.0 geçilmesi sayesinde kurulan ağlar aracılığıyla, ortak fiziki mekâna ihtiyaç duymaksızın, milyonlarca insan, bir araya gelebilmektedir. Amerikalı yazar H. Rheingold tarafından, yüz yüze iletişim kurma imkânı bulamayan, düşünce ve duygularını dijital ağlar üzerinden paylaşan kullanıcı kümesini ifade etmek için sanal cemaat kavramını ileri sürmüştür. Howard Rheingold, *The Virtual Community*, New York, 1998. http://www.rheingold.com/vc/book(22.02.2021)

[51] Sosyolojide cemaat kavramı, Tönnies sonrası son derece esnek kullanılmıştır. Tönnies'in cemaat ve cemiyet kavramlarına Weberyen tarzda kurgulanmış ideal tipler olarak bakılırsa bir derece cemaat, bir derece cemiyet olma hali ihtimal dışı olmaktan çıkacaktır. Zaten Weberde, modern cemiyetin içinde cemaat tipolojisine yer vermektedir. Weber açısından cemaat bugün için mümkün ancak geçici olgudur. Bu itibarla cemaat ve cemiyeti, kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün olmaz. Mac Iver'a göre, cemaat, Tönnies ve Durkheim'ın iddia ettiği gibi geçmişte kalmış değil, devamlılık arz eden ve hala yaşayan bir kavram olarak ele alınır. O, insan olan yerde cemaati de kayıtsız şartsız var saymaktadır. Iver tıpkı Webergibi, son derece geniş ve karmaşık sosyal münasebetler ağı içerisinde cemiyet ve cemaat türü münasebetlerin bir arada olabileceğini savunur. Ona göre, cemaat ile cemiyet birbirine tamamen zıt kavramlar değildir. Cemaatin (post) modernde yeri olduğunu iddia eden diğer bir başka isim:

e-kitap

cemaatlerin eski cemaatlerden kan bağı, mekân unsuru vs. bakımından farklı olduğu muhakkaktır. Ancak en temel fark, yeni cemaatlerin mensuplarının iradelerine yer vermesi, onların rızası ile ortaya çıkmış olmasıdır. Bu durum cemaatleşme olarak ifade edilmektedir. Cemaat üyesi için içine doğduğu grup sabitedir. Cemaatleşme olgusunda ise, fert, dilediği zaman cemaatten ayrılabilme imkânına sahiptir. Bazen cemaatleşme olgusu için de ferdin dilediği zaman ayrılmasının imkânsıza yakın hale geldiği vakidir.[52]

Biraz Modern, Biraz Post-Modern (?) O Benim İşte!

Türkiye modern ve post-modern durumları şekillendiren sürecin dışında değildir. Öte yandan modern hayat telakkisiyle bağdaşmayan modern öncesine ait merkez kaç eğilimler tam olarak sönümlenmemiştir. Bu yüzden post-modern dalganın modernliğin beşiği Batı'da yerli yerine oturan bir karşılığı olsa da Batı-dışı ve modernleşme öncülleri hayli güdük, zayıf Türkiye'de modern öncesine dönüş anlamına gelebileceği söylenebilir. Türkiye cemaatleşmeyi tetikleyen kendine has tarihsel tecrübesiyle son derece zengin misaller vermektedir. Cemaatleşme olgusuna Türkiye'nin sancılı modernleşme hikâyesi ve devraldığı beşerî mirasın ağır aksak dönüşen zihniyeti üzerinden bakmak isabetli olacaktır.

Bilindiği üzere Türkiye'nin günümüze kadar tesirler icra eden sosyo-politik kimliği, cemaat olgusu etrafında şekillenmiştir. Osmanlı düzeni, her biri kendi inancı, hukuku ve yaşama biçimi farklı cemaatlerin yan yana ve neredeyse birbirine değmeden

David Thorns'tur. Thorns'a göre, cemaatler yeni yüzleriyle bugün de karşımızdadır bkz. Yelken, *a.g.e.*,s. 61, 90, 93, 102.

52 Modern cemaat üyeleri birbirine yabancı işlerde ihtisaslaşmakla, kendi yaptıklarının dışında başka türlü hizmetlere ihtiyaç duyar hale gelmişlerdir. Ancak cemaatten cemiyete geçişe kapı aralayan bu süreç, her zaman cemiyete daha fazla temas etmekle sonuçlanmayabilmektedir. Cemaat, gündelik hayatın devamlılığı açısından son derece fonksiyonel müesseseler aracılığıyla kendine yeterli hayat alanı oluşturabilir. Böylelikle mensupları üzerinde kuşatmanın sosyal inşasını temin edebilir. Günümüzde birçok dini cemaat mensubu cemaat kuşatması altındadır. Bu tür cemaatler kendi yarattığı epistemoloji içerisinde varlığını daimî ve vazgeçilmez kılabilir. Türkiye, dini olsun ladini olsun farklı grupların kendi içine kapanmış, varlıklarını dış âleme uyum kaygısı taşımaksızın sürdürmesine yani bir tür cemaatleşme tarzına en bariz misali teşkil etmektedir.

yaşayabilmeleri esasında ortaya çıkmıştı. Şahsın mensubiyeti değil, cemaat mensubiyeti esastı. Bu anlamda devletin muhatabı, tek tek kişiler değil, cemaatler idi. Diğer ifadeyle her türlü hak ve mesuliyet, cemaat aidiyeti dolayısıyla doğardı. Kişiler günümüzde olduğu gibi diğerleriyle vergi ve ülke savunmasına iştirak gibi asgari derecede ortak vazifeleri olan özerk varlıklar değildi. Öyle ki, cemaat değiştirmek (din ve mezhep değiştirmek) fermanla yasaklanmıştı. Osmanlı devletle cemiyeti kesin çizgilerle birbirinden ayırmıştır. Devlet, kendisini dokunulmaz-nüfuz edilmez kılmaya yönelik olarak oluşturmuştu. Osmanlılar, reaya arasında iç farklılaşmanın meşru görmüş, cemaat ve hiziplerin önünü açmıştır. En büyük güç merkezi olan hükümdarın etrafında ve ondan başlayarak dallanıp budaklanan bir güç ve çıkar ağı oluşturmuştu. Her cemaat doğrudan devletle temas kurmak ve kapalı kapılar ardında taleplerini arz edebildiği bir vasat içinde yer alıyordu. Böylelikle muhtemel güç merkezleri devlete karşı birbiri ile değil, merkez ile eklemlenme ihtiyacından kurtulamamıştır. Her cemaat ve meslek grubunun ancak devlet üzerinden bütünleşerek, uyumlu bir birlik teşkil etmesini sağlamıştır. Böylece birbirini anlamayan, hatta ilgilenmeyen, diğerini sadece tarihsel olarak dışarıda gören cemaatler ve tabakalar (reaya, askeri vs.) ile farklılıkları yaratan ve besleyen, onların 'üzerinde' ve 'uzağında' bir devlet telakkisi cariydi. Bu yüzden herhangi bir cemaat mensubunun kendisine benzemeyenle yan yana yaşama tecrübesi çok kadim ancak, benzemeyenler ile birlikte yaşama tecrübesi zayıftı.

Tanzimat sonrası modernleşme cereyanı ile yeni bir birey kategorisi ve hayat anlayışı ortaya çıktı. Modern köklü değişim ve dönüşüm rüzgârından siyasi katılım, siyasi meşruiyet gibi yeni kavramlar doğdu ve eski kavramlar içerik yeni kazandı. Modernlik öncesi siyaset devlet aklından saray-içi (royalcourt) meselelerden ve sabit-otonom merkezin (süje) çevre (obje) ile münasebetlerinden oluşurdu. Sıradan insanın günlük hayatının çok kısıtlı bir kısmı ile alakalıydı. Öyle ki, pre-modern dönemdeki siyasete modern anlamda siyaset bile denilmese yeridir. Aksine, modernliğin

e-kitap

en temel hususlarından birisi de siyasetin halkın meselesi olmasıdır. Modernlik, halkın (İng. people), siyasi meşruiyet kaynağı olarak yükseldiği ve siyasi bir kendilik (Ar. zatiyet, Fr. entité) kazandığı dönem halini aldı. Böylelikle siyaset en üstün mevkii işgal etmeye, modern siyaset her şeye bulaşmaya başlamıştır.

Bu süreçte milliyetçilik de diğer siyasi ideolojiler gibi 19. yüzyılda güç kazanmıştır. Birinci safhada, Avrupa'da şehirli ve okuryazar kitleler milliyetçilik akımının temel taşıyıcısı olarak öne çıkmıştır. Milliyetçilik ve liberalizm bayrakları burjuvazinin elinde birlikte dalgalanmıştır. Bu durum, Avrupa kıtasını şiddetle sarsan 1848 ayaklanmalarında açıkça müşahede edilmiştir. Birçok önemli tarihçi tarafından "halkların baharı" olarak anılan ayaklanma dalgası kısa sürede yatıştırılmıştır. Bu ayaklanma ile milliyetçiliğin halkları seferber edebilme gücü fark edilmiş ve milliyetçilik bayrağı başka ellere de geçmiştir. Yeni durumda milliyetçiliğin yeni yorumlar kazanması kaçınılmaz olmuştur. Muhafazakâr ve geleneksel değerleri savunanlara açılarak genişleyen temsil sayesinde 20. yüzyılın ikinci yarısında muhafazakâr milliyetçilik, hâkim milliyetçilik görüşü haline gelmiştir. Benzer bir akıbet, birinci safha daha zayıf olmakla birlikte Türk milliyetçiliği içinde geçerlidir. Türk milliyetçiliğinin karakterine damga vuran, sanayi tecrübesinin mahsulü olmamasıyla yakından alakalı husus, okuryazarlık, şehirleşme, sanayileşme, sosyal hareketlilik gibi olgularla ayırt edilen cemiyet (Gesellschaft) ol(a)mama keyfiyetidir. Avrupa'da milliyetçiliğe ve millete, modern çehresini kazandıran yani birinci safhaya yön veren iktisadi, siyasal, toplumsal ve kültürel vektörler Türkiye'de cılızken halk, 1940'ların sonu1950'lerin başı itibarıyla satha çıkmıştır. Bu durum 1940'ların ikinci yarısında başlayan milliyetçi-mukaddesatçı yakınlaşmayı beraberinde getirmiş ve 1980'lere doğru, dini temel almakla birlikte, kendisini milliyetçi olarak adlandıran insanlara kadar uzanmıştır. [53]Bu durum,

[53] Türk milliyetçiliği, üzerinde konuşulması en zor meselelerden biri halini almıştır; zira çeşitli damarlardan beslenen ve ortak bir dil edinemeyen, bir çırpıda onlarcası

Türkiye'nin bir Türk Devleti olduğu fikri kitlelere yayılmasının tabii sonucudur.[54] Böylelikle Türk milliyetçiliği sadece entelektüel bir kültür hareketi olarak kalmamış, siyasileştirilmiş, siyasi bir güç olmuştur ama böylelikle ekseriyeti itibarıyla yoksul, dar gelirli ve şehirde yaşasın veya yaşamasın esasen köylülükten gelen, kapalı-cemaat içinde yetişmiş, insana türdeş bakan bir zihniyetin öne çıkması kaçınılmaz olmuştur. Zira siyaset itibariyle halkın satha çıkması, demokrasi anlamına gelmekle beraber, halka ait meziyetler kadar kusurların da satha çıkması anlamı taşır. Bu süreç, tarihe gömülmesi ancak sosyolojik dönüşüm ile mümkün Osmanlı'nın cemaat zihniyetinin, modern eşit ve hür özne kategorisinin hukuki tesciline rağmen Cumhuriyet'e kolayca intikal etmesini sağlayan yolu açmıştır. Eski cemaatlere aidiyet kısmen ortadan kalkmış ancak cemaat aidiyeti sun'i yahut sahih yeni birtakım yarıklar-kırılmalar etrafında tekrar nüksetmiştir. Bu yarılma ve kırılmaların modernleşme serencamına ait olması, Türkiye'nin nev'i şahsına münhasır durumu ile alakalıdır.

Türkiye, Batı ile kültürel eklemlenmenin başarılabilmesi için geleneksel kültür kodlarının değiştirilmesine büyük ehemmiyet vermişti. Çünkü modern olmak, modern ülkelerin gündelik hayat tarzları (*way of life*) ve üst-yapı müesseselerini bire-bir taklit etmekle elde edilecek bir statü olarak görülmüştür. Bunun için de cemiyeti Batı'dan sembolik düzeyde ayıran kültürün en hassas ve

---

sayılabilecek tip milliyetçilik vardır. Birçok milliyetçilikten bahsedilebilir ama ortak dilleri yoktur. Bazen iki milliyetçilik anlayışı arasında çatışma, iki düşman ideoloji arasındaki çatışmadan bile daha derin seyretmektedir. Aralarında tarih, vatan, millet, milliyet, gelenek gibi kavramların tarifinde, hatta dil ve musiki konularında ciddi anlayış farkları bulunmakla beraber, temel problem, İslâm'a ve Osmanlı mirasına bakışta ortaya çıkar. Millete atfettikleri anlam farkından doğmaktadır. Beşir Ayvazoğlu, *Tanrıdağı'ndan Hira Dağı'na Milliyetçilik ve Muhafazakârlık Üzerine Yazılar,* İstanbul, Kapı Yayınları, 2014. Tanıl Bora, 1990'lar itibarıyla beş farklı milliyetçilik anlayışından bahseder: Resmi milliyetçilik ya da Atatürk milliyetçiliği, Kemalist ulusçuluk, liberal yeni-milliyetçilik, Türkçü radikal milliyetçilik, İslamcı milliyetçilik. Bkz. Tanıl Bora, "Türkiye'de Milliyetçilik Söylemleri, Melez Bir Dil, Kalın Bir Lûgat", *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 65-100.

54 Durmuş Hocaoğlu, "Hakk'a Yürüyen Bir 'Er' Kişi: Alparslan Türkeş", *Son Çağrı Gazetesi*, 10.04.1997.,http://www.durmushocaoglu.com/dh/yazi.asp?yid=4404306 (22.02.2021)

e-kitap

sert unsurlarına müdahale edilmiştir. [55]Bu unsurlar kültürün kendisi değil, sembolleridir ancak kültürü temsil etmeleri göz ardı edilerek zorlamaya maruz kalmaları, zor ile (cebren) değiştirilmeleri toplumsal bilinçte şiddetli ve tahripkâr bir yaralanmaya yol açmıştır. Bu durum, Cumhuriyet döneminde de devam eden modernleşme sürecine damga vuran sert gerilimlerin ağırlıklı olarak kültürel temalar etrafında cereyan etmesi sonucunu doğurmuştur. [56]

Türkiye'de Cemaatleşmenin Yeni Hali

Türkiye'de siyasetin karakteristiği, iktidar alanının hangi kimlik elinde kalacağı ve hangi kimliğin yönetme meşruiyetine sahip

---

[55] F. Charles Bartlett, sembollerin toplum hayatındaki ehemmiyetinin aşırı derecede büyük olduğu varsayımına dayanarak geliştirdiği teorisinde, "her kültürün kendisini diğerlerinden ayırt etmek hususunda sembolik bir kıymeti haiz olan unsurlar" olarak nitelendirdiği bazı sembollere kültürün sert unsurları adını vermektedir. Mümtaz Turhan, *"Kültürde Değişen ve Değişmeye Mukavemet Eden Unsurlar"*, Psikoloji Çalışmaları Dergisi, C.1, S.1, 1956, s.6.

[56] Erken Cumhuriyet döneminin rejimin selameti bakımından Osmanlı köklerine mesafeli duruşu, geçmişten köklü kopuşu vurgulaması ve kopuş iddialarının sonraki dönemde abartılı tasviri, Cumhuriyetin Osmanlı mirası olduğu gerçeğini örtmüştür. Hâlbuki Cumhuriyet'i kökleri Ortaçağ'dan gelen Osmanlı tarihi müktesebatını işin içine katmaksızın doğrudan algılanır benzerlik ve farklılıklar temelinde ele almak, kadar yanıltıcı ve yanlış hiçbir şey olamaz. Cumhuriyet ile Osmanlı dönemi keskin bir bıçak darbesiyle bitmemiş, yeni insanlar ve müesseseler yoktan yaratılmamıştır. Aksine siyaset kültür, zihniyet, eğitim hareketleri, müesseseler, iktisadi zihniyet bakımından önemli benzerlikler ve sonraya tesirler tarzında devamlılık unsurları ile ele alınabilir. Adeta zihniyet, geleneksel olandan sıyrılarak modern tezahürlere intikal etmiş, müesseselere hatta anlayışlara nüfuz etmiştir. Birtakım müesseseler, zahiri bakımından modern olmakla birlikte özde geleneksel olduğunu adeta haykırmaktadırlar. Tanzimat'tan (1839), inkılapların tamamlandığı 1930'lara kadar olan döneme ait reform ve inkılaplar incelendiğinde Osmanlı'nın son döneminde başlayan yenileşme ve reform çabalarının Cumhuriyet dönemine güçlenerek devam eden ancak ne kadar muvaffak olduğu su götürür uzantılar olduğu görülecektir. Bkz. Kadir Cangızbay, *Hiç kimsenin Cumhuriyeti*, Ütopya Yayıncılık, Ankara, 2007. Fatma Acun, "Değişme ve Süreklilik: Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyetin Torunları", *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Ed. Mehmet Zencirkıran, Dora Yayınları, Bursa, 2011., Naci Bostancı, *Cumhuriyet'i Anlamak: Kurucu İdeoloji, Ekonomi ve Siyasete Dair*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.,Halis Çetin, "Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi", *Doğu Batı*, Yıl: 7, Sayı: 25, Kasım-Aralık-Ocak 2003-2004, ss.11-40.,İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, iletişim Yayınları, İstanbul, 2001.,Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, Der. Mümtaz'er Türköne, Tuncayı Önder, iletişim Yayınları, İstanbul, 1997.Bkz. Etyen Mahçupyan, *Osmanlıdan Post-Moderniteye,* Yol Yayınları, 1997., Nilüfer Göle, "Otoriter Laisizm ve İslamcı Politikalar: Türkiye'de Durum", *Yeni Türkiye,* Kasım-Aralık 1997, Sayı: 18, ss. 251-264.

olduğu üzerinden şekillenmeye devam etmiştir. Modernleşme ile devlet-cemiyet arasındaki bağ kısmen sıkılaşsa da siyasal ve sosyal anlamda iktidarın kim tarafından kullanılacağı sorusu, nasıl kullanılacağı sorusunun önüne geçmiştir. Türk millî devletinin yaşadığı kriz, cemaat olduğu için ötekileştirdiği ve/veya öteki olarak gördüğü için cemaatleşmesine müsaade ettiklerinin kamusal alana çıkma ihtimaliyle derinleşmiştir. Kültürel karakteristikleri nedeniyle toplumdaki başka kişilerden farklı ve eşit olmayan bir muamele ile ayırt edilen, giderek kendilerini ayrımcılığın nesnesi olarak görmeye başlayan birtakım insanlar kamusal alandan dışlanmış ve meşru olma imkânı kendilerine geçene kadar cemaatine dönmüştür.[57] Devletin kişi hak ve hürriyetlerinin teminatı olması üzerine akdedilen mutabakatı bizatihi ihlal etmesi, kişileri karşısında tek başına kaldığı, devletin herhangi bir haksızlığına maruz kalma ihtimali karşısında cemaat dışına çıkmama iradesi göstermiştir. Hukukun zayıfladığı her durumda, insanlar arası dayanışmaya cemaatçi yöntemler ikame olunmuştur.[58] Bununla birlikte son otuz yıl içinde dünyada ve Türkiye'de refah devleti gerilemiştir. Refah devletinin zayıfladığı şartlarda dayanışma cemaatçi yöntemlerin ikamesi kolaylaşmıştır. Böylelikle öteden beri siyasi saflaşmaların eksenini sosyo-ekonomik farkların oluşturamadığı Türkiye'de, özcü kimliklere ağırlık veren siyasi ayrışmalar baş göstermiş, daha geniş kalabalıklar kendi kültür adacıklarına çekilerek siyasete müdahil olmayı denemiştir. Bunun sonucunda 1950 sonrasında yükselen "sağ-sol" "sosyal demokrasi-kalkınmacı muhafazakârlık" benzeri eksenler süreç içerisinde önemini kaybetmiş ve yeniden Erken Cumhuriyet'in "seküler-muhafazakâr" eksenine

---

57 Yelken, *a.g.e.*,s.93.

58 Ortadoğu'da iyi-kötü işleyen bir demokratik-hukuk nizamı dahi tahsis edilemediği ölçüde devletlerin zayıflığından bahsedilebilir. Herkesin kendi gücüyle mahalli-cemaat ağları içinde kendi adaletini sağlamak durumunda kalması alışıldık durumdur. Bu durum, Ortadoğu'da Arap Baharı olarak anılan dönemde merkezi devletin çökmesiyle gün yüzüne çıkmıştır. Gökhan Bacık, "Arap İsyanları ve Devlet Altı Yapıların Altın Çağı", *Orta Doğu'da Devlet Altı Gruplar: Örgüt, Mezhep, Etnisite*, Der. Erkan Ertosun, Mahmut Akpınar, Nurettin Altundeğer, İldem Yayınları, Ankara, 2015, s.21-53.

e-kitap

dönülmüştür.[59] Diğer bir ifadeyle sosyo-ekonomik farkların dahi özcü-kültürcü temalar ve iddialar üzerinden ifade edildiği siyasetin öne çıktığı bir zaman dilimine geçilmiştir. [60]Böylelikle 90'lı yıllardan itibaren muhafazakârlık, yükselen kimlik taleplerin ve vesayete itirazlar içeren sosyolojinin siyasi fonksiyonu olarak temayüz etmiştir.

Cumhuriyetin kurucu kuşağının gerek içeriği ve gerekse de metodunun keskinliği bakımından radikal içtihatlarından beslenen iktidar pratiği, dindar kalabalıkları cemaatleşmeye itmiş ve esasında kültürel ve sosyal gecikmeye maruz bırakmış diğer yandan kendi sosyolojisini de yaratmıştı. 2000'ler Sünni-Hanefi cemaat ile laik cemaat arasında gündelik hayatın ama siyasetin iktidar olmak ve iktidarda kalmak pahasına sönümlenmesine müsaade etmediği, bumerang gibi dönerek cemiyeti vuran, derinleşen ihtilaflar peyda olmuştur. Bu defa laik kesimin içe dönmüş ve cemaatleşmiştir. Zamanla iki cemaat birbirine tamamen yabancılaşmıştır. Özünde kültüre ait olmayan her ihtilaf, siyaset marifetiyle derinleşmiştir. Türkiye'de cumhuriyet tarihi, cemaatleşme için şart üç ana saikın aynı doğrultuda üst üste gelmesine şahit olmuştur.[61]

---

59 Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze: Türkiye Tarihi*, iletişim Yayınları İstanbul, 2016, s. 340-345.

60 Cumhuriyet rejimi dindar-muhafazakârların önünü devlet gücü kullanarak kesmiş yani onları kültürel ve sosyal gecikmeye maruz bırakmıştır. Bununla birlikte İslami ilimlere vakıf olmayan, ekseriyetle taşra ve köy kökenli, tahsil görmesine rağmen köylü-taşralı ve en önemlisi Osmanlı birikim ve tecrübesi ile bağı zayıf bir zümrenin din telakkisi, göç olgusu ile giderek merkezi tedirgin etmiş ve kaba metotlara başvurulmuştur. Bu tutum, felsefi olduğu kadar pratik zaruretler düzeyinde de laiklik ile uyuşmaya kapalı, mutlaka İslam dini esasları üzerine müesses devlet arzusu ile Türkiye'yi İslam-laik-demokratik rejim uyumunu temsil eden, ahalisi Müslüman devlet gören çizgiler arasında farkların ortadan kalkmasına –İslamcılık ile muhafazakârlığın iç içe geçmesi- yol açmıştır. İrticai tehdit algısı, başörtüsü meselesi yüzünden muhtıra vermeyi göze alacak derecede kronik bir saplantıya dönüşmüştür. Başörtüsü yasağı, ikna odaları, irticai faaliyetlere zemin hazırlamak isnadına dayanan siyasi yasaklar vs. Türkiye'nin gündemine oturmuştur.

61 1. Dış tehdit edici fiziki şartların tesiriyle teşekkül eden 'biz' duygusu. 2. Cemaat hayatının yüzlerce sene aktardığı ve artık kesin olarak yerleşik hal almış bulunan örf ve adetlerin yaşatılmak veya kaldırılmak istenmesi. 3. Cemaat üyeleri arasında bir iktidar ve hükümranlık duygusunun ortaya çıkmış olması. Bu üç durum altında insanlar,

Birbirini anlamayan, hatta ilgilenmeyen, diğerini sadece dışarda tutan değil, aynı zamanda tarihsel hasım olarak algılayan ve siyaseti iç dünyalarındaki husumetin dışa vurumu olarak yaşayan iki büyük cemaat "biz ve onlar"[62] şeklinde tebellür etmiştir. Modern zamanlarla birlikte kimlikler, ideolojiler, hayat tarzları mihverinde şekillenen birtakım semboller ve değerler etrafında birleşen veya ayrışan halk manzarası yanlış değildir.[63] Benzer şekilde Şerif Mardin, Türk siyasal kültürünün de "biz-onlar"[64] bir başka ifadeyle "dost-düşman" ayrımı üzerine temellendiğini belirtmektedir. Mardin, bu durumun grup içi dayanışma ve grup dışı eleştiriyi en hassas konular haline getirdiğini ve dolaylı olarak hoşgörüsüzlüğü desteklediğini savunmaktadır.[65] Siyasi fırkalar, ekseriyetle cemaat içi bölünmeleri temsil ettiği nispette, iki büyük cemaat bütün hatlarıyla karşı karşıya gelmemiştir.[66] Ancak yaklaşık

---

yeniden cemaatlere dönmek istemektedir. Frayer'dan nakleden Ali Bulaç, *Din-Kent ve Cemaat: Fethullah Gülen Örneği*, İstanbul, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2007, s. 43.

62 Biz ve onlar ayrımı sosyolojide bazen iç grup ve dış grup ayrımı olarak verilir. İç-grup, üyelerin birbirlerine karşı saygı ve sadakat hisleri beslediği toplumsal gruptur. Dış-grup ise, bir iç-gruba ait kişinin, 'rekabet ve karşıtlık hissettiği' kendi dışındaki, diğer, yabancı grup ya da gruplardır. İç-grup, dış-gruba göre var olur. Gruplar arasındaki gerilimler, gruplar arasında keskin ayrımlara yol açar ve grup üyeleri için daha saf toplumsal kimlikler temin eder. Bütün olumlu özellikleri ve değeri bize atfederken, olumsuzlukları, kötülükleri ve değersizlikleri onlara, ötekine atfedilir. Bu zıt tutumlar çifti birbirinden ayrılmaz; dış grup olmaksızın iç grup duygusu olamaz. Bu kavramsal-davranışsal zıtlığın iki üyesi birbirini tamamlar ve onlar bütün anlamlarını zıtlarından alırlar. Onların olan bizim olmaz ve onlar, biz değildir; biz ve onlar ancak birlikte, karşılıklı çatışma içinde anlaşılabilir. Herkes kendi iç grubunu, ancak belli bir öteki grubu onlar olarak gördüğü için biz olarak görür. Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.51-52

63 Erol Göka, *Türklerin Psikolojisi Tarihin Ruhumuzda Bıraktığı İzler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 165-218., Erol Göka, "Neyin Kavgasını Ediyoruz?", *Star, Açık Görüş*, 21 Kasım 2013.

64 Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.51-52.

65 Şerif Mardin, "Türkiye'de Muhalefet ve Kontrol", *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, Der. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, iletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.186.

66 Benzer bir başka misal İslam tarihinden getirerek daha fazla vuzuha kavuşturabiliriz. İslam-öncesi kabile, Araplar temel siyasi-toplumsal form idi. Kabilecilik, kabileler arası savaş hali, hayatın normu idi. Cahiliye döneminde kabile siyasal örgütlenmesi içindeki Araplar, dört (kutsal) ay dışında yıl boyu birbirleriyle savaşırdı. Hz. Muhammed kendi ilahlarının rehberliğinde birbiriyle sürekli savaşan kabileleri, bir ilaha; Allah'a teslimiyetle barış vaat ederek bir devlette erimeye çağırdı ve başarılı oldu. Peki sonra? Hz. Peygamber öldü, kabilecilik ve savaş, İslâm kisvesi altında tekrar sökün etti.

e-kitap

yirmi yıldır farklı güzergâha girilmiş; siyasi mücadele, laik ve dindar eksenine oturmuştur. Bu hoşnutsuzlukları iktidara eklemleyerek eritmek yerine, onu bastırmayı ve dışlamayı tercih etmişler. Siyasi iktidarı kullanarak diğerine kendi dünya görüşü ve yaşam biçimini dayatma teşebbüs etmek, kendisine benzer nesiller yaratmak başarılı olunamadığı görülmektedir. Bu olumsuz tecrübeye karşılık, aynı yöntemle doğru neticeler elde etme ısrarı nüksetmiş ve Yeni Türkiye'ye intikal etmiştir. Siyasette yaşanan kutuplaşma kaçınılmaz olarak vatandaşın zihin dünyası ve davranışları üzerinde de belirleyici olmaya devam etmektedir. Sadece vatandaşın tercihlerinin üzerinde fonksiyonel olmanın ötesine geçmiştir. Siyaset, kerameti kendinden menkul, zümre (kimlik) kaygılarını aksettiren kerameti kendinden menkul bir gerçeklik algısı içine kapanmaya yüz tutmuş, kendi dışına çıkmamak boğucu iklime çekilmiştir. Türkiye adeta, Türkiye yakın zamanlarda kaybettiğimiz Şerif Mardin'in ikazına muhataptır:

"Kimse Türkiye'de biri seküler diğeri İslami iki ulusun doğma ihtimalini doğrudan reddedemez. Bu ikisi arasında şiddetli bir karşı karşıya gelme durumu şimdilik uzak gibi görünse de bu, gelecekte gerçek olabilir."[67]

Bugün Türkiye'de maalesef iki endişeli cemaatinden söz etmek mümkündür. Türkiye'de laik-din kutuplaşmasıyla siyasetten-sanata, bilimden-iktisada devletten-gündelik hayata her alana sızan, ötekini dışlayıcı, kendini kendi yöntemleriyle korumaya alan ve kendi hayat alanını inşa eden iki büyük cemaatin muhabere alanı halini almıştır. Başka bir dili konuşan "güzel-çirkin", "doğru-yanlış", "iyi-kötü", "ahlaki-gayri ahlaki", "adil-zalim" gibi etik, estetik, epistemolojik izafelere yer veren sanat, ahlak, felsefe, bilim gibi uğraşlar siyasi hasımlık üzerinden değer bulmaktadır. Öyle ki hayat tarzı ve ahlaki değerlere dayalı çekişme evlilik,

---

67 Şerif Mardin, "2000'e Doğru Kültür ve Din", Çev. Gülşat Aygen Tosun, *Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3*, Der. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, iletişim Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 213-237. Orijinali yayınlanmamış konferans metni: "Culturand Religion Towardstheyear 2000", *The Conference on Turkey Towardsthe Year 2000.*

komşuluk, ticari münasebet, mesai arkadaşlığı vs. gündelik uğraşlara ve nihayet temas etmez hayat arayışına uzanmaktadır.

Bu bölünmenin en açık tezahür ettiği alan siyaset ve kendini gelecekte var etme iddia ve meşruiyetinin temeli tarih anlatısıdır. Zira tarih geçmiş ve gelecek perdesinde şimdinin bir gösterimidir. Bu gösteride Atatürk bir yerdedir, Abdülhamit başka yerde... Türkiye Kut Zaferi ile TBMM'nin açılışına, Cumhuriyet'e ve Osmanlı'ya birlikte sahip çıkamaz durumdadır. Birbirinin devamı ve birbirini tamamlayan değerleri birbirine karşıtlık ele alınmaktadır, her değer Türkiye'de ayrışma aracı kılınmaktadır. Ortak olan değer ve kavramlarına farklı anlamlar yüklemek adet halini almıştır. Millet demek manaları ortak, aynı felaketlere üzülüp aynı başarılarla sevinen insanlar demektir. Oysa bilim adamından siyasetçisine, din adamından sıradan vatandaşına kadar hemen herkes tarihi süreklilik içinde değil parçalar halinde ele almaktadır. Peki, milliyetçilik çatışmaya açık yanları törpülenmiş, pürüzsüz bir modern ulus inşasına besleyen tarih anlatısı ile epistemolojik ayrıcalığı ontolojik ayrıcalığa dönüştürme hakkına sahip midir?

Asgari Şart Olarak Milliyetçilik ve Ulus-Devlet

Milliyetçiliğin ulus-devletle ikircikli bir ilişkisi vardır. Milliyetçi hareketler kendi kaderini tayin hakkını bayraklaştırarak ulus-devletleşirken, ulus-devletler de meşruiyetlerinin kaynağı olarak milliyetçiliği el üstünde tutarlar. Ne dün ne bugün milliyetçiliğin kaynağı 'zamanın ruhunu, dünyanın gidişini anlamayan kimselerin siyasi karar alıcı mevkide olması' değildir, bizzat içinde yaşadığımız uluslararası sistemdir. Modern anlamda milliyetçiliğin esasını oluşturan devlet biçimi ve 1648 yılında Westphalia Anlaşması ile kurulan modern uluslararası sistem işlemeye devam etmektedir. Cari modern uluslararası sisteme göre bir insan için en meşru ve en güçlü maddi bağ ülkesi ile kurduğu bağdır. İnsanlar vatandaşlık ile bir özne olur ve bu, ulus-devlet ile kurulan bağ ile olur. Bu yüzden insan unsuruna Müslüman, Hristiyan denilmez Türk, Alman, Fransız denilmektedir. Bir Müslüman Türk ancak vize

e-kitap

verilirse Suudi Arabistan'a hacca gidebilir yani vatandaşlık (ulusa bağlılık, milliyet), ümmet kavramının önündedir. Bu durum milliyetçilik ve ulus-devletin sütkardeş ilan edilmesi sonucunu doğurmuştur.[68] Hal böyleyken milliyetçilik, siyaset için meziyet değil, asgari şart olabilir. Milliyetçilik siyasetin üzerine bina edileceği bir ayrıcalık getiren bir husus olamaz. Aksine siyaset modern uluslararası sistemin nesnel olarak ulus devlet merkezli inşa edildiği için milliyetçilik üzerine bina edilmiştir denilse yeridir. Siyasetle profesyonel meşgul olan herkes için milliyetçi olmak zarurettir. Milliyetçilik bu anlamda bir zaruret ise, bir fırkanın tekelinde olma iddiası sıhhat alameti olamaz. Esasen maslahat gözetmek üzere şartlara ve imkânlara göre davranmak demek olan siyaset, milliyetçiliğin veya herhangi bir ülkünün alanı içine girmez; aklın alanına girer. Bu yüzden milliyetçilik siyasete dairdir ama ruh bedene girmeye ihtiyaç duyduğu gibi siyasi fırkalar ile doğrudan değil dolaylı alakalı olduğu söylenmelidir. Öte yandan milliyetçi olmak için herhangi bir siyasi fırkaya taraftar olmak şart değildir. Dahası milliyetçilik herhangi bir siyasi fırkanın tekelinde değildir. Ayrıca

---

68 Modern dönem, yeryüzünü tek bir siyasi hâkimiyet menziline sokmaz. Oysa modern öncesi siyasi hâkimiyetin menzili açık uçlu, esnek ve akışkandır. Aslında yeryüzü ne modern dönem ne de öncesinde tek bir siyasi hâkimiyet altına girmiştir. Ancak modern dönem ile modern öncesi ayıran husus, yeryüzünü kuşatan tek bir siyasi hâkimiyet iddiasına karşı yeryüzünü taksimi dolayısıyla sınırlamak ve mevcut sınırları taahhüt altına almak üzerinden iddiası konularak anlaşılabilir. Diğer bir deyişle modern dönemde siyaset, yayılmak esaslı, değil sınırlamak esaslı hal almıştır. Bu farklar dolayısıyla sınır çalışmaları "sınır" olgusunu ifade farklı kavramlara yer verir: *Border* bir siyasi hâkimiyet sahasını muayyen hale getiren hattı ifade ederken, *boundary* siyasi hâkimiyet ve nüfuz menzili demektir. *Frontier* ise devletin kendi sınırları dışında nüfuz kurmaya çalıştığı sahaya işaret eder. Kayıt altına alınmış kesin sınır (border) ulus-devlete atıfla anlam kazanan, dolayısıyla modern döneme ait bir kavramdır. Boundary kavramı ise daha çok modern öncesi dönemde anlam kazanmıştır. Frontier ise hem ulus-devletler çağına hem de öncesine anlamak üzere kullanılan bir kavramdır. Öte yandan sınır çizme iddiası, hâkimiyet kaynağı halk/millet ile diğerleri arasındaki farka da delalet eder. Hükümranlığın son kullanım noktası olan sınırın aynı zamanda ötekiler (mülteciler, yabancılar vs.) ile ulus arasındaki farkı yaratır. Ulus-devletin nesnesine dönüşen coğrafya, sınırları devlet tarafından çizilerek vatana dönüştürülür. Bu minvalde "vatandaş-yabancı", "sınırın içi-dışarısı", "biz ve onlar" ayrımları gündeme gelir. Hâlbuki modern öncesi dönemde insanlar küçük çaplı nüfus ve toprak üzerinden tanımlanırdı. Aşirete, cemaate ya da köye mensubiyet kimlikleri tayin ederdi. Ali Aslan, "Modern Dünyada Sınırlar", *Anlayış*, Temmuz 2009, S.74. http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=74&makaleid=2079 (20.02.2021)

siyaset tek halk adına iradenin ayrışmasını ve parçalanmasını konu etmez. Elbette devlet halktan aldığı gücü farklı organları ile kullanır ama dayandığı irade tektir. Maslahatı sağlayacak yöntem farkına delalet anlamıyla siyaset kamusal tartışma zenginliğine işaret eder.

Türk ulusu adına icra etmediğini hareketleri ve sözleriyle açıkça gösterenler hariç herhangi kişi veya grubu milliyetçilik iddiası dışında tutmak, siyasi tekfirdir. Bunun kuşatıcı ulus iddiası ile yan yan gelmesi mümkün değildir. Bununla birlikte her siyasi fırka seslendiği insanlarda giderek kendi tercihlerine dair biricik olma duygusu yaratmak peşindedir. Bir siyasi fırka, kendine özgü olduğuna, başkalık gösterdiğine insanları inandırmayı başardığı ölçüde, onları ikna eder. İşte bu noktada paradoksal olarak üzerinde mutabık olunan ulusun adına başvurulan tekelci siyasi milliyetçilik iddiasının aksine hizmet eder yani esas itibarıyla ontolojik paradoks ile maluldür. Bu fırkacılara göre Türk, Fransız veya Alman ulusu adına siyasette olmak milliyetçi sayılmak için yeterli görülmez, artık siyasi tekfir için araç mesabesindedir. Bu durum, yani sadece kendilerini milliyetçi saymak siyasi milliyetçiliğin kör noktasıdır.

Tekelci siyasi milliyetçilerin siyasette kendilerini ulusun değil, temsilcisi gibi değil de Devlet'i temsil eden üst düzey bürokrat gibi durması dikkate şayandır. Ulusun ya topyekûn yahut kısmen, kerameti kendinden menkul zümrenin itham ve isnat sağanağı altında kendisi için iyi olan ile kötü olanı tefrik etme (temyiz) kabiliyetini sahip olmadığını imleyen siyasete, sert üsluba muhatap olması şaşırtıcı değildir. Bu kabul, kızını dövmeyen dizini döver misali ulusun hayır ve selameti için, terbiye etmek, ehlileştirmek hakkını elinde tutan imtiyazlıları ilzam eder.

Devletin gerçek bir varlık, gerçekten var-olan bir şey olmayıp devlet organları ve netice olarak da son tahlilde devletin gücünü elinde tutan gerçek kişiler eliyle ete kemiğe büründüğü hatırlanacak olursa kendini devletin sahibi gören bir zümre ile bürokrasi arasında zihniyet yakınlığı ile açıklanabilir. Devlet ile garip bir

e-kitap

tarzda eklemlenmek siyasetsizleşmek yahut siyaseti içeriksiz kılacak yani halk için, halkın taleplerine göre şekillenmeyen daha devletlûlar merkezli halka dayatılan bir karaktere dönüştüren vasiliğe karşı boynu kıldan ince bir milliyetçilik doğurmuştur. Böylesi bir milliyetçilik sadece nominal milliyetçiliktir yani isim olarak vardır, ama cisim olarak yoktur. Oysa milliyetçilik bir siyasi doktrindir. Modern siyaset devlete karşı (rağmen) bir hareket geliştirmiştir.[69] Milleti yükseltmek ve yüceltmek iddiasında olsa dahi iddiasında zayıf kalan ve ikinci sınıf bir milliyetçilik türüdür.

Siyaset, Kültür ve Zihniyet Bakımından Demokrasi Muhasebesi

Siyasetin gerçekliği, onun öznel olarak oluşturulması ve nesnel temelde oluşması arasında bölünür. Siyasetçi olarak adlandırılan zümre bu iki gerçeklik arasında mekik dokur ve bir mühendislik ortaya koyar. Mühendislik ameliyesinin bir yanında temsil iddiası, diğer yanında geleceğe dair teklifler yer alır. Siyaset, temsil iddiasını, meşruiyetini zedelemeyecek teklifler sunabilir. Ancak Türkiye'de siyasi mühendislik, var olanı dönüştürme ayağı terk etmiştir. Güçlü lider (ler), temsiline soyunduğu insanlar için kanaat önderi gibi sürükleyici olabileceği gibi tabanda görece var olan, husumet yüklü, ötekileştiren söylemi benimseyebilir.

Bu noktada Türk milliyetçilerinin diline pelesenk olan kültür milliyetçiliği kavramından ne anladığımız tartışmaya açılmalıdır. Kendini sosyal bağlarla ve ortak kültürle tarif eden milliyetçilik kâğıtta durduğu gibi durmaz, muhakkak siyasi ve toplumsal tezahürleri olur. Kültürel hiyerarşiyi reddeden ama kültürün sabit, değişmez olduğu varsayımından hareket eden, birbirine benzemeyen, birbirinden farklı olan grupların barış ve uyum içinde bir arada yaşamasına imkân vermeyen bir telakkisinin dışlayıcı olacağı göz ardı edilmemelidir. Her biri zamanın değişik evrelerinde cari, en azından tarihsel bir mana ve ehemmiyet eden, uzun asırların biriktirdiği hatıra ve çağrışımlarla bezeli onlarca tarih ve alt

[69] Durmuş Hocaoğlu, "Hürriyetlerin Korunumu Kanunu", Muhalif, Sayı: 30, 11.08.2000-17.08.2000 Siyasi Milliyetçiliğin İflası: VII, Muhalif, Sayı: 39.; 13.10.2000-19.10.2000 Siyasi Milliyetçiliğin İflası: X, Muhalif, Sayı: 42; 03.11.2000-09.11.2000.

kültür motifi, siyasi iktidar mücadelesine araç olduğunda özünde siyasi olan çıkar ayrılığı kültüre mal edilir. Her kümeleşme, Türklükle özdeşlik kursa ve kavramın lafzı üzerinde mutabık olsa dahi değişik şeyler tasavvur ettiği müddetçe özcü, diğerinden yalıtık ve çatışmacı olmaktan kurtulamaz. Böylelikle kültür milliyetçiliği ırk vurgusundan sakınırken özcü kültür telakkisi yüzünden başka bir çatışmanın veya ayrımcılığın kucağına düşer. Avrupa ve Amerika'da müşahede edilen türden bir "isim, deri rengi, köken, ibadet biçimi" gibi farklılık işaretlerinden yola çıkılmaz. [70] Ama bir ulusun üstünlüğünden ziyade yaşam tarzları ve gelenekleri uyuşmazlığını savunan kılık-kıyafet gibi sembollerden yol çıkabilir. Tarafların birbirini tanımaması ve karşılıklı tanımlamanın sadece biçimsel seviyede kalması ve semboller üzerinde cereyan etmesi halinde yerine göre keyfi duygu ve anlam yüklü semboller hatta kelimeler dahi bir harp nizamı içinde seferber edilebilir.

Türk Milliyetçiliği, (MHP) temelinde de gençlik hareketi (ülkücülük) temelinde de genelde cemaatçi bir kültürün hâkim olan herkesin birbirine benzediği, "mekanik dayanışma" esasına dayalı kamburu sırtında taşımaktadır. Artık milliyetçilik cemiyet ile iletişim problemini gidererek kendi cemaatinin dışına çıkmayı denemelidir. Benzemenin, alt kültürlerle uyum gözetmemekten ileri gelen öznel bir değerlendirme olduğu göz önüne alınırsa, özü bozan bir tarihi an yahut safhaya yer veren tarih tasavvuru ile el ele yürüyen kültür[71] kavgasının ulus içinde yarattığı tefrikanın asgari

---

[70] Bu durum sosyal bilimlerde, kültür merkezli gözükse de esasında ırklar hiyerarşisini gizlenmenin bir biçimi olduğu söyleyenler tarafından, "yeni ırkçılık", "kültürel ırkçılık", "ırksız ırkçılık" gibi adlandırmalara konu olmuştur. bkz. Semra Somersan, *Sosyal Bilimlerde EtnisiteveIrk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 43., Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 28.ÉtienneBalibar "Bir Yeni Irkçılık Var mı?", *Irk, Ulus Sınıf,* Çev. N. Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, ss. 30-38.

[71] Kültür kavramı, son derece amorf, netameli, çetrefildir. Bu itibarla kültür üzerine "efradını cami, ağyarını mâni" yani mahiyetini ele veren, tarif unsurlarını tastamam ihtiva eden, karşıtlarını ayıklayıp dışarıda bırakan, çerçevesi muayyen bir tarif vermek güçtür. Ancak kültür hakkında yine de şunlar söylense yeridir: Kültür tarihidir, sürekli bir oluştur. Bu oluş hali, her daim başka ve farklı öğelerle, çevrelerle, değerlerle, anlayışlarla, inançlarla temas ve alışverişler doğrultusunda şekillenir. Kültür hem evrensel

e-kitap

müşterekler vurgusuyla aşılması mümkündür. Bu ise ancak sahih bir sivil toplum ile mümkündür. Sivil toplum denilince, zaten benzeşen aktörler arasındaki ilişkileri güçlendiren kuruluşlar akla gelmemelidir. Aksine sivil toplum, farklı gruplar arasına köprü kurma işlevini yerine getirmelidir. Bu köprülerin doğurduğu bağların beslediği karşılıklı güven duygusu ile siyaset, sonu gelmez bir savaş olarak görülmekten çıkacaktır. Böylece muhtemel güç merkezleri devlet içinde devletin kuşatıcılığını tehdit etmeyecek ve diğerleri ile devlet karşısında eklemlenme imkânına erişecektir.[72]

Türkiye'nin bugüne kadar var olan geniş çatışma alanları üzerinde sağlam bir mutabakat kurmak, hukuk devleti ve temel hak ve hürriyetleri yaşam tarzlarına saygıyı koruyacak biçimde ele almak artık kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı karşılayabilmek için ise, Türkiye'nin laiklik ve demokrasi muhasebesi şarttır. Kurucu değerleri, mesela laiklik dar ve katı bir laiklik yorumuna yaslanarak demokrasiyi kısırlaştırmak hatanın tekrarıdır. Cumhuriyetin kurucu kuşağının gerek içerik ve gerekse de metot bakımından radikal içtihatlarından beslenen iktidar pratiğiyle sınırlı devlet-toplum telakkisi, demokrasi, laiklik yorumu bizatihi hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmadığını ifade eden Atatürk'ün vasiyetini inkâr anlamı taşır. Hatasıyla sevabıyla Cumhuriyet'in kendini tadil etme yoluna işaret edilmelidir. Bununla birlikte laikliğin bu tür kullanımından yola çıkarak laiklikten sıyrılmış bir siyasi mimari arayışları ile de mesafeli durulmalıdır. Atatürk'ün,

hem ulusal (milli), ama hem de mahalli (mevzii) olabileceği için kavrama karşılık gelen her ne varsa, tekil değil çoğul ve çok katmanlıdır. Kültür insanlığa ait, insanı insan kılan her şey olduğu gibi, farklı insan topluluklarının yaşam biçimlerini de bir insan topluluğunun kendi içinde ayrışmış kesimlerin değer, tutum, davranış, alışkanlık ve pratiklerini de karşılayan bir kavramdır ("alt kültürler"). Kültür, bir taraftan insanın temel varoluşuna dair faaliyetleri imler, diğer taraftan insanlık ailesi içinde farklı toplum, topluluk, ulus, halk, kavim, şube vs. için hayat tarzını ifade eder. Bununla birlikte her iki anlamı kuran süreçler birbirinden kopuk değildir. Netice itibariyle kültür, kucaklaması hayli zor bir kavramdır. Hiçbir milletin, hiçbir kavmin saf bir dili olmadığı gibi kültürü de yoktur, çünkü hiçbir millet, hiçbir kavim, hiçbir cemiyet saf değildir. Zaten kültürün zenginliği ve gücü, öz değil melez olmasından ileri gelir.

72 Barış Büyükokutan, *Medeni Cumhuriyet Katılımcı Hayatın Sosyolojisi*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 15

"...ilhamlarımızı, doğrudan doğruya hayattan almalıyız" ve "...Zaman süratle ilerliyor, milletlerin, cemiyetlerin, fertlerin saadet ve bedbahtlık telâkkileri bile değişiyor. Böyle bir dünyada, asla değişmeyecek hükümler getirdiğini iddia etmek, aklın ve ilmin inkişafını inkâr etmek olur" önümüzde durmaktadır. Bu muhasebe neticesinde, siyasetin Türkler gözünde ve gönlünde tuttuğu yere, her şeyin devlet eliyle belirlendiğine itimat eden ve hayata dair her şeyin bir kudret ve iktidar mücadelesi etrafında örüldüğüne inanan bir zihniyet mirasıyla yüzleşmeye teşebbüs edilmesi elzemdir.

Cari Türk zihniyetine göre devlet, varlığın da yokluğun da nedenidir. İktidar olan devlet eliyle ihya olacaktır, iktidarın dışında kalanların imha edilmesi takdire insafa mı bırakılmıştır. Devlet'e sahip olmak, ölüm kalım meselesidir. Devlet'e ermek için verilen mücadele, Türkiye'yi yaşanmaz kılmıştır. İktidarın da, muhalefetin de birbirini değersizleştirmek üzerine kurulu dil, üslup ve eylem takınması, devleti ele geçirmek ucu iyice sivriltilmiş bir mızrak haline getirmeye yönelik siyasetine üçüncü yol üzerinde durulmalıdır. Türk milliyetçiliği Devleti hak ve hürriyetlerini savunan, kuşatıcı, farklılıkları yönetebilen bir ufuk çizgisi üzerinde yükseltmeyi vaat etmelidir. Biz duygusunu daraltma tekliflerini reddetmelidir. Türkiye'de siyasetin adalet, hakkaniyet ve müzakereci esaslar üzerine bina edilmesinin yolu, devletin herhangi makamında oturmak, bir basamak yukarı çıkmak, dini-ladini yahut siyasi cemaate ait olmak veya nezdinde makbul olmaktan çıkarılmalıdır. Türk Milliyetçileri yüz yıllık muhasebe ile milletin bir cüzüne rağmen var olan devletin yine yüz üstü kapanacağı ihtar etmelidir. Halkın müşterek tarihini, değerlerini gözetip kollayan, refah ve huzur içinde bir arada yaşamasını hedeflemiş, taleplere makul cevaplar veren ve ayakları yere basan yeni millî tavrın asgari şartı olduğu göz ardı edilmemelidir.[73] Türk milliyetçilerinin güçlü millî devlet temennisi izahtan varestedir. Ancak unutulmamalıdır

[73] Mesela, başörtüsü köylü-taşralı bir cemaat değeri olduğu için hak-hürriyet talebi olarak gündeme geldi ancak daha ötesinde insan olmaktan neşet eden hak-hürriyet talebi olarak değil.

e-kitap

ki devletin gücü meşruiyetten gelir. Meşruiyet ise azami derecede çadırın orta direğini isabetle dikmek ile azami derecede sağlanır. Devlet içindeki güç tek merkezde birikirse devlet dengede; değilse, istim üzerinde, huzursuzdur. Yasama, yürütme ve yargı şeklinde hem devletin kendi içindeki hem de STK'lar şeklinde devlet dışı alanlar açık ve şeffaf işlemesi sayesinde devlet dengelenir.[74] Bu itibarla "en iyi devlet, şeffaf ama görünmeyen devlettir"[75] bile denebilir.

Bütün yazdıklarımız muvacehesinde bilim, din, muasırlaşma, laiklik, demokrasi, İslam ve Türk, cumhuriyet yeniden ele almak, devletin şeffaflaşması, her türlü cemaatin, şahsın ve ideoloji tahakkümünden ve vesayetten arındırılması lazım geldiğini yani devletin kanun, hukuk ve liyakat temelinde ıslahına gayret sarf edilmesi lazım geldiği ortaya çıkar. Devletin, bir yağma mekanizması telakkisi terk edilmeli ve nihayet sıra bize geçti denilerek döngüye katkı mı sağlanmaktan uzak durulmalıdır.

Aksi durumlar siyasi başarı iddiasıyla savunulabilir mi?

Ahlak ve Siyaset...

Siyasi başarı, iktidarı elde etme ve elinde tutmak mıdır? Eğer öyleyse, yolunuz Makyavel'e çıkar. Makyavel, siyaseten başarılı ve müessir olmayı, ahlaken iyi olmaya tercih etmiştir. Ona göre, "iktidarı kaybetmektense ruhunu kaybetmek, siyaseten daha doğrudur." Bu yüzden ahlak ve siyaset arasında hiçbir şekilde bağ olmadığını yahut kurulamayacağını savunur. Bu açıdan bakıldığında siyasi ahlaksız veya siyaseti ahlaksızlaştıran diye anılması beyhude değildir.

---

74 Abdülkadir İlgen, "Türk Ocaklarına İhtiyaç Var Mıdır? Varsa Neden Vardır?", *Türk Yurdu*, Haziran 2020, Y. 109, S. 394.

75 Devletin görünmesi, devletin ödemli bir beden gibi daha icap ettiğinden daha kallavi varlığını, cesametini göstermesidir. Bir beden nasıl muhteşem uyumu kaybettiğinde bazı emareler ile uyumu kaybettiğini görünür kılar ise devlet de farz-ı muhal devletin insicamının bozulması, vesayet, darbe gibi durumlar ile dengesini kaybetmiş huzursuz bir bünye gibi olmadık işaretler verebilir. Görünmezlikten kasıt, vergi, tapu, bayındırlık ve vatan savunması değil, devletin kendi içinde uyumun ile cemiyet arasındaki mesafenin kaybolmasına bağlı emarelerin yokluğudur.

Siyasi başarı iktidarı elde ve elinde tutmaktan ibaret değildir, iktidar siyasi başarı için gerekli şart, yeterli şart değil ise, yolumuz Kant ile kesişir. Mealen "İktidar ancak insanlık ve edebi barış için kullanma, bir hukuk tesis etme müteveccih olduğu takdirde siyaseten başarılı sıfatına layıktır" diyen Kant gibi siyaset, ahlakın yanı sıra yol alabilir. Belki siyasi başarı yahut fayda ile ve ahlakın birbirinden ayrılmamasını lazım geldiğini söylemek iyi niyetli, saf ve naif gelebilir ancak siyaset ve ahlakın gayri kabil-i telif olduğunu söylemek de abartılı olacaktır. Bu durumda, din, devlet, millet, ideoloji veya başka bir kutsal uğruna kötülüğün meşru görülebilir.

Tasvire çalıştığımız manzarayı anlamak için "Darü'l İslam" ve "Darü'lharb" mecazlarına başvurmak yerinde olacaktır. Bu durumda karşı taraf ya hain ya da düşmandır, her halükârda ötekidir. Öteki o kadar kötüdür ki, ona karşı ahlaklı olmak akla gelmez bile. Böylece ötekine karşı ahlaki mesuliyet taşınmaz. Bu durum din kadar ideolojiler için geçerlidir. Dost-düşman ikiliğine yol açan kavramların din kaynaklı olması önemsizdir. Bu türden siyaset din üzerinden meşrulaştırdığında kendisini dünyada ilahi iradenin temsilcisi olarak takdim ettiğinde ilahi irade ile şahsın iradesi arasındaki sınır ortadan kalkar ve kişi kendi iradesi ile ilahi iradeyi örtüştürür. Kişinin hastalıklı ve ahlaksız fiilleri, ilahi iradenin rızası dâhilinde hatta talebi olarak görülür. Eğer bir yeryüzü cenneti vaat eden din değil ideoloji ise, adı milliyetçilik olsa dahi, ilahi irade yerine kendisi geçer. Böylelikle her şey, beklenen cennet uğruna feda edilebilir. Her türlü zulüm, beklenen cennet için ödenmesi kaçınılmaz küçük bedelden fazlası değildir. Zaten ünlü Yahudi kökenli Alman filozof, H. Arendt, düşünme ve muhakemenin ortadan kalkmasıyla birlikte kötülüğün sıradanlaştığını vurgular. Yağmacılık ya da imha merakı, düşmanına hayat hakkı tanımayan bir zihniyet için değerler tutarsızdır. Çünkü ulvi gaye için, mesela dava için kamudan çalmak, ahlaksızlık sayılmaz. Aslında herkes hırsızdır ama kendini ahlaklı görür, ama başkası için kötü olan, kendimiz için mazur görülebilir. Diğerini de

e-kitap

şeytanlaştırarak, yağmalar: "Çünkü o Alevi, çünkü inançsız, çünkü başörtülü..."[76]

Bu ahval ve şerait altında Türk milliyetçiliği her anlamda yol ayrımındadır. Türk milliyetçiliği meydan okumaya cevap veremezse, iflas etmez. Çünkü ne devlet ne de milliyetçilik zatı itibariyle iflas edicidir; vuku bulan iflas, tamamıyla hali hazırda var olana aittir. Daha doğru ifadeyle, iflas eden, bir tür milliyetçiliktir; durumu öyle muhakeme eden tür milliyetçiliktir bizatihi milliyetçilik değil. Ancak, devletin iflasıyla hali hazırda var olan "devletin iflası" aynı şeydir. Devlet iflas ederse, yarın küllerinden doğar ve bir başkası çıkar; ama bunun için bütün bir milletin ateşle imtihandan geçeceği de muhakkaktır.

Türkiye'de yeni bir milliyetçi dili keşfedilmesi ve buna bağlı olarak yeni siyaset tarzı sergilenmesi ihtiyacı muhakkaktır. Demokrasi, kavramı toplumun geneliyle zamana yayılmış bütünleştirici bağlar kurabilecek bir zemin sağlar. Yani demokrasiyle köprüleri kurulmuş Türklük tasavvuru, Türkiye'nin gerçekten kilit taşı olmaya namzettir. Demokrasi yoksa ne Türk, ne İslam hatta insanlık gibi bir kuşatıcı olmasına imkân yoktur. İnsan olma, kategorisi öncelikli hale getirilmedikten sonra, bir mezhebe, dine ve hatta millete aidiyeti yüceltmek ya da inkâr etmek, kimseye yüksek bir ruh kazandırmaz. İçini bütünleştirici ve kuşatıcı anlamla doldurmak kaydıyla, mezhep ve millet kavramından kaçınmanın veya mezhebe ve millete aidiyeti itici bulmanın herhangi bir nedeni ve haklılığı yoktur. Bu durumda halinden memnun,

[76] Dostoyevski'nin Suç ve Ceza'sında Raskolnikov'un tefeci koca karıyı öldürmeye kendisini ikna etmek üzere içe konuşmalarını hatırlatalım: "Koca karının paralarıyla yapılması ve düzeltilmesi elde olan yüzlerce, binlerce hayırlı iş ve teşebbüs var. Onlarca aile sefaletten, ahlak bozukluğuna uğramaktan, kötü yollara sürüklenmekten, zührevi hastalık pençesine düşmekten kurtarılabilir! Öldür koca karıyı, al parasını; sonra da bu parayı, insanlığın, herkesin yararına harca! Yapacağın binlerce hayırlı işle bu ufacık cinayet unutturulamaz mı? Bir hayata karşılık kötü yola sürüklenmekten, mahvolmaktan kurtarılacak binlerce hayat! Bu veremli, bu aptal, bu huysuz koca karının yaşamının ne değeri olabilir ki? Herhalde bir bitin, bir hamam böceğinin hayatından daha değerli olmasa gerek! Bir yanda değersiz, insanlığa yarardan çok zararı olan, niçin yaşadığını kendisi de bilmeyen, ölümün eşiğinde bir tefeci koca karı; öte yanda yardım görmedikleri için boş yere harcanan körpe güçler... Evet, bir tek ölüme karşılık, binlerce hayat kurtulabilir."

istikbalinden emin hiçbir kimsenin ne Cumhuriyet, ne laiklik, ne İslam, ne Türklük ile bir derdi kalacaktır.

e-kitap

KAYNAKÇA

Acun, Fatma: "Değişme ve Süreklilik: Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyetin Torunları", **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Ed. Mehmet Zencirkıran, Bursa, Dora Yayınları, 2011.

Ali Aslan: "Modern Dünyada Sınırlar", **Anlayış**, Temmuz 2009, S. 74. ss. 42-44. http://www. anlayis. net/makaleGoster. aspx?dergiid=74&makaleid=2079

Ayvazoğlu, Beşir: Tanrıdağı'ndan Hira Dağı'na Milliyetçilik ve Muhafazakârlık Üzerine Yazılar, İstanbul, Kapı Yayınları, 2014.

Taşkın, Yüksel: **1960'tan Günümüze: Türkiye Tarihi**, İstanbul, iletişim Yayınları, 2016.

Balibar, Étienne: "Bir Yeni Irkçılık Var mı?", **Irk, Ulus Sınıf**, Çev. N. Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, ss. 30-38.

Bacık, Gökhan: "Arap İsyanları ve Devlet Altı Yapıların Altın Çağı", **Orta Doğu'da Devlet Altı Gruplar: Örgüt, Mezhep, Etnisite**, Der. Erkan Ertosun, Mahmut Akpınar, Nurettin Altundeğer, Ankara, İldem Yayınları, 2015, ss. 21-53.

Bauman, Zygmunt: **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.

Bora, Tanıl: "Türkiye'de Milliyetçilik Söylemleri, Melez Bir Dil, Kalın Bir Lûgat", **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2006 ss. 65-100.

Bostancı, Naci: Cumhuriyet'i Anlamak: Kurucu İdeoloji, Ekonomi ve Siyasete Dair, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008.

Bulaç, Ali: **Din-Kent ve Cemaat: Fethullah Gülen Örneği**, İstanbul, Ufuk Yayınları, 2007.

Büyükokutan, Barış: **Medeni Cumhuriyet Katılımcı Hayatın Sosyolojisi**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2019.

Cangızbay, Kadir: **Hiç kimsenin Cumhuriyeti**, Ütopya Yayıncılık, Ankara, 2007.

Çetin, Halis: "Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi", **Doğu Batı**, Yıl: 7, Sayı: 25, Kasım-Aralık-Ocak 2003-2004, ss. 11-40.

D. Smith, Anthony: **Millî Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, iletişim Yayınları, 2014.

Göle, Nilüfer: "Otoriter Laisizm ve İslamcı Politikalar: Türkiye'de Durum", **Yeni Türkiye**, Kasım-Aralık 1997, Sayı: 18, ss. 251-264.

Göka, Erol: Türklerin Psikolojisi Tarihin Ruhumuzda Bıraktığı İzler, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

"Neyin Kavgasını Ediyoruz?", **Star, Açık Görüş**, 21 Kasım 2013.

Hocaoğlu, Durmuş: "Geleneksel Ekol'ünModernizm Eleştirisi Üzerine Bir Kritik [Dr. Adnan Aslan'ın 'Geleneksel Ekolün Modernizm Eleştirisi ve İslâm Düşüncesindeki Yansımaları' başlıklı bildirisinin kritiği]", **2. Kutlu Doğum Haftası İlmi Toplantısı: İslâm ve Modernleşme**. , Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 71-106.

"Hakk'a Yürüyen Bir 'Er' Kişi: Alparslan Türkeş", **Son Çağrı Gazetesi**, 10 Nisan1997. http://www.durmushocaoglu.com/dh/yazi. asp?yid =4404306

"Hürriyetlerin Korunumu Kaanunu", Muhalif, Sayı: 30, 11 Ağustos 2000-17 Ağustos 2000. http://www. durmushocaoglu. com/dh/yazi. asp?yid=4784400

Siyasi Milliyetçiliğin İflası: VII, Muhalif, Sayı: 39; 13 Ekim 2000-19 Ekim 2000. http://www. durmushocaoglu. com/dh/yazi. asp?yid=4244826

Siyasi Milliyetçiliğin İflası: X, Muhalif, Sayı: 42; 3 Kasım 2000-9 Kasım 2000. http://www. durmushocaoglu. com/dh/yazi. asp?yid=4252800

İlgen, Abdülkadir: "Türk Ocaklarına İhtiyaç Var Mıdır? Varsa Neden Vardır?", **Türk Yurdu**, Haziran 2020, S. 394.

Karpat, Kemal: "Osmanlı Devleti'nde Milliyetçiliğin Sosyal Temelleri: Tabakadan Sınıfa, Ümmetten Millete", **Osmanlı'da, Değişim Modernleşme ve Uluslaşma,** Çev. F. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 71-218.

Keyder, Çağlar: "Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü, " **Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne**, İstanbul, iletişim Yayınları, 2003. ss-21-46.

Mahçupyan, Etyen: **Bir Demokrat Manifesto'yaDoğruOsmanlıdan Post-Moderniteye**, İstanbul, Patika-Yol Yayınları, 1997.

Mardin Şerif: **Türk Modernleşmesi**, Der. Mümtaz'erTürköne, Tuncayı Önder, iletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

"Türkiye'de Muhalefet ve Kontrol", **Türk Modernleşmesi Makaleler 4**, Der. Mümtaz'erTürköne, Tuncay Önder, iletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

"2000'e Doğru Kültür ve Din", Çev. Gülşat Aygen Tosun, **Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3**, Der. Mümtaz'erTürköne, Tuncay Önder, iletişim Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 213-237.

Michels, Robert: **PoliticalParties**, Trans. Eden andCedar Paul, Glencoe, III. , TheFree Pres, 1949.

Ortaylı, İlber: **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, iletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Özkırımlı, Umut: **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Yaklaşım**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2013.

e-kitap

Rheingold, Howard: **The Virtual Community**, New York, 1998. http://www. rheingold. com/vc/book

Sağlam, Serdar: "Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Millî İktisat", **Türkiyat Araştırmaları**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Ankara, Yıl 1, Güz 2004, Sayı 1, ss. 67-84.

Schnapper, Dominique: **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Somersan, Semra: **Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Tönnies, Ferdinand: "Gemeinschatf ve Gesellschaft", Çev. Ahmet Aydoğan, **Şehir ve Cemiyet**, Haz. Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, ss. 185-217.

Turhan, Mümtaz: "Kültürde Değişen ve Değişmeye Mukavemet Eden Unsurlar", **Psikoloji Çalışmaları Dergisi**, C. 1, S. 1, 1956.

Vurucu, İkbal: "Türk Milliyetçiliğinin Güncel Sorunları Üzerine", Ukdeler: Ülkücü Türk Milliyetçiliği Üzerine Toplu Yazılar, içinde, Konya: Gençlik Yayınları, 2012, s. 40-69. (İlk Yayın: **Türk Yurdu**, Mart 2012, C. 32, S. 295.)

Wallerstein, Immanuel: **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, İstanbul, Metis Yayıncılık, 2000.

Walzer, Michael: "TheCommunitarianCritique of Liberalism", **PoliticalTheory,** Vol. 18, No. 1. (Feb. , 1990), pp. 6-23. http://www. rationalites-contemporaines. paris-sorbonne. fr/IMG/pdf/Walzer2. pdf

Yelken, Ramazan: Cemaatin Dönüşümü, Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi, Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

ÜLKÜCÜ TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR*

İkbâl VURUCU*

Ülkücülüğü Yeniden Düşünmek

GEÇMİŞE ORANLA bugün Ülkücüler arasında bir kimlik krizi veya mensubiyet sorunu yaşandığını ileri süren değerlendirmeler mevcuttur. Bu önermeye bağlı olarak Ülkücü olmanın anlamını kaybetmeye başladığı ve itibarını hızla yitirdiği yolunda çıkarımlar da yapılmaktadır. Bu durum, iddia sahiplerine göre, Ülkücülüğün içinde bulunduğu ideolojik krizin veya tükenmişliğin bir yansımasıdır.

Söz konusu tezlerin isabet ve/veya haklılık payı bakılan pencereye göre değişiklik arz etse de şu konu tartışma götürmez bir kesinliğe sahiptir: Ülkücülüğün yeniden bir çekim merkezi hâline gelmesi ve daha geniş toplumsal kesimleri heyecanlandırabilmesi için, Ülkücü düşüncenin toplumun önemli sorunları karşısında ikna edici çözümler önermesi gerekmektedir. Çok daha önemlisi, bu potansiyele ulaşabilmek, Ülkücü dünya görüşünün topluma farklı bir "gelecek" tasarımı sunma gücüne ve bu tasarımı olgunlaştırma kabiliyetine bağlıdır.

"Ülkücülüğün yeniden çekim merkezi olması" öncelikle Ülkücülüğün özgün bir kimlik sahibi olması ile mümkündür. Bu "özgünlük" içi boş bir ifade değildir. Özgünlükle kastettiğimiz Ülkücülüğün yeni bir dünya görüşü olarak kendini yeniden üretmesi ve mensupları arasında güçlü bir "cemaat karakteri"nin yaratılmasıdır. Ülkücülük bir anlamda tarihe, topluma, kültüre, olay ve olgulara karşı özgün bir bakış açısı yaratmaktır. Yani yeni bir "anlam dünyası" kurmaktır. Bu yeni anlam sistemi kendi dışımızdaki

* Bu makalenin oluşmasında eleştiri ve görüşleriyle katkıda bulunan Kubilay Kavak dostuma teşekkür ederim.

* Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam MYO Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü Öğretim Görevlisi, ivurucu@pau.edu.tr

e-kitap

dünyaya bir "alternatif" sunmak demektir. Bunun önemli bir başka etkisi de Ülkücülerin uğruna mücadele edecekleri somut bir "amacın" temayüz etmesidir. Böylece Ülkücüler bu anlam sistemini geliştirmek, yaymak ve hâkim kılmak için gayret edeceklerdir, yâni "hareket" için bir zemin oluşturulabileceklerdir. Kısacası, ben-merkezli bireyin içe kapanık, hareketsiz, iddiasız, tüketici, edilgen yapısına karşın idealist birey dışa açık, hareketli, iddiası olan, üretici, etken bir kişiliğe sahiptir ki bu karakter aynı zamanda "üretici" olmayı da zorunlu kılar. Yani ülküsü olan üretkendir.

Bu makale, Türk milliyetçiliğinin fikrî gelişim sürecine "Ülkücü Türk milliyetçiliği" kavramlaştırmasıyla yeni bir dinamik kazandırmak ve milliyetçi düşünceye nefes aldıracak tartışmalara katkıda bulunmak amacıyla kaleme alındı. Çalışma tamamlanmamış düşünsel bir çabanın ürünü olarak görülmeli ve tartışma sürecinin devam ettiği akılda tutularak analiz edilmelidir.

Özeleştirinin Önemi

Özeleştiri, bütün fikir hareketleri için olduğu gibi Ülkücülüğün gelişmesi için de önemlidir. Bu bağlamda, mevcut hâlin ve yapının bir durum tespitinin yapılması zorunludur. Dündar Taşer'in veciz ifadesiyle, "Durum muhasebesine düşmandan başlanmaz." Özeleştiri zordur, ama yapılması da bir o kadar elzemdir. Özeleştirinin güçlü direnç noktaları vardır. Bu direnç odaklarının Ülkücülüğü temsil iddiasında bulunan kişi ve kurumlar olması kadar doğal bir şey söz konusu değildir. Fakat sorun-ideoloji-çözüm ekseninde bir düşünme ameliyesi, özeleştirinin gerekliliği konusunda net bir kanaate varmamızı sağlayacaktır. Durmuş Hocaoğlu'nun eleştirinin önemini anlattığı şu görüşleri bizim için de yol göstericidir. Hocaoğlu'nun düşüncesine göre "Bizim, öncelikle ve behemehâl buna ihtiyacımız var: Öz-eleştiri! Ciddî, seviyeli, hâlis niyetli; ama sert öz-eleştiriler! Bu, bir metodoloji problemidir ve dahi bilmek mecburiyetindeyiz ki 'hakikate ulaşmak için metot gerektir." Hocaoğlu eleştirinin gerekçesini böylece ortaya

koyduktan sonra "Niçin 'öz-eleştiri'?" diye sorar. Cevabını da şöyle verir: "Şundan: 'Eleştiri', ya da 'tenkid', yahut 'kritik', piyasa malı naylon entellektüellerin anladığı ve tatbik ettiğinin aksine, 'saldırmak', 'karalamak', 'çamur atmak' değildir; 'tenkid', Arapça'da 'yoklamak, kontrol etmek' anlamındaki 'nekade'den (nun-qaf-dal), 'kritik' ise, Yunanca 'hüküm verme' anlamındaki 'krenein'den gelmektedir ('eleştiri' kelimesinin köküne, dalına, budağına, bir işe yaramaz dilcilerimizin tembelliği yüzünden, İngilizce-Fransızca bir kelimeninkine ulaşılabilen kolaylıkla ulaşılamaz) ki, buna göre, 'eleştiri', yani 'tenkid/kritik'in bir terim olarak şu anlama geldiğini söyleyebiliriz: 'Bir şey hakkında bir değer atfetme, onu yoklama, kontrol etme, yanlışlıklardan temizleme ve hakkında hüküm verme'." (Hocaoğlu, 1999).

Ülkücü düşüncenin varoluşu için zorunlu olan "eleştiri" kendini yeniden üretmek ve var kılmak için bir yöntemdir ve bu asla bir "saldırı", "karalama", "çamur atma" anlamına gelmez. Elbette eleştiri "mevcut" üzerine gerçekleştirilir ve bu "mevcudun" bir devam ettiricisi vardır. Vurguladığımız gibi, bu kişi veya zümrenin eleştirilerden rahatsız olması kadar doğal bir durum da yoktur. Açıkçası kendini sorgulayan, hatalarını kabul edip önlem alan, eleştiriye açık, demokratik düşünce ve tavrı içselleştirmiş bir zümrede "rahatsızlık" diye bir tutumun olmaması gerekir. Ama bugün Ülkücülerin özeleştiri konusundaki tutumunun kimi zaman dışlama, itham, aşağılama, itibarsızlaştırma ve hain ilân etmeye kadar varan bir dizi olumsuz tutumla ilgili olduğu genel kabul gören bir vakıadır.

Bir düşüncenin edilgenlikten kurtulması ve kendini geliştirmesi için zorunlu olan eleştiriye gösterilen müsamahasızlığın sebepleri üzerinde düşünmek bu aşamada önemlidir. Ülkücülüğün ana kaynağı olan Türk milliyetçiliğinin Osmanlı siyasî yapısındaki konumundan Türkiye'deki gelişim evresine kadarki uzun süreçte sosyolojik bir tekâmülün tabiî neticesi olmaktan ziyade büyük oranda tepkisel bir niteliğe sahip olması bu müsamahasızlığın gerisinde yatan sebeplerin başında gelmektedir. Mezkûr tepki,

e-kitap

birtakım gelişmelere bağlı olarak ve "çok tehlikeli" gelişmelere karşı bir savunma mekanizması olarak tekaddüm etmiştir. Daha açık bir ifadeyle, toplumun ve kültürün gelişme dinamiklerine bağımlı bir "doğal gelişme seyri"ndenziyade işgal, dış ideolojik saldırı, terör gibi gelişmeler karşısında bir karşı-duruş belirlemesi, Türk milliyetçiliğinin kendisini sürekli "koruma/güvenlik" merkezli bir düzlemde sistematize etmesine neden olmuştur. Tehlike karşısında ve teyakkuz durumu içinde geliştirilen "dayanışma", "işbirliği", "bütünleşme" gibi dinamikler muhalif olma imkânını azaltmış ve eleştiri geleneğinin ortaya çıkışını engellemiştir.

Eleştiri ve muhalif bir duruştan uzak duruş, bu konjonktürel gelişmeler karşısında kısa vadede faydalı bir işlev görmüş olsa da uzun vadede Ülkücü Türk milliyetçiliğinin içe kapanmasına ve kendini yenileyememesine de kaynaklık etmiştir. 1980'lerden itibaren Ülkücü Türk milliyetçiliğinin kendi fikrî temelleri üzerinde kafa yoran geniş bir entelektüel zümreden yoksunluğu sonraki süreçte Ülkücülüğün kendini yeniden üretememesi ve özgün bir kimlik kazanamamasının temel sebeplerindendir.

Tam bu noktada kısa bir derkenar açarak şu hususların zikredilmesi de bir zorunluluktur: Ülkücü Türk milliyetçiliğinin zorlu günler yaşadığı 1980'lerden itibaren milliyetçi-Ülkücü entelektüellerin çeşitli siyasî partiler, düşünce çevreleri, çıkar grupları ve sivil toplum yapıları ile geliştirdikleri çok yönlü ilişkiler de fikrî üretimdeki yetersizliğin bir başka sebebidir. Eski kimliğinden tam olarak istifa etmeyen, ama dünyayı anlamlandırmak için Ülkücülüğü de başlangıç noktası olarak görmeyen -sayıca çok- bazı aydınların mütemadiyen Türk milliyetçiliğine yönelttikleri açık-örtülü eleştiriler, söz konusu sürecin etkilerinin daha da sarsıcı olmasına yol açmıştır.

Ülkücülüğün bir sanayi politikası, bir çevre politikası, bir enerji politikası, bir ekonomi politikası olup olmadığını dillerine dolayan, ama bu konuda yayımlanmış mütevazı ve az sayıdaki esere zinhar ilgi göstermeyen söz konusu "yarı müstafi" aydınların, özgün kimlik yoksunluğunda önemli bir payları

bulunmaktadır. Bu husus teslim edilmeden yapılacak tenkitlerin hakkaniyetten uzak olacağı açıktır.

Bununla birlikte, genel olarak Ülkücü camia içerisinde, aykırı seslere ve farklı arayışlara pek sıcak bakılmadığı da bilinmektedir. Özellikle 1970'ler ve 1980'lerde çok daha belirgin olan bu tutum, burada eleştiri konusu yaptığımız aydınların işin kolayına kaçmaları ve kendilerine yeni ifade platformları bulmaları için uygun bir vasat yaratmıştır.

Derkenarı kapatarak ana konuya dönecek olursak, Ülkücülüğün "kök kimlik" olarak, yani yeniden siyasî bir kimlik olarak kendini üretmesi için, öncelikle Ülkücülük üzerine ciddî bir eleştiri geleneğinin oluşturulması zorunludur. Eleştiri konusunda Ülkücü camianın içine kapalı bir tavır sergilemesi ve herhangi bir eleştiri karşısında bir anda "paranoyaklık" derecesinde bir savunma konumuna geçmekte oluşu önümüzde duran temel bir sorundur.

Hâl-i hazırda Ülkücüler genellikle dış dünyadaki gelişmelere geç uyum sağlayan, bir ölçüde içe kapanık, hatta yer yer gerçeklikten kopuk ve mistifike doğrularıyla yaşayan, dolayısıyla da en basit eleştirilere bile tepki gösteren bir topluluk görüntüsü vermektedir. Bu yapılarıyla Ülkücüler -en azından bir kısmı-; geçen asrın görüşlerinden taviz vermeyerek, onları âdeta tabulaştırıp dokunulmaz kılarak, milliyetçilik ve Ülkücülükle ilgili yeni yaklaşımlara şiddetle karşı çıkarak, dokunulmaz kılınan kimi yazarların -Atsız gibi- eserlerini ve düşüncelerini kutsallaştırarak günü kurtarma kaygısı içerisindedir. Altını kalın bir şekilde çizerek vurgulamalıyız ki bu sözlerimiz, asla güçlü geleneğimizi ve onunla birlikte oluşan çok değerli birikimleri reddetme anlamına gelmemektedir. Türk milliyetçiliğinin temel doğruları, asla değişmeyecek ahlâkî prensipleri, insanî ve vicdanî önermeleri bu muazzam külliyatın içerisinde yer almakta ve muhteşem bir miras olarak bizleri beklemektedir. ve fakat biliyoruz ki, bu mirasın köşe taşları olan milliyetçi düşünürlerin eserleri istenilen ölçüde değerlendirilememiş, düşünsel bir süreklilik de yakalanamamıştır. Bugün bile Akçura'nın,

e-kitap

Ağaoğlu'nun, Turhan'ın, Fındıkoğlu'nun, Asya'nın, Gençosmanoğlu'nun ve daha nicelerinin eserleri yeniden basılmamıştır. Gökalp'in, Kafesoğlu'nun, Turan'ın, Güngör'ün, Arvasi'nin ve daha nice değerli fikir adamının eserlerinin kitlelerle ne ölçüde buluşturulabildiği ise bir başka tartışma konusudur. Bütün bunlar göstermektedir ki, bugün itibariyle Ülkücülüğün beslendiği fikrî-ideolojik zemin berraklıktan uzaktır. Şu husus da kaydedilmelidir ki, Ülkücülerin, içinde bulundukları çıkmazlar için çözüm yolları aramaları, yeni görüşler üretmeleri asla geçmişi inkâr anlamına gelmez; aksine geçmiş, tenkit süzgecinden geçirilip yeniden değerlendirildiğinde bir anlam ve işlev kazanır.

Ülkücülük Anlamsızlaşıyor mu?

Ülkücülük artık, sadece anılarda kalan bir hareket hâline mi geldi?

Türkiye'yi Sovyet peyki yapmak için yoğun bir gayret içinde olan Marksist-sol'un Türkiye'yi cehenneme çeviren terör eylemleri karşısında grup içi dayanışmada had safhaya ulaşan Ülkücü Hareket, bu tehlike anında kendi zayıflıklarını doğal olarak görmezden gelmiş, özeleştiri yapmaktan sakınmış, fizikî ve entelektüel enerjisinin önemli bir kısmını güvenlik sorunu olan Marksist sol terörün eylemlerine vakfetmiştir.

12 Eylül askerî darbesiyle birlikte bir günde biten terörün nasıl olup da bir anda ortadan kaybolduğu uzun bir tartışma konusudur; ama asıl üzerinde durulması ve sorgulanması gereken sorun, Ülkücü Hareketin iç dinamiğini canlı tutan, cemaat karakteri belirgin ve iç grup dayanışmasını had safhaya çıkarmış bir ideolojinin, askerî darbeyle birlikte görünürlüğünü ve heyecanını nasıl kaybettiğidir.

Bu süreçte Ülkücülerin kimi yasa dışı işlere bulaşmakla, kimi de PKK'nın etkinliğinin arttığı bir süreçte devlet üniformasıyla PKK'ya karşı mücadele etmekle meşgul olmuştur. Ülkücülerin büyük bir bölümü ise 80 darbesinin dağıtıcı ve sistematik hamleleriyle apolitize olmuş veya başka partilerde etkin görevler almıştır.

Fakat asıl önemlisi de Ferruh Sezgin'in "kızgın soba" metaforuyla ifade ettiği kendini Ülkücü addeden ama Ülkücülüğün merkezinden de uzak durma kaygısı taşıyanların durumudur. Bunların bu ikircikli tutumu istenmeyen bazı sonuçlara neden olmuştur: Başka partilerin ve ideolojilerin taşıyıcılığı. Bu zihniyettekilere göre Ülkücülük, "eski mücadele"den kalan bir övünme vesilesi, sıcak bir ortam, yani bir aile ortamının oluşturulması gibi eski anıların canlandırıldığı tarihsel eylem alanıdır.

Gelinen nokta itibariyle geçmişi bilmek ve bunu düşüncenin inşasında etkin biçimde işlevsel kılmak zorunludur. Bununla birlikte Ülkücülüğün özünün ve temelinin ne olduğu, ne üzerinden bir tarih okumasına konu yapılabileceği, tezleri, antitezleri, dünyaya, olaylara, olgulara bakışını belirleyen bilişsel yapısının ana hatları ortaya konulması elzem konulardır. Ancak böyle bir perspektifle hem makro planda hem de Ülkücü düşünce tarihinde bir zihnî kurgu inşa edilebilir.

Ülkücülüğün net olarak bir düşünce hareketi çerçevesinde tanımlanmayıp bir parti taraftarlığına indirgenmesi[77], süreçlerin ve olayların yorumlanmasında bireysel tecrübelerin, bilgi kırıntılarının, popüler algıların belirleyici olmasını da beraberinde getirmektedir. Ülkücülüğün, Ülkücü sayısınca farklı tanımlara kaynaklık etmesi, doğaldır ki ortak değerlerin ve referansların yokluğu anlamına gelmektedir.

Bizim temel problematiğimiz Ülkücü düşüncenin fikrî köklerinden fiilen koptuğu, kendini yenileyemediği, gelişmesi sekteye uğradığı için bir ortak değer, çerçeve, norm oluşturamadığıdır. Bu yoksunluğun sonucu ise Ülkücülerin hayatî sorunlarda dahi ortak bir tavır geliştirememesi, eylemsizliktir. Dokuz Işık doktrininde yerini alan Ülkücülüğün, ancak kendini aşması, geliştirmesi, farklı yorumlarla yeni tartışmalara neden olması durumunda bir yenilik

77 Ülkücülük siyasi bir kimlik olması sebebiyle örgütsel bir yapı içerisinde toplanmak zorundadır. Bu sebeple Ülkücü Türk milliyetçiliği salt MHP ile değil bütüncül bir yapı olarak ideolojik, sendikal, STÖ, gönüllü birlikler, akademik vb. unsurları ile bir bütün olarak değerlendirilmek zorundadır. Buradaki ifademiz partinin dışlanması olarak anlaşılmamalıdır.

e-kitap

doğabileceği açıktır. Bizim karar vermemiz gereken hayatî derecede önemli husus kendisini şu soruda bulmaktadır: Ülkücülüğü partili olmanın özel adı olarak mı sabitleyeceğiz, yoksa Türk milliyetçiliğinin güçlü ve etkili bir düşünsel yorumu olarak Türkiye akademisinde, sanatında, kültüründe, toplumunda özgün yeri olan bir ideoloji olarak mı tanımlayacağız? Açıkça bu sorulara cevaplar bulmalı ve duruşumuzu netleştirmeliyiz. Gelişmek, değişmek anlamına içkin olduğu için, ilk aşamada değişmek korkutucu olabilir. Ama korkuların üstesinden gelindiği ölçüde fikriyatın gelişeceği de açıktır.

Milliyetçiliğin Doğallığı

Milliyetçiliğin doğuş tarihi konusunda ilgili literatürde birbirine zıt fikirler ortaya çıkmıştır. Bu görüşler ana hatlarıyla milliyetçiliğin modern bir olgu olduğu üzerinde yoğunlaşırken, bir diğer görüş de milliyetçiliğin pre-modern bir olgu olduğu ve insanlık kadar eski köklere dayandığını vurgulamaktadır. Bu iki ana damar dışında bir başka görüş de, milliyetçiliğin kadim zamanların bir ürünü olmakla birlikte modernleşmeyle birlikte yeni bir formatta yeniden görünürlük kazandığını iddia etmiştir. Biz de üçüncü görüşe bilimsel düzlemde katılmaktayız. Milliyetçilik fıtrîdir. Doğallığı korumalıdır, çünkü o zaman çok daha geniş bir toplumsal zemine yaygınlaştırılabilinir.

Milliyetçilik her zaman gerek Türkiye'nin ve gerekse dünyanın gündeminde taze yerini korumaktadır. velâkin bu gündeme geliş sürekli olarak olumsuz bir formda gerçekleşmektedir. Günlük ve sıradan olayların yanında savaşlar, katliamlar, terör eylemleri, kaynağı ne olursa olsun milliyetçilikle özdeşleştirilmektedir. Önemli akademik çalışmalarda dahi savaşlar ulus-devlet ve milliyetçilikle özdeşleştirilmekte ve sanki ulus-devletlerden önce dünyanın güllük gülistanlık bir yer olduğu algısı yaratılmak istenmektedir. Elbette bu anakronik ve akıl-dışı yorum ve çalışmalar milliyetçilik konusundaki yaygın tutum ve karşıtlığın bir yansımasıdır.

Milliyetçilik bir olgusal gerçekliktir. Milliyetçilik, ne şekilde bir hüküm altına konarak ne şekilde bir değerlendirilmeye tâbî tutulacak olursa olsun, değerlendirenden bağımsız, bir vâkıa, bir dışgerçeklik olarak mevcuttur ve bu ad altında bilinmediği en kadîm zamanlardan beri, muhtelif formlarda varlığını sürdürerek hep mevcut olagelmiştir (Hocaoğlu, 2008: 199). Hocaoğlu'na göre, milliyetçiliğin kökleri insan rûhunun derinliklerine gömülü, tabiî ve fıtrî bir algılama, bir hissediş, bir atitüd, bir varoluş (ekzistans) tarzıdır; ancak hemen bunun yanında, ayrıca yine tebârüz ettirmek gerekir ki, milliyetçilik, karşımıza, siyasî bir proje olarak çıktığında ise hayli gergin bir elitist-entellektüalist niteliğe sahip olmaktadır. Ayrıca milliyetçiliğin bir başka özelliği de, iptal ve imhasının neredeyse imkânsızlığı ve bir başkası ise onun, varlığını hemen her yerde, alenî veya zımnî, şu veya bu şekilde, hissettirmesi ve bir başkası ise, dönüştürülebilir olmaktan ziyade dönüştürücü niteliğe sahip olmasıdır. Milliyetçiliğin reddedilmesi mümkün değildir (Hocaoğlu, 2008: 199-200).

Milliyetçilik ve Ülkücülüğü Farklı Kategorileştirmek veya Konumlandırmak

Şimdiye kadar Ülkücüler arasında, Ülkücülük ve milliyetçilik özdeş olarak kullanılagelmiştir. Türk milliyetçiliğinin siyasî başlangıç dönemlerinde bu iki kavram farklı içeriklerle ve kategorileştirmelerde yer almışlarsa da zamanla şartların zorlamasıyla özdeşleştirmeye gidilmiştir. Mesela 9 Işık'ta yer alan "Her Türk milliyetçisi mutlaka Ülkücü olacaktır ve ülküsü bulunacaktır" önermesi Türk milliyetçiliği ve Ülkücülük arasındaki kategorik farklılığı vurgulaması açısından dikkat çekicidir. Başka bir deyişle bu durum, bu iki olgu arasındaki ilişkinin, bugün yeni dinamiklerin doğrultusunda yeniden biçimlendirilebileceğinin bir göstergesidir. Bu bilinçli bir özdeşleştirme değildir. Şartların bir dayatmasıdır. Biz burada tekrar ilk dönem Ülkücülükte olduğu gibi bu iki kavramı farklı şekillerde ve daha net olarak kategorize edip farklı içeriklendirmelere gitmeyi denemek istiyoruz. Hemen belirtmeyi bir zorunluluk olarak görüyoruz ki, bu iki kavram birbirinin zıddı

e-kitap

veya tamamen farklı bir zihniyet, ideoloji, yaklaşım değildir. Bizim yapmak istediğimiz sâdece Ülkücülüğe vurgunun artması ve Ülkücülerin yeni bir toplumsal, siyasî, kültürel grup olarak ortaya çıkmasıdır. Ülkücülük, Türk milliyetçiliğine bağlı olarak kendini ifade eder. Fakat milliyetçiliği kendinden ibaret görmez. Bütün Türk toplumunun milliyetçiliğe içkin doğası gerçeğinden hareketle diyebiliriz ki, Ülkücü Türk milliyetçiliği -genel Türk milliyetçiliğine göre- daha entelektüel, ince, işlenmiş, geliştirilmiş, Türkiye'nin politik, ekonomik, kültürel, felsefî, sanatsal vb. yaşam alanlarında özgün bir yaklaşım ve anlam yaratan bir milliyetçilik yorumudur. Bu sebeple burada "Ülkücü Türk milliyetçiliği" kavramlaştırması önerilmektedir. Ülkücü Türk milliyetçiliği aynı zamanda genel Türk milliyetçiliğinin, yâni "genel/herkesin milliyetçiliğinin" eşik derecesinin de yükseltilmesine katkı sağlayacaktır.

Neden böyle bir tanımlamaya gidilmesine ihtiyaç duyulmuştur? Milliyetçiliğin belirli bir zümrenin egemenliğinden çıkarak toplumun tamamının benimsediği, duygu, düşünce ve davranışını yaratan ana belirleyici olduğu gözlenmektedir. Bu süreç sosyolojik anlamda milletleşme/uluslaşma olarak adlandırılmaktadır. Özellikle SSCB'nin çöküşü ile birlikte Marksistlerin önemli bir ayrışma yaşadığı görülmüştür. Kimi Kürtçü, bölücü bir çizgiye kayarken, kimi mezhepçi/Alevici bir yörüngeye girmiştir. Önemli bir kısmı da Atatürkçülük üzerinden ulusalcı bir çizgiye yönelmiştir. Bölücü PKK terörünün siyasî düzlemde mesafe kazanması, bugün itibariyle iktidar sahiplerinin millî ve üniter yapıyı tehdit eden politikalar uygulaması, Türk kimliğine yapılan saldırıların sistematiklik kazanması gibi gelişmelerin bir sonucu olarak Türk toplumunda milliyetçilik belirginleşmeye ve içselleştirilmeye başlanmıştır.

AKP hükümetinin "Kürt açılımı" ise tehlikeli bir eşiğin aşıldığı politik bir süreç olmuştur. Türk toplumu bu açılıma kadar PKK ile Kürtler arasında keskin bir ayrım yaparken Kürt açılımı terör örgütü PKK ile Kürtleri eşitlemiştir. Tehlikeli bir eğilim olarak da PKK'ya olan tepki Kürtlere yönelmiş ve bu da Türk toplumunun etnik merkezli ayrışma yönelişini hızlandırmıştır.

Özellikle "Ulusal Sol Dergisi" tarafından temsil edilen solun bir grubu Kürt karşıtlığına oturan ırkçı ve dışlayıcı politik eğilimleri beslemiştir. Bu noktada Atatürk gibi sembolik değerler ve ulus-devlet üzerinde bir hassasiyet taşıyan farklı farklı ulusalcı ve milliyetçi gruplar ortaya çıkmıştır. İşte bu süreçte Milliyetçilik karşıtı sosyalist, liberal, İslâmcı grupların da bu ırkçı eğilimleri Türk milliyetçiliği ile özdeşleştirme çabaları yoğunluk kazanmıştır.

Kentleşmenin artışı, kitle iletişim araçlarındaki gelişme ve bunların kullanımındaki hızlı artış, toplumsal mobilizasyonun yoğunlaşması, küreselleşme ve post-modern paradigmanın dayattığı kimlikleşme olguları da milletleşmenin ana dinamiklerini teşkil etmektedir. Milletleşmenin güçlenmesi, gelişmesi ve belirgin bir nitelik kazanması aynı zamanda milliyetçiliğin de kitleselleşmesi, gelişmesi anlamına gelmektedir. Türk milliyetçiliğini ayaklar altına aldığını ilân eden bir zihniyetin kısa bir süre sonra milliyetçiliği "iyi-kötü" diye tasniflemek zorunda kalması ve kendini "iyi milliyetçilik" düzleminde konumlandırması, milliyetçiliğin vazgeçilmezliğini ve gücünü göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu bağlamda ulusalcılık, budunculuk gibi irili ufaklı ırkçı, dışlayıcı, tepkici nitelikleri ağır basan yaklaşımların "milliyetçilik" olarak görünürlük kazandığı gözlenmektedir. Bu durum, Türk milliyetçiliğinin "Ülkücü Türk milliyetçiliği" formatında yeniden yorumlanmasını da zorunlu kılmaktadır. Böylece Ülkücülük daha özgün bir yaklaşım olarak tebarüz edebilecektir.

Ülkücü Türk milliyetçiliği üst bir kimliktir. Milliyetçilik tasnifleri içerisine Ülkücü Türk milliyetçiliğini eklememiz gerekmektedir. Bunun için de özgün bir yaklaşım biçimi, yöntemi, düşünce sistematiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Ülkücü Türk milliyetçiliği, şimdiye kadar yapılan milliyetçilik tasniflerinde yer almamıştır. Kargıoğlu, "Ukde"lerde Tanıl Bora'dan hareketle Türk milliyetçiliklerini tasnif etme girişiminde bulunmuştur. Bora'nın Türk milliyetçiliği tasniflerini Kargıoğlu, Ülkücülükten hareketle analiz etmiştir. Buna göre:

e-kitap

1) Resmî milliyetçilik veya "Atatürk milliyetçiliği": "Devlet ve düzen" ideolojisi olarak işleyen, "kurucu/kurtarıcı Atatürk" mitosuna dayalı, otoriter bir sadâkat yükümlülüğüyle ve deyim yerindeyse "ezber tekrarıyla" kendini yeniden üreten, modernist ve bir yandan da özgücü ulus-devlet ideolojisi.

2) Kemalist sol-milliyetçilik veya "ulusal solculuk": Modern "ulus"u laikliğin, kalkınmanın/gelişmenin, bağımsızlığın, anti-emperyalizmin, hatta kimi örneklerde özgün/yerli bir sosyalizmin inşasının tarihsel öznesi olarak gören bakışlar.

3) Liberal milliyetçilik: Güçlü bir kapitalizmin, piyasa toplumunun inşasını milliyetçiliğin aslî bir hedefi ve uluslaşmanın nihâî güvencesi sayan, bu hedeflere erişmeye dönük adımları millî gurur nesnesi olarak da öne çıkartan yaklaşım.

4) Etnisist milliyetçilik: Ana damarını Türkçü-Turancı akımda bulan, Türklüğü kültürel etnisite temelinde tanımlayan, popülist karakteri güçlü ideoloji.

5) Muhafazakâr-milliyetçilik: Çoğunlukla İslâmcılıkla rezonans hâlinde, dine millî kimliğin aslî ya da "eşitler arası birinci" unsuru konumunu veren, genel olarak milliyetçiliği geleneğin yeniden inşa yolu olarak anlamlandıran yönelimler (Vurucu-Kargıoğlu vd., 2012: 157-8).

Kargıoğlu'na göre "Ülkücülük", yüzeysel bir içerik tarifiyle, "etnisist", "muhafazakâr" ve "liberal" milliyetçilik tiplerinden müteşekkil bir üst-kimliktir.

Fırat Kargıoğlu'nun tespitleri/yorumları Ülkücü Türk milliyetçiliğinin ana ideolojik çerçevesinin çizilmesinde işlevsel olarak kullanılabilir. Kargıoğlu'na göre, "Ülkücülük", çoğu zaman "Türk milliyetçiliğinin bir türü" olarak nitelenip, bu nitelemenin doğal sonucu olarak da, bir "alt-kimlik" şeklinde damgalanır. Bu damgalama ise, "Ülkücülük" kimliğini, hem daraltır hem de daralttığı kadar/ölçüde kısırlaştırır; böylelikle, daraltılan/kısırlaştırılan bir kimlik olarak "Ülkücülük", alt-kimlik olarak damgalanmasından itibaren, sanki Türk milletinin tümünde, hiçbir hâl ve zaman içerisinde gözlemlenmeyecek, ya da daha doğru bir ifâdeyle, sanki

"Ülkücülük", ancak marjinal/radikal toplulukların sahiplenebileceği bir kimlikmişçesine, Türk milletinin tümünde bu kimlikten izler gözlemlenmesinin koca bir "ayıp" olduğu da kabul ve ilân edilmiş olur. Oysa "Ülkücülük", öyle iddia edildiği üzere marjinal/radikal bir alt-kimlik değil, aksine, hemen her Türk'ün ontolojisinde mündemiç olan "millet"e ve "din"e duyulan derin sevgi ve saygının, farklı "dozaj"lardaki karışımlarının, yine milletin mensuplarında ete kemiğe bürünmüş hâli olarak tarif edilebilecek bir üst-kimliktir. Hatta bu tariften daha ileri/kapsayıcı bir tarife bile başvurulabilir; ki, o da şudur: "Ülkücülük", "millet"e ve "din"e olan derin sevgi ve saygının farklı dozajlardaki karışımlarının toplamı olmasının yanında, ayriyeten, bu karışımın siyasal anlamda iktidar olması ve iktidar kalması için sunulan ve her biri "milliyetçi" olan metotların da birlikteliğidir aynı zamanda. Ezcümle, "Ülkücülük" bir "milliyetçilik" perspektifi değil, belirli milliyetçilik perspektiflerinin toplamı sayılabilecek bir "milliyetçilikler potpurisi"dir (Vurucu-Kargıoğlu vd., 2012: 155).

Ülkücülük siyasî bir kimliktir. Dinî, etnik, kültürel, cinsel bir kimlik tanımlaması değildir. Ülkücü Türk milliyetçiliği ise -siyasî boyutla bağlantısı kopmamakla birlikte- tek başına "Ülkücülük"ten daha geniş bir kategoridir, yani tam da Kargıoğlu'nun içeriklendirmesinin karşılığıdır.

Ülkücülüğün Ülküsü Sorunu

Ülkücü Türk milliyetçiliğinin fikrî ve ideolojik bir çıkış yapabilmesi, öncelikle mensuplarının bireysel varoluşunun bilincinde olmasına bağlıdır. Tanımlanmamış, sınırları belirsiz, sadece muğlak bir biçimde tahayyül edilen çoklu "büyük ülküler" içinde Ülkücü Türk milliyetçisinin kimliğinin sürekli erimesi dikkat çekmektedir. Grup kimliğinde kendi bireysel varlığını eriten "aşkın bir varlık" değil, Dokuz Işık doktrininde de "kendini gerçekleştirme" olgusu olarak kodlanan "Şahsiyetçilik" doğrultusunda Ülkücü Türk milliyetçisi varlığını korumalıdır. Ülkü'nün rasyonelleşmesi, Ülkücü Türk milliyetçiliğinin bireysel ve toplumsal

e-kitap

gelişiminin yanında, kimliğinin netleşmesi ve sınırlarının çizilmesi için de elzem görünmektedir. "'Olan' ile 'olması gereken' arasındaki bu bağın ülkünün varlığını rasyonelleştirmesi, sonuçta kişinin davranışı ve düşüncesinin istikrarlı ve tutarlı bir biçimde devamını sağlayabilecektir" (Vurucu-Kargıoğlu vd., 2012: 15-6).

"Ülkü" Ülkücü Türk milliyetçiliğini diğer milliyetçilik kategorilerinden ayıran temel özelliktir. Fakat "ülkü" ile yâni "olması gereken" ile "olan" arasındaki farkın da bilincinde olunmalıdır. Bu bağlamda Milay Köktürk'ün şu tespitlerine dikkatle kulak verilmelidir:

"Bu kuşağa aşılanan idealistliğin akıl düzenine uygunluğu hiç tartışılmadı. Yüksek düzeyde anlamlı ve değerli bir şey olarak kabul edilen idealin varlığı yeterli, bu idealistlerin mevcudiyeti de memleket için zorunlu görüldü. 12 Eylül sonrası doğan kaosun ve ardından yaşanan dağılmanın biricik sebebinin darbe olmayabileceği hiç hesaba katılmadı. Asıl neden, galiba idealist kalelerin kumdan yapılmış olmasıydı. Darbe sâdece bu kaleyi postalla ezdi, o kadar... Geride miras olarak, idealist olmanın vazgeçilmez hazzı kaldı. O da sınırlı bireylerde! ... İşlerin bu kadar karmaşıklaştığı, daha yüksek bir bilgi ve bilinçlilik, daha yoğun akıl kullanımının gerekli olduğu çağımızda, eskinin kahramanlık dolu tarihsel söylemleri, sadece miting meydanlarının malzemesidir. İşler romantik idealist söylemlerle yürütülemez. Onlar bu çağların hayat sahnesinde geçer akçe değildir... Buradan, ideallerin anlamsız olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. İdealler 'en değerli' mülkiyetlerimizdir. İdeali olmayan birey, yaşama dünyasında esen rüzgârlarla birlikte savrulup durur. İdealler idealistlerin itici gücü, heyecan kaynaklarıdır. Ama idealler de akıl düzeniyle uyumlu olmalıdır. İdealler erişilebilir olmadıkça veya idealin gerektirdiği, 'akılla donanmış gerçekleştirme iradesi' ortalıkta gözükmedikçe, sadece söylem idealistleri boy gösterir. Hiçbir zaman erişilemeyecek nitelikteki idealler bireyin erdemli varoluşu veya tarihin mirası diye sunulursa, hem gerçeklik algısı, geçmiş algısı, hem de gelecek tasarımı uçuk

olmaktan kurtulamaz. Çağımız ise Don Kişot'ların değil, ayakları yere basan bireylerin başarı çağıdır" (Köktürk, 2016: 215-222).

Bugün Ülkücü Türk milliyetçilerinin üzerinde mutabakat sağladığı bir ülküleri "yoktur". Bu durum da olaylar, olgular ve gelişmeler karşısında net bir fikrî duruşun ortaya çıkışını engellemektedir. Tarihsel kaynaklara bağlı olarak "ülkü" meselesine değindiğimizde, Türk milliyetçiliğinin başlangıcından beri "büyük ülküsü"nün Türk Birliği olarak tecessüm ettiği görülür. Burada temel sorun Türk Birliği'nin bir "ülkü" olarak kodlanarak mensuplarının eylem ve düşüncelerinde işlevsel kılınmasıdır. "Ülkülerin bir bireydeki belirgin işlevi düşünce ve davranışlarındaki yönlendirici ve biçimlendirici gücüdür. Bu güç psikolojik bir motivasyon aracıdır. Bununla birlikte bu güç, Türk milliyetçiliğinin nitelik, yöntem, biçim, öncelik gibi alanlardaki çoğulcuğunun-farklılığının tek bir nehirde birleşmesi anlamına gelir. 'Büyük ülkü' ortaya çıktığında farklılıklar gerçek anlamda bir zenginlik olur" (Vurucu-Kargıoğlu vd., 2012: 47).

Çekim Merkezi Olmak

Ülkücü Türk milliyetçiliği, kendi ideolojik duruşunu ve çerçevesini netleştirdiğinde mensuplarının zihnini de durulaştırır ve bağlılık gücünü artırır. Netlik bir bakıma zihinsel yol haritasıdır. Yolumuzu bilmek düşünce ve davranışlarımızda daha rahat hareket etmemize neden olacağı için, farklı yorum ve düşünceler bir zenginlik olarak işlev görecektir. Bu gelişme kendini insan eyleminin yansıdığı bütün toplumsal, kültürel ve siyasî etki alanında tecessüm ettirecektir. İşte bir düşüncenin gelişmesinin ve güçlü olmasının temel belirleyicilerinden olan çekim merkezi hâline gelmek, Ülkücülüğün kendi iç motivasyonunun da gelişmesi demek olacağı için, iç gelişim motorlarının çalışması anlamına gelecektir.

Ülkücülük fikrî zayıflığın yanında bireyin kendini "Ülkücü" olarak tanımlaması da -daha doğrusu tanımlamaması da- bir sorun alanı olarak gözükmektedir. Galip Erdem'in Ülkücülüğü tanımlayan "erişilemezlik" eksenli yaklaşımı Ülkücülerdeki kararlı

e-kitap

ve net bir mensubiyet ifadesinin önüne set çekebilmektedir: "Çoğumuz Ülkücülük imtihanını kazanamamış, sınıfta kalmışızdır; kaydımız silinmiştir! Pek azımızın adaylığı hâlâ devam ediyor. Dikkat etmelisin: Adaylık kelimesini kullandım. Çünkü hiçbirimiz, bütün gayretlerimize rağmen, tam bir Ülkücü olamamışızdır. Daha bir kısmımız yarı yolda tükeneceğiz. Gerçek Ülkücülüğe ne kadar yaklaşabildiğimizin hesabı son nefeslerimizi verdikten sonra çıkarılacaktır." Ülkücülüğün asla ulaşılamayacak bir ideal düzeyinde sabitlenmesi Ülkücülüğün insanî boyutunu yok sayarak dünya ötesi bir tasavvurla insandan bağımsız, kendi varlığını yaratmış bir olgu olarak tahayyülüne sebep olmuştur. Türk milliyetçisi camiada örnek model olarak alınan Erdem'in bu sözü Ülkücülerde "aslında asla Ülkücü olunamayacağı" gibi bir duyguya sebebiyet verdiği için belirli ilkelerin oluşturulması ve davranış kodlarının geliştirilmesinde de bir engel oluşturabilmiştir. Bu düşüncenin sonucu olarak "Ülkücü-yüm" demek yerine "Ülkücü olmaya çalışıyorum" sözü her yaştaki mensupta görülebilmektedir.

Sonuç

Batıcı ve kozmopolit (sosyalist, İslâmcı, liberal) düşünceler Türk milliyetçilerinin kendilerini anlama ve yorumlama çabalarını etkilemiştir ve hâlâ da etkilemeye devam etmektedir. Batıcı kozmopolit düşüncelerin kitle iletişim araçlarına ve basın-yayın dünyasında kurdukları hegemonyaya bağlı olarak bütün bilgi kanallarını belirlemeye başlaması ve bu hegemonyanın öznelerinin farklı formlarına rağmen sürekli kendilerini makyajlayarak Türk milliyetçiliğine karşı tutumlarında varlıklarını sürdürmeye devam etmeleri dikkat çekicidir. Türk milliyetçiliğinin, siyasal erk destekli akademik ve düşünsel hegemonyanın "tahrip edici" ve "bozucu" etkisinden kurtulması zorunludur. Bu kurtuluş Türk milliyetçiliği açısından aynı zamanda yeniden doğuş anlamına da gelebilecektir. Bunun için zorunlu şart, öz-eleştiri kurumunun yerleşmesi ve bu zemine dayanarak tarihin ve/ya geleneğin yeniden yorumlanarak modern ve post-modern toplumun bütün boyutlarıyla ele

alınmasıdır. Farklı disiplinlerin işlevlerine bağlı olarak yaratılacak sistematik bir düşünsel yapı için gerekli olan ise "epistemik bir cemaat"tir. "Dışarıdan bakan" yaklaşımların sürekli eleştirel ve operasyonel yöntemleri ile kendi içsel bütünlüğünü ve tutarlığını yakalayamayan Türk milliyetçiliği, söz konusu epistemik cemaat ile yapıcı ve yorumlayıcı gücü yüksek bir inşa gerçekleştirebilir.

Türk milliyetçiliği, Türk düşünce tarihinin kayıp halkası konumundadır. Bu sorunun tarihî köklerine inildiğinde görülmektedir ki, Türk kimliği karşılaştığı varoluş sorunlarına paralel biçimde olumlu-olumsuz kategorileştirmelere muhatap kalmaktadır. Ulus-devletin toplumsal, siyasî ve kültürel zemininin Türk kimliği ile örtüşmesine ve uzaklaşmasına bağlı olarak Türk milliyetçiliğindeki gelişim de orantılı biçimde inişli-çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Türk milliyetçiliği düşüncesinin sistematik ve sürekli gelişen bir fikir odağı hâline gelememesinin sebepleri arasında, birinci olarak bu düşüncenin taşıyıcısı ve geliştiricisi aydınların yetersizliği bulunmaktadır. İkinci olarak da Türk milliyetçiliği üzerinde diğer ideolojilerin kurduğu siyasî ve düşünsel hegemonya ile bu hegemonyanın belirleyici olduğu olumsuzlama ve dışlamanın bir ilişki formu hâline gelmesi yer almaktadır. Birinci noktadan hareket ederek belirtecek olursak, tarihi hep egemenler yazmıştır ve Türk milliyetçiliği sürekli muhalif bir çizgide yer aldığından tarihin yazılmasında Türk milliyetçiliğine gerçek değerinin verilmesi söz konusu olmamıştır. İkinci sebep de birincisine sıkı sıkıya bağlı bir düzlemde belirleyici olmuştur.

Türk düşünce tarihinde milliyetçi düşünce öksüzdür. Bir sahibi yoktur. Herkes milliyetçi/ulusalcıdır; ama milliyetçi düşüncenin toplumsal alanda ve akademik dünyadaki edilgenliği, zayıflığı, etkisizliği ana özelliğidir. Milliyetçi düşüncede yeni bir açılım ihtiyacı vardır. Bu makalede milliyetçiliğin fıtrî oluşundan ve doğallığından hareketle bu doğallığın üzerinden ideolojik bir yaklaşımın izlerini sürmeye çalıştık. Umulur ki bu çalışma, yeni bir heyecan yaratacak fikrî bir atılım için tetikleyici ve teşvik edici bir rol oynar. Elbette bir makale ile ideolojik bir atılımın altyapısının

e-kitap

hazırlanması mümkün değildir, fakat bazen bir sözün bile masaldaki "kral çıplak" sözü gibi bir etki yaratması mümkündür. Yeni bir entelektüel zümre, yeni veya yenilenmiş kurumlar, yapılar, yayınlar, değerler, idealler ve yeni bir cemaat yapısı yeni bir canlanış için zorunludur. Çünkü özellikle günümüzde fikrî ve kurumsal süreklilik en önemli güçtür.

KAYNAKÇA

Hocaoğlu, Durmuş, (1999), "Türk Milliyetçiliğinin En Mühim İhtiyacı: Öz-Eleştiri", *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı: 139-140-141 (500-501-502), Mart-Nisan-Mayıs 1999. (http://www.durmushocaoglu. com/dh/yazi. asp?yid=5039568)

Hocaoğlu, Durmuş, (2008), "Tabiî ve Fıtrî Bir Ekzistans Olarak Milliyetçilik", *Statükodan Değişime Milliyetçilik Ufku* içinde, (Ed.) Huzeyfe Süleyman Arslan, Binyıl Yayınevi. , Derleme: 1, , Ankara, (ss. 195-309.)

Köktürk, Milay, (2016), Eleştirel Yazılar-I: Millet ve Milliyetçilik, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Vurucu, İkbal –Kargıoğlu, Fırat –Çakıcı, Erkan, (2012), *Ukdeler: Ülkücü Türk Milliyetçiliği Üzerine Toplu Yazılar*, Gençlik Kitapevi, Konya, ss. 157-158.

e-kitap

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Lemi ATALAY[*]

Giriş

ATATÜRK İLKELERİNDEN biri olan milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün en çok vurguladığı ilkelerin başında gelmektedir. Millî bir mücadelenin ardından kurulan cumhuriyetin en belirleyici niteliklerinden biri olan ulus devlet olma özelliğinde somutlaşan bu vurguyu, Atatürk'ün siyasi, toplumsal ve ekonomik görüşlerinin en açık bir şekilde görülmesine imkân veren *Medeni Bilgiler* adlı eserinin "Millet" başlığıyla açılmasında ve bu bölüm içerisinde geniş bir şekilde millet/milliyetçilik meselesinin tartışılmasında da görmek mümkündür. Atatürk'ün ideolojisinin merkezine yerleştirdiği milliyetçilik ilkesi, aslında yeni kurulan ve çağdaşlaşmayı hedefleyen az gelişmiş ülkelerde görülen milliyetçilik tipinin öncülü olması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu ülkelerde görülen milliyetçilik anlayışı öncelikle sömürgecilikten kurtulmakta ve bağımsızlığın kazanılmasında önemli bir değer olarak ortaya çıkmış; bağımsızlığın kazanılmasının ardındansa bir ulus oluşturularak ulusal birliğin sağlanmasına katkı sağlamıştır. Bu ülkelerde ulusal birliğin sağlanmasından sonra siyasi ve ekonomik modernleşme hamlelerine geçilmiş; bu modernleşme hamleleri için Batı örnek alındığından bir kimlik sorunu ortaya çıkmış ve milliyetçilik ilkesi ulusa özgüven verip, kendi benliğini uluslararası ortamda kabul ettirecek unsurları ön plana çıkararak bu sorunun çözülmesinde yine önemli bir rol oynamıştır. Türkiye de Millî Mücadeleden başlayıp, Cumhuriyetin kurulmasıyla devam eden süreçte benzer aşamalardan geçmiş ve bu süreçte önemli rol oynayan Atatürk milliyetçiliği bu evrensel özellikleriyle, kendisinden sonra ortaya çıkan

[*] Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, latalay@ankara.edu.tr.

e-kitap

birçok azgelişmiş ülke milliyetçiliğine hem öncül, hem de örnek olması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır (Oran 1999:38-40). Dolayısıyla Atatürk milliyetçiliğinin bu evrensel özelliklerinden yola çıkılarak üç temel kısımda incelenmesi yararlı olacaktır. Bu doğrultuda, ilk kısımda gerek Millî Mücadele döneminde gerekse Cumhuriyetin ilk döneminde Atatürk milliyetçiliğinin en temel niteliği olarak ortaya çıkan tam bağımsızlık konusuna değinilecek, ardından Atatürk'ün millet olgusunu nasıl tanımladığı ve hangi öğelere bu tanım içerisinde yer verdiği ele alınacak ve son olarak çağdaşlaşma süreçlerinde ortaya çıkan kimlik sorunlarının aşılmasında milliyetçilik öğesinden ne şekilde yararlanıldığı değerlendirilecektir.

1. Atatürk Milliyetçiliğinin Temeli Olarak Tam Bağımsızlık

1. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmasının ardından, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde verilen Millî Mücadele hareketinin başarıya ulaşmasının en önemli etkenlerinden biri de milliyetçilik fikrinin yarattığı birlik, beraberlik ve bütünlük duygusudur. Mustafa Kemal Paşa, işgal kuvvetlerine karşı yerel düzeyde oluşan direniş hareketlerini millî bir anlayış etrafında birleştirmiş ve vatanın kurtuluşunu bu doğrultuda mümkün kılmıştır. Bu milliyetçilik anlayışı aynı zamanda Millî Mücadelenin, millî egemenlik ilkesi doğrultusunda kurulan TBMM aracılığıyla sürdürülmesinde de görülmektedir. Dolayısıyla doğrudan Türk milletinin kendisinden güç alan Millî Mücadele hareketi, bu milliyetçilik duygularıyla işgal güçlerini yurttan atarak, ülkenin bağımsızlığını kazanmasını sağlamıştır.

Emperyalizmin en yoğun şekilde görüldüğü bir dönemde ortaya çıkan Atatürk milliyetçiliği, bağımsızlığın kazanılmasının ardından yeni kurulan cumhuriyet sürecinde de doğal olarak bu bağımsızlığı korumayı hedeflemiştir. Bu bağımsızlık sadece siyasi olmayıp, ekonomik anlamda da bağımsızlığı içeren bir tam bağımsızlık anlayışı şeklindedir. Fakat bu tam bağımsızlığı korumaya

çalışırken, dışarıya kapalı bir toplum olmak ya da dış ülkelere yönelik düşmanca bir tutum takınmak hedeflenmemiştir. Atatürk milliyetçiliğinin esas hedefi çağdaş uluslar topluluğunun eşit bir üyesi olmaktır (Kışlalı 2001:44-45). Bu bağlamda, Medeni Bilgiler kitabında Atatürk, Türk milletinin, insanlık dünyasının samimi bir parçası olduğunu vurgulamış ve uygarlık yolunda, diğer milletlerle kendi bağımsızlığını koruyacak bir şekilde medeni ilişkiler kurmanın gelişmek için gerekli olduğuna dikkat çekmiştir (Atatürk 2003:162). Aynı şekilde CHP'nin 1931 ve 1935 programlarında milliyetçilik ilkesi, Türk milletinin gelişmesi için diğer uygar ülkelerle denk ilişkiler kurup, uyum içerisinde hareket ederken, kendine özgü değerlerini ve bağımsız karakterini koruması şeklinde tanımlanmıştır (CHP 1931 ve 1935: 31 ve 7). *"Yurtta barış, dünyada barış"* sözüyle özetlenebilecek bu yaklaşımdan yola çıkılarak, Atatürk milliyetçiliğinin insancıl, barışçıl, çağdaş ve evrensel bir anlayışa sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Atatürk milliyetçiliği bu barışçı özelliği doğrultusunda, yayılmacı hedefler gütmemesiyle de diğer milliyetçilik anlayışlarından ayrılmaktadır. Savaş sonrası birçok milliyetçilik akımı emperyalizm yapmak için ortaya çıkarken, Atatürk milliyetçiliği bizzat emperyalizme karşı olmuştur (Oran 1999:48). Medeni Bilgiler kitabında, Türk yurdunun eskiden daha büyük olduğu, ancak buna rağmen şimdiki vatan sınırlarından memnun olunduğunun vurgulanması bu anlayışı yansıtmaktadır (Atatürk 2003:154). Her daim gerçekliği ön plana çıkaran bir yapıda olan Atatürk, bu nedenle milliyetçilik anlayışında Panturanizm ve Panislamizm gibi ciddiyet ve gerçekçilikten uzak fikirlere yer vermemiştir (Feyzioğlu 1987:80).

2. Atatürk'ün Millet/Ulus Anlayışı

Ülkenin bağımsızlığını kazanmasında önemli bir rol oynayan milliyetçilik anlayışı, Cumhuriyet kurulduktan sonra çağdaş bir devlet olmak için gerekli olan ulus olgusunun oluşturulmasında da yine ön planda olmuştur. Batılı ülkeler de çağdaşlaşma

e-kitap

süreçlerinden geçerken, ulus olma, milliyetçilik fikrinin oluşması ve ulus devlet kurma aşamalarını yaşamıştır. Fakat bu ülkelerde önce ulus ortaya çıkmış, ardındansa milliyetçilik anlayışıyla birlikte ulusal devletler kurulmuştur. Türkiye'ye bakıldığındaysa bu durumun tam tersi ile karşılaşılmaktadır. Önce milliyetçilik fikri bağımsızlık sürecinde ortaya çıkmış, ardından da bu fikre dayanılarak kurulan devlet, kendi ulusunu yaratmaya çalışmıştır (Kışlalı 2001:42, Kili 2006:186).

Atatürk milliyetçiliği doğrultusunda yaratılmaya çalışılan bu ulus kavramının en iyi tanımlarını da yine bizzat Atatürk, Medeni Bilgiler kitabında ortaya koymuştur. Atatürk, kitapta ulusu oluşturan öğeler olarak; *"siyasal varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve köken birliği, tarihsel yakınlık ve ahlaksal yakınlığı"* sıralamış ve bir toplumun ulus olabilmesi için bu koşulların hepsi olmasa da büyük oranda bir arada olması gerektiğini vurgulamıştır. Din öğesini bu unsurlar arasında saymayan Atatürk'e göre ümmet anlayışı ulusal duyguyu azaltıcı etkilerde bulunmuştur. Bu unsurlar içerisinde en çok ortak tarihi, dili ve ahlaki birlik olma anlayışını ön plana çıkaran Atatürk bu doğrultuda ulusu, zengin bir hatıra mirasına sahip olan, birlikte yaşama konusunda ortak istenç gösteren ve sahip olunan mirasın korunması ve sürdürülmesi konusunda yine ortak iradeye sahip insanların oluşturduğu topluluk olarak tanımlamış ve bu tanımı *"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir"* ifadeleriyle özetlemiştir (Atatürk 2003: 157-167). Atatürk'ün bu yaklaşımı CHP programlarına da yansımış ve 1931-1935 programlarında ulus, *"dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyasi ve sosyal bir bütün"* olarak tanımlanmıştır (CHP 1931 ve 1935: 30 ve 3).

Atatürk'ün bu ulus tanımı ve anlayışı Ernest Renan'ın millet anlayışından etkilenmiş olup, ırk, din gibi objektif kriterlerden ziyade kültür, gönüllü birliktelik, ülküdaşlık gibi sübjektif kriterleri ön plana çıkarmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra her ne kadar Kürt ayaklanmaları devleti bunaltsa da Atatürk herhangi bir etnik ve ırk öğesini kullanmamış, ayrıca feodalizmin izlerinin

görüldüğü bölgelerde din öğesinden faydalanmayı hiç düşünmemiştir. Çünkü Atatürk, modern ulus devletlerin ancak ortak kültüre dayanarak oluşturulabileceğini görmüştür (Oran 1999:221, 286-287).

Atatürk'ün bu yaklaşımı nedeniyle milliyetçiliğinin bölücü ve ayırıcı değil, birleştirici ve bütünleştirici olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda Atatürk milliyetçiliği, ulusu dinsel, mezhepsel, etnik her türlü bölünmeye yöneltecek ve ayrılıklar oluşturacak siyasi, sosyal, ekonomik sebepleri ortadan kaldırmayı ve millî birlik ve beraberliği sağlamayı amaçlamıştır. Çünkü Atatürk'ün 10. yıl nutkunda da belirttiği gibi, Türk milleti ancak millî birlik ve beraberlikle zorlukların üstünden gelebilmiştir. Atatürk'ün yine aynı nutkunda *"Ne mutlu Türk olana"* tarzında bir ifadeden ziyade, *"Ne mutlu Türküm diyene"* sözünü tercih etmesi de bu bütünleştirici yaklaşımını yansıtmaktadır. Atatürk bu sözüyle Anadolu toprakları üzerinde yaşayan ortak duygulara ve kültüre sahip kişilere atıfta bulunmaktadır. Atatürk'ün bu deyişi özellikle ırkçı söylemlerin arttığı bir dönemde söylemesi, milliyetçilik anlayışının ırkçılıktan ne kadar uzak olduğunu da göstermektedir (Feyzioğlu 1987:54-57, Kili 2006:188-190, Kışlalı 2001:46-47).

3. Atatürk Milliyetçiliği ve Çağdaşlaşma

İlk aşamada bağımsızlığını kazanan, ardından oluşturduğu ulus anlayışıyla ulusal birliği sağlamaya çalışan yeni cumhuriyet, bağımsızlığı ve ulusal birliği kalıcı kılmak için çağdaşlaşmayı kendisine hedef seçmiştir. Bu hedefin gerçekleşmesinde yine Atatürk milliyetçiliğinin önemli bir rolü olmuştur. Çünkü çağdaş medeniyet seviyesine ulaşabilmek için model olarak Batı alındığından, bu yönde yapılan batılılaşma hamleleri sırasında aynı zamanda milliyetçiliğin de katkısıyla ulusal benlikten uzaklaşılmamak istenmiştir. Siyasal bağımsızlığın Atatürk milliyetçiliğinin temeli olduğu düşünüldüğünde, bu doğrultuda uygulanan batılılaşma hamlelerinin batıya teslimiyet ya da bağımlılık boyutuna ulaşmamasına özel bir önem verilmiştir. Bu nedenle Atatürk milliyetçiliği hem

e-kitap

çağdaşlaşmayı hem de millî benliğe sahip çıkmayı öngörmüştür. Bu iki unsur birbirine zıt fikirler gibi görünse de, aslında birbirlerinin tamamlayıcılarıdır. Çünkü daha önce de vurgulandığı gibi Atatürk milliyetçiliği başka milletleri olumsuzlayan bir yapıda değil, olumlu ve ileriye dönük bir milliyetçiliktir (Oran 1999:53, 263-268, Feyzioğlu 1987:58, 98).

Hem batılılaşma/çağdaşlaşmanın, hem de millî benliğin korunmaya çalışılmasından doğabilecek olası kimlik bunalımlarını çözmek içinse milliyetçilik anlayışı yine işlevsel bir rol üstlenmiştir. Özellikle 1930'larda geliştirilen dil ve tarih tezleriyle, Türkiye'nin de zaten bir batı ülkesi olduğu ve Batı medeniyetinin kökeninin de Türklerden kaynaklandığı savları ortaya atılarak, bu sorun çözülmek istenmiştir. Bugünden bakınca ırkçı gibi duran söylemler, aslında hem bu tarz işlevsel bir amaca yönelik olup, hem de ulusa bilinç ve özgüven kazandırma amacı gütmüştür. Yapılan antropolojik çalışmalardan yola çıkılarak üstün ırk tezi savunulmamış, bundan ziyade Batı ile eşit ve aynı ırktan olunduğu, yani Türklerin sarı ve ikincil bir ırktan olmadığı kanıtlanmak istenmiştir (Oran 1999:120, 203-207). Dolayısıyla Atatürk dil ve tarih alanındaki tüm bu çalışmalarıyla, Türk milletinin medeniyet oluşturucu özelliklerini tekrardan hatırlatmak istemiş ve millete özgüven aşılamak için çabalamıştır. Atatürk'ün 10. yıl nutkunda söylediği şu söz bu durumu açık bir şekilde özetlemektedir; *"Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki gelişmesi ile geleceğin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır."* (Feyzioğlu 1987:41). Bu bağlamda Atatürk milliyetçiliğinin bu yaklaşımı yine medenileşme/çağdaşlaşma doğrultusunda pozitif anlamlar yüklü bir işleve sahip olup, ayırıcı, bölücü, aşağılayıcı, saldırgan amaçlar içermemektedir.

Sonuç

Sonuç olarak Atatürk milliyetçiliği tüm bu özellikleriyle, Atatürk öncülüğünde gerçekleştirilen Türk devriminin geçirmiş olduğu birçok aşamada önemli bir rol oynamış ve doğal olarak

Atatürk ilkelerinin de asli bir parçası olmuştur. Gerek ülkenin bağımsızlığının kazanılmasında gerek yeni kurulan ulus devlette ulusal bütünlüğün sağlanmasında, gerekse de ulusun çağdaşlaşma hedefine yönelmesinde milliyetçilik fikri hep ön planda olmuştur. Çağdaşlaşamayan ve geri kalan devletlerin emperyalist devletlerce nasıl sömürüldüğünü iyi analiz eden Atatürk, öncelikle Türk milletinin bağımsızlığını temin ettikten sonra, çağdaş ve güçlü bir devletin temellerini atmaya çalışmıştır. Bu tarz devletlerin ulusal bir yapıda örgütlendiğini bildiği için önce ulus anlayışını ülkede yerleştirip, ulusal birliği sağlamaya çalışmış, ardından da bu birlikteliği kuvvetlendirmek için çağdaşlaşma adımlarını birer birer hayata geçirmiştir. Bu çağdaşlaşma uygulamalarıyla bir yandan güçlü bir devlet olma yönünde adımlar atılırken, bir yandan da tarih ve dil çalışmalarıyla Türklerin medeniyet kurucu özelliklerine atıfta bulunulmuştur. Böylece hem Batıya Türklerin çağdaşlaşma yolunda emin adımlarla ilerleyeceği yönünde bir mesaj verilmiş, hem de millet içinde doğabilecek olası bir kimlik bunalımı yine milliyetçilik aracılığıyla aşılanan özgüven duygusuyla önlenmeye çalışılmıştır. Tüm bu özellikleriyle Atatürk milliyetçiliğini, çağdaşlaşma yolunda bağımsız bir ulus devlet olmayı hedefleyen, bu yolda vatandaşlarını ulusal bilinç ve ülküler etrafında bütüncül şekilde bir araya getiren, diğer ülkelerle barış içerisinde işbirliğine girip yayılmacı, ırkçı, saldırgan hedefler gütmeyen, insancıl ve medeni bir milliyetçilik olarak tanımlamak mümkündür.

e-kitap

KAYNAKÇA

Atatürk, Mustafa Kemal (2003) *Medeni Bilgiler*, Örgün Yayınevi, İstanbul.

Feyzioğlu, Turhan (1987) *Atatürk ve Milliyetçilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara.

Kışlalı, Ahmet Taner (2001) *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi, 7. Baskı. Ankara.

Kili, Suna (2006) *Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Oran, Baskın (1999) *Atatürk Milliyetçiliği*, Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, Ankara.

——————— (1931) Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, TBMM Matbaası, Ankara.

——————— (1935) *CHP Programı*, Ulus Basımevi, Ankara.

ALPARSLAN TÜRKEŞ VİZYONUNDAN TARİH-COĞRAFYA-STRATEJİ BAĞLAMINDA TÜRK BİRLİĞİNİ YENİDEN OKUMAK

"Solun ihanet derecesine varan davranışları karşısında sağ ile olan kavgamızı erteledik."
"Solun ihanet derecesine varan davranışları karşısında ertelediğimiz sağ ile olan kavgamızı başlatıyoruz."

Alparslan TÜRKEŞ

"İnandıklarımın hepsini yazmayacağım; ama inanmadıklarımı asla yazmayacağım..."
"Türk Milliyetçiliğinin en büyük meselesi Türk Milliyetçileridir... !!!"

Galip ERDEM

"Ey Türkler! Bu bir manifestodur. Sizi, kanayan vicdanınız olarak, hiç rahat bırakmayacağım...!!!"

Durmuş HOCAOĞLU

"Dâhi odur ki, ileride herkesin takdir ve kabul edeceği şeyleri ilk ortaya koyduğu zaman herkes onlara delilik der."
"En mesud olanlar, hizmetlerinin bütün nesillerce meçhul kalmasını tercih edecek karakterde bulunanlardır."

Mustafa Kemâl ATATÜRK

Hüseyin BİLGİÇ*

Giriş Yerine: Jeo-tarihî Alanımız ile Kaderimizin Devlet Derinliği ile Devlet Aklı Alparslan Türkeş

Bugünü dünden okumayanlar/okuyamayanlar yarın/gelecek hakkında ne bir şey söyleyebilirler ne de geleceği anlayabilirler/anlamlandırabilirler. ve elbette bugünü ne dünün içinde ne de geleceğin içinde tahlil ederek şimdiyi tarihe bağlayabilirler. Bu açıdan bakıldığında Alparslan Türkeş'in fikirleri bugünü dünden okuma ve geleceği anlamada/anlamlandırmada son derece önemlidir. Alparslan Türkeş'in Türk Birliği vizyonu Gaspıralı'dan Akçura'ya, Galiyev'den, Turar Rıskul'a, Ziya Gökalp'ten Hüseyin Nihal Atsız'a, Erol Güngör'den Durmuş Hocaoğlu'na uzanan silsilede "fikrî miras"ın sadece taşıyıcısı değildir. Türkçülük hareketinin yolbaşçısı olarak yorumlayıcısıdır, çözümleyicisidir ve değiştiricisidir. Türkeş, Türkçülük hareketinin devre, asra, şartlara göre

* Tarihçi

e-kitap

tartışılarak daha ileriye götürülmesinde fikir adamı kimliği olduğu gibi "Türk Kuşağı"nın meselelerine çözüm üreten "devlet derinliği" ile "devlet aklı" olarak önemli bir kişiliktir. Bununla birlikte onun vizyonuna yorumlama, değerlendirme, çözümleme ile katkı yapılmazsa Alparslan Türkeş'in fikirleri de "uzun ömürlü" olmaz kaybolmaya mahkûm olur.

Alparslan Türkeş devlet adamı kimliği ile vizyoner bir bakış açısı geliştirmiş, Türk Âleminde ezber bozan, paradigma üreten, vizyoner bakış açısına ufuk katan, perspektif getiren özellikleriyle Türk Milliyetçiliği hareketine yön vermiştir. O, 20. asırdaki Türk Milliyetçiliğinin yolbaşçısı olarak tefekkür âleminde yaptığı açılımlar, yaptığı katkılar, yaptığı farklı söylemleri ve çıkışları ile "anlaşılamayan yalnızlardandır". Üstelik onun Türk Milliyetçiliği fikrine "farklılık" getirerek ezber bozması çoğu zaman rahatsız edici de olabilmiştir. Oysa Alparslan Türkeş'in fikirleri, vizyonu bugünümüzü dünden okumada ve geleceğimizi kurmada temel bulaklardan birisi olabilir. Onun ufku, vizyonu, perspektifi tabir yerindeyse "I'nın üstüne noktayı koyması", olayları olguları değişik açılardan yorumlaması düşünce dünyamıza katkılar sunabilir.

Bizde makalemizde Alparslan Türkeş'in Türk Birliği vizyonunu bugünü dünden okuyarak gelecek içindeki jeotarihî alan ile kaderimizin bugün bağlantısı okumasına katkı yapmayı maksat edinmekteyiz. Bunu yaparken farklı yöntem uygulayacağız. Alparslan Türkeş'in Türk Birliği üzerine görüşlerini, fikirlerini, bakış açılarını, vizyonunu sadece milliyetçi kaynaklara dayanarak "milliyetçi tekrar" yapmayacağız. Sovyet dönemi ile Sovyet sonrası görüşleri yansıtan çalışmalar yanında Türkiye'den de farklı görüşlerden yararlanarak çapraz okuma yöntemi ile Alparslan Türkeş vizyonunu ele alacağız. Bu yöntemi yapmamızın sebebi bugüne deyin sadece milliyetçi araştırmacılar değil diğer dünya görüşüne mensup araştırmacılar veya konu üzerine araştırma yapan uzmanlar Alparslan Türkeş'in Türk Birliği vizyonu üzerine yapılan çalışmalarında tek yerden bakış vardır. Ne yazık ki yapılan çalışmalarda, bunda araştırmacıların dünya görüşlerinin etken olması

mühimdir, çapraz okuma yapmadan tek ve seçme kaynaklara dayanılması yanında aşırı türde taraflı olarak Türkeş'in vizyonu tekdüze bir türde verilerek Türkeş'ten yapılan uzun alıntılarla yetinilmiştir. Dolayısıyla da genel itibariyle birbirlerinin tekrarıdır. Ayrıca Alparslan Türkeş'in Türk Birliği vizyonu genel olarak bahse konu çalışmalarda "fikir", "görüş", "düşünce" çerçevesinde ele alınmaktadır. Hatta "ilmî", "akademik" olduğu iddiasında olan bazı araştırmalarda dâhi Alparslan Türkeş'in Türk Birliği vizyonunu "imge"ye, "fenomen"e, "retorik"e indirgenerek yorumlamaktadır.

Genelde Türk Birliği vizyonu Türkeş'in "1944 Türkçülük-Turancılık Davası"nda SSCB'nin dağılması ile ilgili sözlerinden hareketle belli başlı fikirleri, söylemleri, görüşleri üzerinden ele alınarak "tarihin haklı çıkardığı lider" sonucuna bağlanarak yorumlanmaktadır. Oysa Alparslan Türkeş'in "Tarihin haklı çıkardığı lider" paradigması üzerine kurulu bu tür değerlendirmeler Türk Birliği vizyonunu tam anlamıyla etraflı ve derinlemesine anlaymaya yetmez.

Öte yandan şunu da belirtmek gerekir ki Alparslan Türkeş'in Türk birliği vizyonunu derinlemesine incelemek için inceleyebilmek ancak onun bütün kitaplarının, makalelerinin, söyleşilerinin, nutuklarının okunması, çapraz okuma yöntemiyle değerlendirilmesi ile mümkündür.

Makalede "fikir, görüş" kavramı yerine "vizyon" kavramının kullanılması kullanılmış olmasının bilinçli bir tercih olduğu vurgulanmalıdır. Çünkü Türk Birliği/PanTürkizm fikri kısa-orta-uzun devirli fikirlerin, görüşlerin "belli devir"ler içindeki "birliği"ni kapsamaz. Türk Birliği/PanTürkizm fikri kısa-orta-uzun devirleri kapsayan ve devamlılık arz eden "birliği anlatan vizyon"dur-ki İsmail Gaspıralı'nın "Dilde, Fikirde, İş'te Birlik" uranı "vizyon"un kısa-orta-uzun devirlerin "birlik" ile "vurgu farkındaki içeriğini" öz, kısa ve mükemmel olarak ortaya koymaktadır.

e-kitap

Kısa Derkenar: Kadızade Zihniyeti-NATO Baş NATO Mermer Muhafazakârlık Arasına Sıkışan/Şıkıştırılan Türk Birliği/Türk Devrimi Vizyonunun Eklektik Çıkarcı Bilinç Çölleşmesi

1699 Karlofça Antlaşması ile birlikte Devlet-i Âliyye sadece toprak kaybetmeye başlamamıştır. İlimde, bilimde, bilgide, devrin ruhunun getirdiği siyasî, iktisadî, sosyal, tarihî, coğrafî, stratejik değişimleri, dönüşümleri, ilerlemeleri, gelişmeleri takip etmemeye/takip edememeye başlamıştır. Devlet-i Âliyye'nin gerilemesinde dış dinamikler kadar iç dinamiklerinde tesiri büyüktür.

Gerilemenin şiddetini artırmasıyla Devlet-i Âliyye'de oluşan geç kalmışlık sezgisi telâfi etme ve asırların açığını kapatma endişesini tetiklemiştir. Endişenin temel kaynağına baktığımızda iki sürecin aynı anda işlemesinin oluşturduğu baskının aceleciliği çarpıcı türde ortaya çıkmaktadır.

Devlet-i Âliyye toprak kaybı ile her alanda devlet ile toplumu ilerletme, geliştirme, asrı yakalama savaşını aynı anda vermekteydi. İki cephede birden aynı anda verilen savaş Devlet-i Âliyye'yi "zaman sıkışması"na hapsetti. Ortaya çıkan büyük resimde devlet ricali, askeriye ile ilmiye sınıfı "devlet nasıl kurtulur?" sorusuna yanıt ararken diğer yandan hem Batı ile birlikte hareket etmek hem de Batı'ya karşı savunmada kalmak arasındaki dengeyi kurmak istiyorlardı. İşte bu vaziyet Devlet-i Âliyye'yi "zaman sıkışması"na hapsetti ve bu durum günümüze de tesirleri olacak türde mirasını bıraktı.

Karl Marks'ın "Birçok kanıtın biriktiği, fakat düşüncenin geri kaldığı zamanlarda daima ansiklopediciler asrı başlar" sözü bize hâl-i pür melâlimizi anlatır aslında. "Zaman sıkışması"na hapsolmaktan dolayı genel tanımlama ile "Kadızade zihniyeti" veya "NATO baş NATO mermer eklektik çıkarcılar" veya Karl Marks'ın tanımlaması ile "ansiklopediciler" dediğimiz "gürûh" bilgi ile aramıza mesafe koyurttu.

Bilgi ile aramıza koyduğumuz mesafe bizi "zaman sıkışması"na hapsetti. ve bilgi bizler için ötelenen, bahane edilen, geç kalmışlığımızdan kaynaklı alanları telâfi ederek diğer geç

kalmışlıklarımızı ötelediğimiz "bastırma duygusu" oldu. ve bilgi faydacı çerçevede kullanılan araca dönüştü.

Meşhur "bize bunu niye öğretiyorlar?", "Ne gerek var bu bilgiye?" söylemleri ile "zihin çölleşmesinin" zirvesinden dünyaya meydan okumaya başladık... ilme, bilime, bilgiye bu bakış açısıyla yaklaşmaktan dolayı işe yarayacak bilgiye ulaşamadığımız gibi bilgi-fikir-akıl yürütme-düşünce arasında bağları da kuramayarak "çelişkili bakış açılarının açmazlarına hapsolarak çalışan beyin"ler ile idare etmeye başladık.

Bütün bunların sonucunda bizde komplo kuramları hâkim olmuştur maalesef. Komplocu zihniyetin tesiriyle "Müsademe-i efkârdan barika-yı hakikat doğar" sözü yerine "Eğer ile meğeri evlendirmişler, keşke diye bir çocuk doğmuş" sözü ilmî 'gerçek/hakikat' olarak "peydahlanmaktadır" maalesef...

Buradan hareketle, Türk milliyetçiliği/Türkçülük hareketini "Kadızade zihniyeti", "NATO baş NATO mermer eklektik çıkarcı", "ansiklopedici" gürûh yanlış yönlendirmektedir.

İlme, bilime, bilgiye, gerçeğe, hakikate düşman olan bu gürûh Türk Milliyetçiliği hareketinin, Türk Birliği vizyonunun içini, içeriğini boşaltarak ortada sadece şekil bırakmaktadır.

Türk Milliyetçiliğini muhafazakâr/gelenekçi yapıya dönüştüren bu "azınlık gürûh" Türk kimliğini, Türkçülük hareketini Türk Birliğini tarih, coğrafya, strateji vizyonundan kopartmıştır ve "zaman sıkışması" içine hapsetmiştir. Burada konumuzu fazla dağıtmadan Türk Milliyetçiliği/Türkçülük ve muhafazakârlık, gelenekçilik arasındaki ilişkiye kısaca değinmekte fayda vardır.

Alparslan Türkeş'in "Biz ne sağcıyız ne solcuyuz, Türk milliyetçisiyiz. Ancak halkın anladığı mânâda sağcı olabiliriz" sözünden hareketle Türkçülüğün muhafazakârlık-gelenekçilik/sağcılık/solculuk anlayışı Türkçülüğün muhafazakârlığı, gelenekçiliği, geleneğe, kültüre, medeniyete, örf-âdetlere bağlı olması kesinlikle statükoculuk değildir.

Genel tanımlama ile sağcılığı/solculuğu geleneklerimizden, göreneklerimizden ve değerlerimizden kopuş değildir. Siyasal,

e-kitap

sosyal, iktisadî, teknolojik değişimler, gelişmeleri takip etmektir. Bahse konu değişimlerin, ilerlemelerin, gelişmelerin dünyada ve bölgemizde yaptığı tesirleri yakından takip etmektir. ve bütün bunların karşısında insanî özü unutarak, yok sayarak, ihmâl ederek şeklî ve sathî düzeyde "bireyci" türde kopyacı/naklî bir edilgenlik değildir. Tam aksine insanî özü temel alarak yeni fikirler ile yeni paradigmalar ile özgün bir etkenlik yoluyla yetkinlik ve etkinliktir.

Alparslan Türkeş'in vizyonunu anlamayanlar, anlayamayanlar, kavramayanlar, kavrayamayanlar elbette "Alparslan Türkeş'in ceketini" (Burada neyden bahsettiğimizi Türkmen Tıraşoğlu anladı.) düşünenlere, üretenlere değil; muhafazakârlığa, gelenekçiliğe, statükoya teslim ederler... Sadece Alparslan Türkeş'in değil Türkçü hareketin yolbaşçılarınıda anlayamazlar, kavrayamazlar...

Yazımızın diğer bölümlerinde bu konuya atıfla biraz daha genişleteceğimiz için toparlayacak olursak, Türklük âlemi "oluşturulmuş hafıza" ve "dayatılmış unutuş"un kıskacında cahillikten kâr edenlerin 'ilmine' ve 'bilimi'ne bel bağlamış durumda maalesef. ve bel bağlamadan dolayı tarihi "inanç alanı"nda, coğrafyayı "asosyal/anti sosyal/sosyal mesafe alanı"nda ve stratejiyi/stratejik düşünceyi/stratejik vizyonu ise "komplo kuramı alanı"nda dondurduk.

Devlet Derinliği ile Devlet Aklını Jeo-tarihî Alan ile Kaderde Kuramdan Eyleme Geçiren Adam: Alparslan Türkeş

Tarihte bazı şahsiyetler vardır. Bu şahsiyetler tarihte sadece "şahsiyet" olarak yer almamışlardır. Yaşadıkları devir içinde "sadece" işler yaparak, tarihte bulunarak "geçip gitmemişlerdir". Ne tarihin arkasında ne de tarihin dışında durmamışlardır. Bu şahsiyetler tarihin içinde bulunarak tarihi değiştirmişler, tarihe yön vermişlerdir.

Bu şahsiyetler fikirleri, görüşleri, bakış açıları, ufukları, vizyonları, perspektifleri ile "şahsiyet olarak", "tek başlarına olarak", "yalnız olarak" sadece yaşadıkları devri değil tarihi etkilemişlerdir.

Bu şahsiyetler tarihte olayların değişmesini, tarihteki sebep-sonuç ilişkisi arasındaki bağların gelecek devirlerde ortaya çıkacak olan yeni sebeplerin sonuçların ortaya çıkmasında "merkez"de yer almışlardır.

Tarihteki bazı olayların tam anlamıyla kavranabilip yorumlanarak çözümlemeye tabi tutulması için bu şahsiyetler kesinlikle göz ardı edilemez.

Tarihteki sebep-sonuç arasındaki bağların, olay-olgu arasındaki ilişkilerin ve bunların günümüz ile geleceğe bıraktığı mirasın dinamikleri, perde arkasındakileri ve süreç çözümlemesi "merkezdeki şahsiyetler" çıkarıldığında ortada "tarih" değil, "coğrafya" değil, "strateji" değil "NATO baş NATO mermer eklektik çıkarcılar"ın "komplo kuramları" kalır...

Türk tarihi özelinde ele alırsak birçok "merkez şahsiyet" vardır. Türk tarihinde bahse konu "merkez şahsiyet"lerin önemi, konumu günümüze deyin uzanan tarihî, coğrafî, zihnî, felsefî derinliğimizde Türklüğün kaderinde iz bırakmıştır. ve bu "merkez şahsiyet"ler günümüz ile geleceğimizin şekillenmesinde hâlâ önemli konumda jeotarihî alan ile kaderimizin derinliği olarak söz sahibidirler. İlk akla gelenler İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura, Ali Merdan Topçubaşı, İsmail Firdevs, Mirseyid Sultan Galiyev, TurarRıskul, Ziya Gökalp, Hüseyin Nihâl Atsız, Erol Güngör, Dündar Taşer ve diğer şahsiyetler Türk tarihinde iz bırakmış şahsiyetlerdir.

Bu şahsiyetleri tarihten çıkardığımızda hafızada kopukluk olur. Alparslan Türkeş te "merkez şahsiyetler"den birisi olarak genelde Türk tarihinden özelde Türk Milliyetçiliği tarihinden çıkarıldığında elde veri olarak sadece "eklektik çıkarcıların" kerameti özünden menkûl "yorumları" kalır...

Alparslan Türkeş Türk tarihindeki/Türk Milliyetçiliği tarihindeki sebep-sonuç ilişkileri ile bu ilişkilerin olay-olgu arasındaki bağları ve bütün bu ilişkilerin, bağların dün-bugün-gelecek bağlamındaki tesirlerinde "merkez şahsiyet" konumu bize dinamikleri, süreç çözümlemelerini, perde arkasındakileri gösterir.

e-kitap

Yalnız, Alparslan Türkeş'in Türk Birliği vizyonu, fikirleri, görüşleri, olaylara, olgulara bakışı ve yorumları üzerine okuma yaparken özellikle şu konuyu kesinlikle gözden kaçırmamak gerekir. Malûm olduğu üzere siyaset adamları-devlet adamları "bazı vakitler ve zamanlar fikirlerinin söylememek için" konuştukları için Alparslan Türkeş te siyaset adamı kimliği-devlet adamı kimliği dolayısıyla "siyaseten söylemler", "siyaseten yorumlar", "siyaseten görüşler" irad etmiştir.

Dolayısıyla, Alparslan Türkeş okuması yaparken "çapraz okuma" yapmak zorunludur. Sadece "çapraz okumak" yetmez "diyalektik okuma" ile birlikte "triyalektik okuma" yapmak zorunludur. Bunlar yapıldığı vakit Alparslan Türkeş'in bıraktığı miras daha iyi kavranır, anlaşılır düşüncesindeyiz...

Eğer bahse konu okumalar yapılmazsa "ansiklopedicilerasrı"nın "ansiklopedik bilgileri"nde Alparslan Türkeş'i dondurup kalıplaştırırız...Unutulmaması gereken diğer bir konu ise şudur. Winston Churchil'in "Devlet adamı ile Politikacı arasında fark şudur: Politikacı gelecek seçimleri düşünür; Devlet adamı ise gelecek nesilleri" söyleminden hareketle Alparslan Türkeş vizyonunun okuması yapılırken Alparslan Türkeş'in "gelecek nesilleri" düşünerek kuram-eylem-hareket bütünlüğü çerçevesinde siyaset yaptığı gözlerden kesinlikle kaçırılmamalıdır...

"Türk Kuşağı"nda İsmail Gaspıralı ile başlayan Türkçü-Devrimci hareketin 20. asırdaki önemli yolbaşçılarından olan Alparslan Türkeş "Muktedir olmadan iktidar olunamaz" vizyonu ile Azeri Türk'ü şair Elmas Yıldırım'ın "İhtilâl istiyorum mukaddes bir ihtilâl" şiirindeki dizelerle birlikte "içinde ukde olarak yarım kalan üçüncü yol vizyonu" ile bıraktığı miras Türkçülük hareketinin jeotarihî alanı ile kaderinde buluşarak yüzleşmesi için mühimdir.

Türkçülük hareketi Osmanlı Devleti devrinde Türk Ocakları, Türk Derneği, Yusuf Akçura, Ahmet Ferid Tek, Mustafa Suphi'nin kurdukları Millî Meşrutiyet Fırkası yine Ahmet Ferid Tek'in kurduğu Millî Türk Fırkası gibi siyasal-sosyal oluşumlarda her ne

kadar "millete inme"ye çalışarak Türklük bilincini, Türk kültürünü, geleneğini, örf-âdetlerini, etnografisini anlatarak kurulacak olan yeni devlette devlete "milletleşme" millete ise "devletleşme" bilinçlerini temelleri atılsa da o devirdeki iç-dış siyasal ortam ile Birinci Dünya Paylaşım Savaşı'nın tesirleri "millete inme" çalışmalarını yarım bıraktırmıştır.

Bunlardan dolayı Türkçülük hareketinin "millete inme" süreci sonraki devirlere kalmıştır. Sonraki devirlerde ise hareket içindeki ilmî, fikrî, siyasî, sosyal tartışmalar (Bu tartışmalar Merkezî Asya/Türkistan ile Küçük Asya/Anadolu'da aynı tartışmalarıdır. Devletin rejimi, sistemi ne olacak? ve benzeri sorular etrafında Türkçü aydınların tartışmaları ayrı bir çalışma konusu olup Türk Milliyetçiliğinin önemli konularından birisidir. Çünkü Hareket içinde tartışmalar günümüze ışık tutmakla birlikte bıraktığı mirasın derinlemesine çözümlemesinin yapılması elzemdir) Türkçülüğün fırka, ocak, dernek, dergi alanlarında ilmî, aydın çerçevesine sıkışıp kalmasına neden olmuştur. Alparslan Türkeş Türkçü hareketin "millete inme" çalışmalarında en büyük emeği ortaya koymuştur. O, Türk Milliyetçiliğine belirli bir biçim vererek ve onları somut sosyal zeminde yeniden üreten değerlere dönüştürmüştür. Türk Milliyetçiliğini tüm millet tarafından benimsenmesi ve yayılması bakımından önemli bir şahsiyettir. Alparslan Türkeş'in Türk Milliyetçiliğinin "millete inmesi" konusunda yadsınamaz katkısı yanında "ülkücülük" kavramlaştırmasıyla Türk Milliyetçiliğine farklı bir dinamiklik, farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Alparslan Türkeş "ülkücülük" kavramı ile mevcudu ortaya çıkarmakla kalmayarak bu kavram ile hareketin temel çıkış noktalarının bir kısmı sadece Türk Milliyetçiliği/Türkçülük bağlamında anlam kazanmaktayken/kazanabilmekteyken toplumda varlığını sürdürebilmeleri ve anlaşabilmeleri bakımından "yerel" özellikler ile buluşturmuştur.

Galip Erdem'in "Herkes milliyetçi olabilir ama ülkücü olamaz" sözünü çıkış noktası alarak söylersek "ülkücülük" Türk Milliyetçiliği fikrini "yerel" özellikler ile buluşturmaktaki "ince

e-kitap

ayrıntı"dır aslında. Şöyle ki, Alparslan Türkeş Türk Milliyetçiliğini/Türkçü hareketi "millete indirirken" "ülkücülük" kavramı ile Türk Milliyetçiliğinin özgünlüğüne, yerel yapısına özgü birtakım değerlerin hareketi millet içinde tanınıp benimsenmesinde kolaylık sağlayacağını düşünmüştür. İkinci olarak, Türk Milliyetçiliğinin düşünüş, kuram ile eylem türleri, biçimlerini Türk kimliğinin benzerlikleri, farklılıkları ile bu benzerlikler ile farklılıkların temelinde Türk tarihine, coğrafyasına, sosyal yapısına, kültürüne, medeniyetine özgü ve özgül bir sosyal kimlikle "millete inmiştir." Üçüncü olarak, Türk Milliyetçiliği ile diğer milliyetçilikler arasındaki farkları vurgulamakta "ülkücülük" kavramı anahtar rolündedir.

Türk Milliyetçiliği hareketinin/Türkçülük hareketinin klasik milliyetçi sezimin tesiri altındaki kitleler ile ancak sathî düzeyde yerel özelliği taşıyan, Türk Milliyetçiliği ile millete özgü değerler vasıtasıyla özlerini birbirlerinden ayırarak "biz" olma bilinci geliştirilir ve pekiştirilirdi.

Her ne kadar Türk Milliyetçiliği "millete inmiş" sayılsa da karşılıklı paylaşılan semboller ve değerler klasik/genel geçer milliyetçi görüşler çerçevesinde "sezimden" öteye gitmezdi. Bunun için Türk Milliyetçiliği hareketi araştırılırken milliyetçilik kuramları bir yere deyin yardımcı olur.

Ülkücülük kavramı olmadan Türk Milliyetçiliğinin "millete inme" süreci derinlemesine tahlil edilemez, araştırması yapılamaz. Yapılan tahliller dar verili ve kendinden menkûl olarak algılardan ibaret belirli bir tarihî ve sosyal süreç içerisinde oluşmuş ve karşılıklı etkileşim ve eylem sayesinde yeniden üretilmiş oluşumları anlatabilir sadece.

Türk Devrimcisi Alparslan Türkeş Türkçü hareketi millet içinde yayarak, millet ile tanıştırarak yarım kalmış, yarım bırakılmış, yarım bıraktırılmış işin ilerlemesine, gelişmesine yol açmıştır. "Millete inme" konusu elbette ayrı bir çalışma/tartışma konusudur. Çünkü Türkçü hareketin "millete inmesi" ile ortaya çıkan

"avamlaşma", "köylüleşme" veya İlber Ortaylı Hocanın söylemi ile "kasabalaşma" değişik açılardan ele alınması gereken konudur.

Türkçü hareketin "millete inmesi" ile iktidar kadrolarından ve iktidar kadrolarının oluşturduğu statükodan bağımsız olarak devleti "milletleştirmek" milleti ise "devletleştirmek" bilincine yön verme görevi Türkçülük/Türk Milliyetçiliği, PanTürkizm/Türk Birliği, Ülkücülük kavramlarının "içini boşaltmış" ve bu kavramların "asıl sahipleri" ve bu kavramların içeriğini doldurarak Alparslan Türkeş'in söylemi ile "emanet olan davayı kucaklayıp hiç arkaya bakmadan yürüyenlerin" "kenarda" bırakı (tırı)larak "vurulduğu" ; her siyasî görüşe eklemlenebilen "eklektik çıkarcılar"ın bahse konu kavramları öz "eklektik durumlarına göre" yorumlayıp "vurulmayarak" lâyık olmadıkları yerlerde Türkçülüğü temsil etmeleri hakikaten "millete inmek" veya millete inmek" konusunda ne kadar, nasıl başarılar elde edildiği konusu çok uzundur. (Hocaoğlu 1997a: 12-15)

Konumuza dönersek, Alparslan Türkeş Türkçü hareketin "millete inmesi" ile iktidar kadrolarından ve iktidar kadrolarının oluşturduğu statükodan bağımsız olarak devleti "milletleştirmek" milleti ise "devletleştirmek" bilincine yön verme görevi konusunda yaptığı çalışmaları ile Türkçü hareketin bilinç, birikim, tecrübe, deneyim alanlarında hakikaten yeni perspektifler, ufuklar, vizyonlar açmıştır. (Yiğit 2019: 17-20)

Elbette Alparslan Türkeş'in bu çalışmaları ne kadar, nerece, nasıl aşılmış ve çalışmalarına ne tür katkılar yapılarak "zihniyet devrimi" ilerletilerek geliştirilmiştir bunları "eklektik çıkarcılar"ın 'ilmî' çalışmaları ve 'yorumları'na bakarak anlayabiliriz... !!! (Hocaoğlu 1999: 97-99)

Alparslan Türkeş için Türkistan, Türk Birliği hiçbir zaman imge, fenomen, retorik, metafor ve benzerleri olmamıştır. Alparslan Türkeş için Türk Birliği dava, vizyon, tarih ile coğrafyanın harekete geçmesi, jeotarihî alan ile kaderde buluşup yüzleşmektir.

Alparslan Türkeş 20. asrın adamı değildir çünkü hareketleri, eylemleri, öngörüleri, ufku, vizyonu, perspektifi ile bunu

e-kitap

delillendirmiştir. Alparslan Türkeş 20. asrın kavramları, terimleriyle, kalıplarıyla konuşmamıştır.

20. asrın davranış kalıpları ile hareket etmemiştir. Diğer ifadeyle Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünyasının dayattığı hegemonik kavramlarına, terimlerine, davranış kalıplarına karşı öz terimleri, öz kavramları, öz tanımlamaları, öz paradigmaları, öz davranış kalıplarıyla karşı çıkarak "üçüncü yol" ortaya koymuştur. (Hocaoğlu 1997b: 5)

Tarihin Epistemolojisi ile Coğrafyanın Ontolojisinin Yüzleştiği Kader: Küçük Asya/Türkiye-Merkezî Asya/Türkistan

Malûm olduğu üzere 20. asrın son çeyreği Türkiye ile Türkistan coğrafyasında siyasi, sosyal, kültürel olaylar meydana gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminin "en soğuk" devrinde Soğuk Savaşın idraklerimize giydirdiği deli gömlekleri –izm'lerin anomik bir ortam oluşturmasıyla birçok alanda başlayan altkültürasyon sürecinin günümüze kadar uzanan fikrî maddeciliği insanları "yalın hâl" vaziyetinden ileri götürememiştir. İşte, Türkiye ile Türkistan coğrafyası bu noktada "üçüncü yol" sunan özelliği ile günümüzün fikir üretmekten ziyade ayrıştırmaya ve kişi kültlerini kutsayan diğer coğrafyalardan ayrılmaktadır.

Türkiye ile Türkistan zihni çölleşme ve magazinleşme sürecinin hızla devam ettiği günümüzde bütün bunlara karşı ANTİ tez olarak değil ÖZÜ olarak fikirler üretmekle birlikte "geçiş dönemi" önermesinden hareketle tarihi geçiştirmeyi değil, zihnî dönüşüm/zihniyet devrimi önermesini ortaya koymaktadır. (Komatsu 1993: 22-29)

Türkiye ile Türkistan üzerine "ezber bozma" düsturuyla yola çıkanlar ezber bozmak şöyle dursun bozacakları ezberi ezberleyerek doktriner mutlakçılık batağına saplanmışlardır. Onun içindir ki "ezberleri bozacağız" diyenler evvelce öz ezberlerini bozmalıdır. Ezber bozamayanlar/ezberlerini bozamayanlar ezberledikleri doktriner mutlaklık alanında "köylü zihniyet"te yaşamaya

mahkûmdurlar. Elbette Türkiye ile Türkistan üzerine ezber bozmak gereklidir.

Fakat bu ezber bozmakta "köylü zihniyet" ile "aykırılık" adına "ergen çıkışlar" bugüne kadar Türkiye ile Türkistan coğrafyasına ziyan vermiştir. Ezber bozar iken ortak köken yanılsaması ve kader birliği hayaline dayandırılan Turan sezgisi artık bırakılmalıdır.
,

Ortak köken, kader birliği gibi temel kavramların içeriği ve yapısı manaca sorgulanmalıdır. Üretilen fikirlerin toplumdaki izdüşümlerini çözümleyebilmek ve toplumun zaman, mekân içindeki sürekliliğini sağlayabilmek "ezber bozma"nın önemli tefekkür duraklarındandır.

Alparslan Türkeş Türklüğün tarihî, sosyal, kültürel, medeni hafızasını sorgulayarak terminoloji ve kavram üretme konusunda ezberleri bozmuştur. (МУХАММЕТДИНОВ 1995: 163)

Aksiyom/postulat-kuram gerilimlerinde vatanı, coğrafyayı kimliği değerlendiren zihniyetin aksiyom ile kuramı birbirinden ayırt edemediği günümüzde Alparslan Türkeş vizyonuna baktığımızda aksiyom/postulat-kuram arasındaki farkların çizgilerini çizip vatan, coğrafya, kimlik ve diğer temel kavramları ve terimleri tarihî coğrafî zeminine oturtmuştur. ve tarihî, sosyal, kültürel, siyasal resmî anlayış ile yaşanan gerçek/hakikat arasındaki derin ayırımları temellendirmiştir. (Turan 2019: 46-52)

Türkiye ile Türkistan coğrafyasının paradigmatik değişim ve dönüşüme ihtiyacı olduğu günümüz dünyasında bilgi üretme yeteneğini yitiren, tartışmayı kör noktasından gören kelime dağarcığı sığ yığınlar stratejik olarak içeriksiz, inançsız statükocu ayinlerde özlerini tatmin etmekten öteye gidememektedirler.

Bu sebepten dolayıdır ki hem ideoloji ile gerçekler ve hakikatler arasında büyüyen "boşluk" sebebiyle "yapıcı eleştiri"ye bile tahammül edemeyen "yığınlar" "çokluk kuruntusu" ile birbirlerini oyalamaktalar ve Türkiye ile Türkistan hakkında oluşturulmuş güçlü önyargıları körükleyerek fantezileri beslemektedirler. Hem de bilgi, kelime dağarcıklarını, ufuksuzluklarını,

e-kitap

vizyonsuzluklarını, perspektifsizliklerini, bilgi üretenlerin sözlerini, söylemlerini ters yüz ederek bilgi üretenlere mesnetsiz sözler ile saldırmakta ve taşlamaktadırlar. (Okur ve diğerleri2019: 62-63)

Türkiye ile Türkistan'da bazı ciddi yayınlar haricinde Türkistan'da Türkiye çalışmaları, Türkiye'de ise Türkistan çalışmaları hâlâ belli başlı tariflerin içerisine sıkıştırılmış ve dondurulmuş vaziyettedir. Kendilerince verilen malûm manalarla ve Avrupa merkezli çalışmaların çerçevesinde tanımlamaya uğraşılan jeotarihî alan ile kader "Türk Kuşağı" anlam ve alan değişikliklerine/kaymalarına uğrayarak vulgarize olmaktadır.

Vulgarize olmaya karşı Alparslan Türkeş altı alanda çalışmalar yaparak Türkiye ile Merkezî Asya'yı doğru okumanın yöntemlerini ortaya koymuştur: *Birincisi*, Türk Halkları'nın ortak ırk, kültür, dil, din, medeniyet, tarih, coğrafya yapısını ve unsurlarını güçlü ve güçsüz yönleriyle tespit etmek. *İkincisi*, SSCB devri ve SSCB sonrası uluslararası düzende ve bölgemizdeki düzende sistemik değişimleri/kaymaları, yükselen değerleri, gelişmeleri dikkate alarak amaçları ve araçları ilmî ve felsefî yollarla belirlemek. *Üçüncüsü*, jeotarihî alan ile kaderin bütün unsurlarını harekete geçirici alanları ve bu alanların önceliklerini belirlemek. *Dördüncüsü*, Türkiye-Türkistan kavramının-aşağıda bu konuya alıntılar yaparak değineceğiz- içi boşaltılmış, illiberalize edilmiş şeklinden kurtarıp içeriğini tarihî, iktisadî, sosyal, kültürel, jeostratejik, jeopolitik, jeosiyasî, manada doldurmak. Bu konuyu biraz daha açacak olursak, Türkiye ile Türkistan niyet ve amaçlar ile olanak ve yetenekler arasında bağ ve dengelerine yabancılaştırılmıştır.

Siyasî, stratejik çalışmalarda Türkiye ile Türkistan "mihver ülke/mihver bölge" olarak tanımlanır. Bu tanımlama üzerinden Türkiye ile Türkistan'ın dünyadaki ve bölgedeki konumları, etki alanları yorumlanır ve ileriye dönük bazı öngörüler yapılır. Türkiye ile Türkistan'ın "mihver ülke/mihver bölge" olarak tanımlanması "mihmandar devlet/mihmandar bölge" tanımlamasının diğer adıdır aslında.

Emperyalist ve sömürgeci politik/siyasî yöntemler ile çelişkili davranışlar ve Lenin'in "iki adım ileri bir adım geri" taktiğine eklemlenerek ortak değerlerin "external proleter" bilincinde iktisadî, siyasi, kültürel hâkimiyet kurmak için sömürgeci jeopolitik, jeosiyasî, jeokültürel açılımlarda "çevre" olarak tanımlanmış ve bu tanımlamanın içini dolduran kavram/terim ise "Orta Asya" olmuştur. Diğer bir tabirle, sömürgeci "merkez" ile sömürülen "çevre" arasında çizilen/belirlenen/oluşturulan sınırın adı, tanımlaması, çözümlemesi Türk Halkları için ise "çıkarımı"dır "Orta Asya".

Küçük Asya ile Merkezî Asya coğrafyası jeotarihî alan ile kaderi yüzleşmelidir/yüzleştirilmelidir. Çünkü "Türk Kuşağı" gerçekler ve hakikatlerle yüzleşme yapmadığı sürece "Şevket Süreyya Sendromu" ile "bastırılmış olanın geri dönüşü" arasında "icat edilen gelenek"lerin sanal âleminde yalanlarını kapatmak için yeni yalanlar üreterek statükocu skolastik düşüncedeki yığınlarla söz dalaşı yapmaya devam eder.

Bu yüzleşmede tarihî, coğrafî, iktisadî, kültürel, medenî, dinî, lisanî, askerî değerleri yorum ve değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Böylece "Türk Kuşağı" tarihî ve coğrafî güç merkezleri buluşturularak "merkez" konumunda-günümüzde Türk Cumhuriyetleri'nin kabul ettiği ve kullandığı kavram/terim ile- "Merkezî Asya"nın siyasî, iktisadî, felsefî, stratejik, epistemolojik, ontolojik ve paradigmatik derinliği sağlam temeller üzerine kurulmalıdır. (Georgeon1996: 37-39)

Emperyalist ve sömürgeci siyasî ve kültürel güç odaklarının öznel jeopolitik yargıları ise "çevre" olarak değerlendirmeye alınmalıdır. Başka bir tabirle, coğrafî tabanlı fay hatları belirlenen "medeniyetler çatışması", "tarihin sonu", "yeni dünya düzeni" gibi Soğuk Savaş sonrası paradigma unsurlarının "tahminî hipotez"lerinin empoze etmeye çalıştığı "merkez"- "çevre" söylemlerinin anti tezi olarak değil öz olarak tarih-coğrafya bütünleşmesindeki dinamiklerin ve derinliklerin adıdır Türkiye ile "Merkezî Asya". *Beşincisi*, "Türk Kuşağı" zemininde nitelikli/liyâkatli insan yetiştirmek ve zihniyet devrimi yapmak.

e-kitap

Böylece nitelikli/liyâkatli insan gücü ile beşerî değerleri yüksek, ufuklu, vizyoner toplumun artık "sanallaşmak" ve "yığınlaşmak" illetinden kurtarılarak ağırlığını ve etki alanını artırmak. *Altıncısı*, kalıplarını kırmayan, aşınmış üslûbu terk etmeyen, lümpen burjuva ve köylü zihniyette vulger söylemi bırakmayan, anlamayan, dinlemeyen yeni fikirlere kapalı bencillikte ısrar edenler ile mesafe koymak gereklidir.

Bunların uzantıları olan kimlik bunalımı ve aşınmasında komplocu zihniyette "kalın bir lügât, melez bir dil" ile göründüğü gibi olmayan olduğu gibi görünmeyen, jeotarihî alanı ile kaderi üzerinde klavyeci tarih ve Türk Milliyetçiliği anlayışlı "sanal dostluk" kuranların fikirleri, görüşleri ve düşünceleri üzerinden okuma yapılmamalıdır. Sebebi ise onların fikirleri, görüşleri ve düşünceleri sıradanlaşmış, standartlaşmış, basmakalıp ve kendi kendini tekrar eden kültürel, medenî, tarihî, fikrî imajlar zan, peşin hüküm ve algı üzerinden oluşturulan milliyetçilik veTürkçülük zihniyetli 1980 öncesinde kalmış Soğuk Savaş uzantısı anakronizmdir. (CIA Report 2005: 3)

"Oluşturulmuş hafıza" ve "dayatılmış unutuş" ile kavram, terminoloji ve sözcük haritalarının paylaşılmayan ortak şeklinde algılama-anlama düzlemindeki kesişim noktalarını gerilim noktalarına çevirerek 'fikrî aykırılık' adına patlatılan ergenlik sivilceleri ve bozulan ezberlerin öfkeleri birleştiğinde Türkiye coğrafyası "köprü" Türkistan coğrafyası ise sadece "Orta Asya" olarak görülür ve bakılır. Ama paylaşılan ortak biçim temel alınarak "Türk Kuşağı" zemini içinde bulunduğumuz çevre ile yoğun bir hesaplaşmaya girerek özgün sistemi kurmanın yolları aranmalıdır. (Cihangir 2019: 149-151)

Birikimi çok iyi anlamaya çalışarak sistemleştirme arayışını sürdürmek ve eleştirel gözle tahlil etmek Türkiye ile Merkezî Asya'yı "Türk kimliği" zeminindeki jeotarihî kaderi ile alanında buluşturur ve yüzleştirir. "Türk kimliği" zeminini bütünüyle ele almak ve çözümlemek yerine öz konumlarındaki anlayışlarına yarayacak türde yardım almak için "Türk kimliği"ni'okuyanlar'ın"

Türk kimliği"ni sadece "kapitalizm"in sığ söz dalaşlarında "Türk kimliği"nin dinamikliğini soyut ve şekle takılmış egolara hapsedilmesinden ve harcanmasından ibarettir. (Yiğit 2016: 75-79)

Sığ ve keskin yaklaşımların çelişkili ve hâkim zihniyet şablonlarından sıyrılmak istemeyenleri aksiyom/postulat-kuram gerilimlerinde baş başa bırakarak "Türk Kimliği"ni "Türk Birliği"ni Alparslan Türkeş vizyonundan okumak gereklidir.

Alparslan Türkeş vizyonu paradigma içi tepkilerini ve bütün düşünce tarzlarını irdeleyerek paradigma yenileyici yöntem ile dinamik bir çerçeveye oturtmak açısından mühimdir. Böylelikle, hem "Türk kimliği"ni hem de "Türk Birliği"ni okumanın ve derinlemesine anlamanın en temel düsturu olarak yeni açılımların ortaya çıkmasına ve yeni yolların açılmasına sebep olacaktır.

Formalitenin egemen olduğu bir alan içerisinde meşruiyet oluşturma telaşı içinde depresif ve peşin hükümlü çıkışlar 'gerçeği yaşadıkları alan' içerisinde hapsolmayla neticelenir. Bu hapsolmanın sonucu söylemden, yakınmadan ibaret bir 'ezber bozma'nın 'aykırı' duruşundaki 'muhalefet' anlayışı ile gösterişe dayalı ideolojik alan oluşturur.

Globalleşme ile geleneklik kültürün devamını sürdürme ikilemi arasında kalmış Türkiye ile Türkistan coğrafyası gelenekçilik ile dinamizm arasında tereddüt ve alternatif karşısında bocalama sebebiyle stratejik derinliğin tarihî coğrafî derinlikle birleşmesini engellemektedir. Bu birleşmenin önündeki engel ise sığ milliyetçi düşler gören kuramî hafıza kaybına uğramış komplo zihniyetli Avrupa merkezci zihniyet kodlarıyla "Türk Kuşağı"nı"merkez" değil "orta/çevre" olarak stratejik veriye indirgeyici soğuk jeopolitik söylemlere hapseden milliyetçi yaklaşımlardır.

İşte, Alparslan Türkeş bu yaklaşımlara meydan okumuştur. Alparslan Türkeş Küçük Asya ile Merkezî Asya'yı okurken, anlamlandırırken, yorumlarken jeopolitik/jeosiyasî/jeotarihî hafızanın sistemik değişimlerini/dönüşümlerini dikkate almıştır.

Alparslan Türkeş bölge içindeki temel faktörleri anlamak ve sadece meseleler üzerinden değil, ülkeler, bölgeler üzerinden

e-kitap

fikir/politika/siyaset üretmek ilkesi ve düsturu temelinden hareketle vizyonunu ortaya koymuş ve eyleme dönüştürmüştür.

Tarihî alanına geri dönen Türkiye ile Türkistan jeotarihî alanı ile kaderinde tarihî ve coğrafî reflekslerini tarihî ve coğrafî hafızasının simetrik-asimetrik değişkenlerini ele alması ilgi-bilgi-koordinasyon ile siyaset-strateji-araçlar arasındaki ihmâllerin, eksikliklerin ve ahenksizliklerin giderilmesinde en önemli meseledir.

İşte, Türk Birliği Vizyonu zemininde tartışılması, konuşulması gereken konular bunlardır. "Herkesin farklı Türkçülük görüşü" ya da "Türk Âlemi'nin Türklüğü" ve benzeri eski kavram ve terminolojiye hapsolmuş Soğuk Savaş döneminde kalmış "milliyetçi materyalist statükocu"luk değildir tartışılması gereken konular. (Özdağ 2008: 175-178)

Yukarıda bahsettiğimiz ahenksizlikler hakkında Alparslan Türkeş vizyonu böyle bir tartışma zemini oluşturmuş ve yüksek akademizm, yüksek kültür, yüksek siyaset duvarlarıyla konumlarını dokunulmaz hâle getiren anlayışa meydan okuduğu için "taşlanmak"tan nasibini almıştır. İdeolojik ve dayatmacı bir kimlikle "taşlayan" yığınlar günümüz teknolojik gelişmesinden faydalanarak bilgi kalitesine karşı "nicelik" olarak "taşlama" saldırısı yapmaktadırlar. Başka bir deyişle ifade edecek olursak, *Argumentatum Ad Hominem* (tezin konu aldığı veya karşı tezi savunan kişilere tezle alakası olmayan açılardan saldırmak) türde bir saldırı yapmaktadırlar.

Bu ve benzeri "taşlama"lar ve onlarla içlerindeki şüphe ve komplocu zihniyetle sığ söz dalaşı yapanlara Alparslan Türkeş vizyonunun cevabı şunlardır:

1- Düşünce dünyasını yeni fikirlerle geliştirmek ve zenginleştirmek.
2- Sistematik ve disiplinli çalışma yöntemi ile önemliyi önemsizden, kalıcıyı geçici olaydan ayırmak.
3- Dar bir alanda belli bir tabakayla sınırlı kalmamak. Farklı yaklaşımlar arasındaki ortak alanı belirlemek.

4- Kolaycı, tüketilebilir, tezce aşınan fikirler, söylemler, çözümlemeler yapmamak. Fikrî referanslara, görüşlere bakılarak çözümleme yapmak.
5- Türkiye ile Türkistan coğrafyasının inançlarını, görüşlerini, psiko-sosyal, psiko-tarih boyutlarını yadsımadan özümsemek ve sorgulamak.
6- Türkiye ile Türkistan coğrafyasında jeotarihî alan ile kaderi kaderci bir teslimiyetçilik ve "milliyetçi materyalist statükocu"luktan kurtararak dinamik bir iradeciliğe dönüştürmek.
7- Günün gerçeklerini/hakikatlerini yadsımadan dünün birikiminden faydalanmak.
8- BertrandRussel'in "ne kadar az bilirseniz, onu o kadar şiddetli savunursunuz" sözünün takipçileri "az bilip çok inanan" girift fikirler serdeden Türk Milliyetçilerini/Türkçüleri simetrik-asimetrik değişkenli Türklük zemininin "Orta"daki "Asya"sında bırakmak.
9- HenriLefebvre'nin "araştırmalarda, yalnız şimdiki zamana tutunmaktan daha kötü bir soyutlama olamaz" sözünden hareketle Türkiye ile Türkistan'ı "şimdiki zaman"dan, güncelden kurtarıp tarihî sistemik değişimleri/dönüşümleri dikkate alarak özne-mekân bileşkesini ayrıştırmadan Türkiye ile Türkistan coğrafyasını idrak ediş biçimlerinin ana dinamiklerini "Merkez"deki "Asya"nın dinamik çerçevesine oturtmak.

Buradan hareketle, özellikle Birinci Dünya Paylaşım Savaşı ile birlikte sömürgeci güçler tarafından "öcü" olarak gösterilen ve zaman içerisinde –izm'lere hapsedilerek alt kültürasyon sürecinde içi boşaltılan ve "ham hayal" olarak gösterilen Türk Birliği vizyonunun içeriğini doldurmuş ve genişletmiştir.

Alparslan Türkeş ötekilerin hamlıklarını kendilerine bırakarak "emektar provokatörleri" ile hayallerinin hamlıkları üzerinde durup vakit, zaman kaybetmek yerine vaktini, zamanını "Türk Kuşağı"nı 21. asırdaki vaziyeti hakkında "aykırı düşünceleri, fikirleri,

e-kitap

düşünceleri ve vizyoner söylemleri ile tepkileri üstüne toplamaya devam etmiştir... !!!" (Güler 2017: 41-46). Çünkü bazıları "dikkatleri üzerine çekmek" için 'aykırılık' yapar fakat Alparslan Türkeş gibiler "tepki çekmek/tepki toplamak" için "aykırılık" yapar... Çünkü Sezai Karakoç'un "Şahdamar" şiirinden hareketle Alparslan Türkeş gibiler "inkâr ederler, şah inkârlar severler"... !!!

Biz burada jeotarihî alanımız ile kaderimizin merkezinde bulunan Türk Birliği vizyonunu kendi egolarının dar alanlarına hapseden, nokta kadar menfaat için virgül kadar eğilen "şizofren/paranoyak/muhalefet/kadeh/şehla gözlü/yobaz Türkçüler"i malûm yerlerinde bırakalım.

Böyle bir aforoz mekanizmasının sonucu Türklük kavramının içinin boşalmasına ve "anlam kaymasına" uğraması zihinlerde ve kişiliklerde bölünmeye sebep olmuş ve jeotarihî alanımız ile kaderimizle buluşmamızda yukarıda bahsettiğimiz Türkçü (!!! ???) tipolojiyi ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, oluşan boşluk devamlı başka fikirlere eklemlenmeyi ve kendini ifade edeceğim derken ifade edememe konumuna itmiştir. Diğer yerlerden ikame edilen, eklemlenen fikirler açılım yerine açmazlar oluşturmuştur ve kendi içimizde yeni "altkültürler" oluşmasına sebebiyet vermişizdir. ve bizim bıraktığımız boşluğu hep başkaları doldurmaya başlamıştır.

Türkiye ile Türkistan arasındaki karşılıklı "anlam kaymalarının" ilkel kabilecilik/boyculuk anlayışlı burjuva milliyetçiliğine yaptığı vurgu jeotarihî alanımız ile kaderimizde kırılmalar meydana getirmiştir. (РАСУЛЬЗАДЕ 1930: 21-24) Alparslan Türkeş vizyonunun bu alandaki üstlendiği görev Türk Halklarının hinterlandında jeopolitik/jeosiyasî konumun "Türklük zemini" olan Osmanlı ve Hun Devletlerinin Avrupa sınırlarından Çin ve Hindistan sınırlarına kadar uzanan coğrafyada yüzyıllar boyu "alt proleter" konumunda tutularak "yalın hâl" vaziyetinde tarihin yan unsuru olan halklara "üçüncü yolu" sunmasıdır.

Sömürgeciliğin keşif kollarında "kültürel bölümler" olarak dünya tarihinin "bilinçaltı çöplüğü" olarak görülen Türk

Halklarına medeniyet inşası ve yeniden dirilişin Türk bakışını Alparslan Türkeş vizyonunda görmekteyiz.

Tarihin kırılma noktasında Türk Milliyetçileri görevlerinin bilincinde olarak üretmeye, düşünmeye, tefekkür etmeye, vizyon, ufuk, perspektif geliştirmeye, "köylü zihniyet"ten kurtulmaya, zihniyet devrimini yapmaya ve satır aralarını okumaya çalışmalıdır.

Bugüne kadar Türk Birliği vizyonunu ötekileştirenler konuşmuşlardır ve konuşmaya devam etmektedirler. Herhalde anlayanlar, anlayabilenler için yukarıdaki satırlar "Türk Kuşağı"na "Orta"daki "Asya"dan bakan geniş/muazzam yığınlar ile "Türk Kuşağı"nı "Merkezî" dinamik sistem ile bakış açısındaki tarihî, coğrafî, felsefî, iktisadî ve stratejik derinliğin "Asya"sına yerleştiren anlaşılmayan, "taşlanan", peşin hükümlere, sığ söz dalaşlarına ve mesnetsiz söylemlere maruz bırakı (tırı)lan "yalnız kitle"ler arasındaki ilişkiyi/farkı güzel özetlediği fikrindeyiz. (Çevik 2019: 100-103)

Artık bundan sonra söz jeotarihî alan ile kaderin devlet derinliği ile devlet aklı olan Alparslan Türkeş vizyonunun araştırılması, geliştirilmesi üzerine olmalıdır.

Artık, "Türk Kuşağı"na Alparslan Türkeş vizyonu ile bakmanın vakti gelmiştir. 2005 yılında John Hopkins Üniversitesine bağlı Orta Asya ve Kafkasları Araştırma Enstitüsü'nden Profesör S. FrederikStarr tarafından hazırlanan "Büyük Orta Asya ve Afganistan İçin İşbirliği" adlı rapor-ki bu rapor daha sonra daha da geliştirilerek, genişletilerek "Genişletilmiş Karadeniz ve Merkezî Asya Projesi" adını almıştır- ile "Türk Kuşağı"nın siyasî, iktisadî, tarihî, coğrafî, stratejik önemi gözler önündedir. ve gelecekte bölgemizde Batı'nın ne tür siyaset, strateji yürüteceği, kurgulayacağı da ortadadır. Dolayısıyla, söz "Doğulular ile Asyalılarındır." denmek isteniyorsa Alparslan Türkeş vizyonu tarihin kırılma noktasında, tarihin makas değiştirdiği noktada Türk Milliyetçilerinin yolbaşçısı olarak önemi daha da artmıştır.

e-kitap

Kısa Derkenar: Tarih-Coğrafya-Strateji Bağlamında Türk Kimliğine Bakış

Rusya, Çarlık döneminden itibaren Türk Halklarına yönelik uyguladığı "milliyet siyaseti"nin ana omurgasını Türk tarihinden ve Türk Halklarının siyasal, sosyal, sosyo-kültürel, sosyo-medenî, sosyo-iktisadî ve aralarındaki ilişkilerden hareketle oluşturmuştur. Aslında Rusya'nın Türk Halklarına yönelik yürüttüğü "milliyet siyaseti" özel olarak araştırılması gereken bir konudur. Çünkü bu Rusya'nın Türk Halkları ile ilişkisinin arka planı hakkında sadece ipuçları vermekle kalmaz Rusya ile Türk Halkları arasındaki ilişkilerin ortak noktalarını, kesişme noktalarını, çakışma noktalarını ve güvenlik noktalarını göstermede çok önemlidir. Görülmektedir ki bu konu derinlemesine ve etraflıca araştırıldığında Rusya'nın ve Batı'nın Türk kimliği üzerinde yürüttükleri politika, siyaset ve bunların yansıması, tesiri ile bunları Türk Milliyetçiliğini "oryantalize etmek" için nasıl kullandıkları, uyguladıkları hakkında da bilgiler verir.

Ayrıca Türkiye-Türkistan-Rusya ilişkilerinin Avrasya'ya ve uluslararası âleme yansımaları, tesirleri, etkileri ve bunlara karşı diğer devletlerin aldıkları pozisyonlar, tepkileri daha da anlaşılır bir hâl alır.

Dedik ki, Rusya'nın Türk Halklarına yönelik "milliyet siyaseti"nin ana omurgasını Türk tarihi ile Türk Halklarını diğer özellikler, özgünlükler, ortak noktalar ve farklı noktalar oluşturmaktadır.

Türk tarihine baktığımızda Türklerin de diğer milletler gibi üst kimlik Türklük olmak üzere değişik adlar altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Örneğin Slavlar Rus, Ukrayna, Sırp ve diğer adlarda halklar olarak "bölünmüş" ise Türklerde Saka, Hun, Avar, Uygur, Tatar, Kırgız ve diğer adlar altında bölünmüşlerdir. Bilindiği üzere diğer milletler dönem dönem Türkleri bazen Turan bazen Tatar olarak "genel adlandırma" ile tanımlamışlardır. Fakat ve kesinlikle Türklerdeki "bölünmüşlük" diğer milletlerin bölünmüşlüğünden çok ayrı ve çok farklıdır. Şöyle ki; Türk Halkları her ne kadar farklı adlar altında bölünmüş olsa bile Türk kimliği üst

kimliktir ve merkezî konumdadır. Türk kimliği bölünmüş olması sebebiyle dinamiktir. Türk kimliğinin bölünmüş olmasından kaynaklı dinamikliğinin temel sebebi ise "Bozkır Kültürü/Medeniyeti" diye de adlandırılan göçebe toplum yapısına bağlıdır. Türk kimliği diğer kimliklerden çok ayrı ve çok farklı olarak etnik köken, aidiyetler üzerinden özünü tanımlamaz, temelini oluşturmaz, içeriğini doldurmaz ve ilişkilerini kurmaz. Aksine sosyal, kültürel, medenî, lisanî ve iktisadî ilişkiler temelinden hareketle kimliğinin ana omurgasını oluşturur. Bu sebepten dolayı da Türk göçebe toplum yapısı diğer göçebe toplum yapılarından da çok farklı, çok ayrı ve özgündür. ve Türk kimliği vaktin, zamanın ve asrın ruhuna, mevcut şartlara, siyasî, sosyal, coğrafî şartlara göre konumunu belirler ve ona göre özünü yenileyerek "üçüncü yol"unu belirler. Dolayısıyla, diğer kimliklerin bölünmüşlükleri "durağan/donuk/sabit/aynılık" Türk kimliğindeki bölünmüşlük dinamikliktir.

Türk kimliğindeki bölünmüşlük durağanlık, sabitlik, donukluk, aynılık değil aksine zenginlik, farklılık, ayrıcalık, özgünlük, değişim, dönüşüm, ayrıcalık, açılımdır. Bu kazanımlar siyasî, sosyal, stratejik, iktisadî, kültürel, medenî, dinî, lisanî, ırkî dinamikliğin asırlar boyu devam etmesini sağlamıştır. Bahis mevzu dinamiklik Türklerin çok farklı ve özgün bir devlet anlayışı, devlet geleneği, devlet kültürü, devlet adabı, devlet birikimi/tecrübesi/deneyimi ve devlet yönetim anlayışı oluşturmuştur.

Diğer önemli olgu ise Türk kimliği haricindeki kimlikler özlerini tanımlarken, konumunu belirlerken "öteki"ne ihtiyaç duyarlar. Bu durum kimliğin durağan, sabit, donuk hâle getirir. Türkler, Türk kimliğinin içeriğini doldururken tarihî, coğrafî, kültürel, medenî oluşumların kimliğe yansımasına önem verirler. Bu yüzden de Türkler diğer milletlerden farklı olarak ötekine yaptığı atıf, öteki belirleme ihtiyacı veyahut ötekine göre kimliği ile konumunu belirlemesindeki farklılıklar, ayırımlar bahse konu oluşumların yansımalarına dayanır. (Bu konu uzun ve tartışmalı bir konu olması sebebiyle Türklüğün "öteki"ne ihtiyaç duymaması ve "öteki"ni nasıl tanımladığı, adlandırdığı ve "öteki" ile ilişkilerini

e-kitap

kurma, geliştirme ve yönetme biçimleri ile türleri hakkında İbn-i Fadlan, İbn-i Battuda ve diğer seyyahların eserleri ile birlikte Lev-Gumilev, Osman Karatay gibi etkin uzmanların eserleri incelenebilir.)

Rusya, Çarlık döneminden itibaren Türkleri bölerken (Elbette sadece Rusya değil Batı da) Türklüğün bu özelliklerini durağanlaştırmak, dondurmak, sabitlemek ve aynılaştırmak için bölmüştür. Diğer bir ifadeyle özüne benzetmeye Türklüğün de "öteki"ne ihtiyaç duymasını sağlamaya çalışmıştır. Bu anlamıyla "Türkî", "Orta Asya", "Orta Asya ve Kazakistan" terimleri "öteki"nin ilk çıkış noktası, ilk kavramlaştırması ve uygulamasıdır.

Özellikle Türkistan'da kalıplaşmış düşünce ve bölünmeyi açıklamada kullanılan temel çıkış noktalarından birisi olan "Ruslar bizi bölmedi. Biz zaten bölünmüştük. Tarih bunu delillendirmektedir. Örneğin Bengü Taşlara baktığımız vakit milletlerimizin adları yazılıdır." söylemi temelsiz, anlamsız, ilim ve bilim ile bağdaşmayan, tarihe ve coğrafyaya uymayan hatta tamamen zıt ve "öteki" oluşturan bir söylemdir.

Hakeza Türkiye'de Türkistan'dakine benzer türde Türkî, Orta Asya terimleri üzerinden yapılan yorumlar, tanımlamalar ve çözümlemelerde bölünmeyi sadece derinleştirmekte Türklüğün bölünmüşlüğündeki derinliği ve dinamikliği ötekileştirmektedir.

Rusların (Elbette Batılıların) Türk Halklarını bölerken Türk Halkları arasındaki bölünmenin açmazlarını, kırılma noktalarını, Türk Halklarının yaşadıkları yerlerin bölgelerin siyasî, coğrafî, stratejik konumlarını, önemlerini ve şartlarını "farklılaştırarak", "ötekileştirerek" ve "derinleştirerek" bölmüştür. Yani Türk Halklarını "kültürel kimlik"ler vasıtasıyla siyasî sınırlarını, Türkî "siyasî kimliği" vasıtasıyla kültürel sınırlarını karşı karşıya getirmiştir. Ortaya çıkan siyasî harita ile kültürel haritanın birbiriyle çakışması neticesinde tarih-coğrafya-strateji bağlamında "bağımlı bölünme"ler meydan gelmiştir.

Bölmekte kullandıkları asıl önemli çıkış noktalarından birisi ve en önemlisi "Türk Bozkır Kültürü/Medeniyeti"nin kültürel,

medenî, iktisadî, dinî, lisanî, ırkî ortaklıklarıdır. Örneğin Türklerdeki boy anlayışı (Oğuzlarda 24 boy, Kazak Türklerinde üç jüz gibi) farklı göçebe toplumlardaki boy anlayışlarından tamamen farklı ve tamamen özgündür. Bu özgünlük esasında Türk kimliğinin ana omurgası ile içeriğinin korunmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Buradan hareketle

Yukarıda bahsettiğimiz noktalardan hareketle birbirlerine karşı "öteki" hâline getirmişler ve "boy merkezli milliyetçilik"ler türetilmiştir. "Boy merkezli milliyetçilik" anlayışı ve bunun "ötekileştirdiği" Azeri Milliyetçiliği, Kazak Milliyetçiliği, Kırgız Milliyetçiliği, Özbek Milliyetçiliği gibi milliyetçilikler ile diğer göçebe toplumlardaki aşiret, kabile anlayışlı ve birbirlerine karşı "öteki" olan bölünme ile Türklere has olan göçebe kültürü, medeniyeti klasik göçebe toplum, kültür, medeniyet anlayışı çerçevesinde "yerleşik" hâle getirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Ruslar bilinçli bir şekilde "boy merkezli milliyetçilik"ler türeterek Türk topluluklarını birbirlerine karşı "öteki" haline getirmişlerdir. Üstelik boy temelindeki "etnik" milliyetçilikleri besleyerek Türk toplumları arasına kalıcı husumetler oluşturmaya çalışmışlardır.

Bu şunu göstermektedir. Türk Halkları "ortak noktalara" vurgu yaptığı kadar "farklı noktalara" da vurgu yapmalı ve ikisi arasındaki bağlamları, temelleri, çıkış noktalarını belirleyebilsin. "Ortak noktalar" ile "farklı noktalar" arasındaki kesişme, çakışma ve ortak alanlarda çok rahat belirlenebilir. Böylelikle asırlardır bunları kullanarak Türkleri öz aralarında ötekileştiren Rus ve Batı politika ve siyasetine karşı savunmacı anlayış terk edilir. ve onların yürüttükleri politika ve siyaseti bozan yeni paradigmalar, fikirler ve "üçüncü yol" üretilebilir.

Dolayısıyla da, Türk varlığı Adriyatik'ten Çin Seddi'ne uzanan bölgelerde tarih ile coğrafyanın akışı içerisinde siyasal, sosyal, iktisadî süreçte devam etken olarak hâkim güç olmuşlardır. ve günümüze kadar da bu bölgelerde hâkimiyetlerini kaybetseler de tarih ile coğrafyanın akışına tesirlerinden dolayı etkinliklerini devam ettirmişlerdir.

e-kitap

Rusya'nın Çarlık döneminde başlayıp 1924 yılında tamamladığı ve etkileri bugüne deyinde devam eden/yürütülen bölme politikası ve siyasetini tekrar tahlil etmek gereklidir. Tahlil etmek için yukarıda bahsettiğimiz bölünmüşlük üzerinden/temelinden PanTürkizm vizyonunun tekrar gözden geçirilmesi, anlaşılması, kavranması, yorumlanması ve çözümlenmesi gerektiği görüşündeyiz.

Bütün bunlar yapıldığı takdirde PanTürkizmin Türklüğü dinamik hâle getirme mücadelesinin içeriği daha iyi okunmakla birlikte sadece Türkiye-Türkistan-Rusya ilişkilerinin değil diğer devletler ile ilişkilerde PanTürkizmin konumu ve önemi daha iyi okunur.

Buradan hareketle, Türk Âlemi'nin meselelerine çözüm üretirken Türklüğün diyalektik yönünden kaynaklı dinamikliği ile temel çelişkileri belirleyip bunlar üzerinden Türklüğün dinamikliğini tekrar harekete geçiren Alparslan Türkeş Türk Devrimci kimliğinin gereklerini yerine getirmiş önemli bir devlet adamımızdır bu anlamda.

Türklüğün dinamikliğinin temel çelişkilerinden kast ettiğimiz tarihî, coğrafî, ırkî, etnografik, siyasî, iktisadî yapısının yansıması olan Kazak, Kırgız, Altay, Çuvaş, Uygur ve diğer yapıların Türk Kimliğinin tanımlaması ve bu tanımlamanın Türk Âlemi'nin jeotarihî alan ile kaderinde diğer milletlere karşı yaptığı vurgu farkıdır...

Tarihin Ontolojisi ile Coğrafyanın Epistemolojisinin Buluştuğu Vizyon: Türk Birliği

1970'li yıllar ile birlikte Soğuk Savaş diye adlandırılan iki kutuplu sistemin çözülmeye başlaması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması uluslararası ve Avrasya jeopolitik, jeosiyasî sistemlerinde güç dağılımı bakımından Türkiye ile Türkistan'ın jeopolitik, jeosiyasî konumunu, sistemini ve yapısını köklü bir türde değiştirmiştir.

Türkiye ile Türkistan'daki jeopolitik, jeosiyasî değişim ile dönüşüm, Soğuk Savaş sonrası dünya politikasında ve siyasetinde

genelde dünyanın özelde ise bölgenin konumuna, etki alanına ilişkin değişiklikleri de ortaya çıkarmıştır. (Çevik ve diğerleri 2007: 214-217)

Türkiye ile Türkistan'da tarihî, kültürel ve medenî hareketlenmeler jeokültürel, jeomedenî gelişimleri tetiklerken "Türk Kuşağı"ndaki, özellikle SSCB'nin dağılmasıyla Rus hâkimiyetinin ortadan kalkması sebebiyle, değişen nüfus ile iktisadî dinamikler jeoiktisadî değişimi, dönüşümü tetiklemiştir. (БЛЯХЕР 2009: 93-95)

Bütün bu gelişmeler "Türk Kuşağı"nda tarih ile coğrafyanın harekete geçmesine bağlı olarak Balkanlar, Doğu Avrupa, Orta Doğu, bölgelerine de tesir ederek siyasî, sosyal, iktisadî, coğrafî, stratejik alanları ve noktaları harekete geçirmiştir.

Türkiye ile Türkistan bütün hareketlenmeleri yaşayan bu bölgeler ile yani Adriyatik'ten Çin Seddi'ne deyin uzanan bölge halkları ile siyasî, iktisadî, dinî, etnik, kültürel, medenî ve etnografik bağları bulunmaktadır. (Cihangir 2014: 86-97)

Bu geniş alanda yaşayan halklarla tarihî, coğrafî derin ve güçlü bağlar iç içe geçmiş dil, din ve kültür temellerinde Türk kimliğinin dinamikliğine bağlı öz kimliklerini muhafaza eden ve muhafaza ettikleri kimlikler ile Türk kimliği temelinde "birliği" yaşatan, geliştiren ve ilerleten bir olguyu oluşturmaktadır. (İnalcık 2016: 265)

Bunun yansıması olarak da dünya tez ve karmaşık sosyo-politik, sosyo-iktisadî, kültürel ve medenî süreçlerin içinden geçmeye başlamıştır.

1970'li yıllarla başlayan Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile daha da hızlanarak SSCB'nin dağılmasıyla tarihin kırılma noktalarının makas değiştirmeye başladığı süreçte Alparslan Türkeş sürekli arayış içinde olarak, yeni değerler üreterek ve Türk Halklarını birleştiren bağları yenileme, geliştirme, güçlendirme çalışmaları yaparak değişimden, dönüşümden aleyhte etkilenmemenin yollarını araştırarak eyleme geçmiştir.

e-kitap

Alparslan Türkeş'in kuramları eyleme geçirme çalışmalarını yorumlamak için bir alıntı yaparak devam edelim: "Küresel açıdan bakıldığında, 1990'lı yıllardaki en önemli gelişme şüphesiz Soğuk Savaş'ın sona ermesidir. Tüm siyaset anlayışlarının gözden geçirilmesine ve yeniden yapılanmasına neden olan bu gelişme, Türk siyaseti üzerinde –özellikle de MHP'de- derin etkiler bıraktı. 1970'li yıllarda MHP'nin söylemlerinde önemli bir yere sahip olan 'esir Türkler' ya da 'esir vilayetler'in özgürleşmesi fikri aşama aşama gerçekleşmekteydi. Sovyet baskısı altında kalan bu ülkelerde bağımsızlık mücadeleleri verilmekteydi. Bu gelişmeler ülkücüler arasında büyük bir heyecana neden oluyordu. Ancak Türkeş'in, Demirel tarafından oldukça kalabalık bir heyetle gerçekleştirdiği olarak gerçekleştirilen Orta Asya gezisine katılan heyet içerisindeki herhangi biri görüntüsü, ülkücü camia açısından oldukça büyük bir hayal kırıklığına neden olurken parti üst yönetimi ve Türkeş için devlet stratejisi ile kendi vizyonlarının örtüşmesinden başka bir şey değildi. Bağımsızlıklar elde edildikten sonra da anlaşılacağı üzere MHP'nin aslında bu ülkelerde ortaya çıkan yeni duruma yönelik herhangi bir hazırlığı yoktu. Türk dünyasına yönelik bir 'abilik' yapma imajı ile durum kurtarılmaya çalışılmışsa da, algı düzeyinde bu durum vesayetçilikten arındırılamamıştır. Bu usul ve algı, bu ülkelerdeki pan-Türkist kadrolar dışında çok da ilgi görmemiştir. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın pratik olarak ortaya çıkan sonuçlarını kendi lehine çevirmekte başarısız bir görüntü sergilenmiştir." (ETE ve diğerleri 2014: 31-32)

Yapılan değerlendirme ve yorum eksik, eksik olduğu kadar taraflıdır çünkü "MHP'nin aslında bu ülkelerde ortaya çıkan yeni duruma yönelik herhangi bir hazırlığı yoktu" söylemi değerlendirme ve yorumdaki eksiklik ile taraflılığı delillendirmektedir. Alparslan Türkeş'in Türkistan'a yönelik çalışmalarını sadece SSCB'nin dağılması sonrası ortaya çıkan süreç çerçevesinde değerlendirmek, yorumlamak "metakronizm" (Tarihi, olgunun olduğundan sonra gibi algılamış olmak) yapmaktır. Elbette böyle bir yaklaşım böyle

bir bakış açısı değerlendirmeyi, yorumu yapanları "anakronik prospektif" okuma sığlığına hapseder...

Alparslan Türkeş'in geziye katılan heyet içerisinde "herhangi biri görüntüsü" ile verdiği (Aslında "herhangi biri görüntüsü" üzerine yazılacak ve üzerine değerlendirme yapılacak ve yapılan değerlendirmeleri yorumlama-çözümleme ile ortaya konulacak öyle sonuçlar var ki... Fakat bazı konuların şimdilik hassas olması sebebiyle yazamıyoruz...) devlet stratejisi ile öz vizyonunun örtüşmesinin nasıl 'örtüştüğü' konusunu ele alarak devam edelim. Bu konuyu ele alırken önce Alparslan Türkeş'ten alıntılar yapacağız ve sonra ise değerlendirme, yorumlama, çözümleme yapacağız. Yapılan alıntılardaki italikleştirmeleri biz yaptık.

Alparslan Türkeş 26 Temmuz 1991 yılında Komsomolskaya Pravda gazetesi ile yaptığı söyleşide şunları söylemektedir: "Milliyetçilik dünün de, yarının da ideolojisidir... Biz bütün Türk halklarını bir devlet çatısı altında toplamak istemiyoruz. Fakat bütün Türklerin insan haklarına sahip olarak yaşamasını istiyoruz." (Ekşi 2007: 425)

Komsomolskaya Pravda gazetesi muhabirinin "Bugün Sovyetler Birliğinin dağılacağına dair çeşitli iddialar var. Sizin partinizin üyeleriyle yaptığımız konuşmalarda, Birliğin dağılmasını istemediklerini gördük. Siz bunu niçin istiyorsunuz?" sorusuna verdiği yanıtta ise:

"... Günümüzde ayakta olan emperyalist devler ise, Sovyetler Birliği ve Çin. Biz öyle olsa da, Sovyetler'in dağılmasını istemiyoruz. Sovyetler Birliği'nin muhafazası birliğin içinde yaşayan halklar için iyidir. Dağılırsa politik ve ekonomik olarak geleceklerinin ne olacağı belli değil. Birçok zorlukla karşı karşıya kalırlar. Sovyetler Birliği dağılırsa Kafkasya'da, Orta Asya'da yaşayan milletler arasında karışıklıklar çıkar. Öyle karışıklıklar diğer yerlerde de çıkabilir. Bizce Sovyetler Birliği başka bir politik yapıyla devam etmeli; suveren cumhuriyetlerin birliği olmalı. O birlikte halkların hürriyeti olmalı. Bütün herkesin eşit haklara sahip olduğu bir birlik olmalı. Bütün totaliter rejimlere sahip devletlerin, rejimleri

e-kitap

değişecek. Çünkü insanın tabiatına aykırı. Bu sebeple de yıkılacaklar, dağılacaklar. Yeniden kurulacak Sovyetler Birliği'nde her cumhuriyet egemen olacak, hem de halklar yükselecekler." (Ekşi 2007: 427)

Komsomolskaya Pravda gazetesinin Alparslan Türkeş ile yaptığı söyleşi önemlidir çünkü yapılan söyleşiden önce devrin SSCB Büyükelçisi Alparslan Türkeş'i ziyaret ederek baş başa görüşme yapmışlardır. (Bu görüşmenin içeriği hakkında bazı bilgilere sahibiz fakat bazı sebeplerden dolayı yazamıyoruz. Gelecek devirlerde görüşme tutanakları yayınlanırsa herkes bilgi sahibi olabilir.)

1980'li yıllarla birlikte SSCB'de başlayan siyasî, sosyal, iktisadî değişimlere, dönüşümlere çok dikkatli bakmak gerekir. Alparslan Türkeş'in aşağıdaki sözlerine baktığımızda süreci çok iyi takip ettiği, 1991 yılına deyin olan SSCB'deki süreçleri çok doğru yorumlayarak çözümlediği anlaşılmaktadır. Nitekim Alparslan Türkeş 5 Aralık 1991 yılında TBMM'ye "*Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki Türk Cumhuriyetleri ve Muhtar Bölgeleri ile İlişkileri Konusunda Genel Görüşme Açılmasına İlişkin*" genel görüşme önergesi sunmuş (TBMM 1991: 380-381) ve 12 Aralık 1991 ile 17 Aralık 1991 günlerindeki TBMM birleşimlerinde genel görüşmeler yapılmıştır.

Alparslan Türkeş 12 Aralık 1991 yılında yapılan birleşimde söz alarak özetle şunları söylemiştir: "Bir defa, Sovyetlerdeki Türk Cumhuriyetleri ve muhtar bölgelerdeki Türk yönetimleri konusu, bugüne kadar Türkiye'nin dış politikasında hiç yer almamıştır. Türkiye, dış politikasını Sovyetlere göre ayarlamıştır; ama dünyadaki gelişmeler, burada güzel konuşmalar yapmış olan değerli grup temsilcilerinin de ortaya koymuş oldukları glasnost, perestroika gibi gelişmeler, Sovyetler'deki yeni oluşumlar ve dünyanın diğer yerlerindeki yeni gelişmeler, Türkiye'nin önüne Sovyetler'de bulunan Türklerle diplomatik münasebetler kurmak, onları tanımak, tanımamak, bundan sonra ilişkilerini nasıl ayarlayacağı gibi konuları getirmiş bulunmaktadır. Daha önce Türk Dışişleri bu konularla meşgul olmamıştır. Türk Dışişleri, doğrudan doğruya

Sovyetler Birliği'ni hedef almış, bunların içinde bulunan Türkler hiç konu edilmemiştir; hatta Türkiye'mizde çeşitli sebeplerle Türkiye dışındaki Türkler konusunu ele almak, hele siyasî alanda korkulu bir konu olarak görülmüştür, zararlı bir konu olarak görülmüştür, bunu söz konusu edenler suçlanmıştır, küçük görülmüşlerdir... Son günlere kalan Sovyet İmparatorluğu ile, Çin İmparatorluğu da sarsıntı geçirmektedir; bu arada Sovyet İmparatorluğu dağılmaya ve çözülmeye başlamıştır. Burada yaşayan beş Türk cumhuriyeti bulunmaktadır; bunlar Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'dır. Bunlardan Kazakistan dışında kalanlar, bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Evvelce bunlarla bir münasebetimiz olmamıştır; Dışişlerimizde, dış politikamızda bunlar bir yer tutmamışlardır; ama, şimdi bağımsız devletler olarak ortaya çıkmaktadırlar. *Bu Türk cumhuriyetlerinin dışında kalan Ermenistan, Gürcistan, Ukrayna; Beyaz Rusya, Rusya gibi topluluklar da bağımsızlık ilan etmişlerdir. Son zamanlarda, İngiliz Milletler Topluluğuna benzer bir "bağımsız milletler birliği" şeklinde Sovyet Rusya'da bir oluşum söz konusu edilmektedir. Böyle bir oluşum, gelişse bile, demek ki, gene bunların içinde Türk cumhuriyetleri bağımsız varlıklarını koruyacaklardır... İşte, bütün bunları dikkate aldığımız zaman, Türk cumhuriyetleriyle, Türkiye'nin dış münasebetleri, dış politikası ne olmalıdır; o cumhuriyetlerin jeopolitik özelliklerini dikkate alarak, sahip oldukları ekonomik imkânları, kaynakları dikkate alarak, sosyal yapılarını dikkate alarak ve Türk olmayan diğer birimlerin, Ermenistan gibi, Gürcistan gibi ve diğerlerinin de durumlarını dikkate alarak, Türkiye'nin politikası ne olmalıdır diye, akılcı ve ilmî esaslara dayalı yeni bir siyasî plana ihtiyacımız vardır. Böyle, hazırlıksız, rasgele, ayaküstü tutumlarla bu dış politika düzenlenemez...* Tabiî, dış politikamızı geniş olarak, ayrıca, Meclisin huzuruna getirip, kısım kısım görüşmemizde de yine yarar vardır; ama, bunlar ortaya yeni çıkan cumhuriyetlerdir; evvela bunlarla bir münasebetimiz olmamıştır ve aynı zamanda konu aceleyi gerektiriyor. Çünkü, çeşitli ülkeler, bu cumhuriyetler üzerinde faaliyet yapmak ve bunlar üzerinde tesir meydana getirmek yarışı içindedirler. Bir kısmı, bu cumhuriyetlerin sahip olduğu

e-kitap

hammadde kaynaklarından yararlanmak için veya bu cumhuriyetleri kendi etki alanlarına alarak Sovyetler üzerinde tesirli olmak için veya kendi millî kültürlerini mezheplerini, itikatlarını buralarda yerleştirmek için veya Türkiye'nin bu cumhuriyetlerde sahip olduğu sempatiyi, etkiyi zayıflatıp silmek için yarış halindedirler." (TBMM 1991: 584-587)

Alparslan Türkeş 17 Aralık 1991 yılında yapılan birleşimde ise özetle şunları söylemiştir: "Bilindiği gibi, Sovyetler, Marksist yönetimi terk ederek, Marksizm'in totaliter yönetiminden vazgeçerek, "Perestroika" ve "Glasnost" denen ilkelerin ışığında yeni bir yapılanmaya yöneldikten sonra, dünya siyasetinde tesirini gösteren Sovyet tehdidi ortadan kalkmış; gerçi İslav cumhuriyetlerin sahip olduğu potansiyel tehdit tamamıyla kalkmış kabul edilemezse de, Sovyet tehdidi eskisi gibi söz konusu olmaz duruma gelmiştir. *Bunun neticesinde, NATO İttifakının anlamı değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik dolayısıyla, Batı dünyası ile Türkiye'nin ilişkilerinde göze çarpan birtakım hafiflemeler, değişiklikler meydana gelmiştir. Bütün bunların ışığında. Sovyetlerde meydana gelen değişiklikleri de dikkate alarak, orada bulunan Müslüman Türk cumhuriyetleri ile politikamızı yeniden düzenlemek ihtiyacındayız. Sovyetler Birliğinde yaşayan Müslüman Türk cumhuriyetleri başlıca 5 tanedir. Bunların yanında da muhtar bölgeler, muhtar cumhuriyetler bulunmaktadır. Müslüman Türk cumhuriyetlerinden Kazakistan, diğer cumhuriyetlere göre farklılık göstermektedir. Kazakistan'da Rus nüfusu fazla bulunmaktadır. Diğer cumhuriyetlerde ise Müslüman Türkler çoğunluktadır. Her cumhuriyetin kendisine göre özelliği vardır. Azerbaycan Cumhuriyetinin, gerek lehçeleri, dilleri itibariyle, gerek sahip oldukları millî kültürleri, kaynakları ve jeopolitik konumları itibariyle diğer cumhuriyetlerden farklılıkları vardır. Sovyetlerdeki Türk cumhuriyetlerinin muhtar bölgelerini genel olarak Hazar Denizinin batısında olanlar, Hazar Denizinin doğusunda olanlar diye iki kısma bölerek dikkate alabiliriz. Hazar Denizinin batısında olanların Türlüye ile tarih boyunca çok yakın ilişkileri olmuştur. Hatta, zaman zaman Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altına geçmişlerdir ve Kırım da bunun içindedir. Hazar Denizinin doğusunda olanlar, bildiğimiz gibi, Türkmenistan Cumhuriyeti,*

Özbekistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti ile Başkurt Muhtar Bölgesi ve Kazan Tatar Bölgesidir. Bunların dışında, daha doğuda ve kuzeydoğuda olan bölgelerde de Çuvaşlar gibi, Saha Türkleri gibi, küçük küçük nüfuslara sahip muhtar Türk bölgeleri vardır; fakat, bugün dış politikamızı yakından ilgilendirenler, bağımsızlıklarını ilan etmiş olan Müslüman Türk Cumhuriyetleridir. Dünyanın değişen dengeleri içinde, bilhassa Sovyet tehdidinin kalkması sonucunda, NATO'da karşılaşılan değişiklikler ve Batı Avrupa'nın kendi arasında yeni bir Batı Avrupa Devletleri Birliği kurması, bunların kendi aralarında kendi savunmalarını sağlayacak şekilde yeni birtakım bölünmelere gitmeleri, Almanya ile Fransa'nın kendi aralarında yeni bir müşterek savunma ittifakı yapmaları, Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir... Bunun da ışığında, Türkiye, yeni dengeler meydana getirmek zorundadır. Dünyadaki bu gelişmeler ve Türk cumhuriyetlerindeki uyanış ve bağımsızlık ilanı, Türkiye için yeni fırsatlar meydana getirmiştir. Bu fırsatları ilmî bir şekilde, süratle bir plan hazırlayarak, devletimiz değerlendirmek mecburiyetindedir... Türk cumhuriyetlerini tanıma, onlarla ilişkilerimizi geliştirme meselesini, "Bir Turan İmparatorluğu kurulacak" şeklinde propagandaların yapılmasına meydan ve imkân vermeyecek şekilde düzenlemek ve planlamak zorundayız. Şimdiden Türkiye'mizin karşısında olan birçok devlet, bu şekildeki propagandalarla dünya kamuoyunda aleyhimize tesirler yapma çabası içindedirler. O bakımdan, Türkiye'mizin, insan haklarını geliştirmek, barış ve dostluk içinde karşılıklı saygıya dayanan dostluklar kurmak, ekonomik, kültürel münasebetler geliştirmek gayesiyle dış politikasının tanzim ettiği her zaman vurgulanmalı ve dünya kamuoyuna da anlatılmalıdır... Değerli milletvekilleri, bu gerçekler karşısında, tabiî ki yıllarca bu ülkeleri sömürmüş olan sömürgeci ülkeleri dikkatten uzak tutmak lazımdır. *Bunlar, bildiğimiz gibi, Ruslardır; bugün üç cumhuriyet halinde birlik kurduklarını ilan etmiş olan Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna Cumhuriyetleridir, yani İslav kökenli cumhuriyetlerdir. Bunların, bu gelişmeler dolayısıyla, bu bölgelerdeki menfaatlarından ve ilgilerinden kolayca vazgeçecekleri kabul edilemez; ama, bu bölgelerde, Amerika Birleşik Devletleri gibi Avrupa devletleri gibi, Almanya gibi devletlerin nüfuz*

e-kitap

kazanmasındansa, Türkiye'nin bu bölgelerde, söylediğim prensipler çerçevesinde, cumhuriyet kurulduğundan beri takip ettiğimiz geleneksel, barışçı, dostluk, iyi komşuluk esaslarına dayanan dış politikamızın ışığında, çerçevesinde, diğer cumhuriyetlerle, yani İslav cumhuriyetleriyle de kültürel, ekonomik, siyasî münasebetler kurup geliştirmesi, diğer devletlerin buralarda yerleşip ilgi ve menfaat elde etmesine karşı, bu İslav cumhuriyetleri tarafından tercih edilebilecek bir durum olabilir, onların kendi çıkarları bakımından da olması kuvvetle muhtemeldir. Binaenaleyh, bu politikamızı ayarlarken, İslav cumhuriyetleriyle olan komşuluk, dostluk esaslarına dayanan barışçı ve iyi münasebetlerimizi daima göstermek ve o çerçeve içinde bu cumhuriyetlerle olan münasebetlerimizi de geliştirmek gerekmektedir. Bunun yanı sıra, bu cumhuriyetlerin yaşamış oldukları tarih dolayısıyla, bugün ideolojik bir boşluk içinde olduklarını göz önünde bulundurmak mecburiyetindeyiz. Çünkü, Marksist ideoloji çökmüştür, iflas etmiştir. Bu cumhuriyetlerde yetmiş yıldan beri her şey Marksist ideolojiye göre ayarlanmıştır. Bundan dolayı, burada yaşayan insanlar, bugün ideolojik ve manevî bir boşluk içindedir. Bu manevî boşluktan yararlanılarak, burada bazı Ortadoğu devletleri tarafından birtakım köktenci akımlar yayılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'nin, İslam'ın gerçek, güzel manasına dayanan, barışçı, kardeşliği esas alan, insan haklarını esas alan, hoşgörüyü esas alan manevî değerlerini bunlara götürmesi, anlatması, hem bu ülkeler için hem de gelecek münasebetler için iyi bir netice verir kanaatindeyiz. Bütün bunların ışığında, bu cumhuriyetlerin, "Türkistan" dediğimiz bir mefhum içinde birbirleriyle münasebetlerini geliştirmeleri yönünde de bunlara yardımcı olmak yararlı olur. Yıllardan beri uygulanmış olan, gerek Çarlık döneminin sömürgeci politikaları, gerek Sovyetlerin sömürgeci politikaları neticesinde, bunları, birbirine düşman, birbirinden farklı etnik gruplar haline getirerek, parça parça ederek, birbirinden farklılaştırarak ve birbiriyle zıtlaştırarak, "Böl ve yönet" ilkesini uygulayarak yönetmeye çalışmışlardır. Bunu gidermek için de politikamızda gerekli ilkeleri tespit etmemiz lazımdır." (TBMM 1991: 610-613)

31 Aralık 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin resmen dağılarak Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulmasının ardından beş Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Beş Türk Cumhuriyetinin

kurulmasıyla siyasî, sosyal, iktisadî, stratejik, kültür, medeniyet, etnografik beraberliğine sahip "farklı devletlere sahip bir millet" olduklarının inkâr edilmez türde anlaşılması demekti.

Tarih ile coğrafyanın harekete geçerek Türk milletine jeotarihî alan ile kaderde buluşmak ve yüzleşmek için karşısına çıkardığı imkânın lâyıkıyla değerlendirilmesi konusunda Alparslan Türkeş harekete geçerek "herhangi biri görüntüsü"nü düştüğü derkenar ile vizyonu çerçevesinde ele alarak tarihî süreç içindeki "görüntüsü"ne tekrar görerek bakmak gerekmektedir.

Alparslan Türkeş'in sözlerinden hareketle ortaya koyduğu vizyonda öncelikle şu kesinlikle anlaşılmıştır: Tarih ile coğrafya çok açık ve net bir türde Türklerin önünde iki seçenek olduğunu ve bu iki seçenekten birisini seçmek zorunluluğunu göstermiştir: Türkler tarih ile coğrafyanın harekete geçtiği devirde jeotarihî alan ile kaderde siyasî, sosyal, iktisadî, kültürel, medenî, lisanî, ırkî, etnografik ve diğer alanlarda yüzleşmesi ile buluşmasını gerçekten hakikate çevirerek ya hem "Türk Kuşağı"nda hem de dünyada tarihî-coğrafî ağırlığa sahip "özne" olmak, ya da jeotarihî alan ile kaderde yüzleşmesini, buluşmasını gerçekten hakikate çevirmeyerek kopukluk ve dağınıklıkla genel tanımlama ile "mihver ülke/mihver bölge-mihmandar ülke/mihmandar bölge", Samuel P. Huntington'un tanımlamasıyla "yırtık ülke/yırtık bölge", Zbigniew Brzezinski'nin tanımlamasıyla "Avrasya Balkanları" olarak hem bölgesinde hem de dünyada tesiri sınırlı devletler hâlinde bazen "nesne" bazen "tümleç" bazen ise "yüklem"in "yük"ü olarak kalmak.

Bölge ve uluslararası düzeylerde meydana gelen gelişmelerin, değişimlerin, dönüşümlerin gelecekte başa çıkılması gereken ciddi meselelerin habercisi olduğunu ve ömrün gerçekleri ile hayal edilen imajın, imgenin, vaziyetin genellikle birbirine uymaması konusunda uyarılarda bulunan Alparslan Türkeş geçmişi geçmişte dondurarak bugünü yorumlamamış gelecek hakkında öngörülerde bulunmamıştır. (3AMOB 2017: 54-56)

e-kitap

Tam aksine dinamik geçmişi sürekli şimdiki zamanın içinde yoruma tabi tutarak geleceğin dinamik süreçlerini göstermiştir. Dinamikler ile süreçler arasındaki denge/bağlantı ilişki. Alparslan Türkeş'in Türk Birliği vizyonu şu kaynaklardan hareketle ortaya konmuştur.

Birincisi, Türkçülük hareketinin yolbaşçılarının mirası. İkincisi, tarih. Üçüncüsü, coğrafya. Dördüncüsü, politik, siyasî, iktisadî ve stratejik vizyon. Beşincisi, Dünyadaki ve bölgedeki olaylar ve olgular.

Alparslan Türkeş beş kaynağı birbirleri arasındaki dinamiklik, durağanlık, değişkenlik, değişmezlik, süreç temelinde ele alarak okumaya, yorumlamaya ve çözümlemeye tabi tutmuştur.

Dinamiklik, durağanlık, değişkenlik, değişmezlik, süreç arasında oluşan ve beş kaynağa tesir eden gerilemeleri, ilerlemeleri, değişimleri, dönüşümleri aralarındaki ilişkiyi, bağı ve bunların birbirilerine olan etkilerinin sonuçlarını ortaya koyarak Türk Birliği vizyonunu 21. asra miras bırakmıştır. (Hocaoğlu 2004: 41)

Buradan hareketle, Alparslan Türkeş Batı, Rusya ve Çin'in politikalarının, siyasetlerinin, stratejilerinin kesiştiği nokta olan "Türk Kuşağı"nda Türkiye'nin atacağı adımların yollarını göstermiştir. ve tamda dünyanın "tüketim kültürü içinde özlerine bağımlı üretici hâline dönüştürüldüğü" devirde devlet derinliği ile devlet aklı olarak jeotarihî alan ile kaderde yüzleşmenin buluşmanın tarih ile coğrafyayı nasıl harekete geçireceği ve harekete geçtiğinde neler olacağının altyapısını oluşturmuştur.

Bu yüzden Alparslan Türkeş'in en önemli özelliklerinden birisi olan "mevcut kalıba girmeden mevcut sistemi değiştirmek" anlayışı Türkiye ile Türkistan'ın jeotarihî alanı ile kaderinde yüzleşip buluşarak ortak bir gelecek oluşturma fikri ile sosyal talepler doğrultusunda "Türk Kuşağı"nda mevcut olan dil, din, etnik, tarihî ve kültürel bağlardan hareketle, "Türk Kuşağı"nın geleceğini kardeşlik bağları içinde yakınlaştırmanın altyapısını oluştururken verdiği "görüntü"de öz vizyonu ile devlet stratejisini/vizyonunu örtüştürmek değil tersine devlet stratejisindeki eksikleri,

fazlalıkları, yanlışları, hataları göstererek, ortaya koyarak yeni paradigmalar geliştirmiştir.

Alparslan Türkeş vizyonu jeotarihî alan ile kaderde paradigma değişiminin başladığını herkesten daha önce anlayarak ve kavrayarak "herhangi bir hazırlığı olmayan"ların, "hazırlıksız yakalanan"ların statükocu "bahanelerini" çürütmüştür.

"Milliyetçi materyalist statükocu vesayetçilerin", "devlet içindeki bürokratik vesayetçi statükocuların" tarih ile coğrafyanın harekete geçtiği jeotarihî alan ile kaderde tarihin dinamikliğini durağanlığa kimliğimiz ile coğrafyamızda özgürlüğümüzün alanını daraltmalarına karşı Türk Birliği vizyonunu kuramdan eyleme geçiren Alparslan Türkeşsadece "yorumlamakla" yetinmeyip vizyonu "değiştirmiştir." "Türk Kuşağı"nın devlet derinliği ile devlet aklının ufkunu, vizyonunu, perspektifini açmak, genişletmek ile "ufkun arkası"nı göstermiştir.

Alparslan Türkeş'in tahlil ve çözümlemeleri incelendiğinde devletin Merkezî Asya siyasetinde maksatlarına ulaşmakta araçları, alternatifleri üzerinde durduğu ve bunları tanımladığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, Merkezî Asya ile olsun Rusya ile olsun ve diğer devletler ile olsun ilişkinin sürdürülebilirliliği için ortaya koyulan değerlerin, ortaya koyulan faktörlerin özellikle Türk Kuşağı ile ilişkiler içinde sürekli olarak ömre geçirilebilmelerine bağlıdır.

Rusya, Batı ve diğer ülkeler ile ilişkilerin Türkiye ile Türk Cumhuriyetler arasındaki ilişkiler üzerindeki baskısını engellemek için "üreten ülke" olmanın önemini vurgulayan Alparslan Türkeş kısa ve öz olarak şunu belirtmektedir: "Faktör belirleyen devlet olmak istiyorsak en birinci ilim, bilim olmak üzere "üretmemiz" gereklidir ve mecburuz."

Jeotarihî alan ile kaderde yüzleşmek ve buluşmak için kalıcı ve yayılabilir olarak sosyal sürecimizi inşa etmek istiyorsak Türk devletleri arasındaki farkları kesinlikle göz önünde bulundurmalıyız.

Bahse konu bu farkların, bu değerlerin varlığını devam ettirebilmesi için son derece uygun ve önemli alanlarda karşılaştırmamız gereklidir. Karşılaştırma ile mevcut değerlerin yeniden

e-kitap

üretimi için elverişli alanlar ortaya çıkar görüşündedir Alparslan Türkeş. Alparslan Türkeş'e göre bu değerler Türklüğün dinamikliğinin bizzat kaynağıdır ve her devirde Türklüğü geleceğe taşımış "öz"dür. Bunun somut örneklerini görmek için, somut oluşumlarının tesirlerini yaşamak için önce jeotarihî alan ile kaderimizde yüzleşmeli ve buluşmalıyız ve "Türk kimliği"nin içeriğini 21. asra göre tekrar doldurmalıyız.

Diğer ifadeyle Alparslan Türkeş öncelikle "Türklük nedir?", "Türk kimliği nedir?", "Hangi Türk milliyetçiliği?", "PanTürkizm/Türk Birliği nedir? Nasıl yorumlanmalıdır?" gibi sorular ile Küçük Asya ile Merkezî Asya arasındaki bağları sorgulamaya başlamıştır. Sorgulamaya başlaması, sorular sorması ve bazı cevaplar vermesi boşuna değildir çünkü o devirde Türk kimliğini, Türk Milliyetçiliğini tek boyutlu bir algılanış çerçevesindefarklıbiçimlerde yorumlamaya başladılar.

Malûm yorumların etkisi altında Türkiye ile Türkistan ilişkileri, Türk-Rus ilişkileri, Türk Milliyetçiliği/Türkçülük, PanTürkizm/Türk Birliği tarihî-coğrafî süreç içinde değişik sembollerin, pratiklerin, uygulamaların baskısıyla şekillendirilerek veya değişik ve istenilen türde anlamlandırılarak farklı farklı şeklî ağırlığı olan içerikler kazanabilmiştir. Tam bu noktada belirtilmesi gereken en önemli konu "ülkücülük" olgusudur. Bir kere şu anlaşılmalıdır ki "ülkücülük" sadece bir kavram, terim veya bir siyasî hareketin mensuplarına ait adlandırmadır.

"Ülkücülük" bir olgudur ve Alparslan Türkeş ile birlikte Türk Milliyetçiliği/Türkçülük fikrinin PanTürkizm/Türk Birliği vizyonunun, devletin "milletleşmesi", milletin ise "devletleşmesi" yolunda önemli bir temeldir. Ayrıca "ülkücülük" tarih-coğrafya-strateji bağlamında Türk Milliyetçiliğini/Türk Birliğini çözümlemede statükocular, vesayetçiler, devlet stratejisi ile örtüşmek isteyenler, dava adamları ayrımını göz önüne alarak çözümleme yapmakta ayna görevindedir.

"Ülkücülük" olgusu ile Tük Milliyetçiliğini, Türk Birliğini yorumlarken Batı merkezli milliyetçilik kuramları yanında Türk

Halklarına özgü organik bağı olan ve özellikle de Türk Halklarının inisiyatifiyle geliştirilen milliyetçilik biçimine, milliyetçilik türüne kesinlikle bakmak gereklidir. Yoksa Batı merkezli milliyetçilik kuramlarıyla sınırlı tuttuğumuzda şüphesiz Türk Milliyetçiliği, Türk Birliği tarihî-coğrafî süreç içinde, birtakım aslî özelliklerini korumak suretiyle farklı biçimlerde ve türlerde emperyalizmin değişik türlerini kazanmış sonucu çıkar sadece. ve bu noktada Türk Halklarının tarihî-coğrafî süreç içinde kuram- eylem biçimi ile "zihniyet dünyasını" şekillendiren kavramların, terimlerin, olayların, olguların ve sembollerin zaman içinde "Türk bakışı" ile "derinleşmek" yerine "Batı bakışı" ile "genişlemek" merkezli milliyetçi değişikliklere uğradığı söylenir/söylenebilir.

Alparslan Türkeş'in yorumları, çözümlemeleri Türkistan'a, Rusya'ya, Dış siyasete ilişkin ön yargılı, sığ ve dar formüller içerisine sıkıştırılmış bilgileri, fikirleri, bakış açılarını tekrar, yeniden gözden geçirilmesi için davetiyedir. Alparslan Türkeş'in tahlillerinde dikkati çeken önemli bir nokta Türkiye ile Türkistan arasındaki bağları "Türk Kuşağı"nın özüne içkin dinamiklerini, farklılıklarını, değişimlerini, dönüşümlerini, gerilimlerini, kesişme noktalarını/alanlarını, çakışma noktalarını/alanlarını tarih-coğrafya-strateji bağlamında sosyal süreçleri de unutmayarak kuram çerçevesinde ele almasıdır.

İzlediği bu yöntem ile Türk Halkları arasındaki ortaklıkları, farklılıkları tarihî, coğrafî, siyasî, sosyal gelişmeler ışığında hem kuram yönünden hem de eylem yönünden sorgulamıştır. Jeotarihî alan ile kaderde yüzleşme ile buluşma üzerine vizyonunu ortaya koyarken güzergâhları daha açık ve net kılmaya, güzergâhlardan hareketle Türk Halkları arasındaki ilişkilerin sınırlarının, boyutlarının belirlenmesinde sosyal hareketlerin, sosyal ilişkilerin önemi üzerinde durmuştur.

Tarih ile coğrafyanın harekete geçmesinde Türk Milliyetçiliği ve diğer fikrî hareketlerin politika-siyaset-iç siyaset-dış siyaset ile siyasî-sosyal hareketlerin tarih ile coğrafya tesirlerini tartışmıştır.

e-kitap

veya tersine, siyasî-sosyal hareketlerin bütünlüğü içinde tarihin, coğrafyanın rolü ve önemi üzerinde tartışma yapmıştır.

Bu tür tartışmalar, tahliller, çözümlemeler ile yolbaşçısı olduğu Türk Milliyetçiliğinin zaman ile mekâna özgü siyasî çalışmaların içinde yer alması ile bir yandan farklı konumlarda, alanlarda farklı içerikler almasını sağlarken, bir yandan da anti-komünizmin Türk Milliyetçiliği için Rus devletinin sömürgeci keşif kolu olarak Türk kimliğini, Türk Birliği vizyonunu şekillendiremeyeceğini, yönlendiremeyeceğini belirtmiştir. Türkistan ile tarihî, coğrafî, sosyal, etnografik ortaklıklar tarafından biçimlenen Türk kimliğinin jeotarihî alan ile kaderin bütününe yayılmasının önünü açacak yollar ile yöntemler Alparslan Türkeş vizyonunun temel çıkış noktalarıdır.

Uzun tartışma konusu olmasına rağmen Türk Milliyetçiliğinin/Türkçülüğün/Tük Birliği vizyonunun anti komünist duruşunun "reaksiyoner" olması konusuna da Alparslan Türkeş vizyonundan bakarak kısaca değinelim. Özellikle 1970'li yıllarla birlikte Türkiye'de genel tanımlamayla "sağ-sol çatışması" diye adlandırılan "anomi devrinde" Türk Milliyetçiliği hareketi hem "içeriden" hem de "dışarıdan" fikrî anlamda içeriksiz "ideolojik baskı" ile karşı karşıya kalmıştır. Elbette bunda Türk Milliyetçiliğinin "millete inmesi"nin tesiri büyüktür ve bu tesir özellikle "içeriden" meydana gelen "dip dalgası" sonucu kavramların, terimlerin, söylemlerin içeriğinin boşaltılarak şeklî ve sathî olarak "katı ideolojik önyargı"lara dönüşmesine sebep olmuştur.

Her harekette olduğu gibi şeklî ve sathî "katı ideolojik önyargılar"ın ortaya çıkması sebebiyle eleştiri, sorgulama, araştırma "ihanet" ile eşdeğer hâle getirilmiştir. Sonuçta ise günümüze deyin uzanan Türk Milliyetçiliği aksiyon hareketidir-Türk Milliyetçiliği reaksiyon hareketidir sığlığında "NATO baş NATO mermer eklektik çıkarcılar"ın hegemonyasında sembiyotik kavramlara hapsolan gecenin çocukları "mağarada" duvara yansıyan gölgelerinden kırılma noktalarının merkezinde Türkiye ile Türkistan'a bakmaktadır...

Buradan hareketle, Türk Milliyetçiliği hareketi üzerine yapılan çalışmalarda ortaya konan temel paradigma özetle sosyalizmi-komünizmin kuramdan eyleme geçirdiği devrimci hareketlere karşı "reaksiyon olarak", "anti tez olarak" milliyetçiliğin genel karakteri gereği Türk Milliyetçiliği ortaya çıkmıştır. Milliyetçi hareketlerin "varlık sebebi" reaksiyoner olduğu için Türkiye'de de Türk Milliyetçiliği yayılma alanı bulmuştur ve kitle hareketine dönüşmüştür. Sonuç olarak, Türk Milliyetçiliği hareketi komünizme karşı anti tez olarak reaksiyoner bir harekettir ve SSCB'nin dağılması ile birlikte "ideolojik buhran"a girmiştir. ve "ideolojik buhran"dan çıkarak varlığını devam ettirmek için yeni reaksiyoner arayışlar içinde anti tez arayışlar içerisine girmiştir.

"Dışarıdakiler"in bakışları bir tarafa "içeridekiler"in bakışlarından reaksiyonerliğin, anti tezin/anti tezlerin nasıl kavrandığı, nasıl ve ne tür bir içerikte düşünüldüğü ele alınarak tartışılması gereken önemli bir konudur. Ayrıca "içeridekiler"in Türk Milliyetçiliğini/Türkçülüğü/Türk Birliği vizyonunu/ Alparslan Türkeş vizyonunu nasıl tanımladıkları, Türk Milliyetçiliği fikrinin temel bulaklarından beslenip beslenmedikleri, fikrin aslî özelliklerine, temel vasıflarına yaklaşımları ve kuramdan eyleme geçirmedeki uygulamalarına bakmak gereklidir.

Alparslan Türkeş vizyonundan baktığımız vakit onun konuşmaları, kitapları, ortaya koyduğu kuramları ve kuramları eyleme geçirmelerinde aslî özellikleri, temel çıkış noktaları, uygulamaları şunu göstermektedir ki Türk Milliyetçiliği "aksiyon" hareketidir. Komünizm ise Rusya'nın emperyal-sömürgeci genişleme vizyonunda sadece bir araçtır. Türk Milliyetçiliğinin yayılma alanını genişletmek ve sadece seçimlerde oy alma kaygısına dayalı ak-kara türünde yaklaşımla Türk Milliyetçilerini, toplumu "yığınlaştıran" anti tezci karşıtlık yoktur Alparslan Türkeş vizyonunda.

Alparslan Türkeş vizyonunun "anti tezi", "reaksiyonerliği/karşıtlığı" "ülkücülük" olgusu üzerinden Türk Milliyetçiliği hareketini/Türkçülük hareketini/PanTürkizm vizyonunu yorumlamakta "içeriden" sorgulama, yorumlama ve değiştirme ile

e-kitap

hareketi, fikri, vizyonu devamlı inşa etmektir. "Dışarıdakiler" ile ise Türk Milliyetçiliği hareketinin konumunun, temsil ettiği vizyonun önemini göstererek onların konumlarını, temsil ettikleri vizyonlarını belirlemelerini "hatrlatmak"tır reaksiyonerlik veya anti tez olmak...

Tüm bu yazılanlara delil olması açısından iki örnek vererek yorumları, çözümlemeleri diğer araştırmacılara bırakalım: Birincisi, İkinci Dünya Paylaşım Savaşı'nın başlamasına yakın Teğmen Alparslan Türkeş'in "Ulu Başbuğ'um" diye başlayan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yazdığı mektup. (EKŞİ 2007: 391-396) İkincisi, Birinci Körfez Savaşı esnasında Musul-Kerkük meselesi ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a önce mektup yazıp sonrasında ise Çankaya Köşkü'nde üç buçuk saate yakın baş başa görüşmeleridir...

Sonuç Yerine: Tarih ile Coğrafyanın Harekete Geçtiği Devirde Alparslan Türkeş Vizyonunun Tarih ile Coğrafyaya Düştüğü Derkenar

"Biz Yusuf'uz gömleğimiz arkadan yırtılır... !!!" sözünden hareketle jeotarihî alan ile kaderin devlet derinliği ile devlet aklı olan Alparslan Türkeş'in gömleği kimliğe, tarihe, coğrafyaya ve medeniyete italik derkenar düşmesi sebebiyle defalarca yırtılmıştır...

Alparslan Türkeş'in vizyonu Türk'ün emperyal mirasının devrimci dalgası ile davranış kodlarıyla fikir çilesi ve tefekkür derinliğinin sınır tanımaz arayışlarında anlam ve kavram alanını genişleterek öz dinamiklerimizle özümüzü aşıp birikimimizi ve yitik hazinemizi bulup yenileyebilmek için önemli bir mirastır.

Özellikle bu devirde kabullenilmiş değer yargıları ve davranış biçimlerini eleştiriye tabi tutarak "normal" kavramını sorgulamak ve doktriner entelektüel yaklaşımları eleştirmek için Alparslan Türkeş'e bakmak kesinlikle mühimdir.

Şekil üzerinden tanımlama ve çözümleme yapmak yerine içerik üzerinden tanımlama ve çözümleme yapmak için; "Aydın bir milletin vicdanıdır" düsturundan hareketle "hür tefekkürün kalesi" olarak Türk Âlemi'ni "dilde, fikirde, iş'te birlik" uranının içini

doldurmak Alparslan Türkeş'i anlamadan yapılamayacağıda unutulmamalıdır.

Rivayet kültürünün baskınlığında anlam ve kavram kaymalarına uğrayarak ''folklorik hurafe''lere hapsedilen Türk Âlemi'nin kimlik, tarih, coğrafya, medeniyet ve irfan telakkilerini ve içeriğini doğru bir çerçeveye oturtmak Türk Milliyetçiliğinin önündeki önemli konulardan birisidir.

Bunun yanında sistem endüstrisinin hazırladığı eğlence formları ve kitle iletişim araçları ile verilen ''bilgi'' sınırları ile ''pasif kamuoyu''nun konformizminde yığınlaşanların vizyonsuzluklarına, ufuksuzluklarına ve perspektifsizliklerine bahane olarak kullandıkları ve arkasına sığındıkları 'anlamamak', 'anlayamamak' fiillerini dahi ''anla (ya)mayarak'' özlerine yabancılaşanların 'anlam (a)'larını sorgulamak konusu da kesinlikle unutulmamalıdır.

Alparslan Türkeş tarihin akışını kavrayamayarak akış ritmini kaçırıp Türk Âlemi'ni yanlış yerde konumlandıranların soyutlamacı semboller üzerinden yaptıkları 'tartışma'larına öz tarihî kodlarımızdan paradigmalar, kavramlar üretmiştir.

ve konjonktürel resim çekerek asırlık değişim ve dönüşümleri eklektik ve muhafazakâr çıkarcılığa bağlayan sağduyu manipülatörlerinin söylemlerine karşı analitik, diyalektik ve triyaletik çerçevede ''merkez''in inşası ve değişimi için düştüğü derkenarların önemi günümüz dünyasına baktığımızda çok daha iyi anlaşılmakta ve kavranmaktadır.

Alparslan Türkeş'i ayıran bir diğer "farklılık" tarihten kader, coğrafyadan kimlik çıkarmak için değil; sadece algıdan yorum yapmak hatasında ısrar etmek için değil; tarih ile coğrafyanın kesişim noktasında kimlik ile kaderi tespit etmek ve olaydan, olgudan, fikirden çözümleme yapma özelliğidir.

Dolayısıyla, 'Millî irade'lerinin 'istikrar'ı için "yüzleşmek" istemedikleri -ki "yüzleşme" olunca statükocu paradigmaları çökeceğinden- tarihle hesaplaşmaya kalkarak oluşturdukları 'resmî tarih' yazımına 'gayri resmi' içerik boşaltma aracılarını tarihin ve coğrafyanın etki alanı ile ilgi alanı arasında "yüzleştirip" tarih ile

e-kitap

'hesaplaşılamayacağını' anlatmak ve zihnin hâkim kalıplarını parçalamak için büyük mücadele, savaş vermiş olmasıdır.

Siyasi/politik öngörü ve devlet aklı sığ "zan"lara indirgenip "kutuplaşma" ve "gerilim" üzerinden milletin zihni çölleştirilerek "yığınlaşmış kalabalık"lar ile bizleri "batıl dünya"larına atanlara inat TurarRıskul'un sözleri ile söylersek "şerefli sürgün"lerde müesses nizamın kalıplarının dışına çıkan söylemlerimiz ile "vicdanları kanatarak rahatsız etmeliyiz." "Gerçek" için "hakikat" için çalışmamız gerektiğini devamlı söyleyen Alparslan Türkeş'in mirası ile derkenarları arasında bağlamların iyi kurulduğu "vakit" Türk Âlemi jeotarihî alanı ile kaderindeki "zaman"da buluşarak yüzleşebilecektir.

Buradan hareketle, Türk kimliğinin dinamiklerini aslî ögeleri ile tespit ederek Türk kimliğinin sosyolojik sabit olmadığını ve ''anlamlı öteki''lerle diyalog ve mücadele ile öze dönüşünü sağlamak için Türk Âlemi'nin jeostratejik, jeopolitik, jeosiyasî değişim ve dönüşümlerini savunmacı, statükocu, gelenekçi ve muhafazakâr zihniyetin ''tabu''cu bakış açısına karşı ''duruş''umuz ile değiştirmek gereklidir.

Türk Milliyetçiliği/Türkçülük hareketinin yolbaşçılarınında büyük mücadele, savaş verdiği tabulardan tabu çoğaltıp "az bilip çok inanan" "kesin inançlı"ları dogmatik ve skolastik dünyalarında baş başa bırakmak için "öze dönüş" kesinlikle başlatılmalıdır.

Geçmişten gelen mazlumiyeti kullananlar kavramların, terimlerin ve dilimizin manasını ve alan derinliğini sembol alanlara çekerek bu alandan her şeyi yönetenlere karşı devlet/tarih/coğrafya/bölge/strateji refleksini eşit ve karşı tepki oluşması ve açıklanabilir bir geçmiş üzerinden gelecek vizyonuna başlamak için Alparslan Türkeş vizyonu daha da önem kazanmaktadır.

Jeotarihî alanımız ile kaderimizin derinliği ve dinamikliğinin kesişim ve birleşim noktalarında özümüzün aslî vasıfları, gerçekleri ve hakikatleri ile yüzleşmek için tarihi sadece 'an' olarak algılayıp sebep-sonuç ilişkilerini 'an' üzerinden bağlantılandıranların

duyarlılık kopukluğuna reddiyeler gereklidir ve asrımız buna bizleri zorlamaktadır.

Fikirlerin bağlamından koparılarak sloganlara aktarıldığı kısa vadeli kazanımlara ütopyalarını eklemleyip yücelmenin/yüceltmenin bahanesi yapıldığı; algılar üzerinden oluşturulan 'fikir'ler ile zan/kanaat oluşturulmaktadır. Bilginin unutulan ve hatırlandığında ya da okunduğunda anlamayanların sözlerinin doğru kabul edildiği; makamlarını menfaatleri için kullananların ve bir şey olduğunda her kim olursa olsun satan balbal taşı gözlülerin el üstünde tutulduğu günümüzde biçim ile öz arasında yoğun ilişki kurmak artık mecburiyettir.

Bunun için birincil kaynakları ve derin referansları ortaya koyarak meselenin ''öz''ünü kavratıp ''biz''i nesnel biçimde ortaya koymak için "Türk Kuşağı"na derkenar düşmek yolbaşçıların bıraktığı mirastır.

Tarihin kırılma noktasında dinamik parametrelerin tefekkür âlemimizden süzülen değişim ve dönüşümünü devrimci kuvvet ile harekete geçirmek için kurguyu yanlışından kurtarmak gereklidir. ve tarihin dinamikliğini kimliğimiz ile coğrafyamızda özgürlüğümüzün alanını genişletmek için, ufkun arkasını görmek için mevcut kalıba girmeden mevcut sistemi değiştirmek için Alparslan Türkeş'in sistem ile mücadelesi en güzel örnek olarak durmaktadır.

Jeotarihî alanımız ve kaderimiz ''Merkezî Asya''yı/Türk Eli'ni hâlâ ''Şevket Süreyya Sendromu'' ile sömürgeciliğin keşif kolu kavramı olan ''Orta Asya'' ile ''orta''dan görerek, ''Ana''dolu'ya bakmayıp ''boş''luktan gördüğümüz Türkiye'yi tarihî, felsefî, stratejik derinliğinde değerlendirip, bakarak alan tanımlaması yapmak ve hakikî tefekkür erlerinin kaleminden damlayan Türk Âlemi için Alparslan Türkeş'in derkenarlarına tekrar tekrar bakması kesinlikle zorunludur.

Dolayısıyla, hakikati arayanların, hakikî bilgileri söyleyenlerin ve yazanların 'taşlanmak'tan nasibini aldığını ama 'taşlanma'nın peygamber sanatı olduğunun bilincinde rahmetli Atila İlhan'ın

e-kitap

''aydınlık öyle bir yoğunluğa kavuşacaktır ki nice köstebeğin gözleri kamaşacak'' dediği gibi yaşadığı alanın sorumluluğunu üstlenip, sorumluluk sahibi bir tefekkür erinin tutumu ve bilinci içinde ''yorumlamak'' yerine ''değiştirmek'' ve açıklama gücünde ki zafiyet halinde 'anlamamak'ta direnen köstebeklerin gözlerini kamaştırmak için Alparslan Türkeş vizyonu demenin vakti gelmiştir.

Dostluğu, vefayı, dava adamlığını ve bütün kutsî değerleri emlâk piyasasındaki yalanların değerlerine bağlantılı okuyanların ve 'kalabalık'ların yalanları peşinde haber tüketirken rüzgâra karşı "yalnız" yürüyenlerin ve "omurgalı duruş"larının sükûtlarını selâmlamak için Alparslan Türkeş'in derkenarlarını yorumlayarak değiştirip, geliştirerek yeni derkenarlar düşmek için zaman kaybetmeden çalışmak, üretmek vaktidir...

KAYNAKLAR

Бляхер Л. Е. С. А. Кизима (2009), "ЦентральнаяАзия: Между Тамерланом и Ататюрком (Конструирование Национальных Государств в ЭпохуПостмодерна)", *Журнал Политической Философии и Социологии Политики «Полития. Анализ. Хроника. Прогноз»*, No: (52), s. 92-110.

Cihangir Erol (2014), "Bozkır-Göçebe Toplumunun Yeniden İnşasında Mâturîdî İtikadının Rolü ve Önemi", *Uluğ Bir Çınar İmam Mâturîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Derleyen: Ahmet Kartal, Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul. S. 86-97.

Cihangir Erol (2019), "Türk-Macar Münasebetleri Bağlamında Jeopolitik Bir Tez Olarak Turancılık", *Turan ve Turancılık*, Editör: Yeliz Okay, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul. s. 113-158.

Çevik Savaş-Erol Turan (2007), "Devletin Kurumsal Dönüşümü: Orta Asya Cumhuriyetleri Perspektifinden", *Bilig*, Sayı: 41, s. 205-224.

Çevik Savaş (2019), "Orta Asya Ülkelerinde ve Türkiye'de Devletin Rolüne İlişkin Tutumular", *Bilig*, Sayı: 91, s. 81-112.

Ekşi Rasim (2007), Amerikan, İngiliz ve Fransız Belgelerinde Alparslan Türkeş, Bilgeoğuz, İstanbul.

Ete Hatem-Hamza Taşdelen-Sami Orçun Ersay (2014), Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe MHP'nin Seçmen İdeolojisi ve Seçmen Eğilimleri, SETA, İstanbul.

Georgeon François (1996), *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, Çeviren: Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Güler Ali (2017), "Alparslan Türkeş: Tarihin haklı Çıkardığı Vizyon Sahibi Lider", *Doğumunun 100. Yıldönümünde Lider Türkiye İçin Alparslan Türkeş Vizyonu*, Derleyenler: Yalçın Sarıkaya-İsmail Faruk Aksu, TASAV, Ankara. s. 31-48.

Hocaoğlu Durmuş (1997a), "Alparslan Türkeş ve Ülkücülük", *Türk Yurdu Dosya Başlığı: "Alparslan Türkeş" (Özel Sayı)*, Sayı: 118, s. 12-15.

Hocaoğlu Durmuş (1997b), "Hakk'a Yürüyen Bir "Er" Kişi: Alparslan Türkeş", *Son Çağrı*, s. 5.

Hocaoğlu Durmuş (1999), "Türk Milliyetçiliğinin En Mühim İhtiyacı: Öz-Eleştiri", *Türk Yurdu*, Sayı: 139-140-141, s. 95-110.

Hocaoğlu Durmuş (2004), *Bir Milliyetçilik Analizi*, Yeniçağ, İstanbul.

İnalcık Halil (2016), *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Komatsu Hisao (1993), 20. Yüzyıl Başlarında Orta Asya'da Türkçülük ve Devrim Hareketleri, Turhan Kitabevi, Ankara.

Мухамметдинов Р. Ф. (1995), *Зарождение и ЭволюцияТюркизма*, ИздвоЗаман, Казан.

e-kitap

Okur Mehmet Akif- Kürşat Güç (2019), "Amerikan Belgelerinde Alparslan Türkeş: Kurgular ve Gerçekler", *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 2, s. 60-77.

Özdağ Ümit (2008), "Türk Milliyetçiliği ve Jeopolitik", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, Editör: Tanıl Bora, Cilt: 4, iletişim Yayınları, İstanbul. s. 168-178.

Расульзаде, М. Е. (1930), *О Пантуранизме в СвязиКавказскойПроблемой*, Издание К. Н. К., Париж.

TBMM Tutanak Dergisi (1991), Dönem: 19 Cilt: 1 Yasama Yılı: 1, 12. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (1991), Dönem: Cilt: 1Yasama Yılı: 1, 15. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (1991), Dönem: 19 Cilt: 1 Yasama Yılı: 1, 16. Birleşim.

CIA Report (2005), The Pan-Turanian İdea.

Turan Erol (2019), "İdeoloji, Milliyetçilik ve Alparslan Türkeş", *Ülkü Ocakları Dergisi*, Nisan, Sayı: 12, s. 39-56.

Yiğit Mustafa (2016), Millî İrade Ziya Gökalp'te İktidarın Meşrutiyet Kaynağı, Aygan Yayıncılık, İstanbul.

Yiğit Mustafa (2019), "Alparslan Türkeş, Millî Egemenlik ve Demokrasi", *Ülkü Ocakları Dergisi*, Nisan, Sayı:187, s. 13-22.

Замов Э. А. (2017), *Общественная Мысль Стран Востока*, Издательство Уральского Университета, Екатеринбург.